รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ (Final Report) ระยะ 12 เดือน
(วันที่ 31 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2568 ถึง วันที่ 30 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2569)
สัญญาเลขที่ A11F680111

การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2

Creation of Integrated Collaborative Mechanisms for Mobilizing the Strategy of Poverty Alleviation and Social Mobility in Lampang Province. Phase 2 Second

โดย รองศาสตราจารย์ ดร. กิตติศักดิ์ สมุทธารักษ์ หัวหน้าโครงการวิจัย
สังกัดสำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

สนับสนุนโดยกองทุนส่งเสริม ววน.
และหน่วยบริหารจัดการทุนด้านการพัฒนาพื้นที่ สำนักงานเร่งรัดการวิจัย
และนวัตกรรมเพื่อเพิ่มความสามารถการแข่งขันและการพัฒนาพื้นที่
(องค์การมหาชน)
วันที่ 8 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2569

นักวิจัย

1. นายกิตติศักดิ์ สมุทธารักษ์	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. นางสาววิไลลักษณ์ พรมเสน	นักวิจัย
3. นางสาวปิยรัตน์ วงศ์จุมมะลิ	นักวิจัย
4. นางสาวบัญศิกาญจ ตั้งภากรณ์	นักวิจัย
5. นางธิติมา คุณยศยิ่ง	นักวิจัย
6. นางสาวสุภาวดี ยาดี	นักวิจัย
7. นางสาววิไลรัตน์ วันกมลสวัสดิ์	นักวิจัย
8. นายปิยธรณ์ เร่งเร็ว	นักวิจัย
9. นางสาวกมลวรรณ ทาวัน	นักวิจัย
10. นายสยุมภู อุนยะพันธ์	นักวิจัย
11. นายจิรวัฒน์ พิระสันต์	นักวิจัย
12. นางสาวมนต์นรินทร์ เรืองจิตต์	นักวิจัย
13. นายวิศท์ เศรษฐกร	นักวิจัย
14. นางสาววรญา จตุพัฒน์รังสี	นักวิจัย
15. นางจารุวรรณ ลิมป์ไพบูลย์	นักวิจัย
16. นางสิริรัตน์ วาวแวว	นักวิจัย
17. นายนราธิป วงษ์ปัน	นักวิจัย
18. นายวีรชัย สว่างทุกข์	นักวิจัย
19. นางสาวเนตรดาว หลวงใหญ่	นักวิจัย
20. นายอุเทน หินอ่อน	นักวิจัย
21. นายณรงค์ คชภักดี	นักวิจัย
22. นางสาวไพบูลย์ หมุ่ยมาศ	นักวิจัย
23. นางสาวจตุทิพย์ กำยะ	นักวิจัย
24. นางสาวปิยะรัตน์ ทองธานี	นักวิจัย
25. นางเยาวเรศ ชูศิริ	นักวิจัย
26. นางสาวเบญจวรรณ ดิษชาวนา	นักวิจัย
27. นางชุตินิษฐ์ ปานคำ	นักวิจัย
28. นางสาวอังคณา เชื้อเจ็ดตน	นักวิจัย
29. นางสาวกาญจนา รัตนธีรวิเชียร	นักวิจัย
30. นายวีระ พันอินทร์	นักวิจัย
31. นายขจรศักดิ์ วงศ์วิราช	นักวิจัย
32. นายสุรพงษ์ เพ็ชร์หาญ	นักวิจัย
33. นางสาววิภานุช ใบศล	นักวิจัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุนส่งเสริม ววน.) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาพื้นที่ (บพท.) ประจำปี พ.ศ. 2568 ภายใต้กรอบพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมตามแผนงานขจัดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำโดยการเพิ่มโอกาสและลดช่องว่างของการเข้าถึงการพัฒนาอาชีพ การศึกษาเรียนรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม

ขอพระขอบคุณ ผู้บริหารกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุนส่งเสริม ววน.) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาพื้นที่ (บพท.) ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ปรึกษา (บพท.) วิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ที่ร่วมถ่ายทอดให้ทีมนักวิจัยและกลุ่มเป้าหมายของโครงการ อีกทั้งยังช่วยกรุณาให้คำแนะนำปรึกษาตลอดจนปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง

ขอบพระคุณหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ (1) กลไกภายในมหาวิทยาลัย ช่วยสนับสนุนและเอื้ออำนวยความสะดวกในการทำงาน ทำให้กระบวนการทำงานบรรลุเป้าหมาย (2) กลไกขับเคลื่อนเชิงนโยบายทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ผู้นำชุมชนท้องถิ่น ท้องที่ ได้ช่วยเชื่อมประสานความร่วมมือส่งต่อคนจน ตลอดจนการสนับสนุนกิจกรรมของโครงการวิจัย (3) กลไกหนุนเสริมจากภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม มูลนิธิชุมชนลำปางที่ให้การหนุนเสริมการพัฒนาส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง การหนุนเสริมกิจกรรมและการต่อยอดยอดอาชีพ รายได้ การตลาด กลุ่มคนรุ่นใหม่ลำปาง สถาบันศาสนา สื่อมวลชนท้องถิ่น นักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) และ (4) กลไกวิชาการ ได้บูรณาการความร่วมมือ โดยการนำองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม มาใช้เพื่อพัฒนาอาชีพยกระดับรายได้ และการเข้าถึงโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคมของ “คนจนเป้าหมาย” ขอขอบคุณผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่มิอาจเอ่ยนามได้หมด ที่ได้หนุนเสริมและเอื้อต่อการทำงานวิจัย โดยเฉพาะ “ครัวเรือนยากจน” ในพื้นที่ 7 อำเภอนำร่อง ได้แก่ อำเภอเถิน อำเภอห้างฉัตร อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว อำเภอแจ้ห่ม วังหเหนือ และอำเภอเมืองลำปาง ตลอดจนขอขอบคุณคณะผู้วิจัยในโครงการทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานจนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง
ทีมนักวิจัย

บทคัดย่อ

การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 มี**วัตถุประสงค์เพื่อ** (1) เพื่อพัฒนาระบบข้อมูลต่อเนื่องและขยายผลการใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างเป้าหมายร่วม แผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการร่วมแก้ไขปัญหาความยากจนของกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ (Poverty Platform) รวมถึงการวิเคราะห์เชิงลึกรายครัวเรือน (2) เพื่อสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Mobility) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อาชีพ รายได้ และการเข้าถึงการศึกษา ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลไกภาคี (3) เพื่อสร้างพื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจนทั้งพื้นที่ (Poverty Area Prototype) และ (4) เพื่อยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยเพื่อขยายผลหรือยกระดับการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม โดยมี**กลุ่มเป้าหมาย**เข้าร่วมโมเดลแก้จนจำนวน 1,581 ครัวเรือน หรือ 1,808 คน

พื้นที่ดำเนินการวิจัย คือ (1) พื้นที่ปฏิบัติการสำรวจ ค้นหา สอบทานข้อมูลครัวเรือนยากจนในจังหวัดลำปาง 13 อำเภอ (2) พื้นที่ต้นแบบอำเภอ/ท้องถิ่นแก้จนต้นแบบ 2 แห่ง คืออำเภอแม่เมาะและเทศบาลเมืองพิชัย และ(3) พื้นที่นำร่องพัฒนาโมเดลแก้จน 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองลำปาง อำเภอวังเหนือ อำเภอห้างฉัตร อำเภอเถิน อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว และอำเภอแจ้ห่ม **การดำเนินงานผ่าน 4 กลไก** คือ (1) กลไกภายในมหาวิทยาลัย (2) กลไกขับเคลื่อนเชิงนโยบาย (3) กลไกหนุนเสริมจากภาคธุรกิจและภาคประชาสังคม (4) กลไกวิชาการ กลไกทั้งหมดเป็นการทำงานในรูปแบบบูรณาการตามบทบาท องค์ความรู้ และศักยภาพขององค์กรเพื่อช่วยเหลือคนจนเป้าหมาย

เครื่องมือเก็บรวมรวมข้อมูล (1) เชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสำรวจ แบบบันทึก (2) เชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตการณ์ และประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประชุมกลุ่มย่อย ฝึกปฏิบัติการ **การวิเคราะห์ข้อมูล** (1) เชิงปริมาณใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ค่าความถี่ ร้อยละวิเคราะห์ข้อมูลคนจนจากการค้นหา สอบทาน นำข้อมูลที่อยู่ในระบบ ตรวจสอบความสมบูรณ์ เพื่อพัฒนาระบบการทำงานของสารสนเทศ เพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS) (2) เชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา การตีความหมาย การวิเคราะห์แบบอุปนัย การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล สร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุปและนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการศึกษา คนจนจังหวัดลำปาง ปี พ.ศ. 2568 มีคนจนจริงรวมทั้งสิ้น 7,107 ครัวเรือน หรือ 19,781 คน ดำเนินงาน**โมเดลแก้จน** 4 โมเดล **ช่วยให้คนจน**มีรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 29.43 และมีการ**ส่งต่อความช่วยเหลือ**รายมิติ (สุขภาพ, การศึกษา, ที่อยู่อาศัย) รวม 6,180 คน **การเลื่อนสถานะทางสังคม** ครัวเรือนคนจนมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นรวมทั้งสิ้น 2,291 ครัวเรือน **การพัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มข้อมูล** (Poverty Platform) (1) พัฒนา**ระบบ Application PPPConnext** เป็นระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนกลางของจังหวัด (2) **ระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (DSS)** ติดตั้งการใช้งานระบบ Built-in กับ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ผลการวิเคราะห์**ฐานทุนการดำรงชีพ 5 ด้าน**พบว่า **(1) ทุนมนุษย์** (ค่าเฉลี่ย 2.53) มีปัญหาสุขภาพ การศึกษาอยู่ระดับประถมศึกษา **(2) ทุนกายภาพ** (ค่าเฉลี่ย 2.20) ที่อยู่อาศัยไม่แข็งแรง ไม่มีที่ดินทำกิน **(3) ทุนเศรษฐกิจ** (ค่าเฉลี่ย 2.18) มีปัญหาหนี้สิน ไม่มีการออมเงิน **(4) ทุนธรรมชาติ** (ค่าเฉลี่ย 1.91) มีข้อจำกัดด้านการใช้พื้นที่และกฎหมาย และ **(5) ทุนทางสังคม** (ค่าเฉลี่ย 1.61) ขาดการรวมกลุ่มเชิงเศรษฐกิจหรือสร้างงาน สร้างอาชีพเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง**ผลการดำเนินงานโมเดลแก้จน** โมเดลที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) มี 1 นวัตกรรม 25 เทคโนโลยี 5 องค์ความรู้ ยกระดับรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 42.05 โมเดลที่ 2

การขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน (Pro-Poor Value Chain) มี 5 เทคโนโลยี และ 21 องค์ความรู้ ยกระดับรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 20.39 โมเดลที่ 3 จักรวาลไผ่แก้จน (Area Based Industry) ใช้ 6 นวัตกรรม 8 เทคโนโลยี และ 4 องค์ความรู้ ยกระดับรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 33.51 และ โมเดลที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net) มีรูปแบบการจัดสวัสดิการ 1 รูปแบบ มีชุดองค์ความรู้ 5 ชุด สามารถสร้างรายได้เสริมให้กลุ่มคนจนและเปราะบางได้จำนวน 500–600 บาทต่อเดือน

การสร้างพื้นที่อำเภอต้นแบบอำเภอแม่เมาะ พบว่า (1) มีโอกาสที่จะดำเนินการให้สำเร็จเนื่องจากมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัดลำปาง (2) มีต้นทุนของภาคีเครือข่ายความร่วมมือ กฟผ.แม่เมาะ กลุ่มคนรุ่นใหม่ (3) มีผู้นำท้องที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ คือนายอำเภอแม่เมาะ และ (4) เป็นพื้นที่ปฏิบัติการโมเดลแก้จนที่มีต้นทุนเดิม

การพัฒนาและยกระดับบทบาทของมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ พบว่าได้กำหนดบทบาทองค์กรให้เป็น“แหล่งความรู้” เป็น“ตัวกลางในการประสานเชื่อมโยง” และ“แสวงหาความร่วมมือ” ขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันในพื้นที่ ผลการดำเนินงาน (1) พัฒนากำลังคนและระบบการบริหารจัดการพื้นที่ (Area Manager) ให้สามารถทำงานบูรณาการเชื่อมโยงระหว่าง คน–ของ–พื้นที่ ได้อย่างเป็นระบบ (2) การยกระดับผู้ประกอบการเพื่อสังคม (SE) จำนวน 7 อำเภอ โดยการพัฒนาทักษะเปลี่ยนผ่านจากกลุ่มอาชีพแบบดั้งเดิมสู่การรวมกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน (3) พัฒนาและส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเชื่อมมิติการแก้ไขปัญหาความยากจน จำนวน 5 อำเภอ ผลผลิตที่เกิดขึ้น (1)การจัดทำหนังสือ นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ตำนานที่ผ่านกาลเวลา” (2) หนังสือนครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ตามรอยแสงแรกและม่านหมอก” (3) การจัดทำหนังสือ นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ผ่านย่านเก่า เรื่องเล่าใหม่ ในความทรงจำ” และ (4) การจัดหนังสือ Photobook ในรูปแบบ E-Book

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย โมเดลสารปรับปรุงดิน: ควรผลักดันและส่งเสริมการผลิตการใช้สารปรับปรุงดินให้เป็นมาตรการถาวรในการเชื่อมโยงภาคการเกษตรสู่การลดความยากจนภายในจังหวัดโดยบรรจุการใช้สารปรับปรุงดินในแผนพัฒนาจังหวัดเพื่อสร้างระบบอุตสาหกรรมชุมชนครบวงจร **โมเดลสมุนไพร**: (1) มีมาตรการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรตามแนวทางเกษตรปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับแผนสุขภาพของท้องถิ่น (2) ผลักดันวิสาหกิจชุมชนสู่การเป็นผู้ประกอบการที่มีความสามารถในการแข่งขันโดยส่งเสริมกิจการสมุนไพรให้มีมาตรฐาน มีการผลิตสินค้าและบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม **โมเดลไผ่**: ควรมีกองทุนพัฒนาไผ่ระดับประเทศเพื่อสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแปรรูปด้วยเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม **โมเดลกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง**: ท้องถิ่นมีมาตรการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากการสงเคราะห์เป็นการมุ่งเป้าสร้างงานและรายได้ให้แก่คนจนเปราะบางเพื่อลดการพึ่งพาการสงเคราะห์ในระยะสั้น โดยเพิ่มอัตราการมีงานทำเพื่อยกระดับรายได้ของคนจนเปราะบางให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

Abstract

The project titled *"Developing an Integrated Collaborative Mechanism to Drive the Poverty Alleviation and Social Mobility Strategy in Lampang Province: Year 2"* aims to: (1) develop a continuous data system and expand its utilization to establish shared goals, strategic and operational plans among area-based collaborative mechanisms (Poverty Platform), including in-depth household-level analysis; (2) enhance socio-economic mobility to improve quality of life, occupations, income, and access to education through participatory processes among stakeholders; (3) establish area-based poverty management prototypes; and (4) strengthen the role of the university in scaling up poverty alleviation efforts through research, technology, and innovation. The project targeted 1,581 households or 1,808 individuals participating in the poverty alleviation model.

The study areas include: (1) 13 districts in Lampang Province for surveying, identifying, and validating poor households; (2) two prototype areas—Mae Moh District and Phichai Municipality; and (3) seven pilot districts for model development: Mueang Lampang, Wang Nuea, Hang Chat, Thoen, Mae Moh, Ngao, and Chae Hom. The project was implemented through four integrated mechanisms: (1) internal university mechanism, (2) policy-driven mechanism, (3) supporting mechanism from the private sector and civil society, and (4) academic mechanism, all working collaboratively based on their respective roles, knowledge, and capacities.

Data collection tools consisted of both quantitative methods (questionnaires, surveys, and recording forms) and qualitative methods (interviews, observations, participatory workshops, and focus group discussions). Quantitative data were analyzed using descriptive statistics (frequency and percentage), while qualitative data were analyzed through content analysis, interpretation, inductive analysis, and data triangulation, with findings presented descriptively. Additionally, data were processed to enhance the Decision Support System (DSS) for informed decision-making.

The findings revealed that in 2025 (B.E. 2568), Lampang Province had a total of 7,107 poor households or 19,781 individuals. The implementation of four poverty alleviation models resulted in a 29.43% increase in income and provided multidimensional assistance (health, education, and housing) to 6,180 individuals. A total of 2,291 households experienced improved socio-economic status. The Poverty Platform was further developed through: (1) the PPPConnext application, serving as a centralized database for poor households, and (2) a Decision Support System (DSS) integrated with the Lampang Provincial Administrative Organization.

Analysis of the five livelihood capitals showed that: (1) human capital (mean = 2.53) faced issues related to health and primary-level education; (2) physical capital (mean = 2.20) indicated inadequate housing and lack of land ownership; (3) financial

capital (mean = 2.18) reflected debt burdens and lack of savings; (4) natural capital (mean = 1.91) was constrained by land use and legal limitations; and (5) social capital (mean = 1.61) showed weak economic group formation and limited collective bargaining power.

The four poverty alleviation models demonstrated varying levels of impact. Model 1 (Local Content: soil improvement industry) produced one innovation, 25 technologies, and five knowledge packages, increasing income by 42.05%. Model 2 (Pro-Poor Value Chain: herbal sector) utilized five technologies and 21 knowledge packages, increasing income by 20.39%. Model 3 (Area-Based Industry: bamboo sector) applied six innovations, eight technologies, and four knowledge packages, increasing income by 33.51%. Model 4 (Social Safety Net: welfare fund) developed one welfare model and five knowledge packages, generating additional income of 500–600 THB per month for vulnerable groups.

The development of Mae Moh District as a prototype area showed strong potential due to: (1) alignment with provincial strategies, (2) existing collaborative networks including EGAT Mae Moh and young community leaders, (3) strong support from local leadership, particularly the district chief, and (4) prior implementation of poverty alleviation models.

The university's role was strengthened as a "knowledge hub," "coordinator," and "collaboration facilitator" in driving area-based development. Key outputs included: (1) development of Area Managers to integrate people, resources, and spatial management; (2) upgrading social enterprises across seven districts; and (3) promoting tourism linked to poverty alleviation in five districts. Outputs also included four publications: three books on Lampang's cultural narratives and one photobook in E-book format.

Policy recommendations include: promoting soil improvement as a permanent provincial measure to link agriculture with poverty reduction; supporting safe herbal cultivation and enhancing competitiveness of community enterprises; establishing a national bamboo development fund to support research and value-added processing; and transforming welfare systems from short-term assistance to employment-focused approaches that enhance income stability for vulnerable populations.

บทสรุปผู้บริหาร

การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 มี**วัตถุประสงค์เพื่อ** (1) เพื่อพัฒนาระบบข้อมูลต่อเนื่องและขยายผลการใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างเป้าหมายร่วม แผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการร่วมแก้ไขปัญหาความยากจนของกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ (Poverty Platform) รวมถึงการวิเคราะห์เชิงลึกรายครัวเรือน (2) เพื่อสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Mobility) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อาชีพ รายได้ และการเข้าถึงการศึกษา ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลไกภาคี (3) เพื่อสร้างพื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจนทั้งพื้นที่ (Poverty Area Prototype) และ (4) เพื่อยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยเพื่อขยายผลหรือยกระดับการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม **กลุ่มเป้าหมาย**เข้าร่วมโมเดลแก้จนจำนวน 1,581 ครัวเรือน หรือ 1,808 คน **พื้นที่ดำเนินการวิจัย** คือ (1) พื้นที่ปฏิบัติการสำรวจ ค้นหา สอบทานข้อมูลครัวเรือนยากจนในจังหวัดลำปาง 13 อำเภอ (2) พื้นที่ต้นแบบอำเภอ/ท้องถิ่นแก้จนต้นแบบ 2 แห่ง คืออำเภอแม่เมาะและเทศบาลเมืองพิชัย และ(3) พื้นที่นำร่องพัฒนาโมเดลแก้จน 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองลำปาง อำเภอวังเหนือ อำเภอห้างฉัตร อำเภอเถิน อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว และอำเภอแจ้ห่ม**การดำเนินงานผ่าน 4 กลไก** คือ (1) กลไกภายในมหาวิทยาลัย (2) กลไกขับเคลื่อนเชิงนโยบาย (3) กลไกหนุนเสริมจากภาคธุรกิจและภาคประชาสังคม (4) กลไกวิชาการ กลไกทั้งหมดเป็นการทำงานในรูปแบบบูรณาการตามบทบาท องค์ความรู้ และศักยภาพขององค์กรเพื่อช่วยเหลือคนจนเป้าหมาย

ผลการสอบทานข้อมูลคนจนจังหวัดลำปาง ปี พ.ศ. 2568 มีคนจนจริงรวมทั้งสิ้น จำนวน 7,107 ครัวเรือน หรือ จำนวน 19,781 คน อัตราส่วนคนจนจังหวัดลำปางค่า Ratio 38 : 1 พื้นที่ที่คนจนกระจุกตัวมากที่สุด 5 อันดับแรก: ได้แก่ อำเภอเถิน (1,623 ครัวเรือน), อำเภอเมืองลำปาง (1,104 ครัวเรือน), อำเภองาว (935 ครัวเรือน), อำเภอห้างฉัตร (766 ครัวเรือน) และอำเภอวังเหนือ (506 ครัวเรือน)

ผลการวิเคราะห์**ฐานทุนการดำรงชีพ 5 ด้าน**พบว่า **(1) ทุนมนุษย์** (ค่าเฉลี่ย 2.53) มีปัญหาสุขภาพ การศึกษาอยู่ระดับประถมศึกษา **(2) ทุนกายภาพ** (ค่าเฉลี่ย 2.20) ที่อยู่อาศัยไม่แข็งแรง ไม่มีที่ดินทำกิน **(3) ทุนเศรษฐกิจ** (ค่าเฉลี่ย2.18) มีปัญหาหนี้สิน ไม่มีการออมเงิน **(4) ทุนธรรมชาติ** (ค่าเฉลี่ย 1.91) มีข้อจำกัดด้านการใช้พื้นที่และกฎหมาย และ **(5) ทุนทางสังคม** (ค่าเฉลี่ย 1.61) ขาดการรวมกลุ่มเชิงเศรษฐกิจหรือสร้างงาน สร้างอาชีพเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง

การส่งต่อความช่วยเหลือคนจนเข้าสู่สวัสดิการของรัฐ จำนวน 6,180 คน จำแนกเป็น ด้านสุขภาพจำนวน 794 คน ด้านการศึกษาจำนวน 73 คน ด้านที่อยู่อาศัยจำนวน 362 คน (มูลค่า 3,074,200 บาท) ด้านอื่นๆ เช่น ถุงยังชีพ เงินสงเคราะห์ จำนวน 2,951 คน และด้านสิ่งแวดล้อม (หมอกควัน/ไฟป่า): 2,000 คน โดยประสานข้อมูลส่งต่อช่วยเหลือให้กับ อบจ.ลำปาง

ผลการดำเนินงานโมเดลแก้จน โมเดลที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) สถานการณ์ความยากจนในพื้นที่เกษตรกรในพื้นที่ประสบภาวะ “ทำมาก ได้น้อย” เนื่องจากต้นทุนการผลิตสูง เช่น ค่าปุ๋ยและสารเคมีคิดเป็นร้อยละ 40–50 ของรายได้ ประสบปัญหาดินเสื่อมโทรม ขาดองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และติดอยู่ในวงจรหนี้สินเชิงโครงสร้างที่ทำให้ขาดอำนาจต่อรองในตลาด กลไกการหลักร่วมดำเนินงานร่วมมือกับหน่วยงานจำนวน 12 หน่วยงาน เช่น บริษัทปูนซีเมนต์ไทยลำปาง จำกัด (SCG)บริษัทปูนซิเมนต์ไทยลำปางจำกัด การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย บริษัทต้นไม้โตเออี จำกัด และมีการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) จำนวน 3 ฉบับ เพื่อสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง การแก้ไขปัญหา

มี 1 นวัตกรรม 25 เทคโนโลยี 5 องค์ความรู้ ยกระดับรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 42.05 **โมเดลที่ 2 การขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน (Pro-Poor Value Chain)** โครงการเชื่อมโยงกับนโยบายขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางการขับเคลื่อนโครงการโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เขต 1 สู่การเป็นโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยชั้นเลิศภาคเหนือ” ซึ่งสอดรับกับกรมแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมีเป้าหมายคือ ให้ประชาชนใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพตนเอง และใช้ศาสตร์แพทย์แผนไทยมาใช้ในการดูแลสุขภาพ กลไกการหลักร่วมดำเนินงาน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง (สสจ.ลำปาง) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) สมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดลำปาง กลุ่มวิสากิจชุน กลุ่มอาชีพในชุมชน และสถาบันวิชาการดำเนินงาน ดำเนินการใช้ 5 เทคโนโลยี และ 21 องค์ความรู้ ยกระดับรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 20.39 **โมเดลที่ 3 จักรวาลไผ่แก้จน (Area Based Industry)** เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ ผ่านการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรไม้ไผ่ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำและการเชื่อมโยงประเด็นการพัฒนาเชิงยุทธศาสตร์ของจังหวัดไผ่ในฐานะพืชเศรษฐกิจและพืชพลังงานปัญหาที่พบคือชุมชนมีเศษไผ่เหลือทิ้งจากการแปรรูปสูงถึง 40-50 ตันต่อวัน ซึ่งมักใช้วิธีการเผาทิ้งหรือขายราคาถูกเพียงตันละ 400-500 บาท โอกาส เศษไผ่ที่สามารถนำไปผลิต ไบโอชาร์ (Biochar) และ ชีวมวลอัดแท่ง (Biomass Briquettes) เพื่อเข้าสู่อุตสาหกรรมพลังงานทดแทน เกษตรกรรม และวัสดุคาร์บอน ซึ่งมีมูลค่าสูงกว่าเดิมมาก กลไกการขับเคลื่อนงานผ่าน 3 กลไกหลัก ได้แก่ (1) กลไกท้องถิ่น ร่วมดำเนินการในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจน (2) กลไกวิชาการทำหน้าที่ถ่ายโอนองค์ความรู้และการสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรมและ (3) กลไกผู้ประกอบการ/เอกชน ขยายผลทางด้านการตลาด และการพัฒนาองค์ความรู้ในการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและผู้บริโภคการดำเนินงานใช้ 6 นวัตกรรม 8 เทคโนโลยี และ 4 องค์ความรู้ ยกระดับรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 33.51 และ **โมเดลที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net)** ดำเนินการศึกษา ทดลอง และพัฒนาความรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมในการเพิ่มขีดความสามารถเพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมให้กับกลุ่มคนจนจังหวัดลำปางผ่านแนวทางการจัดทำกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง เป็นนวัตกรรมเชิงกระบวนการภายใต้แนวคิด โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและแก้ไขความเหลื่อมล้ำอย่างเป็นระบบ กลไกการขับเคลื่อนงานภายใต้แนวคิด " สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา" โดยบูรณาการพลังจาก 3 ภาคส่วน คือพลังบวร (ศาสนา) พลังท้องถิ่น และพลังภาครัฐและเอกชน มีรูปแบบการจัดสวัสดิการ 1 รูปแบบ มีชุดองค์ความรู้ 5 ชุด สามารถสร้างรายได้เสริมให้กลุ่มคนจนและเปราะบางได้จำนวน 500–600 บาทต่อเดือน

ผลการดำเนินงานโมเดลแก้จนในภาพรวม**คนจนเลื่อนสถานะทางสังคม (Social Mobility)** จำนวน 2,291 ครัวเรือน โดยส่วนใหญ่ขยับขึ้นมาอยู่ในกลุ่ม "อยู่พอได้" และ "อยู่ยาก" สะท้อนถึงผลสำเร็จของการขับเคลื่อนงานเชิงพื้นที่ที่สามารถยกระดับฐานทุนและสถานะความเป็นอยู่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

การพัฒนาและขับเคลื่อนพื้นที่อำเภอ/เทศบาลแก้จนต้นแบบ ดำเนินการ 2 พื้นที่ คือ อำเภอแม่เมาะ และเทศบาลเมืองพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผลการวิเคราะห์ฐานทุนการดำรงชีพ 5 มิติในภาพรวมพบว่าอำเภอแม่เมาะบริบทชุมชนเป็นสังคมชนบท ในขณะที่เทศบาลเมืองพิชัย เป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ผลการค้นหา สอบทานข้อมูล พบว่าครัวเรือนกระจุกตัวอยู่ในกลุ่ม “อยู่ยาก” และ “อยู่พอได้” ในเกือบทุกมิติ สะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ความยากจนเชิงโครงสร้างที่ยังไม่ถึงขั้นวิกฤติรุนแรง แต่ยังคงมีข้อจำกัดในการพัฒนาในหลายด้าน โดยเฉพาะในมิติทุนกายภาพและทุนเศรษฐกิจที่มีจำนวนครัวเรือนอยู่ในกลุ่ม “อยู่ยาก” ค่อนข้างสูง การดำเนินงานได้ออกแบบกลไกการพัฒนาให้เหมาะสมกับ

บริบทของพื้นที่เมืองครัวเรือนยากจน พื้นที่อำเภอแม่เมาะดำเนินการแก้จน โดยพัฒนา “ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)” โดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพและบริบทของแต่ละครัวเรือนเป็นสำคัญ เทศบาลตำบลพิชัยบูรณาการความร่วมมือกับโมเดลสารปรับปรุงดิน และโมเดลสวัสดิการเกื้อกูลคนจนส่งเสริมอาชีพการปลูกถั่วลิสงแปลงรวมในพื้นที่ 8 ไร่ และการทำผักไฮโดรโปนิกส์รายครัวเรือน ผลจากการดำเนินงานครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก โดยส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงในกลุ่ม “อยู่ยาก” และ “อยู่พอได้” สะท้อนให้เห็นถึงการขยับตัวของครัวเรือนจากความเปราะบางไปสู่ระดับที่ดีขึ้น กลไกการขับเคลื่อนงานใช้หลักบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วน ผ่าน **กระบวนการบูรณาการ “คน ระบบ และข้อมูล”** ทำงานประสานกันอย่างมีเป้าหมายเดียว คือ “ลดความยากจนอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่” หัวใจของกลไกขับเคลื่อนอยู่ที่ **“คณะทำงานระดับพื้นที่”** ซึ่งเป็นเวทีร่วมระหว่างภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชน ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา โดยมีบทบาทเป็นเหมือน “ศูนย์รวมการตัดสินใจและขับเคลื่อนการปฏิบัติ” ของพื้นที่นั้นๆ ผ่านเวทีความร่วมมือเชิงสังคมที่ทุกฝ่ายรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและมีความเข้าใจปัญหาความยากจนจากฐานข้อมูลจริงของพื้นที่ ปัจจัยความสำเร็จ 4 ปัจจัย (1) มีโอกาสที่จะดำเนินการให้สำเร็จเนื่องจากมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัดลำปาง (2) มีต้นทุนของภาคีเครือข่ายความร่วมมือ กฟผ.แม่เมาะ กลุ่มคนรุ่นใหม่ (3) มีผู้นำท้องที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ คือนายอำเภอแม่เมาะ และ (4) เป็นพื้นที่ปฏิบัติการโมเดลแก้จนที่มีต้นทุนเดิม

การพัฒนาและยกระดับบทบาทของมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ พบว่าได้กำหนดบทบาทองค์กรให้เป็น“แหล่งความรู้” เป็น“ตัวกลางในการประสานเชื่อมโยง” และ“แสวงหาความร่วมมือ” ขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันในพื้นที่ ผลการดำเนินงาน (1) พัฒนากำลังคนและระบบการบริหารจัดการพื้นที่ (Area Manager) ให้สามารถทำงานบูรณาการเชื่อมโยงระหว่าง คน–ของ–พื้นที่ ได้อย่างเป็นระบบ (2) การยกระดับผู้ประกอบการเพื่อสังคม (SE) จำนวน 7 อำเภอ โดยการพัฒนาทักษะเปลี่ยนผ่านจากกลุ่มอาชีพแบบดั้งเดิมสู่การรวมกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน (3) พัฒนาและส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเชื่อมมิติการแก้ไขปัญหาความยากจน จำนวน 5 อำเภอ ผลผลิตที่เกิดขึ้น (1)การจัดทำหนังสือ นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ตำนานที่ผ่านกาลเวลา” (2) หนังสือนครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ตามรอยแสงแรกและม่านหมอก” (3) การจัดทำหนังสือ นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ผ่านย่านเก่า เรื่องเล่าใหม่ ในความทรงจำ” และ (4) การจัดหนังสือ Photobook ในรูปแบบ E-Book

การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ระยะยาวเพื่อความยั่งยืนเมื่อสิ้นสุดงบประมาณจากส่วนกลาง มหาวิทยาลัยได้พัฒนากลไกความร่วมมือ ระบบฐานข้อมูล DSS นักจัดการพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) และเครือข่ายภาคี ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวทางดำเนินงาน คือ (1) แผน/แนวทางความร่วมมือระยะยาวรองรับการแก้ไขปัญหาความยากจน เช่น บรรจุการแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นยุทธศาสตร์หลักของมหาวิทยาลัย จัดตั้งศูนย์ประสานงานถาวรพัฒนาฐานข้อมูล DSS เป็นฐานข้อมูลกลางของจังหวัด สนับสนุนบทบาทนักบริหารจัดการงานวิจัยเชิงพื้นที่ (ADM) ถ่ายทอดองค์ความรู้และนวัตกรรมสู่การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ (2) แผน/แนวทางด้านการแสวงหาทุนวิจัยภายในและต่างประเทศ เช่น เชื่อมโยงงานวิจัยกับ SDGs เศรษฐกิจฐานราก และการสร้างเครือข่ายวิจัยกับมหาวิทยาลัยและองค์กรต่างประเทศ (3) แผน/แนวทางการแลกเปลี่ยนบุคลากรและนักศึกษาเพื่อความยั่งยืน โดยการบูรณาการการเรียนการสอน การวิจัย และบริการวิชาการกับพื้นที่จริง และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนบุคลากร นักศึกษา และภาคีเครือข่าย เพื่อสร้างบุคลากรที่เข้าใจพื้นที่และรักษาความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาแผนงาน Exit Strategy เตรียมการถอนตัวหลังปิดโครงการวิจัย โครงการมุ่งถ่ายโอนบทบาทจากมหาวิทยาลัยสู่ภาคีในพื้นที่ โดยมหาวิทยาลัยทำหน้าที่สนับสนุนทางวิชาการ เพื่อให้พื้นที่

สามารถบริหารจัดการและพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดย (1) การถ่ายโอนกลไกการบริหารจัดการ โดยการถ่ายทอดบทบาทการบริหารสู่หน่วยงานหลักในจังหวัด โดยมหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ (2) การถ่ายโอนองค์ความรู้และนวัตกรรม เพื่อให้ภาคีนำไปใช้ได้อย่างต่อเนื่อง (3) การพัฒนาศักยภาพภาคีและผู้นำชุมชน ให้เป็นนักบริหารจัดการงานวิจัยเชิงพื้นที่ (ADM) (4) การสร้างความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่งเสริมการเข้าถึงตลาดและแหล่งทุน เพื่อสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง (5) การบูรณาการเข้าสู่แผนพัฒนาของหน่วยงาน โดยการผลักดันผลวิจัยและข้อเสนอเชิงนโยบายเข้าสู่แผนพัฒนาจังหวัดและท้องถิ่น และ (6) การพัฒนาเครือข่ายวิจัยและความร่วมมือระยะยาว โดยการรักษาและขยายเครือข่ายความร่วมมือผ่านการวิจัย การบริการวิชาการ และการพัฒนาหลักสูตร เพื่อสร้างการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย โมเดลสารปรับปรุงดิน: ควรผลักดันและส่งเสริมการผลิตการใช้สารปรับปรุงดินให้เป็นมาตรการถาวรในการเชื่อมโยงภาคการเกษตรสู่การลดความยากจนภายในจังหวัดโดยบรรจุการใช้สารปรับปรุงดินในแผนพัฒนาจังหวัดเพื่อสร้างระบบอุตสาหกรรมชุมชนครบวงจร **โมเดลสมุนไพร**: (1) มีมาตรการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรตามแนวทางเกษตรปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับแผนสุขภาพของท้องถิ่น (2) ผลักดันวิสาหกิจชุมชนสู่การเป็นผู้ประกอบการที่มีความสามารถในการแข่งขัน โดยส่งเสริมกิจการสมุนไพรให้มีมาตรฐาน มีการผลิตสินค้าและบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม **โมเดลไผ่**: ควรมีกองทุนพัฒนาไผ่ระดับประเทศเพื่อสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแปรรูปด้วยเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม **โมเดลกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง**: ท้องถิ่นมีมาตรการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากการสงเคราะห์เป็นการมุ่งเป้าสร้างงานและรายได้ให้แก่คนจนเปราะบางเพื่อลดการพึ่งพาการสงเคราะห์ในระยะสั้น โดยเพิ่มอัตราการมีงานทำเพื่อยกระดับรายได้ของคนจนเปราะบางให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

Executive Summary

The project *"Developing an Integrated Collaborative Mechanism to Drive Poverty Alleviation and Social Mobility Strategy in Lampang Province: Year 2"* aims to strengthen area-based collaboration mechanisms to address poverty and enhance socio-economic mobility. The key objectives include: (1) developing an integrated and continuous data system (Poverty Platform) to support joint planning and in-depth household analysis; (2) improving socio-economic mobility in terms of quality of life, income, occupation, and access to education through multi-stakeholder participation; (3) establishing area-based poverty management prototypes; and (4) enhancing the role of the university in scaling up poverty alleviation through research, technology, and innovation.

The project engaged 1,581 households (1,808 individuals) across Lampang Province. The study covered 13 districts for poverty identification and validation, with two prototype areas—Mae Moh District and Phichai Municipality—and seven pilot districts for model implementation.

Findings from the 2025 poverty verification revealed 7,107 poor households (19,781 individuals), with a poverty ratio of 38:1. The five districts with the highest concentration of poor households are Thoen, Mueang Lampang, Ngao, Hang Chat, and Wang Nuea. Analysis of livelihood capitals indicates structural constraints, particularly in human capital (health and education), physical capital (housing and land access), financial capital (debt and lack of savings), natural capital (land-use limitations), and social capital (weak economic organization and bargaining power).

A total of 6,180 individuals received targeted assistance through government welfare systems, including health (794 persons), education (73 persons), housing (362 persons; valued at 3,074,200 THB), emergency assistance (2,951 persons), and environmental support (2,000 persons), coordinated with the Lampang Provincial Administrative Organization.

Four poverty alleviation models were implemented with significant impacts:

- **Model 1: Local Content (Soil Improvement Industry)** addressed high agricultural costs and soil degradation through collaboration with 12 partner organizations and three MOUs, resulting in 1 innovation, 25 technologies, 5 knowledge packages, and a 42.05% increase in income.
- **Model 2: Pro-Poor Value Chain (Herbal Sector)** aligned with provincial health policies, utilizing 5 technologies and 21 knowledge packages, increasing income by 20.39%.
- **Model 3: Area-Based Industry (Bamboo Sector)** promoted value-added utilization of bamboo waste into biochar and biomass energy, applying 6 innovations, 8 technologies, and 4 knowledge packages, increasing income by 33.51%.

- **Model 4: Social Safety Net (Welfare Fund)** developed an integrated welfare mechanism under a "social safety net" approach, generating supplementary income of 500–600 THB per month for vulnerable households.

Overall, 2,291 households experienced improved socio-economic status, transitioning primarily into "coping" and "moderately vulnerable" groups, demonstrating tangible improvements in livelihood conditions.

The development of prototype areas in Mae Moh District and Phichai Municipality reflects context-specific approaches. Mae Moh emphasized "model household development," while Phichai integrated soil improvement and welfare models to promote collective peanut farming and household-level hydroponics. Positive changes were observed, particularly among highly vulnerable households.

The success of the initiative is driven by integrated collaboration across sectors through the alignment of people, systems, and data, with area-based working groups serving as the core mechanism for decision-making and implementation. Key success factors include alignment with provincial strategies, strong partnership networks (e.g., EGAT Mae Moh), committed local leadership, and prior experience with poverty alleviation models.

The university has played a critical role as a knowledge hub, coordinator, and partnership facilitator. Key outputs include the development of Area Managers, strengthening social enterprises in seven districts, and promoting tourism linked to poverty reduction in five districts. Additional outputs include four publications highlighting Lampang's cultural and historical assets.

Long-Term Strategic Planning for Sustainability Beyond the Completion of Central Government Funding The university has established collaborative mechanisms, a Decision Support System (DSS) database, Area Development Managers (ADMs), and multi-sectoral partnership networks as key foundations for ensuring the continuous implementation of poverty alleviation initiatives. The long-term strategic directions are as follows:

(1) Long-term collaborative strategies for sustainable poverty alleviation, including integrating poverty alleviation into the university's core strategic agenda; establishing a permanent coordination center; developing the DSS into the provincial central database for evidence-based planning and decision-making; strengthening the role of Area Development Managers (ADMs); and transferring research-based knowledge, innovations, and technologies for practical application in target communities.

(2) Strategies for mobilizing domestic and international research funding, including aligning research agendas with the Sustainable Development Goals (SDGs), community-based economic development, and inclusive growth, as well as strengthening research collaborations with national and international universities and partner organizations.

(3) Strategies for personnel and student exchange to enhance long-term sustainability, through the integration of teaching, research, and academic services with real-world community engagement, while promoting exchanges among academic staff, students, and partner organizations to cultivate professionals with strong area-based competencies and sustain long-term collaborative partnerships.

Exit Strategy for Post-Project Sustainability The project has developed a comprehensive Exit Strategy to ensure that, upon completion of the research funding period, the responsibility for implementation is progressively transferred from the university to local stakeholders. The university will continue serving as an academic and technical advisor, enabling local partners to independently manage and sustain development initiatives. The Exit Strategy comprises the following components:

(1) Institutional transfer of management mechanisms, by transferring operational leadership and management responsibilities to key provincial agencies, while the university assumes the role of academic consultant and knowledge partner.

(2) Transfer of knowledge, innovations, and research outputs, enabling local organizations and stakeholders to continuously utilize research findings, innovations, and development tools.

(3) Capacity building for local partners and community leaders, by developing their competencies to serve as Area Development Managers (ADMs) capable of leading area-based development and coordinating multi-sectoral collaboration.

(4) Strengthening economic sustainability, through the development of community-based value chains, promotion of market access, and facilitation of financial resource mobilization to generate sustainable livelihoods and long-term income opportunities.

(5) Institutionalization into local development planning, by integrating research findings and policy recommendations into provincial, district, and local development plans to ensure continuity of implementation beyond the project period.

(6) Strengthening long-term research networks and partnerships, through the continuous expansion and maintenance of collaborative networks via joint research, academic services, and curriculum development, thereby fostering sustained learning, innovation, and area-based development.

Policy recommendations include: institutionalizing soil improvement practices within provincial development plans; promoting safe herbal agriculture linked to health systems; establishing a national bamboo development fund for value-added processing; and transforming welfare systems from short-term assistance to employment- and income-based approaches to ensure sustainable poverty reduction.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	**3**
บทคัดย่อ	**4**
Abstract	**6**
บทสรุปผู้บริหาร	**8**
Executive Summary	**12**
สารบัญ	**15**
สารบัญภาพ	**17**
สารบัญตาราง	**20**
บทที่ 1 บทนำ	**24**
1.1 บทนำ	24
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ	26
1.3 กรอบแนวคิด	26
1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	29
บทที่ 2 ทบทวนบริบทข้อมูล ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	**35**
2.1 แผนพัฒนาจังหวัดลำปาง พ.ศ.2566 - 2570	35
2.2 แนวคิดงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research for Development: ABC)	36
2.3 แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF)	37
2.4 แนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่	38
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	40
2.6 แนวคิดดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index - HAI)	41
2.7 แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net: SSN)	43
2.8 แนวคิดและองค์ความรู้ร่วมในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยย่อยภายใต้โครงการกลาง	44
2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	51
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	**54**
3.1 วิธีการศึกษา	55
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	59
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	60
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	61
3.5 ขั้นตอนการดำเนินโครงการวิจัย	62
3.6 พื้นที่การดำเนินงานโครงการวิจัย	69

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	**72**
4.1 ส่วนที่ 1 สรุปผลการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการโครงการ	72
4.2 ส่วนที่ 2 การพัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำของจังหวัดลำปาง (PPAP)	74
4.3 ส่วนที่ 3 การพัฒนาและขับเคลื่อนให้เกิดพื้นที่อำเภอแก้จนต้นแบบ (Prototype Area) โดยยกระดับโมเดลแก้จน (Practical Poverty Alleviation Model : PPAM) ในการแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้คนจนเป้าหมายของจังหวัดลำปาง	239
4.4 การยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยในระดับพื้นที่	257
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	**298**
5.1 สรุปภาพรวมผลการดำเนินงานภาพรวมของโครงการ (ระยะเวลา 6 เดือน)	299
5.2 สรุปผลตามวัตถุประสงค์	315
5.3 อภิปรายผลการวิจัย	333
5.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	341
บรรณานุกรม	**344**

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิด“พื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคม” 26

ภาพที่ 1.2 กรอบการดำเนินงานพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์จังหวัดลำปาง 27

ภาพที่ 1.3 Impact Pathway กลไกการสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการขจัดความยากจน 27

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของดัชนีความก้าวหน้าของคน 41

ภาพที่ 2.2 ดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index: HAI) 42

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคม 55

ภาพที่ 3.2 กรอบการดำเนินงานพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์จังหวัดลำปาง 56

ภาพที่ 3.3 Impact Pathway กลไกการสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการ เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 58

ภาพที่ 4.1 โครงสร้างการบริหารจัดการงานวิจัย ปี พ.ศ.2568 74

ภาพที่ 4.2 การพัฒนาระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ 79

ภาพที่ 4.3 กระบวนการค้นหา สอบทาน ข้อมูลครัวเรือนยากจน จังหวัดลำปาง 81

ภาพที่ 4.4 กระบวนการดำเนินการค้นหาและสอบทานคนจนกลุ่มเป้าหมายจังหวัดลำปาง 82

ภาพที่ 4.5 กระบวนการติดตามการส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจนจังหวัดลำปาง 83

ภาพที่ 4.6 ข้อมูลการช่วยเหลือ ปี พ.ศ.2563 - 2569 90

ภาพที่ 4.7 ฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน 5 มิติ ของจังหวัดลำปาง 91

ภาพที่ 4.8 โมเดลที่ 1 อุตสาหกรรมชุมชนสารปรับปรุงดินและสารกำจัดแมลง 125

ภาพที่ 4.9 โมเดลที่ 2 การปลูกถั่วลายเสือแบบอินทรีย์ในระบบแปลงกลาง 126

ภาพที่ 4.10 โมเดลที่ 3 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตข้าว 127

ภาพที่ 4.11 โมเดลที่ 4 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตข้าวโพด 128

ภาพที่ 4.12 โมเดลที่ 5 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตสับปะรด 129

ภาพที่ 4.13 โมเดลที่ 6 ห่วงโซ่การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุน เพิ่มผลผลิตมันสำปะหลัง 129

ภาพที่ 4.14 โมเดลที่ 7 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตพืชผักสวนครัว 130

ภาพที่ 4.15 การจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชนเชิงพื้นที่จากที่ขนาย่อม พัฒนาผลิตภัณฑ์สารปรับปรุงดิน ความร่วมมือของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพใบกระถินบ้านสัก ตำบลบ้านเอื้อม และบริษัทปูนซีเมนต์ไทยลำปาง จำกัด (SCG) 142

ภาพที่ 4.16 สถานที่การจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชนเชิงพื้นจากที่ขนาดย่อม ณ พื้นที่ตำบลบ้านเอื้อม 142

ภาพที่ 4.17 Value Chain ที่ 1 สมุนไพร-สมุนไพรพื้นถิ่น 158

ภาพที่ 4.18 การเก็บตัวอย่างดินก่อนปลูก และแปลงตัวอย่างต้นแบบแปลงสมุนไพรเกษตรผสมผสาน ป่าไคร้เหนือ 159

ภาพที่ 4.19 การอบรมเชิงปฏิบัติการการเพาะปลูกสมุนไพรในระบบอินทรีย์ 160

ภาพที่ 4.20 Value Chain ที่ 2 สมุนไพร-บริการแพทย์แผนไทย 160

ภาพที่ 4.21 สถานที่ตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการดูแลสุขภาพทางเลือก 161

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

		หน้า
ภาพที่ 4.22	Value Chain ที่ 3 สมุนไพร-ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	162
ภาพที่ 4.23	ข้อมูลการประชาสัมพันธ์และภาพกิจกรรมการจัดงานท่องเที่ยว	164
ภาพที่ 4.24	อ่างเก็บน้ำห้วยแม่เกี๋ยง บ้านทุ่งหลวง ต.เมืองยาว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง	165
ภาพที่ 4.25	Value Chain ที่ 4 สมุนไพร-เมนูอาชีพ	165
ภาพที่ 4.26	ตัวอย่างผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่จัดอบรมให้กับกลุ่มเป้าหมาย	173
ภาพที่ 4.27	กิจกรรมการผลิตและจำหน่ายไส้อั่วสมุนไพรโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไท-ยวนแม่วัก บ้านนางแล อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	175
ภาพที่ 4.28	กิจกรรมการออกบูธจำหน่ายผลิตภัณฑ์ร่วมกับอบจ.ลำปาง	175
ภาพที่ 4.29	ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เมนูอาหารจากสมุนไพรท้องถิ่น	176
ภาพที่ 4.30	โมเดลการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่จากทรัพยากรไผ่	194
ภาพที่ 4.31	ระบบสมาร์ทฟาร์มสำหรับสวนไผ่	199
ภาพที่ 4.32	การถ่ายทอดวิธีการใช้งานระบบบอควาโปนิกส์	200
ภาพที่ 4.33	ระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์แบบเคลื่อนที่	201
ภาพที่ 4.34	การถ่ายทอดองค์ความรู้การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สบู่น้ำมันโฮมเมดและสบู่เหลวเห็ดเยื่อไผ่	202
ภาพที่ 4.35	การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากไผ่เชิงพาณิชย์	203
ภาพที่ 4.36	Pro-poor Value Chain เห็ดเศรษฐกิจเสริมรายได้	204
ภาพที่ 4.37	การทำก้อนเห็ดนางฟ้า เห็ดนางรม	205
ภาพที่ 4.38	Energy Bar ผสมเห็ดและธัญพืช, ผลหมักเนื้อสัตว์ผสมผงเห็ดและสมุนไพรพื้นบ้าน และเห็ดนางฟ้าอบกรอบสมุนไพร	206
ภาพที่ 4.39	การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคมในโซ่อุปทานไผ่	207
ภาพที่ 4.40	การพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในอุตสาหกรรมไผ่และธุรกิจชุมชนพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	208
ภาพที่ 4.41	ประชาสัมพันธ์โปรแกรมการท่องเที่ยวเมืองมาย	210
ภาพที่ 4.42	การทดลองปลูกผักไฮโดรโปนิกส์	227
ภาพที่ 4.43	เวทีถอดบทเรียนการดำเนินงาน การมอบถุงสวัสดิการ ทุนการศึกษาและคืนข้อมูลให้เทศบาลเมืองพิชัย	227
ภาพที่ 4.44	การเก็บรวบรวมข้อมูลคนจนในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย	228
ภาพที่ 4.45	กลไกการขยายผลพื้นที่ต้นแบบการขจัดความยากจนอำเภอแม่เมาะสู่เทศบาลเมืองพิชัย	250
ภาพที่ 4.46	เวทีหารือความร่วมมือร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะวันที่ 11 พฤศจิกายน 2568 ณ ห้องประชุมชั้น 2 ที่ว่าการอำเภอแม่เมาะ	254
ภาพที่ 4.47	เวทีหารือความร่วมมือ“ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)” วันที่ 10 มกราคม 2569	254
ภาพที่ 4.48	ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development) หมู่ 4 บ้านจำปุยตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	255

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

		หน้า
ภาพที่ 4.49	ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development) หมู่ 4 บ้านทาน ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	255
ภาพที่ 4.50	ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development) หมู่ 6 บ้านห้วยคิงตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	256
ภาพที่ 4.51	ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development) หมู่ 12 บ้านเวียงหงส์ล้านนา ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	256
ภาพที่ 4.52	ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development) หมู่ 6 บ้านปงต้นปิน ตำบลสบป้าด อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง	257
ภาพที่ 4.53	กลไกการทำงานกับภาคีความร่วมมือ	258
ภาพที่ 4.54	กิจกรรมการสังเคราะห์องค์ความรู้สู่นโยบายการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาความยากจน “การประชุมเพื่อสกัดข้อมูลงานวิจัย (Data extraction)”	267
ภาพที่ 4.55	กิจกรรมการพัฒนาหลักสูตร/ ระบบการโค้ช (Coaching)	269
ภาพที่ 4.56	การจัดงาน“ประสานพลังแก้จนคนลำปาง” ณ สวนสาธารณะ กาดนั่งก้อม @ หนองกระทิง	273
ภาพที่ 4.57	เวที “การท่องเที่ยวกับงานแก้จน” ณ สวนสาธารณะ กาดนั่งก้อม @ หนองกระทิง	274
ภาพที่ 4.58	หนังสือเพื่อสนับสนุนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว	278
ภาพที่ 4.59	Photobook ลำปาง เมืองเขลางค์นคร อำเภอเถิน	279
ภาพที่ 4.60	Photobook ลำปาง เมืองเขลางค์นคร อำเภอห้างฉัตร	279
ภาพที่ 4.61	การสำรวจผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดลำปาง	284
ภาพที่ 4.62	การเข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการหนุนเสริมผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE)	285
ภาพที่ 4.63	โมเดลเชิงกลไกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับระบบตลาดให้คนจน	287

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1.1 แสดงประเภท รายละเอียด และจำนวนนของผลผลิต 29

ตารางที่ 1.2 แสดงงรายละเอียดของผลลัพธ์ และผู้ได้รับผลกระทบ 31

ตารางที่ 2.1 แสดงสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดลำปาง (GPP: Gross Provincial Product) 43

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนครัวเรือนเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ 60

ตารางที่ 3.2 แสดงเป้าหมายการดำเนินงานปี 2568 68

ตารางที่ 3.3 แสดงพื้นที่ดำเนินงานวิจัย 69

ตารางที่ 4.1 แสดงผลการเปรียบเทียบจำนวนครัวเรือนยากจนปี พ.ศ.2568 กับ ปี พ.ศ.2567 86

ตารางที่ 4.2 แสดงผลการเปรียบเทียบจำนวนคนจน ปี พ.ศ 2568 กับ ปี พ.ศ.2567 87

ตารางที่ 4.3 แสดงภาพรวมการคำนวณและเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นของฐานทุน 5 มิติ (ระหว่างปี 2567-2568) 88

ตารางที่ 4.4 แสดงภาพรวมการคำนวณและเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นของฐานทุน 5 มิติ แยกรายอำเภอ (ระหว่างปี 2567-2568) 89

ตารางที่ 4.5 แสดงการส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจนรายมิติ/ประเด็น 90

ตารางที่ 4.6 แสดงข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนมนุษย์-ด้านสุขภาพ) 93

ตารางที่ 4.7 แสดงฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน 5 มิติ ของจังหวัดลำปาง 94

ตารางที่ 4.8 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนมนุษย์-ด้านการศึกษา) 95

ตารางที่ 4.9 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนมนุษย์-ด้านสถานภาพการทำงาน) 97

ตารางที่ 4.10 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนมนุษย์-ด้านการประกอบอาชีพ) 98

ตารางที่ 4.11 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปีพ.ศ. 2568 (ทุนมนุษย์-ด้านทักษะอาชีพที่สามารถสร้างรายได้) 99

ตารางที่ 4.12 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนกายภาพ-ด้านสภาพที่อยู่อาศัยและระบบสาธารณูปโภค) 100

ตารางที่ 4.13 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนกายภาพ-ด้านพื้นที่ทำกิน) 102

ตารางที่ 4.14 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนกายภาพ-ด้านการรับรู้ข่าวสาร) 104

ตารางที่ 4.15 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนการเงิน-ด้านรายได้จากภาคการเกษตร) 105

ตารางที่ 4.16 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนการเงิน-ด้านรายจ่ายครัวเรือน) 107

ตารางที่ 4.17 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนการเงิน-ด้านการออม และหนี้สิน) 108

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ 4.18 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่) 110

ตารางที่ 4.19 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ อุทกภัย) 111

ตารางที่ 4.20 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ ดินโคลนถล่ม) 112

ตารางที่ 4.21 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ วาตภัย) 114

ตารางที่ 4.22 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ อัคคีภัย) 115

ตารางที่ 4.23 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ ภัยจากไฟป่าและหมอกควัน) 116

ตารางที่ 4.24 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทางสังคม-ด้านการเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรม) 117

ตารางที่ 4.25 แสดงข้อมูลครัวเรือนในพื้นที่ดำเนินงานโมเดลแก้จน ปี พ.ศ. 2568 119

ตารางที่ 4.26 แสดงข้อมูลสรุปผลการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนจากสารปรับปรุงดิน จ.ลำปาง 132

ตารางที่ 4.27 แสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ จากการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2568 133

ตารางที่ 4.28 แสดงการสรุปผลการดำเนินงานรายกิจกรรม โครงการการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) 148

ตารางที่ 4.29 แสดงรายชื่อสมุนไพรที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) รับซื้อ 159

ตารางที่ 4.30 แสดงการเปรียบเทียบผลการพัฒนาทักษะอาชีพและการบริหารทางการเงิน 166

ตารางที่ 4.31 แสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพร จากการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2568 168

ตารางที่ 4.32 แสดงรายชื่อปราชญ์ชุมชน-หมอเมือง 177

ตารางที่ 4.33 แสดงการวิเคราะห์กลุ่ม Stakeholder Register 179

ตารางที่ 4.34 แสดงการสรุปผลการดำเนินงานรายกิจกรรม โครงการการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่บริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain) 187

ตารางที่ 4.35 แสดงข้อมูลการประกอบอาชีพเกี่ยวกับไผ่จากการสำรวจข้อมูลปี พ.ศ.2568 193

ตารางที่ 4.36 แสดงข้อมูลเปรียบเทียบก่อนและหลังการเสริมสร้างความรู้ทางการเงิน 212

ตารางที่ 4.37 แสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ จากการดำเนินงานในปี พศ. 2568 ของโครงการย่อยที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง 213

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ 4.38 แสดงการสรุปผลการดำเนินงานรายกิจกรรม โครงการการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจน และยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง Area Based Industry) 220

ตารางที่ 4.39 แสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ จากการดำเนินงานในปี พศ. 2568 ของโครงการย่อยที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net) 235

ตารางที่ 4.40 แสดงการสรุปผลการดำเนินงานรายกิจกรรม โครงการวิจัยย่อยที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net) 237

ตารางที่ 4.41 แสดงจำนวนครัวเรือนแยกตามฐานทุน 5 มิติ และการจัดกลุ่มความยากจนของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ปี พ.ศ.2568 240

ตารางที่ 4.42 แสดงจำนวนครัวเรือนแยกตามฐานทุน 5 มิติ และการจัดกลุ่มตามช่วงอายุของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ปี พ.ศ.2568 241

ตารางที่ 4.43 แสดงรายละเอียดการดำเนินงาน “ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)” พื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง 243

ตารางที่ 4.44 แสดงภาพรวมจำนวนครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงตามฐานทุน 5 มิติของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (ระหว่างปี 2567-2568) 247

ตารางที่ 4.45 แสดงภาพรวมการคำนวณและเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นของฐานทุน 5 มิติ ของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (ระหว่างปี 2567-2568) 248

ตารางที่ 4.46 แสดงการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของฐานทุน 5 มิติในพื้นที่ต้นแบบอำเภอแม่เมาะ 248

ตารางที่ 4.47 แสดงการวิเคราะห์กลุ่ม Stakeholder Engagement 261

ตารางที่ 4.48 แสดงกรอบการวิเคราะห์ SWOT และแนวทางการใช้ประโยชน์จากข้อมูลเพื่อการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาในแต่ละมิติ 283

ตารางที่ 4.49 แสงดเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของ ADM และผลลัพธ์ในการใช้เครื่องมือ 293

ตารางที่ 5.1 แสดงสรุปภาพรวมความแตกต่างในการดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ.2567 และ ปี พ.ศ. 2568 และหมุดหมาย (Mile Stone) ถึงปี พ.ศ.2570
โครงการย่อยที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน 301

ตารางที่ 5.2 แสดงสรุปภาพรวมความแตกต่างในการดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ.2567 และ ปี พ.ศ. 2568 และหมุดหมาย (Mile Stone) ถึงปี พ.ศ.2570
โครงการย่อยที่ 2 การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พื้นที่อำเภอห้างฉัตร อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง 304

ตารางที่ 5.3 แสดงสรุปภาพรวมความแตกต่างในการดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ.2567 และ ปี พ.ศ. 2568 และหมุดหมาย (Mile Stone) ถึงปี พ.ศ.2570
โครงการย่อยที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง 308

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ 5.4 แสดงสรุปภาพรวมความแตกต่างในการดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ.2567 และ ปี พ.ศ. 2568 และหมุดหมาย (Mile Stone) ถึงปี พ.ศ.2570 โครงการย่อยที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง 311

บทที่ 1
บทนำ

สัญญาเลขที่	**A11F6680111**
ชื่อโครงการ	การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2
หัวหน้าโครงการ	รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ สมุทธารักษ์
หน่วยงานต้นสังกัด	สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ระยะเวลาดำเนินการ	1 ปี (31 มีนาคม 2568 - 30 มีนาคม 2569)
งบประมาณดำเนินการ	18,000,000 บาท

1.1 บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) ได้กำหนดหมุดหมายที่ 9 ในการแก้ไขปัญหาความยากจนข้ามรุ่นให้ลดลงและให้คนไทยทุกคนได้รับความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอและเหมาะสม อันเนื่องมาจากสถานการณ์ความยากจนข้ามรุ่นเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เรื้อรังมาตั้งแต่อดีต สืบเนื่องถึงปัจจุบันและมีแนวโน้มทวีความรุนแรงขึ้นในอนาคตโดยลักษณะของครัวเรือนยากจนพบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีเงินออม การศึกษาต่ำ หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับจ้างทั่วไป สมาชิกในครัวเรือนเป็นเด็กและผู้สูงอายุที่มีอัตราการพึ่งพิงสูง ครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นพบในภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือมากที่สุดตามลำดับ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13) ในขณะที่**แผนพัฒนาจังหวัดลำปาง** ฉบับทบทวน (พ.ศ.2566-2570) มีแผนงานที่ต้องเร่งดำเนินการ 5 ประเด็น คือ 1) การพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิต เสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัยของคนลำปาง 2) การส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว 3) การยกระดับหัตถกรรม อุตสาหกรรม บนพื้นฐานเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ 4) การพัฒนาเกษตรเชิงคุณภาพ เกษตรแปรรูปมูลค่าสูง ด้วยนวัตกรรม และเทคโนโลยี และ 5) การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน จากการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของแผนชาติและแผนพัฒนาจังหวัดลำปางกับสภาพ

ผลการค้นหาสอบทานข้อมูลคนจน จังหวัดลำปางมีประชากรทั้งหมด 756,811 คน (สำนักงานจังหวัดลำปาง, 2568) และจากการค้นหา สอบทานข้อมูลครัวเรือนยากจนจังหวัดลำปาง (ข้อมูล ณ วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2569) พบคนจนจริง รวมทั้งสิ้น 7,107 ครัวเรือน มีสมาชิกในครัวเรือนรวม 19,781 คน จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าอัตราส่วน (Ratio) ของคนจนต่อจำนวนประชากรทั้งหมดเท่ากับ 38 : 1 นั่นหมายความว่า จะพบคนจากจน 1 คนจาก 38 คน

นอกจากนี้**ข้อมูลจากการวิเคราะห์ฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน** (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) พบว่าทุน 5 ด้านประกอบด้วย **(1) ทุนมนุษย์** มีค่าเฉลี่ยรวม 2.53 ปัญหาที่พบคือ ปัญหาสุขภาพ สถานภาพทางการศึกษา และการภาษาไทยไม่ออก **(2) ทุนกายภาพ** มีค่าเฉลี่ยรวม 2.20 ปัญหาที่พบคือ ปัญหาพื้นที่ทำกินทางการเกษตร การไม่มีอุปรณ์สารสนเทศที่ดีสำหรับรองรับสวัสดิการรัฐหรือข้อมูลต่างๆ ในการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ และ บ้านพักอาศัยไม่มีการจัดเก็บสิ่งของ สภาพบ้านเรือนไม่แข็งแรง **(3) ทุนเศรษฐกิจ** มีค่าเฉลี่ยรวม 2.18 ปัญหาที่พบคือ ครัวเรือนประสบปัญหาหนี้สิน มีรายจ่ายในครัวเรือนมาก และไม่มีการออม **(4) ทุนธรรมชาติ** มีค่าเฉลี่ยรวม 1.91 ปัญหาที่พบคือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อยังชีพ และสร้างรายได้ และครัวเรือนมีที่ทำกินอยู่ในพื้นที่ภัยพิบัติ

ทางธรรมชาติ และ **(5) ทุนทางสังคม** มีค่าเฉลี่ยรวม 1.61 โดยชุมชนมีการจัดการปัญหาความขัดแย้ง มีประสบการณ์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน และมีการช่วยเหลือกันของคนในชุมชน จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ฐานทุนการดำรงชีพของครัวเรือนยากจนเป้าหมายในจังหวัดลำปางอยู่ในระดับเปราะบางอย่างยิ่ง จึงชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนารูปแบบการช่วยเหลือที่บูรณาการในทุกมิติของทุนการดำรงชีพ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน

อีกทั้งผลการวิเคราะห์ต้นทุนด้านทรัพยากรทางธรรมชาติของจังหวัดลำปางจะพบว่ามีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย เช่น ทรัพยากร ที่เกี่ยวข้องกับไดอะตอม ฮิวมัส และหินปูน โดย**ฮิวมัส (Humus):** มีแหล่งที่มาจากแร่ลีโอนาร์ไดต์ (Leonardite) ซึ่งเป็นชั้นดินที่อยู่เหนือชั้นถ่านหินลิกไนต์ในเหมืองแม่เมาะ **หินปูน (Limestone):** จังหวัดลำปางมีแหล่งหินปูนที่สามารถนำมาใช้ในการผลิตปูนขาวเพื่อการเกษตร ปูนขาวมีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงความเป็นกรด-ด่างของดิน ช่วยเพิ่มความเป็นด่างในดินที่มีความเป็นกรดสูง ส่งผลให้พืชสามารถดูดซับธาตุอาหารได้ดีขึ้น นอกจากนี้ปูนขาวยังช่วยปรับปรุงโครงสร้างดินและลดการเกิดโรคในพืช **ไดอะตอมไมต์** เป็นสาหร่ายเซลล์เดียวที่มีเปลือก ซิลิกาที่มีอายุประมาณ 13 ล้านปี และพบได้ในหลายพื้นที่ เช่น อำเภอแม่ทะ อำเภอแม่เมาะ และอำเภองาว จากข้อมูลเบื้องต้นของฐานทรัพยากรทั้ง 3 ประเภท ทีมวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางได้ดำเนินการวิจัยในส่วนของการคิดสูตรการผลิตแปรรูปเป็นสารปรับปรุงดินเพื่อลดต้นทุนทางด้านการเกษตรให้กับกลุ่มเกษตรกร ในหลายพื้นที่มีผลการวิจัยและใช้ประโยชน์มาอย่างต่อเนื่องยาวนานและมีการขยายผลเป็นฐานการเกษตรใช้มาหลายพื้นที่โดยได้นำมาใช้เป็นองค์ประกอบเป็นสารปรับปรุงดินที่มีคุณภาพและการปรับสูตรให้เหมาะกับพืชเศรษฐกิจหลัก พืชเศรษฐกิจรองและพืชอื่นๆ อีกมากมายซึ่งมีโอกาสที่จะขยายผลเป็นฐานการเกษตรในจังหวัดอื่นๆ และภาคอื่นๆ ทั่วประเทศไทยได้

แผนงานวิจัย “การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2” มุ่งการนำใช้ประโยชน์จากฐานทุนทรัพยากรทางธรรมชาติที่หลากหลายและเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่จังหวัดลำปางมาเชื่อมร้อยการยกระดับการพัฒนาศักยภาพของโมเดลแก้จนภายใต้โครงการย่อย 4 โครงการ ประกอบด้วย (1) โครงการวิจัย “การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน” (2) โครงการวิจัย “การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพื้นที่อำเภอห้างฉัตร และ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง” และ (3) โครงการวิจัย “การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง” ที่มีความสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มครัวเรือนยากจนเป้าหมายจังหวัดลำปาง และ (4) โครงการวิจัย “กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปางเป็นโครงการลักษณะโมเดลแก้จน Social Safety Net โดยลักษณะของครัวเรือนยากจนพบว่าหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มีต้นทุนการผลิตสูงเนื่องจากต้องซื้อปุ๋ยและยาในการทำเกษตรกรรมนำไปสู่สถานการณ์ทำมากแต่ได้น้อย อาชีพรับจ้างทั่วไป ไม่มีเงินออม การศึกษาต่ำ เป้าหมายของโมเดลแก้จนยังสอดรับกับแผนพัฒนาระดับจังหวัดด้านการพัฒนาเกษตรเชิงคุณภาพ เกษตรแปรรูปมูลค่าสูง ด้วยนวัตกรรม และเทคโนโลยี และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ด้านกลไกการทำงานเพื่อขับเคลื่อนพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ยกระดับแพลตฟอร์มขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำจังหวัดลำปาง ได้ออกแบบกลไกการทำงานร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Engagement) ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ **ภาคีหลัก**เป็นหน่วยงานภาครัฐตามภารกิจ (Function) **ภาคีรอง**เป็นกลไกการทำงานระดับพื้นที่ ที่มีความหลากหลายทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุรกิจอุตสาหกรรม และภาคประชาสังคม ในการหนุนเสริมการพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้จน รวมถึงหนุน

เสริมความร่วมมือเชิงประเด็น และ**ภาคีใหม่** ซึ่งเป็นภาคีที่จะช่วยหนุนเสริมความร่วมมือ หรือหนุนเสริมการทำงานเพื่อการพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้จนและการยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ **กระบวนการทำงานเชิงพื้นที่**จะนำใช้ข้อมูลจากระบบการค้นหา สอบทาน ชี้เป้าคนจน การวิเคราะห์ข้อมูลจากฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) และการวิเคราะห์แผนยุทธศาสตร์จังหวัดลำปาง นโยบายขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เป็นสารตั้งต้นการออกแบบการขับเคลื่อนงานและเพื่อพัฒนาและออกแบบโมเดลแก้จนให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

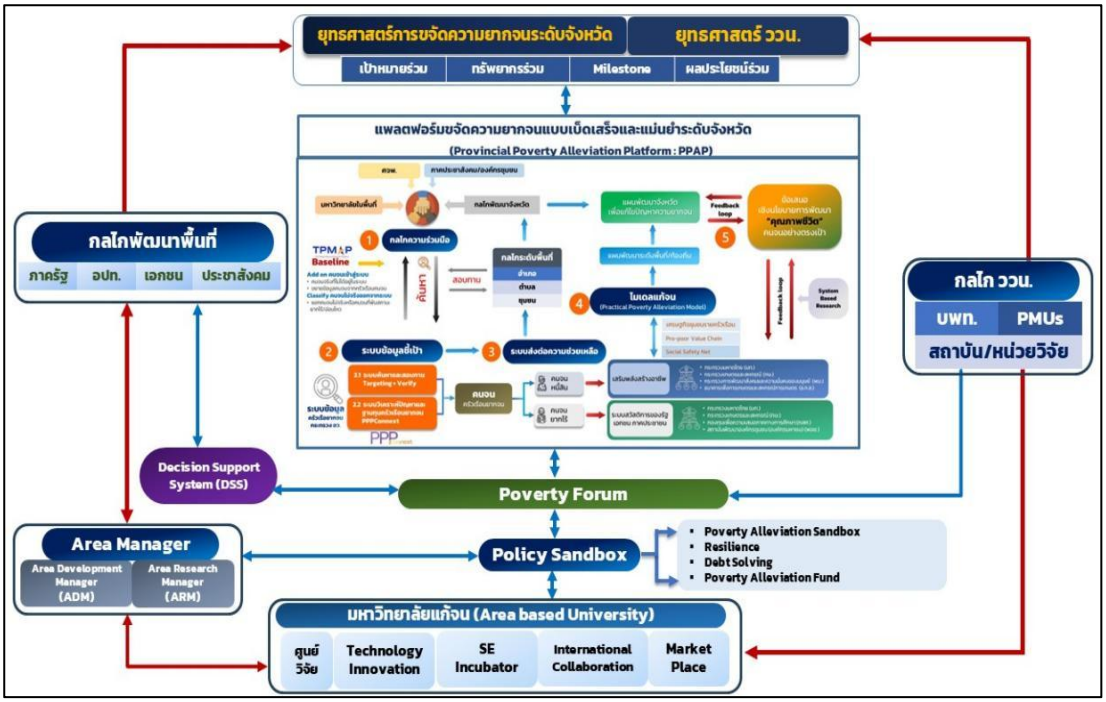
1) เพื่อพัฒนาระบบข้อมูลต่อเนื่องและขยายผลการใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างเป้าหมายร่วม แผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการร่วมแก้ไขปัญหาความยากจนของกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ (Poverty Platform) รวมถึงการวิเคราะห์เชิงลึกรายครัวเรือน

2) เพื่อสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Mobility) รายครัวเรือนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อาชีพ รายได้ และการเข้าถึงการศึกษา ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ลดความยากจน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลไกภาคี

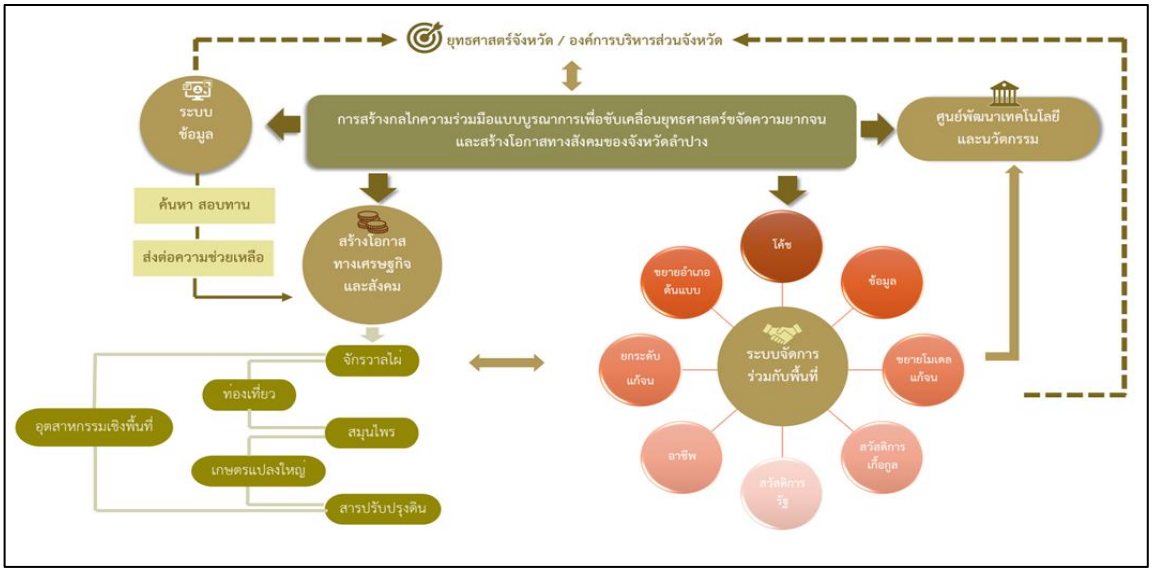
3) เพื่อสร้างพื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจนทั้งพื้นที่ (Poverty Area Prototype) ภายใต้แพลตฟอร์มขจัดความยากจนระดับจังหวัดด้วยข้อมูล กลไก กระบวนการ เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนต่อเนื่องเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Exit strategy)

4) เพื่อยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยทั้งในระดับพื้นที่ เครือข่ายมหาวิทยาลัยพื้นที่ ระดับชาติและเชื่อมโยงกับระดับนานาชาติ เพื่อขยายผล หรือยกระดับการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม

1.3 กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิด “พื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคม”

ภาพที่ 1.2 กรอบการดำเนินงานพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 1.3 Impact Pathway กลไกการสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการขจัดความยากจน

การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่2 มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา 4 ประการคือ (1) เพื่อพัฒนาระบบข้อมูลต่อเนื่องและขยายผลการใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างเป้าหมายร่วม แผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการร่วมแก้ไขปัญหาความยากจนของกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ (Poverty Platform) รวมถึงการวิเคราะห์เชิงลึกรายครัวเรือน (2) เพื่อสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Mobility) รายครัวเรือนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อาชีพ รายได้ และการเข้าถึงการศึกษา ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ลดความยากจน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลไกภาคี (3) เพื่อสร้างพื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจนทั้งพื้นที่ (Poverty Area Prototype) ภายใต้แพ

ลตฟอร์มขจัดความยากจนระดับจังหวัดด้วยข้อมูล กลไก กระบวนการ เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนต่อเนื่องเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Exit strategy) และ (4) เพื่อยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยทั้งในระดับพื้นที่ เครือข่ายมหาวิทยาลัยพื้นที่ ระดับชาติและเชื่อมโยงกับระดับนานาชาติ เพื่อขยายผล หรือยกระดับการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม และเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดจึงได้ออกแบบกระบวนการดำเนินงานที่มีความสัมพันธ์กันดังนี้

1. ด้านระบบข้อมูล จะยังคงดำเนินการนำเข้าข้อมูลครัวเรือนยากจนจากการค้นหา สอบทานให้เป็นปัจจุบัน รวมถึงการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System : DSS) ให้เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลทั้งระดับพื้นที่และส่วนกลาง เพื่อเป็นข้อมูลที่แม่นยำนำส่งคนจนเข้าสู่การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมผ่าน Operating Model (OM)

2. สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมผ่าน Operating Model (OM) จักรวาลไผ่ สมุนไพร และสารปรับปรุงดิน โดยการดำเนินงานของโครงการย่อยของทั้ง 3 OM จะมีประเด็นร่วมที่จะสามารถยกระดับรายได้ให้แก่คนจนเป้าหมายที่อยู่ใน Value Chain เช่น OM ไผ่และสมุนไพร จะเชื่อมประเด็นด้านการท่องเที่ยวซึ่งเป็นประเด็นร่วมในการสร้างงานและรายได้ให้แก่คนจนเป้าหมาย รวมถึงการนำไปสู่ความร่วมมือกับหน่วยงาน เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) รพ.สต. การแพทย์แผนไทย ที่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวให้เชื่อมกับประเด็นการผลิตในระบบแปลงใหญ่ที่อาจจะนำไปสู่การสร้างเพื่อก่อให้เกิดรายได้แก่คนจนเป้าหมายได้อย่างเป็นธรรม หรือการเชื่อมโยงการแปรรูปผลิตภัณฑ์กับบริษัทหรือภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ก็จะเกิดห่วงโซ่การผลิตในการดึงคนจนเข้าไปอยู่ในกระบวนการและมีผลต่อการสร้างงานในระยะยาวให้แก่คนจนเป้าหมาย

3. สร้างระบบจัดการร่วมกับพื้นที่ โดยเน้นกลไกความร่วมมือ (Stakeholder Engagement) อย่างบูรณาการแบบพหุภาคี (Collaborative Governance) ระหว่างภาครัฐ ท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ประชาชน โดยจะสร้างกลไกการหนุนเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจตลอดจนแนวทางปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนร่วมกัน ผ่านกระบวนการใช้ประโยชน์ของระบบข้อมูล การโค้ชกระบวนการทำงานร่วมกับคนจน การขยายโมเดลแก้จนให้ครอบคลุมในพื้นที่อื่นเพื่อสร้างงานและพัฒนาอาชีพให้แก่คนจน การขยายอำเภอต้นแบบโดยมีนายอำเภอเป็นแกนหลักในการทำงาน และการช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการสังคมและสวัสดิการของรัฐ 100%

4. ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม จำนวน 1 ศูนย์ ดำเนินงานอย่างมีโครงสร้าง โดยศูนย์ฯ จะมีบทบาทในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมจากทั้งความสำเร็จของปฏิบัติการในพื้นที่ เช่น การแลกเปลี่ยนหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ การสร้างพื้นทางวิชาการด้านการแก้ไขปัญหาความยากจน รวมถึงการสร้างความร่วมมือกับนานาชาติเพื่อยกระดับการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ด้วยกระบวนการวิจัย

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการวิจัยได้ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงการทำงานของ OM ต่าง ๆ เพื่อสร้างความร่วมมือกับพื้นที่ทั้งหน่วยงาน อบจ. และหน่วยงานภารกิจ ให้เกิดผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ด้วยการสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน และส่งต่อการช่วยเหลือเข้าสู่ระบบสวัสดิการของรัฐได้ 100% ทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมในการส่งต่อระบบงานให้กับ อบจ. และหน่วยงานภารกิจ ได้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ และเมื่อโครงการวิจัยต้องถอนตัวออกจากพื้นที่ หน่วยงานดังกล่าวจะเข้ามาเป็นผู้รับผิดชอบหลักสามารถขยายผลจากงานวิจัยได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของปัญหาความยากจนของพื้นที่ได้ในระยะยาว

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ตารางที่ 1.1 แสดงประเภท รายละเอียด และจำนวนนของผลผลิต

ประเภทผลผลิต	ผลผลิต	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนำส่ง	หน่วยนับ
1. กำลังคน หรือหน่วยงาน ที่ได้รับการพัฒนาทักษะ	จำนวนคนจนเป้าหมายหรือผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับการเพิ่มพูนทักษะอาชีพ ไม่น้อยกว่า 1,000 ครัวเรือน หรือ 5,000 คน	ครัวเรือนคนจนเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมของโมเดลแก้จน เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มทักษะในการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับครัวเรือนของตร	1,581 คน หรือ 1,808 ครัวเรือน	คน/ ครัวเรือน
2. ต้นฉบับบทความวิจัย (Manuscript)	บทความวิจัย	1) การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนผ่านนวัตกรรมสารปรับปรุงดิน: โมเดลการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเชิงพื้นที่ในจังหวัดลำปาง 2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปด้วยวิธีการสกัดอย่างง่ายเพื่อส่งเสริมอาชีพชุมชน 3) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการให้บริการแพทย์แผนไทย สำหรับหรับนักท่องเที่ยวภายในประเทศ 4) การศึกษาทักษะทางการเงินและปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมของกลุ่มครัวเรือนยากจนจากการส่งเสริมอาชีพในอำเภอห้างฉัตร และอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง 5) กระบวนการพัฒนารูปแบบการยกระดับคุณภาพชีวิตและการพึ่งพาตนเองเชิงเศรษฐกิจสำหรับประชากรผู้มีรายได้น้อยในชุมชนชนบท จังหวัดลำปาง 6) อุปสรรคในการเข้ารับบริการการแพทย์แผนไทยและการดูแลสุขภาพทางเลือกของผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยในพื้นที่ชนบท ภาคเหนือของประเทศไทย 7) แนวทางการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและแก้ปัญหาความยากจนด้วยทุนทางสังคม: กรณีศึกษาชุมชนตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง 8) บริบทความยากจน มรดกจากรุ่นสู่รุ่น กรณีศึกษาครัวเรือนยากจนในพื้นที่จังหวัดลำปาง	8	ฉบับ

ประเภทผลผลิต	ผลผลิต	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนำส่ง	หน่วยนับ
3. หนังสือ	หนังสือท่องเที่ยว 1) นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ตำนานที่ผ่านกาลเวลา” 2) หนังสือนครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ตามรอยแสงแรกและม่านหมอก” 3) หนังสือ นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ผ่านย่านเก่า เรื่องเล่าใหม่ ในความทรงจำ”	เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับความเป็นมา ตำนาน เรื่องเล่าของจังหวัดลำปางจัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในเรื่องการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง	3 (พิมพ์จำนวน 300 เล่ม)	เล่ม (ปก)
4. ต้นแบบผลิตภัณฑ์ หรือเทคโนโลยี/กระบวนการใหม่หรือนวัตกรรมทางสังคม	1) ต้นแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบนวัตกรรมพร้อมใช้ 2) เกิดต้นแบบผลิตภัณฑ์หรือ เทคโนโลยี/กระบวนการใหม่ หรือนวัตกรรมทางสังคม ที่สามารถยกระดับรายได้ครัวเรือนให้เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 20	1) ผลิตภัณฑ์จากสารปรับปรุงดิน สมุนไพร และจักรวาลไผ่ 2) ต้นแบบผลิตภัณฑ์สำหรับขยายผลและต่อยอดสู่การสร้างอาชีพ และรายได้ 2.1) หลักสูตรความรอบรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) 2.2) รูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 2.3) ยกระดับรายได้เพิ่มขึ้น	25 75 534/ 924 2 29.43	ชิ้น ชิ้น ครัวเรือน/ คน เส้นทาง ร้อยละ
5. ฐานข้อมูลระบบและกลไกหรือมาตรฐาน	มีระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ	เป็น Application ในรูปแบบของ Mobile Application และ Web Application ที่สามารถนำเข้า ค้นหา แก้ไข ข้อมูลครัวเรือนยากจนได้ สามารถสังเคราะห์ ประมวลผล แสดงผล และส่งต่อข้อมูลครัวเรือนยากจนตามศักยภาพทุน 5 ด้าน และสามารถกำหนดสิทธิ์ผู้ใช้งานได้หลายระดับ	1	ระบบ
6. เครือข่าย	เกิดเครือข่าย และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการร่วมดำเนินงานกิจกรรมโมเดลแก้จน (Stakeholder Engagement)	**เครือข่ายการขับเคลื่อนงานเชิงยุทธศาสตร์** 1) อบจ.ลำปาง 2) หน่วยงานตามภารกิจ เช่น พช. พมจ. 3) นักวิจัย 4) กลุ่มครัวเรือน คนจนเป้าหมาย 5) สื่อมวลชนท้องถิ่น **เครือข่ายความร่วมมือกับการสนับสนุนโมเดลแก้จน (OM)** **1) สถาบันวิชาการ** เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,	มากกว่า 30	หน่วยงาน

ประเภทผลผลิต	ผลผลิต	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนำส่ง	หน่วยนับ
		มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตลำปาง, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลลำปาง **2) กลุ่มองค์กรภาครัฐ** เช่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง (สสจ. ลำปาง), โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.), สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดลำปาง, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) **3) ภาคประชาสังคม/ กลุ่มภาคเอกชน/ ภาคธุรกิจ/ รัฐวิสาหกิจ** เช่น มูลนิธิชุมชนลำปาง, กลุ่มคนรุ่นใหม่จังหวัดลำปาง, หอการค้าจังหวัดลำปาง, ADM.จังหวัดลำปาง, สภาอุตสาหกรรมจังหวัดลำปาง, บริษัทซันสวีท จำกัด (มหาชน), บริษัทโคโคลกรีน จำกัด, บริษัทปูซิเมนต์ไทยลำปาง จำกัด (SCG.), กฟผ.แม่เมาะ, แม่เมาะเมืองน่าอยู่, สมาคมการค้าลิโอนาไดต์และพลังงานทดแทน, สมาคมท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง, เครือข่ายสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดลำปาง		
7. ทรัพย์สินทางปัญญา	ร่างอนุสิทธิบัตรส่วนผสมสำหรับผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพใบกระถิน	ร่างคำขออนุสิทธิบัตรสูตรส่วนผสมของปุ๋ยหมักชีวภาพจากใบกระถิน สำหรับยื่นจดคุ้มครองสิทธิ์สูตรการผลิตจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา	1	ฉบับ (ร่าง)
8. เครื่องมือ และโครงสร้างพื้นฐาน (Facilities andInfrastructure)	-	-	-	-

ตารางที่ 1.2 แสดงรายละเอียดของผลลัพธ์ และผู้ได้รับผลกระทบ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ	จำนวน	รายละเอียดของผลลัพธ์	ผู้ได้รับผลกระทบ	ปีที่นำส่งผลลัพธ์
1. ผลงานตีพิมพ์ (Publications)	8	บทความตีพิมพ์ในระดับชาติ	- นักวิจัย - นักวิชาการ - ผู้สนใจ และ - หน่วยงานที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจน	2567-2570
2. การอ้างอิง	-	-	-	-

ผลที่คาดว่าจะได้รับ	จำนวน	รายละเอียดของผลลัพธ์	ผู้ได้รับผลกระทบ	ปีที่นำส่งผลลัพธ์
(Citations)				
3. เครื่องมือและระเบียบวิธีการวิจัย (Research tools and methods)	-	-	-	-
4. ฐานข้อมูลและ แบบจำลองวิจัย (Research databases and models)	1	ระบบสนับสนุนการตัดสินใจพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคม จังหวัดลำปาง (Strategic Research Area Decision Support System to Eradicate Poverty and Create Social, Opportunities, Lampang)	- กลุ่มเป้าหมาย - นักวิจัย - ภาคีเครือข่ายความร่วมมือทุกภาคส่วน	2567-2570
5. ความก้าวหน้าในวิชาชีพของบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และ นวัตกรรม (Next destination)	-	-	-	-
6. รางวัลและกายอมรับ (Awards and recognition)	-	-	-	-
7. การใช้ประโยชน์จาเครื่องมือ อุปกรณ์ ห้องวิจัยและ โครงสร้างพื้นฐาน (Use of facilities and resources)	-	-	-	-
8. ทรัพย์สินทางปัญญา การขึ้นทะเบียนพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ และการอนุญาตให้ใช้สิทธิ (Intellectual property, Registered Plants Varieties and Animals Breeding and licensing)	1	ร่างคำขออนุสิทธิบัตรสูตรส่วนผสมของปุ๋ยหมักชีวภาพจากใบกระถิน สำหรับยื่นจดคุ้มครองสิทธิ์สูตรการผลิตจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา ฉบับ (ร่าง)	- กลุ่มเป้าหมาย - นักวิจัย	2568-2570
9. การถ่ายทอดเทคโนโลยี (Technology Transfer)	1	ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกิดจากการวิจัยและนวัตกรรมให้แก่ผู้ประกอบการไปสู่การขยายผลในเชิงพาณิชย์	1. วิสาหกิจกลุ่มผู้ผลิตน้ำหมักใบกระถิน อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง 2. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)	2568-2570

ผลที่คาดว่าจะได้รับ	จำนวน	รายละเอียดของผลลัพธ์	ผู้ได้รับผลกระทบ	ปีที่นำส่งผลลัพธ์
			ในพื้นที่ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง 3. วิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านแม่มอกกลาง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง 4. วิสาหกิจชุมชนไทย-ยวน แม่วัก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง 5. หจก.ไผ่เกื้อกูล 6. วิสาหกิจชุมชนแปรรูปไผ่ และถ่านอัดแท่ง จังหวัดลำปาง	
10. ผลิตภัณฑ์และการบริการ และการรับรองมาตรฐาน ใหม่ (New Products/ Processes, New Services and New Standard Assurances)	25	ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและอาหารใหม่ หรือพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิม สามารถนำไปใช้ ประโยชน์ได้และสามารถก่อให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคม	- ชุมชน - นักวิจัย - วิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มอาชีพ ในพื้นที่ดำเนินการโมเดลแก้จน (OM)	2568-2570
11. ทุนวิจัยต่อยอด (Further funding)	-	-	-	-
12. ความร่วมมือหรือหุ้นส่วนความร่วมมือ (Collaborations and partnerships)	30	ภาคีเครือข่ายที่ดำเนินงาน ขับเคลื่อนร่วมกับนักวิจัย	- นักวิจัย - เครือข่ายการขับเคลื่อนงานเชิงยุทธศาสตร์ - เครือข่ายความร่วมมือกับการสนับสนุนโมเดลแก้จน (OM) (สถาบันวิชาการ, กลุ่มองค์กรภาครัฐ และ ภาคประชาสังคม/ กลุ่มภาคเอกชน/ ภาคธุรกิจ/ รัฐวิสาหกิจ)	2568-2570
13. การผลักดันนโยบายแนวปฏิบัติ แผนและกฎระเบียบ (Influence on policy, practice, plan and regulations)	3	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับพื้นที่	- นักวิจัย - เครือข่ายการขับเคลื่อนงานเชิงยุทธศาสตร์ - เครือข่ายความร่วมมือกับการสนับสนุนโมเดลแก้จน (OM) (สถาบันวิชาการ, กลุ่มองค์กร	2568-2570

ผลที่คาดว่าจะได้รับ	จำนวน	รายละเอียดของผลลัพธ์	ผู้ได้รับผลกระทบ	ปีที่นำส่งผลลัพธ์
			ภาครัฐ และ ภาคประชาสังคม/ กลุ่มภาคเอกชน/ ภาคธุรกิจ/ รัฐวิสาหกิจ)	
14. กิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วม (Engagement activities)	5	ภาคีเครือข่ายที่ดำเนินงานร่วมกับนักวิจัย	- นักวิจัย - เครือข่ายการขับเคลื่อนงานเชิงยุทธศาสตร์ - เครือข่ายความร่วมมือกับการสนับสนุนโมเดลแก้จน (OM) (สถาบันวิชาการ, กลุ่มองค์กรภาครัฐ และ ภาคประชาสังคม/ กลุ่มภาคเอกชน/ ภาคธุรกิจ/ รัฐวิสาหกิจ)	2568-2570

บทที่ 2
ทบทวนบริบทข้อมูล ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2” ได้ดำเนินการทบทวนข้อมูล แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการทบทวนเอกสารดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการดำเนินการวิจัย ซึ่งสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

2.1 แผนพัฒนาจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2566 - 2570
2.2 แนวคิดงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research for Development: ABC)
2.3 แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF)
2.4 แนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
2.6 แนวคิดดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index - HAI)
2.7 แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net: SSN)
2.8 แนวคิดและองค์ความรู้ร่วมในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยย่อยภายใต้โครงการกลาง
2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แผนพัฒนาจังหวัดลำปาง พ.ศ.2566 - 2570

แผนพัฒนาจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2566 - 2570 จัดทำโดยกลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดลำปาง โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน เน้นการบูรณาการการทำแผนในรูปแบบ One plan โดยกำหนดวิสัยทัศน์ “ลำปางเมืองแห่งการเรียนรู้ เชื่อมโยง สร้างสรรค์ น่าอยู่ ยั่งยืน” เพื่อให้การขับเคลื่อนการพัฒนาของทุกภาคส่วนที่จะไปสู่เป้าหมาย และบรรลุวิสัยทัศน์ร่วมกันภายใต้แผนพัฒนาจังหวัดลำปาง ปี 2566 - 2570 ได้กำหนดประเด็นการพัฒนาของจังหวัดออกเป็น 5 ซึ่งประเด็นที่มีความเชื่อมโยงกับโครงการฯ ในประเด็นที่ 4) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ (สำนักงานจังหวัดลำปาง, 2566) โดยข้อมูลจากโครงการบูรณาการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มเปราะบางรายครัวเรือนจังหวัดลำปาง สืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาลที่ให้ความสำคัญกับการขจัดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำของประชาชน ได้มีคำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 347/2563 จัดตั้งศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และที่สำคัญประการหนึ่งคือการมอบหมายให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2563) โดยกำหนดให้ทุกส่วนราชการที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดทำแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ซึ่งได้กำหนดให้ใช้ข้อมูลจากระบบการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analysis Platform : TPMAP) เป็นข้อมูลหลักในการดำเนินการขจัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำ และการพัฒนาคนทุกช่วงวัย พร้อมทั้งพัฒนาข้อมูลให้มีความถูกต้อง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

ในส่วนของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้กำหนดแนวทางดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวได้จัดทำ “โครงการบูรณาการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มเปราะบางรายครัว

เรือน” เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตครัวเรือนกลุ่มเปราะบางในทุกมิติ มีการจัดทำข้อตกลงความร่วมมือระหว่าง 12 กระทรวง 1 หน่วยงาน ในการบูรณาการการแก้ปัญหาและความร่วมมือทุกภาคส่วน นอกจากนี้ในระดับจังหวัด กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ผ่านกลไกของศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.จ.) ซึ่งในส่วนของจังหวัดลำปาง สำนักพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำปาง ร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดลำปาง ได้เตรียมการเพื่อดำเนินการในเรื่องข้างต้นไปแล้ว โดยให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำข้อมูลจากระบบ TPMAP ไปดำเนินการร่วมกับภาคีเครือข่ายการพัฒนาทุกภาคส่วน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2565) ในการจัดทำแผนการดำเนินการและแนวทางการพัฒนาใน 5 มิติของระบบ TPMAP คือ มิติด้านสุขภาพ มิติด้านการศึกษา มิติด้านรายได้ มิติด้านความเป็นอยู่/ที่อยู่อาศัย และมิติด้านการเข้าถึงบริการภาครัฐ ดังนั้นการจัดทำโครงการเพื่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพื่อให้มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 -2568) ที่กำหนดแนวทางและทิศทางการพัฒนาในประเทศ และมีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ซึ่งยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนฯ ฉบับที่ 13 ได้ให้ความสำคัญกับงานด้านสังคมใน 2 เรื่อง คือ การพัฒนาศักยภาพคนหรือทุนมนุษย์ และการสร้างโอกาสความเสมอภาค ความเท่าเทียมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

2.2 แนวคิดงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research for Development: ABC)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พัฒนารูปแบบการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาคน สังคม และประเทศ เริ่มจากงานวิจัยท้องถิ่น (Community Based Research: CBR) ที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยและเสริมพลังชุมชนตั้งแต่ปี 2541 พร้อมสนับสนุนทุนวิจัยในหลายด้าน เช่น เกษตรชุมชน อุตสาหกรรม และนโยบายสาธารณะ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548) ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2548 – 2555 สกว. ได้พัฒนาและนำร่องงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research: ABC) เพื่อขยายผลจากระดับชุมชนไปสู่การสร้างตัวแบบการพัฒนาพื้นที่จริง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2555)

งานวิจัยแบบ ABC มีเป้าหมายในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ตั้งแต่ระดับจังหวัดถึงระดับชุมชนและครัวเรือน โดยใช้โจทย์จากปัญหาพื้นที่จริง และดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับกลไกและภาคีการพัฒนา เพื่อให้ความรู้จากงานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2563) แนวคิดสำคัญของการวิจัยลักษณะนี้ประกอบด้วย 1) การใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-based Approach) โดยกำหนดโจทย์จากความต้องการที่แท้จริงของพื้นที่ และ 2) การสร้างความร่วมมือ (Collaboration) ระหว่างภาคีที่มีความหลากหลายเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา (Ansell & Gash, 2008; Emerson et al., 2012)

งานวิจัยแบบ ABC มีความแตกต่างจากงานวิจัยรูปแบบอื่น กล่าวคือ เป็นงานวิจัยที่มีจุดตั้งต้นจากปัญหาสำคัญหรือยุทธศาสตร์ของพื้นที่ และดำเนินงานร่วมกับกลไกการพัฒนาพื้นที่ โดยเน้นการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างภาควิชาการกับภาคส่วนต่าง ๆ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2555) อีกทั้งยังมุ่งสร้างฐานข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย พร้อมทั้งเปิดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิดการวางแผนและ

กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันในพื้นที่ ซึ่งส่งผลให้เมื่อสิ้นสุดโครงการ ความรู้และศักยภาพยังคงอยู่ในชุมชน ทำให้สามารถจัดการปัญหาได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

งานวิจัยแบบ ABC มุ่งแก้ไขปัญหาสำคัญในพื้นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และใช้ข้อมูลวิจัยสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน โดยมีผลลัพธ์สำคัญดังนี้

1. ปรับทัศนคติและความสัมพันธ์ สร้างความร่วมมือระหว่างนักวิชาการ ราชการ เอกชน และชุมชน

2. ทำให้เกิดการปรับท่าทีและความไว้วางใจ ส่งผลให้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การนำข้อมูลวิจัยไปใช้ ข้อมูลที่ได้จากชุมชนมีความน่าเชื่อถือและถูกนำไปใช้วางแผนและบริหารโครงการของภาครัฐได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการจริงของพื้นที่

3. บูรณาการงบประมาณในพื้นที่ งานวิจัยช่วยสร้างข้อมูลปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและจังหวัดสามารถจัดสรรงบประมาณและบูรณาการแผนงานได้ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน (รวมทั้งใช้แนวทางจากทั้งล่างขึ้นบนและบนลงล่างควบคู่กัน)

โดยสรุป งานวิจัย ABC ช่วยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและข้อมูลที่เชื่อถือได้ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาที่ตอบโจทย์พื้นที่และประชาชน และงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC) ยังเป็นกระบวนการที่ใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือในการสร้าง “กลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่” โดยนำโจทย์สำคัญของพื้นที่มาร่วมกันวิเคราะห์ สร้างองค์ความรู้ และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการกระจายอำนาจและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เมื่อเกิดความร่วมมือและการจัดสมดุลอำนาจระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ จะนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมการจัดการปัญหา และการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน

จากแนวคิดงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research for Development: ABC) ดังกล่าว และการดำเนิน “โครงการการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2” สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงกับแนวทางการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การขจัดความยากจนและการสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่เป็นฐานในการตัดสินใจ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

2.3 แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF)

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) เป็นเครื่องที่ในการวิเคราะห์วิถีความเป็นอยู่และแนวทางการดำรงชีวิตของคนในระดับครัวเรือน โดยกรอบแนวคิดนี้มีคุณสมบัติ คือ ให้ความสำคัญต่อคนจนนิยามความยากจนด้วยตนเอง และเน้นการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength) (แมน ปุโรทกานนท์, ม.ป.ป.) ทั้งนี้กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) มีองค์ประกอบ 4 ส่วน (Scoones, 1998) คือ 1) ทุนดำรงชีพ (Livelihood Resources / Assets) 2) กลยุทธ์การดำรงชีพ (Livelihood Strategies) 3) กระบวนการทางสถาบันและโครงสร้างองค์กร (Institutional Process and Organization Structures) และ 4) ผลลัพธ์การดำรงชีพ (Livelihood Outcomes) (Scoones, 1998; DFID, 1999) ทุนดำรงชีพ (Livelihood Resources/Assets) หมายถึง ทรัพยากรหรือสินทรัพย์ที่บุคคลและครัวเรือนใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งครอบคลุมทั้งทรัพย์สินทางเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรกายภาพ ทุนมนุษย์ และทุนทางสังคม โดย DFID (1999) ได้พัฒนาแนวคิด “ห้าเหลี่ยมทรัพยากร” (Asset Pentagon) เพื่ออธิบายองค์ประกอบของทุนดำรงชีพ ได้แก่ ทุนมนุษย์ (Human

Capital) ซึ่งหมายถึง ความรู้ ทักษะ สุขภาพ และศักยภาพในการทำงานของบุคคล ทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งหมายถึง เครือข่าย ความสัมพันธ์ และความไว้วางใจในสังคม ทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) ซึ่งครอบคลุมทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ที่ดิน น้ำ และป่าไม้ ทุนทางกายภาพ (Physical Capital) ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่อยู่อาศัย ระบบคมนาคม และน้ำสะอาด และทุนทางการเงิน (Financial Capital) ซึ่งหมายถึง ทรัพยากรทางการเงิน เช่น เงินสด เงินออม หรือแหล่งเงินทุน ที่สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีพและลงทุนในกิจกรรมต่าง ๆ

ในส่วนของกลยุทธ์การดำรงชีพ (Livelihood Strategies) หมายถึง แนวทางหรือวิธีการที่ครัวเรือนเลือกใช้ในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ทั้งในด้านรายได้ ความมั่นคงทางอาหาร และความปลอดภัยในชีวิต โดยกลยุทธ์ดังกล่าวมีลักษณะหลากหลาย (Diversity) มีการเปลี่ยนแปลงตามบริบท (Dynamic) และมีการเชื่อมโยงกิจกรรมในหลายพื้นที่หรือหลายภาคส่วน ขณะเดียวกัน กระบวนการทางสถาบันและโครงสร้างองค์กร (Institutional Processes and Organizational Structures) มีบทบาทสำคัญในการกำหนดการเข้าถึงทรัพยากร โอกาส และข้อจำกัดของครัวเรือน โดยครอบคลุมนโยบาย กฎหมาย องค์กร และกลไกต่าง ๆ ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน ท้องถิ่น จนถึงระดับประเทศ ซึ่งมีผลต่อการจัดสรรทรัพยากรและการกำกับการใช้ประโยชน์

สำหรับผลลัพธ์การดำรงชีพ (Livelihood Outcomes) เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกลยุทธ์การดำรงชีพ เช่น การมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น ความมั่นคงทางอาหาร คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และความสามารถในการรับมือกับความเสี่ยง ซึ่งสะท้อนถึงความสำเร็จของการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

ดังนั้น แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) จึงเป็นกรอบวิเคราะห์ที่สำคัญในการทำความเข้าใจวิถีชีวิตของครัวเรือน โดยเน้นการมองศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ รวมทั้งบริบทเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อการดำรงชีวิต ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการจำแนกกลุ่มครัวเรือนเป้าหมาย และออกแบบแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม (DFID, 1999; Scoones, 1998)

2.4 แนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่

การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการกระจายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละพื้นที่ เพื่อส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ลดความเหลื่อมล้ำ และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่ (Porter, 1998; OECD, 2019) โดยการพัฒนาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเชิงระบบ ตั้งแต่การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ไปจนถึงการกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ (UNIDO, 2013)

1. กระบวนการเตรียมความพร้อม (Preparation)

1.1 ระบุประเด็นปัญหาที่ต้องการจะวิเคราะห์ (Identify Issues) ต้องมีการตั้งโจทย์ที่ชัดเจน อาจพิจารณาจากปัญหาหรือความจำเป็นที่ควรมีการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่นั้นๆ ว่ามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ และเป็นงานที่จะได้ประโยชน์ต่อคนหมู่มาก

1.2 ระบุทรัพยากรที่มีอยู่ (Identify Resource) จัดหาทีมงาน โดยพิจารณาจากผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโจทย์ แบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้ชัดเจน และสามารถติดต่อประสานงานกันได้อย่างใกล้ชิด จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ และสถานที่ดำเนินงาน รวมถึงพิจารณางบประมาณ และกรอบระยะเวลา โดยพิจารณาข้อจำกัดของทีมงานและควรต้องกำหนด Timeline ให้ชัดเจน

2. กระบวนการวิเคราะห์ (Conducting Analysis)

2.1 กำหนดกรอบแนวคิด/ วิธีการวิเคราะห์ (Define Framework/ Methodology) มีการ

กำหนดกรอบแนวคิดที่ชัดเจน และเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสม เช่น Diamond Model ใช้ในการวิเคราะห์ขีดความสามารถในการแข่งขัน, SWOT Analysis ใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่และศักยภาพของอุตสาหกรรมในพื้นที่, TOWS Matrix ใช้ในการวิเคราะห์แผน/ มาตรการเชิงกลยุทธ์ เป็นต้น

2.2 รวบรวมข้อมูลที่จำเป็น ศึกษาข้อมูล และจัดเก็บข้อมูล (Collect Data) มีการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งเน้นที่คุณภาพของกลุ่มเป้าหมายมากกว่าปริมาณ และสำรวจภาคสนามในพื้นที่จริง เพื่อให้ทราบศักยภาพในด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ ซึ่งการศึกษาในบางเรื่องอาจจะไม่จำเป็นต้องลงพื้นที่จริง สามารถพิจารณาตามความเหมาะสม และการจัดทำแบบสอบถามแยกกลุ่มเป้าหมาย ให้ความสำคัญกับข้อมูล ความเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ มีการจัดประชุมกลุ่มย่อย และการสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถใช้ระบบ VDO Conference หรือใช้โทรศัพท์เข้ามาช่วยได้ในบางกรณี เพื่อให้เกิดความสะดวกและลดต้นทุนในการดำเนินงาน

2.3 วิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) มีการจัดทำประเด็นหลักที่ได้จากการวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของข้อมูล รวมถึงควรมีการระดมความคิดเห็นในทีม การทวนสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการขอความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อสนับสนุนและให้ข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์นโยบาย ซึ่งต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ

3. กระบวนการกำหนดนโยบาย (Policy Conclusion)

1.1 การเสนอนโยบาย (Propose Policy) ควรกำหนดนโยบาย แนวทาง กลยุทธ์ และมาตรการ พร้อมจัดลำดับความสำคัญและกำหนดกรอบระยะเวลาการดำเนินงาน (ระยะสั้น กลาง ยาว) รวมถึงระบุหน่วยงานหลักและรองที่เกี่ยวข้อง นโยบายควรสอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่และแผนพัฒนาระดับชาติและพื้นที่ มีเนื้อหากระชับ ชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อน พร้อมจัดเตรียมข้อมูลสำรองและคำถาม-ตอบเพื่อการชี้แจง

1.2 การนำเสนอ (Present/Convince) ควรกำหนดรูปแบบและวิธีการนำเสนอที่เหมาะสม เตรียมพร้อมปรับแก้ไขเนื้อหาได้ มีรายละเอียดครบถ้วนในรายงาน และใช้สื่อเช่น PowerPoint หรือคลิปวิดีโอที่มีข้อความสำคัญชัดเจน สั้น กระชับ ผู้ที่นำเสนอควรมีความรู้ความเข้าใจในนโยบายและมีทักษะการนำเสนอที่มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งมีการนำเสนอความคืบหน้าและขอความเห็นชอบจากผู้บริหารหรือผู้ทรงคุณวุฒิเป็นระยะ

4. กระบวนการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ (Policy Implementation) ควรกำหนดแนวทางและกลไกการขับเคลื่อนให้ชัดเจน โดยใช้กลไกที่มีประสิทธิภาพและส่งเสริมการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน ทั้งในระดับชาติและระดับพื้นที่ หน่วยงานเจ้าภาพต้องกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของ แต่ละหน่วยงานให้ชัด และจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อขอรับงบประมาณ ทั้งจากงบรายหน่วยงานหรืองบบูรณาการ เช่น แผนพัฒนาอุตสาหกรรม หรือเขตพัฒนาพิเศษ ควรมีการประชุมซักซ้อมความเข้าใจร่วมกันก่อนเริ่มดำเนินการ ชี้แจงเป้าหมาย บทบาท และกระบวนการขับเคลื่อนอย่างชัดเจน รวมถึงการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบหลัก (Focal Person) ของแต่ละหน่วยงาน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสนับสนุนทุกขั้นตอน

5. กระบวนการติดตามและประเมินผลนโยบาย (Policy Monitoring and Evaluation) เริ่มจากการกำหนดงบประมาณ ระยะเวลา และความถี่ในการติดตาม พร้อมกำหนดตัวชี้วัดในแต่ละระดับ รวมถึงการใช้ตัวชี้วัดร่วม (Joint KPI) เพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งส่วนกลางและภูมิภาค และพัฒนาฐานข้อมูลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อให้ประสานงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีการประเมินผลระหว่างดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง พร้อมนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยเพิ่มความรวดเร็ว ลดความซ้ำซ้อน และ

ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน สุดท้ายผลการประเมินจะถูกนำไปใช้ปรับปรุงการดำเนินงาน และวิเคราะห์จุดที่ยังไม่ได้ดำเนินการหรือยังขาดงบประมาณเพื่อผลักดันให้เกิดผลในทางปฏิบัติต่อไป

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

โครงการ การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 มีเป้าหมายในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและผลิตภัณฑ์ชุมชนของพื้นที่ โดยการมุ่งเน้นการต่อยอดรูปแบบของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างความเข้มแข็งเกิดเป็นเครือข่ายชุมชนเชิงสร้างสรรค์ อันจะนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมในเชิงนโยบายอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน อีกทั้งเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญมรดกทางภูมิปัญญาและทรัพยกรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ

การท่องเที่ยวมีความสำคัญในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่เป็นแหล่งรายได้หลักของประเทศจากเงินตราต่างประเทศ ด้านสังคมและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาวิถีชีวิตของผู้คนอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วนและความต้องการที่หลากหลาย ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและร่วมกันอนุรักษ์ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างรายได้อย่างยั่งยืน (ฉันทัช วรรณถนอม, 2552) นอกจากนี้ การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพชุมชน ส่งเสริมเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชน รวมถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้อยู่คู่ชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นระบบนิเวศธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ใช้กิจกรรมเกษตรเป็นฐานกระจายรายได้และเปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านอาชีพ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มุ่งบำบัดหรือส่งเสริมสุขภาพกายและจิตของนักท่องเที่ยวทั้งนี้ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีความใกล้เคียงกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันได้ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2559)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้รับความนิยมสูง เนื่องจากตอบโจทย์ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่โหยหาวิถีชีวิตไทยดั้งเดิม นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ภูมิปัญญาเกษตรจากเกษตรกรโดยตรง เกิดความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกษตรกรจำหน่ายสินค้าและพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ โดย Ministry of Tourism and Sports (2014) แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ แบบรายบุคคล เรียนรู้จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ แบบตามฤดูกาล เช่น เทศกาลผลไม้ตามฤดูกาล และแบบชุมชน/หมู่บ้านเกษตรกร ที่ชุมชนร่วมกันจัดการโดยมีกรมส่งเสริมการเกษตรให้การสนับสนุน (สฤษดิ์ ศรีโยธิน และคณะ, 2567, หน้า 316-318)

แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรควรเริ่มจากการวิเคราะห์ความพร้อมของชุมชน ทั้งด้านทรัพยากร จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ เช่น การจ้างงาน การเสียภาษี และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ควรส่งเสริมการรวมกลุ่มของชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อสร้างทุนทางสังคม ลดความขัดแย้ง และสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการสนับสนุนองค์ความรู้ ชุมชนควรพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกตามศักยภาพ และนำแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มาปรับใช้ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (ปัญญาดา นาดี, 2561)

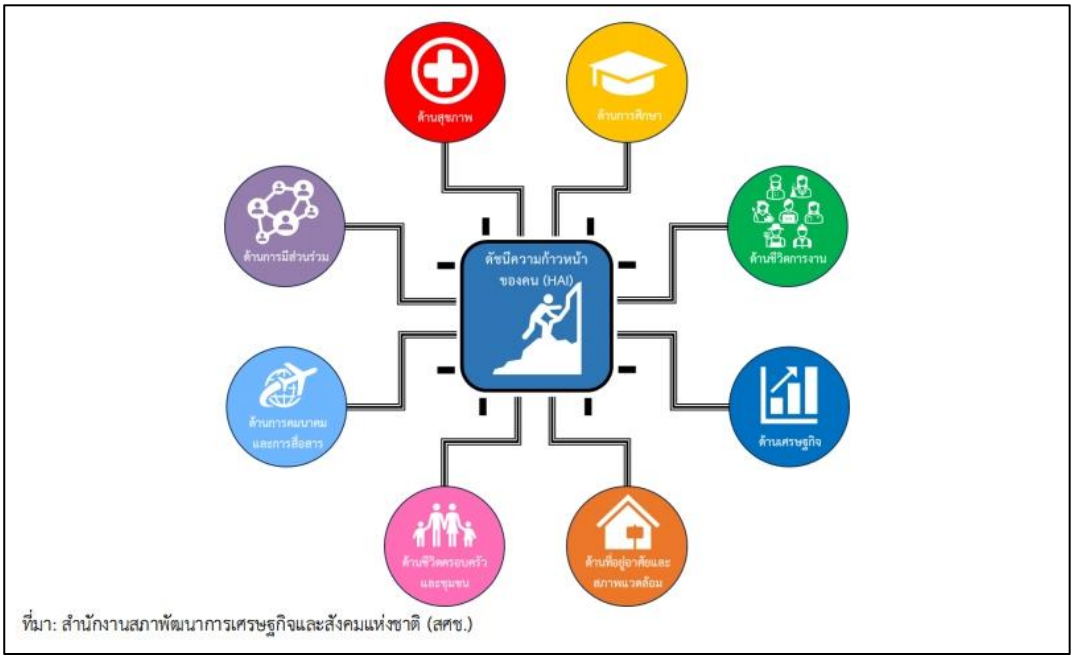
ดังนั้น การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงเป็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในระดับชุมชน ทั้งด้านบุคลากร ทรัพยากรธรรมชาติ และขนมธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณะโดดเด่นของ

แต่ละชุมชน เพื่อให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวภายนอกให้เกิดความประทับใจ และพึงพอใจเมื่อมาสัมผัสภายในชุมชน หัวใจของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในระดับชุมชน ต้องเกิดจากการบริหารจัดการในระดับผู้นำชุมชน นั้น ๆ ไม่ใช่ตัวแทนจากภายนอก เพราะรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวจะกลับไปกระจาย คืนสู่คน และทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชนนั้น ๆ อย่างเท่าเทียม เปรียบเสมือนคนในชุมชนล้วนเป็นเจ้าของ (ปวริศ ทวีกาญจน, 2566, หน้า 14) อีกทั้งจะต้องคำนึงถึงภาคีเครือข่ายในการสร้างความร่วมมือกันของในการท่องเที่ยวทุกภาคส่วน รวมไปการรักษามาตรฐานการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญจะต้องติดตามและประเมินประสิทธิภาพ ศึกษาถึงผลกระทบของการดำเนินงาน เพื่อสามารถนำไปปรับปรุงและแก้ไขเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคตต่อไป

2.6 แนวคิดดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index - HAI)

แนวคิดการจัดทำดัชนีความก้าวหน้าของคน (HIA) โดย UNDP ประเทศไทยเป็นการประยุกต์แนวคิดดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI) ของ UNDP ซึ่งริเริ่มในปี พ.ศ. 2533 โดยเปลี่ยนมุมมองจากการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว มาสู่การพัฒนาที่มุ่งเน้น “คน” เป็นศูนย์กลาง เน้นตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานที่เชื่อมโยงกับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยได้รับแรงผลักดันจากรายงานการพัฒนามนุษย์ ค.ศ .1990 ที่เสนอแนวทางพัฒนาใหม่ในมิติสังคมและมนุษย์

องค์ประกอบและตัวชี้วัดของดัชนีความก้าวหน้าของคน ดัชนีความก้าวหน้าของคนเป็นการนำข้อมูลตัวชี้วัดที่เป็นผลลัพธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่สำหรับบ่งชี้ศักยภาพการพัฒนาและมีการจำแนกหมวดหมู่ตามความเหมาะสมของมิติที่กำหนด โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ที่จะเพิ่มทุนทางร่างกายและจิตใจในแต่ละช่วงวัยตั้งแต่เกิด เรียน ทำงาน และหลังเกษียณ ให้ผู้คนสามารถเข้าถึงปัจจัยพื้นฐาน ความสะดวกสบายในการเดินทาง และสามารถจัดหาสิ่งของได้ตามความต้องการอย่างพอเพียงและเหมาะสม มีองค์ประกอบดังนี้

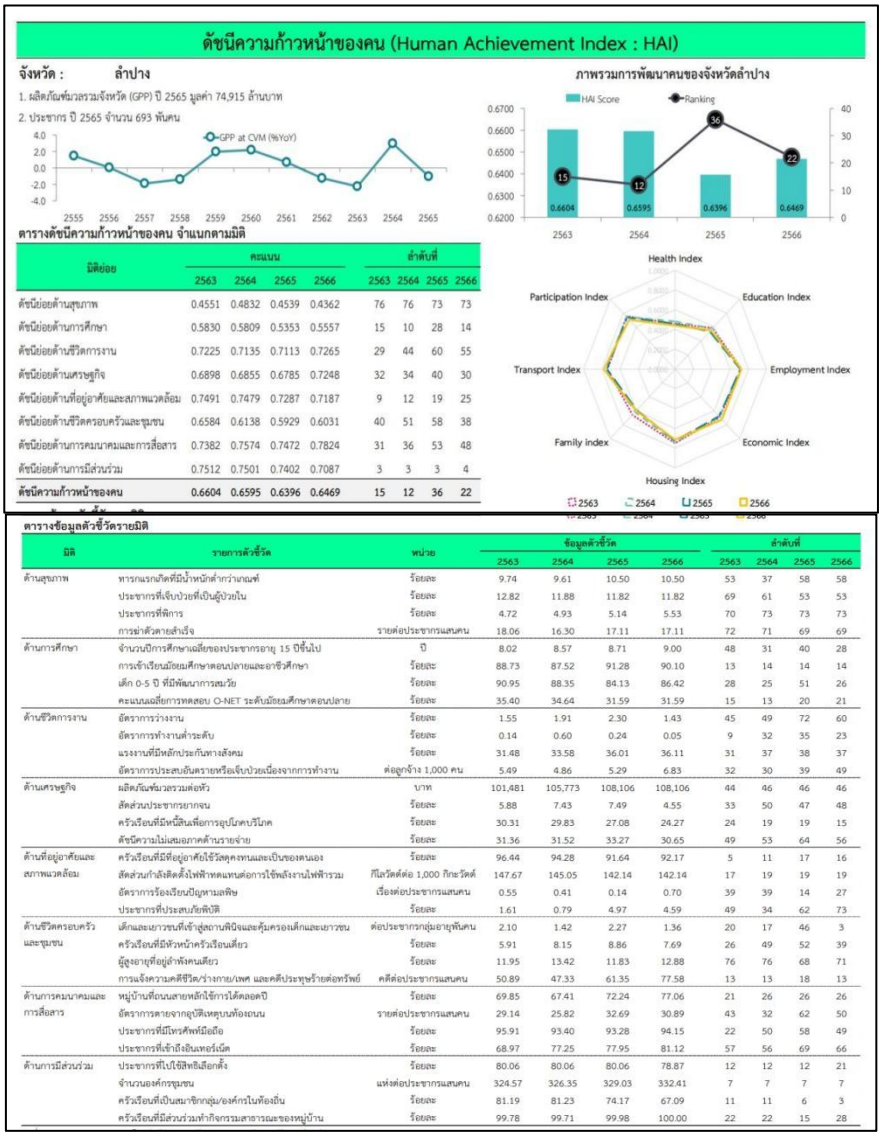

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของดัชนีความก้าวหน้าของคน

จากภาพที่ 2.1 ดัชนีความก้าวหน้าของคน (HAI) ประกอบด้วย ดัชนีย่อย 8 ด้าน ได้แก่ (1) ดัชนีย่อยด้านสุขภาพ (2) ดัชนีย่อยด้ารการศึกษา (3) ดัชนีย่อยด้านชีวิตการงาน (4) ดัชนีย่อยด้านเศรษฐกิจ (5) ดัชนีย่อยด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม (6) ดัชนีย่อยด้านชีวิตครอบครัวและชุมชน (7) ดัชนีย่อยด้านการคมนาคมและการสื่อสาร และ (8) ดัชนีย่อยด้านการมีส่วนร่วม สอดคล้องแนวคิดการพัฒนามนุษย์และวงจรชีวิตของมนุษย์ โดยดัชนีย่อยในแต่ละด้านมีตัวชี้วัด 4 ตัว รวมทั้งสิ้น 32 ตัวชี้วัด และแต่ละตัวชี้วัดมีน้ำหนักเท่ากันภายในดัชนีย่อย แลแต่ละดัชนีย่อยมีน้ำหนักเท่ากันภายในดัชนีความก้าวหน้าของคน

สถานการณ์ปัญหาความยากจนในจังหวัดลำปาง จากการวิเคราะห์ดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index: HAI)

จากข้อมูลของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สามารถวิเคราะห์ข้อมูล ดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index: HAI) พบว่า จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีความก้าวหน้าของคนมีแนวโน้มดีขึ้น เป็น 1 ใน 27 จังหวัดที่มี HAI เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปีก่อนหน้า เปรียบเทียบระหว่าง ปี พ.ศ.2565 ดัชนีความก้าวหน้าของคนในจังหวัดลำปาง อยู่ลำดับที่ 36 และในปี พ.ศ. 2566 อยู่ลำดับที่ 22 ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 ดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index: HAI)

ในส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดลำปาง (GPP: Gross Provincial Product) จากรายงานสถานการณ์แรงงานจังหวัดลำปาง รายปี 2566 (มกราคม - ธันวาคม 2566) จังหวัดลำปางมีผลิตภัณฑ์มวลรวม ณ ราคาประจำปี 2564 จำนวน 73,161 ล้านบาท เปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นจากปี 2563 (70,795 ล้านบาท) ร้อยละ 3.34 หากพิจารณาจากมูลค่าเพิ่ม ณ ราคาประจำปี 2564 ภาคเกษตรมีสัดส่วนร้อยละ 11.09 (8,113 ล้านบาท) ภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนร้อยละ 34.68 (25,373 ล้านบาท) โดยสาขาการผลิตหลักได้แก่ สาขาการทำเหมืองแร่และเหมืองหิน มีสัดส่วนร้อยละ 15.72 (11,499 ล้านบาท) ส่วนภาคบริการมีสัดส่วนร้อยละ 54.23 (38,477 ล้านบาท) โดยสาขาบริการหลัก ได้แก่ สาขาการขายส่งและการขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ และซ่อมจักรยานยนต์ ร้อยละ 10.70 (7,827 ล้านบาท) สำหรับสาขาการบริการที่น้อยที่สุดคือสาขากิจกรรมทางวิชาชีพ วิทยาศาสตร์ แทละเทคนิค ร้อยละ 0.07 (52 ล้านบาท)

สาขาอุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่การทำเหมืองแร่แหละเหมืองหิน มูลค่า 11,499 ล้านบาท (ร้อยละ 15.72 ของ GPP) การผลิต มูลค่า 9,422 ล้านบาท (ร้อยละ 12.88 ของ GPP) การขายส่งและการขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ และจักรยานยนต์ มูลค่า 7,827 ล้านบาท (ร้อยละ 10.70 ของ GPP) เกษตรกรรม การล่าสัตว์ และป่าไม้ มูลค่า 8,113 ล้านบาท (ร้อยละ 11.09 ของ GPP) และการศึกษา มูลค่า 6,666 ล้านบาท (ร้อยละ 9.11 ของ GPP)

ตารางที่ 2.1 แสดงสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดลำปาง (GPP: Gross Provincial Product)

	ภาคส่วน	ร้อยละ	มูลค่า (ล้านบาท)
มูลค่าเพิ่ม ปี 2564 จำนวน 73,161 ล้านบาท เปลี่ยนแปลงจาก ปี พ.ศ. 2563 (70,795 ล้านบาท) คิดเป็นร้อยละ 3.34	ภาคการเกษตร	11.09	8,113
	ภาคอุตสาหกรรม	34.68	25,373
	ภาคการผลิตหลัก (สาขาการทำเหมืองแร่ และเหมืองหิน)	15.72	11,499
	ภาคบริการ (สาขาการขายส่งและการขายปลีก)	54.23	38,477

2.7 แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net: SSN)

แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) เกิดจากแนวคิดเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism) หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสวัสดิการแบบถ้วนหน้า (welfare for all) ทำให้รัฐมีค่าใช้จ่ายสูง ระหว่างปี 1945 - 1975 แนวคิดนี้ได้รับความนิยมมาก แต่หลังปี 1980 เกิดปัญหาการเงิน การว่างงานเพิ่ม จึงมีการลดสวัสดิการและลดภาษีเพื่อกระตุ้นการลงทุนของภาคเอกชน ในยุคเสรีนิยมใหม่จึงเน้นสวัสดิการขั้นต่ำสำหรับกลุ่มคนจนที่จำเป็นต้องช่วยเหลือเป็นหลัก (Social Safety Net) โดยเน้นความช่วยเหลือเฉพาะกลุ่มที่ต้องการจริง ๆ เท่านั้น (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ, 2542)

World Bank (1992) ระบุว่าแนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (SSN) เป็นเครื่องมือสำคัญในการลดความยากจน โดยเฉพาะความจนแบบดักดาน และลดความไม่เท่าเทียม โดยมีบทบาทหลักคือ 1) ลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำ 2) พัฒนาทุนมนุษย์ให้คนจนสามารถหลุดพ้นจากความยากจน 3)

ช่วยให้คนจนรับมือกับความเสี่ยงจากวิกฤตทั้งระดับบุคคลและระบบ โดยมักใช้ในการช่วยเหลือช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ เช่น การจัดกองทุนเยียวยา การสนับสนุนเงินกู้เพื่อจ้างงานแรงงานไร้ทักษะ เพื่อรักษารายได้และลดผลกระทบจากความผันผวนทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ Goodman (2007) ยังชี้ว่าแนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมเป็นแนวคิดตามแนวเสรีนิยมใหม่ โดยเกิดขึ้นหลังจากที่หลายประเทศเผชิญภาระค่าใช้จ่ายสูงจากนโยบายสวัสดิการถ้วนหน้าหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ จึงปรับมาใช้แนวทางสวัสดิการขั้นต่ำ (social safety net) ซึ่งมุ่งช่วยเหลือเฉพาะผู้ที่จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือและให้ความสำคัญกับบทบาทของภาคเอกชนและชุมชนในการดูแลกันเองก่อนขอความช่วยเหลือจากรัฐ

โครงข่ายการคุ้มครองทางสังคมนั้นอาจจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ 4 ประเภท คือ 1.บริการสังคม (social services) เช่น การศึกษา สาธารณสุข การเคหะ การมีงานทำการคุ้มครองรายได้ การคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สิน 2.สังคมสงเคราะห์ (Social Assistance) เป็นการบริการช่วยเหลือประชาชนที่มีปัญหาความเดือดร้อนและอยู่ในภาวะที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เช่น ผู้ประสบอัคคีภัย 3.ประกันสังคม (Social Insurance) สำหรับบผู้ประสบปัญหาทำให้ไม่สามารถทำงานลี้ยงชีพได้ตามปกติ โดยผู้มีร้ายได้ต้องออกเงินสมทบ (Contribution) เข้ากองทุนกลาง และได้รับประโยชน์ทดแทน (Benefits) และ 4. โครงการช่วยเหลือและบริการสังคมที่จัดโดยเอกชน เช่น โครงการกองทุนสำรองเลี้ยงชีพของบริษัทเอกชน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ, 2542)

สำหรับประเทศไทย แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมหรือ “ตาข่ายความปลอดภัยทางสังคม” ไม่ใช่เรื่องใหม่ โดยในปี 2542 มีการศึกษาวิจัยอย่างจริงจังโดย ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ พบว่าโครงข่ายนี้ในอดีตถือเป็นสวัสดิการของรัฐในระดับขั้นต่ำ ซึ่งเริ่มขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 ครอบคลุมด้านการศึกษา สาธารณสุข และประชาสงเคราะห์ และในปี 2533 มีพระราชบัญญัติประกันสังคม แต่สวัสดิการเหล่านี้ยังเป็นเพียงขั้นต่ำและไม่ครอบคลุมทุกกลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือ ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2534 ได้มีการร่างแผนพัฒนางานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ (พ.ศ. 2535 - 2539) เพื่อช่วยเหลือกลุ่มคนจนและด้อยโอกาสผ่านสวัสดิการขั้นต่ำตามแนวคิด Social Safety Net แต่ยังไม่ผ่านมติรัฐสภา การคุ้มครองทางสังคมในไทยมีหลายหน่วยงานเกี่ยวข้อง เช่น กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง กระทรวงแรงงาน ฯลฯ โดยแบ่งเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ หลักการประกัน เช่น ประกันสังคมและประกันสุขภาพ โดยสิทธิและการจ่ายเงินสมทบแตกต่างตามกลุ่มผู้ประกันตน การคุ้มครองแรงงาน ตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานที่เน้นค่าจ้าง เวลาทำงาน และการชดเชยเมื่อถูกเลิกจ้าง การสงเคราะห์โดยกระทรวงพัฒนาสังคม สำหรับกลุ่มเปราะบาง เช่น เด็กกำพร้า ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ฯลฯ การให้บริการทางสังคม เช่น การศึกษาฝึกอบรม การพัฒนาชุมชน และที่อยู่อาศัย โดยสังคมไทยมองว่าโครงข่ายความคุ้มครองทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของสวัสดิการสังคมที่ให้ความช่วยเหลือเฉพาะกลุ่มเปราะบางหรือผู้มีรายได้น้อย เช่น โครงการบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ (บัตรคนจน) เป็นต้น (ฉัตรเกษม ดาศรี, 2566, หน้า 416-417)

กล่าวได้ว่า แนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับมาตรการหรือระบบที่ภาครัฐจัดตั้งขึ้นเพื่อคุ้มครองและช่วยเหลือประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางหรือผู้ที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก เช่น ผู้ยากจน เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือผู้ว่างงาน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

2.8 แนวคิดและองค์ความรู้ร่วมในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยย่อยภายใต้โครงการกลาง

โครงการวิจัยกลางเรื่อง “การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2” มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกลไกความ

ร่วมมือและองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับพื้นที่ ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคม โดยการดำเนินงานของโครงการวิจัยทีมกลางได้แบ่งออกเป็นโครงการวิจัยทีมย่อย 4 ด้าน ซึ่งครอบคลุมมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรและไผ่ การส่งเสริมสุขภาพและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รวมถึงการสร้างกลไกเกื้อกูลคนยากจน เพื่อให้การดำเนินงานของโครงการย่อยทั้งหมดมีทิศทางที่สอดคล้องและบูรณาการร่วมกัน โครงการกลางได้กำหนดแนวคิดและองค์ความรู้ร่วม ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับทิศทางและเครื่องมือในการออกแบบกิจกรรมของแต่ละโครงการย่อย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

โครงการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน” มุ่งพัฒนาศักยภาพการผลิตสารปรับปรุงดินในระดับชุมชน โดยอาศัยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ทั้งนี้ การพัฒนาโครงการตั้งอยู่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์บริบทภาคเกษตรของประเทศไทยและจังหวัดลำปาง ซึ่งแม้จะมีปัจจัยสนับสนุน เช่น ปริมาณน้ำต้นทุนที่เพียงพอ ราคาสินค้าเกษตรที่อยู่ในเกณฑ์ดี และนโยบายภาครัฐที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม แต่ยังคงเผชิญข้อจำกัดทางโครงสร้างหลายประการ โดยเฉพาะต้นทุนการผลิตที่สูง การพึ่งพาปุ๋ยเคมี การขาดการรวมกลุ่มของเกษตรกร ปัญหาการเข้าถึงแหล่งน้ำ และความผันผวนจากสภาพภูมิอากาศ (Food and Agriculture Organization, 2010) ส่งผลให้ผลิตภาพการผลิตอยู่ในระดับต่ำและรายได้ของเกษตรกรไม่มั่นคง ปัญหาสำคัญที่ปรากฏอย่างชัดเจนคือ “ดินเสื่อมโทรม” ซึ่งเป็นผลจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่สมดุลและขาดการฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง ทำให้ดินขาดธาตุอาหารและไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกในระยะยาว (ชาญยุทธ รัตนพรหมมณี และคณะ, 2560) ขณะเดียวกัน เกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีภาระต้นทุนจากปุ๋ยเคมีในสัดส่วนสูง ส่งผลต่อภาวะหนี้สินและความเปราะบางทางเศรษฐกิจ (World Bank, 2020) โดยข้อมูลในพื้นที่จังหวัดลำปางสะท้อนให้เห็นว่าความยากจนมีลักษณะเป็น “ความยากจนเชิงโครงสร้าง” ที่เชื่อมโยงกับข้อจำกัดด้านทุนในหลายมิติ ทั้งทุนธรรมชาติ ทุนมนุษย์ และทุนทางสังคม

ภายใต้บริบทดังกล่าว **แนวคิดการแก้ไขปัญหาความยากจน** ในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพของเกษตรกรและการพึ่งพาตนเองมากกว่าการช่วยเหลือเชิงสงเคราะห์ โดยอาศัย**แนวคิดความยากจนแบบพหุมิติ (Multidimensional Poverty)** และ **แนวคิดความสามารถ (Capability Approach)** (Sen, 1999) ที่มุ่งเน้นการเพิ่มความสามารถในการดำรงชีวิตของประชาชน ควบคู่กับ**แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF)** (Department for International Development, 1999; Scoones, 1998) รวมถึง**แนวคิดห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) (Porter, 1985)** และระบบนวัตกรรม (Innovation System) ซึ่งช่วยยกระดับการผลิตจากระดับวัตถุดิบไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่ม และส่งเสริมการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ จากแนวคิดการพัฒนาดังกล่าว การกำหนดกลไกในการจัดการการผลิตและการจัดสรรทรัพยากรในระดับชุมชนถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะกลไกที่สามารถเชื่อมโยงมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และการเงินเข้าด้วยกัน **แนวคิดระบบแปลงรวมและกองบุญหรือกองทุนชุมชน** จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับพื้นที่ ทั้งนี้ ระบบแปลงรวม (collective farming หรือ group-based production) เป็นแนวทางการจัดการการผลิตที่เกษตรกรรวมกลุ่มกันเพื่อบริหารทรัพยากร เช่น ที่ดิน แรงงาน และปัจจัยการผลิตร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และเสริมอำนาจต่อรองในตลาด แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการทรัพยากรร่วมของ Ostrom (1990) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรร่วมจะมีประสิทธิภาพเมื่อมีการกำหนดกติกา การมีส่วนร่วม และกลไกการกำกับดูแลที่ชุมชนยอมรับร่วมกัน ในบริบทของเกษตรกรรมรายย่อย ระบบแปลงรวมช่วย

ลดข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง เช่น ขนาดพื้นที่ผลิตที่เล็ก ต้นทุนสูง และการเข้าถึงตลาดที่จำกัด โดยก่อให้เกิดการประหยัดต่อขนาด (economies of scale) ทำให้สามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันได้อย่างคุ้มค่า อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ร่วมที่เกษตรกรสามารถแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทดลองเทคโนโลยีใหม่ และพัฒนาศักยภาพการผลิตอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน **กองบุญหรือกองทุนชุมชนเป็นกลไกทางการเงิน** ในระดับชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการลดความเปราะบางของครัวเรือน โดยอาศัยการระดมทรัพยากรจากสมาชิกเพื่อนำมาใช้สนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสวัสดิการ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบ Sustainable Livelihoods Framework ซึ่งเน้นความสำคัญของทุนทางการเงินและทุนทางสังคมในการดำรงชีพ กองทุนชุมชนช่วยให้ครัวเรือนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่เหมาะสม ลดการพึ่งพาเงินกู้นอกระบบ และสามารถลงทุนเพื่อเพิ่มรายได้ ทั้งยังเสริมสร้างความไว้วางใจ การรวมกลุ่ม และกติกาการจัดการร่วม ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้มแข็งของชุมชน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2566) ฉะนั้น การบูรณาการระบบแปลงรวมร่วมกับกองบุญหรือกองทุนชุมชนจึงก่อให้เกิดกลไกการพัฒนาที่เชื่อมโยงทั้งการผลิตและการจัดการความเสี่ยง โดยระบบแปลงรวมช่วยเพิ่มผลิตภาพและรายได้ ขณะที่กองทุนชุมชนช่วยสร้างหลักประกันและลดความเปราะบาง ส่งผลให้ครัวเรือนสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตและก้าวข้ามความยากจนเชิงโครงสร้างได้อย่างยั่งยืน (Banerjee & Duflo, 2011)

ด้วยเหตุนี้ โครงการจึงเลือก “สารปรับปรุงดิน” เป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนระบบการผลิตดังกล่าว เนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการผลิตและความยั่งยืนของทรัพยากรดิน โดยเฉพาะการใช้ฮิวมัส (Humus) กรดฮิวมิก (Humic Acid) และปูนขาว (Calcium Carbonate: $CaCO_3$) ซึ่งมีบทบาทในการฟื้นฟูคุณภาพดิน ลดความเป็นกรด เพิ่มธาตุอาหาร และปรับโครงสร้างดินให้เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช ในทางวิชาการ สารปรับปรุงดินจากธรรมชาติมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูดินเสื่อมโทรมและเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ ฮิวมัสซึ่งเกิดจากการย่อยสลายของอินทรียวัตถุช่วยปรับโครงสร้างดินให้ร่วนซุย อุ้มน้ำได้ดี และเป็นแหล่งสะสมธาตุอาหาร อีกทั้งยังมีคุณสมบัติในการแลกเปลี่ยนประจุซึ่งช่วยยึดเกาะธาตุอาหารไม่ให้สูญเสียไปง่าย ขณะที่กรดฮิวมิกช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการดูดซับธาตุอาหารของพืชและปรับปรุงโครงสร้างดิน (สุภานันท์ เงินน้อย และคณะ, 2557) ส่วนปูนขาวช่วยปรับสมดุลค่าความเป็นกรด-ด่างของดินและเสริมแร่ธาตุที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช นอกจากนี้ วัสดุธรรมชาติอื่น เช่น ไดอะตอมไมต์ และน้ำสกัดชีวภาพ ยังสามารถใช้ร่วมกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปรับปรุงดิน ทั้งในด้านการอุ้มน้ำ การระบายอากาศ และการเพิ่มจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ (ไพบูลย์ หมุ่ยมาศ และคณะ, 2562) ในด้านการประยุกต์ใช้ แหล่งวัตถุดิบสำคัญ เช่น แร่ลิโอนาร์ไดต์ ซึ่งมีอินทรียวัตถุสูง สามารถนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ฮิวมัสในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ฮิวมัสอัดเม็ด โดยอาจผสมร่วมกับวัสดุอื่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปรับปรุงดินให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ลักษณะนี้จึงเป็นการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน

กล่าวได้ว่า การพัฒนาสารปรับปรุงดินในระดับอุตสาหกรรมชุมชนเป็นแนวทางที่ตอบโจทย์ทั้งด้านการเกษตรและเศรษฐกิจฐานราก โดยอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านกระบวนการผลิตที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) และการถ่ายทอดนวัตกรรม (Diffusion of Innovation) ที่เน้นการใช้งานได้จริง ต้นทุนต่ำ และขยายผลได้ในระดับชุมชน นอกจากนี้ การขับเคลื่อนโครงการยังตั้งอยู่บนแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้ามามีบทบาทในการทดลอง พัฒนา และปรับปรุงผลิตภัณฑ์ร่วมกับนักวิจัย ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ควบคู่กับการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และชุมชน ดังนั้น การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดินจึงเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจน

เชิงโครงสร้าง โดยอาศัยการผสานระหว่างกลไกการจัดการชุมชน ได้แก่ ระบบแปลงรวมและกองทุนชุมชน กับนวัตกรรมทางการเกษตรอย่างสารปรับปรุงดิน เพื่อเพิ่มผลิตภาพ ลดต้นทุน สร้างมูลค่าเพิ่ม และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับพื้นที่ต่อไป

โครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพการแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่อำเภอห้างฉัตรและอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาความยากจน โดยอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้อย่างหลากหลาย ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้ยากจนและกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ ทั้งนี้ โครงการได้ทบทวนองค์ความรู้จาก **แนวคิดทฤษฎีความยากจน (Poverty)** ซึ่งอธิบายถึงภาวะที่บุคคลหรือครัวเรือนไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยความยากจนสะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมทั้งในด้านรายได้ โอกาส และการเข้าถึงบริการ แม้ว่าประเทศไทยจะมีการดำเนินนโยบายเพื่อลดความยากจนอย่างต่อเนื่อง แต่กลุ่มเปราะบางในพื้นที่ชนบทยังคงเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ดังนั้น การแก้ไขปัญหาความยากจนจึงจำเป็นต้องดำเนินควบคู่ทั้งการสร้างรายได้ การพัฒนาศักยภาพ และการสร้างโอกาสทางสังคมผ่านกลไกการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ภายใต้บริบทดังกล่าว โครงการได้เลือกใช้ “สมุนไพร” เป็นฐานทรัพยากรสำคัญในการพัฒนา เนื่องจากเป็นทุนทางธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการสร้างมูลค่าเพิ่ม ทั้งในรูปแบบผลิตภัณฑ์และบริการด้านสุขภาพ โดยการพัฒนาสมุนไพรของประเทศไทยมีทิศทางที่ชัดเจนภายใต้แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ซึ่งมุ่งเน้นการยกระดับสมุนไพรสู่เศรษฐกิจเชิงพาณิชย์และระบบบริการสุขภาพ (กระทรวงสาธารณสุข, 2559) รวมถึงบทบาทของกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกที่ส่งเสริมการใช้สมุนไพรในระบบสุขภาพ (กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, ออนไลน์) และในการพัฒนาสมุนไพรให้เกิดคุณค่าเพิ่ม จำเป็นต้องเชื่อมโยงกับ**แนวคิดการแพทย์แผนไทย** ซึ่งเป็นศาสตร์การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมที่อาศัยความสมดุลของร่างกาย และใช้วิธีการบำบัดจากธรรมชาติ เช่น การนวด การอบสมุนไพร และการใช้ยาสมุนไพร โดยแนวคิดดังกล่าวสามารถพัฒนาเป็นบริการสุขภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน (ขวัญชัย วิศิษฐานนท์ และอุบลวรรณ ขอพึ่ง, 2550) อีกทั้งยังสามารถประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน (นวพร บุญประสม, 2556) ในมิติทางเศรษฐกิจ การยกระดับสมุนไพรจำเป็นต้องอาศัย **แนวคิดห่วงโซ่คุณค่า** (Value Chain) ซึ่งครอบคลุมกระบวนการตั้งแต่การผลิต การแปรรูป ไปจนถึงการตลาด โดยการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์และการจัดการห่วงโซ่คุณค่ามีผลต่อศักยภาพในการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชน (ชนิกานต์ พนมอุปถัมภ์, 2565) รวมถึงการพัฒนาทักษะด้านการตลาดของเกษตรกร (ฑัตษภร ศรีสุข และคณะ, 2563) และการวิเคราะห์โซ่คุณค่าเพื่อค้นหาโอกาสในการเพิ่มมูลค่าและการเชื่อมโยงตลาด (ฐิติมา วงศ์อินตา และคณะ, 2558)

ขณะเดียวกัน สมุนไพรยังสามารถเชื่อมโยงสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Wellness Tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นการส่งเสริมสุขภาพทั้งกายและใจ โดยใช้กิจกรรมและบริการ เช่น การนวดแผนไทย สปา และผลิตภัณฑ์สมุนไพร (จุฑาธิปต์ จันทร์เอียด และคณะ, 2561) อีกทั้งสามารถพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น (งามนิจ แสนนำพล และคณะ, 2566) และการสร้างหมู่บ้านต้นแบบเพื่อเพิ่มรายได้และความเข้มแข็งของชุมชน (ณัฐนนท์ จิรกิจนิมิต และคณะ, 2566) นอกจากนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจำเป็นต้องพิจารณาความต้องการของตลาดและศักยภาพของพื้นที่ (ณัฏฐ์วรดี คณิตินสุทธิทอง และจินตนา เลิศสกุล, 2564) รวมถึงการยกระดับคุณภาพบริการให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ผู้สูงอายุ (สมเกียรติ แก้วเกาะสะบ้า และดวงฤดี

อุทัยหอม, 2566) และการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันของพื้นที่ในระดับประเทศและนานาชาติ (หิรัญญา กลางนุรักษ์ และเกิดศิริ เจริญวิศาล, 2566; อัครวินท์ ศาสนพิทักษ์ และคณะ, 2567; Kasemsuk et al., 2021) ในการขับเคลื่อนโครงการให้เกิดผลอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัย **แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม** (Participatory Communication) ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาจะช่วยเสริมสร้างความเป็นเจ้าของและความเข้มแข็งของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (นวพร บุญประสม, 2556; ณัฐนนท์ จิรกิจนิมิต และคณะ, 2566) นอกจากนี้ **แนวคิดการตลาดเพื่อสังคม** (Societal Marketing Concept) ยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ควบคู่กับการคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาธุรกิจสมุนไพรและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เน้นคุณภาพ มาตรฐาน และความรับผิดชอบต่อสังคม (สมเกียรติ แก้วเกาะสะบ้า และดวงฤดี อุทัยหอม, 2566; จุฑาธิปต์ จันทร์เอียด และคณะ, 2561)

กล่าวได้ว่า โครงการวิจัยย่อยที่ 2 ได้นำแนวคิดทฤษฎีความยากจน แนวคิดการพัฒนาสมุนไพร แนวคิดการแพทย์แผนไทย แนวคิดห่วงโซ่คุณค่า แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และแนวคิดการตลาดเพื่อสังคม มาบูรณาการร่วมกัน เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่สามารถยกระดับเศรษฐกิจฐานราก ควบคู่กับการเสริมสร้างสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของประชาชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดลำปางต่อไป

โครงการวิจัยย่อยที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้จากการพิจารณาบริบทเชิงพื้นที่ จังหวัดลำปางได้กำหนดทิศทางการพัฒนาภายใต้วิสัยทัศน์ “เมืองแห่งความสุข 2 มิติ (Livable & Smart City)” ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเมืองให้น่าอยู่ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต การส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การพัฒนาเกษตรมูลค่าสูง และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกัน ในระดับอำเภอ โดยเฉพาะอำเภอแม่เมาะ ยังให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนและการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาโมเดลเศรษฐกิจฐานไผ่ (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่, 2566; ธีรพล สุวรรณรุ่งเรือง และคณะ, 2566) ดังนั้น ไผ่จึงเป็นทรัพยากรสำคัญที่มีศักยภาพสูงในพื้นที่ เนื่องจากสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ทั้งในด้านอาหาร วัสดุก่อสร้าง และอุตสาหกรรมแปรรูป โดยในพื้นที่จังหวัดลำปางมีการใช้ประโยชน์จากไผ่ทั้งในระดับครัวเรือนและระดับอุตสาหกรรมชุมชน เช่น การผลิตหน่อไม้ การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ และการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมขนาดย่อม อาทิ ไม้เสียบอาหารและตะเกียบ ซึ่งก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง (Phimmachanh et al., 2015; Upphapong et al., 2013; Totum, 2024) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ยังเผชิญข้อจำกัดด้านคุณภาพวัตถุดิบ กระบวนการผลิต และการจัดการตลาด ส่งผลให้การสร้างมูลค่าเพิ่มยังไม่เต็มศักยภาพ (Binfield et al., 2022; Wang et al., 2021) นอกจากนี้ยังพบว่าแนวโน้มการใช้พลังงานชีวมวลทั้งในระดับโลกและประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงโอกาสในการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรไผ่ โดยพลังงานชีวมวลเป็นพลังงานหมุนเวียนที่มีบทบาทสำคัญในการลดการพึ่งพาพลังงานฟอสซิล ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และสนับสนุนเศรษฐกิจหมุนเวียน ประเทศไทยมีศักยภาพด้าน ชีวมวลจากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรและอุตสาหกรรม ซึ่งรวมถึงเศษวัสดุจากการแปรรูปไม้ไผ่ที่สามารถ

นำไปใช้เป็นพลังงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวโน้มดังกล่าวจึงเปิดโอกาสให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ควบคู่กับการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (กระทรวงพลังงาน, 2566; Khawkomol et al., 2021; Metastat Insight, 2024; Bioflux Earth, 2024)

จากบริบทดังกล่าว การพัฒนาโมเดลแก้จนโดยใช้ไผ่เป็นฐานจึงจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีมาสนับสนุน โดยโครงการได้นำ **แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)** มาเป็นกรอบหลักในการกำหนดทิศทางการพัฒนา เพื่อมุ่งขจัดความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน (Puttachoo, 2019; Ngamwong et al., 2024; Kaewhanam et al., 2025) ควบคู่กับการนำ **แนวคิดห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain)** มาใช้ในการเชื่อมโยงกระบวนการตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบ การผลิต การแปรรูป ไปจนถึงการจัดจำหน่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนในการดำเนินงาน (Jones, 2019; Renard et al., n.d.) และยังให้ความสำคัญกับ **แนวคิดห่วงโซ่คุณค่าเพื่อคนยากจน (Pro-poor Value Chain)** ซึ่งมุ่งเน้นการเปิดโอกาสให้กลุ่มคนยากจนและกลุ่มเปราะบางเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิตและการตลาด ผ่านการพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ ส่งผลให้สามารถสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน (Greijmans et al., n.d.; Kuptabut et al., 2022) ภายใต้หลักการสำคัญ ได้แก่ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน การสร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการบนพื้นฐานของธรรมาภิบาล ทั้งนี้ ความสำเร็จของการขับเคลื่อนโมเดลดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายในลักษณะบูรณาการ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน และองค์กรสังคม ที่มีบทบาทในการสนับสนุนด้านนโยบาย งบประมาณ เทคโนโลยี และการขยายผลสู่ตลาด โดยความร่วมมือดังกล่าวจะเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับอุตสาหกรรมไผ่เชิงพื้นที่ให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับการลดความยากจนและสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนในจังหวัดลำปาง (กิตติ สัจจาวัฒนา, 2565; หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.), 2566; Rodloytuk, 2007)

โครงการวิจัยย่อยที่ 4 เรื่อง กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากลไกสวัสดิการชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน โดยอาศัยการขับเคลื่อนผ่านแนวคิดสำคัญ ได้แก่ แนวคิดศาสนสัมพันธ์ หลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” แนวคิดการพึ่งตนเอง และแนวคิดสวัสดิการสังคม ซึ่งล้วนมีเป้าหมายร่วมกันในการแก้ไขปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดลำปาง โดยเฉพาะในบริบทของปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและความยากจนข้ามรุ่นที่ยังคงเป็นความท้าทายสำคัญของสังคมไทย (กองพัฒนานโยบายและนวัตกรรมทางสังคม, 2568; ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2546) ทั้งนี้ **แนวคิดศาสนสัมพันธ์** มุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจอันดีและความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาที่แตกต่างกัน โดยยึดหลักความรัก ความเป็นพี่น้อง และความร่วมมือ เพื่อส่งเสริมสันติภาพและความเจริญก้าวหน้าของสังคม การเรียนรู้และเคารพความเชื่อของผู้อื่นช่วยลดอคติและความขัดแย้ง ทำให้ศาสนาเป็นพลังสำคัญในการรวมคนและร่วมกันแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและการหล่อหลอมคุณค่าทางสังคม (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และสุพรรณี ไชยอำพร, 2560) ในขณะเดียวกันยังมีการขับเคลื่อนด้วย **หลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร”** เน้นการบูรณาการความร่วมมือของสถาบันหลักในชุมชน ได้แก่ บ้าน วัด และราชการ ให้ทำงานร่วมกันอย่างสมดุลและเป็นองค์รวม โดยบ้านทำหน้าที่เป็นฐานของความรักและความอบอุ่น วัดเป็นศูนย์กลางทางจิตใจและการปลูกฝังคุณธรรม ส่วนหน่วยงานภาครัฐและสถานศึกษาทำหน้าที่สนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนา การขับเคลื่อน

ในลักษณะนี้จำเป็นต้องอาศัยความเสียสละ การลดอัตตา และการมีอุดมการณ์ร่วมเพื่อส่วนรวม อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งทั้งทางสังคมและจิตใจของชุมชน เป็นแนวทางการพัฒนาสวัสดิการชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (ศิริมา สุวรรณศรี และคณะ, 2563; อำนวย ปิ่นพิลา และเตวิช พฤกษ์ปีติ, 2567) นอกจากนี้ **แนวคิดการพึ่งตนเอง (Self-reliance)** ถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเน้นให้ชุมชนตระหนักถึงศักยภาพและภูมิปัญญาของตนเอง ควบคู่กับการเลือกใช้ความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอกอย่างเหมาะสม การพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ตัดสินใจ และกำหนดทิศทางการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว ทั้งนี้ การเสริมสร้างศักยภาพดังกล่าวยังเชื่อมโยงกับแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการลดความเหลื่อมล้ำในระดับพื้นที่ (ฉัตรวรัญช์ องคสิงห, 2567) ในส่วนของ **แนวคิดสวัสดิการสังคม (Social welfare)** เป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนการพึ่งตนเองและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยมุ่งตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ความเป็นธรรมทางสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ การจัดสวัสดิการจึงไม่ใช่การให้ความช่วยเหลือด้านการสงเคราะห์เท่านั้น แต่ต้องเป็นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อพัฒนาระบบสวัสดิการที่ครอบคลุม เป็นธรรม และสอดคล้องกับบริบทของชุมชน (นิชนันท์ บุญโข, 2566; ภาสินี บุญเสงี่ยม, 2565; สุธิดา แจ้งประจักษ์, 2563)

การสังเคราะห์แนวคิดทั้งสี่ประการ พบว่ามีความสอดคล้องและเกื้อหนุนกันในการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเน้นการสร้างความร่วมมือ การยอมรับความหลากหลาย การบูรณาการพลังของสถาบันหลักในชุมชน การเสริมสร้างศักยภาพในการพึ่งตนเอง และการจัดสวัสดิการอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม แนวคิดดังกล่าวจึงเป็นกรอบสำคัญในการพัฒนากองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง เพื่อให้เกิดระบบการช่วยเหลือที่ยั่งยืน ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างโอกาสทางสังคมแก่ประชาชนอย่างเป็นรูปธรรมในทุกมิติ

จากการบูรณาการบริบทข้อมูล แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานวิจัยร่วมกันระหว่างทีมโครงการวิจัยกลางและทีมโครงการวิจัยย่อย สะท้อนให้เห็นว่า งานวิจัยด้านการพัฒนาสังคมที่มุ่งแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและความยากจนข้ามรุ่น จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ควบคู่กับการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยมีการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยทีมกลางและทีมย่อยภายใต้กรอบแนวคิดร่วม ได้แก่ แนวคิดการวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC) แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) แนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ แนวคิดการท่องเที่ยว แนวคิดดัชนีความก้าวหน้าของคน (HAI) และแนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (SSN) ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นฐานในการออกแบบกระบวนการวิจัยตั้งแต่การวิเคราะห์บริบทและทุนทางสังคมของพื้นที่ การระบุปัญหาและศักยภาพของชุมชน การออกแบบเครื่องมือและวิธีการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนการสังเคราะห์องค์ความรู้ในภาพรวม ทั้งนี้ ทีมวิจัยย่อยยังคงประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดเฉพาะตามอัตลักษณ์ของตน เพื่อศึกษาประเด็นเชิงลึกในแต่ละมิติ อาทิ เศรษฐกิจฐานราก สุขภาพ ทรัพยากร และสวัสดิการชุมชนในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน ส่งผลให้การบูรณาการผลการศึกษาร่วมกันนำไปสู่องค์ความรู้และข้อเสนอเชิงนโยบายที่มีความสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่อย่างแท้จริง เอื้อต่อการพัฒนาต้นแบบกลไกความร่วมมือทางสังคมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างโอกาสทางสังคมอย่างยั่งยืนในระยะยาว

2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Upgrading Community Industries Through Soil Conditioners) ให้ความสำคัญกับการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นการใช้วัสดุปรับปรุงดินและปุ๋ยชีวภาพ สะท้อนให้เห็นพัฒนาการขององค์ความรู้ที่มุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพของดินและลดการพึ่งพาปุ๋ยเคมี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ลีโอนาร์ไดต์” ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญของสารฮิวมิก (humic substances) ที่มีบทบาทต่อการปรับปรุงสมบัติของดิน ทั้งในด้านการเพิ่มความสามารถในการอุ้มน้ำและการแลกเปลี่ยนประจุแคตไอออน (CEC) อันส่งผลต่อการดูดใช้ธาตุอาหารของพืช อย่างไรก็ตาม งานวิจัยก่อนหน้าชี้ให้เห็นข้อจำกัดของลีโอนาร์ไดต์ คือมีความเป็นกรดสูงและมีปริมาณฟอสฟอรัสต่ำ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของพืชหากใช้โดยตรงในอัตราสูง (Perpuit et al., 2001) จึงนำไปสู่ความพยายามในการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพของลีโอนาร์ไดต์

งานศึกษาของ ณธรรศ สมจันทร์ และอรวรรณ ฉัตรสีรุ้ง (2557) ได้แสดงให้เห็นแนวทางสำคัญในการปรับปรุงลีโอนาร์ไดต์ โดยการใช้โดโลไมต์เพื่อลดความเป็นกรดและยกระดับค่า pH ให้อยู่ในช่วงที่เหมาะสมต่อการปลูกพืช พร้อมทั้งยังคงรักษาปริมาณกรดฮิวมิกในระดับสูง โดยพบว่าอัตราการผสมโดโลไมต์ที่ 5% ให้ผลดีที่สุด นอกจากนี้ การใช้หินฟอสเฟตร่วมกับโดโลไมต์ยังช่วยเพิ่มปริมาณธาตุฟอสฟอรัสในลีโอนาร์ไดต์ ทำให้วัสดุที่ได้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้นต่อการใช้เป็นวัสดุปรับปรุงบำรุงดิน ในด้านการประยุกต์ใช้ สารฮิวมิกที่ได้จากลีโอนาร์ไดต์ได้รับการยืนยันว่ามีบทบาทในการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปุ๋ยเคมี โดย สุภานันท์ เงินน้อย และคณะ (2557) พบว่าการใช้สารฮิวมิกร่วมกับปุ๋ยเคมีในข้าวโพดเลี้ยงสัตว์สามารถลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีลงได้ โดยยังคงให้ผลผลิตเทียบเท่าการใช้ปุ๋ยเคมีเต็มอัตรา ขณะที่ ชาญยุทธ รัตนพรหมมณี (2560) รายงานว่า การใช้ลีโอนาร์ไดต์ร่วมกับปุ๋ยหมักสามารถเพิ่มปริมาณอินทรียวัตถุและธาตุอาหารหลักในดิน รวมทั้งส่งผลให้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของการใช้วัสดุอินทรีย์ร่วมกันในการทดแทนปุ๋ยเคมี นอกจากลีโอนาร์ไดต์แล้ว งานวิจัยยังได้ให้ความสำคัญกับวัสดุปรับปรุงดินชนิดอื่น เช่น หินปูนบดและเบนทอไนต์ ซึ่งมีบทบาทในการปรับปรุงสมบัติดินในประเด็นที่แตกต่างกัน โดยหินปูนบดช่วยลดความเป็นกรดของดินและปรับโครงสร้างดินให้เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช (เอกพงศ์ วงศ์ดี, 2551; ปิยะ ดวงพัตรา, 2553) ขณะที่เบนทอไนต์ช่วยเพิ่มความสามารถในการอุ้มน้ำและลดการสูญเสียธาตุอาหาร งานศึกษาของ ดาราพร กาญจนะ (2556) และ พรรษา มะยมรัฐ (2560) ชี้ให้เห็นว่าวัสดุทั้งสองชนิดสามารถเพิ่มผลผลิตมันสำปะหลังและปรับปรุงคุณสมบัติดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเมื่อใช้ร่วมกันจะช่วยลดความเป็นกรดของดินได้ดียิ่งขึ้น

ในอีกประเด็นหนึ่งพบว่า ดินเบาหรือไดอะตอมไมต์ยังได้รับความสนใจจากนักวิจัย เนื่องจากมีคุณสมบัติในการดูดซับสูงและสามารถใช้ในการควบคุมศัตรูพืชได้ (Subramanyam and Roesli, 2000) ดังปรากฏการศึกษาของ ไพบูลย์ หมุ่ยมาศ และคณะ (2562) ยังแสดงให้เห็นว่าการใช้ไดอะตอมไมต์ร่วมกับโดโลไมต์และไคตินสามารถช่วยเพิ่มการเจริญเติบโตและผลผลิตของพืชผักได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับปุ๋ยชีวภาพและน้ำหมักชีวภาพ งานวิจัยจำนวนมากสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการนำมาใช้เป็นทางเลือกแทนปุ๋ยเคมี โดยน้ำหมักชีวภาพมีทั้งธาตุอาหาร ฮอร์โมนพืช และจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ ซึ่งมีบทบาทในการกระตุ้นการเจริญเติบโตของพืช (ธงชัย มาลา, 2546) เช่น งานของ เยาวเรศ คำปัน (2565) ที่พบว่าน้ำหมักชีวภาพจากใบกระถินสามารถเพิ่มการเจริญเติบโตและผลผลิตของพืชได้ รวมถึงงานของ ณัฐวุฒิ เพชรนวล (2563) ที่แสดงให้เห็นว่าปุ๋ยชีวภาพที่ผสมจุลินทรีย์โพรไบโอติกสามารถส่งเสริมการเจริญเติบโตของพืชได้ดียิ่งขึ้น

กล่าวได้ว่า งานวิจัยที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การใช้วัสดุอินทรีย์และวัสดุปรับปรุงดินในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งแบบเดี่ยวและแบบผสมผสาน สามารถช่วยปรับปรุงสมบัติดิน เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ธาตุอาหาร และส่งเสริมการเจริญเติบโตของพืช อีกทั้งยังเป็นแนวทางสำคัญในการลดการพึ่งพาปุ๋ยเคมี อันสอดคล้องกับแนวคิดการเกษตรอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม แม้งานวิจัยจะมีความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงมีช่องว่างในด้านการกำหนดสัดส่วนที่เหมาะสมและการประยุกต์ใช้ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ซึ่งประเด็นดังกล่าวจึงเป็นโจทย์สำคัญสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคตต่อไป

โครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพการแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพื้นที่ อำเภอห้างฉัตรและ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง คือ งานวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการสื่อสารการตลาดเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน ตำบลบ้านกิ่ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ของ ชุตินิษฐ์ ปานคำ และคณะ (2566) กล่าวถึงผลการวิจัยพบว่า 1.กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของทุกช่วงวัย ขับเคลื่อนภายใต้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อหนุนเสริมการตลาดด้วยการมีศูนย์รวมจิตใจของทุกคน ผ่านมีส่วนร่วมด้วยกิจกรรมทางศาสนาเพื่อสร้างความเอื้ออาทร ถ้อยทีถ้อยอาศัยได้จากรุ่นสู่รุ่นในรูปแบบของ “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน การสะสมทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกสืบทอดด้วยการสืบทอดสายเครือญาติจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างยั่งยืน อีกทั้งทุนทางสัญลักษณ์เพื่อการส่งเสริมการสื่อสารการตลาดเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนมีความเป็นอัตลักษณ์ด้านเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ที่พร้อมส่งมอบความสุขให้กับประชาชนในพื้นที่และภายในจังหวัดได้อย่างต่อเนื่องรวมถึงพร้อมที่จะได้รับการสนับสนุนเพื่อผลักดันสู่การตลาดภายนอกด้วยการหนุนเสริมจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง 2. ได้นักการสื่อสารทางการตลาดของชุมชนทุกช่วงวัยที่สามารถเล่าเรื่องราวศักยภาพของการตลาดผ่านมิติทุนของชุมชน 3.ได้รูปแบบการสื่อสารการตลาดผ่านโปรแกรมการท่องเที่ยว 3 เส้นทางเพื่อสร้างรายได้เพิ่มผ่านการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนทุกช่วงวัยได้อย่างสร้างสรรค์

โครงการวิจัยย่อยที่ 3 เรื่อง การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด พบว่างานศึกษาที่ผ่านมาได้สร้างองค์ความรู้ที่เป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาโครงการ ทั้งด้านการพัฒนาวัสดุปรับปรุงดินและปุ๋ยชีวภาพที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรและลดการพึ่งพาปุ๋ยเคมี รวมถึงองค์ความรู้ด้านการจัดสวัสดิการชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย และการบริหารจัดการกองทุนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนแนวคิดการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ องค์ความรู้เหล่านี้ช่วยหนุนเสริมให้เกิดความเข้าใจเชิงระบบเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ ทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม อย่างไรก็ตาม ยังพบช่องว่างการวิจัยที่สำคัญ ได้แก่ การขาดการบูรณาการองค์ความรู้ข้ามสาขาอย่างเป็นรูปธรรม การกำหนดรูปแบบและสัดส่วนการประยุกต์ใช้วัสดุหรือกลไกทางสังคมที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่เฉพาะ รวมถึงการเชื่อมโยงจากระดับชุมชนไปสู่การสร้างมูลค่าเชิงอุตสาหกรรมอย่างเป็นระบบ ดังนั้น ช่องว่างดังกล่าวจึงเป็นโอกาสสำคัญในการพัฒนางานวิจัยของผู้ศึกษา เพื่อออกแบบแนวทางการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนและการแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่

โครงการวิจัยย่อยที่ 4 เรื่อง กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง ได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจแนวคิด รูปแบบ และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดสวัสดิการสังคมในระดับชุมชน โดยภาพรวมพบว่า สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และสุพรรณี ไชยอำพร (2560) ซึ่งศึกษาสวัสดิการชุมชนกับการสร้างความเข้มแข็งในเขตกรุงเทพมหานคร ชี้ให้เห็นว่าสวัสดิการชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชนเมือง โดยมีลักษณะเป็นสวัสดิการเชิงกลุ่มที่เน้นการพัฒนาอาชีพ การส่งเสริมการออมทรัพย์เพื่อความมั่นคงในระยะยาว และการตอบสนองต่อสมาชิกทุกกลุ่ม ทั้งนี้สวัสดิการชุมชนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ ฉัตรวรัญช์ องคสิงห (2567) อธิบายกองทุนสวัสดิการชุมชนในฐานะ “นวัตกรรมสังคม” ซึ่งเกิดจากการรวมพลังของคนในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างโอกาสใหม่ในการพัฒนาสังคม โดยมีลักษณะสำคัญคือ การร่วมคิดร่วมสร้าง มีจิตสำนึกสาธารณะ และมุ่งลดความเหลื่อมล้ำ ทั้งยังเน้นว่าความเข้มแข็งของกองทุนขึ้นอยู่กับระบบบริหารจัดการที่มีโครงสร้างชัดเจน คณะกรรมการที่มีจิตอาสา และการเชื่อมโยงกับงานพัฒนาในมิติอื่น รวมถึงการเรียนรู้จากต้นแบบและการใช้เทคโนโลยี ในด้านความต้องการของประชาชน ภาสินี บุญเสงี่ยม (2565) ศึกษาความคาดหวังต่อการจัดสวัสดิการของภาครัฐในจังหวัดชลบุรี พบว่าประชาชนให้ความสำคัญกับสวัสดิการด้านสุขภาพ การศึกษา และการบริการสังคมมากที่สุด รองลงมาคือด้านรายได้ ที่อยู่อาศัย กระบวนการยุติธรรม และนันทนาการ โดยปัจจัยส่วนบุคคลส่วนใหญ่ไม่มีผลต่อความคาดหวัง ยกเว้นภาระการอุปการะเลี้ยงดูที่มีผลอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกแบบสวัสดิการให้สอดคล้องกับโครงสร้างครัวเรือนและภาระพึ่งพิง ซึ่งเชื่อมโยงกับการศึกษาของ นิชนันท์ บุญโข (2566) มุ่งเน้นการดำเนินนโยบายสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างรอบด้าน ทั้งสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ และการ บูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วน เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองและเป็นพลังของสังคมได้

ในด้านของกระบวนการดำเนินงาน ศิริมา สุวรรณศรี และคณะ (2563) ได้ศึกษาการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการผู้สูงวัยในระดับท้องถิ่น พบว่าการดำเนินงานต้องเป็นระบบ โดยเริ่มจากปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนการเงิน และทุนกายภาพ และพัฒนาไปสู่กระบวนการสำคัญ เช่น การสร้างความตระหนัก การประสานความร่วมมือ การสร้างพันธสัญญา การบริหารจัดการ และการพัฒนาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับ อำนวย ปิ่นพิลา และเตวิช พฤกษ์ปีติ (2567) ที่ศึกษาการขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และพบว่าการจัดสวัสดิการต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน ทั้งในรูปแบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่รัฐเป็นผู้จัด และรูปแบบพหุลักษณ์ที่เปิดโอกาสให้หลายภาคส่วนร่วมเป็นเจ้าภาพ ซึ่งเป็นผลจากการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

ดังนั้น องค์ความรู้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับแนวคิดการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การพัฒนาเป็นนวัตกรรมสังคม การตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและกลุ่มเปราะบาง ตลอดจนการออกแบบกระบวนการและความร่วมมือแบบบูรณาการ องค์ความรู้ดังกล่าวจึงเป็นฐานสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง โดยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน พัฒนาระบบบริหารจัดการกองทุนให้เข้มแข็ง ออกแบบสวัสดิการให้สอดคล้องกับความต้องการ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความมั่นคงทางสังคม

บทที่ 3
ระเบียบวิธีวิจัย

การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 ได้รับงบประมาณสนับสนุนภายใต้กรอบการวิจัยพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคม แผนงานย่อยรายประเด็น ขจัดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำโดยการเพิ่มโอกาสและลดช่องว่างของการเข้าถึงการพัฒนาอาชีพ การศึกษาเรียนรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรม มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 4 ประการคือ (1) เพื่อพัฒนาระบบข้อมูลต่อเนื่องและขยายผลการใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างเป้าหมายร่วม แผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการร่วมแก้ไขปัญหาความยากจนของกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ (Poverty Platform) รวมถึงการวิเคราะห์เชิงลึกรายครัวเรือน (2) เพื่อสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Mobility) รายครัวเรือนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อาชีพ รายได้ และการเข้าถึงการศึกษา ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ลดความยากจน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลไกภาคี (3) เพื่อสร้างพื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจนทั้งพื้นที่ (Poverty Area Prototype) ภายใต้แพลตฟอร์มขจัดความยากจนระดับจังหวัดด้วยข้อมูล กลไก กระบวนการ เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนต่อเนื่องเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Exit strategy) และ (4) เพื่อยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยทั้งในระดับพื้นที่ เครือข่ายมหาวิทยาลัยพื้นที่ระดับชาติ และเชื่อมโยงกับระดับนานาชาติ เพื่อขยายผลหรือยกระดับการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการดำเนินโครงการ พื้นที่ดำเนินการวิจัยประกอบด้วย (1) พื้นที่การค้นหา สอบทานข้อมูลครัวเรือนยากจนจำนวน 13 อำเภอ (2) พื้นที่นำร่องโครงการโมเดลแก้จนจำนวน 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเถิน อำเภอห้างฉัตร อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว อำเภอแจ้ห่ม อำเภอเมืองลำปาง และอำเภอวังเหนือ โดยมีกลุ่มประชากรเข้าร่วมโมเดลแก้จนจำนวน 1,581 ครัวเรือน จำนวน 1,808 คน และ (3) พื้นที่ต้นแบบแก้จนจำนวน 2 พื้นที่ คือ อำเภอแม่เมาะ และเทศบาลเมืองพิชัย อำเภอเมืองลำปาง

การดำเนินงานวิจัยประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อยภายใต้ชุดโครงการจำนวน 4 โครงการ ได้แก่

โครงการวิจัยย่อยที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดินเป็นโครงการลักษณะโมเดลเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน

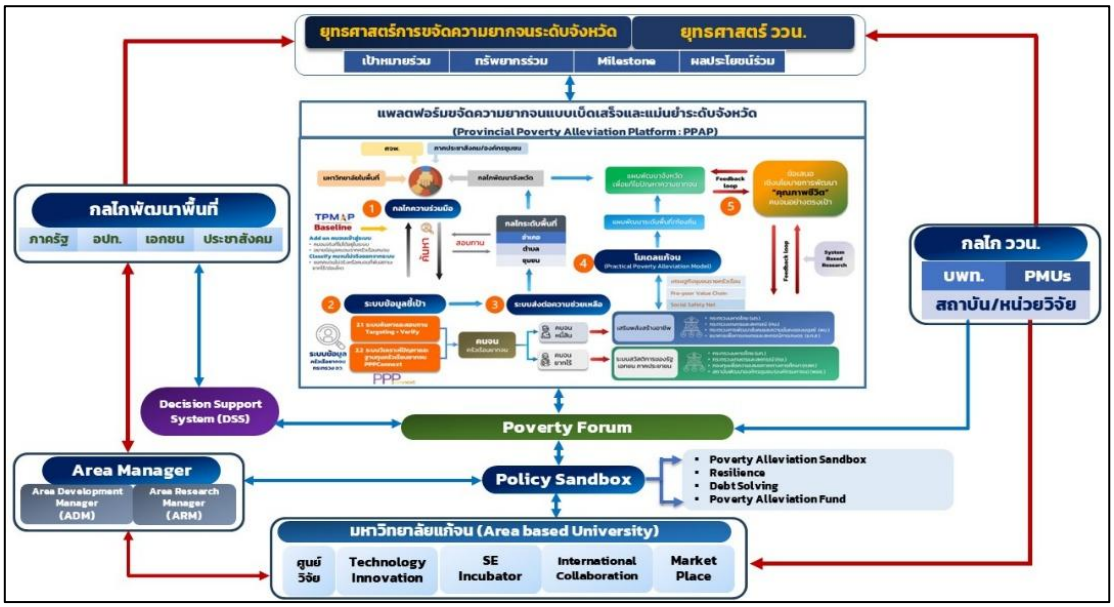
โครงการวิจัยย่อยที่ 2 การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จนสู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นโครงการลักษณะโมเดลแก้จน Pro Poor Value Chain รูปแบบ Flagship และ Balance phase

โครงการวิจัยย่อยที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง เป็นโครงการลักษณะโมเดลแก้จนระดับอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ (Area Based Industry)

โครงการวิจัยย่อยที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปางเป็นโครงการลักษณะโมเดลแก้จน Social Safety Net

3.1 วิธีการศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) และการบริหารจัดการโครงการเพื่อขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดลำปางปี พ.ศ. 2568 ดำเนินการตามกรอบแนวคิดพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของแหล่งทุน ดังภาพที่ 3.1

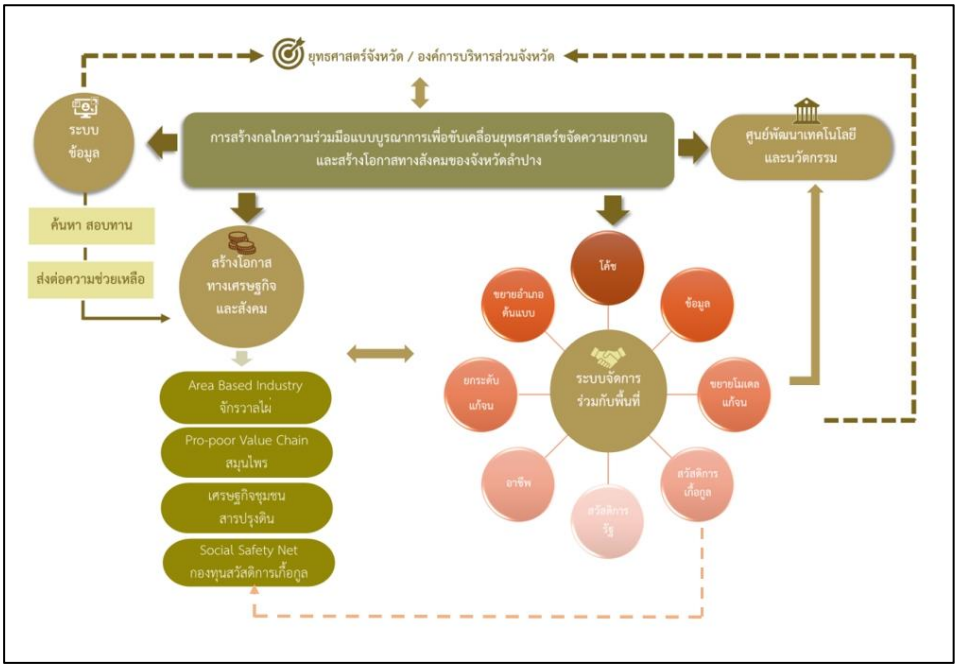

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคม

จากกรอบแนวคิดพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมข้างต้น ได้นำมาออกแบบกรอบการดำเนินงานพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์ของจังหวัดลำปาง ในโครงการการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 กระบวนการดำเนินงานยังคงเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์จังหวัดและยุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด กล่าวคือ

ด้านระบบข้อมูล ดำเนินการนำเข้าข้อมูลครัวเรือนยากจนจากการค้นหา สอบทานให้เป็นปัจจุบัน และพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System : DSS) ให้เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลทั้งระดับพื้นที่และส่วนกลาง เพื่อเป็นข้อมูลที่แม่นยำนำส่งคนจนเข้าสู่การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมผ่าน Operating Model (OM) ได้แก่ จักรวาลไผ่ สมุนไพร และสารปรับปรุงดิน โดยการดำเนินงานของโครงการย่อยทั้ง 3 OM จะมีประเด็นร่วมที่สามารถยกระดับรายได้ให้แก่คนจนเป้าหมายใน Value Chain เช่น OM ไผ่และสมุนไพร นำประเด็นร่วมด้านการท่องเที่ยวเข้ามาสร้างงานและรายได้ให้แก่คนจนเป้าหมาย ตลอดจนสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) รพ.สต. การแพทย์แผนไทย ให้สามารถนำการท่องเที่ยวเชื่อมกับประเด็นการผลิตในระบบแปลงใหญ่ที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่คนจนเป้าหมายได้อย่างเป็นธรรม แม้แต่การเชื่อมโยงผลิตภัณฑ์กับบริษัทหรือภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้แสดงถึงการนำคนจนเข้าไปอยู่ในห่วงโซ่การผลิตอันจะเกิดผลต่อการสร้างงานให้แก่คนจนเป้าหมายในระยะยาวด้วยระบบจัดการร่วมกับพื้นที่เน้นกลไกความร่วมมือ (Stakeholder Engagement) อย่างบูรณาการแบบพหุภาคี (Collaborative Governance) ระหว่างภาครัฐ ท้องถิ่น เอกชน ประชาสังคม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ โดยเฉพาะแนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนร่วมกัน ผ่านกระบวนการใช้ประโยชน์ของระบบข้อมูล การโค้ชกระบวนการทำงาน

ร่วมกับคนจน การขยายโมเดลแก้จนให้ครอบคลุมในพื้นที่อื่นเพื่อสร้างงานและพัฒนาอาชีพให้แก่คนจน การขยายอำเภอต้นแบบโดยมีนายอำเภอเป็นแกนหลักในการทำงาน และการช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการสังคมและสวัสดิการของรัฐ 100% โดยกระบวนการดังกล่าวจะนำไปสู่การผลักดันให้เกิดการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม จำนวน 1 ศูนย์ มีกระบวนการดำเนินงานอย่างมีโครงสร้าง และมีบทบาทในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม การแลกเปลี่ยนหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ การสร้างพื้นทางวิชาการด้านการแก้ไขปัญหาความยากจน ตลอดจนการสร้างความร่วมมือกับนานาชาติเพื่อยกระดับการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ด้วยกระบวนการวิจัย รายละเอียดกรอบการดำเนินงานพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์จังหวัดลำปางดังภาพที่ 3.2

ภาพที่ 3.2 กรอบการดำเนินงานพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์จังหวัดลำปาง

อย่างไรก็ดีจากกรอบการดำเนินงานพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์จังหวัดลำปางข้างต้น เมื่อนำมาวิเคราะห์เส้นทางสู่ผลกระทบจากงานวิจัยโครงการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปางปีที่ 2 เริ่มจากการวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า (Input) ผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact) ของระยะเวลาดำเนินงานปี 2568 ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงประโยชน์และความคุ้มค่าที่จะเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มดำเนินงานจนสิ้นสุดโครงการ รายละเอียดดังนี้

ปัจจัยนำเข้า (Input) ประกอบด้วย นักวิจัย งบประมาณ องค์ความรู้/นวัตกรรม/เทคโนโลยี และเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งนักวิจัยในโครงการมีองค์ความรู้ที่หลากหลายครอบคลุมทั้งด้านวิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ รวมถึงศาสตร์ด้านวิทยาการจัดการ การบูรณาการศาสตร์ที่มีความหลากหลายด้านคุณลักษณะของนักวิจัยจะนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมการวิจัยที่สร้างมูลค่าสูง อีกทั้งการได้รับงบประมาณสนับสนุนจากแหล่งทุน บพท. ในแผนงาน ววน. เพื่อการยกระดับสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว เป็นความท้าทายต่อการแก้ไขปัญหาและการปรับตัวให้ทันต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลงของโลกด้วยวิจัยและนวัตกรรม นโยบายดังกล่าวมีความสอดคล้องกับบทบาทหลักของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางในฐานะที่เป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น การได้รับงบประมาณที่

เพียงพอส่งผลให้การบริหารจัดการโครงการสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานร่วมกับผู้มีส่วนได้เสียได้อย่างคล่องตัวเพื่อบรรลุผลตามทุน 5 ด้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ปัจจัยองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่เหมาะสมทั้งนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์หรือนวัตกรรมทางสังคม เช่น เทคโนโลยีพื้นบ้าน ภูมิปัญญา เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ที่นำมาใช้ในกระบวนการผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การแปรรูปวัตถุดิบ การจัดการของเสียจากวัสดุ การตลาด การขนส่ง และเมนูอาชีพ นับเป็นสิ่งสนับสนุนที่เอื้อต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน อีกทั้ง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาคีเครือข่ายเก่าและใหม่จากภาครัฐ เอกชน และประชาสังคมได้ก่อให้เกิดการบูรณาการด้านพันธกิจ งบประมาณ ข้อมูลที่ส่งผลดีต่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนในแต่ละระดับได้อย่างเป็นระบบและเกิดประสิทธิผลสามารถบรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง

ผลผลิต (Output) คือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการนำปัจจัยนำเข้าผ่านกระบวนการอันจะก่อให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่โครงการกำหนด ได้แก่

(1) การพัฒนาระบบข้อมูลต่อเนื่องเพื่อขยายผลการใช้ประโยชน์ ด้วยการสร้างเป้าหมายร่วม แผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการร่วมแก้ไขปัญหาความยากจนของกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ (Poverty Platform) รวมถึงการวิเคราะห์เชิงลึกรายครัวเรือน ผลผลิตที่ได้คือมีระบบข้อมูล DSS ที่เป็นปัจจุบันและมีฐานข้อมูลกลางของจังหวัด ส่งเสริมให้มีผู้ใช้งานระบบเพิ่มขึ้น และคนจนได้รับการส่งต่อช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ

(2) การสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Mobility) รายครัวเรือนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อาชีพ รายได้ และการเข้าถึงการศึกษา เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ลดความยากจน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลไกภาคี ผลผลิตที่ได้คือ มีโมเดลเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน มีระบบบ่มเพาะทักษะอาชีพ และมีอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่

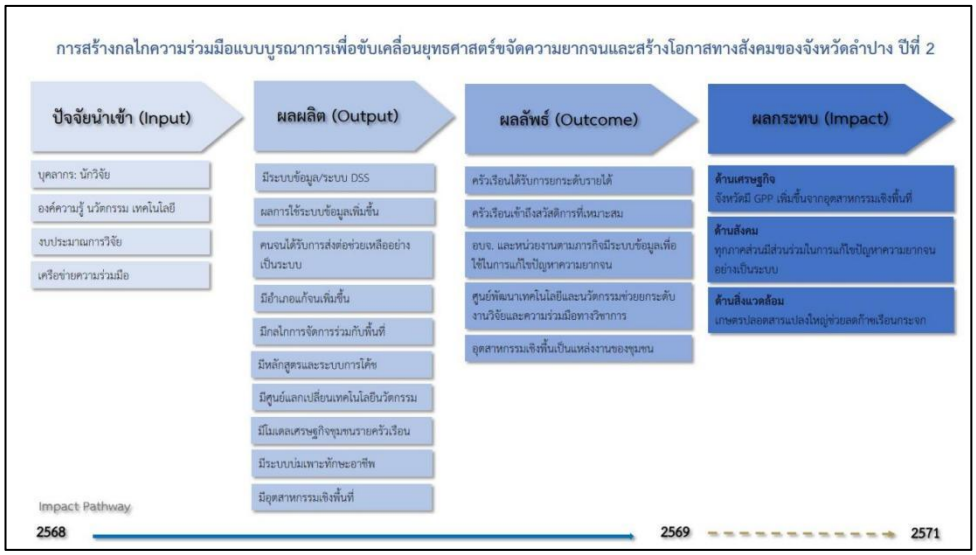
(3) การสร้างพื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจนทั้งพื้นที่ (Poverty Area Prototype) ภายใต้แพลตฟอร์มขจัดความยากจนระดับจังหวัดด้วยข้อมูล กลไก กระบวนการ เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนต่อเนื่องเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Exit strategy) ผลผลิตที่ได้คือ มีอำเภอแก้จนเพิ่มขึ้น

(4) การยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยทั้งในระดับพื้นที่ เครือข่ายมหาวิทยาลัยพื้นที่ระดับชาติและเชื่อมโยงกับระดับนานาชาติ เพื่อขยายผลหรือยกระดับการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม ผลผลิตที่ได้คือ มีกลไกการจัดการร่วมกับพื้นที่ มีหลักสูตรและระบบการโค้ช และมีศูนย์แลกเปลี่ยนเทคโนโลยีนวัตกรรม

ผลลัพธ์ (Outcome) คือ ผลที่เกิดขึ้นจากผลผลิต (Output) แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างขององค์กรหรือลักษณะทางกายภาพของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ทักษะ ความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม โดยผลลัพธ์ที่คาดหวังของโครงการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปางปีที่ 2 คือครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายได้รับการยกระดับรายได้และเข้าถึงสวัสดิการที่เหมาะสม รวมทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัดและหน่วยงานตามภาระกิจมีระบบข้อมูลเพื่อใช้ประกอบการแก้ไขปัญหาความยากจน ขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางมีศูนย์พัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมช่วยยกระดับงานวิจัยและความร่วมมือทางวิชาการ รวมถึงสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ให้เป็นแหล่งงานของชุมชน

ผลกระทบ (Impact) คือผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของผลผลิต และผลลัพธ์ โดยการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 จะเกิดผลกระทบที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน กล่าวคือ *ด้านเศรษฐกิจ*ทำให้จังหวัดมี GDP เพิ่มขึ้นจากอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ *ด้านสังคม*สร้างการมีส่วนร่วมให้ทุกภาคส่วนแก้ไขปัญหาความยากจน

ของจังหวัดได้อย่างเป็นระบบ และ*ด้านสิ่งแวดล้อม*เกิดการลดก๊าซเรือนกระจกจากการทำเกษตรปลอดสารแปลงใหญ่ เส้นทางผลกระทบจากงานวิจัย (Impact Pathway) ดังภาพที่ 3.3

ภาพที่ 3.3 Impact Pathway กลไกการสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2

จากกรอบคิดข้างต้น โครงการกลไกการสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 เลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อให้การปฏิบัติงานวิจัยให้เป็นไปตามแผนงาน และเกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตาม การเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยในโครงการวิจัยย่อยมีความสอดคล้องกับประเภทของ Operation Model รายละเอียดดังนี้

โครงการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) และการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยการวิจัยเชิงปริมาณศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านรายได้ คุณภาพชีวิต และหนี้สินของครัวเรือนเป้าหมาย ขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตภาคสนาม เพื่อทำความเข้าใจบริบท ปัญหา และปัจจัยความสำเร็จของแต่ละโมเดลอาชีพ รวมทั้งสถานการณ์ ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน ตลอดจนประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจากการนำองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ศึกษา

โครงการการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปางได้ดำเนินการตามรูปแบบโมเดลการลดความยากจนเชิงปฏิบัติ (Practical Poverty Alleviation Model : PPAM) เพื่อความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหาความยากจนทั้งสภาพความเป็นอยู่ การส่งเสริมและสร้างอาชีพ การเพิ่มทักษะความรู้และสร้างโอกาสในการเข้าถึงอาชีพตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) และสร้างโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) ของครัวเรือนยากจนให้เกิดเป็นรูปธรรม

โครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปางใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยการวิจัย (Research) ได้ทำการสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการของคนจนเปราะบางเป้าหมายที่จะนำสู่สวัสดิการสังคมได้อย่างเหมาะสมส่วนการพัฒนา

(Development) ได้นำผลการวิจัยมาหารูปแบบสวัสดิการที่เหมาะสม ทดลองใช้รูปแบบสวัสดิการในพื้นที่ต้นแบบ มีการติดตามและสรุปบทเรียนการทำงาน

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่2 ได้ทำการศึกษากลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนยากจน และหน่วยงานภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ สถาบันการศึกษา ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่จังหวัดลำปาง ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอวังเหนือ อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว อำเภอแจ้ห่ม อำเภอเถิน และอำเภอห้างฉัตร มีครัวเรือนยากจนเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ โดยในปี พ.ศ. 2568 จังหวัดลำปางมีครัวเรือนเข้าร่วมโมเดลแก้จนจำนวน 1,581 ครัวเรือน จำนวน 1,808 คน (รายละเอียดดังตารางที่ 3.1)

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาข้างต้นมาจากรายชื่อในฐานข้อมูลระบบฐานข้อมูล PPP CONNECT ปี 2568 รายละเอียดประชากรจำแนกตามโครงการวิจัยย่อย ดังนี้

โครงการวิจัยย่อยที่ 1 โครงการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) ประชากรในการศึกษาคือประชาชนที่เข้าร่วมกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของโครงการ ศึกษาประชากรเป้าหมายครัวเรือนยากจน 6 ตำบล จาก 2 อำเภอ ได้แก่ ตำบลบ้านเสด็จ ตำบลบ้านเอื้อม ตำบลบ้านค่า ตำบลบ้านแลง และตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง และตำบลวังทอง อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง มีเป้าหมายตาม KPI. จำนวน 400 ครัวเรือน โดยมีกลุ่มครัวเรือนที่ได้รับการพัฒนา จำนวน 522 ครัวเรือน หรือ 532 คน ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คัดเลือกจากครัวเรือนเป้าหมาย ได้แก่ คนจนระดับอยู่ลำบาก อยู่ยาก อยู่พอได้ และมีคนในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาอาชีพ ผู้นำชุมชน ผู้แทนหน่วยงานสนับสนุน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในห่วงโซ่มูลค่าของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งระดับครัวเรือน ระดับชุมชน และระดับกลไกเครือข่าย

โครงการการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain) ศึกษาประชากรเป้าหมายครัวเรือนยากจน 11 ตำบล จาก 2 อำเภอ ได้แก่ ตำบลห้างฉัตร ตำบลแม่สัน ตำบลปงยางคก ตำบลเวียงตาล ตำบลวอแก้ว ตำบลเมืองยาว และตำบลหนองหล่ม อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ตำบลแม่มอก ตำบลเวียงมอก ตำบลล้อมแรด และตำบลเถินบุรี อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง มีเป้าหมายตาม KPI. จำนวน 400 ครัวเรือน โดยมีกลุ่มครัวเรือนที่ได้รับการพัฒนา จำนวน 509 ครัวเรือน หรือ 667 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างจากความสมัครใจในการเข้าร่วมโครงการ

โครงการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง (Area Based Industry) ศึกษาประชากรเป้าหมายครัวเรือนยากจน 9 ตำบล ได้แก่ ตำบลนาสัก ตำบลจางเหนือ ตำบลสบป้าด ตำบลบ้านดง ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ ตำบลบ้านหวด ตำบลบ้านอ้อน ตำบลบ้านร้อง อำเภองาว จังหวัดลำปาง และตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง มีเป้าหมายตาม KPI. จำนวน 400 ครัวเรือน โดยมีกลุ่มครัวเรือนที่ได้รับการพัฒนา จำนวน 504 ครัวเรือน หรือ 562 คน คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่ผ่านการทวนสอบจากเวทีระดับตำบล และมีทรัพยากรไผ่หรือมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการใช้ไผ่ในการประกอบอาชีพและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ

โครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net) ได้ศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างร่วมกับสารปรับปรุงดิน

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนครัวเรือนเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ

โครงการ	จำนวนครัวเรือนตาม KPI (ครัวเรือน)	จำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมจริง	
		ครัวเรือน	คน
1.การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content)	400	522	532
2.การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain)	400	509	667
3.การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง (Area Based Industry)	400	504	562
4.กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net) (ใช้กลุ่มตัวอย่างร่วมกับ โครงการย่อยที่1)	-	46	47
รวม	**1,200**	**1,581**	**1,808**

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

จากความหลากหลายของ Operation Model ทำให้การเลือกใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังจะเห็นว่าภาพรวมของการเก็บรวมรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้เครื่องมือคือ แบบสอบถาม แบบสำรวจ แบบบันทึก ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตการณ์ และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การจัดประชุมกลุ่มย่อย หากจำแนกเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาตามรายโครงการจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

โครงการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) ใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลครัวเรือนเพื่อเก็บข้อมูลด้านรายได้ รายจ่าย อาชีพ ทรัพยากรการผลิต และการเข้าถึงเทคโนโลยี แบบประเมินผลก่อนและหลังการพัฒนาเพื่อวัดการเปลี่ยนแปลงด้านรายได้ ทักษะ และการใช้เทคโนโลยี แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สำหรับผู้นำชุมชน ผู้ปฏิบัติงาน และผู้เข้าร่วมโครงการ และแบบบันทึกการประชุม การฝึกอบรม และกิจกรรมถ่ายทอดเทคโนโลยี

โครงการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จนสู่การบริการสุขภาพการแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain) ใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อทราบข้อมูลเบื้องต้นของเกษตรกร เช่น พื้นที่ปลูก ประเภทสมุนไพร ผลิตภัณฑ์สมุนไพร ปราชญ์ด้านแพทย์แผนไทย และผู้ให้บริการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รวมถึงใช้แบบสังเกตการณ์ในการประชุมกลุ่ม การเข้าร่วมในกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนการสำรวจพืชสมุนไพร การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การฝึกอบรม และการคืนข้อมูล

โครงการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง (Area Based Industry) ใช้เครื่องมือ ได้แก่ เชิงปริมาณใช้ แบบสำรวจข้อมูลผู้ประกอบอาชีพแปรรูปไผ่ในพื้นที่เป้าหมาย ส่วนเชิงคุณภาพใช้ การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม ฝึกปฏิบัติการและจัดฝึกอบรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม เช่น การวางแผนการผลิต การปลูก การจัดการวัตถุดิบไม้ไผ่สู่อุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ด้านพลังงาน เกษตรอัจฉริยะ การสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ด้วยการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการอบรมการบริหารจัดการเงินและการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง

โครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net) ใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบสำรวจสภาพปัญหาความต้องการด้านสวัสดิการเพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการของคนจน เปราะบางในพื้นที่ต้นแบบเพื่อหารูปแบบจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนากองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจน

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

โครงการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือที่ให้ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ มี**วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ**ของข้อมูลคนจนเป้าหมายจากการค้นหาสอบทานครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายและพัฒนายกระดับฐานข้อมูล PPPConnext และระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS) เน้นการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อเป็นตัวเชื่อมโยงข้อมูลโดยนำข้อมูลที่อยู่ในระบบ PPAOS มาตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้องและครบถ้วน เพื่อพัฒนาระบบการทำงานของสารสนเทศ ด้วยการนำเข้าข้อมูลใหม่และติดตามประเมินผลการดำเนินงานของโมเดลแก้จน (Operating Model) ส่วน**การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ** (1) ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) เสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา (2) ข้อมูลจากการจัดสนทนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคมใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัยโดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบจากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวมรวมได้ (3) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบจากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยง ความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้ได้ประเด็นที่ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และ (4) การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป โดยนำแนวคิดทฤษฎีงานวิจัย เอกสารทางวิชาการมาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้ โดยเน้นความเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ ส่วนรายละเอียดการวิเคราะห์ข้อมูลของรายโครงการย่อยมีรายละเอียดดังนี้

โครงการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุดและค่าสูงสุด เพื่ออธิบายลักษณะพื้นฐานของครัวเรือน สถานการณ์รายได้และรายจ่าย ตลอดจนผลลัพธ์ของโครงการ เช่น จำนวนครัวเรือนที่ได้รับการพัฒนา จำนวนผู้ได้รับ New Skill และ Up Skill จำนวนหลักสูตร และจำนวนเทคโนโลยีที่นำไปใช้ในพื้นที่ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์ประเด็น (Thematic Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นสำคัญ เช่น สภาพปัญหาของชุมชน ศักยภาพของพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ปัจจัยความสำเร็จ ข้อจำกัด และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย จากนั้นนำมาสังเคราะห์ร่วมกับผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณเพื่ออธิบายผลการวิจัยอย่างรอบด้าน

โครงการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain) ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) เสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนก

อย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยง ความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี ส่วนข้อมูลจากการสำรวจทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

โครงการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง (Area Based Industry) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการจัดสนทนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคมด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัยโดยการนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวมรวมได้

โครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net) ข้อมูลเชิงปริมาณ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากระบบ PPPConnext และจากแบบสอบถามปัญหาและความต้องการของคนยากจนและเปราะบางในพื้นที่นำร่องเพิ่มเติม วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) เสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ข้อมูลที่ได้จากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมวิเคราะห์แบบอุปนัยโดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบจากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุป ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียง จำแนก และนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี และทำการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยการตรวจสอบเวลา สถานที่ และบุคคลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง

3.5 ขั้นตอนการดำเนินโครงการวิจัย

โครงการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 มีกระบวนการดำเนินงานภาพรวม ดังนี้

1. พัฒนาระบบข้อมูลกลางของจังหวัด และ PPPConnext โดยนำเข้าข้อมูลครัวเรือนยากจนจากการค้นหาและสอบทานอย่างต่อเนื่องเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฏจักรความยากจนรายครัวเรือน

2. นำเข้าข้อมูลในระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System : DSS) ให้เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลความเหลื่อมล้ำทั้งระดับพื้นที่และส่วนกลางเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของการแก้ไขปัญหาความยากจน

3. ขยายผลการใช้ประโยชน์ระบบข้อมูลครัวเรือนความยากจนกลางของจังหวัด เพื่อให้หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจนพื้นที่ได้ร่วมใช้ประโยชน์มากขึ้น โดยมีผู้ใช้ประโยชน์ (User) เพิ่มขึ้น 30 หน่วยงาน มุ่งเป้าไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และองค์การบริหารส่วนตำบล

4. ส่งต่อช่วยเหลือและช่วยเหลือคนจนในพื้นที่ได้อย่างสอดคล้องกับมิติความยากจนทั้งด้านอาชีพ การศึกษา ที่อยู่อาศัย การเข้าสู่สวัสดิการ 100% รวมถึงการนำคนจนเข้าสู่ระบบการบ่มเพาะทักษะอาชีพ

5. พัฒนา “อำเภอแก้จน/ท้องถิ่นแก้จน” คือ อำเภอแม่เมาะ (พื้นที่อำเภอแก้จนเดิม) ขยายผลไปยังเทศบาลตำบลพิชัย (พื้นที่อำเภอแก้จนใหม่) ให้สามารถจัดการปัญหาความยากจนในพื้นที่ได้ 100%

6. พัฒนาระบบการจัดการร่วมกับกลไกในพื้นที่ให้สามารถขยายผลรูปธรรมความสำเร็จจากงานวิจัยตามแพลตฟอร์มขจัดความยากจนระดับจังหวัด จำนวน 1 แห่ง

7. สังเคราะห์องค์ความรู้จากปฏิบัติการที่มีผลต่อรูปธรรมความสำเร็จ (Practical Knowledge) เพื่อสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายในการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับพื้นที่และระดับชาติอย่างน้อย 1 ฉบับ

8. จัดตั้งศูนย์วิจัยและแลกเปลี่ยนเทคโนโลยี นวัตกรรมกับองค์กร/ มหาวิทยาลัยในประเทศและต่างประเทศ โดยยกระดับการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยงานวิจัย เทคโนโลยีและนวัตกรรมไปสู่ความร่วมมือระดับนานาชาติอย่างน้อย 1 ศูนย์

9. พัฒนาหลักสูตรหรือระบบการโค้ช (Coaching) การทำงานกับคนจน เพื่อเป็นเครื่องมือถ่ายทอดองค์ความรู้จากปฏิบัติการสู่กลไกภาคีในพื้นที่เพื่อรองรับการถอนโครงการวิจัยออกจากพื้นที่อย่างน้อย 1 หลักสูตร

นอกจากนี้ในกระบวนการดำเนินงานของโครงการวิจัยย่อย ได้มีเป้าหมายให้คนจนได้เข้าถึงการสร้างอาชีพในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่ม ด้วยการ Up-skill/ Re-skill/ New-skill ได้ 100% โดยมีรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 29.43 จากการนำนวัตกรรมและ/หรือเทคโนโลยีพร้อมใช้ในการพัฒนาอาชีพ จำนวน 45 นวัตกรรม/เทคโนโลยี อีกทั้งองค์ความรู้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการยกระดับศักยภาพการเข้าสู่สวัสดิการภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม/โมเดลแก้จนยกระดับรายได้จำนวน 35 องค์ความรู้ และ 1 ชุดรูปแบบ ซึ่งผลผลิตที่สำคัญคือ คนจนเป้าหมายได้รับความช่วยเหลือผ่านองค์ความรู้ เทคโนโลยี / นวัตกรรมพร้อมใช้ (Technol+ogy) เพื่อการพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้และเข้าถึงโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) จำนวน 1,581 ครัวเรือน หรือ 1,808 คน ภายใต้โมเดลแก้จนเดิมและโมเดลแก้จนใหม่รายละเอียดดังต่อไปนี้ และแสดงผลสรุปในตารางที่ 3.2

1. โครงการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) ให้มีเมนูอาชีพที่หลากหลายสำหรับคนจนที่สอดคล้องกับ Local Content จำนวน 7 โมเดล ซึ่งเป็นโมเดลใหม่ที่พัฒนาต่อยอดมาจาก Quick win ดำเนินการในพื้นที่อำเภอเมือง และอำเภอวังเหนือ มีคนจนเป้าหมายได้รับความช่วยเหลือ 522 ครัวเรือน 532 คน มีขั้นตอนดำเนินงาน ดังนี้

1. การวางแผนและสำรวจข้อมูลโดยกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนมีการระบุเกณฑ์การคัดเลือกครัวเรือนเป้าหมาย เช่น รายได้ สถานะทางสังคม ศักยภาพในการพัฒนาอาชีพ ในการสำรวจข้อมูลชุมชนได้ลงพื้นที่สำรวจความต้องการ ความถนัด และทรัพยากรที่มีอยู่ ส่วนการวิเคราะห์ศักยภาพได้แบ่งกลุ่มตามความถนัด เช่น เกษตรกรรม หัตถกรรม การค้า ออนไลน์

2. การออกแบบโครงการพัฒนาอาชีพ มีการดำเนินงาน ประกอบด้วย (1) การเลือกเทคโนโลยี หรือนวัตกรรมโดยจัดหาเทคโนโลยีที่เหมาะกับบริบท (2) การพัฒนาองค์ความรู้ด้วยการสร้างหลักสูตรฝึกอบรม และ (3) การสร้างต้นแบบธุรกิจด้วยการออกแบบโมเดลธุรกิจขนาดเล็กให้ครัวเรือนได้ทดลองทำจริง

3. การอบรมและถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ การอบรมและส่งเสริมฝึกอาชีพ การมีพี่เลี้ยง (Mentorship) และการสนับสนุนด้านเครื่องมือ: มอบอุปกรณ์พื้นฐาน หรือซอฟต์แวร์ที่จำเป็น

4. การสนับสนุนและติดตามผลด้วยการการจัดหาเงินทุนตั้งต้น/เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ การติดตามผลลัพธ์ และการสร้างเครือข่ายชุมชน

5. การประเมินผลและขยายผลโดยการวัดผลระยะสั้นและระยะยาวการสื่อสารความสำเร็จและการต่อยอดโครงการ

2. โครงการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain) มีขั้นตอนดำเนินงานดังนี้

1. บูรณาการการดำเนินโครงการวิจัยฯ กับภารกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

2. บูรณาการการดำเนินโครงการวิจัยฯ กับหน่วยงานระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับพื้นที่ รวมถึงท้องที่ ท้องถิ่น แกนนำชุมชนที่เกี่ยวข้อง

3. ขับเคลื่อนการดำเนินโครงการร่วมกับคณะทำงานระดับอำเภอ ที่มีองค์ประกอบของหน่วยงานระดับอำเภอ ตัวแทนผู้นำ ตัวแทนกลุ่ม ในพื้นที่นำร่อง เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจน และมีการประชุมคณะทำงาน เพื่อวางแผน การกำกับติดตามการดำเนินงานในพื้นที่ อำเภอเถิน และอำเภอห้างฉัตร การบูรณาการการดำเนินโครงการวิจัยฯ กับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ หน่วยงานในภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันขับเคลื่อน โมเดลแก้จนพื้นที่อำเภอเถิน และอำเภอห้างฉัตร

4. สร้าง Platform การแลกเปลี่ยน ถอดบทเรียน การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมทักษะ ศักยภาพพื้นที่ เพื่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำพื้นที่อำเภอเถิน และอำเภอห้างฉัตร ผ่านการจัดประชุม จัดเวทีเสวนาแก้จน เวทีเสวนางานมหกรรมสมุนไพรจังหวัดลำปาง เวทีถอดบทเรียน และประชุมกลุ่มย่อย เพื่อการบูรณาการแผนการทำงานที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ในการขจัดปัญหาความยากจน และเพื่อนำไปสู่การจัดทำแผน/ยุทธศาสตร์การขจัดความยากจนของอำเภอและจังหวัด

5. วิเคราะห์ Stakeholder ที่เกี่ยวข้องในโซ่อุปทาน “การยกระดับสมุนไพรสู่การบริการสุขภาพ/การแพทย์แผนไทยโดยการร่วมมือกับ อบจ. ลำปาง” เพื่อการพัฒนาพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย และวางแผนการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของ Key actor, Local business, New players, Key Buyers ผู้ประกอบการในพื้นที่ รวมถึงกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยการนำครัวเรือนเป้าหมายและผู้สูงอายุในพื้นที่เข้ามาอยู่ในห่วงโซ่สมุนไพร

6. พัฒนาโมเดลแก้จน (Practical Poverty Alleviation Model : PPAM) ด้วยการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยสมุนไพรแปลงใหญ่ การบริการแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สร้างห่วงโซ่คุณค่าใหม่ (New Value Chain) ดำเนินการในพื้นที่อำเภอห้างฉัตร และอำเภอเถิน มีคนจนเป้าหมายได้รับความช่วยเหลือ 509 ครัวเรือน 667 คน โดยการอบรม ถ่ายทอดองค์ความรู้ อบรมเชิงปฏิบัติการ ฝึกปฏิบัติและให้คำปรึกษาแนะนำ ติดตามผลการดำเนินงานด้วยระบบพี่เลี้ยงในพื้นที่ มีกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

6.1 พัฒนาและยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์สมุนไพรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม : การปลูกพืชอินทรีย์ การทำปุ๋ยอินทรีย์ การแปรรูปสมุนไพร การสกัดสารสำคัญ การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร และช่องทางการตลาดใหม่

6.2 อนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรพื้นบ้าน ตำรับยา การบำบัดรักษาจากปราชญ์ชุมชนและหมอเมือง การให้บริการด้านการแพทย์แผนไทย

6.3 ต่อยอดขยายผลด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ด้วยการสร้างความตระหนักและรับรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านลำปาง การให้บริการการแพทย์แผนไทย หมอเมืองพื้นบ้าน

6.4 กระจายรายได้ที่เป็นธรรมและสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ให้แก่ คนจนเป้าหมาย ตลอดจนการสร้างทักษะเมนูอาชีพที่หลากหลายที่ตอบสนองต่อความต้องการ ความถนัด และความพร้อมของคนจนเป้าหมาย

3. โครงการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง (Area Based Industry) มีขั้นตอนดำเนินงานดังนี้

1. บูรณาการการดำเนินโครงการวิจัยฯ กับภารกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

2. บูรณาการการดำเนินโครงการวิจัยฯ กับหน่วยงานระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับพื้นที่ รวมถึงท้องที่ ท้องถิ่น แกนนำชุมชนที่เกี่ยวข้อง

3. ขับเคลื่อนการดำเนินโครงการร่วมกับคณะทำงานระดับอำเภอ ที่มีองค์ประกอบของหน่วยงานระดับอำเภอ ตัวแทนผู้นำ ตัวแทนกลุ่ม ในพื้นที่นำร่อง เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจน และมีการประชุมคณะทำงาน เพื่อวางแผน การกำกับติดตามการดำเนินงานในพื้นที่นำร่อง อำเภองาว และอำเภอแม่เมาะการบูรณาการการดำเนินโครงการวิจัยฯ กับมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (มทร. ล้านนา) และ/หรือสถาบันการศึกษาในพื้นที่ หน่วยงานในภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันขับเคลื่อน โมเดลแก้จนพื้นที่อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว และอำเภอแจ้ห่ม

4. การสร้าง Platform การแลกเปลี่ยน ถอดบทเรียน การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมทักษะศักยภาพพื้นที่ เพื่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนและพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ ผ่านการจัดประชุม จัดเวทีเสวนา เวทีถอดบทเรียน และประชุมกลุ่มย่อย

5. วิเคราะห์ Stakeholder ที่เกี่ยวข้องในโซ่อุปทาน “จักรวาลไผ่อุตสาหกรรมเชิงพื้นที่” เพื่อการพัฒนาพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย และวางแผนการทำกิจกรรมร่วมกัน

6. การพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้จน(PPAM) โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของ Key actor, Local business, new player, Key Buyer ผู้ประกอบการในพื้นที่ รวมถึงกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยการนำครัวเรือนเป้าหมายและผู้สูงอายุในพื้นที่เข้ามาอยู่ในห่วงโซ่การผลิตด้วยแนวคิด “จักรวาลไผ่สู่อุตสาหกรรมเชิงพื้นที่” ฯลฯ

7. ยกระดับโมเดลแก้จน (PPAM) ของประชาชนในพื้นที่ โดยนำความรู้ประเด็น “จักรวาลไผ่” และพืชผลทางการเกษตรมาขยายผลในพื้นที่ ดำเนินการในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว และอำเภอแจ้ห่ม มีคนจนเป้าหมายได้รับความช่วยเหลือ 504 ครัวเรือน 562 คน โดยการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ อบรมเชิงปฏิบัติการ ฝึกปฏิบัติและให้คำปรึกษาแนะนำ ติดตามผลการดำเนินงานด้วยระบบพี่เลี้ยงในพื้นที่ ศึกษาจากแปลงสาธิต กระบวนการในการดำเนินการตามแนวทาง “จักรวาลไผ่” ซึ่งเป็นกระบวนการในการนำนวัตกรรมพร้อมใช้ไปใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบมุ่งเป้าแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำอย่างยั่งยืนโดยมีกระบวนการดังนี้

7.1 ขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมด้านพลังงาน อาทิ ถ่านไบโอชาร์ ชีวมวลอัดแท่ง ทอริฟรายด์ ทำให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมขนาดใหญ่ (Big Impact) จากปัญหาการจัดการวัสดุเหลือทิ้งที่ไม่เกิดประโยชน์ต่อชุมชนไปสู่โอกาสในการเข้าสู่อุตสาหกรรมด้านพลังงานที่มีศักยภาพ ยกระดับรายได้ให้ครัวเรือน และ GPP จังหวัด มีการจ้างงาน และมีโครงสร้างการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม (Fair Trade) แก่กลุ่มเกษตรกร คนในชุมชน และครัวเรือนยากจนได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

7.2 พัฒนาเกษตรกรที่ยากจนสู่ Smart Farming เพาะปลูกขยายพันธุ์ไผ่ ใช้นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ตุ้มเพาะกล้าไผ่ ระบบสมาร์ทฟาร์มการควบคุมการให้น้ำต้นไผ่, ระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์แบบเคลื่อนที่

7.3 พัฒนาโมเดลเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน ให้มีเมนูอาชีพที่หลากหลายสำหรับคนจนที่เป็น Local Content กิจกรรมส่งเสริมการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ด้วยการ Up-skill/Re-skill/New-skill ได้แก่ เกษตรพอเพียง เห็ดเศรษฐกิจเสริมรายได้ และปิ่นโตอาชีพแก้จน เป็นการให้ความรู้แนวปฏิบัติที่ดีในการทำเกษตรพอเพียง การปรับปรุงดิน การวางแผนการเพาะปลูก การสร้างรายได้จากการแปรรูปอาหาร แปรรูปสมุนไพร เป็นต้น โดยใช้นวัตกรรมการผลิตอาหารแปรรูปจากเห็ด และกล้วย ฯลฯ เทคโนโลยีอบแห้งด้วยนวัตกรรมตู้อบลมร้อนแบบอุโมงค์ลม นวัตกรรมผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง อาทิ สบู่น้ำมัน น้ำมันหอมระเหย จากวัตถุดิบในท้องถิ่น สารสกัดจากไผ่และเห็ดเยื่อไผ่, สครับขัดผิวจากผงสมุนไพร ผงถ่านชาโคล

7.4 พัฒนาโมเดลแก้จน Pro-poor Value Chain ด้วย ประเด็นเห็ดเศรษฐกิจเสริมรายได้ ในการยกระดับศักยภาพครัวเรือนเป้าหมาย ให้มีรายได้เพิ่มขึ้น บนฐานทรัพยากรในพื้นที่ ได้แก่ การผลิตวัสดุเพาะและวัสดุปรับปรุงดินจากก้อนเห็ดเก่า การผลิตก้อนเห็ดจากขี้เลื่อยไม้ไผ่ การผลิตเครื่องสำอางเห็ดเยื่อไผ่โดยนำครัวเรือนเป้าหมายเข้าสู่กระบวนการต่างๆ ใน Pro-poor Value Chain

7.5 การพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในอุตสาหกรรมไผ่และธุรกิจชุมชน ด้วยนวัตกรรมการจัดการวิสาหกิจเพื่อสังคม โมเดลแก้จน Social Safety Net ที่มีการระดม ทุน/สร้างกองทุน สร้างระบบสวัสดิการเกื้อกูลให้คนจน กลุ่มเปราะบาง คนด้อยโอกาสในชุมชนให้อยู่ดีมีสุข (Well-being) และ Social Mobility โดยนำกลุ่มผู้ประกอบการเข้ามาช่วยเหลือ โดยดำเนินการร่วมกับแผนงานวิจัย ได้แก่ กองทุนเพื่อคนยากจนจังหวัดลำปาง

7.6 การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนวิถีไผ่ “BAMBOO JOURNEY” นวัตกรรมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น

8. พัฒนาความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการการเงิน (Financial Literacy) และการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง สำหรับครัวเรือนยากจน ให้มีทักษะในการจัดการรายได้ หนี้สิน ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยและใช้จ่ายเกินตัว เพื่อให้หลุดพ้นจากภาวะหนี้สิ้นภาคครัวเรือน และไม่กลับมาเป็นหนี้ซ้ำ ด้วยหลักสูตรอบรมการบริหารจัดการเงินและการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง

4. โครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net) เพื่อสร้างระบบสวัสดิการเกื้อกูลให้คนจน กลุ่มเปราะบาง คนด้อยโอกาสในชุมชนให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ ดำเนินการในพื้นที่ต้นแบบแก้จนเทศบาลเมืองพิชัย อำเภอเมืองลำปาง โดยบูรณาการการทำงานร่วมกับโครงการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) มีคนจนเป้าหมายได้รับความช่วยเหลือ 46 ครัวเรือน 47 คน มีขั้นตอนดำเนินงานดังนี้

1. การศึกษารูปแบบระบบสวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการของคนยากจน ได้แก่

1.1 วิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัญหาและความต้องการของคนจนจากฐานข้อมูล PPPConextภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยทีมวิจัย หน่วยงานภารกิจ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์คนจนจังหวัดลำปาง จากฐานข้อมูลงานวิจัยและหน่วยงาน

1.2 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์ สภาพปัญหาและความต้องการของคนจนในพื้นที่นำร่อง โดยให้ตัวแทนคนจนทุกอำเภอเข้าร่วมแลกเปลี่ยนและสะท้อนปัญหารวมถึงความต้องการได้รับการช่วยเหลือ

1.3 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบการสร้างระบบสวัสดิการที่เหมาะสมกับบริบทคนยากจนในพื้นที่นำร่องโดยนักวิจัย หน่วยงานภารกิจ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ฐานข้อมูลงานวิจัยและหน่วยงานภารกิจ มาออกแบบให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการได้รับการช่วยเหลือของคนจนในจังหวัดลำปาง

1.4 ศึกษาดูงานกองทุนสวัสดิการต้นแบบที่ประสบผลสำเร็จ โดยนักวิจัย และคณะทำงานศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และหาแนวทางการจัดการกองทุนสวัสดิการที่เหมาะสมกับคนยากจนจังหวัดลำปาง

1.5 ประเมินผลลัพธ์ ผลกระทบ และความยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง โดยนักวิจัย และคณะทำงาน ร่วมออกแบบประเมินผลลัพธ์ ผลกระทบที่เกิดจากการทดลองกระบวนการจัดสวัสดิการในพื้นที่ต้นแบบ เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ รวมถึงนำผลการประเมินไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนากองทุนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

2. การสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนากองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง มีขั้นตอนดำเนินงาน ได้แก่

2.1 แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานการพัฒนากองทุนสวัสดิการฯ จากทุกภาคส่วน โดยนักวิจัยและคณะทำงานจัดประชุม เพื่อแต่งตั้งคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง และกำหนดโครงสร้างการดำเนินงานของกองทุนฯ

2.2 จัดประชุมประจำเดือนเพื่อวางแผนพัฒนาและรายงานผลการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง เป็นการรายงานผลการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลเป็นประจำทุกเดือนเพื่อทราบความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินงาน

2.3 กิจกรรมศาสนสัมพันธ์สร้างสรรค์สังคม โดยนักวิจัยและนักบวชของทุกศาสนาวางแผนทำกิจกรรมเพื่อกล่อมเกลาให้คนในสังคมได้รู้สึกเห็นคุณค่าของการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้ด้อยโอกาสกว่า และเปิดโอกาสให้คนในสังคมได้มีส่วนร่วมในการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือคนยากจนภายในจังหวัด

2.4 จัดกิจกรรมระดมทุนด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อให้คนในสังคมมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์และมีคุณค่า

2.5 จัดทำคู่มือและสื่อประชาสัมพันธ์กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง โดยนักวิจัยและคณะกรรมการร่วมกันจัดทำคู่มือกองทุนสวัสดิการเกื้อกูล และจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ในวงกว้าง

2.6 การขยายผลรูปแบบกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนจน 1 พื้นที่ โดยนักวิจัยและคณะกรรมการ หาพื้นที่โมเดลอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ และ Pro-poor Value Chain เพื่อขยายพื้นที่กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนจนได้อย่างสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

2.7 สรุปบทเรียนการทำงานของกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง โดยนักวิจัยคณะกรรมการ และคนจนที่ได้รับสวัสดิการ ร่วมถอดบทเรียนกระบวนการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจน เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการดังกล่าว

ตารางที่ 3.2 แสดงเป้าหมายการดำเนินงานโมเดลแก้จน ปี 2568

โครงการวิจัย	พื้นที่	คนจนเป้าหมาย	นวัตกรรม	องค์ความรู้	การบริหารจัดการการเงิน (Financial Literacy) คนจนเป้าหมาย
โมเดลเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน โครงการวิจัยย่อยที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน	1. อำเภอเมือง (1) ตำบลบ้านแลง (2) ตำบลเสด็จ (3) ตำบลบ้านค่า (4) ตำบลบ้านเอื้อม (5) ตำบลพิชัย 2. อำเภอวังเหนือ (1) ตำบลวังทอง	522 ครัวเรือน 532 คน	1 นวัตกรรม 25 เทคโนโลยี	5 องค์ความรู้	259 ครัวเรือน 270 คน
โมเดลแก้จน Pro-poor Value Chain โครงการวิจัยย่อยที่ 2 การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่บริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	1. อำเภอห้างฉัตร (1) ตำบลห้างฉัตร (2) ตำบลแม่สัน (3) ตำบลปงยางคก (4) ตำบลเวียงตาล (5) ตำบลวอแก้ว (6) ตำบลเมืองยาว (7) ตำบลหนองหล่ม 2. อำเภอเถิน (1) ตำบลแม่มอก (2) ตำบลเวียงมอก (3) ตำบลล้อมแรด (4) ตำบลเถินบุรี	509 ครัวเรือน 667 คน	5 เทคโนโลยี	21 องค์ความรู้	85 ครัวเรือน 256 คน
โมเดลแก้จนระดับอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ โครงการวิจัยย่อยที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจน และยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง	1. อำเภอแม่เมาะ (1) ตำบลนาสัก (2) ตำบลจางเหนือ (3) ตำบลสบป้าด (4) ตำบลบ้านดง (5) ตำบลแม่เมาะ 2. อำเภองาว (1) ตำบลบ้านหวด (2) ตำบลบ้านอ้อน (3) ตำบลบ้านร้อง 3. อำเภอแจ้ห่ม (1) ตำบลเมืองมาย	504 ครัวเรือน 562 คน	6 นวัตกรรม 8 เทคโนโลยี	4 องค์ความรู้	84 ครัวเรือน 91 คน
โมเดลแก้จน Social Safety Net โครงการวิจัยย่อยที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง	1. อำเภอเมือง (1) ตำบลบ้านแลง (2) ตำบลเสด็จ (3) ตำบลบ้านค่า (4) ตำบลบ้านเอื้อม (5) ตำบลพิชัย	46 ครัวเรือน 47 คน	-	1 รูปแบบ 5 องค์ความรู้	-
พื้นที่การพัฒนาอำเภอต้นแบบ	1. อำเภอแม่เมาะ (1) ตำบลแม่เมาะ (2) ตำบลจางเหนือ (3) ตำบลสบป้าด (4) ตำบลบ้านดง	185 ครัวเรือน 344 คน	-	-	106 ครัวเรือน 307 คน

3.6 พื้นที่การดำเนินงานโครงการวิจัย

พื้นที่ดำเนินการวิจัยได้จำแนกออกเป็น 3 ประเภทคือ (1) พื้นที่ปฏิบัติการสำรวจ ค้นหา สอบทานข้อมูลครัวเรือนยากจนในจังหวัดลำปางรวม 13 อำเภอ (2) พื้นที่ต้นแก้จนต้นแบบ (Prototype Area) จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ อำเภอแม่เมาะ และเทศบาลเมืองพิชัย และ (3) พื้นที่นำร่องพัฒนาโมเดลแก้จน (Practical Poverty Alleviation Model :PPAM) จำนวน 7 แห่ง ได้แก่ อำเภอเมืองลำปาง แม่เมาะ งาว เถิน ห้างฉัตร แจ้ห่ม และวังเหนือ รายละเอียดแสดงในตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 แสดงพื้นที่ดำเนินการวิจัย

รายชื่ออำเภอ	สำรวจ ค้นหา สอบทาน ข้อมูลครัวเรือนยากจน	พื้นที่อำเภอต้นแบบ (Prototype Area)	พื้นที่พัฒนาโมเดลแก้จน (Operating Model)
1. เมืองลำปาง	√	√	√
2. แม่เมาะ	√	√	√
3. งาว	√		√
4. เถิน	√		√
5. ห้างฉัตร	√		√
6. เมืองปาน	√		
7. เกาะคา	√		
8. เสริมงาม	√		
9. แจ้ห่ม	√		√
10. วังเหนือ	√		√
11. แม่พริก	√		
12. แม่ทะ	√		
13. สบปราบ	√		
รวม	**13 อำเภอ**	**2 อำเภอ**	**7 อำเภอ**

เกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

1. พื้นที่ต้นแก้จนต้นแบบ (Prototype Area)

1.1 เป็นพื้นที่ตามเกณฑ์ที่ บพท. กำหนดกล่าวคือ เป็นพื้นที่ในระดับอำเภอหรือเทศบาล

1.2 เป็นพื้นที่ในการดำเนินงานบริการวิชาการ การวิจัย ตามพันธกิจมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

1.3 ประเด็นความพร้อมของพื้นที่ เช่น

1) ศักยภาพและความเข้มแข็งของผู้นำท้องถิ่นและท้องที่ เช่น นายอำเภอ นากยกเทศมนตรี ผู้นำชุมชน กลุ่มแกนนำทั้งทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงมีนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM)

2) มีกลุ่ม องค์กรชุมชนที่ทำงานอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

3) มีข้อมูลชุมชนที่สามารถนำมาวางแผนพัฒนาต่อยอดได้ เช่น แผนพัฒนาชุมชน ข้อมูลฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF)

4) มีความร่วมมือของคนในพื้นที่ พร้อมที่จะเรียนรู้และพัฒนาร่วมกัน

1.4 มีเครือข่ายความร่วมมือและการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ร่วมกัน ได้แก่

1) พื้นที่อำเภอแม่เมาะ มีเครือข่ายการทำงานร่วมกับ กฟผ.แม่เมาะ ผ่านโครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ (Maemoh Smart City) หน่วยงานตามภารกิจระดับอำเภอ เช่น พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอแม่เมาะ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรของพื้นที่อำเภอแม่เมาะ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนทุกพื้นที่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเครือข่าย ADM

2) พื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย อำเภอเมือง มีเครือข่ายการทำงานร่วมกับ กฟผ.แม่เมาะ ผ่านโครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ (Maemoh Smart City) บริษัทปูนซิเมนต์ไทยลำปางจำกัด(SCG) บริษัท ซันสวีทจำกัด (มหาชน) ผู้นำชุมชนทุกพื้นที่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเครือข่ายนักจัดการเชิงพื้นที่ (ADM)

1.5 มีแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดลำปางฉบับทบทวน (พ.ศ.2566-2570) อาทิ แผนพัฒนาเร่งดำเนินการ 5 ประเด็น ได้แก่ (1) การพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตเสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัยของคนลำปาง (2) การส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การยกระดับหัตถกรรมอุตสาหกรรมบนพื้นฐานเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (3) การพัฒนาเกษตรเชิงคุณภาพ เกษตรแปรรูปมูลค่าสูงด้วยนวัตกรรมและ เทคโนโลยี (พืชเศรษฐกิจลำปาง : ข้าว ไผ่ ครั่ง มันสำปะหลัง) (4) การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และ (5) บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

1.6 การบูรณการความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายเพื่อให้เกิดความยั่งยืน เช่น มีความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ ท้องถิ่น เอกชน หรือสถาบันการศึกษา พื้นที่มีศักยภาพที่จะสามารถพัฒนา ยกระดับเป็น “ศูนย์การเรียนรู้” หรือ “พื้นที่ต้นแบบ” เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนอื่นได้ พื้นที่มีการวางระบบบริหารจัดการ หรือกลไกขับเคลื่อนในระดับพื้นที่ได้ และพื้นที่มีทรัพยากรสนับสนุน (เช่น งบประมาณ เจ้าหน้าที่ อาสาสมัคร)

2. พื้นที่นำร่องพัฒนาโมเดลแก้จน 7 อำเภอ มีเกณฑ์ในการคัดเลือก ได้แก่

2.1 เป็นพื้นที่ในการดำเนินงานบริการวิชาการ การวิจัย ตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

2.2 ประเด็นการพัฒนาโมเดลแก้จนมีความสอดคล้องกับทิศทางของแผนพัฒนาระดับจังหวัด แผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนจังหวัด และแผนพัฒนาของพื้นที่

2.3 ศักยภาพและความพร้อมของพื้นที่ ได้แก่ มีข้อมูลชุมชนที่สามารถนำมาวางแผนพัฒนาต่อยอดได้ เช่น แผนพัฒนาชุมชน ข้อมูลฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) ผู้นำมีศักยภาพและเข้มแข็ง ความพร้อมของกลุ่มครัวเรือนยากจนเป้าหมายในพื้นที่ในการเข้าร่วมโมเดลมีความร่วมมือของคนในพื้นที่ ร่วมคิด วางแผน และดำเนินการพัฒนาเองได้พร้อมที่จะเรียนรู้และพัฒนาไปด้วยกัน รวมถึง มีกลุ่ม องค์กรชุมชนที่ทำงานต่อเนื่อง เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

2.4 การยอมรับ ปรับเปลี่ยนของคนในพื้นที่ เช่น ผู้นำชุมชน ครัวเรือนยากจน และประชาชนในพื้นที่เปิดใจ ยอมรับ ปรับเปลี่ยนการนำเทคโนโลยี นวัตกรรม หรือแนวทางการพัฒนาใหม่ปรับใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง

2.5 ความยั่งยืน ได้แก่ มีความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ ท้องถิ่น เอกชน หรือสถาบันการศึกษา พื้นที่มีศักยภาพที่จะสามารถพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ จากฐานทุนของชุมชน และการถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนอื่นได้ รวมถึงมีกระบวนการทำงานมีผลลัพธ์ที่วัดได้ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ส่วนรายละเอียดการคัดเลือกพื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยของโครงการย่อย มีรายละเอียดดังนี้

โครงการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) พื้นที่ดำเนินการวิจัยครอบคลุมตำบลในเขตอำเภอเมืองลำปาง ได้แก่ ตำบลบ้านเสด็จ ตำบลบ้านเอื้อม ตำบลบ้านค่า ตำบลบ้านแลง และตำบลพิชัย รวมถึงตำบลวังทองในเขตอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นพื้นที่กึ่งเมืองชนบท และมีโครงสร้างเศรษฐกิจพึ่งพาภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะการปลูกพืชไร่ พืชเศรษฐกิจ และเกษตรผสมผสานในระดับครัวเรือน

โครงการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain) พื้นที่ดำเนินการวิจัย ได้แก่ อำเภอเถินจำนวน 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลแม่มอก ตำบลเวียงมอก ตำบลล้อมแรด ตำบลเถินบุรี ซึ่งอำเภอเถินได้พัฒนาต่อยอดเป็นปีที่ 4 (2565-2568) โดยใช้โมเดลสมุนไพรแม่มอกเป็นตัวขับเคลื่อนงาน ส่วนอำเภอห้างฉัตรจำนวน 7 ตำบล ได้แก่ ตำบลห้างฉัตร ตำบลแม่สัน ตำบลปงยางคก ตำบลเวียงตาล ตำบลวอแก้ว ตำบลเมืองยาว ตำบลหนองหล่ม ซึ่งอำเภอห้างฉัตรนั้นเป็นอำเภอขยายผล และเป็นอำเภอนำร่องขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ) ร่วมกับ งานแพทย์แผนไทย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง และโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยภาคเหนือ จังหวัดลำปาง และหน่วยงานภาคีเครือข่ายด้านสมุนไพรต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและยกระดับการปลูกแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพร การรักษาสืบทอดภูมิปัญญาหมอเมืองพื้นบ้าน การบริการแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และพร้อมขยายผลไปยัง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) อื่น ๆ รวม 67 แห่ง ของจังหวัดลำปาง

โครงการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง (Area Based Industry) พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยประกอบด้วย ตำบลนาสัก ตำบลจางเหนือ ตำบลสบป้าด ตำบลบ้านดง ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ ตำบลบ้านหวด ตำบลบ้านอ้อน ตำบลบ้านร้อง อำเภองาว และตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม โดยการเลือกพื้นที่ใช้หลักการเลือกพื้นที่ดำเนินโครงการที่มีการประกอบอาชีพเกี่ยวกับไผ่ที่สร้างรายได้สำคัญในพื้นที่ และมีครัวเรือนยากจนตามฐานข้อมูล PPPconnect และเป็นพื้นที่ดำเนินโครงการต่อเนื่องจากการวิจัย ปี 2567 ใน 3 อำเภอได้แก่ อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว และอำเภอแจ้ห่ม

โครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net) พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยคือเขตเทศบาลเมืองพิชัย ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นพื้นที่นำร่องการทดลองจัดสวัสดิการสังคมด้วยรูปแบบที่เหมาะสมของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มูลนิธิชุมชนลำปาง และเทศบาลเมืองลำปาง

บทที่ 4
ผลการวิจัย

การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 วัตถุประสงค์ 4 ประการคือ (1) พัฒนาระบบข้อมูลต่อเนื่องและขยายผลการใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างเป้าหมายร่วม แผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการร่วมแก้ไขปัญหาความยากจนของกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ (Poverty Platform) รวมถึงการวิเคราะห์เชิงลึกรายครัวเรือน (2) สร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Mobility) รายครัวเรือนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อาชีพ รายได้ และการเข้าถึงการศึกษา ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ลดความยากจน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลไกภาคี (3) สร้างพื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจนทั้งพื้นที่ (Poverty Area Prototype) ภายใต้แพลตฟอร์มขจัดความยากจนระดับจังหวัดด้วยข้อมูล กลไก กระบวนการ เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนต่อเนื่องเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Exit strategy) และ (4) การยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยทั้งในระดับพื้นที่ เครือข่ายมหาวิทยาลัยพื้นที่ ระดับชาติและเชื่อมโยงกับระดับนานาชาติ เพื่อขยายผล หรือยกระดับการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม รูปแบบการดำเนินงานวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) พื้นที่ดำเนินการ แบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ (1) การค้นหา สอบทานข้อมูลครัวเรือนยากจนครอบคลุมทั้งจังหวัดรวมทั้งหมด 13 อำเภอ (2) พื้นที่ต้นแบบนำร่องโมเดลแก้จน ดำเนินการในพื้นที่เป้าหมายจำนวน 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเถิน อำเภอห้างฉัตร อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว อำเภอแจ้ห่ม อำเภอเมืองลำปาง และอำเภอวังเหนือ รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น 1,581 ครัวเรือน จำนวน 1,808 คน ระยะเวลาดำเนินการ 12 เดือน (เริ่มตั้งแต่ 31 มีนาคม 2568 ถึง 30 มีนาคม 2569)

การรายงานผลการดำเนินงานวิจัยระยะเวลา 12 เดือน ทีมวิจัยจะนำเสนอความก้าวหน้าโดยมีหัวข้อ ดังนี้ (1) สรุปผลการดำเนินงานวิจัย โดยจะนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานวิจัยประกอบด้วย 5 ส่วน **ส่วนที่ 1** สรุปผลการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการโครงการ **ส่วนที่ 2** การพัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำของจังหวัดลำปาง (PPAP) **ส่วนที่ 3** การพัฒนาและขับเคลื่อนให้เกิดพื้นที่อำเภอแก้จนต้นแบบ (Prototype Area) โดยยกระดับโมเดลแก้จน (Practical Poverty Alleviation Model : PPAM) ในการแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้คนจนเป้าหมายของจังหวัดลำปาง และ**ส่วนที่ 4** การยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยในระดับพื้นที่ (2) เปรียบเทียบกับผลผลิต (output) ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ระบุไว้ในสัญญา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

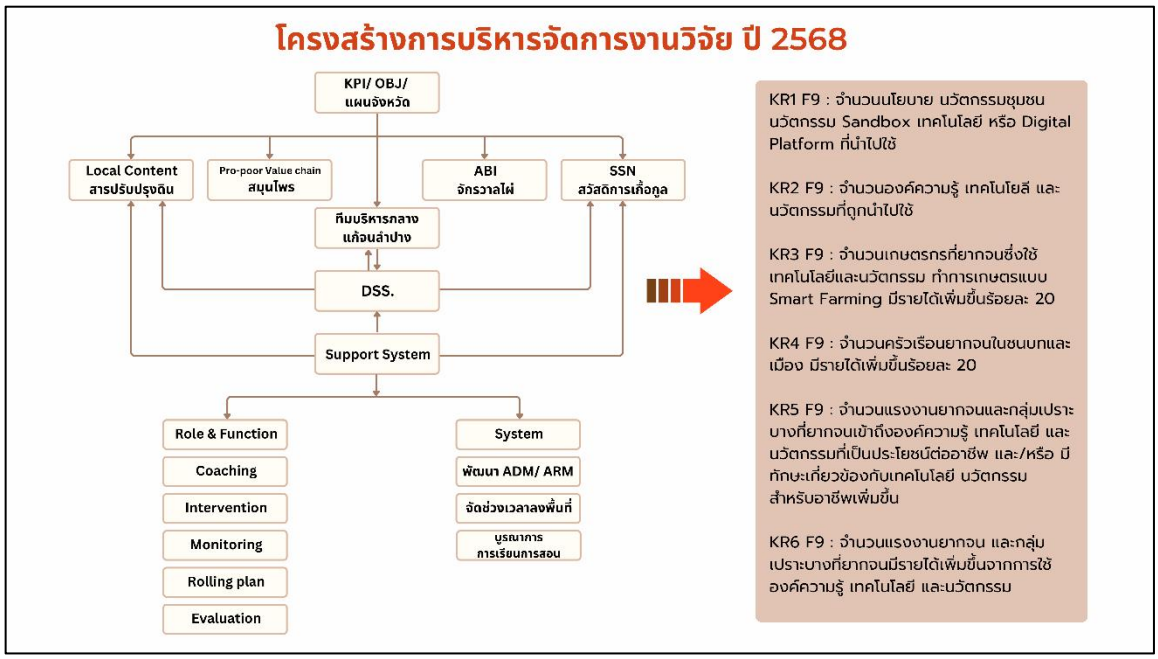
1. สรุปผลการดำเนินงานวิจัย

ส่วนที่ 1 สรุปผลการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการโครงการ

ผลการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการโครงการ การออกแบบโครงสร้างการบริหารงานโครงการจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะคือ (1) งานตามบทบาทหน้าที่ และ (2) งานด้านระบบ โดยโครงสร้างการทำงานจะนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่สำคัญหลัก (Key Result) เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายตามผลสัมฤทธิ์ที่สำคัญหลัก (Key Result) ทีมบริหารจึงได้กำหนดกลไกการดำเนินงานบริหารโครงการวิจัย โดยบทบาทและหน้าที่ของทีมบริหาร (Role & Function) มีอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง เป็นผู้ทำหน้าที่ในการควบคุมกำกับและติดตามการทำงานของทีมวิจัยดำเนินงานด้านการบริหารจัดการโครงการ

คือ **1) ให้คำแนะนำและหรือชี้แนะ (Coach)** แก่ทีมวิจัย ผ่านประเด็นการตั้งคำถาม การถอดบทเรียน การจัดประชุม การเข้าร่วมประชุมในเวทีต่างๆ และการรายงานผลการดำเนินงานเป็นระยะโดยรองอธิการบดีฝ่ายวิจัยในฐานะผู้จัดการโครงการวิจัยแทนอธิการบดีเพื่อให้ถึงจุดหมายปลายทางร่วมกัน โดยทีมบริหารได้มีกระบวนการโค้ชทีมนักวิจัย ในการทบทวนการดำเนินงานวิจัยตามแนวทาง บพท. การออกแบบการขับเคลื่อนพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคม แนวทางการผลิตสื่อจาก บพท. การอบรมเชิงปฏิบัติการการเขียนรายงาน (Inception Report/ Interim Report) และการบูรณาการโครงการวิจัยเข้ากับการเรียนการสอน **2) การสนับสนุนช่วยเหลือนักวิจัย (Intervention)** โดยทีมแผนกลางมีการทบทวนและสำรวจสภาพปัญหาจากการแจ้งข้อมูลจากผู้นำชุมชนหรือแกนนำชุมชนแต่ละพื้นที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของทีมวิจัย การเรียกพบเพื่อสอบถามหรือกล่าวตักเตือนทีมวิจัยกรณีที่ได้รับการแจ้งข้อมูลข่าวสารจากพื้นที่ การถอดบทเรียนจากโครงการวิจัยที่ผ่านมาให้สอดคล้องกับระดับของปัญหาและสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหา มีการจัดการประชุมเพื่อชี้แจงแนวทางการทำเอกสารหลักฐานโครงการวิจัย การจัดทีมนักวิจัยที่มีคุณลักษณะเหมาะสมกับแผนงานวิจัย การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานในกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการของทีมวิจัยที่อยู่นอกแผนกิจกรรมและแผนงบประมาณที่กำหนดไว้ เพื่อให้การดำเนินงานสามารถขับเคลื่อนและตอบโจทย์ของทีมโมเดลแก้จนในระหว่างดำเนินโครงการได้ เช่น แผนกิจกรรมการท่องเที่ยว การเข้าร่วมประชุมกับแหล่งทุน **3) การกำกับดูแลการวิจัย (Monitoring)** ทีมแผนกลางได้มีการกำกับดูแลทีมวิจัยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเป็นระยะ โดยที่ผ่านมาได้ดำเนินการปรับระบบการบริหารจัดการโครงการวิจัย ในเรื่องการเซ็นสัญญาทุนของโครงการวิจัยย่อยกับมหาวิทยาลัย ปรับระบบงานสำนักงานโดยจัดเจ้าหน้าที่เพื่อสนับสนุนดูแลอำนวยความสะดวกให้แก่โครงการวิจัยย่อยทั้ง 4 โครงการ รวมทั้งปรับสภาพแวดล้อมห้องทำงานให้มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงานของนักวิจัย และปรับวิธีการสื่อสารในการแจ้งรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อประชาสัมพันธ์ข่าวสารด้านงานวิจัยต่อคณาจารย์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ นอกจากนี้ยังติดตามผลการดำเนินงานตามแผนโครงการ (Timeline) ที่แต่ละโครงการวิจัยกำหนดไว้และอำนวยความสะดวกให้แก่นักวิจัย คือ เป็นศูนย์กลางการติดต่อสื่อสารระหว่างหน่วยทุน (บพท.) และนักวิจัย การจัดตารางสอนเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินงานให้แก่นักวิจัย และจัดทำแผนการกำกับดูแลโครงการวิจัยของแต่ละโครงการร่วมกับผู้วิจัยหลัก (หัวหน้าโครงการ) **4) การทบทวนแผนการดำเนินงาน (Rolling plan)** ทีมแผนกลางมีการทบทวนแผนปฏิบัติงานร่วมกับทีมนักวิจัยเป็นระยะ เพื่อปรับปรุงงาน หรือการวางแผนภายใต้สถานการณ์หรือบริบทที่เปลี่ยนแปลงจากกระบวนการดำเนินงานในพื้นที่ รวมถึงการวางแผนในการพัฒนาโมเดลแก้จนในปีถัดไป และการปรับแก้ไขรายงานผลการดำเนินงานตามข้อเสนอแนะตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ **5) การประเมินผล (Evaluation)** ทีมแผนกลางได้มีการออกแบบการกำกับติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของนักวิจัย โดยมีกระบวนการแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะการวางแผน (Planning) โดยมีกรอบระยะเวลาประเมินจำนวน 3 ครั้ง ก่อนส่ง Inception Interim และ Final Report ซึ่งแบบประเมินนี้จะต้องสอดรับกับ OKR ระยะการติดตามผล (Tracking) เป็นช่วงของการติดตามเพื่อตรวจสอบว่าผลการปฏิบัติงานที่วางแผนไว้ในแต่ละขั้นตอนเป็นไปตามที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยทีมนักวิจัยมีการนำเสนอรายงานวิจัยเป็นระยะ ประกอบด้วยรายงานผลวิจัย 3 เดือน 6 เดือน 12 เดือน และในกรณีเร่งด่วนที่พบปัญหาอุปสรรคระหว่างดำเนินการวิจัย เพื่อให้เกิดกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพเป็นไปตามผลสัมฤทธิ์ที่สำคัญหลัก (KR) นอกจากนั้นยังได้ออกแบบระบบการทำงานแบบบูรณาการร่วมกับนักวิจัยพื้นที่เป้าหมาย และภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนในการพัฒนา ADM และ ARM เพื่อสนับสนุนนักวิจัยให้ปฏิบัติงานแบบคล่องตัวโดยได้ประสานกับฝ่ายวิชาการให้มีการจัดระบบการเรียนการสอนตามตารางที่

กำหนดให้ เพื่อให้นักวิจัยสามารถลงพื้นที่ปฏิบัติงานและรวมถึงออกแบบการทำงานบูรณาการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของรายวิชา

ภาพที่ 4.1 โครงสร้างการบริหารจัดการงานวิจัย ปี พ.ศ.2568

ส่วนที่ 2 การพัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำของจังหวัดลำปาง (PPAP)

การพัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำของจังหวัดลำปาง (PPAP) ให้สามารถนำไปใช้และส่งต่อความช่วยเหลือคนจนเป้าหมาย ทีมวิจัยมีแนวทางปฏิบัติที่มีกระบวนเรียนรู้และปรับตัวตามสถานการณ์ของบริบทที่เกิดขึ้น โดยผ่านกลไกความร่วมมือตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่น และระดับจังหวัด ผลการดำเนินงานจะนำเสนอตามหัวข้อ ดังนี้

1. กลไกความร่วมมือเพื่อขจัดปัญหาความยากจนระดับจังหวัด ที่มีการสร้างเป้าหมายร่วมในการขจัดความยากจนร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรม
2. พัฒนายกระดับข้อมูล PPPConnext ให้เป็นฐานข้อมูลกลางของจังหวัด
3. พัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS) เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของการแก้ไขปัญหาความยากจน
4. ผลการค้นหา สอบทาน และการส่งต่อความช่วยเหลือคนจนจังหวัดลำปาง
5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนจังหวัดลำปาง จากกระบวนการค้นหา สอบทาน
6. การยกระดับโมเดลแก้จน และผลการยกระดับโมเดลแก้จน (OM)
    - 6.1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content)
    - 6.2 การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain)
    - 6.3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง (Area Based Industry)
    - 6.4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net)

ผลการดำเนินงาน

1. กลไกความร่วมมือเพื่อขจัดปัญหาความยากจนระดับจังหวัด ที่มีการสร้างเป้าหมายร่วมในการขจัดความยากจนร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรม

การดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหาความยากจนเริ่มดำเนินโครงการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 จนถึงปัจจุบันปีพ.ศ. 2568 ระหว่างกระบวนการดำเนินงานโครงการวิจัยจังหวัดลำปางมีการเปลี่ยนแปลงผู้ว่าราชการจำนวน 6 คน (ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางคนปัจจุบันอยู่ระหว่างการประสานการเข้าพบเนื่องจากเข้ารับตำแหน่งใหม่) ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการดำเนินงานคือ ทีมวิจัยต้องนำเสนอแนวคิด วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ผลการดำเนินงานต่อผู้ว่าราชการทุกปีเพื่อสร้างกลยุทธ์และกลไกความร่วมมือระดับจังหวัดตามบทบาทของผู้ว่าราชการจังหวัด โดยคาดหวังว่าจะได้รับการช่วยหนุนเสริม ผลักดันให้เกิดการทำงานที่ราบรื่น และมีความคล่องตัวขึ้น สามารถขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงยุทธศาสตร์ให้บรรลุเป้าหมายได้

ผลลัพธ์จากการเข้าพบผู้ว่าราชการ (ท่านเดิม) พบว่า ผู้ว่าราชการเห็นด้วยกับการนำระบบข้อมูล PPPConnext และระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS) เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพและส่งต่อความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาความยากจนให้เป็นระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนกลางของจังหวัด โดยได้แนะนำให้ประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ใช้ระบบดังกล่าวเนื่องจากมีความใกล้ชิดกับประชาชนและพื้นที่มากกว่าหน่วยงานงานตามภารกิจในระดับจังหวัด (Function) เช่น พัฒนาชุมชน หรือ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนบนฐานการใช้ข้อมูลชี้เป้าแบบแม่นยำนั้นประโยชน์ หากแต่หน่วยงานตามภารกิจในระดับพื้นที่ ยังไม่เข้าใจเป้าหมาย และประโยชน์ร่วมในการทำงานในลักษณะของเครือข่าย หรือการบูรณการร่วมกันกับโครงการวิจัย จึงมองว่าการทำงานร่วมกันเป็นการเพิ่มภาระ หรือเพิ่มงานให้กับองค์กรกล่าวโดยสรุปคือ เห็นชอบกับการดำเนินโครงการวิจัย ได้รับรู้ถึงแนวทางปฏิบัติการโครงการ แต่ไม่รับเรื่องสานต่อเพื่อช่วยหนุนเสริมการทำงาน แต่ให้ข้อเสนอแนะเพื่อชี้เป้าหน่วยงานที่มองว่ามีความใกล้ชิดกับประชาชนในชุมชน ท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.)

อย่างไรก็ตามทีมวิจัยได้แสวงหาความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานขจัดความยากจน โดยมีความพยายาม ในการสร้างกลไกจากทุกภาคส่วน และสร้างเป้าหมายร่วมในการขจัดความยากจน โดยวิเคราะห์จากภารกิจความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน กลุ่ม องค์กร เพื่อหาจุดร่วมในการดำเนินงานร่วมกัน ผ่านกลไก ดังนี้

1. กลไกภายในมหาวิทยาลัย ทีมวิจัยให้ความสำคัญกับบุคลากรของคณะ ศูนย์ สำนัก ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยสนับสนุน และเอื้ออำนวยความสะดวกในการทำงาน ซึ่งเป็นทีมหลังบ้านที่จะคอยดูแล ช่วยเหลือให้กระบวนการทำงานบรรลุเป้าหมาย เช่น สถาบันวิจัยและพัฒนา สำนักวิทยบริการและสารสนเทศ อว.ส่วนหน้า เจ้าหน้าที่สนับสนุนฝ่ายงานคลัง การเงิน บัญชี นิติกร ซึ่งทำหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการขับเคลื่อนงานตามบทบาท หน้าที่ของตนเองที่นักวิจัยร้องขอความช่วยเหลือ

2. กลไกขับเคลื่อนเชิงนโยบาย เป็นเครือข่ายภาครัฐ ตั้งแต่จังหวัด อำเภอ ตำบล ผู้นำชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ ซึ่งเป็นกลไกที่ได้เชื่อมประสานความร่วมมือในการขยายแนวคิด ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ตั้งแต่กระบวนการค้นหา สอบทานข้อมูลครัวเรือนคนจนเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ การชี้เป้าข้อมูลครัวเรือนยากจน การประสานขอความร่วมมือช่วยเหลือส่งต่อคนจน ตลอดจนการสนับสนุนกิจกรรมแนวคิดการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมของโครงการวิจัย กลไกสำคัญๆ เช่น คณะกรรมการศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.จ.) หรือ การประชุม

ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอ (ศจพ.อ.) เป็นพื้นที่การแลกเปลี่ยน และการเชื่อมงาน รวมถึงระดับพื้นที่ เช่น ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเทศบาลนครลำปาง (ศจพ.ทน.) เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ซึ่งภาคีความร่วมมือดังกล่าวเป็นกลไกเชิงนโยบายที่จะร่วมดำเนินการในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจน การผลักดันเชิงนโยบายและงบประมาณทั้งในระหว่างการดำเนินการวิจัยและภายหลังการดำเนินงานวิจัยเพื่อความต่อเนื่องและยั่งยืน

3. กลไกหนุนเสริมจากภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม เป็นกลไกสำคัญในการหนุนเสริมกิจกรรมเพื่อการพัฒนาส่งเสริม ต่อยอดยอดอาชีพ รายได้ การตลาด สนับสนุนช่วยเหลือในบางประเด็นที่สอดคล้องกับภารกิจของหน่วยงาน เช่น บริษัทปูนซีเมนต์ไทย (SCG) บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง จำกัด) SCG กฟผ.แม่เมาะ กลุ่มคนรุ่นใหม่ลำปาง หอการค้าจังหวัดลำปาง สภาอุตสาหกรรมลำปาง สถาบันศาสนา และสื่อมวลชนท้องถิ่น เป็นต้น เครือข่ายดังกล่าวเป็นกลุ่มทั้งในระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ในการขยายผลทางด้านการตลาด และการพัฒนาองค์ความรู้ในการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและผู้บริโภคเพื่อการพัฒนาศักยภาพคนจนเป้าหมายในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีความสามารถทางการตลาดและสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์

4. กลไกวิชาการ เป็นการบูรณาการความร่วมมือของสถาบันการศึกษา โดยการนำองค์ความรู้เทคโนโลยี นวัตกรรม มาใช้เพื่อพัฒนาอาชีพ ยกระดับรายได้ และการเข้าถึงโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคมของ “คนจนเป้าหมาย” เช่น มทร. ล้านนาลำปาง ศูนย์เทคโนโลยีโลหะและวัสดุแห่งชาติ (MTEC) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิตลำปาง

กระบวนการทำงานผ่านกลไกข้างต้น จะช่วยสร้างพื้นที่ (Poverty Forum/Provincial Poverty) เพื่อเป็น “พื้นที่กลาง” ในการพูดคุย แลกเปลี่ยนทั้งใน รูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การจัดเวที การประชุม และรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพบปะ พูดคุยวงเล็ก ตามเวลาโอกาสที่จะอำนวยทั้งระดับพื้นที ระดับอำเภอ และระดับจังหวัดเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาในพื้นที่ในการขจัดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำและสร้างโอกาสให้กลุ่มคนจนเป้าหมายของจังหวัดลำปาง

จากข้อสรุปที่เข้าพบผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง ทำให้นักวิจัยกลับมาคิดทบทวน และปักหมุดหมายในการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ จึงได้ปักหมุดหมายที่ “อบจ.ลำปาง” และได้เข้าพบนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ผลลัพธ์คือ นายก อบจ. เห็นชอบที่อยากจะนำใช้ระบบ PPPConnext และระบบ DSS โดยจะได้หารือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งของจังหวัดลำปางจำนวน 104 แห่ง และ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ที่พึ่งรับการโอนย้ายมาสังกัด อบจ. จำนวน 67 แห่ง และมีแนวโน้มจะขยายเพิ่มขึ้นในปีต่อไปที่มีความพร้อมในการนำร่องใช้ระบบข้อมูลดังกล่าว ทั้งนี้ได้มอบหมายให้ทีมนักวิจัย ได้จัดประชุม หารือร่วมกับรองนายกที่ได้รับมอบหมาย และรักษาการหัวหน้าฝ่ายสวัสดิการสังคม เพื่อศึกษารายละเอียดตัวระบบข้อมูล PPPConnext และระบบ DSS ในการหาจุดร่วมการใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าวในการทำงานของ อบจ. และรวมถึงการทำงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต) ซึ่งจะใช้เป็นหน่วยงานนำร่องการใช้ฐานข้อมูลในการทำงานช่วยเหลือกลุ่มคนเปราะบาง กลุ่มคนจนเป้าหมายที่หน่วยงานรับผิดชอบต่อไป โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2567 ทีมวิจัยกำลังร่วมกันการพัฒนาระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐของจังหวัดลำปาง โดยวิธีการทำงานคือการพัฒนาและยกระดับข้อมูล PPPConnext ให้เป็นระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนกลางของจังหวัด และเพื่อยกระดับระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS) ในการพัฒนาประสิทธิภาพการแก้ไขปัญหาความยากจน นำกลไกเครือข่ายความร่วมมือมาใช้ในการดำเนินงาน

ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมถึงคณะทำงานกำกับดูแลระบบเพื่อการใช้ประโยชน์ของข้อมูล และขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกมิติไปพร้อมกันโดยทีมวิจัยมีเป้าหมายที่จะใช้เป็นช่องทางในการเชื่อมไปสู่การจัดทำแผนเชิงยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนของจังหวัดต่อไป

2. พัฒนายกระดับข้อมูล PPPConnext ให้เป็นฐานข้อมูลกลางของจังหวัด

การพัฒนาและยกระดับข้อมูล PPPConnext ให้เป็นระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนกลางของจังหวัด และเพื่อยกระดับระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS) ในการพัฒนาประสิทธิภาพการแก้ไขปัญหาความยากจน นำกลไกเครือข่ายความร่วมมือมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมถึงคณะทำงานกำกับดูแลระบบเพื่อการใช้ประโยชน์ของข้อมูลและขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกมิติไปพร้อมกัน โดยได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.) ในการพิจารณาและเพิ่มเติมประเด็นที่สำคัญและมีความจำเป็นที่จะต้องนำข้อมูลในระบบไปใช้ในการดำเนินงานร่วมกัน ทั้งนี้ได้ใช้กรอบการดำเนินงานพัฒนาระบบโดยยึดตามฐานทุนดำรงชีพ 5 ด้าน มาใช้ในการพัฒนาระบบ Application

จังหวัดลำปางกำลังพัฒนา “**การพัฒนาระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ**” ซึ่งปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงของการพัฒนาระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน 2 ประการคือ (1) เพื่อออกแบบคลังข้อมูลแพลตฟอร์มขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำจังหวัดลำปาง และ (2) เพื่อพัฒนาระบบคลังข้อมูลแพลตฟอร์มขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำจังหวัดลำปาง โดยการดำเนินงานได้ทำการวิเคราะห์ออกแบบ พัฒนา บำรุงระบบคลังข้อมูลแพลตฟอร์มขจัดความแม่นยำแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำจังหวัดลำปาง ประกอบด้วยระบบย่อย 3 ระบบ ดังนี้

ระบบย่อยที่ 1 ข้อมูลครัวเรือนยากจน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เป็น Mobile Application ที่สามารถแสดงข้อมูลอย่างน้อยแพลต์ฟอร์ม Android
2. ระบบสามารถนำเข้า ค้นหา แก้ไข และอนุมัติข้อมูลครัวเรือนยากจนรายใหม่ได้
3. ระบบสามารถค้นหา สอบทาน และระบุคนจนที่ตกหล่น คนจนที่รั่วไหล คนจนที่ได้รับการช่วยเหลือแล้วออกจากระบบได้
4. ระบบสามารถกำหนดสิทธิ์ผู้ใช้งานได้หลายระดับเช่น ระดับพื้นที่ อปท/ระดับอำเภอ/ระดับจังหวัด

ระบบอบย่อยที่ 2 สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจการแก้ไขปัญหาความยากจน มีรายละเอียดดังต่อนี้

1. เป็น Mobile Application สามารถแสดงข้อมูลอย่างน้อยแพล์ตฟอร์ม Android
2. ระบบสามารถนำเข้า ค้นหา แก้ไข และอนุมัติข้อมูลครัวเรือนยากจนรายใหม่ได้
3. ระบบสามารถค้นหา สอบทาน และระบุคนจนที่ตกหล่น คนจนที่รั่วไหล คนจนที่ได้รับการช่วยเหลือแล้วออกจากระบบได้ทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางสังคม อย่างน้อยในรูปแบบของสถิติเชิงพรรณนาและกราฟได้
4. ระบบสามารถกำหนดสิทธิ์ผู้ใช้งานได้หลายระดับเช่น ระดับพื้นที่ อปท/ระดับอำเภอ/ระดับจังหวัด

ระบบย่อยที่ 3 ระบบส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจน รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เป็นเว็บแอพลิเคชัน (Web Application) รองรับการแสดงผลบนอุปกรณ์หน้าจอขนาดเล็กได้
2. ระบบสามารถส่งต่อความช่วยเหลือคนจนหนี้สินหรือคนจนยากไร้เข้าสู่สวัสดิการแห่งรัฐได้
3. ระบบสามารถกำหนดสิทธิ์ผู้ใช้งานได้หลายระดับ

4. ระบบสามารถกำหนดสิทธิ์ผู้ใช้งานได้หลายระดับเช่น ระดับพื้นที่ อปท/ระดับอำเภอ/ระดับจังหวัด

ผลการพัฒนาระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐซึ่งกำลังอยู่ในช่วงของการพัฒนาระบบเว็บแอพลิเคชัน (Web Application) นำเข้า สังเคราะห์ ประมวลผล แสดงผล และส่งต่อข้อมูลครัวเรือนยากจนตามศักยภาพทุน 5 ด้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ทุนมนุษย์ ประกอบด้วยข้อมูลดังนี้

1.1 สมาชิกในครัวเรือนจำแนกตามอายุ
1.2 สมาชิกในครัวเรือนจำแนกตามเพศ
1.3 สมาชิกในครัวเรือนจำแนกตามสถานะตามทะเบียนบ้าน
1.4 สมาชิกในครัวเรือนจำแนกตามสวัสดิการสังคมที่ได้รับในปัจจุบัน
1.5 สมาชิกในครัวเรือนจำแนกตามการศึกษาสูงสุด
1.6 สมาชิกในครัวเรือนที่พูด อ่าน และเขียนภาษาไทยไม่ได้จำแนกตามอายุตั้งแต่ 12 ปี
1.7 สมาชิกในครัวเรือนจำแนกตามสถานภาพการทำงาน
1.8 สมาชิกในครัวเรือนที่ไม่ทำงานจำแนกตามสาเหตุ

2. ทุนกายภาพ ประกอบด้วยข้อมูลดังนี้

2.1 การมีบ้านเป็นของตนเอง
2.2 สถานภาพบ้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน
2.3 ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและถูกสุขลักษณะของบ้านพักอาศัย
2.4 การมีไฟฟ้าใช้หรือพลังงานทางเลือก
2.5 น้ำในการอุปโภคบริโภค
2.6 การมีอุปกรณ์สารสนเทศ
2.7 การมีพื้นที่ทำกินทางการเกษตร
2.8 ปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ทำกิน
2.9 ถนน/เส้นทางสาธารณะและการเดินทางเข้าที่อยู่อาศัย
2.10 ถนน/เส้นทางสาธารณะและการเดินทางเข้าที่ทำกิน
2.11 แหล่งรับรู้/ใช้ประโยชน์ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพและสร้างรายได้ของหน่วยงานราชการ

3. ทุนเศรษฐกิจ ประกอบด้วยข้อมูลดังนี้

3.1 การออม หนี้สิน และทรัพย์สินเพื่อการประกอบอาชีพของครัวเรือน
3.2 รายได้จากภาคการเกษตรของครัวเรือน
3.3 รายได้ที่นอกภาคการเกษตร
3.4 รายจ่ายครัวเรือน

4. ทุนธรรมชาติ ประกอบด้วยข้อมูลดังนี้

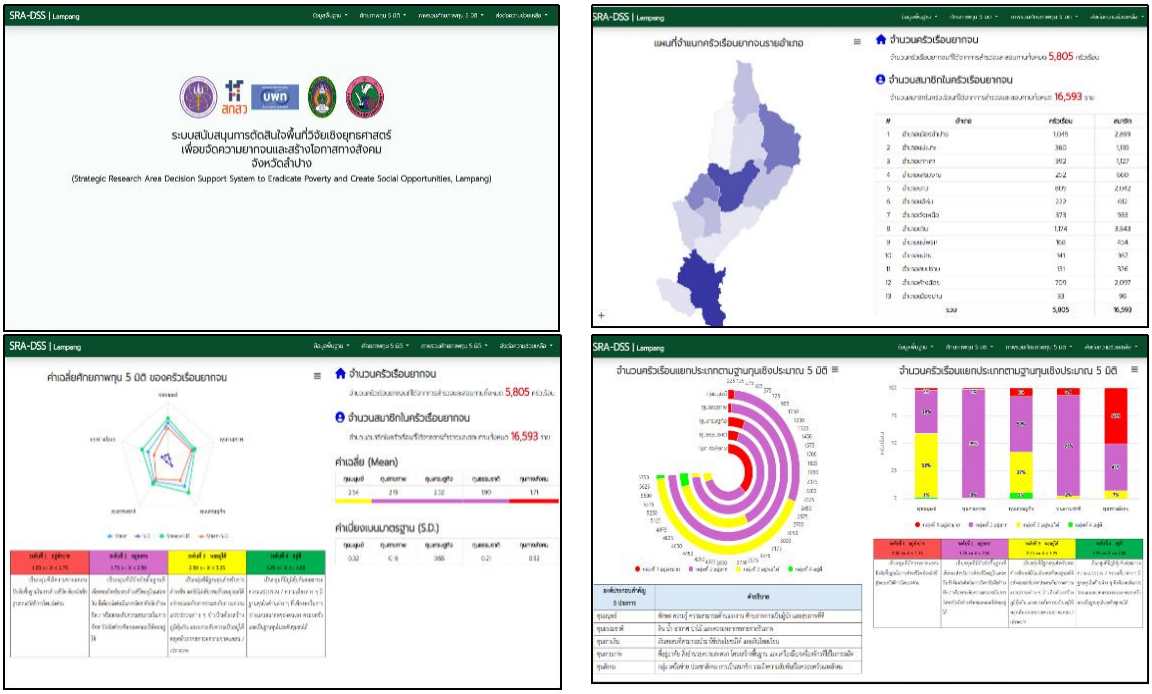
4.1 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่
4.2 การมีบ้านพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ภัยพิบัติ

5. ทุนทางสังคม ประกอบด้วยข้อมูลดังนี้

5.1 การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มของชุมชน
5.2 การให้ความช่วยเหลือกันเมื่อคนในชุมชนประสบความเดือดร้อน
5.3 การมีกฎ ระเบียบ หรือกติกาในการอยู่ร่วมกันของชุมชน

5.4 การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือกติกาในการอยู่ร่วมกันของชุมชน

5.5 การจัดการปัญหาความขัดแย้งของชุมชน

ภาพที่ 4.2 การพัฒนาระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ

ทั้งนี้การพัฒนาระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ ดังกล่าวเมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้ว อบจ.ลำปาง จะนำไปใช้ในส่วนงานกองสวัสดิการสังคม และเตรียมขยายผลการใช้ประโยชน์ระบบข้อมูลครัวเรือนความยากจนกลางของจังหวัด ภายในปี พ.ศ. 2568-2570 กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต) ซึ่งอยู่ในการกำกับดูแลของ อบจ. จำนวน 67 แห่ง เพื่อให้มีหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจนพื้นที่ใช้ประโยชน์มากขึ้น

กลไกการพัฒนายกระดับข้อมูล PPPConnext ให้เป็นฐานข้อมูลกลางของจังหวัด

ทีมวิจัยได้ออกแบบกลไกความร่วมมือเพื่อขยายผลการใช้ฐานข้อมูลกลางของจังหวัดลำปาง ดังนี้

1. ต้นทาง: เวทีหารือและนำเสนอแนวทางความร่วมมือการใช้ระบบ

1.1 ทีมวิจัยนำโดยอธิการบดี รองอธิการบดี และนักวิจัยทีมข้อมูล นักวิจัยหัวหน้าโมเดลแก้จน ได้เข้าพบผู้บริหารองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด/ รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด/ หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ สังกัดฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ/กองสาธารณสุข (อบจ.)/และหัวหน้าฝ่ายสวัสดิการสังคม สังกัดฝ่ายสวัสดิการสังคม สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เพื่อนำเสนอแพลตฟอร์มระบบข้อมูล PPPConnext และยกระดับระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS) ที่มีการนำเข้าข้อมูลครัวเรือนยากจนจากกระบวนการค้นหาสอบทานคนจนจังหวัดลำปางทั้ง 13 อำเภอ และหารือถึงแนวทางความเป็นไปได้ในการร่วมมือกันพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนและกลุ่มคนเปราะบาง และการติดตั้งระบบฐานข้อมูลกลาง (Built-in)

1.2 จัดเวทีย่อยเพื่อศึกษารายละเอียดตัวระบบข้อมูล PPPConnext และระบบ DSS ในการหาจุดร่วมการใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าวในการทำงานของ อบจ. และรวมถึงการทำงานของโรง

พยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต) ซึ่งจะใช้เป็นหน่วยงานนำร่องการใช้ฐานข้อมูลในการทำงานช่วยเหลือกลุ่มคนเปราะบาง กลุ่มคนจนเป้าหมายที่หน่วยงานรับผิดชอบ โดยมีรองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นประธานการประชุม// หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ สังกัดฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ/กองสาธารณสุข (อบจ.)/หัวหน้าฝ่ายสวัสดิการสังคม สังกัดฝ่ายสวัสดิการสังคม สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.)/ และทีมนักวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

1.3 จัดเวทีประชุมกลุ่มย่อยเพื่อพิจารณาข้อมูลจากแบบสำรวจ ค้นหา สอบทานข้อมูลคนจน เพื่อพิจารณาประเด็นคำถาม และข้อมูลที่จำเป็นต่อการนำไปออกแบบพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางในรูปแบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ โดยเทียบเคียงกับข้อมูลความต้องการ ความจำเป็นในการใช้ข้อมูลของฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ สังกัดฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ/กองสาธารณสุข (อบจ.)/หัวหน้าฝ่ายสวัสดิการสังคม สังกัดฝ่ายสวัสดิการสังคม สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) โดยมีหัวหน้าฝ่ายสวัสดิการสังคม เจ้าหน้าที่ และตัวแทนของ รพ.สต.เข้าร่วมประชุมพิจารณาร่วมกัน

2. กลางทาง: การพัฒนาระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ

2.1 ประชุมรายงานความคืบหน้าในการพิจารณาข้อมูลจากแบบสำรวจ ค้นหา สอบทานข้อมูลคนจน เพื่อพิจารณาประเด็นคำถาม และข้อมูลที่จำเป็นต่อการนำไปออกแบบพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางในรูปแบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐต่อรองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด เพื่อรับฟังและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

2.2 พัฒนาระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐโดยทีมนักวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และเจ้าหน้าที่ฝ่ายสารสนเทศขององค์การบริหารส่วนจังหวัดที่ได้รับมอบหมายให้ทำงานร่วมทีมวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน 2 ประการคือ (1) เพื่อออกแบบคลังข้อมูลแพลตฟอร์มขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำจังหวัดลำปาง และ (2) เพื่อพัฒนาระบบคลังข้อมูลแพลตฟอร์มขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำจังหวัดลำปาง โดยการดำเนินงานได้ทำการวิเคราะห์ออกแบบ พัฒนา บำรุงระบบคลังข้อมูลแพลตฟอร์มขจัดความแม่นยำแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำจังหวัดลำปาง ประกอบด้วยระบบย่อย 3 ระบบ คือ ระบบย่อยที่ 1 ข้อมูลครัวเรือนยากจน ระบอบย่อยที่ 2 สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจการแก้ไขปัญหาความยากจน และระบบย่อยที่ 3 ระบบส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจน

3. ปลายทาง: การนำใช้ระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ

แนวทางที่วางไว้สำหรับการดำเนินงาน มีดังนี้

3.1 ทดสอบการนำใช้ระบบ Application ร่วมกับฝ่ายสวัสดิการสังคม และตัวแทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) จำนวน 10 แห่ง ที่เป็นอาสาสมัครเข้าร่วมทดลองใช้ระบบ เพื่อประเมินผลประสิทธิภาพของระบบ และการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม (กรณีที่ระบบมีปัญหา)

3.2 ขยายผลการใช้ระบบ โดยฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการนำใช้ระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐให้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) จำนวน 67 แห่ง

3.3 ทีมวิจัยติดตามประเมินผลการใช้ระบบ ถอดบทเรียนการทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยหัวหน้าฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ สังกัดฝ่ายส่งเสริมสุขภาพกองสาธารณสุข/หัวหน้าฝ่ายสวัสดิการสังคม สังกัดฝ่ายสวัสดิการสังคม/ตัวแทนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)

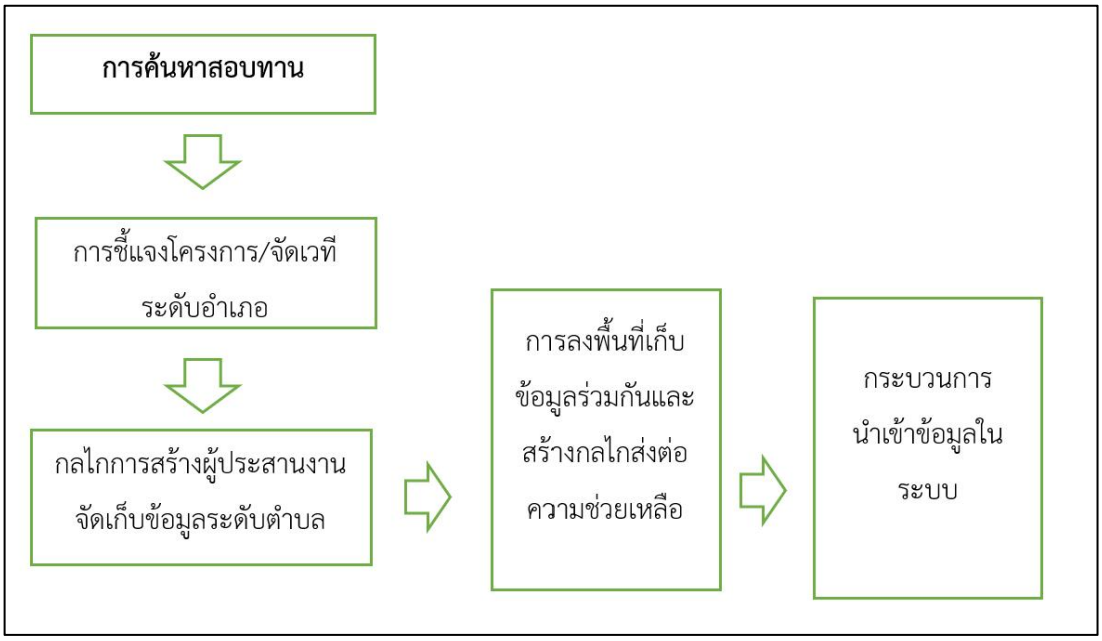
3.4 ติดตั้งระบบฐานข้อมูลกลาง (Built-in) Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการรัฐของโรงพยาบาลสุขภาพตำบล (รพ.สต.) จำนวน 67 แห่ง

3.5 จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการระบบฐานข้อมูลกลาง (Built-in) Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ จังหวัดลำปาง โดยทีมวิจัยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการดูแล ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาต่อการใช้และพัฒนาระบบต่อไป

หมายเหตุ *: ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนที่ 3.1 ทดสอบการนำใช้ระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ นำร่องการใช้งานโดย อบจ.ลำปาง ซึ่งผู้บริหารได้มอบนโยบายให้บรรจุแผนการใช้ระบบฐานข้อมูลไว้ในยุทธศาสตร์ของกองยุทธศาสตร์และงบประมาณ บริหารจัดการโดยนักวิชาการคอมพิวเตอร์ชำนาญการ และได้มอบนโยบายให้ส่วนงานทั้งหมดจำนวน 4 ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย กองสาธารณสุข ฝ่าย รพ.สต. กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ กองการศึกษา และสำนักปลัด ทดลองใช้ระบบเพื่อนำมาสรุปบทเรียนร่วมกัน และเตรียมขยายผลติดตั้งให้กับโรงพยาบาลสุขภาพตำบล (รพ.สต.) จำนวน 67 แห่ง ต่อไป*

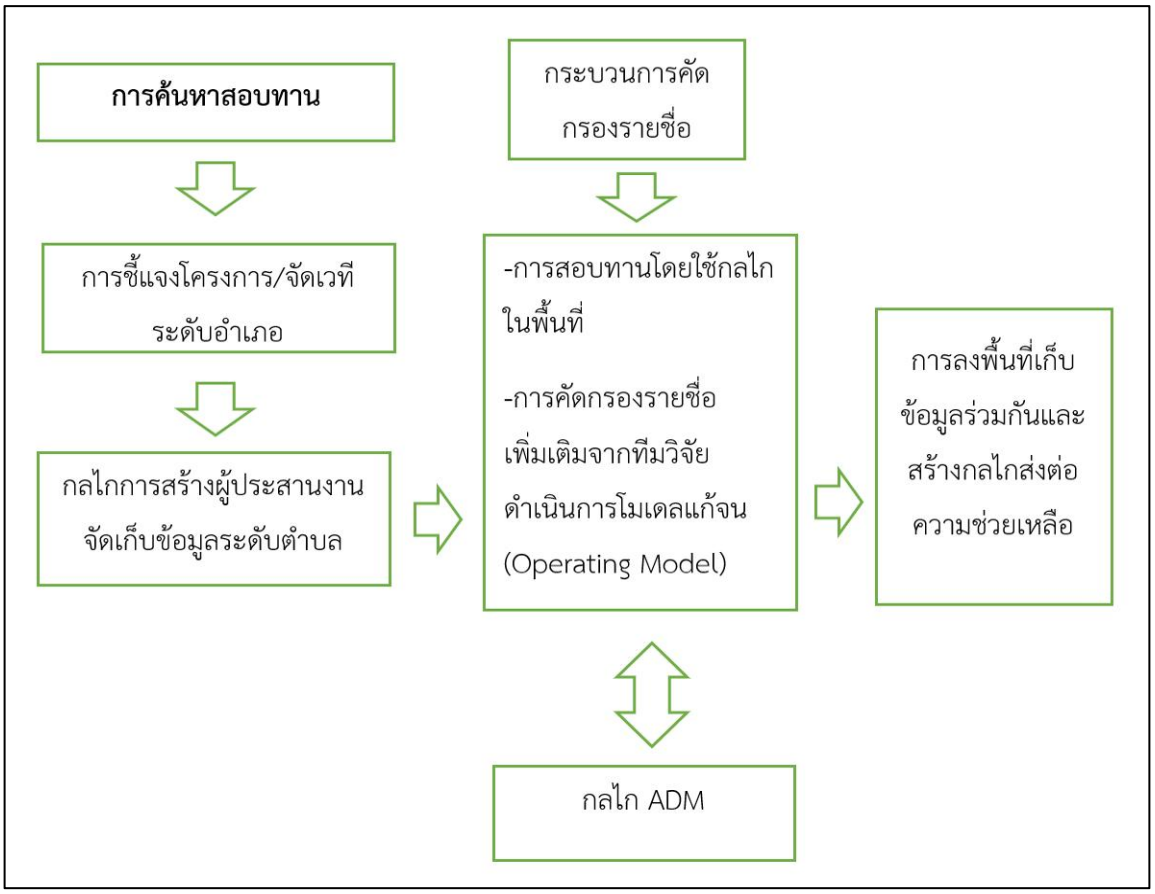
3. พัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS) เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของการแก้ไขปัญหาความยากจน

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์เรื่องการตรวจสอบข้อมูลครัวเรือนยากจนกลุ่มเป้าหมายด้วยกระบวนการค้นหาและสอบทานครอบคลุมทั้งจังหวัดลำปาง ได้ออกแบบดำเนินการดังนี้ (1) กระบวนการดำเนินงาน ได้ดำเนินการ โดยการจัดเวทีระดับอำเภอและตำบลในการชี้แจงรายละเอียด ขั้นตอน เกณฑ์การสำรวจ ค้นหา สอบทานครัวเรือนยากจน และการชี้แจงผ่านหนังสือราชการเพื่อให้พื้นที่รับทราบแนวทางการดำเนินงานของโครงการ และ (2) กลไกการค้นหา สอบทาน การจัดเก็บข้อมูลระดับพื้นที่ ได้สร้างกลุ่มอาสาสมัคร ทำหน้าที่ประสานงาน การเก็บข้อมูล การชี้เป้าครัวเรือนยากจน และร่วมจัดเก็บข้อมูลครัวเรือนยากจนกับนักวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน กลุ่ม อสม. นักบริหารจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) และนักศึกษาที่ผ่านการอบรมการเก็บข้อมูลโดยทีมวิจัย การสร้างกลุ่มอาสาสมัครระดับพื้นที่ดังกล่าวทีมวิจัยมีเป้าหมายเพื่อให้คนในพื้นที่ ได้เรียนรู้ เข้าใจ และสร้างการเป็นเจ้าของร่วมในข้อมูล อีกทั้งเป็นการเตรียมการถอนตัวจากพื้นที่หลังที่จากที่โครงการสิ้นสุดลงในปีพ.ศ. 2570 กระบวนการค้นหา สอบทาน ข้อมูลครัวเรือน ดังภาพ

ภาพที่ 4.3 กระบวนการทำงานค้นหา สอบทาน ข้อมูลครัวเรือนยากจน จังหวัดลำปาง

จากภาพที่ 4.3 แสดงผลการดำเนินการค้นหาและสอบทานครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้กลไกที่มุ่งเน้นการทำงานกับพื้นที่ สร้างความเข้าใจในการทำงานโครงการวิจัย ทั้งในภาพรวมระดับอำเภอ และการสื่อสารกับผู้ประสานงานบริหารจัดการข้อมูลในระดับตำบล โดยเริ่มต้นจากกระบวนการจัดเวทีชี้แจงภาพรวมโครงการระดับอำเภอ และการประสานงานร่วมกันกับประสานงานบริหารจัดการข้อมูลในระดับตำบล นำไปสู่กระบวนการค้นหาสอบทานกลุ่มเป้าหมาย โดยการมุ่งเน้นเสริมบทบาทที่สำคัญให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ในทุกรายตำบล และประสานความร่วมมือในการสร้างกลไกร่วมกันเพื่อสอบทานรายชื่อร่วมกันกับปกครองท้องที่ ผู้ประสานงานบริหารจัดการข้อมูลระดับตำบล โดยในการดำเนินการในปีงบประมาณการวิจัย พ.ศ. 2568 มีการเชื่อมโยงกลไกการทำงาน โดยสร้างบทบาทให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการปกครองท้องที่ให้มีความรู้ความเข้าใจรวมถึงทักษะต่างๆที่มีความสำคัญต่อการเป็นเจ้าของข้อมูล เพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์ และดูแลการจัดเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่องต่อไป ทั้งนี้ในการดำเนินการค้นหาและสอบทานคนจนกลุ่มเป้าหมาย ได้มีการคัดกรอง 2 ชั้น เพื่อให้มีความแม่นยำในการทำงานมากขึ้น โดยสามารถอธิบายได้จากภาพ ดังนี้

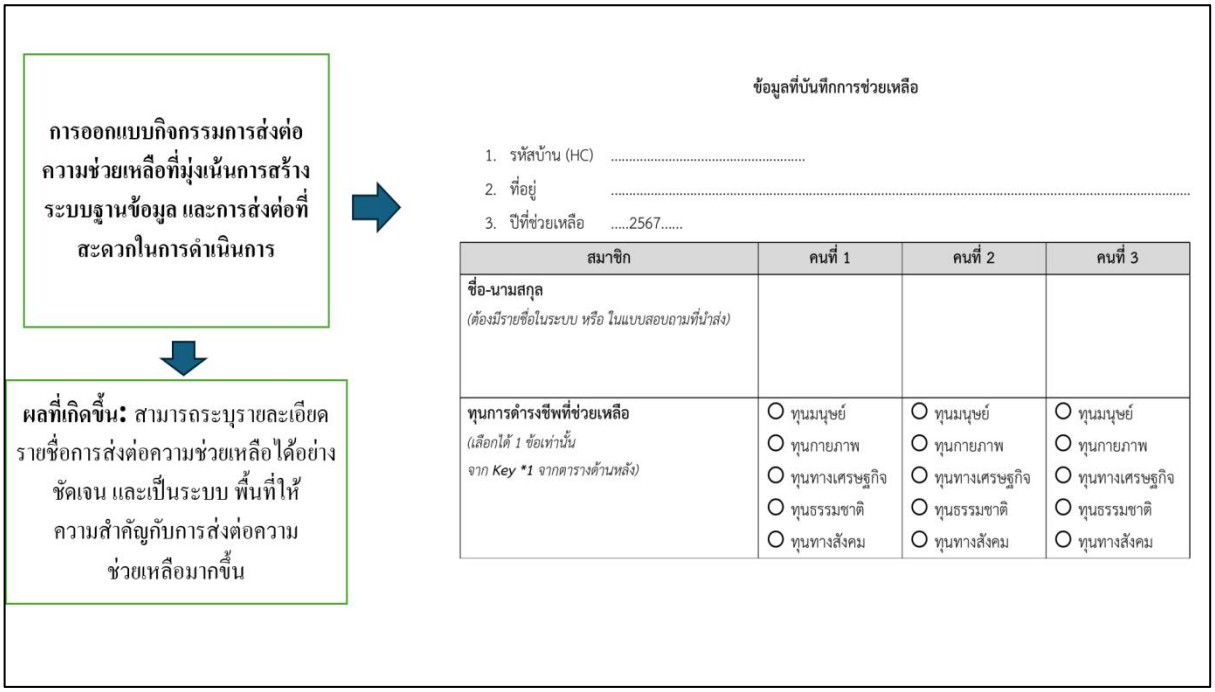

ภาพที่ 4.4 กระบวนการดำเนินการค้นหาและสอบทานคนจนกลุ่มเป้าหมายจังหวัดลำปาง

กระบวนการค้นหาสอบทานกลุ่มเป้าหมาย จากการถอดบทเรียนพบว่า กระบวนการสอบทานรายชื่อเพื่อให้ได้กลุ่มเป้าหมายที่แม่นยำ สามารถดำเนินการได้ใน 2 กระบวนการหลัก ได้แก่ **ประการที่หนึ่ง** การสอบทานโดยใช้กลไกในพื้นที่ ทั้งในระดับอำเภอและในระดับตำบล โดยใช้กลไกเชิงพื้นที่ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปกครองท้องที่ ภาคประชาสังคม รวมถึงคัดกรองค้นหาและสอบทานในพื้นที่ โดยมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับผู้ประสานงานบริหารจัดการข้อมูลระดับตำบล **ประการที่สอง** การคัด

กรองรายชื่อเพิ่มเติมจากทีมวิจัยดำเนินการโมเดลแก้จน (Operating Model) ที่มีการตรวจพบ / สอบทานเจอกลุ่มเป้าหมายระหว่างการดำเนินการ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้รายชื่อที่ได้จากการค้นหานั้นมีความแม่นยำมากขึ้น และเป็นการคัดกรองรายชื่อที่มีความหลากหลายมากขึ้น ในส่วนของการติดตามการจัดเก็บข้อมูลทางทีมวิจัยได้มีจุดมุ่งหมายให้การติดตามข้อมูลดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว และสร้างความเชื่อมั่น ความน่าเชื่อถือของโครงการที่มีต่อผู้เก็บข้อมูลในพื้นที่ โดยใช้กลไกการทำงานจากผู้ช่วยนักวิจัย ที่มีการดูแลให้คำปรึกษาให้คำตอบการทำงานให้กับผู้เก็บข้อมูลในพื้นที่ เพื่อการแก้ไขปัญหา และลดระยะเวลาการทำงานให้สั้นลง สิ่งที่มีความสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพคือการลดขั้นตอนการทำงานให้มีความกระชับมากขึ้น กล่าวคือ การเก็บข้อมูลร่วมกันพร้อมกันกระบวนการค้นหาสอบทานรายชื่อ ซึ่งช่วยให้ลดระยะเวลาดำเนินการให้น้อยลง และการจัดเก็บข้อมูลของกลุ่มเป้าหมาย มีประสิทธิภาพมากขึ้น **ประการที่สาม** การทำงานร่วมกับนักบริหารจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) ที่ทำงานร่วมกันกับโครงการร่วมด้วยช่วยกันคัดกรองจากข้อมูลที่มีในพื้นที่ เพื่อให้การค้นหาสอบทานมีความแม่นยำมากขึ้น ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการดังกล่าว สามารถสรุปประเด็น ได้ 2 ประการได้แก่ 1) ช่วยในการเก็บข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว และแม่นยำมากขึ้น สามารถลดระยะเวลาในการทำงาน และสร้างความเข้าใจอย่างต่อเนื่องข้อมูลมีความแม่นยำ (2) สามารถสร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูล สร้างความเป็นเจ้าของข้อมูลโดยคนในพื้นที่ รวมถึงความไว้เนื้อเชื่อใจในการทำงานร่วมกัน

การติดตามผลการช่วยเหลือและป้อนข้อมูลย้อนกลับ (Feedback Loop) ที่เป็น Real Time และพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System : DSS) ในการดำเนินการค้นหาสอบทานได้ออกแบบกิจกรรมการส่งต่อความช่วยเหลือ แยกการดำเนินการให้มีความชัดเจน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการออกแบบแบบฟอร์มการส่งต่อความช่วยเหลือ แนบกับการเก็บข้อมูลครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย และดำเนินการส่งต่อความช่วยเหลือจากกลุ่มภาคีเครือข่าย หรือการระดมทรัพยากรจากโครงการ ดังภาพ

ภาพที่ 4.5 กระบวนการติดตามการส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจนจังหวัดลำปาง

ผลการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS) เพื่อสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจนบนฐานข้อมูลเชิงพื้นที่และการเชื่อมโยงข้อมูลระดับส่วนกลาง

จากผลการดำเนินงานดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS) ของจังหวัดลำปางไม่ได้เป็นเพียงระบบจัดเก็บข้อมูลครัวเรือนยากจนเท่านั้น แต่ได้ยกระดับเป็น **แพลตฟอร์มข้อมูลกลาง (Provincial Poverty Data Platform)** ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงข้อมูลระหว่างระดับครัวเรือน ระดับพื้นที่ และระดับนโยบายเข้าด้วยกัน ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ข้อมูลชุดเดียวกัน (Single Source of Truth) ในการวางแผน ติดตาม และส่งต่อความช่วยเหลือได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาระบบ DSS มีฐานข้อมูลหลักจาก **PPPConnext** ซึ่งเกิดจากกระบวนการค้นหาและสอบทานครัวเรือนยากจนทั้ง 13 อำเภอของจังหวัดลำปาง โดยข้อมูลได้รับการตรวจสอบผ่านกลไกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร นักบริหารจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) และนักวิจัย ทำให้ข้อมูลมีความถูกต้อง ครอบคลุม และสะท้อนสถานการณ์ความยากจนในระดับพื้นที่จริง แตกต่างจากฐานข้อมูลเชิงทะเบียนที่ใช้เพียงข้อมูลสิทธิหรือข้อมูลรายได้เพียงด้านเดียว

ทั้งนี้ระบบ DSS ได้พัฒนาให้สามารถเชื่อมโยงข้อมูลจากหลายแหล่ง (Data Integration) ทั้งข้อมูลระดับพื้นที่และข้อมูลส่วนกลาง ประกอบด้วย

1. ฐานข้อมูลการค้นหาและสอบทานครัวเรือนยากจนของจังหวัดลำปาง
2. ฐานข้อมูล PPPConnext
3. ข้อมูลฐานทุนการดำรงชีพ 5 ด้าน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF)
4. ข้อมูลการส่งต่อความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ
5. ข้อมูลสวัสดิการแห่งรัฐและสิทธิการช่วยเหลือของประชาชน
6. ข้อมูลจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
7. ข้อมูลจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)
8. ข้อมูลจากศูนย์อำนวยการขจัดความยากจน (ศจพ.)
9. ข้อมูลการดำเนินงานของโมเดลแก้จน (Operating Model)

การเชื่อมโยงข้อมูลดังกล่าวทำให้ระบบสามารถลดปัญหาการจัดเก็บข้อมูลซ้ำซ้อนระหว่างหน่วยงาน และทำให้ทุกหน่วยงานใช้ข้อมูลชุดเดียวกันในการวิเคราะห์ปัญหา วางแผน และติดตามผลการช่วยเหลือ ส่งผลให้การดำเนินงานมีความรวดเร็วและแม่นยำมากขึ้น

ผลการยกระดับประสิทธิภาพการตัดสินใจเชิงนโยบาย

ผลการดำเนินงานพบว่า ระบบ DSS ช่วยเปลี่ยนรูปแบบการตัดสินใจจากการใช้ประสบการณ์หรือข้อมูลเฉพาะหน่วยงาน (Experience-based Decision) ไปสู่การตัดสินใจบนฐานข้อมูล (Evidence-based Decision Making) เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง และหน่วยงานภาคีสามารถเห็นข้อมูลครัวเรือนยากจนแบบ Real-time ผ่าน Dashboard ทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และครัวเรือน ทำให้สามารถ

1. วิเคราะห์พื้นที่วิกฤต (Hotspot) เช่นในกรณีปัญหาไฟป่า หมอกควัน
2. วิเคราะห์สาเหตุความยากจนรายครัวเรือน
3. จำแนกความรุนแรงของปัญหา
4. จัดลำดับความเร่งด่วนในการช่วยเหลือ
5. จัดสรรงบประมาณให้ตรงพื้นที่และตรงกลุ่มเป้าหมาย

6. ติดตามผลการช่วยเหลือย้อนหลังได้

ข้อมูลจากระบบ DSS จึงทำให้การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ของจังหวัดมีความแม่นยำมากขึ้น และลดข้อผิดพลาดจากการใช้ข้อมูลหลายชุดที่ไม่สอดคล้องกัน

ผลการเชื่อมโยงข้อมูลระดับพื้นที่สู่ระดับส่วนกลาง

จุดเด่นสำคัญของระบบ DSS คือการเชื่อมโยงข้อมูลแบบสองทิศทาง (Two-way Data Flow) ข้อมูลจากระดับครัวเรือนและชุมชนถูกส่งเข้าสู่ฐานข้อมูลกลางของจังหวัดผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ รพ.สต. จากนั้นข้อมูลดังกล่าวถูกสังเคราะห์และประมวลผลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของคณะกรรมการ ศจพ. จังหวัด และผู้บริหารจังหวัด ขณะเดียวกัน นโยบาย มาตรการ และสิทธิการช่วยเหลือจากหน่วยงานส่วนกลางสามารถส่งกลับมายังพื้นที่ผ่านระบบเดียวกัน ทำให้เกิดวงจรข้อมูล (Feedback Loop) ที่เชื่อมโยงระหว่างระดับพื้นที่กับระดับนโยบายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งลักษณะดังกล่าวช่วยให้จังหวัดสามารถติดตามผลการดำเนินงานได้แบบ Real-time รวมทั้งประเมินผลการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนภายหลังได้รับความช่วยเหลือ และสามารถปรับแผนการช่วยเหลือให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละครัวเรือนได้อย่างต่อเนื่อง

ผลการเพิ่มประสิทธิภาพการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน

ระบบ DSS ทำหน้าที่เป็นแพลตฟอร์มกลางที่เชื่อมโยงการทำงานของหน่วยงานหลายภาคส่วน ได้แก่

1. องค์การบริหารส่วนจังหวัด
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 104 แห่ง (ซึ่งเป็นเป้าหมายที่จะขยายแพลตฟอร์ม)
3. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 67 แห่ง
4. ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนจังหวัดและอำเภอ
5. หน่วยงานด้านสาธารณสุข
6. หน่วยงานด้านพัฒนาสังคม
7. หน่วยงานด้านพัฒนาชุมชน
8. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

การใช้ฐานข้อมูลร่วมกันทำให้ทุกหน่วยงานสามารถเห็นสถานะของครัวเรือนเป้าหมายเดียวกัน ลดความซ้ำซ้อนของการช่วยเหลือ และเพิ่มความต่อเนื่องในการติดตามผล ส่งผลให้การส่งต่อความช่วยเหลือ และ สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบและตรวจสอบย้อนกลับได้

ผลต่อการพัฒนาระบบข้อมูลความยากจนของจังหวัด

ผลการดำเนินงานสะท้อนว่าระบบ DSS ได้ยกระดับจาก "ฐานข้อมูลโครงการวิจัย" ไปสู่ "โครงสร้างพื้นฐานข้อมูลจังหวัด (Provincial Data Infrastructure)" โดยมีการเตรียมติดตั้งระบบถาวร (Built-in) ภายในองค์การบริหารส่วนจังหวัด และขยายผลสู่ รพ.สต. ทั้ง 67 แห่ง พร้อมกำหนดให้มีคณะกรรมการบริหารจัดการฐานข้อมูล ทำให้ระบบสามารถดำเนินงานต่อได้ภายหลังสิ้นสุดโครงการวิจัย แนวทางดังกล่าวทำให้ฐานข้อมูลความยากจนของจังหวัดสามารถเชื่อมโยงกับระบบข้อมูลภาครัฐในอนาคต รองรับการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างจังหวัดกับหน่วยงานส่วนกลาง และสนับสนุนการกำหนดยุทธศาสตร์การขจัดความยากจนที่อาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์ (Evidence-based Policy) เนื่องจากมีกระบวนการค้นหาสอบทานโดยความร่วมมือของชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ในการชี้เป้า

กล่าวโดยสรุปจากกระบวนการทำงานที่ผ่านมา พบว่า โครงการวิจัยไม่ได้ดำเนินการเพียงแค่การพัฒนาระบบ หรือไม่ใช่เพียงการพัฒนาโปรแกรม DSS แต่คือการพัฒนา **"Provincial Poverty Intelligence Platform"** ที่บูรณาการฐานข้อมูลหลายระดับเข้าด้วยกัน โดยมีจุดเด่น 5 ประการ ได้แก่

1. เชื่อมโยงข้อมูลระดับครัวเรือน ระดับพื้นที่ ระดับจังหวัด และพร้อมรองรับการเชื่อมต่อกับข้อมูลส่วนกลาง
2. ใช้ข้อมูลการค้นหาและสอบทานจริง (Verified Household Data) แทนการพึ่งพาฐานข้อมูลทะเบียนเพียงอย่างเดียว
3. วิเคราะห์ศักยภาพครัวเรือนด้วยกรอบ **SLF (ฐานทุน 5 ด้าน)** เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย
4. มีระบบ **Feedback Loop** ที่ติดตามผลการช่วยเหลือและปรับปรุงข้อมูลแบบต่อเนื่อง
5. พัฒนาเป็นโครงสร้างพื้นฐานข้อมูลถาวรของจังหวัด (Built-in) ที่สามารถขยายผลและใช้ประโยชน์ได้หลังสิ้นสุดโครงการวิจัย

4. ผลการค้นหา สอบทาน และการส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจนจังหวัดลำปาง

ผลการค้นหา สอบทาน ข้อมูลครัวเรือนยากจนจังหวัดลำปาง (ข้อมูล ณ วันที่ 31 มีนาคม 2569) พบว่า จังหวัดลำปางในปีพ.ศ. 2568 มีคนจน จำนวน 7,107 ครัวเรือน หรือจำนวน 19,781 คน โดยพื้นที่ที่มีคนจนกระจุกตัวมากที่สุด 5 ลำดับแรก คือ อำเภอเถิน จำนวน 1,623 ครัวเรือน อำเภอเมืองลำปาง จำนวน 1,104 ครัวเรือน อำเภองาว จำนวน 935 ครัวเรือน อำเภอห้างฉัตร จำนวน 766 ครัวเรือน และอำเภอวังเหนือ จำนวน 506 ครัวเรือน

การวิเคราะห์ฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework: SLF) พบว่า (1) ทุนมนุษย์ มีค่าเฉลี่ยรวม 2.53 คนจนมีปัญหาสุขภาพ การศึกษาต่ำ (2) ทุนกายภาพ มีค่าเฉลี่ยรวม 2.20 มีปัญหาพื้นที่ทำกินทางการเกษตร บ้านพักอาศัยไม่แข็งแรงและไม่สะอาดไม่ถูกสุขลักษณะ (3) ทุนเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยรวม 2.18 คนจนมีหนี้สิน มีรายจ่ายในครัวเรือนมากกว่ารายรับ และไม่มีเงินออม (4) ทุนธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยรวม 1.91 ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อยังชีพ หรือนำมาสร้างรายได้ และ (5) ทุนทางสังคม มีค่าเฉลี่ยรวม 1.61 พบว่าชุมชนมีการช่วยเหลือกันของคนในชุมชน

ตารางที่ 4.1 แสดงผลการเปรียบเทียบจำนวนครัวเรือนยากจน ปี พ.ศ.2568 กับ ปี พ.ศ.2567

ที่	อำเภอ	จำนวนครัวเรือนยากจนเปรียบเทียบ ปีพ.ศ.2568-2567					
		ปี พ.ศ.2568 (ครัวเรือน)	ปี พ.ศ.2567 (ครัวเรือน)	Matched (ครัวเรือน)	Exclusion (ครัวเรือน)	Matched (%)	Exclusion (%)
1	งาว	935	805	774	161	82.78%	17.22%
2	วังเหนือ	506	373	366	140	72.33%	27.67%
3	สบปราบ	139	131	128	11	92.09%	7.91%
4	ห้างฉัตร	766	709	628	138	81.98%	18.02%
5	เกาะคา	414	392	375	39	90.58%	9.42%
6	เถิน	1,623	1,174	1,160	463	71.47%	28.53%
7	เมืองปาน	286	33	32	254	11.19%	88.81%

ที่	อำเภอ	จำนวนครัวเรือนยากจนเปรียบเทียบ ปีพ.ศ.2568-2567					
		ปี พ.ศ.2568 (ครัวเรือน)	ปี พ.ศ.2567 (ครัวเรือน)	Matched (ครัวเรือน)	Exclusion (ครัวเรือน)	Matched (%)	Exclusion (%)
8	เมืองลำปาง	1,104	1,045	1,008	96	91.30%	8.70%
9	เสริมงาม	273	252	246	27	90.11%	9.89%
10	แจ้ห่ม	257	222	215	42	83.66%	16.34%
11	แม่ทะ	207	141	136	71	65.70%	34.30%
12	แม่พริก	189	168	167	22	88.36%	11.64%
13	แม่เมาะ	408	360	347	61	85.05%	14.95%
รวม		**7,107**	**5,805**	**5,582**	**1,525**	**-**	**-**

ผลการเปรียบเทียบจำนวนคนจน ปีพ.ศ 2568 กับ 2567 จำแนกรายครัวเรือน พบว่า มีครัวเรือนยากจน จำนวน 1,525 ครัวเรือน โดยกระจุกตัวอยู่ที่ อำเภอเถิน จำนวน 463 ครัวเรือน รองลงมาคือ อำเภอเมืองปาน จำนวน 254 ครัวเรือน และอำเภองาว จำนวน 161 ครัวเรือน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่ามีจำนวนครัวเรือนยากจนเพิ่มขึ้นทุกอำเภอ การค้นหา สอบทาน พบว่า สาเหตุที่คนจนเพิ่มขึ้นเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ถูกเลิกจ้างงาน และปัญหาสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือน

ตารางที่ 4.2 แสดงผลการเปรียบเทียบจำนวนคนจน ปี พ.ศ 2568 กับ ปี พ.ศ.2567

ที่	อำเภอ	จำนวนคนจนยากจน ปี พ.ศ.2568-2567					
		ปี 2568 (คน)	ปี 2567 (คน)	Matched (คน)	Exclusion (คน	Matched (%)	Exclusion (%)
1	งาว	2,357	2,042	1,975	382	83.79%	16.21%
2	วังเหนือ	1,273	933	913	360	71.72%	28.28%
3	สบปราบ	351	326	320	31	91.17%	8.83%
4	ห้างฉัตร	2,175	2,097	1,846	329	84.87%	15.13%
5	เกาะคา	1,175	1,127	1,065	110	90.64%	9.36%
6	เถิน	5,165	3,843	3,784	1,381	73.26%	26.74%
7	เมืองปาน	671	98	95	576	14.16%	85.84%
8	เมืองลำปาง	2,992	2,899	2,773	219	92.68%	7.32%
9	เสริมงาม	699	660	636	63	90.99%	9.01%
10	แจ้ห่ม	665	612	584	81	87.82%	12.18%
11	แม่ทะ	510	367	361	149	70.78%	29.22%
12	แม่พริก	490	454	440	50	89.80%	10.20%
13	แม่เมาะ	1,258	1,135	1,084	174	86.17%	13.83%
รวม		**19,781**	**16,593**	**15,876**	**3,905**	**-**	**-**

ผลการเปรียบเทียบจำนวนคนจน ปีพ.ศ 2568 กับ 2567 จำแนกรายคน พบว่ามีคนจนเพิ่มขึ้น จำนวน 3,905 คน โดยกระจุกตัวอยู่ที่อำเภอเถิน จำนวน 1,381 คน รองลงมาคืออำเภองาว จำนวน 382 คน และอำเภอวังเหนือ จำนวน 360 คน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่ามีจำนวนคนจนเพิ่มขึ้นทุกอำเภอ การค้นหาสอบทาน พบว่า สาเหตุที่คนจนเพิ่มขึ้นเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ถูกเลิกจ้างงาน และปัญหาสุขภาพของสมาชิกในครัวเรือน

การเลื่อนสถานะทางสังคม จากการดำเนินโครงการวิจัยเทียบ จำนวนครัวเรือนยากจน ปี พ.ศ. 2567 กับ ปี พ.ศ. 2568 พบว่า มีครัวเรือนยากจนเลื่อนสถานะทางสังคม หรือครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นรวมทั้งสิ้น 2,291 ครัวเรือน โดยการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในกลุ่ม “อยู่พอได้” และ “อยู่ยาก” จำนวน 1,163 และ 1,036 ครัวเรือน การช่วยเหลือส่งต่อครัวเรือนยากจน ในหลายมิติ จำนวน 6,180 คน จำนวนรายละเอียดต่างๆ แสดงในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แสดงภาพรวมการคำนวณและเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นของฐานทุน 5 มิติ (ระหว่างปี 2567-2568)

ทุน 5 ด้าน	จำนวนครัวเรือน ที่มีการเปลี่ยนแปลง	กลุ่มที่ 1 อยู่ลำบาก	กลุ่มที่ 2 อยู่ยาก	กลุ่มที่ 3 อยู่พอได้	กลุ่มที่ 4 อยู่พอดี
ทุนมนุษย์	1,200	4	357	827	12
ทุนกายภาพ	240	2	238	-	-
ทุนเศรษฐกิจ	609	15	249	313	32
ทุนธรรมชาติ	211	11	181	19	-
ทุนสังคม	31	16	11	4	-
รวมทั้งหมด	**2,291**	**48**	**1,036**	**1,163**	**44**

จากข้อมูลในตารางแสดงภาพรวมการเปลี่ยนแปลงฐานทุนการดำรงชีพทั้ง 5 มิติของครัวเรือนเป้าหมายในช่วงปี 2567–2568 พบว่ามีครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นรวมทั้งสิ้น 2,291 ครัวเรือน โดยการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในกลุ่ม “อยู่พอได้” และ “อยู่ยาก” จำนวน 1,163 และ 1,036 ครัวเรือน ตามลำดับ ซึ่งจังหวัดลำปางได้ดำเนินการค้นหาและสอบทานข้อมูลครัวเรือนยากจนได้ครบทั้ง 13 อำเภอของจังหวัด ทำให้ข้อมูลมีความครอบคลุมและสะท้อนสถานการณ์จริงในระดับพื้นที่อย่างชัดเจน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าทุนมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงสูงสุด จำนวน 1,200 ครัวเรือน รองลงมาคือทุนเศรษฐกิจ 609 ครัวเรือน และทุนกายภาพ 240 ครัวเรือน แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพคนและเศรษฐกิจครัวเรือนเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิต ขณะที่ทุนธรรมชาติและทุนสังคมมีการเปลี่ยนแปลงในระดับที่น้อยกว่า ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างในบางมิติ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภาพรวม โดยเฉพาะในพื้นที่ดำเนินโครงการ แสดงให้เห็นถึงผลสัมฤทธิ์ของการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ที่สามารถยกระดับฐานทุนและสถานะความเป็นอยู่ของครัวเรือนได้อย่างเป็นรูปธรรม

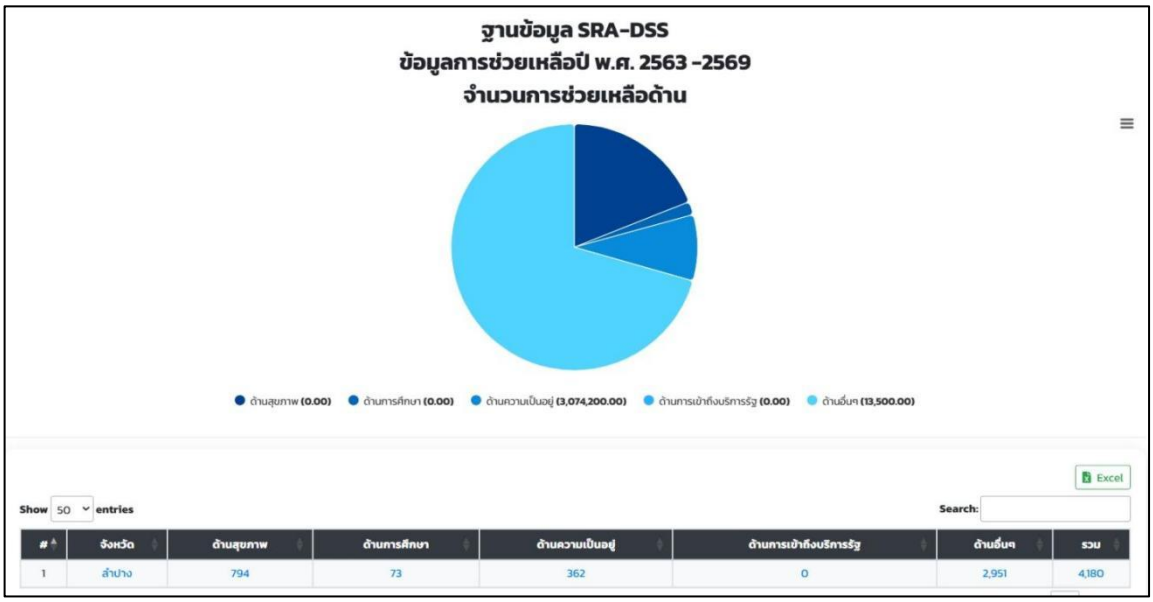
ตารางที่ 4.4 แสดงภาพรวมการคำนวณและเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นของฐานทุน 5 มิติ แยกรายอำเภอ (ระหว่างปี 2567-2568)

ที่	อำเภอ	ทุนมนุษย์	ทุนกายภาพ	ทุนเศรษฐกิจ	ทุนธรรมชาติ	ทุนสังคม
1	เมืองลำปาง	+174	+25	+107	+19	+2
2	วังเหนือ	+62	+13	+32	+17	-
3	เถิน	+302	+42	+103	+74	+3
4	ห้างฉัตร	+143	+32	+70	+14	+6
5	แจ้ห่ม	+34	+7	+18	+6	-
6	งาว	+181	+38	+102	+28	+5
7	แม่เมาะ	+67	+22	+45	+7	+2
8	เสริมงาม	+37	+10	+28	+7	+2
9	แม่พริก	+49	+6	+28	+17	+5
10	แม่ทะ	+32	+3	+16	+1	-
11	สบปราบ	+43	+28	+15	+19	+6
12	เมืองปาน	+6	+1	+1	+1	-
13	เกาะคา	+70	+13	+44	+1	-
รวม		**+1,200**	**+240**	**+609**	**+211**	**+31**

จากข้อมูลในตารางแสดงการเปลี่ยนแปลงฐานทุนทั้ง 5 ด้านจำแนกรายอำเภอ พบว่าทุกอำเภอมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในทิศทางบวกในเกือบทุกมิติ โดยเฉพาะในพื้นที่ดำเนินงาน (บรรทัดสีส้ม) กำกซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินโครงการแก้จน พบว่ามีระดับการเปลี่ยนแปลงที่โดดเด่นกว่าพื้นที่อื่นอย่างชัดเจน สะท้อนถึงผลของการเข้าไปดำเนินงานเชิงรุกและการบูรณาการความช่วยเหลือในระดับพื้นที่ เมื่อพิจารณารายอำเภอ พบว่าอำเภอเถินมีการเปลี่ยนแปลงสูงสุดในหลายมิติ โดยเฉพาะทุนมนุษย์และทุนธรรมชาติ รองลงมาคืออำเภองาว เมืองลำปาง และห้างฉัตร ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในระดับสูงอย่างต่อเนื่อง ขณะที่บางอำเภอ เช่น เมืองปาน หรือแม่ทะ มีการเปลี่ยนแปลงในระดับค่อนข้างน้อย ซึ่งอาจสะท้อนถึงข้อจำกัดด้านศักยภาพหรือโอกาสในการเข้าถึงการพัฒนา อย่างไรก็ตาม ข้อมูลทั้งหมดในตารางนี้เกิดจากการสำรวจและสอบทานข้อมูลครัวเรือนยากจนอย่างครอบคลุมทั้ง 13 อำเภอของจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นจุดเด่นสำคัญที่ทำให้สามารถเห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงในระดับจังหวัดได้อย่างครบถ้วนและแม่นยำ นอกจากนี้ยังพบว่าทุนมนุษย์และทุนเศรษฐกิจเป็นมิติที่มีการเปลี่ยนแปลงสูงในหลายพื้นที่ สะท้อนถึงบทบาทสำคัญของการพัฒนาคนและเศรษฐกิจฐานรากในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาว

ตารางที่ 4.5 แสดงการส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจนรายมิติ/ประเด็น

ลำดับ	มิติ/ประเด็นการช่วยเหลือ	จำนวน (คน)
1	ด้านสุขภาพ	794 คน
2	การศึกษา	73 คน
3	ด้านที่อยู่อาศัย	362 คน
4	ด้านอื่นๆ เช่น ถุงยังชีพ เงินสงเคราะห์เฉพาะกิจ	2,951 คน
5	ด้านสิ่งแวดล้อม หมอกควัน ไฟป่า *อยู่ระหว่างดำเนินการกรอกข้อมูล (ช่วงเมษายน 2569)	2,000 คน
รวม		**6,180 คน**

หมายเหตุ: เดือนเมษายน 2569 อบจ.ลำปาง ได้ดำเนินการช่วยเหลือครัวเรือนยากจนในมิติปัญหาสิ่งแวดล้อม หมอกควัน อีกจำนวน 2,000 คน ซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินการป้อนข้อมูลเข้าระบบ

ภาพที่ 4.6 ข้อมูลการช่วยเหลือ ปี พ.ศ.2563 - 2569

จากผลการส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจนเป้าหมายในช่วงปี พ.ศ. 2563–2568 พบว่าการดำเนินงานดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างเป็นรูปธรรมในหลายมิติ รวมทั้งหมด จำนวน 6,180 คน โดยแยกเป็นมิติด้านสุขภาพที่มีการส่งต่อจำนวน 794 คน และด้านการศึกษาจำนวน 73 คน ซึ่งสะท้อนถึงการประสานงานกับหน่วยงานที่มีภารกิจเฉพาะด้านในการดูแลคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างตรงจุด ขณะที่ด้านความเป็นอยู่มีการส่งต่อจำนวน 362 คน คิดเป็นมูลค่าการช่วยเหลือ 3,074,200 บาท และด้านอื่น ๆ จำนวน 2,951 คน คิดเป็นมูลค่า 13,500 บาท และในช่วงเดือนเมษายน 2569 อบจ.ลำปาง ได้ดำเนินการช่วยเหลือครัวเรือนยากจนในมิติปัญหาสิ่งแวดล้อม หมอกควัน อีกจำนวน 2,000 คน ซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินการป้อนข้อมูลเข้าระบบแสดงให้เห็นถึงความครอบคลุมของการช่วยเหลือที่ตอบสนองต่อปัญหาที่หลากหลายของครัวเรือนยากจน

ผลการดำเนินงานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของกลไกการบูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานภาคีในจังหวัดลำปาง ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาควิชาการ และ

ภาคประชาสังคม ที่ร่วมกันขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนในลักษณะเชิงรุก โดยมีการเชื่อมโยงข้อมูล การคัดกรอง และการส่งต่อความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ การที่สามารถจำแนกประเภทของความช่วยเหลือออกเป็นรายด้านได้อย่างชัดเจน ยังสะท้อนถึงประสิทธิภาพของระบบฐานข้อมูลและกระบวนการบริหารจัดการข้อมูลในระดับพื้นที่ ซึ่งช่วยให้การช่วยเหลือมีความแม่นยำ ตรงกลุ่มเป้าหมาย และลดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงาน ในภาพรวมการส่งต่อความช่วยเหลือดังกล่าวไม่เพียงเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าให้กับครัวเรือนยากจนเท่านั้น แต่ยังเป็นการเสริมสร้างระบบความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในระดับจังหวัดให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทของจังหวัดลำปางที่มีการขับเคลื่อนงานอย่างครอบคลุมและเป็นระบบ ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมและสามารถขยายผลไปสู่การพัฒนาเชิงนโยบายในระยะต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนของจังหวัดลำปาง จากกระบวนการค้นหาสอบทานครัวเรือนยากจนจังหวัดลำปาง

ฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) หรือทุน 5 มิติ ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนธรรมชาติ เป็นแนวทางสำคัญในการทำความเข้าใจต่อศักยภาพ ทรัพยากร และข้อจำกัดของครัวเรือนยากจน เพื่อที่จะนำมาวางแผนออกแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับกลุ่มครัวเรือนยากจนในแต่ละพื้นที่ ฐานทุน 5 ด้าน จึงเป็นเสมือนเป็นทรัพยากรที่สำคัญของครัวเรือนยากจนที่จะสามารถใช้เป็น “ต้นทุนชีวิต” ที่สามารถนำมาใช้เพื่อสร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างความมั่นคงและยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น กรอบการวิเคราะห์ฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF.) จึงไม่ใช่การมองประเด็นความยากจนเพียงแค่ “รายได้” เท่านั้น แต่ความยากจนที่เกิดขึ้นอาจจะเกิดจากความขาดแคลนในประเด็นอื่นๆ ร่วมด้วย เช่น การศึกษาต่ำ ขาดความรู้ ขาดคนหนุนเสริม ขาดโอกาสการเข้าถึงสิทธิ์ทางชุมชน สังคม สิทธิ์การเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ เป็นต้น

ที่มา: ฐานข้อมูล https://sradss.ppaos.com/dashboard/?p=ppaos (ข้อมูล ณ วันที่ 31 มีนาคม2569)

ภาพที่ 4.7 ฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน 5 มิติ ของจังหวัดลำปาง

การออกแบบงานวิจัยเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์หนึ่งที่สร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Mobility) รายครัวเรือนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อาชีพ รายได้ และการเข้าถึงการ

ศึกษา ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ลดความยากจน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลไกภาคีความร่วมมือ จากการวิเคราะห์ฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) พบว่าทุน 5 มิติประกอบด้วย **(1) ทุนมนุษย์** มีค่าเฉลี่ยรวม 2.53 ปัญหาที่พบคือ ปัญหาสุขภาพ สถานภาพทางการศึกษาต่ำ และการภาษาไทยไม่ออก **(2) ทุนกายภาพ** มีค่าเฉลี่ยรวม 2.20 ปัญหาที่พบคือ ปัญหาพื้นที่ทำกินทางการเกษตร ขาดอุปกรณ์สารสนเทศ เช่น โทรศัพท์ สัญญาณอินเตอร์เน็ตที่ดีสำหรับรองรับสวัสดิการรัฐ หรือข้อมูลต่างๆ ในการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ และ บ้านพักอาศัยไม่มีการจัดเก็บสิ่งของ สภาพบ้านเรือนไม่แข็งแรง **(3) ทุนเศรษฐกิจ** มีค่าเฉลี่ยรวม 2.18 ปัญหาที่พบคือ ครัวเรือนประสบปัญหาหนี้สิน มีรายจ่ายในครัวเรือนมาก และไม่มีการออม **(4) ทุนธรรมชาติ** มีค่าเฉลี่ยรวม 1.91 ปัญหาที่พบคือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อยังชีพ และสร้างรายได้ และครัวเรือนมีที่ทำกินอยู่ในพื้นที่ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และ **(5) ทุนทางสังคม** มีค่าเฉลี่ยรวม 1.61 โดยชุมชนมีการจัดการปัญหาความขัดแย้ง มีประสบการณ์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน และมีการช่วยเหลือกันของคนในชุมชน จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ฐานทุนการดำรงชีพของครัวเรือนยากจนเป้าหมายในจังหวัดลำปางอยู่ในระดับเปราะบางอย่างยิ่ง จึงมีความจำเป็นที่ต้องเร่งการยกระดับความช่วยเหลือจากกลไกความร่วมมือของหน่วยงานทุกภาคส่วนภายใต้บทบาทของสถาบันการศึกษาเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการทำหน้าที่เชื่อมต่อ หนุนเสริมโอกาสทั้งครัวเรือนยากจน และภาคีความร่วมมือทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อน ขจัดความยากจนผ่านกระบวนการเรียนรู้ และการดำเนินงานไปด้วยกันตามบทบาท ภารกิจของแต่ละหน่วยงาน โดยผลการวิเคราะห์ฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) ของครัวเรือนยากจนจังหวัดลำปางในปี พ.ศ. 2568 เพื่อนำผลไปออกแบบโมเดลแก้จน แยกรายละเอียดตามมิติทุน 5 มิติ และแสดงพื้นที่ดำเนินการโมเดลแก้จน มีรายละเอียดดังตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4.6 แสดงข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนมนุษย์-ด้านสุขภาพ)

ที่	อำเภอ	อายุ (คน) (A3.1)					สถานะตามทะเบียนบ้าน (คน) (A5)			สุขภาพ (คน) (A6)			
		ปฐมวัย น้อยกว่า-5 ปี	วัยเรียน 6-14 ปี	วัยรุ่น 15-24 ปี	วัยทำงาน 25-59 ปี	ผู้สูงวัย 60 ปีขึ้นไป	มีชื่อและ อาศัยอยู่	มีชื่อ แต่ไม่อาศัย	ไม่มีชื่อ แต่อาศัยอยู่	ปกติ	ป่วยเรื้องรัง (ไม่ติดเตียง)	พิการ พึ่งตนเองได้	ติดเตียง/ พิการ พึ่งตัวเองไม่ได้
1	เมืองลำปาง	43	169	220	1,283	1,277	2,428	531	33	2,058	547	308	79
2	แม่เมาะ	18	87	117	554	482	921	297	40	903	144	174	37
3	เกาะคา	19	58	108	515	475	935	223	17	798	185	159	33
4	เสริมงาม	6	44	61	289	299	581	110	8	489	116	78	16
5	งาว	34	147	202	1,030	944	1,903	425	29	1,799	226	268	64
6	แจ้ห่ม	8	34	55	295	273	532	124	9	424	103	118	20
7	วังเหนือ	11	60	89	547	566	986	269	18	964	148	128	33
8	เถิน	89	428	516	2,354	1,778	3,793	1,331	41	3,976	790	325	74
9	แม่พริก	7	35	55	171	222	375	109	6	354	71	53	12
10	แม่ทะ	7	28	39	212	224	392	115	3	340	59	91	20
11	สบปราบ	7	22	27	147	148	304	45	2	240	54	40	17
12	ห้างฉัตร	58	134	203	892	888	1,793	348	34	1,554	231	337	53
13	เมืองปาน	22	51	59	261	278	595	73	3	427	149	85	10
	รวม (คน)	**329**	**1,297**	**1,751**	**8,550**	**7,854**	**15,538**	**4,000**	**243**	**14,326**	**2,823**	**2,164**	**468**

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนมนุษย์-ด้านสุขภาพ โดยภาพรวมทั้งจังหวัดพบว่า กลุ่มครัวเรือนยากจนมีจำนวนประชากรที่มีอายุระหว่างวัยทำงานที่มีอายุตั้งแต่ 25-59 ปี จำนวน 8,550 คน รองลงมาคือ เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 7,854 คน และอยู่ในช่วงวัยรุ่นมีอายุระหว่าง 15-24 ปี จำนวน 1,751 คน แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างประชากรที่มีแรงงานเป็นกลุ่มหลักและมีสัดส่วนผู้สูงอายุในระดับสูง สะท้อนสภาวะสังคมสูงวัยในพื้นที่อย่างชัดเจน จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สังคมสูงวัย (Aging Society) มีความเชื่อมโยงกับความยากจน เช่น รายได้ลดลงเนื่องจากผู้สูงอายุได้ออกจากตลาดแรงงาน แต่รายจ่ายด้านการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น คนวัยแรงงานต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายมากขึ้น โดยผู้สูงอายุที่มีสถานะยากจน ขาดเงินออมยิ่งมีความเปราะบางมากขึ้นส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำชัดเจนขึ้น ข้อมูลด้านสถานะตามทะเบียนบ้านพบว่า ส่วนใหญ่มีชื่อและอาศัยอยู่จริงในพื้นที่ 15,538 คน บ่งบอกถึงความมั่นคงของถิ่นที่อยู่และโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการภาครัฐ ขณะที่

ด้านสุขภาพ พบคนจนที่มีสุขภาพปกติจำนวน 14,326 คน ผู้ป่วยเรื้อรัง (ไม่ติดเตียง) จำนวนมากถึง 2,823 คน ผู้พิการ(พึ่งตนเองได้) จำนวน 2,164 คน และผู้ป่วยติดเตียง พิการ (พึ่งตนเองไม่ได้) จำนวน 468 คน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึงภาระด้านสุขภาพของครัวเรือนยากจน และความจำเป็นที่หน่วยงานภาครัฐต้องเร่งสนับสนุนการดูแลสุขภาพเชิงรุกและการเข้าถึงบริการสุขภาพพื้นฐานในระดับครัวเรือน

ตารางที่ 4.7 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนมนุษย์-ด้านสวัสดิการสังคม)

ที่	อำเภอ	สวัสดิการสังคมที่ได้รับในปัจจุบัน (คน) (A7)										รวม (คน)
		ไม่ได้รับ (- บาท)	เด็กแรกเกิด (600.- ต่อเดือน)	เบี้ยผู้สูงอายุ/คนชรา (600.-ถึง1,000.- ต่อเดือน)	เบี้ยคนพิการ (800.- ต่อเดือน)	ประกันสังคม (ม.33)	ประกันสังคม (ม.40)	บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ (300.- ต่อเดือน)	ไม่ทราบ	อื่นๆ (เช่น ทุนการศึกษา, เบี้ยซ่อมแซมบ้าน, อุปกรณ์ช่วยเหลือคนพิการ)	ไม่ระบุ	
1	เมืองลำปาง	1,058	40	1,265	376	30	2	1,433	53	3	1	4,261
2	แม่เมาะ	423	16	480	190	39	1	601	34	14	0	1,798
3	เกาะคา	404	15	460	201	4	2	534	47	9	1	1,677
4	เสริมงาม	245	6	295	90	3	0	371	6	2	0	1,018
5	งาว	837	31	934	335	11	0	1,144	18	1	0	3,311
6	แจ้ห่ม	202	8	271	148	5	0	359	20	0	0	1,013
7	วังเหนือ	346	11	561	162	2	0	659	57	1	0	1,799
8	เถิน	2,252	76	1,770	385	28	1	2,016	122	8	3	6,661
9	แม่พริก	172	6	219	63	13	1	197	10	1	0	682
10	แม่ทะ	147	7	221	116	3	0	294	13	0	0	801
11	สบปราบ	117	4	144	60	2	0	149	9	0	0	485
12	ห้างฉัตร	806	55	878	400	11	2	910	33	6	3	3,104
13	เมืองปาน	191	16	273	101	0	0	417	0	1	0	999
รวม (คน)		**7,200**	**291**	**7,771**	**2,627**	**151**	**9**	**9,084**	**422**	**46**	**8**	**27,609**

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนมนุษย์-ด้านสวัสดิการสังคม โดยภาพรวมพบว่า ประชาชนได้รับสวัสดิการจากรัฐหลายประเภท โดยส่วนใหญ่ได้รับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ จำนวน 9,084 คน รองลงมาคือ เบี้ยผู้สูงอายุ จำนวน 7,771 คน และ เบี้ยคนพิการ จำนวน 2,627 คน อย่างไรก็ตาม ยังมีกลุ่มคนจนที่ตกหล่นไม่ได้รับสวัสดิการสังคมใดๆ อีกจำนวน 7,200 คน และไม่ทราบหรือเข้าไม่ถึงสวัสดิการที่ควรได้รับจำนวน 422 คน ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงระบบสวัสดิการของรัฐ และชี้ให้เห็นว่ากลไกการประชาสัมพันธ์หรือระบบคัดกรองผู้มีสิทธิ์ยังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้พิการหรือผู้สูงอายุที่อยู่ห่างไกล การขับเคลื่อนงานในระยะต่อไปจึงควรมุ่งเน้นการสร้างฐานข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อให้ครัวเรือนยากจนสามารถเข้าถึงสวัสดิการอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมมากขึ้น

ตารางที่ 4.8 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนมนุษย์-ด้านการศึกษา)

ที่	อำเภอ	จำนวนคนที่พูด อ่าน เขียน ภาษาไทย ไม่ได้ (คน)			การศึกษาสูงสุด (คน) (A11)						กำลังศึกษาระดับ (คน) (A12)			
		พูดภาษาไทยไม่ได้ (A9/0)	อ่านภาษาไทยไม่ได้ (A9.1/0)	เขียนภาษาไทยไม่ได้ (A10/0)	ไม่ได้เรียน	ต่ำกว่าประถมศึกษา	ประถมศึกษา	ม.ต้น หรือเทียบเท่า	ม.ปลาย หรือเทียบเท่า	ป.ตรี หรือเทียบเท่า	ประถมศึกษา	ม.ต้น หรือเทียบเท่า	ม.ปลาย หรือเทียบเท่า	ป.ตรี หรือเทียบเท่า
1	เมืองลำปาง	60	345	359	300	298	1,271	439	253	164	122	64	61	36
2	แม่เมาะ	41	223	223	189	218	427	209	98	26	64	29	34	11
3	เกาะคา	20	121	130	91	126	533	202	106	31	40	32	31	10
4	เสริมงาม	21	166	166	157	125	213	125	47	7	30	14	24	5
5	งาว	42	262	280	214	235	1,127	388	251	49	91	67	81	27
6	แจ้ห่ม	26	142	150	110	112	225	84	67	18	27	11	17	5
7	วังเหนือ	39	245	240	229	193	484	140	126	45	36	28	25	11
8	เถิน	44	271	266	217	727	2,140	903	561	180	256	204	131	53
9	แม่พริก	12	44	42	33	58	204	79	71	10	19	18	17	14
10	แม่ทะ	9	105	103	79	101	180	65	58	4	20	11	7	13
11	สบปราบ	12	46	43	29	64	155	40	49	1	10	11	5	7

ที่	อำเภอ	จำนวนคนที่พูด อ่าน เขียน ภาษาไทย ไม่ได้ (คน)			การศึกษาสูงสุด (คน) (A11)						กำลังศึกษาระดับ (คน) (A12)			
		พูดภาษาไทยไม่ได้ (A9/0)	อ่านภาษาไทยไม่ได้ (A9.1/0)	เขียนภาษาไทยไม่ได้ (A10/0)	ไม่ได้เรียน	ต่ำกว่าประถมศึกษา	ประถมศึกษา	ม.ต้น หรือเทียบเท่า	ม.ปลาย หรือเทียบเท่า	ป.ตรี หรือเทียบเท่า	ประถมศึกษา	ม.ต้น หรือเทียบเท่า	ม.ปลาย หรือเทียบเท่า	ป.ตรี หรือเทียบเท่า
12	ห้างฉัตร	45	213	228	185	302	891	369	205	83	82	60	58	20
13	เมืองปาน	23	176	194	154	98	258	78	61	7	39	25	13	5
รวม (คน)		**394**	**2,359**	**2,424**	**1,987**	**2,657**	**8,108**	**3,121**	**1,953**	**625**	**836**	**574**	**504**	**217**

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนมนุษย์-ด้านการศึกษา โดยภาพรวมพบว่า ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงสุดคือระดับประถมศึกษา จำนวน 8,108 คน รองลงมาคือระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น หรือเทียบเท่า จำนวน 3,121 คน และต่ำกว่าประถมศึกษา จำนวน 2,657 คน ขณะเดียวกันยังพบว่ามีผู้ที่เขียนภาษาไทยไม่ได้ จำนวน 2,424 คน และอ่านภาษาไทยไม่ได้ จำนวน 2,359 คน ในขณะที่ครัวเรือนยากจนได้ส่งบุตรเรียนหนังสืออยู่ระดับประถมศึกษา จำนวน 836 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่าจำนวน 574 คน ระดับมัธยมปลายหรือเทียบเท่า จำนวน 504 คน และระดับปริญญาตรี จำนวน 217 คน จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าระดับการศึกษาต่ำเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่นำไปสู่ความยากจน หรืออาจกล่าวได้ว่าสาเหตุความยากจนหลักมาจากการศึกษาต่ำ ทำให้ไม่มีทักษะอาชีพ ใช้แรงงานรับจ้าง หาเลี้ยงชีพ รายได้ไม่มั่นคง ไม่มีเงินออม มีหนี้สิน เข้าไม่ถึงแหล่งทุน เป็นหนี้นอกระบบ ส่งผลให้เกิดภาวะความยากจนข้ามรุ่น ดังนั้นการศึกษาต่ำกับความยากจน มีความสัมพันธ์กันแบบ “วงจรซ้ำซ้อน” ที่ส่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตหลายประเด็นคือ ขาดโอกาสในการทำงานที่จำกัด เนื่องจากงานที่ทำได้คืองานที่ใช้ทักษะต่ำ ขายแรงงานรายวัน หรือทำเกษตรแบบดั้งเดิม ทำให้มีรายได้ไม่แน่นอนเกิดภาวะความยากจนเรื้อรัง การพัฒนาทุนมนุษย์ในพื้นที่จึงควรมุ่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการฝึกอาชีพควบคู่ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการพึ่งตนเองและลดการตกหล่นของกลุ่มประชากรที่มีการศึกษาต่ำ

ตารางที่ 4.9 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนมนุษย์-ด้านสถานภาพการทำงาน)

ที่	อำเภอ	สถานภาพการทำงาน (คน) (A14)						
		ไม่ทำงาน เนื่องจาก (A14/0)					ว่างงาน (คน) (A14/1)	ทำงาน (คน) (A14/2)
		ชรา (คน)	พิกา (คน)	เจ็บป่วย (คน)	เด็กเล็ก/นักเรียน (คน)	อื่นๆ (ระบุ) (คน)		
1	เมืองลำปาง	732	282	142	345	77	8	1,406
2	แม่เมาะ	273	155	36	169	46	18	561
3	เกาะคา	253	157	70	152	24	9	510
4	เสริมงาม	165	63	28	90	5	3	345
5	งาว	485	231	55	327	19	6	1,234
6	แจ้ห่ม	125	121	40	79	13	7	280
7	วังเหนือ	218	124	54	118	16	8	735
8	เถิน	1,039	311	266	812	60	16	2,660
9	แม่พริก	113	48	18	79	5	0	227
10	แม่ทะ	98	87	20	62	13	1	229
11	สบปราบ	49	49	39	45	3	0	166
12	ห้างฉัตร	382	286	74	310	121	11	991
13	เมืองปาน	157	74	24	103	7	6	300
รวม (คน)		**4,089**	**1,988**	**866**	**2,691**	**409**	**93**	**9,644**

หมายเหตุ: ข้อมูลอื่นๆ เช่น แม่บ้าน, ติดคุก, ว่างงาน, ไม่ประกอบอาชีพ, เลี้ยงลูก, เลี้ยงหลาน, เลี้ยงบุตร, ติดยา, ติดสุรา

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนมนุษย์-ด้านสถานภาพการทำงาน จากข้อมูลพบว่า ครัวเรือนยากจนที่ “ไม่ทำงาน” มีจำนวนรวมสูงถึง 10,043 คน โดยมีสาเหตุหลักจาก ความชราสูงที่สุดถึง จำนวน 4,089 คน และ เจ็บป่วยหรือพิการรวมกัน จำนวน 1,988 คน เจ็บป่วย จำนวน 866 คน เป็นกลุ่มเด็กเล็ก/นักเรียน จำนวน 2,691 คน และอื่นๆ จำนวน 409 คน ในขณะที่กลุ่มที่มีงานทำมีจำนวน 9,644 คน สะท้อนถึงโครงสร้างแรงงานที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุและผู้ที่ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ค่อนข้างมาก ทำให้ครัวเรือนขาดรายได้ที่มั่นคงและต้องพึ่งพาสวัสดิการจากภาครัฐ ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างระบบการจ้างงานในพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ เช่น งานในชุมชน หรือกิจกรรมสร้างรายได้เสริม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและลดภาระครัวเรือน

ตารางที่ 4.10 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนมนุษย์-ด้านการประกอบอาชีพ)

ที่	อำเภอ	การประกอบอาชีพ (คน) (A15)									
		พืชเกษตร	ประมง	ปศุสัตว์	รับจ้างภาคการเกษตร	รับจ้างทั่วไปนอกภาคการเกษตร (รายวัน)	ลูกจ้าง บ.เอกชน โรงงาน โรงแรม ห้างร้าน	ลูกจ้างหน่วยงานภาครัฐ/ รัฐวิสาหกิจ	รับราชการ/ พนักงานหน่วยงานภาครัฐ/ รัฐวิสาหกิจ	ธุรกิจส่วนตัว/ งานบริการ (เช่นร้านขายของชำ, ร้านซ่อมรถ, ค้าขาย, หาบเร่ แผงลอย, รับจ้างซักรีด, ขับสามล้อ มอเตอร์ไซค์รับจ้าง เป็นต้น)	อื่นๆ (ระบุ)
1	เมืองลำปาง	83	1	15	45	727	321	76	16	140	25
2	แม่เมาะ	22	2	5	19	344	122	24	3	34	1
3	เกาะคา	12	0	4	13	277	133	22	7	33	13
4	เสริมงาม	44	0	16	30	226	32	9	3	21	1
5	งาว	167	8	9	144	687	178	36	12	66	16
6	แจ้ห่ม	51	2	1	20	126	70	17	3	15	2
7	วังเหนือ	259	3	3	128	245	109	16	14	35	2
8	เถิน	114	10	17	111	1,486	711	108	37	192	22
9	แม่พริก	64	1	8	21	87	49	10	1	20	1
10	แม่ทะ	10	0	1	15	155	41	2	0	12	3
11	สบปราบ	36	1	7	22	81	27	4	0	11	0
12	ห้างฉัตร	58	9	13	19	564	199	56	8	92	20
13	เมืองปาน	73	2	0	23	160	33	3	1	11	1
รวม (คน)		**993**	**39**	**99**	**610**	**5,165**	**2,025**	**383**	**105**	**682**	**107**

หมายเหตุ: ข้อมูลอื่นๆ เช่น รับจ้าง, แม่บ้าน, ค้าขาย, เก็บของเก่า, หาของป่า, ช่าง, ทำหัตถกรรมขาย, จนท.รักษาความปลอดภัย (ยาม)

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนมนุษย์-ด้านการประกอบอาชีพ โดยภาพรวมพบว่า คนจนกลุ่มใหญ่ที่สุดคือ แรงงานรับจ้างทั่วไปนอกภาคเกษตร จำนวน 5,165 คน รองลงมาคือ กลุ่มที่ทำงานในภาคโรงงานหรือลูกจ้างบริษัทเอกชน จำนวน 2,025 คน และประกอบอาชีพเกษตรกรมการพืชเกษตร จำนวน 993 คน ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะเศรษฐกิจฐานแรงงานของพื้นที่ที่ยังคงพึ่งพารายได้จากแรงงานรับจ้างรายวันเป็นหลัก โดยมีสัดส่วนผู้ประกอบอาชีพอิสระหรือเจ้าของกิจการส่วนตัวเพียงเล็กน้อย จำนวน 682 คน แสดงให้เห็นถึงความเปราะบางทางเศรษฐกิจของครัวเรือนยากจน ที่มีรายได้ไม่แน่นอนและขาดโอกาสในการพัฒนาอาชีพอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนในด้านทักษะอาชีพและเงินทุนหมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 4.11 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปีพ.ศ. 2568 (ทุนมนุษย์-ด้านทักษะอาชีพที่สามารถสร้างรายได้)

ที่	อำเภอ	ทักษะอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ (คน) (A16)											
		ไม่มี	พืชเกษตร	ประมง	ปศุสัตว์	ช่าง (ก่อสร้าง, ไฟฟ้า,ประปา, ซ่อม, เสริมสวย)	ศิลปะ งานฝีมือ หัตถกรรม	อาหาร ขนม แปรรูป ถนอมอาหาร	สมุนไพร หัตถการ	เทคโนโลยี สารสนเท ศ	พิธีกรรม ทาง ศาสนา	บริหารธุรกิจ / การตลาด	อื่นๆ (ระบุ)
1	เมืองลำปาง	2,699	59	2	10	108	61	50	3	4	1	11	15
2	แม่เมาะ	1,061	74	2	16	68	18	28	2	3	1	3	4
3	เกาะคา	1,005	28	2	3	64	34	23	8	3	1	5	9
4	เสริมงาม	622	31	1	6	30	8	7	3	1	0	0	0
5	งาว	2,072	116	2	5	81	22	33	13	3	9	9	14
6	แจ้ห่ม	562	34	4	2	27	24	14	1	5	0	2	3
7	วังเหนือ	1,101	68	2	0	52	17	14	3	8	1	6	9
8	เถิน	4,235	338	16	37	281	99	176	19	28	10	34	30
9	แม่พริก	416	20	1	0	28	7	11	2	3	0	0	4
10	แม่ทะ	453	28	0	0	13	9	5	1	1	0	0	1
11	สบปราบ	303	23	1	1	18	9	2	0	1	2	1	0
12	ห้างฉัตร	1,734	170	37	63	150	92	97	9	10	4	7	11
13	เมืองปาน	628	30	0	1	4	7	2	0	0	0	0	0
รวม (คน)		**16,891**	**1,019**	**70**	**144**	**924**	**407**	**462**	**64**	**70**	**29**	**78**	**100**

หมายเหตุ : ข้อมูลอื่นๆ เช่น ค้าขาย, ขับรถ, รับจ้างทั่วไป, แม่บ้าน, แรงงาน, เก็บของเก่า, ร้านอาหาร, หาของป่าขาย, ตัดหญ้า, แม่บ้านทำความสะอาด, โรงงาน, ขายผัก

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนมนุษย์-ด้านทักษะอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ ผลการสำรวจพบว่า ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่ ไม่มีทักษะอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ จำนวนมากถึง 16,891 คน หรือเกือบทั้งหมดของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มทักษะที่มีจำนวนรองลงมาคือ พืชเกษตร จำนวน 1,019 คน และ ทักษะเชิงช่าง (ก่อสร้าง/ซ่อม/เสริมสวย ฯลฯ) จำนวน 924 คนในขณะที่ทักษะอื่นเช่น ปศุสัตว์, ประมง, แปรรูปอาหาร, สมุนไพร ฯลฯ มีจำนวนค่อนข้างน้อย ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่เป้าหมายยังมีช่องว่างด้านทักษะอาชีพเชิงรายได้ขนาดใหญ่ โดยประชากรส่วนมากยังขาดทักษะที่สามารถต่อยอดเป็นอาชีพและสร้างรายได้อย่างเป็นรูปธรรม ในขณะที่กลุ่มที่มีทักษะส่วนใหญ่ก็ยังจำกัดอยู่ในอาชีพเกษตรและงานช่าง ซึ่งเป็นทักษะดั้งเดิมของชุมชน ดังนั้น การพัฒนาในระยะต่อไปควรมุ่งเสริมสร้างทักษะอาชีพใหม่ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และสนับสนุนการต่อยอดจากทักษะเดิมไปสู่การสร้างรายได้อย่างยั่งยืน

ตารางที่ 4.12 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนกายภาพ-ด้านสภาพที่อยู่อาศัยและระบบสาธารณูปโภค)

ที่	อำเภอ	การมีบ้านเป็นของตนเอง (ครัวเรือน) (B2)					สภาพของบ้านที่อยู่อาศัย (ครัวเรือน) (B3)			การใช้ไฟฟ้าหรือพลังงานทางเลือก (ครัวเรือน) (B5/5.1)				น้ำในการอุปโภคบริโภคมาจากแหล่งใด (ครัวเรือน) (B6)		
		ไม่มีที่อาศัยเป็นหลักแหล่ง	อาศัยอยู่กับผู้อื่น	เช่าบ้าน / เช่าห้อง	ปลูกบ้านในที่ดินผู้อื่น	มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง	ทรุดโทรม วัสดุก่อสร้างไม่ถาวร สถาพไม่แข็งแรง	บ้านไม้หรือตึกมุงกระเบื้องหรือสังกะสี สภาพแข็งแรงปานกลาง	บ้านอาคารไม้ หรือตึก สภาพมั่นคงแข็งแรง	ไม่มีไฟฟ้าใช้	ต่อพ่วงไฟฟ้าจากคนอื่น (ไม่มีมิเตอร์ไฟฟ้าของตนเอง)	มีมิเตอร์ไฟฟ้าของตนเอง	ใช้พลังงานทางเลือก	น้ำจากระบบประปา	น้ำจากแหล่งน้ำ เช่น บ่อ, ห้วย, บาดาล, อ่างเก็บน้ำ ฯลฯ	ซื้อน้ำ (น้ำถัง, น้ำขวด)
1	เมืองลำปาง	0	33	10	102	959	118	562	424	5	15	1,084	86	1,002	533	946
2	แม่เมาะ	0	15	1	97	295	61	238	109	5	15	388	29	371	193	193
3	เกาะคา	1	16	2	53	342	61	255	98	3	22	389	31	370	258	321
4	เสริมงาม	1	7	0	39	226	27	133	113	2	19	252	60	238	199	205
5	งาว	1	31	5	215	683	128	504	303	17	54	864	65	699	680	689
6	แจ้ห่ม	0	5	1	40	211	22	130	105	2	1	254	35	231	163	136
7	วังเหนือ	1	14	2	69	420	57	278	171	1	9	496	31	432	354	289

ที่	อำเภอ	การมีบ้านเป็นของตนเอง (ครัวเรือน) (B2)					สภาพของบ้านที่อยู่อาศัย (ครัวเรือน) (B3)			การใช้ไฟฟ้าหรือพลังงานทางเลือก (ครัวเรือน) (B5/5.1)				น้ำในการอุปโภคบริโภคมาจากแหล่งใด (ครัวเรือน) (B6)		
		ไม่มีที่อาศัยเป็นหลักแหล่ง	อาศัยอยู่กับผู้อื่น	เช่าบ้าน / เช่าห้อง	ปลูกบ้านในที่ดินผู้อื่น	มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง	ทรุดโทรม วัสดุก่อสร้างไม่ถาวร สถาพไม่แข็งแรง	บ้านไม้หรือตึกมุงกระเบื้องหรือสังกะสี สภาพแข็งแรงปานกลาง	บ้านอาคารไม้ หรือตึก สภาพมั่นคงแข็งแรง	ไม่มีไฟฟ้าใช้	ต่อพ่วงไฟฟ้าจากคนอื่น (ไม่มีมิเตอร์ไฟฟ้าของตนเอง)	มีมิเตอร์ไฟฟ้าของตนเอง	ใช้พลังงานทางเลือก	น้ำจากระบบประปา	น้ำจากแหล่งน้ำ เช่น บ่อ, ห้วย, บาดาล, อ่างเก็บน้ำ ฯลฯ	ซื้อน้ำ (น้ำถัง, น้ำขวด)
8	เถิน	2	37	6	167	1,411	95	804	724	7	21	1,595	110	1,503	1,084	1,217
9	แม่พริก	1	0	0	18	170	10	102	77	0	1	188	28	171	121	166
10	แม่ทะ	0	2	0	9	196	28	101	78	4	4	199	11	193	150	165
11	สบปราบ	0	1	0	5	133	8	92	39	0	2	137	8	118	92	120
12	ห้างฉัตร	0	29	5	77	655	78	424	264	3	17	746	61	720	447	670
13	เมืองปาน	0	11	0	65	210	47	141	98	10	3	273	15	276	103	222
รวม (ครัวเรือน)		**7**	**201**	**32**	**956**	**5,911**	**740**	**3,764**	**2,603**	**59**	**183**	**6,865**	**570**	**6,324**	**4,377**	**5,339**

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนกายภาพ-ด้านสภาพที่อยู่อาศัยและระบบสาธารณูปโภค ผลการสำรวจข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่าครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง จำนวน 5,911 ครัวเรือน คิดเป็นสัดส่วนสูงเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ แสดงถึงความมั่นคงในที่อยู่อาศัยระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามยังมีจำนวนไม่น้อยที่ปลูกบ้านในที่ดินของผู้อื่น จำนวน 956 ครัวเรือน และอาศัยอยู่กับผู้อื่น จำนวน 201 ครัวเรือน ด้านสภาพบ้านที่อยู่อาศัย พบว่ามีบ้านที่สภาพความแข็งแรงปานกลาง จำนวน 3,764 ครัวเรือน บ้านที่มีสภาพมั่นคงแข็งแรง จำนวน 2,603 ครัวเรือน และยังพบว่าคนจนมีบ้านที่อยู่อาศัยทรุดโทรม วัสดุก่อสร้างไม่ถาวร สถาพไม่แข็งแรง อีกจำนวน 740 ครัวเรือนซึ่งสะท้อนถึงความเปราะบางด้านที่อยู่อาศัย ส่วนการเข้าถึงสาธารณูปโภคส่วนใหญ่มีไฟฟ้าใช้ จำนวน 6,865 ครัวเรือน มีครัวเรือนยากจนได้ต่อพ่วงไฟฟ้าจากคนอื่น (ไม่มีมิเตอร์ไฟฟ้าของตนเอง) จำนวน 183 ครัวเรือน และไม่มีไฟฟ้าใช้ จำนวน 59 ครัวเรือน ด้านน้ำในการอุปโภคบริโภค เป็นน้ำประปา จำนวน 6,324 ครัวเรือน และใช้น้ำจากแหล่งน้ำ เช่น บ่อ, ห้วย, บาดาล, อ่างเก็บน้ำ จำนวน 4,377 ครัวเรือน ข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่าครัวเรือนยากจนบางกลุ่มยังเข้าไม่ถึงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานซึ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานขั้นพื้นฐานเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของครัวเรือนยากจน

ตารางที่ 4.13 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนกายภาพ-ด้านพื้นที่ทำกิน)

ที่	อำเภอ	มีพื้นที่ทำกินทางการเกษตร (ครัวเรือน) (B8)						แหล่งน้ำในการทำการเกษตร (ครัวเรือน) (B9)					ปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ทำกิน (ครัวเรือน) (B10)						
		ไม่มีที่ทำกินทางการเกษตร	มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง (มีเอกสารสิทธิ์)	มีพื้นที่ทำกินที่มีเอกสารแสดงสิทธิ์การครอบครอง (ส.ค.1, สปก)	มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง (ไม่มีเอกสารสิทธิ์) เช่น ป่าสงวน, อุทยาน ฯลฯ	ไม่มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง อาศัยพื้นที่บุคคลอื่นโดยไม่มีค่าเช่า	เช่าที่ทำกิน	แม่น้ำลำห้วยลำเหมือง	อ่างเก็บน้ำ สระน้ำหมู่บ้าน	น้ำใต้ดิน (บ่อน้ำผิวดิน, น้ำบาดาล)	น้ำฝน	คลองชลประทาน	ไม่มีปัญหา	0 มีปัญหา					
														น้ำเข้าไม่ถึง, มีน้ำไม่เพียงพอตลอดทั้งปี	ดินไม่อุดมสมบูรณ์	ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน	ที่ดินติดจำนอง	อยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัย เช่น อุทกภัย, ดินถล่ม	เข้าถึงยาก ไม่มีถนน หรือ ถนนไม่ดี
1	เมืองลำปาง	932	179	16	25	17	16	104	19	5	52	67	157	26	18	22	9	6	13
2	แม่เมาะ	252	112	27	146	8	6	96	37	8	145	5	68	87	37	76	4	4	22
3	เกาะคา	328	91	19	3	5	2	69	10	3	29	5	85	12	12	2	5	1	1
4	เสริมงาม	176	93	16	47	6	4	79	24	3	59	0	71	29	21	31	0	0	14
5	งาว	642	198	48	220	21	28	328	12	7	157	5	193	68	55	105	14	9	60
6	แจ้ห่ม	148	165	35	195	17	16	186	39	6	174	20	99	66	58	71	14	71	46
7	วังเหนือ	275	112	144	184	9	6	196	15	6	234	3	170	80	58	80	4	14	49
8	เถิน	930	758	119	87	64	53	585	113	20	251	93	716	122	82	70	19	41	31
9	แม่พริก	76	173	7	16	31	11	114	31	5	66	18	126	33	17	17	5	23	17
10	แม่ทะ	136	96	12	4	1	0	50	17	1	33	11	81	11	10	2	0	1	6
11	สบปราบ	66	98	7	2	6	2	35	41	0	33	6	90	11	5	2	4	2	1
12	ห้างฉัตร	561	194	22	19	29	6	123	76	4	45	19	197	32	8	16	5	0	11
13	เมืองปาน	191	37	5	102	1	0	94	2	2	47	0	96	13	3	16	0	10	7

ที่	อำเภอ	มีพื้นที่ทำกินทางการเกษตร (ครัวเรือน) (B8)						แหล่งน้ำในการทำการเกษตร (ครัวเรือน) (B9)					ปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ทำกิน (ครัวเรือน) (B10)						
		ไม่มีที่ทำกินทางการเกษตร	มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง (มีเอกสารสิทธิ์)	มีพื้นที่ทำกินที่มีเอกสารแสดงสิทธิ์การครอบครอง (ส.ค.1, สปก)	มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง (ไม่มีเอกสารสิทธิ์) เช่น ป่าสงวน, อุทยาน ฯลฯ	ไม่มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง อาศัยพื้นที่บุคคลอื่นโดยไม่มีค่าเช่า	เช่าที่ทำกิน	แม่น้ำ ลำห้วย ลำเหมือง	อ่างเก็บน้ำ สระน้ำ หมู่บ้าน	น้ำใต้ดิน (บ่อน้ำผิวดิน, น้ำบาดาล)	น้ำฝน	คลอง ชล ประทาน	ไม่มีปัญหา	0 มีปัญหา					
														น้ำเข้าไม่ถึง, มีน้ำไม่เพียงพอตลอดทั้งปี	ดินไม่อุดมสมบูรณ์	ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน	ที่ดินติดจำนอง	อยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัย เช่น อุทกภัย, ดินถล่ม	เข้าถึงยาก ไม่มีถนน หรือ ถนนไม่ดี
รวม (ครัวเรือน)		4,713	2,306	477	1,050	215	150	2,059	436	70	1,325	252	2,149	590	384	510	83	182	278

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนกายภาพ-ด้านพื้นที่ทำกิน จากข้อมูลพบว่าครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกิน หรืออาศัยพื้นที่บุคคลอื่นโดยไม่มีค่าเช่า จำนวนถึง 4,713 ครัวเรือน มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง (มีเอกสารสิทธิ์) จำนวน 2,306 ครัวเรือน และมีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง (ไม่มีเอกสารสิทธิ์ เช่น อยู่ในเขตป่าสงวนอุทยาน) จำนวน 1,050 ครัวเรือน และไม่มีพื้นที่ทำกินอาศัยคนอื่นและเช่าจำนวน 365 ครัวเรือน โดยมีแหล่งน้ำสำหรับการทำการเกษตรจากแม่น้ำ ลำห้วย ลำเหมือง จำนวน 2,059 ครัวเรือน และจากน้ำฝน จำนวน 1,325 คน นอกจากนี้ปัญหาหลักที่พบคือ การขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร และ การไม่มีเอกสารสิทธิ์ในพื้นที่ทำกิน รวมถึงการเข้าถึงยาก ไม่มีถนนหรือถนนไม่ดี แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากรทางการผลิต ที่ส่งผลโดยตรงต่อรายได้และความสามารถในการพึ่งตนเองของครัวเรือนเกษตรกรซึ่งสะท้อนถึงปัญหาความมั่นคงของทุนกายภาพด้านพื้นที่ทำกินของกลุ่มคนจนในชนบท

ตารางที่ 4.14 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนกายภาพ-ด้านการรับรู้ข่าวสาร)

ที่	อำเภอ	ช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานราชการ (ครัวเรือน) (B13)											
		ไม่ได้รับข่าวสาร	โทรทัศน์	วิทยุ	หนังสือพิมพ์	วารสาร	เว็บไซต์, Social Media, กลุ่มไลน์	การประชุมหมู่บ้าน	หอกระจายข่าวในหมู่บ้าน	เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง ร้านค้าในหมู่บ้าน	ป้ายประกาศที่เทศบาล, อบต., หน่วยงาน	รถประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน, เจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน	อื่นๆ
1	เมืองลำปาง	17	737	301	45	6	116	745	976	647	131	83	12
2	แม่เมาะ	6	188	121	11	8	37	329	384	229	23	22	2
3	เกาะคา	1	230	125	16	2	27	336	392	274	59	27	4
4	เสริมงาม	0	128	60	5	0	12	235	266	230	11	2	0
5	งาว	5	513	273	31	7	80	774	853	574	114	74	5
6	แจ้ห่ม	1	147	91	9	0	20	219	245	207	16	6	0
7	วังเหนือ	1	313	96	4	0	44	439	461	355	30	18	1
8	เถิน	5	1,157	672	70	23	234	1,399	1,522	1,140	310	244	13
9	แม่พริก	0	105	55	5	1	17	155	182	118	16	13	0
10	แม่ทะ	0	89	63	8	0	5	176	187	154	11	7	1
11	สบปราบ	0	70	28	6	1	6	128	133	95	13	6	0
12	ห้างฉัตร	1	507	278	53	13	93	585	710	504	137	76	15
13	เมืองปาน	5	149	44	11	1	8	265	273	249	16	4	0
รวม (ครัวเรือน)		**42**	**4,333**	**2,207**	**274**	**62**	**699**	**5,785**	**6,584**	**4,776**	**887**	**582**	**53**

หมายเหตุ : ข้อมูลอื่นๆ เช่น อสม., เสียงตามสายในหมู่บ้าน, โทรศัพท์, ผู้นำชุมชน, โซเชียล, ไลน์หมู่บ้าน

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนกายภาพ-ด้านการรับรู้ข่าวสาร ผลการสำรวจพบว่า ช่องทางที่ประชาชนรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานภาครัฐมากที่สุดคือ หอกระจายข่าวในหมู่บ้าน จำนวน 6,584 ครัวเรือน รองลงมาคือ การประชุมหมู่บ้าน จำนวน 5,7858 ครัวเรือน และเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องในหมู่บ้าน จำนวน 4,776 ครัวเรือนสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนยังคงพึ่งพาช่องทางสื่อสารแบบดั้งเดิมเป็นหลัก ขณะที่การรับรู้ผ่าน สื่อออนไลน์และ Social Media มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในอำเภอเมืองลำปางและเถิน ข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่หน่วยงานภาครัฐควร พัฒนาและผสมผสานช่องทางการสื่อสารทั้งออฟไลน์และออนไลน์ เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุ และกลุ่มชนบทห่างไกล เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและโอกาสในการพัฒนาได้เท่าเทียมกัน

ตารางที่ 4.15 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนการเงิน-ด้านรายได้จากภาคการเกษตร)

ที่	อำเภอ	รายได้จากภาคการเกษตรของครัวเรือน (ครัวเรือน) (C1)										รายได้นอกภาคการเกษตร (ครัวเรือน) (C2)							
		พืชเกษตร					ปศุสัตว์				ประมง	นอกภาคการเกษตรในพื้นที่				ลูกหลานส่งกลับมาให้			
		ทำนา	ทำสวนผัก	ทำสวนผลไม้	พืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วเหลือง ถั่วอื่นๆ พริก ฯลฯ	พืชอุตสาหกรรม เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน	สัตว์ปีก (เป็ด ไก่ นก)	หมู แพะ แกะ ลา ล่อ	วัว ควาย ม้า	อื่นๆ เช่น กบ ปูนา ผึ้ง ด้วง ไส้เดือน	ประมงน้ำจืด	< 2,000 บาท	2,000-4,999 บาท	5,000-9,999 บาท	>= 10,000 บาท	< 2,000 บาท	2,000-4,999 บาท	5,000-9,999 บาท	>= 10,000 บาท
1	เมืองลำปาง	30	7	3	19	0	3	0	4	0	5	441	1	5	667	797	3	21	293
2	แม่เมาะ	18	5	1	9	0	5	0	1	0	5	163	0	3	248	280	2	2	130
3	เกาะคา	16	5	1	0	0	2	1	1	0	1	172	2	0	241	331	3	1	80
4	เสริมงาม	17	2	2	5	0	0	0	7	0	1	109	0	1	167	170	6	15	86
5	งาว	69	11	2	65	3	5	5	3	0	4	399	1	2	567	555	12	38	364
6	แจ้ห่ม	8	6	0	23	0	3	0	2	0	2	129	0	1	129	181	1	2	75
7	วังเหนือ	70	20	6	72	4	13	3	4	0	3	188	3	16	338	374	11	35	125

ที่	อำเภอ	รายได้จากภาคการเกษตรของครัวเรือน (ครัวเรือน) (C1)										รายได้นอกภาคการเกษตร (ครัวเรือน) (C2)							
		พืชเกษตร					ปศุสัตว์				ประมง	นอกภาคการเกษตรในพื้นที่				ลูกหลานส่งกลับมาให้			
8	เถิน	40	14	4	1	0	6	0	12	0	3	588	2	9	1,027	852	3	17	754
9	แม่พริก	49	6	2	5	0	1	2	4	0	1	131	0	1	66	56	3	12	127
10	แม่ทะ	5	1	0	1	0	0	0	1	1	3	90	0	1	116	142	0	1	64
11	สบปราบ	31	0	0	2	0	0	0	5	0	1	60	0	0	81	85	1	6	49
12	ห้างฉัตร	65	15	0	7	1	13	2	28	0	10	249	0	6	520	625	8	19	123
13	เมืองปาน	3	3	35	0	0	3	0	0	0	2	165	0	1	120	234	0	5	47
รวม (ครัวเรือน)		**421**	**95**	**56**	**209**	**8**	**54**	**13**	**72**	**1**	**41**	**2,884**	**9**	**46**	**4,287**	**4,682**	**53**	**174**	**2,317**

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนกายภาพ-ด้านรายได้จากภาคการเกษตร ข้อมูลรายได้ของครัวเรือนยากจนสะท้อนให้เห็นว่า รายได้หลักยังคงมาจากภาคการเกษตร โดยเฉพาะการทำนา จำนวน 421 ครัวเรือน รายได้จากการทำพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วเหลือง ถั่วอื่นๆ พริก ฯลฯ จำนวน 209 ครัวเรือน ขณะที่รายได้จากนอกภาคการเกษตร เช่น การทำงานรับจ้างและการที่ลูกหลานส่งเงินกลับมาให้ ก็สร้างรายได้เฉลี่ยมากกว่า 10,000 บาทต่อเดือน จำนวน 4,682 ครัวเรือน และลูกหลานส่งให้มากกว่า 10,000 บาทต่อเดือน จำนวน 4,682 ครัวเรือน แสดงถึงแนวโน้มการพึ่งพารายได้จากแรงงานนอกพื้นที่ และการพึ่งพาครอบครัวขยาย ข้อมูลนี้สะท้อนถึง ความไม่มั่นคงของรายได้ในภาคเกษตร และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจครัวเรือน ที่ยังไม่สามารถสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนได้ จำเป็นต้องส่งเสริมอาชีพเสริมและการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าในพื้นที่

ตารางที่ 4.16 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนการเงิน-ด้านรายจ่ายครัวเรือน)

ที่	อำเภอ	รายจ่ายครัวเรือน (นอกเหนือจากการลงทุนเพื่อการผลิต) (ครัวเรือน) (C3)										
		ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเพื่อการบริโภค (อาหาร เครื่องดื่ม)	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเพื่อการอุปโภค (ของใช้ เดินทาง พลังงาน)	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเพื่อน้ำ ไฟ โทรศัพท์ อินเตอร์ เน็ต	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเพื่อการศึกษา	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเพื่อการรักษาพยาบาล	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเพื่อการประกันภัยต่างๆ	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเพื่อสังคม (งานบวช งานแต่ง งานศพ) ศาสนา บริจาค	ค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง ท่องเที่ยว	ค่าใช้จ่ายในการเสี่ยงโชค เช่น ลอตเตอรี่ หวย	ค่าใช้จ่ายในการซื้อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เครื่องดื่มชูกำลัง บุหรี่ ยาสูบ	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ
1	เมืองลำปาง	2,467	530	311	219	117	40	212	2	67	47	25
2	แม่เมาะ	2,509	576	294	211	108	5	256	3	37	81	24
3	เกาะคา	2,087	511	285	184	36	4	215	4	43	28	236
4	เสริมงาม	1,953	504	244	152	62	15	236	3	44	57	11
5	งาว	2,142	415	239	174	79	16	201	2	38	59	14
6	แจ้ห่ม	1,799	463	224	136	71	8	239	0	45	59	5
7	วังเหนือ	1,761	465	209	95	79	37	203	29	49	61	42
8	เถิน	2,841	1,325	276	379	301	13	128	0	13	50	12
9	แม่พริก	2,005	470	242	162	63	13	225	1	28	37	0
10	แม่ทะ	2,169	333	218	185	249	3	99	0	10	29	15
11	สบปราบ	2,448	634	264	161	135	21	253	0	14	40	3
12	ห้างฉัตร	2,319	560	395	240	58	32	256	8	74	57	19
13	เมืองปาน	1,914	281	145	179	98	1	121	0	2	9	0
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย (บาท/เดือน)		**2,336**	**678**	**275**	**230**	**138**	**20**	**194**	**4**	**39**	**51**	**30**

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนการเงิน-ด้านรายจ่ายครัวเรือน ผลการสำรวจรายจ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนพบว่า ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่าอาหารและเครื่องดื่มเพื่อการบริโภค เฉลี่ย 2,336 บาทต่อเดือน รองลงมาคือ ค่าใช้จ่ายด้านอุปโภค ค่าเดินทาง พลังงาน จำนวน 678 บาทต่อเดือน และค่าน้ำ ไฟ โทรศัพท์ อินเตอร์เน็ต จำนวน 275 บาท ต่อเดือน ข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นว่าครัวเรือนยากจนมีภาระค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เพื่อการดำรงชีพขั้นพื้นฐาน ขณะที่ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาและประกันภัยอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนถึงข้อจำกัดในการลงทุนเพื่ออนาคต เช่น การศึกษา สุขภาพ และความมั่นคงทางการเงิน การสนับสนุนให้เกิดการวางแผนทางการเงินและการจัดการรายจ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างเสถียรภาพของครัวเรือน

ตารางที่ 4.17 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนการเงิน-ด้านการออม และหนี้สิน)

ที่	อำเภอ	การออมภายในครัวเรือน (ครัวเรือน) (C4)							หนี้สินภายในครัวเรือน (ครัวเรือน) (C5)										
			ประเภทการออม (ครัวเรือน)							มีหนี้สิน โดยกู้จาก									
		ไม่มีการออม	เงินสดและทรัพย์สิน (เช่น ทองเพชร พลอย พระเครื่อง ของสะสมที่มีมูลค่า)	เงินฝากกับสถาบันการเงิน	เงินฝากกับสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนชุมชน กลุ่มสัจจะ กองทุนหมู่บ้าน	พันธบัตร สลากออมทรัพย์ (ออมสิน ธกส. ฯลฯ)	กองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.)	การออมอื่นๆ	ไม่มีหนี้สิน	ญาติ/เพื่อน/เพื่อนบ้าน (ไม่มีค่าตอบแทนอื่นใด)	ญาติ/เพื่อน/เพื่อนบ้าน (อัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าร้อยละ 15 ต่อปี)	กองทุนการเงินชุมชน	กองทุนการเงินที่รัฐสนับสนุน	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์	ธนาคารออมสิน	ธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ	สถาบันการเงินเอกชน	ร้านอุปโภคบริโภคและปัจจัยการผลิต	เงินกู้นอกระบบ (อัตราดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปี)
1	เมืองลำปาง	2,142	6	14	99	9	3	56	805	13	2	44	131	112	33	11	41	2	10
2	แม่เมาะ	708	0	17	127	0	0	19	334	3	0	20	45	26	7	1	8	3	6
3	เกาะคา	722	2	4	109	2	0	32	306	8	1	20	72	27	5	2	7	0	4
4	เสริมงาม	433	12	6	97	2	2	20	221	2	0	16	30	20	0	1	0	0	0
5	งาว	1,490	75	35	210	10	2	188	712	27	5	34	135	112	10	1	4	7	2
6	แจ้ห่ม	484	17	3	21	2	4	22	203	2	0	5	41	25	5	0	2	5	1
7	วังเหนือ	832	74	33	221	6	5	8	420	16	0	30	89	45	16	0	6	4	1
8	เถิน	2,866	35	49	567	15	14	138	1,048	50	8	128	390	231	61	8	43	9	18

ที่	อำเภอ	การออมภายในครัวเรือน (ครัวเรือน) (C4)							หนี้สินภายในครัวเรือน (ครัวเรือน) (C5)										
		ไม่มี	ประเภทการออม (ครัวเรือน)						ไม่มี	มีหนี้สิน โดยกู้จาก									
9	แม่พริก	281	2	8	65	9	0	51	155	2	0	8	26	18	4	0	3	1	0
10	แม่ทะ	412	7	13	14	0	0	0	150	2	3	14	33	27	1	2	5	0	0
11	สบปราบ	216	15	2	49	12	5	13	111	2	1	5	22	21	0	1	0	0	0
12	ห้างฉัตร	1,382	30	40	197	2	0	67	523	13	8	42	184	94	18	11	17	8	3
13	เมืองปาน	540	4	0	41	2	0	4	204	3	0	10	52	23	0	4	8	0	0
รวม (ครัวเรือน)		**12,508**	**279**	**224**	**1,817**	**71**	**35**	**618**	**5,192**	**143**	**28**	**376**	**1,250**	**781**	**160**	**42**	**144**	**39**	**45**

หมายเหตุ: ข้อมูลอื่นๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน, ธนาคารหมู่บ้าน, ฌาปณกิจ, ออมบุญวันละบาท, กองทุนวันละบาท, กลุ่มฌาปนกิจชุมชน กลุ่มกองทุนผู้สูงอายุ

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนการเงิน-ด้านการออม และหนี้สิน ข้อมูลพบว่าครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่ ไม่มีการออมภายในครัวเรือน จำนวน **12,508** ครัวเรือน สำหรับประเภทการออม ครัวเรือนยากจนเลือกฝากเงินออมกับสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนชุมชน กลุ่มสัจจะ กองทุนหมู่บ้าน จำนวน **1,817** ครัวเรือน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็นสถาบันการเงินที่คนจนเข้าถึงมากที่สุด และเป็นสวัสดิการของคนจนในพื้นที่ ส่วนการเป็นหนี้สินครัวเรือนยากจนกู้ยืมจากกองทุนการเงินที่รัฐสนับสนุน จำนวน 1,250 ครัวเรือน และจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 781 ครัวเรือน ธนาคารออมสิน จำนวน 160 ครัวเรือน และยังพบว่ามีการกู้ยืมจากสถาบันการเงินเอกชน จำนวน 144 ครัวเรือน และกู้นอกระบบ (ที่มีอัตราดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 บาทต่อปี) จำนวน 45 ครัวเรือน การกู้ยืมเงินสถาบันเอกชนสะท้อนถึงการพึ่งพาแหล่งเงินกู้ภายนอกเพื่อยังชีพและลงทุนในอาชีพ โดยมีบางส่วนที่กู้เงินนอกระบบซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยสูง ข้อมูลนี้สะท้อนถึง ความมั่นคงทางการเงินของครัวเรือนยากจน ที่ขาดวินัยการออมและมีความเสี่ยงด้านหนี้สินเรื้อรัง การพัฒนาในระยะต่อไปจึงควรมุ่งเน้นการสร้างความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) ควบคู่กับการสนับสนุนกองทุนหมุนเวียนชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อให้ครัวเรือนสามารถหลุดพ้นจากวงจรหนี้สินได้

ตารางที่ 4.18 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่)

ที่	อำเภอ	การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ (ครัวเรือน)							
		เพื่อการยังชีพ (ครัวเรือน) (D1)				เพื่อสร้างรายได้ (ครัวเรือน) (D2)			
		ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่	ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่			ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่	ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่		
			ใช้ประโยชน์เพื่อยังชีพได้บางฤดูกาล	ใช้ประโยชน์เพื่อยังชีพได้ตลอดเวลา	อื่นๆ		ใช้ประโยชน์เพื่อยังชีพได้บางฤดูกาล	ใช้ประโยชน์เพื่อยังชีพได้ตลอดเวลา	อื่นๆ
1	เมืองลำปาง	969	95	35	0	893	6	4	0
2	แม่เมาะ	232	137	37	0	359	9	2	0
3	เกาะคา	385	18	9	0	280	1	1	0
4	เสริมงาม	192	60	21	0	216	11	3	0
5	งาว	668	180	79	2	755	34	17	0
6	แจ้ห่ม	169	55	32	1	210	8	2	0
7	วังเหนือ	381	93	30	0	411	11	5	0
8	เถิน	1,341	178	95	0	1,400	22	13	0
9	แม่พริก	117	49	23	0	158	3	0	0
10	แม่ทะ	148	52	7	0	192	2	0	0
11	สบปราบ	104	26	9	0	127	2	1	0
12	ห้างฉัตร	622	114	27	0	562	33	4	1
13	เมืองปาน	222	60	4	0	285	0	0	0
รวม (ครัวเรือน)		**5,550**	**1,117**	**408**	**3**	**5,848**	**142**	**52**	**1**

หมายเหตุ : ข้อมูลอื่นๆ เช่น หาปลาเพื่อบริโภค, หาหน่อไม้ หาเห็ด

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ผลการสำรวจพบว่า ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่ ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ จำนวน 5,550 ครัวเรือน ขณะที่มีเพียงบางส่วนที่ใช้ประโยชน์เพื่อยังชีพได้บางฤดูกาล จำนวน 1,117 ครัวเรือน หรือได้ตลอดเวลา จำนวน 408 ครัวเรือน ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการลดบทบาทของทรัพยากรธรรมชาติในฐานะฐานการผลิตและยังชีพของชุมชน อันเป็นผลจากข้อจำกัดด้านพื้นที่ การเสื่อมโทรมของทรัพยากร และข้อห้ามทางกฎหมายในบางเขตพื้นที่ การพัฒนาในระยะต่อไปควรมุ่งเน้นการฟื้นฟูทรัพยากรและสร้างทางเลือกในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เช่น การทำเกษตรเชิงนิเวศหรือการจัดการป่าชุมชน เพื่อให้เกิดสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

ตารางที่ 4.19 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ อุทกภัย)

ที่	อำเภอ	ความถี่ที่ประสบภัยพิบัติ อุทกภัย (ครัวเรือน) (D3.2.1)					การรับมือกับภัยพิบัติ อุทกภัย (ครัวเรือน) (D3.3.1)			
		ไม่เคยประสบภัยพิบัติ	1 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	2-3 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	ทุกปี (ปีละ 1 ครั้ง)	มากกว่าปีละ 1 ครั้ง	ไม่ได้รับความช่วยเหลือ/ ช่วยเหลือตัวเอง	ได้รับการช่วยเหลือและชดเชยเยียวยาจากภาครัฐ/ เอกชน	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ สามารถฟื้นตัวเข้าสู่ภาวะปกติได้เร็ว
1	เมืองลำปาง	44	22	31	25	6	34	32	5	12
2	แม่เมาะ	43	4	4	2	0	6	5	2	0
3	เกาะคา	25	26	5	22	13	10	50	2	4
4	เสริมงาม	28	3	4	1	0	0	3	5	0
5	งาว	272	22	11	5	12	10	21	10	8
6	แจ้ห่ม	56	16	16	7	3	4	35	0	3
7	วังเหนือ	26	24	16	21	1	2	45	7	9
8	เถิน	150	99	59	73	8	26	180	16	20
9	แม่พริก	34	12	13	15	2	10	8	19	5
10	แม่ทะ	6	3	3	3	1	5	3	0	2
11	สบปราบ	8	12	10	0	0	1	18	1	2

ที่	อำเภอ	ความถี่ที่ประสบภัยพิบัติ อุทกภัย (ครัวเรือน) (D3.2.1)					การรับมือกับภัยพิบัติ อุทกภัย (ครัวเรือน) (D3.3.1)			
		ไม่เคยประสบภัยพิบัติ	1 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	2-3 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	ทุกปี (ปีละ 1 ครั้ง)	มากกว่าปีละ 1 ครั้ง	ไม่ได้รับความช่วยเหลือ/ ช่วยเหลือตัวเอง	ได้รับการช่วยเหลือและชดเชยเยียวยาจากภาครัฐ/ เอกชน	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ สามารถฟื้นตัวเข้าสู่ภาวะปกติได้เร็ว
12	ห้างฉัตร	32	14	1	6	2	6	10	0	6
13	เมืองปาน	9	3	1	0	0	2	1	0	1
รวม (ครัวเรือน)		**733**	**260**	**174**	**180**	**48**	**116**	**411**	**67**	**72**

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ อุทกภัย ข้อมูลแสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ ไม่เคยประสบภัยพิบัติอุทกภัย จำนวน 733 ครัวเรือน ความถี่ที่ประสบภัยพิบัติ 1 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี) จำนวน 260 ครัวเรือน โดยได้รับการช่วยเหลือและชดเชยเยียวยาจากภาครัฐ ภาคเอกชน จำนวน 411 ครัวเรือน ข้อมูลนี้สะท้อนถึง ความไม่เท่าเทียมด้านศักยภาพการบริหารจัดการภัยพิบัติระหว่างพื้นที่ และความจำเป็นในการพัฒนา “ระบบเตือนภัยชุมชน” รวมถึงการสร้างองค์ความรู้ในการรับมือกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4.20 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ ดินโคลนถล่ม)

ที่	อำเภอ	ความถี่ที่ประสบภัยพิบัติ ดินโคลนถล่ม (ครัวเรือน) (D3.2.2)					การรับมือกับภัยพิบัติ ดินโคลนถล่ม (ครัวเรือน) (D3.3.2)			
		ไม่เคยประสบภัยพิบัติ	1 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	2-3 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	ทุกปี (ปีละ 1 ครั้ง)	มากกว่าปีละ 1 ครั้ง	ไม่ได้รับความช่วยเหลือ/ ช่วยเหลือตัวเอง	ได้รับการช่วยเหลือและชดเชยเยียวยาจากภาครัฐ/ เอกชน	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ สามารถฟื้นตัวเข้าสู่ภาวะปกติได้เร็ว
1	เมืองลำปาง	125	0	0	0	0	7	0	0	0
2	แม่เมาะ	53	0	0	0	0	5	0	0	0
3	เกาะคา	74	1	1	0	0	1	0	1	0
4	เสริมงาม	36	0	0	0	0	0	0	0	0
5	งาว	314	1	0	0	0	0	1	0	0

ที่	อำเภอ	ความถี่ที่ประสบภัยพิบัติ ดินโคลนถล่ม (ครัวเรือน) (D3.2.2)					การรับมือกับภัยพิบัติ ดินโคลนถล่ม (ครัวเรือน) (D3.3.2)			
		ไม่เคยประสบภัยพิบัติ	1 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	2-3 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	ทุกปี (ปีละ 1 ครั้ง)	มากกว่าปีละ 1 ครั้ง	ไม่ได้รับความช่วยเหลือ/ ช่วยเหลือตัวเอง	ได้รับการช่วยเหลือและชดเชยเยียวยาจากภาครัฐ/ เอกชน	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ สามารถฟื้นตัวเข้าสู่ภาวะปกติได้เร็ว
6	แจ้ห่ม	93	0	2	1	0	1	1	0	1
7	วังเหนือ	85	1	0	0	0	7	1	0	0
8	เถิน	375	1	4	3	0	14	2	2	3
9	แม่พริก	73	1	1	0	0	0	1	0	0
10	แม่ทะ	16	0	0	0	0	0	0	0	0
11	สบปราบ	30	0	0	0	0	0	0	0	0
12	ห้างฉัตร	51	1	0	1	0	0	2	0	0
13	เมืองปาน	10	2	4	1	0	6	1	0	0
รวม (ครัวเรือน)		**1,335**	**8**	**12**	**6**	**0**	**41**	**9**	**3**	**4**

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ ดินโคลนถล่ม ผลการสำรวจพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่เคยประสบภัยพิบัติดินโคลนถล่ม เป็นจำนวน**1,335** ครัวเรือน มีเพียงส่วนน้อยที่ประสบเหตุ 2–3 ครั้งในรอบ 5 ปี โดยเฉพาะในอำเภอแจ้ห่ม และอำเภอเถิน ซึ่งเป็นพื้นที่ภูเขาและลาดชัน ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึง การกระจุกตัวของความเสี่ยงด้านภัยพิบัติในบางพื้นที่เฉพาะจุด และความจำเป็นที่หน่วยงานท้องถิ่นควรจัดทำแผนบริหารความเสี่ยงเชิงพื้นที่ เช่น การปลูกป่าเสริม การสร้างระบบระบายน้ำและการเฝ้าระวังพื้นที่เสี่ยง เพื่อป้องกันความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของครัวเรือน

ตารางที่ 4.21 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ วาตภัย)

ที่	อำเภอ	ความถี่ที่ประสบภัยพิบัติ วาตภัย (ครัวเรือน) (D3.2.2)					การรับมือกับภัยพิบัติ วาตภัย (ครัวเรือน) (D3.3.2)			
		ไม่เคยประสบภัยพิบัติ	1 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	2-3 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	ทุกปี (ปีละ 1 ครั้ง)	มากกว่าปีละ 1 ครั้ง	ไม่ได้รับความช่วยเหลือ/ ช่วยเหลือตัวเอง	ได้รับการช่วยเหลือและชดเชยเยียวยาจากภาครัฐ/ เอกชน	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ สามารถฟื้นตัวเข้าสู่ภาวะปกติได้เร็ว
1	เมืองลำปาง	94	22	4	6	0	19	19	0	0
2	แม่เมาะ	51	0	1	1	0	4	1	1	0
3	เกาะคา	69	3	4	0	0	2	5	1	0
4	เสริมงาม	17	2	17	0	0	0	3	16	0
5	งาว	239	34	8	23	11	15	51	6	2
6	แจ้ห่ม	90	6	0	0	0	0	5	0	1
7	วังเหนือ	74	4	8	0	0	6	12	0	0
8	เถิน	295	13	37	39	3	13	44	22	21
9	แม่พริก	71	1	2	1	0	0	1	0	3
10	แม่ทะ	13	2	1	0	0	0	3	0	0
11	สบปราบ	24	5	1	0	0	0	6	0	0
12	ห้างฉัตร	38	9	3	3	1	0	13	1	2
13	เมืองปาน	10	1	0	1	0	2	0	0	0
รวม (ครัวเรือน)		**1,085**	**102**	**86**	**74**	**15**	**61**	**163**	**47**	**29**

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ วาตภัย ผลการสำรวจพบว่า แม้ส่วนใหญ่ของครัวเรือนจะไม่เคยประสบวาตภัย จำนวน 1,085 ครัวเรือน แต่ยังมีครัวเรือนที่ประสบภัย 1-3 ครั้งในรอบ 5 ปี จำนวน 188 ครัวเรือน และประสบภัยทุกปี ปีละมากกว่า 1 ครั้ง จำนวน 89 ครัวเรือน ที่ประสบเหตุซ้ำซาก โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอเถิน อำเภองาว อำเภอเมืองลำปาง อำเภอแจ้ห่ม ซึ่งมีลักษณะภูมิอากาศเปิดโล่งและเสี่ยงต่อพายุฤดูร้อน การรับมือกับภัยพิบัติพบว่าส่วนใหญ่ยังอาศัยการช่วยเหลือและชดเชยเยียวยาจากภาครัฐ/ เอกชนแบบเฉพาะหน้า ข้อมูลนี้สะท้อนถึง การขาดระบบการเตรียมความพร้อมและฟื้นฟูภัยพิบัติระดับชุมชนที่เป็นระบบ การพัฒนาในอนาคตควรเน้นการอบรมให้ความรู้ด้านการป้องกันภัยและจัดตั้งเครือข่ายอาสาสมัครในหมู่บ้านเพื่อเพิ่มความพร้อมรับมือ

ตารางที่ 4.22 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ อัคคีภัย)

ที่	อำเภอ	ความถี่ที่ประสบภัยพิบัติ อัคคีภัย (ครัวเรือน) (D3.2.2)					การรับมือกับภัยพิบัติ อัคคีภัย(ครัวเรือน) (D3.3.2)			
		ไม่เคยประสบภัยพิบัติ	1 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	2-3 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	ทุกปี (ปีละ 1 ครั้ง)	มากกว่าปีละ 1 ครั้ง	ไม่ได้รับความช่วยเหลือ/ ช่วยเหลือตัวเอง	ได้รับการช่วยเหลือและชดเชยเยียวยาจากภาครัฐ/ เอกชน	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ สามารถฟื้นตัวเข้าสู่ภาวะปกติได้เร็ว
1	เมืองลำปาง	123	2	0	0	0	7	2	0	0
2	แม่เมาะ	51	1	0	1	0	5	0	0	1
3	เกาะคา	74	1	0	0	0	1	1	0	0
4	เสริมงาม	36	0	0	0	0	0	0	0	0
5	งาว	305	9	0	1	0	5	4	1	0
6	แจ้ห่ม	96	0	0	0	0	0	0	0	0
7	วังเหนือ	84	1	0	0	0	8	0	0	0
8	เถิน	381	0	0	2	0	13	0	0	2
9	แม่พริก	71	1	0	1	1	1	1	1	1
10	แม่ทะ	16	0	0	0	0	0	0	0	0
11	สบปราบ	30	0	0	0	0	0	0	0	0
12	ห้างฉัตร	52	1	1	0	0	0	1	1	0
13	เมืองปาน	11	0	0	0	0	0	0	0	0
รวม (ครัวเรือน)		**1,330**	**16**	**1**	**5**	**1**	**40**	**9**	**3**	**4**

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ อัคคีภัย ผลการสำรวจพบว่า ครัวเรือนเกือบทั้งหมด ไม่เคยประสบภัยพิบัติอัคคีภัย มีจำนวน 1,330 ครัวเรือน มีเพียงส่วนน้อยที่เคยเกิดเหตุในรอบ 5 ปี โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชุมชนหนาแน่น เช่น เมืองลำปาง อำเภองาว และอำเภอเถิน ข้อมูลนี้สะท้อนว่า ความเสี่ยงจากอัคคีภัยมีแนวโน้มต่ำแต่ยังคงต้องระมัดระวัง โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีบ้านไม้และระบบไฟฟ้าชั่วคราว การพัฒนาเชิงป้องกันควรเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ไฟฟ้าอย่างปลอดภัย และจัดให้มีอุปกรณ์ดับเพลิงประจำหมู่บ้านเพื่อความพร้อมในยามฉุกเฉิน

ตารางที่ 4.23 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ ภัยจากไฟป่าและหมอกควัน)

ที่	อำเภอ	ความถี่ที่ประสบภัยพิบัติ ไฟจากไฟป่าและหมอกควัน (ครัวเรือน) (D3.2.2)					การรับมือกับภัยพิบัติ ไฟจากไฟป่าและหมอกควัน (ครัวเรือน) (D3.3.2)			
		ไม่เคยประสบภัยพิบัติ	1 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	2-3 ครั้ง (ในรอบ 5 ปี)	ทุกปี (ปีละ 1 ครั้ง)	มากกว่าปีละ 1 ครั้ง	ไม่ได้รับความช่วยเหลือ/ ช่วยเหลือตัวเอง	ได้รับการช่วยเหลือและชดเชยเยียวยาจากภาครัฐ/ เอกชน	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ	ชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ สามารถฟื้นตัวเข้าสู่ภาวะปกติได้เร็ว
1	เมืองลำปาง	118	3	1	3	0	10	1	0	2
2	แม่เมาะ	18	4	10	21	0	16	8	10	4
3	เกาะคา	61	3	0	12	0	1	6	1	7
4	เสริมงาม	26	2	0	8	0	3	3	2	2
5	งาว	60	18	10	224	5	33	96	113	15
6	แจ้ห่ม	30	12	5	46	4	24	12	29	2
7	วังเหนือ	72	3	2	9	0	8	5	6	2
8	เถิน	229	79	11	63	3	44	47	19	52
9	แม่พริก	27	4	9	36	1	1	4	30	15
10	แม่ทะ	13	0	2	0	1	0	2	1	0
11	สบปราบ	28	1	0	1	0	1	1	0	0
12	ห้างฉัตร	31	2	0	21	0	9	5	3	6
13	เมืองปาน	2	1	2	8	0	6	2	1	1
รวม (ครัวเรือน)		**715**	**132**	**52**	**452**	**14**	**156**	**192**	**215**	**108**

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนทรัพยากรธรรมชาติ-ด้านภัยพิบัติ ภัยจากไฟป่าและหมอกควัน จากข้อมูลพบว่าครัวเรือนยากจนจำนวนมาก ประสบภัยจากไฟป่าและหมอกควันเป็นประจำทุกปี รวมกว่า 452 ครัวเรือน โดยเฉพาะในอำเภอเถิน อำเภองาว อำเภอเมืองลำปาง และอำเภอวังเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าเขาล้อมรอบ

และมีการใช้ไฟเพื่อเกษตร ขณะที่มีครัวเรือนเพียงบางส่วนที่ได้รับการช่วยเหลือโดยชุมชนมีระบบบริหารจัดการรองรับภัยพิบัติ จำนวน 215 ครัวเรือน ข้อมูลนี้สะท้อนถึงปัญหาฝุ่นควันและไฟป่าที่เชื่อมโยงกับวิถีเกษตรและการจัดการพื้นที่ป่า จำเป็นต้องเร่งเสริมมาตรการเชิงป้องกันและสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 4.24 แสดงข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถาม ปี พ.ศ. 2568 (ทุนทางสังคม-ด้านการเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรม)

ที่	อำเภอ	การเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรม (ครัวเรือน) (E1.1)					
		กลุ่มอาชีพ/การผลิต/แปรรูป เช่นกลุ่มเมล็ดพันธุ์ กลุ่มทอผ้า จักสาน หัตถกรรม กลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ กลุ่มปัจจัยการผลิต	กลุ่มการเงิน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุนเงินล้าน กลุ่มออมทรัพย์	กลุ่มสวัสดิการสังคม เช่น กลุ่มฌาปนกิจ กองทุนสวัสดิการชุมชน	กลุ่มด้านสังคม เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มศาสนา	กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติ เช่น กลุ่มอนุรักษ์น้ำ กลุ่มผู้ใช้น้ำ	กลุ่มอื่นๆ
1	เมืองลำปาง	44	504	1,088	717	59	3
2	แม่เมาะ	53	203	399	209	53	4
3	เกาะคา	24	170	407	154	19	2
4	เสริมงาม	20	128	272	97	22	0
5	งาว	54	369	914	277	41	4
6	แจ้ห่ม	14	87	249	175	19	8
7	วังเหนือ	28	226	471	195	43	1
8	เถิน	117	1,398	1,617	1,349	339	2
9	แม่พริก	28	93	186	128	14	3
10	แม่ทะ	41	71	207	181	35	1
11	สบปราบ	3	53	138	106	10	0
12	ห้างฉัตร	66	343	688	347	61	3
13	เมืองปาน	13	80	280	90	27	0
รวม (ครัวเรือน)		**505**	**3,725**	**6,916**	**4,025**	**742**	**31**

หมายเหตุ : ข้อมูลอื่นๆ เช่น คนพิการ, ธนาคารรักษ์หมู่บ้าน, อสม, กลุ่มออมวันละบาท, ธนาคารรรพ.แม่เมาะ, ฌาปนกิจ, ยูเนี่ยน, กองทุนไวน์, รปภ, เกษตรปลอดสารพิษ, ออมบุญวันละบาท, ธนาคารหมู่บ้านรักษ์แม่เมาะ, พัฒนาหมู่บ้าน

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนยากจนทุนทางสังคม-ด้านการเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรม ผลการสำรวจพบว่า ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของ กลุ่มสวัสดิการสังคม เช่น กลุ่มฌาปนกิจ กองทุนสวัสดิการชุมชน มากที่สุดจำนวน 6,916 ครัวเรือน รองลงมาคือ กลุ่มด้านสังคม เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มศาสนา จำนวน 4,025 ครัวเรือน และกลุ่มการเงิน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุนเงินล้าน กลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 3,725 ครัวเรือน ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึง ทุนทางสังคมที่เข้มแข็งระดับหนึ่งของชุมชน โดยเฉพาะด้านการออมและความร่วมมือเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม สัดส่วนการเข้าร่วมกลุ่มอาชีพและกลุ่มทรัพยากรธรรมชาติยังค่อนข้างน้อย สะท้อนว่าการรวมกลุ่มเชิงอาชีพและสิ่งแวดล้อมยังต้องส่งเสริมเพิ่มเติม เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

ตารางที่ 4.25 แสดงข้อมูลครัวเรือนในพื้นที่ดำเนินงานโมเดลแก้จน ปี พ.ศ. 2568

ที่	อำเภอ	จำนวนคนจนที่ค้นหา สอบทาน ปี 2568			พื้นที่ และจำนวนคนจนที่เข้าร่วมโครงการย่อย และร้อยละของรายได้ที่เพิ่มขึ้น					
					ตำบล	ที่เข้าร่วม OM.		อบรม Financial Literacy		รายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ
		จำนวนตำบล	ครัวเรือน	คน		ครัวเรือน	คน	ครัวเรือน	คน	
พื้นที่ และ ผลการดำเนินงานของโครงการย่อยที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน										
1	เมืองลำปาง	11	1,104	2,992	1. ต.บ้านเสด็จ 2. ต.บ้านเอื้อม 3. ต.บ้านค่า 4. ต.บ้านแลง 5. ต.พิชัย	522	532	259	270	42.05
2	วังเหนือ	8	506	1,273	1. ต.วังทอง					
พื้นที่ และ ผลการดำเนินงานของโครงการย่อยที่ 2 การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พื้นที่ อำเภอห้างฉัตร และอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง										
3	ห้างฉัตร	7	766	2,175	1. ต.ห้างฉัตร 2. ต.แม่สัน 3. ต.ปงยางคก 4. ต.เวียงตาล 5. ต.วอแก้ว 6. ต.เมืองยาว 7. ต.หนองหล่ม	509	667	85	256	20.39
4	เถิน	8	1,623	5,165	1. ต.แม่มอก 2. ต.เวียงมอก 3. ต.ล้อมแรด 4. ต.เถินบุรี					
พื้นที่ และ ผลการดำเนินงานของโครงการย่อยที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง										
5	แม่เมาะ	5	408	1,258	1. ต.นาสัก 2. ต.จางเหนือ 3. ต.สบป้าด 4. ต.บ้านดง 5. ต.แม่เมาะ	504	562	84	91	33.51
6	งาว	10	935	2,357	1. ต.บ้านหวด 2. ต.บ้านอ้อน 3. ต.บ้านร้อง					
7	แจ้ห่ม	7	257	665	1. ต.เมืองมาย					
พื้นที่ และ ผลการดำเนินงานของโครงการย่อยที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง										
-	เมืองลำปาง	บูรณาการร่วมกับโครงการย่อยที่ 1			1. ต.พิชัย	46	47	-	-	-
พื้นที่ และ ผลการดำเนินงานของการพัฒนา “อำเภอแก้จน/ ท้องถิ่นแก้จน”										
-	แม่เมาะ	ดำเนินงานในพื้นที่ 4 ตำบล			1. ต.จางเหนือ 2. ต.สบป้าด 3. ต.บ้านดง 4. ต.แม่เมาะ	185*	344*	106	307	-
-	เมืองลำปาง	บูรณาการร่วมกับโครงการย่อยที่ 1			1. ต.พิชัย					
รวม		**56**	**5,599**	**15,885**	**26**	**1,581**	**1,808**	**534**	**924**	**29.43**

หมายเหตุ : * จำนวน 185 ครัวเรือน และ 344 คน ที่เข้าร่วม “อำเภอแก้จน/ ท้องถิ่นแก้จน” ไม่นำมานับรวมอยู่ใน 1,581 ครัวเรือน และ 1,808 คน ที่เป็นคนจนกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมของ OM. ทั้ง 4 โครงการย่อย

การดำเนินงานของโครงการปี พ.ศ.2568 ข้อมูลจากตารางทีมวิจัยได้ดำเนินงานจำนวน 26 ตำบล ครัวเรือนยากจนเข้าร่วมโครงการ จำนวน 1,581 ครัวเรือน หรือ 1,808 คน และได้ฝึกอบรมคนจนให้รู้จักการออม การบริหารจัดการทางการเงิน (Financial Literacy) เพื่อนำไปสู่สุขภาพทางการเงินที่ดีและความมั่นคงในชีวิต จำนวน 924 คน ผลการดำเนินงานพบว่าในภาพรวมคนจนมีรายได้เพิ่มขึ้นร้อย 29.43 ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการขับเคลื่อนโครงการแก้จนเชิงพื้นที่ ที่ต้องอาศัยการบูรณาการร่วมกับทุกภาคส่วน โดยเฉพาะในพื้นที่ ที่มีจำนวนครัวเรือนยากจนสูง เพื่อให้การดำเนินงานเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

6. การยกระดับโมเดลแก้จน และผลการยกระดับโมเดลแก้จน (OM)

การยกระดับโมเดลแก้จน (OM) ดำเนินการทั้งหมด 4 โครงการ ประกอบด้วย **โครงการย่อยที่ 1** ยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) **โครงการวิจัยย่อยที่ 2** การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่บริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain) **โครงการวิจัยย่อยที่ 3** การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจน และยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง Area Based Industry) และ **โครงการวิจัยย่อยที่ 4** กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net) ผลการดำเนินงานระยะเวลา 12 เดือน (31 มีนาคม 2568 ถึง 30 มีนาคม 2569) มีรายละเอียด ดังนี้

โครงการย่อยที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content)

การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) มี**วัตถุประสงค์** 1) เพื่อสร้างโมเดลแก้จนจากฐานทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดลำปางเพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน 2) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยนวัตกรรมและ/หรือเทคโนโลยีเพื่อลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต มูลค่า ทางการเกษตร และ 3) เพื่อจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชน/เชิงพื้นที่ (LE/SE) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คนจน จำนวน 522 ครัวเรือน **พื้นที่ดำเนินการ** ครอบคลุม 2 อำเภอ 6 ตำบล คือ อำเภอเมืองลำปาง ประกอบด้วยตำบลบ้านแลง ตำบลเสด็จ ตำบลบ้านค่า ตำบลบ้านเอื้อม ตำบลพิชัย และอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ได้แก่ ตำบลวังทอง **กลไกความร่วมมือ**การขับเคลื่อนโครงการเป็นการบูรณาการร่วมกันของภาคีเครือข่ายหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคสถาบันการศึกษา และภาคประชาสังคม มีเครือข่ายความร่วมมือรวม จำนวน 12 หน่วยงาน และมีการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) จำนวน 3 ฉบับ เพื่อขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจนอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 1) หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานกลุ่มนี้ทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพในพื้นที่และเชื่อมโยงนโยบายการพัฒนา โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย เทศบาลเมืองพิชัย, องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเสด็จ, องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง, องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านค่า และ องค์การบริหารส่วนตำบลวังทอง รวมถึงผู้นำชุมชนและอาสาสมัครในแต่ละหมู่บ้าน สำนักงานการพัฒนาชุมชนจังหวัดลำปาง (พช.) มีบทบาทในการขยายผลผ่านเครือข่ายโคกหนองนาโมเดลทั้ง 13 อำเภอ และผลักดันเข้าสู่แผนนโยบายระดับจังหวัด และหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ เช่น นายอำเภอวังเหนือ พาณิชย์จังหวัด เกษตรจังหวัด และพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด 2) ภาคเอกชนและรัฐวิสาหกิจ เป็นแหล่งสนับสนุนด้านเทคโนโลยี วัตถุดิบ และกลไกตลาด โดยบริษัทปูนซีเมนต์ไทย ลำปาง จำกัด (SCG): สนับสนุนวัตถุดิบ

เหลือใช้จากอุตสาหกรรม (ผงคลอไรด์ดัส, ผงดินเบา) และร่วมพัฒนาสูตรสารปรับปรุงดินรวมถึงโมเดลธุรกิจ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) แม่เมาะ สนับสนุนองค์ความรู้ด้านงานวิจัยลิโอนาร์ไดต์ วัตถุดิบฮิวมัสล้านปี สารสกัดฮิวมิกเข้มข้น และเครื่องมือวิเคราะห์ขั้นสูง บริษัทและคู่ค้าภาคเอกชน เช่น บริษัท ซันสวีท จำกัด (มหาชน) ที่เป็นผู้รับซื้อผลผลิตถั่วลายเสือล่วงหน้า, บริษัท เบทาโกร จำกัด ที่สนับสนุนพื้นที่แปลงรวมและวัสดุปลูก, รวมถึงบริษัท ประชารัฐ จำกัด, บริษัท คิว บอกซ์ พอยต์ จำกัด (ฟาร์มบุ๊ค), บริษัท ต้นไม้โต จำกัด และบริษัท ศรีรัตนการเกษตร จำกัด 3) ภาควิชาการและประชาสังคม ประกอบด้วยมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง โดยคณะวิทยาศาสตร์ และสถาบันวิจัยและพัฒนา ทำหน้าที่หลักในการวิจัย พัฒนานวัตกรรม และถ่ายทอดเทคโนโลยี กลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจผู้ผลิตน้ำหมักใบกระถินบ้านสัก ที่เป็นต้นแบบโรงผลิตและกลไกอุตสาหกรรมชุมชน และเครือข่ายภาคประชาสังคม ทำหน้าที่สร้างความไว้วางใจและติดตามความเท่าเทียมในชุมชน และ 4) กลุ่มเป้าหมายครัวเรือนยากจนและอาสาสมัครโดย ครัวเรือนยากจนและกลุ่มเป้าหมาย: ครอบคลุม 522 ครัวเรือน ในกลุ่ม " อยู่ลำบาก" "อยู่ยาก" และ "อยู่ได้" ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมออกแบบกิจกรรมและผู้ผลิตในพื้นที่ ซึ่งภาคีเครือข่ายดังกล่าวทำงานภายใต้โครงสร้าง "คณะกรรมการขับเคลื่อนระดับพื้นที่" เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันและลดการทำงานแบบแยกส่วนในบริบทเมืองและชนบทที่ซับซ้อน

ผลการศึกษา

สถานการณ์ความยากจนของพื้นที่ คือ เป็นคนจนที่ประกอบอาชีพเกษตกรรรม ซึ่งพบปัญหาหลักคือ เกษตรกรคนจนในโครงการนี้คือภาวะ “ทำมาก ได้น้อย” ซึ่งเกิดจากวงจรปัญหาที่เชื่อมโยงกันในหลายมิติ ดังนี้ 1) ต้นทุนการผลิตสูงแต่รายได้ต่ำ: คนจนต้องแบกรับภาระต้นทุนที่สูงมากจากการซื้อ ปุ๋ยเคมี ซึ่งเป็นต้นทุนหลัก (คิดเป็นร้อยละ 20 ของต้นทุนทั้งหมด) รวมถึงสารกำจัดวัชพืชและแมลง ซึ่งค่าใช้จ่ายด้านสารเคมีเหล่านี้สูงถึงร้อยละ 40–50 ของรายได้จากการผลิต ทำให้เกิดภาวะ “หนี้ท่วมรายได้” อย่างต่อเนื่อง 2) ผลผลิตตกต่ำและปัญหาทรัพยากร: เกษตรกรเผชิญกับปัญหา ดินเสื่อมโทรม ดินเป็นกรดไม่จับปุ๋ย และดินไม่อุ้มน้ำ รวมถึงการขาดแคลนแหล่งน้ำและปัญหาโรคพืช/แมลงรบกวน ซึ่งส่งผลโดยตรงให้ผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 3) คนจนขาดองค์ความรู้และเทคโนโลยี: ปัญหารากเหง้าคือการทำการเกษตรแบบ ไม่มีองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเน้นทำตามความเชื่อหรือทำตามกันมา ขาดการวางแผนคิดกำไร-ต้นทุนที่ชัดเจน และขาดข้อมูลด้านการจัดการน้ำหรือการเลือกสายพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับพื้นที่ 4) การพึ่งพาปัจจัยภายนอก: เกษตรกรคนจนติดอยู่ในวงจรการพึ่งพาปุ๋ยเคมีนำเข้าที่มีราคาสูงและผันผวนตามสถานการณ์โลก (เช่น สงครามรัสเซีย-ยูเครน) ทำให้ไม่สามารถควบคุมต้นทุนได้เอง และ 5) ความยากจนเชิงโครงสร้าง: เกษตรกรรายย่อยขาดอำนาจต่อรองในตลาด เข้าถึงแหล่งทุนและข้อมูลตลาดได้จำกัด และมักมีภาระหนี้สินสะสมจนกลายเป็น “ลูกหนี้ถาวร” กล่าวโดยสรุป ปัญหาความยากจนของกลุ่มเป้าหมาย ที่สำคัญคือการที่เกษตรกร ขาดศักยภาพในการผลิตและจัดการทำให้ต้องใช้ทรัพยากรและเงินทุนสูงแต่กลับได้ผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่า จนติดอยู่ใน กับดักความยากจน

การแก้ไขปัญหาความยากจนให้กับกลุ่มเกษตรดังกล่าว โครงการวิจัยได้ไปร่วมพัฒนาการถ่ายทอดองค์ความรู้ และพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร โดยใช้ฐานองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และฐานทุนทรัพยากรจากแร่ธาตุที่มีในจังหวัดลำปาง มาผลิตเป็นสารปรับปรุงดินและการใช้ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพจากใบกระถินที่มีการใช้งานผ่านโครงการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัย และการวิจัยมานานกว่า 5 ปี จนเกิดผลความน่าเชื่อถือในกลุ่มเกษตรกรเพื่อทดแทนปุ๋ยเคมี มีรูปแบบการใช้พื้นที่ต้นแบบเพื่อทดลองและสาธิตในพืชเศรษฐกิจหลัก เช่น ข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง และพืชอื่น ๆ มาเป็นต้นแบบให้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายใหม่ได้มีความเชื่อมั่นนอกจากการใช้สารปรับปรุงดิน และปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพใน

การลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต เพิ่มมูลค่า และนำไปสู่การจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชนเพื่อเป็นแหล่งผลิตและเป็นแหล่งจำหน่ายสารปรับปรุงดินต่าง ๆ ให้ง่ายต่อการเข้าถึงของเกษตรกร รวมทั้งเป็นการสร้างงานให้กับคนจนที่ไม่มีรายได้หรือรายได้น้อยได้มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดรายได้ต่อไป

จากการดำเนินโครงการสามารถพัฒนาครัวเรือนเป้าหมายจำนวน 522 ครัวเรือน ส่งผลให้เกิดการเพิ่มรายได้โดยตรงรวม 3,365,250 บาทต่อปี และเมื่อรวมผลจากการพัฒนาอาชีพและการเชื่อมโยงห่วงโซ่มูลค่า ทำให้มูลค่าทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นเป็น 11,352,042 บาทต่อปี หรือคิดเป็นรายได้เพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 42.05 นอกจากนี้ยังพบการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสถานะความเป็นอยู่ โดยกลุ่มคนจนระดับอยู่ลำบากลดลง ขณะที่กลุ่มคนจนระดับอยู่ยากและอยู่พอได้เพิ่มขึ้น สะท้อนกระบวนการยกระดับความเป็นอยู่แบบขั้นบันไดในด้านทุนมนุษย์ โครงการสามารถพัฒนาทักษะใหม่และยกระดับทักษะเดิมของแรงงานในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการเพิ่มผลิตภาพและโอกาสทางเศรษฐกิจในระยะยาว ขณะเดียวกันการพัฒนา โมเดลสารปรับปรุงดิน ยังทำหน้าที่เป็นนวัตกรรมเชิงพื้นที่ ที่เชื่อมโยงทรัพยากรท้องถิ่น เทคโนโลยี และกลไกตลาดเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ ในเชิงระบบโครงการก่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายซึ่งเป็นกลไกความร่วมมือจากจำนวน 12 หน่วยงาน และการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ จำนวน 3 ฉบับ ซึ่งช่วยเสริมสร้างระบบนิเวศการพัฒนาที่ที่เอื้อต่อการขยายผล นอกจากนี้ยังพบผลกระทบเชิงสังคมที่สำคัญ ได้แก่ การเพิ่มขวัญกำลังใจ ความมั่นใจ และศักดิ์ศรีของกลุ่มเปราะบาง ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการยอมรับในชุมชน งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่บูรณาการเทคโนโลยีทรัพยากรท้องถิ่น การพัฒนาทักษะแรงงาน และความร่วมมือหลายภาคส่วน สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบและการลดความยากจนได้ และน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับขยายผลไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนที่นำไปสู่ความยั่งยืนได้ในอนาคต และสามารถใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ รายละเอียดผลการศึกษาแยกตามวัตถุประสงค์ของโครงการ มีดังนี้

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อสร้างโมเดลแก้จนจากฐานทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดลำปางเพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน

ทีมวิจัยได้วิเคราะห์พื้นที่นำร่องการดำเนินงานเนื่องจากโมเดลนี้เป็นโมเดลการใช้สารปรับปรุงดินเพื่อการลดต้นทุนในการทำการเกษตร และเพิ่มรายได้จากผลผลิต อีกทั้งเพิ่มรายได้จากอาชีพเสริมในเมนูทางการเกษตรทั้งระบบแปลงรวมที่เป็นการเพิ่มห่วงโซ่คุณค่าที่เอื้ออาทรต่อคนยากจน (Pro-poor Value Chain: PPVC) ซึ่งพื้นที่อำเภอที่คัดเลือก เช่น อำเภอเมืองเป็นพื้นที่ ที่มีคนจนกระจุกตัวอยู่มากที่สุด แต่จำเป็นต้องเลือกพื้นที่ที่เป็นฐานด้านการเกษตรกรรม และมีโอกาสร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนซึ่งนำไปสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ และอำเภอวังเหนือ เป็นพื้นที่ที่คนกระจุกตัว และมีโอกาสเกิดโมเดลแก้จนต้นแบบ เนื่องจากเป็นผู้ที่เข้มแข็งโดยมีทุน 5 ด้าน มีโอกาสนำไปสู่ความสำเร็จต้นแบบอื่นได้ นอกจากจำนวนคนจนที่มีจำนวนมากแล้ว ยังจำเป็นต้องคำนึงปัจจัยจากความร่วมมือของผู้นำกลุ่ม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย ทั้งนี้ทีมวิจัยได้กำหนดแผนบริหารจัดการความยากจนร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่อเช่น องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเสด็จ ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้าน บริษัท ปูนซิเมนต์ไทยลำปาง จำกัด และนักจัดการงานวิจัยในพื้นที่ซึ่งเป็นตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเสด็จ ทีมวิจัยได้วางแผนขับเคลื่อนบริหารจัดการความยากจนร่วมกัน โดยได้มีบทบาทแต่ละองค์กรอย่างชัดเจน ซึ่งหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนร่วมกับนักวิจัย คือองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเสด็จ ที่มีการประชุมร่วมเพื่อวางแผน การเชิญผู้นำชุมชนมาคัดเลือกกลุ่มคนจนในแต่ละหมู่บ้านมาเข้าร่วม ตั้งแต่ประชุมร่วมผู้นำชุมชน และการลงพื้นที่แต่ละหมู่บ้านในการสรรหาคนจนมาเข้า

ร่วม และวางแผนกิจกรรม การดำเนินการและการติดตาม รวมถึงการขยายผล ร่วมกับสมาชิกโครงการ บริหารส่วนตำบลและผู้ใหญ่บ้าน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำชุมชนมีแผนเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่น ที่มีกิจกรรมสอดคล้อง เช่น กิจกรรมการปลูกถั่วลายเสือแบบถุง และแปลงรวม การปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ การใช้ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพใบกระถินในการลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต ในสับปะรด อีกทั้งมีบริษัทปูนซิเมนต์ไทยลำปาง จำกัด ในการร่วมสนับสนุนองค์ความรู้และวัสดุจากผลพลอยได้กระบวนการผลิตปูนซีเมนต์ทดแทนปุ๋ย และจะต่อยอดในปีพ.ศ. 2569 โดยการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายในพื้นที่ภาคเอกชน คือ บริษัท เบทาโกร จำกัด เข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการสนับสนุนพื้นที่แปลงรวม ในการปลูกถั่วลายเสือ และพืชผัก ให้กับกลุ่มเปราะบาง สนับสนุนคนงานในการดูแลแปลงรวมและวัสดุปลูก ระบบน้ำ ในส่วนของตำบลพิชัย ซึ่งได้ร่วมดำเนินกิจกรรมแปลงรวมถั่วลายเสือร่วมกับเทศบาลเมืองพิชัย ผ่านกระบวนการจัดทำบันทึกความร่วมมือ (MOU) ในการดำเนินกิจกรรม และมีการจัดหาแปลงรวมจำนวน 5 ไร่ ในการปลูกถั่วลายเสือ และระบบน้ำ รวมถึงแรงงานของคนในพื้นที่รวมทั้ง สมาชิกเทศบาล (สท.) ในการดูแลบำรุงรักษาแปลงปลูก ตั้งแต่เริ่มต้น จนเก็บเกี่ยว และการบริหารจัดการแปลง ซึ่งมีบริษัท ซันสวีท จำกัด (มหาชน) เป็นผู้รับซื้อและวางแผนการปลูกร่วม ซึ่งระบบกลไกนี้เน้นการปฏิบัติมากกว่าการประชุมหารือ เน้นการลงมือปฏิบัติและติดตามผล ในส่วนการบริหารจัดการอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่สารปรับปรุงดิน ได้มีการร่วมมือกันในภาคเอกชนโดยมีบริษัท ปูนซิเมนต์ไทยลำปาง จำกัด ทีมวิจัยฮิวมัสของเหมืองแม่เมาะ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทญ (กฟผ.) ในการร่วมกันปรับสูตรและผลิตสูตรใหม่ร่วมกับ นักวิจัย และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตนำหมักชีวภาพใบกระถิน ตั้งแต่การผลิต การบรรจุ รวมถึงการจำหน่าย ในส่วนของตำบลบ้านแลงได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแลง ตั้งแต่ประชุมวางแผนในการสรรหากลุ่มเป้าหมาย การประชุมร่วม และการจัดอบรม การติดตามผลร่วมกับนักวิจัยเป็นหลัก ตำบลบ้านค่า ได้มีการวางแผนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีรองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านค่า และเลขานุการนายก อบต.บ้านค่า เป็นแกนนำหลักตั้งแต่การประชุมร่วม กับกลุ่มเป้าหมายการวางแผนการดำเนินกิจกรรม การติดตามผล การประเมินผล และตำบลวังทอง อำเภอวังเหนือมีกิจกรรมการขับเคลื่อนในระดับอำเภอร่วมกับนายอำเภอวังเหนือ ซึ่งเป็นประธานการดำเนินงานในการขับเคลื่อน ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลวังทอง ผู้ใหญ่บ้านและประธานกลุ่มวิสาหกิจ ตั้งแต่กระบวนการจัดหาพื้นที่ การประชุมติดตาม และการออกแบบกิจกรรม รวมถึงการประเมินผลได้อย่างดี จากการวางบทบาทขององค์กรในพื้นที่ต่างๆ ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุด และมีการวางแผนร่วมในอนาคตเพื่อความยั่งยืนได้กำหนดให้มีบทบาทชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้นและเพื่อนำไปสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นต่อไปในทุกพื้นที่

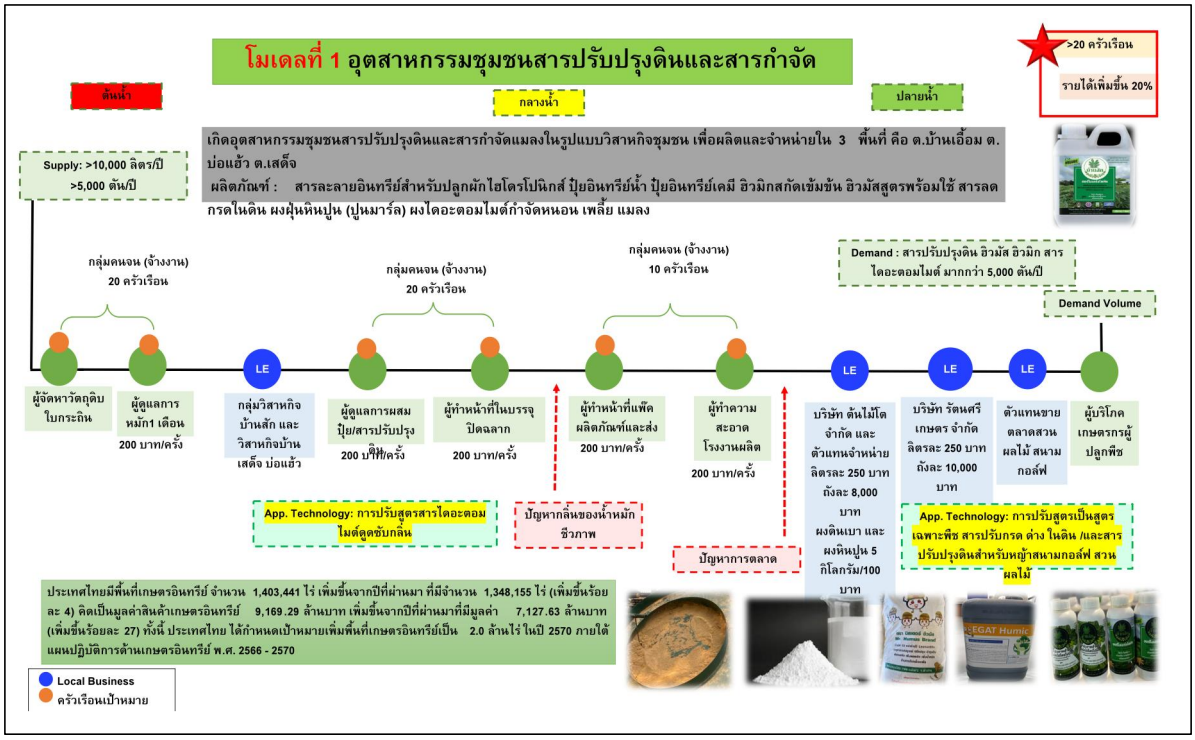
โมเดลสารปรับปรุงดินเพื่อการเกษตร เป็นนวัตกรรมเชิงพื้นที่ที่สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาความยากจนและการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในระดับชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยโมเดลไม่เพียงช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนยากจนเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาทักษะของแรงงาน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการพัฒนาห่วงโซ่มูลค่าของผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ จากผลลัพธ์ทำให้ โมเดลการพัฒนานี้ได้รับความสนใจจากหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการและองค์กรพัฒนาในพื้นที่ ซึ่งได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการถ่ายทอดเทคโนโลยี การพัฒนาองค์ความรู้ และการขยายผลการดำเนินงานไปยังพื้นที่อื่น ๆ โดยมีการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 12 หน่วยงาน และมีการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) จำนวน 3 ฉบับ เพื่อสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงสามารถสรุปได้ว่า การดำเนินโครงการวิจัยครั้งนี้มีส่วนสำคัญในการ ยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนยากจนในพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยช่วยให้ครัวเรือนสามารถปรับเปลี่ยนสถานะความเป็นอยู่จาก อยู่ลำบาก ไปสู่ อยู่ยาก และ อยู่พอได้ ผ่านการเพิ่มรายได้

การพัฒนาทักษะ และการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ในระดับชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน จำนวนคนจนที่เปลี่ยนสถานะความเป็นอยู่ เช่น ระดับความเป็นอยู่กลุ่มอยู่ลำบาก ก่อนร่วมโครงการ 210 คน หลังร่วมโครงการเหลือ 95 คน กลุ่มอยู่ยาก ก่อนร่วมโครงการ 230 คน หลังร่วมโครงการเหลือ 280 คน กลุ่มอยู่พอได้ ก่อนร่วมโครงการ 92 คน หลังร่วมโครงการเหลือ 157 คน ชี้ให้เห็นว่าจากผลการดำเนินโครงการพบว่า จำนวนครัวเรือนในกลุ่ม อยู่ลำบาก มีแนวโน้มลดลง ในขณะที่จำนวนครัวเรือนในกลุ่ม อยู่ยากและ อยู่พอได้ เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้สะท้อนถึงการเพิ่มขึ้นของปัญหาความยากจน แต่เป็นผลจาก กระบวนการยกระดับสถานะความเป็นอยู่ของครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการ คือ ครัวเรือนที่เดิมมีสถานะ อยู่ลำบาก ซึ่งมีรายได้ไม่มั่นคงและพึ่งพาการรับจ้างทั่วไปเป็นหลัก ได้รับการพัฒนาศักยภาพผ่านกิจกรรมของโครงการ เช่น การถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตสารปรับปรุงดิน การฝึกอบรมทักษะอาชีพ รายได้เสริม และการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน ส่งผลให้ครัวเรือนบางส่วนสามารถเพิ่มรายได้และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น ดังนั้น ครัวเรือนจำนวนหนึ่งจึง ปรับเปลี่ยนสถานะจาก อยู่ลำบาก ไปสู่ อยู่ยาก หรือ อยู่พอได้ ซึ่งเป็นระดับความเป็นอยู่ที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากกว่าเดิม โดยสะท้อนถึงผลลัพธ์ของกระบวนการพัฒนาในลักษณะ การยกระดับจากฐานล่าง กระบวนการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวสามารถอธิบายได้ในลักษณะของ Poverty Graduation Pathway ดังนี้ อยู่ลำบาก (รายได้ไม่มั่นคง) -> อยู่ยาก (เริ่มมีรายได้จากกิจกรรมเศรษฐกิจใหม่) -> อยู่พอได้ (มีรายได้หลายช่องทางและมีเสถียรภาพมากขึ้น) การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ ได้แก่ การเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้ใหม่ ผ่านการผลิตและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สารบำรุงดินและกิจกรรมต่อเนื่องในห่วงโซ่มูลค่า การพัฒนาทักษะอาชีพของแรงงานในชุมชน โดยมีผู้ได้รับการพัฒนาทักษะใหม่ (New Skill) และการพัฒนาทักษะเพิ่มเติม (Up Skill) จำนวนมาก ทำให้แรงงานในพื้นที่มีศักยภาพในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับพื้นที่ ซึ่งช่วยสนับสนุนการถ่ายทอดเทคโนโลยี การพัฒนาตลาด และการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน ดังนั้น การที่จำนวนครัวเรือนยากจนในกลุ่มอยู่ยาก และ อยู่พอได้ เพิ่มขึ้น จึงเป็นผลจากการเคลื่อนย้ายของครัวเรือนจากกลุ่ม อยู่ลำบาก ไปสู่ระดับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งสะท้อนถึงความสำเร็จของโครงการในการยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ผลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า โมเดลการพัฒนาเทคโนโลยีสารบำรุงดินสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการยกระดับสถานะความเป็นอยู่ของครัวเรือนยากจน และมีศักยภาพในการขยายผลเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่อื่นได้

ผลการดำเนินงานโมเดลสารปรับปรุงดินทั้ง 7 โมเดล สรุปได้ ดังนี้

โมเดลที่ 1 อุตสาหกรรมชุมชนสารปรับปรุงดินและสารกำจัดแมลง กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 6 ครัวเรือน ดำเนินการในพื้นที่ ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมืองลำปาง จำนวน 5 ครัวเรือน และตำบลวังทอง อำเภอวังเหนือ จำนวน 1 ครัวเรือน ดำเนินการในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน เพื่อผลิตและจำหน่ายจำนวน 1 พื้นที่ คือ ตำบลบ้านเอื้อม ในการผลิตสารปรับปรุงดิน จากฐานน้ำหมักชีวภาพผสมฮิวมิกเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์สารละลายอินทรีย์สำหรับปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ปุ๋ยอินทรีย์เคมี ฮิวมิกสกัดเข้มข้น ฮิวมัสสูตรพร้อมใช้ สารลดกรดในดิน ผงฝุ่นหินปูน (ปูนมาร์ล) ผงไดอะตอมไมต์กำจัดหนอน จำหน่ายในระบบตลาด **เป็นอุตสาหกรรมชุมชน** โดยมี Supply มากกว่า 10,000 ลิตร/ปี และความต้องการ มากกว่า 5,000 ตัน/ปี โดยเริ่มต้นจากเกษตรกร กลุ่มคนจนเป้าหมายที่โครงการจ้างงาน 6 ครัวเรือน ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตน้ำหมักชีวภาพจากใบกระถินส่วนผสมฮิวมิกซึ่งคนจนอยู่ในระบบมีหน้าที่ในการจัดหาวัตถุดิบ การเตรียมวัตถุดิบ และดำเนินการหมักน้ำหมักชีวภาพ

จากใบกระถิน เพื่อนำส่งกลุ่มวิสาหกิจน้ำหมักชีวภาพจากใบกระถิน เพื่อนำไปสู่การบรรจุเป็นผลิตภัณฑ์จำหน่ายในตลาดทั้งแบบค้าปลีกและค้าส่ง โดยคนจนที่คัดเลือกมาเป็นคนจนที่มีสถานะอยู่ระดับอยู่ยากอยู่ลำบาก

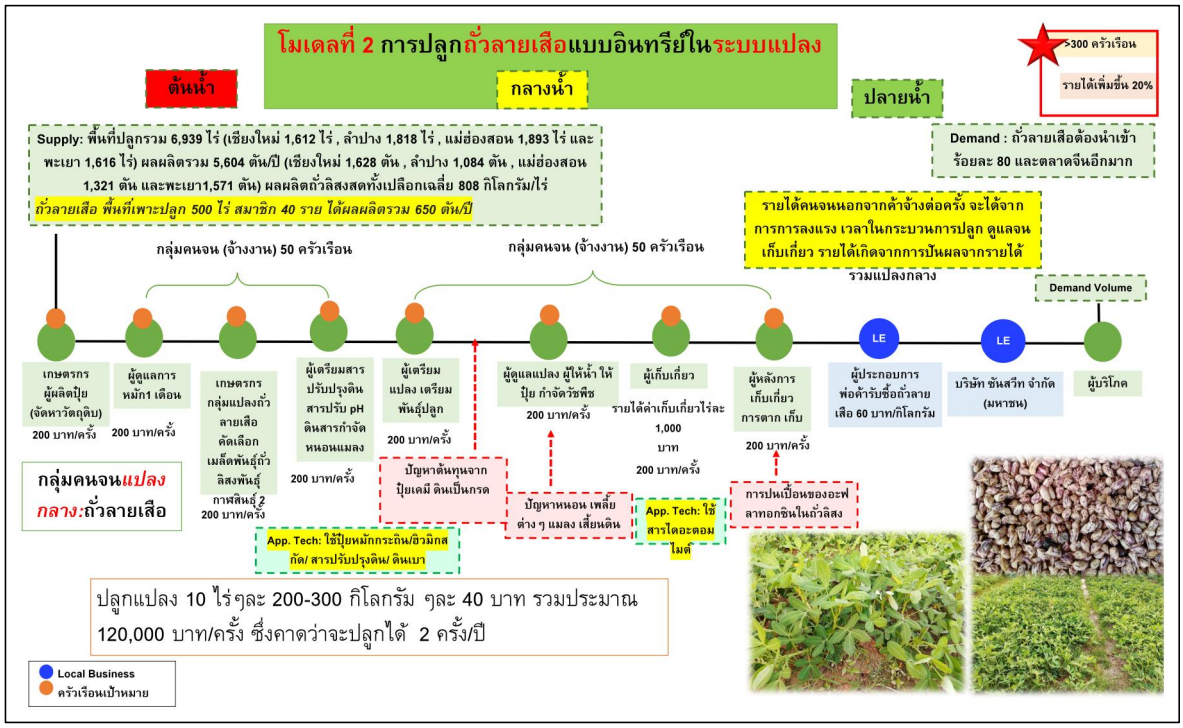

ภาพที่ 4.8 โมเดลที่ 1 อุตสาหกรรมชุมชนสารปรับปรุงดินและสารกำจัดแมลง

การดำเนินงานในโมเดลได้เชื่อมกับภาคเอกชนรายใหญ่ของจังหวัดลำปาง ได้เชื่อมโยงกับบริษัทปูนซิเมนต์ไทยลำปาง จำกัด ในการร่วมกันพัฒนาสูตรสารปรับปรุงดินชนิดเหลว และชนิดเม็ดแบบโพแทสเซียมสูง และสารละลายช้า และการทำระบบแปลงรวมมันสำปะหลัง เพื่อเป็นแปลงทดสอบผลิตภัณฑ์ และการร่วมกันวางแนวทางพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ขนาดย่อมร่วมกันในอนาคต ในส่วนการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ความร่วมมือกับฝ่ายกองเหมืองในการต่อยอดจำหน่าย กรดฮิวมิกและจัดทำการตลาดร่วมกับหน่วยงานโครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ เพื่อจัดหากลุ่มวิสาหกิจการผลิตฮิวมัสเพื่อจำหน่ายในวงกว้างต่อไป ผลการดำเนินงาน VC สารปรับปรุงดินกลุ่มสารปรับปรุงดิน สามารถสร้างรายได้จากการจำหน่ายปุ๋ยเฉลี่ย 1,500 บาทต่อเดือน หรือรวมประมาณ 18,000 บาทต่อปี คิดเป็นรายได้เฉลี่ย 3,000 บาทต่อครัวเรือน แม้จะเป็นกลุ่มขนาดเล็ก แต่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นธุรกิจชุมชนและสร้างรายได้เสริม อย่างต่อเนื่องในระยะยาว การจำหน่ายแบบออฟไลน์ยังจำหน่ายแบบฝากขายตามหน้าร้านและติดต่อผู้รับซื้อโดยตรงค่อนข้างได้ผลดีแต่ไม่แน่นอน ในรูปแบบออนไลน์มีการจำหน่ายได้อย่างต่อเนื่องแต่ปริมาณไม่มากเหมือนระบบออฟไลน์และขายตรง

โมเดลที่ 2 การปลูกถั่วลายเสือแบบอินทรีย์ในระบบแปลงกลาง (รวม) และระบบถุง กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการพื้นที่ ตำบลพิชัย ตำบลบ้านเสด็จ ตำบลวังทอง จำนวนผู้เข้าร่วม 234 คน โมเดลนี้ เป็นรูปแบบระบบแปลงกลาง (รวม) เน้นการปลูก ถั่วลายเสือ เน้นคนจน ระดับอยู่ยาก ระดับอยู่ลำบากและอยู่ได้ และระดับอยู่ดี ร่วมกัน ระบบแปลงกลางออกแบบกิจกรรมจากการเช่าพื้นที่ หรือหาพื้นที่ใน

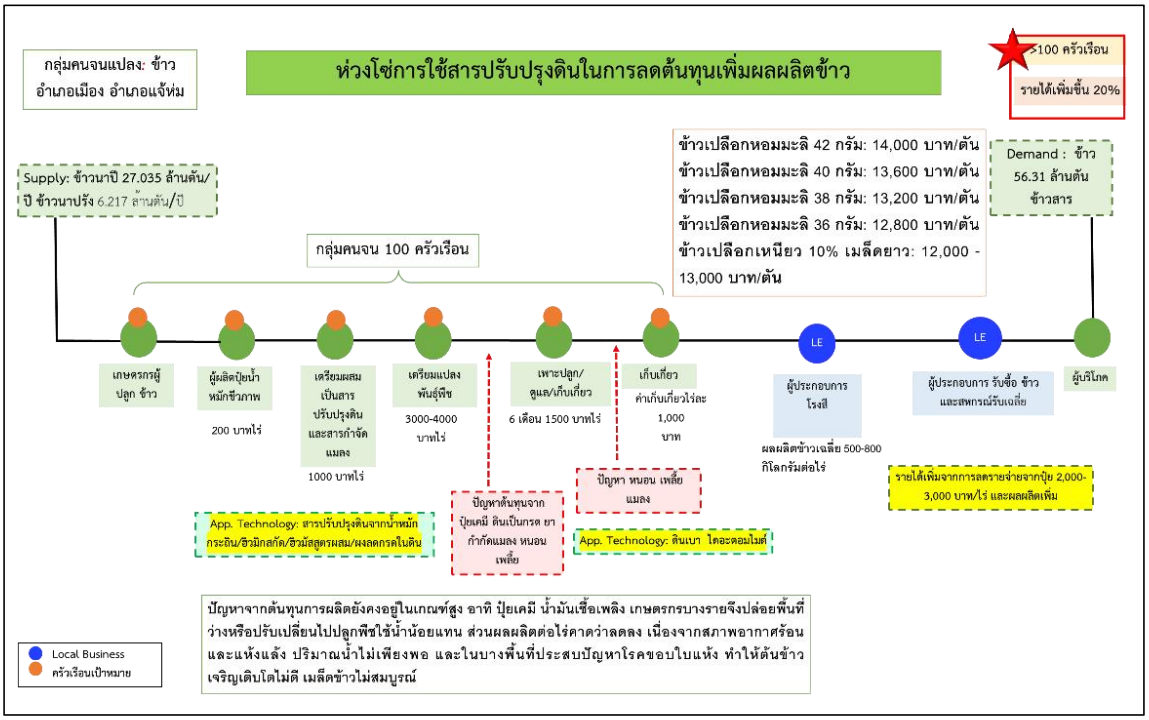
ชุมชนมาเป็นแปลงกลาง/แบบถุงส่วนตัว (กลุ่มอยู่ยาก อยู่ลำบาก) การปลูก ถั่วลายเสือ เป้าหมายกลุ่มคนจน 233 ครัวเรือน ในพื้นที่ ตำบลเสด็จ 145 ครัวเรือน ตำบลพิชัย 40 ครัวเรือน แปลงรวม 5 ไร่ อำเภอเมืองลำปาง และตำบลวังทอง อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง 48 ครัวเรือน แปลงรวม โดยจะมีคนจนระดับอยู่ได้ ระดับอยู่ดี ผลการดำเนินงาน มีครัวเรือนเป้าหมายในระบบแปลงรวมและแบบถุง 233 ครัวเรือน โดยเป็นระบบแปลงรวมตำบลบ้านเสด็จ 90 ครัวเรือน ตำบลวังทอง 48 ครัวเรือน และเป็นการปลูกแบบถุงส่วนตัว 55 ครัวเรือนครัวเรือนละ 100 ถุง จากการดำเนินงานมีการปลูกในระบบแปลงรวมตำบลบ้านเสด็จ ลดต้นทุนประมาณ 300 บาท/ไร่ รายได้เพิ่ม ประมาณ 1,000 บาท/ไร่ รวมผลตอบแทน 500 – 3,000 บาท/ปี/ครัวเรือน รายได้รวม 962,850 บาท รายได้เฉลี่ย 4,132 บาท/ครัวเรือน เป็น VC ที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนมากและให้ผลตอบแทนค่อนข้างดี เหมาะกับการขยายผล ถั่วลายเสือมีราคาดี ตลาดแน่นอน ทั้งผู้รับซื้อแบบตรง เช่น บริษัท ซันสวีท จำกัด (มหาชน) และลานรับซื้อทั่วไป นอกจากผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ การดำเนินงานแปลงรวมยังช่วยยกระดับ ขวัญกำลังใจและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ของกลุ่มเปราะบาง โดยการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น การปลูกถั่วลายเสือ แบบถุง และมีการมอบเกียรติบัตรรับรองการมีส่วนร่วม ทำให้กลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนบทบาทจาก ผู้รับความช่วยเหลือ เป็น ผู้มีคุณค่าในระบบชุมชน การยอมรับดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในตนเอง ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนว่าการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพควรให้ความสำคัญทั้ง รายได้ และ ศักดิ์ศรี ควบคู่กัน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

ภาพที่ 4.9 โมเดลที่ 2 การปลูกถั่วลายเสือแบบอินทรีย์ในระบบแปลงกลางและระบบถุง

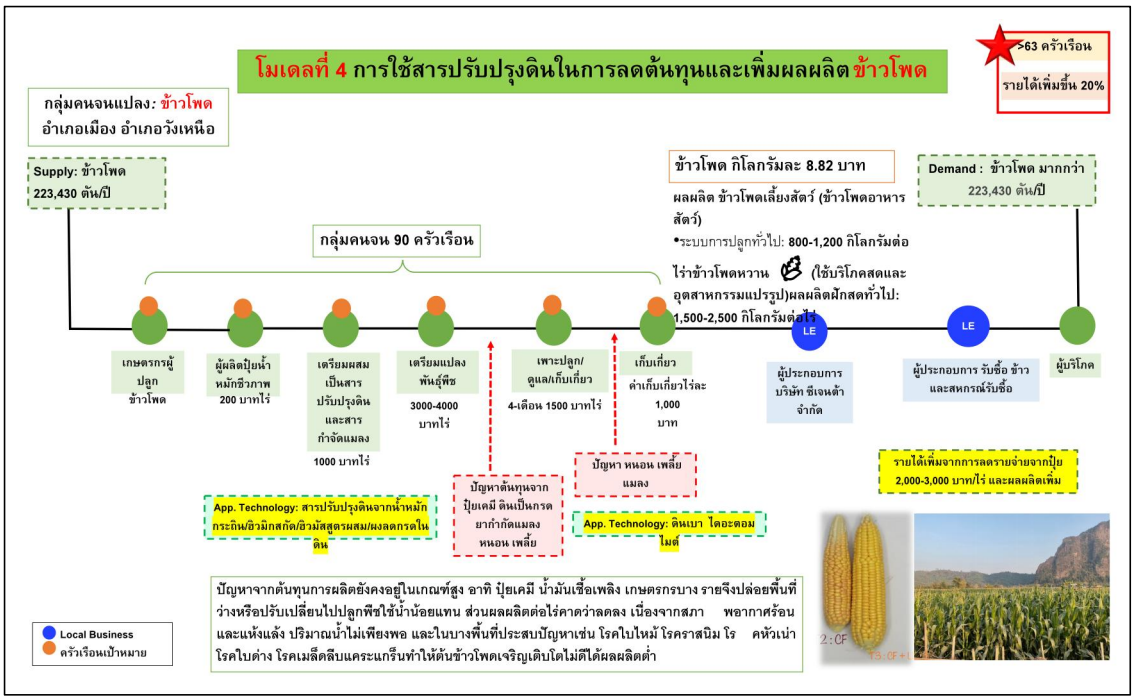
โมเดลที่ 3 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนเพิ่มผลผลิตข้าว กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 79 ครัวเรือน ดำเนินการในพื้นที่ตำบลบ้านแลง ตำบลบ้านค่า อำเภอเมืองลำปาง และตำบลวังทอง อำเภอวังเหนือ โมเดลการใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนเพิ่มผลผลิตข้าว เป้าหมายกลุ่มคนจน 79 ครัวเรือน ผลลัพธ์ที่คาดหวังคนจนรายได้เพิ่มขึ้น 20% ข้าวมีความต้องการของตลาดประมาณ 56.31 ล้านตัน ผลผลิตข้าวเฉลี่ย 500-800 กิโลกรัมต่อไร่ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีต้นทุนการผลิตจากปัจจัย

ต่าง ๆ ดังนี้ การเตรียมแปลง: 3,000-4,000 บาท/ไร่ การเตรียมผสมสารปรับปรุงดินและสารกำจัดแมลง: 1,000 บาท/ไร่ การเพาะปลูก/ดูแล/เก็บเกี่ยว: 6 เดือน 1,500 บาท/ไร่ ค่าเก็บเกี่ยว: 1,000 บาท/ไร่ ผลการดำเนินงานโมเดลการใช้สารปรับปรุงดินลดต้นทุนเพิ่มผลผลิตข้าวมีผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจเกิดจากการลดต้นทุนประมาณ 500 บาทต่อไร่ และการเพิ่มผลผลิตประมาณ 1,000 บาทต่อไร่ ส่งผลให้มีรายได้เพิ่มขึ้นรวม 1,000–8,375 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และมีรายได้รวม 156,950 บาท ลักษณะของ VC นี้แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตที่เกิดขึ้นควบคู่กันทั้งสองด้าน

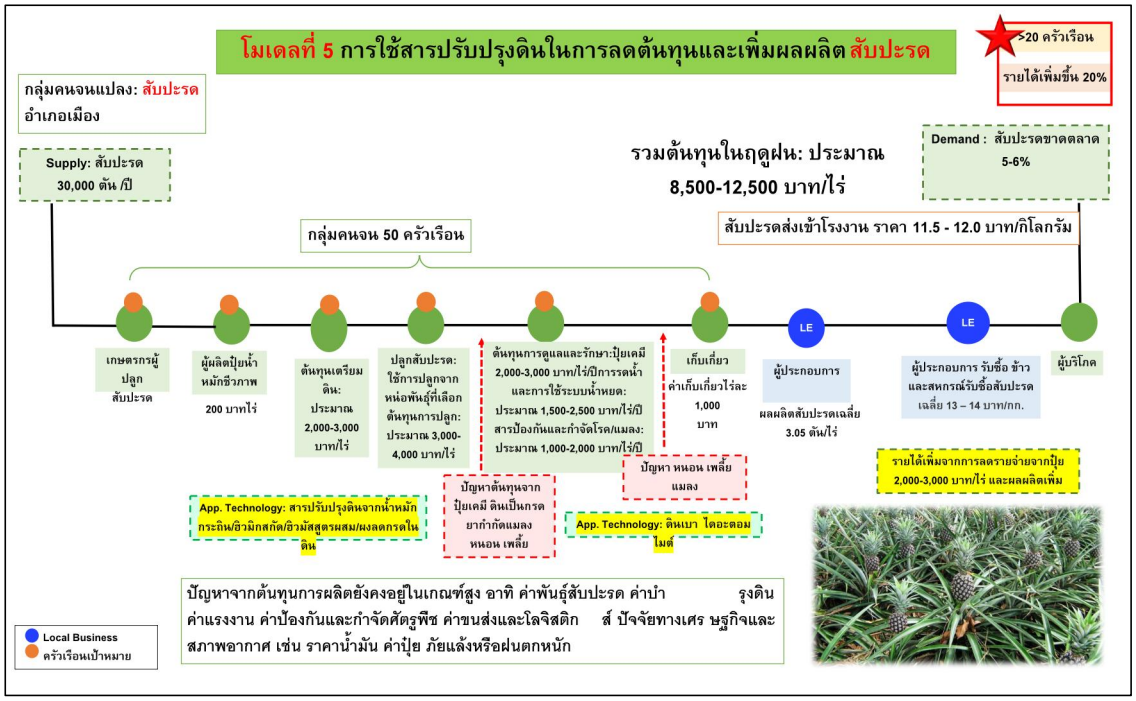
ภาพที่ 4.10 โมเดลที่ 3 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตข้าว

โมเดลที่ 4 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนเพิ่มผลผลิตข้าวโพด กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ มีจำนวน 112 ครัวเรือน ในพื้นที่ตำบลบ้านแลง บ้านค่า อำเภอเมือง และตำบลวังทอง อำเภอวังเหนือ ข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความต้องการมากกว่า 223,430 ตัน/ปี ราคารับซื้อกิโลกรัมละ 8.82 บาท ผลผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ 800-1,200 กิโลกรัม/ไร่ ข้าวโพดหวาน: 1,500-2,500 กิโลกรัม/ไร่ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดมีรายจ่ายดังนี้ การเตรียมแปลง: 3,000-4,000 บาท/ไร่ การเตรียมผสมสารปรับปรุงดินและสารกำจัดแมลง: 1,000 บาท/ไร่ การ เพาะปลูก/ดูแล/เก็บเกี่ยว: 4 เดือน 1,500 บาท/ไร่ ค่าเก็บเกี่ยว: 1,000 บาท/ไร่ การผลิตสารปรับปรุงดิน: 200 บาท/ไร่ ปัญหาที่ทำให้ต้นทุนการผลิตข้าวโพดสูงได้แก่ ต้นทุนการผลิตสูง (ปุ๋ยเคมี, น้ำมันเชื้อเพลิง) ดินเป็นกรดหนอน เพลี้ย แมลง ปัญหาต้นทุนจากยากำจัดแมลง หนอนเพลี้ย แมลง ซึ่งแนวทางแก้ไขของโมเดลนี้ คือ การใช้สารปรับปรุงดินจากน้ำหมักกระถิน/ฮิวมิกสกัดฮิวมัสสูตรผสม/ผงลดกรดในดิน (App. Technology) ดินเบา ไดอะตอมไมต์ (App. Technology) ซึ่งจะทำให้คนจนกลุ่มเป้าหมายมีรายได้เพิ่มจากการลดค่าปุ๋ย 2,000-3,000 บาท/ไร่ และมีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น ผลการดำเนินงานพบว่าสามารถลดต้นทุนได้ประมาณ 300 บาทต่อไร่ และเพิ่มรายได้จากผลผลิตประมาณ 500 บาทต่อไร่ รวมผลตอบแทนอยู่ในช่วง 500–8,375 บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยมีรายได้รวม 792,400 บาท ลักษณะเด่นของ VC นี้คือการสร้างสมดุลระหว่างการลดต้นทุนและการเพิ่มผลผลิตในหลายพื้นที่

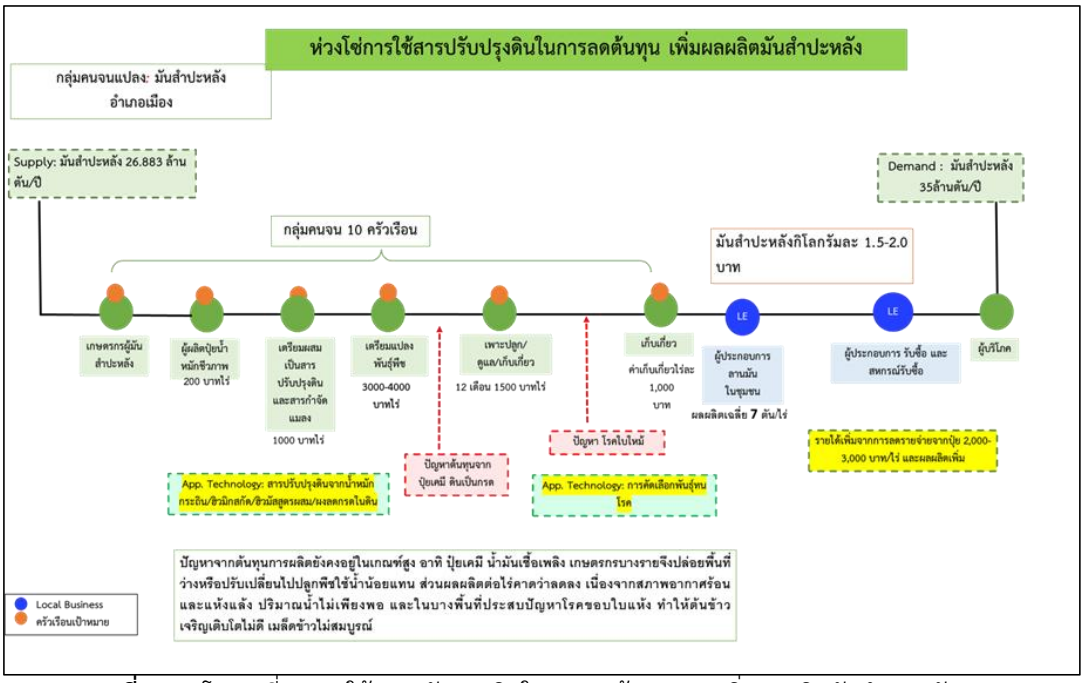
ภาพที่ 4.11 โมเดลที่ 4 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตข้าวโพด

โมเดลที่ 5 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตสับปะรด กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ **จำนวน 48 ครัวเรือน** ดำเนินการในพื้นที่ ตำบลเสด็จ อำเภอเมืองลำปาง เป็นการทดลองการปลูกสับปะรดเพื่อลดต้นทุนการผลิต เพิ่มผลผลิต และเพิ่มรายได้ของเกษตรกร คาดการณ์ปริมาณสับปะรดที่ผลิตได้รวมกัน: 30,000 ตัน/ปี ราคาสับปะรดที่โรงงานรับซื้อ: 11.5 - 12.0 บาท/กิโลกรัม โดยสับปะรดขาดตลาด: 5-6% ปัญหาต้นทุนสูงการผลิตสูงเนื่องมาจากต้นทุนปุ๋ยเคมีสูง ต้นพันธุ์สับปะรดแพง ค่าแรงงานสูง ค่าปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง สภาพอากาศไม่แน่นอน เช่น ฝนตกหนัก ทำให้ผลผลิตเสียหายซึ่งแนวทางแก้ไขต้องใช้ App. Technology สารปรับปรุงดินจากหินผสม เพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้พืชและปรับสภาพดินให้เหมาะสมรายได้และผลกระทบทางเศรษฐกิจลดต้นทุนปุ๋ยได้: 2,000 - 3,000 บาท/ไร่ การดำเนินงานของกลุ่มเป้าหมายโมเดลสับปะรด กิจกรรมดังกล่าวอยู่ในระหว่างการทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยอินทรีย์เคมีจากการใช้สารปรับปรุงดินและปุ๋ยหมักใบกระถิน ซึ่งลดรายจ่ายคู่เรือนจากการซื้อปุ๋ย 2,000 – 3,000 บาทต่อไร่ ปัจจุบันอยู่ในระหว่างการบำรุงดูแลรักษา ผลดำเนินการในพื้นที่ตำบลเสด็จ จำนวน 48 ครัวเรือน สามารถลดต้นทุนได้ประมาณ 300 บาทต่อไร่ และเพิ่มรายได้ประมาณ 500 บาทต่อไร่ รวมผลตอบแทนอยู่ในช่วง 500–5,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และมีรายได้รวม 411,000 บาท โดยเป็น VC ที่มีลักษณะเฉพาะพื้นที่และให้ผลตอบแทนในระดับปานกลาง

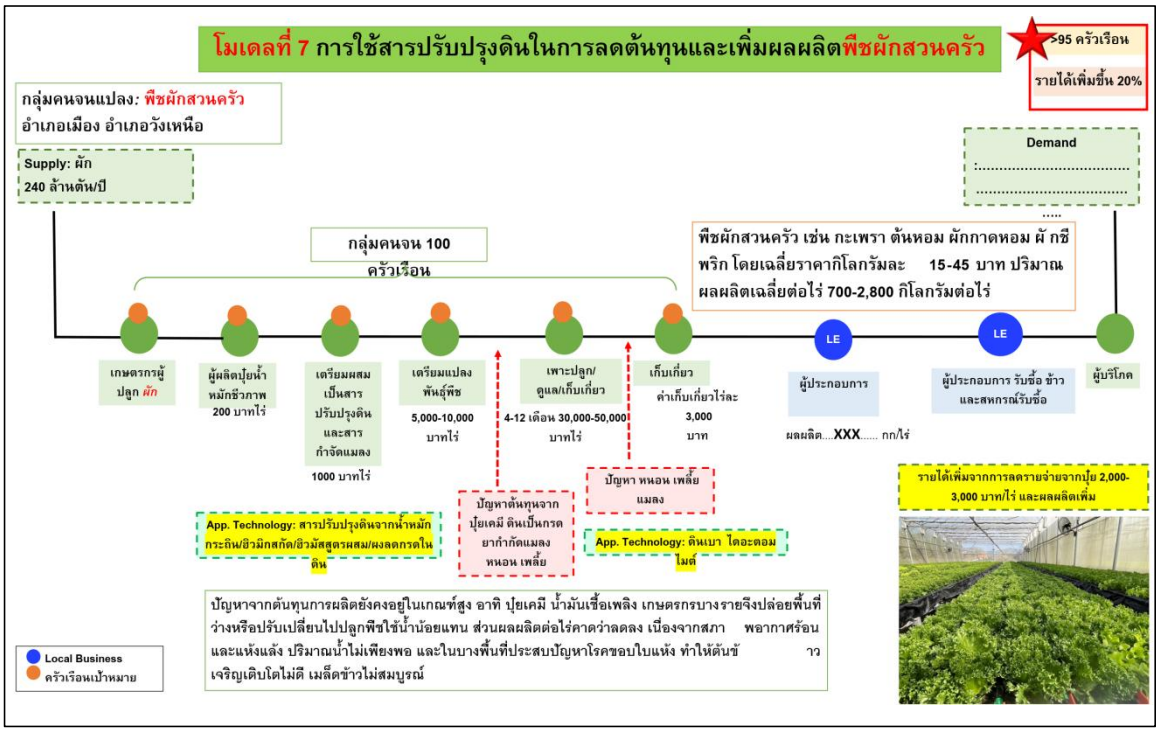
ภาพที่ 4.12 โมเดลที่ 5 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตสับปะรด

โมเดลที่ 6 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนเพิ่มผลผลิตมันสำปะหลัง กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ **จำนวน 10 ครัวเรือน** ดำเนินการในพื้นที่ตำบลบ้านค่า เมืองลำปาง ตลาดมีความต้องการมันสำปะหลังประมาณ 35 ล้านตัน/ปี โมเดลมันสำปะหลัง เป็นโมเดลระบบแปลงรวมและเศรษฐกิจครัวเรือน ซึ่งคนจนในระบบอยู่ตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง ผลการดำเนินงานเป็นระบบแปลงรวมมันสำปะหลัง จำนวน 3 ไร่ ผลการดำเนินการแม้จะมีจำนวนครัวเรือนไม่มาก แต่สามารถสร้างผลตอบแทนต่อครัวเรือนในระดับสูง โดยลดต้นทุนได้ประมาณ 500–5,000 บาทต่อปี และเพิ่มรายได้จากผลผลิตประมาณ 500–6,500 บาทต่อปี ส่งผลให้มีรายได้รวม 99,000 บาท สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของ VC นี้ในเชิงรายได้ต่อหน่วย

ภาพที่ 4.13 โมเดลที่ 6 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตมันสำปะหลัง

โมเดลที่ 7 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตพืชผักสวนครัว กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ **จำนวน 234 ครัวเรือน** ดำเนินการในพื้นทีที่ตำบลวังทอง อำเภอวังเหนือการใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตพืชผักสวนครัว เป็นแนวทางสำหรับการลดต้นทุนการผลิตพืชผัก และเพิ่มรายได้กลุ่มคนจนเป้าหมาย ตำบลวังทอง อำเภอวังเหนือ โดยตลาดมีความต้องการปริมาณผักที่ผลิตได้รวมกันอยู่ที่ 240 ล้านตันต่อปี พืชผักสวนครัว เช่น กะเพรา ต้นหอม ผักกาดหอม ผักชี หรือโหระพา ราคาเฉลี่ยของพืชผักที่จำหน่ายในตลาด ราคาเฉลี่ยกิโลกรัมละ 15-45 บาท ปริมาณผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 700-2,800 กิโลกรัม/ไร่ ต้นทุนการผลิตและกระบวนการปลูกคือ กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ผู้ผลิตปุ๋ยหมักหมักชีวภาพ 200 บาท/ไร่ ค่าใช้จ่ายในการใช้ปุ๋ยชีวภาพเฉลี่ยอยู่ที่ 200 บาทต่อไร่ เตรียมผสมเป็นสารปรับปรุงดิน และสารกำจัดแมลง 1,000 บาท ค่าใช้จ่ายในการเตรียมดินและใช้สารปรับปรุงดิน รวมถึงการป้องกันศัตรูพืช ค่าเตรียมแปลงพืชผัก 5,000-10,000 บาท/ไร่ ค่าใช้จ่ายในการดูแลและเก็บเกี่ยวพืชผักที่ปลูก ใช้เวลาประมาณ 4-12 เดือน และมีต้นทุนระหว่าง 30,000-50,000 บาทต่อไร่ ค่าใช้จ่ายในการเก็บเกี่ยวผักเฉลี่ย 3,000 บาทต่อไร่ ปัญหาต้นทุนและแนวทางแก้ไข ปัญหาต้นทุนสูงเกิดจากการพึ่งพาปุ๋ยเคมีและศัตรูพืชที่ทำให้ผลผลิตเสียหาย App. Technology: สารปรับปรุงดินจากหินผสมกระตุ้นฟิสิกส์เคมี/ชีวภาพ สูตรสารเสริมผลผลิตภายในดิน รายได้เพิ่มจากการลดรายจ่ายจากปุ๋ยเกษตรกรสามารถลดต้นทุน 2,000-3,000 บาทต่อไร่ และมีผลผลิตเพิ่มขึ้น ผลการดำเนินในคนจนกลุ่มเป้าหมายสามารถลดต้นทุนได้ประมาณ 1,000 บาทต่อไร่ และเพิ่มรายได้ประมาณ 2,250 บาทต่อไร่ รวมผลตอบแทนอยู่ในช่วง 500–6,500 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และมีรายได้รวม 918,300 บาท ลักษณะสำคัญของ VC นี้คือการช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนควบคู่กับการสร้างรายได้เสริม จึงมีบทบาททั้งด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงทางอาหาร

ภาพที่ 4.14 โมเดลที่ 7 การใช้สารปรับปรุงดินในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตพืชผักสวนครัว

โดยสรุปจากการวิเคราะห์ข้อมูลผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของกลุ่มเป้าหมายภายใต้การดำเนินโครงการ ใน 7 โมเดล พบว่า การนำองค์ความรู้ด้านการใช้สารปรับปรุงดินและการพัฒนารูปแบบการผลิตทางการเกษตรไปประยุกต์ใช้ สามารถก่อให้เกิดทั้งการลดต้นทุนการผลิตและการเพิ่มรายได้ในพืชเศรษฐกิจหลักของพื้นที่อย่างชัดเจน ในภาพรวมพืชแต่ละชนิดมีศักยภาพในการสร้างผลตอบแทนแตกต่างกัน โดยกลุ่มพืชผักให้ผลตอบแทนสูงที่สุด ทั้งในด้านการประหยัดต้นทุนเฉลี่ยประมาณ 1,000 บาทต่อไร่ และการเพิ่มรายได้เฉลี่ยประมาณ 2,250 บาทต่อไร่ รองลงมาคือพืชกลุ่มข้าวและมันสำปะหลัง ซึ่งสามารถเพิ่มรายได้ประมาณ 1,000 บาทต่อไร่ ขณะที่ข้าวโพดและสับปะรดมีรายได้เพิ่มเฉลี่ยประมาณ 500 บาทต่อไร่ และถั่วลายเสือสามารถเพิ่มรายได้ประมาณ 1,000 บาทต่อไร่เช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณาในระดับกลุ่มกิจกรรม (Value Chain: VC) พบว่า แม้กลุ่มการปลูกถั่วลายเสือมีจำนวนผู้เข้าร่วมไม่มากที่สุดคือ จำนวน 233 ครัวเรือน แต่สร้างรายได้มากที่สุดรวมประมาณ 962,850 บาท คิดเป็นรายได้เฉลี่ย 4,132 บาทต่อครัวเรือน รองลงมาคือกลุ่มพืชผัก ซึ่งมีจำนวน 234 ครัวเรือน สร้างรายได้รวมประมาณ 918,300 บาท หรือเฉลี่ย 3,924 บาทต่อครัวเรือน ในขณะที่กลุ่มข้าวโพด ซึ่งมีจำนวน 112 ครัวเรือน สามารถสร้างรายได้รวมประมาณ 792,400 บาท และมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนค่อนข้างสูง คือ 7,075 บาท แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของพืชไร่ในการสร้างผลตอบแทนเมื่อมีการจัดการต้นทุนอย่างเหมาะสม สำหรับกลุ่มสับปะรด แม้จะมีจำนวนผู้เข้าร่วมเพียง 48 ครัวเรือน แต่สามารถสร้างรายได้รวมประมาณ 411,000 บาท และมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงถึง 8,563 บาท ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนถึงความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจของการผลิตสับปะรดในพื้นที่ ส่วนกลุ่มมันสำปะหลังมีจำนวน 10 ครัวเรือน สร้างรายได้รวมประมาณ 99,000 บาท และมีรายได้เฉลี่ย 9,900 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งถือว่าสูงเช่นกัน แม้จำนวนผู้เข้าร่วมจะไม่มาก ขณะที่กลุ่มข้าวมีรายได้รวมประมาณ 156,950 บาท และรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 1,987 บาท ซึ่งอยู่ในระดับต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับพืชชนิดอื่น

นอกจากนี้ กลุ่มกิจกรรมด้านการผลิตสารปรับปรุงดิน แม้จะมีจำนวนผู้เข้าร่วมเพียง 6 ครัวเรือน แต่สามารถสร้างรายได้จากการจำหน่ายปุ๋ยเฉลี่ย 1,500 บาทต่อเดือน หรือรวม 18,000 บาทต่อปี โดยมีรายได้เฉลี่ย 3,000 บาทต่อครัวเรือน แสดงให้เห็นถึงแนวทางการสร้างรายได้เสริมจากกิจกรรมนอกภาคการผลิตพืช กล่าวโดยสรุปการดำเนินโครงการสามารถสร้างผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจในสองมิติสำคัญ ได้แก่ การลดต้นทุนการผลิตและการเพิ่มรายได้ของเกษตรกร ซึ่งแตกต่างกันตามประเภทพืชและบริบทของพื้นที่ ทั้งนี้พืชที่มีมูลค่าสูงหรือมีการจัดการที่เหมาะสม เช่น สับปะรด มันสำปะหลัง และข้าวโพด มีแนวโน้มให้ผลตอบแทนต่อครัวเรือนสูง ขณะที่พืชพื้นฐานอย่างข้าวแม้จะมีจำนวนผู้ปลูกมาก แต่ยังให้ผลตอบแทนในระดับต่ำ

ตารางที่ 4.26 แสดงข้อมูลสรุปผลการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนจากสารปรับปรุงดิน จังหวัดลำปาง

โมเดลอาชีพ/ห่วงโซ่คุณค่า	พื้นที่ดำเนินการ	ครัวเรือนเป้าหมาย	วัตถุดิบและเทคโนโลยี	การประหยัดต้นทุน+รายได้เพิ่ม (บาท)	รายได้ทั้งหมด/รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	เป้าหมายเชิงเศรษฐกิจและสังคม
อุตสาหกรรมชุมชนสารปรับปรุงดินและสารกำจัดแมลง	ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมืองและตำบลวังทอง อำเภอวังเหนือ	6	น้ำหมักชีวภาพใบกระถิน,ฮิวมัส,กรดฮิวมิก,หินปูน,ไดอะตอมไมม์ และผงคลอไรด์ดัส	รายได้เพิ่มจากการจำหน่ายปุ๋ย 1,500 /เดือน	18,000/ 3,000	การสร้างเศรษฐกิจในชุมชนโดยใช้คนจนเป็นผู้ขับเคลื่อนและจ้างงานแรงงานในระบบ
การปลูกถั่วลายเสือแบบอินทรีย์	ตำบลพิชัย ตำบลบ้านเสด็จ (อำเภอเมือง) และตำบลวังทอง	223	สารปรับปรุงดินชนิดเหลวสำหรับถั่วลายเสือ,ระบบแปลงรวม และระบบการปลูกแบบถุง	ประหยัดต้นทุน + รายได้เพิ่ม 500 – 3,000 /ปี	962,850/ 4,132	ยกระดับขวัญกำลังใจและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความช่วยเหลือเป็นผู้มีคุณค่า
การใช้สารปรับปรุงดินในการผลิตข้าว	ตำบลบ้านแลง ตำบลบ้านค่า (อำเภอเมือง) และตำบลวังทอง	79	สารปรับปรุงดินชนิดเหลวสูตรคาร์โบอัพ (Carboup) และน้ำหมักชีวภาพจากใบกระถิน	ประหยัดต้นทุน + รายได้เพิ่ม 1,000 – 8,375 /ปี	156,950/ 1,987	เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตควบคู่กับการลดการพึ่งพาปุ๋ยเคมี
การใช้สารปรับปรุงดินในการผลิตข้าวโพด	ตำบลบ้านแลง ตำบลบ้านค่า (อำเภอเมือง) และตำบลวังทอง	112	ดินเบา (ไดอะตอมไมต์) กำจัดหนอนแมลง น้ำหมักกระถิน และ ฮิวมิกสกัด	ประหยัดต้นทุน + รายได้เพิ่ม 500 – 8,375 /ปี	792,400/ 7,075	แก้ปัญหาต้นทุนสูงจากปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง สร้างความยั่งยืนจากดินที่สมบูรณ์
การใช้สารปรับปปรุงดินในการผลิตสัปปะรด	ตำบลบ้านเสด็จ (บ้านจำค่า บ้านห้วยหลวง) อำเภอเมือง	48	สารปรับปรุงดินชนิดเหลวสูตรเฉพาะสัปปะรดและปุ๋ยหมัก ใบกระถิน	ประหยัดต้นทุน + รายได้เพิ่ม 500 – 5,000 /ปี	411,000/ 8,563	ลดรายจ่ายในครัวเรือนและเพิ่มรายได้ด้วยนวัตกรรมสารปรับปรุงดิน
การใช้สารปรับปรุงดินในการผลิตมันสำปะหลัง	ตำบลบ้านค่า ตำบลบ้านเอื้อม (บ้านสัก) อำเภอเมือง	10	ฮิวมัส, ปุ๋ยน้ำหมักใบกระถิน และผงเพิ่มธาตุอาหาร Powe K	ประหยัดต้นทุน 500 – 5,000 รายได้เพิ่ม 500 – 6,500 /ปี	99,000/ 9,900	สร้างระบบแปลงรวมเชิงสวัสดิการและการเกื้อกูลในชุมชน
การใช้สารปรับปรุงดินในการผลิตพืชผักสวนครัว	ตำบลวังทอง อำเภอวังเหนือ	234	สารปรับปรุงดินสูตรคลอโรอัพ (Chloroup) ลารละลายอินทีย์ไฮโดร-อัพ	ประหยัดต้นทุน + รายได้เพิ่ม 500 – 6,500 /ปี	918,300/ 3,924	สร้างความมั่นคงทางอาหารและลดรายจ่ายควบคู่กับการสร้างรายได้เสริม

หมายเหตุ : หนึ่งครัวเรือนเข้าร่วมโมเดลอาชีพได้มากกว่า 1 โมเดล

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยนวัตกรรมและ/หรือเทคโนโลยีเพื่อลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต มูลค่า ทางการเกษตร

ทีมวิจัยได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยนวัตกรรม เทคโนโลยีสารปรับปรุงดิน เพื่อลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต มูลค่าทางการเกษตรให้กับกลุ่มครัวเรือนยากจนเพื่อแก้ไขปัญหา “ทำมากได้น้อย” มาเป็น “ทำน้อย ได้มาก” ซึ่งเป็นวงจรปัญหาที่เชื่อมโยงกันหลายมิติ คือ 1) ต้นทุนการผลิตสูงแต่รายได้ต่ำ 2) ผลผลิตตกต่ำและปัญหาทรัพยากร 3) คนจนขาดองค์ความรู้และเทคโนโลยี 4)การพึ่งพาปัจจัยภายนอกของเกษตรกรที่ติดอยู่ในวงจรการพึ่งพาปุ๋ยเคมีนำเข้าที่มีราคาสูง ทำให้ไม่สามารถควบคุมต้นทุนได้เอง และ 5)ความยากจนเชิงโครงสร้างที่เป็นวงจรหรือปัญหางากเหง้าของความยากจน โดยได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ จากฐานองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และฐานทุนทรัพยากรจากแร่ธาตุที่มีในจังหวัดลำปาง ที่มีประสบการณ์การใช้งานผ่านโครงการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยเพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานราก และการวิจัยมานานกว่า 5 ปี จนเกิดผลความน่าเชื่อถือในกลุ่มเกษตรกรเพื่อทดแทนปุ๋ยเคมี รายละเอียดสรุปได้ ดังตาราง

ตารางที่ 4.27 แสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ จากการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2568

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
โครงการย่อยที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน			
1-13	1) นวัตกรรม - การผลิตสารปรับปรุงดินชนิดเหลว สูตรต่างๆ 12 สูตร โดยพัฒนาด้วยเทคโนโลยี (Intermediate Technology) ดังนี้ 2) เทคโนโลยี - สารปรับปรุงดินชนิดเหลวสำหรับไม้ผล 3) เทคโนโลยี - สารปรับปรุงดินชนิดเหลวสำหรับเร่งโตเร่งใบเขียว 4) เทคโนโลยี - สารปรับปรุงชนิดเหลวสำหรับพืชหัว 5) เทคโนโลยี - สารปรับปรุงดินชนิดเหลว	เทคโนโลยีการผลิตสารปรับปรุงดินชนิดเหลวโดยอาศัยฐานน้ำหมักชีวภาพจากใบกระถินผสมกรดฮิวมิกเป็นฐาน ในการประยุกต์ใช้ร่วมกับแม่ปุ๋ย เช่น 0-52-34 , 0-0-50, 21-0-0,46-0-0,13-0-46 ในปริมาณที่เหมาะสมซึ่งสามารถลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตจากการใช้ปุ๋ยเคมีแบบ 100% ให้เหลือการใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับน้ำหมักชีวภาพแบบอินทรีย์ในระดับต่ำซึ่งสามารถลดค่าใช้จ่ายจากปุ๋ยเคมี 80 - 90% และให้คุณสมบัติที่มากกว่าใช้ปุ๋ยเคมีอย่างเดียว เนื่องจากสารปรุงดินชนิดเหลว มีทั้งกรดอะมิโนฮอร์โมนเร่งโตในพืช กรดอินทรีย์ต่างๆ และอินทรีย์วัตถุ อีกทั้งมีธาตุรองและธาตุเสริม ให้เหมาะสมกับพืชไร่ พืชสวน หรือพืชผักทั่วไปและชนิด เช่น ไม้ผล ลำไย ช่วงเร่งโตในพืชใบเขียว หม่อน เร่งขนาดการสร้างหัวในพืชหัว เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด ข้าว การเพิ่มผลผลิตสับปะรด ถั่วลายเสือ อ้อย การเร่งดอกและเร่งราก ในพืชอีกทั้งปรับสูตรสำหรับหญ้า อีกทั้งสามารถประยุกต์เป็นสารละลายอินทรีย์เคมีสำหรับการปลูกผักไฮโดโปนิกส์ ซึ่งมีลักษณะเด่นที่สามารถทดแทนปุ๋ยเคมีได้	1. คู่มือการผลิตและการผสมในแต่ละสูตรพร้อมทั้งการใช้งาน 2. ใช้พัฒนาเป็นสูตรเฉพาะพืชเศรษฐกิจในแต่ละพื้นที่และช่วงอายุ ลดต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมี และเพิ่มประสิทธิภาพผลผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ 3. เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างรายได้และพัฒนาเป็นแบรนด์ท้องถิ่น 4. ใช้ในแปลงสาธิตและศูนย์เรียนรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้เกษตรกรและ ฟื้นฟูดินเสื่อมโทรมและปรับปรุงคุณภาพดินในพื้นที่วิกฤต 5. ใช้เป็นเครื่องมือเรียนรู้ในสถานศึกษาและหลัก

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
	สำหรับลำใย 6) เทคโนโลยี - สารปรับปรุงดินชนิดเหลว สำหรับอ้อย 7) เทคโนโลยี - สารปรับปรุงดินชนิดเหลว สำหรับสับปะรด 8) เทคโนโลยี - สารปรับปรุงดินชนิดเหลว สำหรับหม่อน 9) เทคโนโลยี - สารปรับปรุงดินชนิดเหลว สำหรับถั่วลายเสือ 10) เทคโนโลยี - สารละลายอินทรีย์สำหรับปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ 11) เทคโนโลยี - สารปรับปรุงดินชนิดเหลว สำหรับเร่งดอก 12) เทคโนโลยี - สารละลายเคมีอินทรีย์ สำหรับเร่งราก 13) เทคโนโลยี - สารละลายเคมีอินทรีย์ สำหรับหญ้า	100% และผลิตและจำหน่ายอีกทั้งอายุใช้เองในครัวเรือนได้	สูตรเกษตรยั่งยืน และต่อยอดเป็นนวัตกรรมเกษตรปลอดภัยและเกษตรเชิงพาณิชย์
14	เทคโนโลยี - การผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพจากใบกระถิน (Intermediate Technology)	ปุ๋ยหมักชีวภาพจากกระถินมีลักษณะเด่น คือ เป็นกระบวนการที่ผลิตได้อย่างง่ายและมีประสิทธิภาพสูงสุด เนื่องจากมีส่วนผสมไม่ยุ่งยากซับซ้อน และใช้วัสดุต้นทุนต่ำ หาง่ายในชุมชน และสามารถผลิตได้ครั้งละมาก อุดมไปด้วย กรดอะมิโน ฮอร์โมนเร่งโตในพืช ธาตุหลัก รองและเสริม อินทรีย์วัตถุ กรดอินทรีย์ มีงานวิจัยในการพัฒนาและศึกษาผลการใช้และมีพื้นที่ทดลองใช้กับกลุ่มเกษตรกรมากกว่า 5 ปี 1,000 กว่า ครัวเรือน ในการปลูกข้าว ข้าวโพดมันสำปะหลัง พืชผัก และพืชอื่นๆ สามารถไปประยุกต์ใช้ร่วมกับแม่ปุ๋ย ในการปรับ	1. คู่มือการผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพจากใบกระถินและการใช้งาน สามารถผลิตและประยุกต์ใช้สำหรับปลูกพืชแต่ละชนิดได้ในพื้นที่ 2. ใช้ผลิตปุ๋ยชีวภาพต้นทุนต่ำสำหรับใช้ในครัวเรือนและแปลงเกษตร ช่วยเพิ่มอินทรียวัตถุและฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
		สูตรใช้กับพืชแต่ละชนิดต่างๆแต่ละช่วงอายุให้เหมาะสม เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตได้อย่างมาก	ของดินในระยะยาว
15	เทคโนโลยี - การตรวจวัดความเป็นกรดด่างในดินด้วยดอกอัญชัน (Intermediate Technology)	เป็นเทคโนโลยีในการตรวจวัดความเป็นกรดด่างของดิน ที่เป็นข้อจำกัดของเกษตรกร โดยไม่จำเป็นต้องซื้อชุดตรวจวัดหรือส่งตรวจห้องปฏิบัติการ โดยสามารถประยุกต์ใช้ดอกอัญชันที่มีอยู่ตามบ้านเรือน และวัสดุอุปกรณ์อย่างง่ายขั้นตอนไม่ซับซ้อน สามารถทำเองได้ทั้งในแปลงและในบ้าน เกษตรกรสามารถรู้ผลสภาพความเป็นกรดและเป็นด่างของดินได้ภายในครึ่งชั่วโมง	1. คู่มือการตรวจวัดความเป็นกรดด่างในดินด้วยดอกอัญชัน 2. ใช้ตรวจวัดค่าความเป็นกรด-ด่างของดินในระดับชุมชนได้อย่างรวดเร็ว ช่วยให้เกษตรกรวางแผนการปรับปรุงดินได้อย่างเหมาะสม
16	เทคโนโลยี - การตรวจวัดอินทรีย์วัตถุในปุ๋ย (Intermediate Technology)	เป็นเทคโนโลยีการตรวจวัดอินทรีย์วัตถุในปุ๋ยและในดินเพื่อประเมินค่าอินทรีย์วัตถุของปุ๋ยน้ำหรือดินในแปลงปลูกได้โดยใช้น้ำยาเคมีอย่างง่ายที่มีอยู่ในครัวเรือน คือ ด่างทับทิมเป็นส่วนประกอบหลัก และการใช้กับตัวอย่างปุ๋ยน้ำและดินในแปลงปลูก โดยการสังเกตค่าสีของการเปลี่ยนแปลงของด่างทับทิมและจับเวลาในการเปลี่ยนสี ซึ่งเกษตรกรสามารถเตรียมและผลิตใช้ได้อย่างต่อเนื่อง	1. คู่มือการจัดเตรียมและการใช้ชุดตรวจวัดเกษตรกรสามารถใช้ในครัวเรือนและแปลงปลูกได้ 2. ใช้ประเมินคุณภาพอินทรียวัตถุในปุ๋ยและดินเบื้องต้น ช่วยควบคุมมาตรฐานการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ในชุมชน
17	เทคโนโลยี – การตรวจวัดกรดอะมิโนในปุ๋ยน้ำหมัก (Intermediate Technology)	เทคโนโลยีการตรวจวัดกรดอะมิโนในปุ๋ยน้ำหมักเพื่อประเมินค่ากรดอะมิโนที่มีความจำเป็นในการเจริญเติบโตของพืช เร่งดอกผล เพื่อเพิ่มศักยภาพของการผลิตและการใช้ปุ๋ยนำหมักในการลดต้นทุน เพิ่มผลผลิตของพืช จุดเด่นการใช้น้ำยาเคมีอย่างง่าย ราคาถูกในการใช้เป็นน้ำยาทดสอบ และตรวจวัดกรดอะมิโน พร้อมทั้งการทำค่าเทียบสีเพื่อบ่งชี้ระดับความเข้มข้นของกรดอะมิโนรวม ซึ่งสามารถประเมินระดับกรดอะมิโนรวมในปุ๋ยน้ำหมักก่อนนำไปใช้ได้	1. คู่มือการตรวจวัดผลกรดอะมิโนในปุ๋ยน้ำหมัก 2. ใช้ตรวจสอบปริมาณกรดอะมิโนในปุ๋ยน้ำหมักก่อนใช้งาน ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบำรุงพืชและลดความสูญเสีย
18	เทคโนโลยี - การเพิ่มปริมาณและเปอร์เซนต์แป้งในการปลูกมันสำปะหลัง	ลักษณะเด่น เป็นการใช้กระบวนการตั้งแต่การเริ่มต้นการปลูกการคัดเลือกพันธุ์มันสำปะหลัง การเตรียมน้ำยาเร่งรากจากวัสดุในครัวเรือน และการเตรียมแปลงปลูกโดยการ	1. คู่มือการจัดทำแปลงปลูกห่างและร่องกว้างสูตรการปรับปรุงดินและแต่งหน้าดินการดูแล

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
	(Intermediate Technology)	ปรับปรุงดินด้วยฮิวมัส และแต่งหน้าดินด้วยผงคลอไรด์แทนปุ๋ย 0-0-60 และการปลูกห่าง 60 ซม ร่องกว้าง 1.3 ม เมื่อเริ่มมีใบให้พ่นน้ำหมักชีวภาพจากใบกระถินทุกๆหนึ่งเดือน จะได้ผลผลิตที่มากกว่า6-7 ตันต่อไร่และมีเปอร์เซ็นต์แป้งมากกว่า 30% ซึ่งนอกจากเป็นการใช้เทคโนโลยีจากวัสดุต้นทุนต่ำและหาง่าย สามารถเพิ่มผลผลิตมากขึ้น 2.5 เท่าและมีเชื้อแพงมากขึ้นจากต่ำกว่า 25% เป็นมากกว่า 30% เกษตรกรสามารถทำได้ไม่ยุ่งยากซับซ้อน	รักษามันสำปะหลัง 2. ใช้เพิ่มผลผลิตและคุณภาพของมันสำปะหลังเชิงการค้า ช่วยยกระดับรายได้เกษตรกรและเพิ่มศักยภาพการแข่งขัน
19	เทคโนโลยี - การสกัดกรด ฮิวมิกจากฮิวมัส (Intermediate Technology)	เทคโนโลยีการสกัดกรดฮิวมิกจากฮิวมัส อย่างง่าย ซึ่งมีข้อโดดเด่นเกษตรกรสามารถประยุกต์ใช้และสกัดเองได้ภายในครัวเรือนจากการใช้ฮิสมัส บริสุทธิ์ในการแช่กรดเกลือความเข้มข้นที่เหมาะสมในการสกัดโลหะหนักที่ตกค้างก่อน ซึ่งมีการคนอย่างต่อเนื่องและแช่ทิ้งไว้หนึ่งคืน จากนั้นทำการถ่ายเทน้ำสกัดโลหะหนักออก แล้วทำการผสมและสกัดด้วยด่างคลีที่มีความเข้มข้น 1 กิโลกรัมต่อ 20 ลิตร มีค่าความเป็นกรดด่างที่ pH 14 ทำการคนและแช่ทิ้งไว้หนึ่งคืนจะได้สารละลายสีดำ จากนั้นทำการกรองเอาสารละลายสีดำที่มีความเข้มข้นของกรดฮิวมิก มาผสมกับปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพก่อนนำนำไปใช้ ข้อดี คือ สามารถทำได้เอง และลดต้นทุน เนื่องจากฮิวมัสราคาต่ำกว่าการซื้อฮิวมิกในท้องตลาด และเป็นส่วนผสมที่ให้คุณภาพของปุ๋ยน้ำหมักภาพหรือปุ๋ยน้ำต่างๆในการเพิ่มประสิทธิภาพปุ๋ย	1. คู่มือการสกัดกรดฮิวมิกจากฮิวมัสด้วยด่างคลี เกษตรกรสามารถผลิตสกัดเองได้ในครัวเรือน 2. ใช้สกัดสารฮิวมิกเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยชีวภาพ ช่วยลดต้นทุนและเพิ่มมูลค่าทรัพยากรในพื้นที่
20	เทคโนโลยี - การผลิตฮิวมัสสูตรแก้ดินเปรี้ยว โพแทสเซียมสูง PowerK (Intermediate Technology)	เทคโนโลยีการผลิตฮิวมัสสูตรแก้ดินเปรี้ยว และโพแทสเซียมสูง ซึ่งมีลักษณะเด่นโดยการใช้วัสดุฮิสมัส และผงคลอไรด์ ที่มีคุณสมบัติเทียบเท่าปุ๋ย 0-0-60 และมีความเป็นด่างสูงจากปูนขาว ที่มีอยู่จำนวนมาก จากผลพลอยได้ในการผลิตปูนซีเมนต์ในจังหวัดลำปางมาเป็นสารผสมทดแทนสารด่างที่มีราคาสูง เนื่องจากฮิวมัสมีความเป็นกรดสูงจำเป็นต้องใช้ด่างในการผสมเพื่อนนำไปใช้ได้ ข้อดี ของเทคโนโลยีนี้ คือการศึกษาสัดส่วนของผงคลอไรด์ ที่เหมาะสมที่สามารถแก้ดินเปรี้ยวเมื่อผสมกับฮิวมัส เพื่อให้ได้คุณสมบัติที่ประกอบไปด้วยฮิวมัสแก้ดินเปรี้ยวของดิน และให้อินทรียวัตถุเพิ่มขึ้น อีกทั้งให้ค่าโพแทสเซียมสูงเหมาะสำหรับการปลูกพืชหัวและพืชไร่ ซึ่งมีทั้งคุณสมบัติราคาถูกและแก้ปัญหาได้ใน 3 ข้อ อีกทั้งมีต้นทุนที่ต่ำมาก	1. คู่มือการผลิตและการนำไปใช้ประโยชน์แก่ครัวเรือน 2. ใช้ปรับปรุงดินเปรี้ยวและเพิ่มธาตุโพแทสเซียมในดินเหมาะสำหรับพืชหัวและพืชไร่ในพื้นที่ปัญหาดิน

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
21	เทคโนโลยี - ฮิวมัสแบบเม็ด สูตรเฉพาะพืชต่างๆ (Intermediate Technology)	ฮิวมัสแบบเม็ดสูตร สูตรเฉพาะพืชต่างๆมีลักษณะเด่นคือการประยุกต์ใช้ฮิวมัส กับส่วนผสมที่มีอยู่ในวัสดุจากจังหวัดลำปาง เช่นดินเบา ที่มีคุณสมบัติสามารถดูดซับน้ำได้ดี และเป็นองค์ประกอบหลักในการทำสูตรเม็ดที่ขึ้นรูปได้ง่ายและละลายช้า สำหรับการปลูกพืชต่างๆ ซึ่งเกษตรกรสามารถผลิตเองได้โดยการผสมฮิวมัส ผงดินเบา สารปรับปรุงดินชนิดเหลวในแต่ละสูตรพืช กากน้ำตาล กรดฟูลวิก มาผสมกันและเติมน้ำในสัดส่วนที่เหมาะสมในการขึ้นรูป โดยการขึ้นรูปใช้เครื่องอัดเม็ดในการผสมอาหารสัตว์ที่มีราคาไม่แพงในการอัดขึ้นเม็ด ซึ่งเทคโนโลยีเทคโนโลยีนี้เป็นการประยุกต์ใช้วัสดุต่างๆที่มีอยู่เพื่อให้เหมาะกับการใช้งานของเกษตรกร คือ ต้องการใช้รูปแบบหว่านเม็ดและเครื่องพ่นเม็ดสะดวกต่อการใช้งาน ตอบโจทย์การใช้ทางดินมากกว่าทั้งใบ	1. คู่มือการประยุกต์ใช้และการเตรียมฮิวมัสแบบเม็ดสูตร สูตรเฉพาะพืชต่างๆ 2. ใช้ผลิตฮิวมัสแบบเม็ดเพื่อความสะดวกในการใช้งาน ช่วยให้การใส่ปุ๋ยมีประสิทธิภาพและควบคุมปริมาณได้ง่าย
22	เทคโนโลยี - สารละลายฮิวมิกเข้มข้น 100% (Intermediate Technology)	เป็นเทคโนโลยีสารละลายฮิวมิกผสม ที่ต้องการเน้นการประยุกต์ใช้ฮิวมิก ให้เหมาะสมกับการใช้งานและการปลูกพืชแต่ละชนิดโดยเน้นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุ และองค์ประกอบหลักของการปรับปรุงดินให้ดินร่วนซุย มีอากาศถ่ายเทและมีแหล่งจุลินทรีย์ เพิ่มขึ้น เน้นดินเสื่อมและดินเสีย ต้องการฟื้นฟูดินแบบเร่งด่วน แต่ยังคงคุณสมบัติความเป็นธาตุอาหารหลักรองและเสริมที่เหมาะสม ซึ่งเป็นการต่อยอดเทคโนโลยีการสกัดกรดฮิวมิก จากโรงสกัดของเมืองแม่เมาะการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย กฟผ. ในการประยุกต์ให้เกิดความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ดังนั้นสารละลายฮิวมิกผสม ที่มีความเข้มข้น 10% จึงถูกต่อยอดเป็นสูตรต่างๆสำหรับพืชแต่ละชนิดในการผสมแม่ปุ๋ยในสูตรต่างๆ เช่น 0-0-60, 13-0-46,0-52-34,21-0-0 ในสัดส่วนที่เหมาะสม	1. คู่มือการผสมและการใช้งาน 2. ใช้สารฮิวมิกเข้มข้นในการฟื้นฟูดินเสื่อมโทรมอย่างเร่งด่วน ช่วยเพิ่มจุลินทรีย์และปรับโครงสร้างดินให้เหมาะสม
23	เทคโนโลยี - ผงมาร์ลแก้ดินเปรี้ยวระยะยาว (Intermediate Technology)	เป็นผลิตภัณฑ์เป็นผลพลอยได้จากกระบวนการผลิตปูนซีเมนต์ซึ่งเป็นผงฝุ่นหินปูนขนาด 80 เมช ที่มีปริมาณแคลเซียมคาร์บอเนตซึ่งเป็นสารแก้ดินเปรี้ยวระยะยาวทดแทนปูนขาวที่มีราคาสูงได้เทคโนโลยีนี้ถูกศึกษาแล้วประยุกต์ใช้ ในสัดส่วนที่เหมาะสมของการแก้ดินเปรี้ยวแต่ละระดับและวิธีการใช้ให้ง่ายต่อเกษตรกรซึ่งจากการทดลองสามารถประยุกต์ใช้โดยตรงในปริมาณที่แตกต่างกัน อีกทั้งสามารถทดแทนการใช้ปูนขาวในการแก้ดินเปรี้ยวเกษตรกร	1. คู่มือการใช้งานของผง ในแต่ละระดับความเป็นกรดของดิน 2. ใช้ผงมาร์ลในการแก้ปัญหาดินเปรี้ยวระยะยาว ช่วยลดต้นทุนการใช้ปูนขาวและเพิ่มความยั่งยืน

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
		ซึ่งสามารถลดต้นทุนได้อย่างสูง	ของดิน
24	เทคโนโลยี - สารกำจัดแมลงจากไดอะตอมไมต์ (Intermediate Technology)	ไดอะตอมไมต์ หรือดินเบา เป็นสารจากธรรมชาติที่มีองค์ประกอบหลักเป็นซิลิกาและมีโครงสร้างพรุนละเอียด ทำให้สามารถออกฤทธิ์กำจัดแมลงด้วยกลไกทางกายภาพ โดยการทำลายชั้นไขมันบนผิวแมลง ส่งผลให้แมลงสูญเสียน้ำและตายในที่สุด โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาการดื้อยาเหมือนสารเคมีสังเคราะห์ อีกทั้งยังมีความปลอดภัยต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ไม่ทิ้งสารพิษตกค้าง และสามารถควบคุมแมลงได้หลากหลายชนิดไดอะตอมไมต์ยังมีข้อได้เปรียบด้านความคงทน สามารถเก็บรักษาได้นาน ต้นทุนต่ำ และใช้งานได้หลากหลายทั้งในแปลงปลูกและโรงเก็บผลผลิต ที่สำคัญประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดลำปาง มีแหล่งแร่ดินเบาจำนวนมาก เช่น ในพื้นที่อำเภอแม่ทะ ซึ่งมีการสำรวจพบปริมาณสำรองจำนวนมากและมีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในหลายอุตสาหกรรม จึงถือเป็นวัตถุดิบท้องถิ่นที่มีศักยภาพสูง สามารถนำมาพัฒนาเป็นสารกำจัดแมลงเพื่อใช้ในระดับชุมชนและเชิงพาณิชย์ได้อย่างยั่งยืน	1. คู่มือการใช้งานผงดินเบาในการกำจัดแมลงต่างๆ 2. ใช้สารไดอะตอมไมต์กำจัดแมลงแบบปลอดภัย ช่วยลดการใช้สารเคมีและเพิ่มความปลอดภัยต่อผู้บริโภค
25	เทคโนโลยี - การสกัดสารหนูปนเปื้อนในดินเบาด้วยฮิวมิก (Intermediate Technology)	เทคโนโลยีการสกัดสารหนูปนเปื้อนในดินเบาด้วยฮิวมิกเป็นแนวทางที่อาศัยสารอินทรีย์ธรรมชาติในการกำจัดโลหะหนักอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มจากการเตรียมดินเบาให้มีขนาดอนุภาคสม่ำเสมอ จากนั้นเตรียมสารละลายฮิวมิกและปรับสภาวะให้เหมาะสม ก่อนนำมาผสมและกวนร่วมกันเพื่อให้ฮิวมิกทำหน้าที่จับสารหนูผ่านกลไกการคีเลตและการแลกเปลี่ยนประจุ เมื่อครบเวลาที่กำหนดจึงทำการแยกของแข็งและของเหลว และนำสารละลายที่มีสารหนูไปบำบัดต่อ ก่อนตรวจสอบปริมาณสารหนูที่เหลือในดินเบาเพื่อยืนยันประสิทธิภาพของกระบวนการ เทคโนโลยีนี้มีข้อเด่นสำคัญคือความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากใช้สารจากธรรมชาติแทนสารเคมีรุนแรง มีประสิทธิภาพสูงในการจับโลหะหนัก และไม่ทำลายโครงสร้างของดินเบา ทำให้สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้ยังช่วยลดความเสี่ยงต่อสุขภาพของ	1. คู่มือกระบวนการสกัดสารหนูปนเปื้อนในดินเบาด้วยฮิวมิก 2. ใช้เทคโนโลยีสกัดสารหนูเพื่อลดการปนเปื้อนในดิน ช่วยฟื้นฟูพื้นที่เสี่ยงและเพิ่มความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อม

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
		ผู้ใช้และสิ่งแวดล้อม มีต้นทุนต่ำ และสามารถประยุกต์ใช้ได้ในหลายระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีแหล่งดินเบา เช่น จังหวัดลำปาง จึงนับเป็นเทคโนโลยีที่มีศักยภาพในการพัฒนาเชิงชุมชนและอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน	
26	เทคโนโลยี - การผลิตผง Multi Nutrients (Intermediate Technology)	ลิตภัณฑ์ผง Multi nutrients ที่มีส่วนผสมของผงคลอไรด์ดัสที่ผ่านการลดปริมาณคลอไรด์โดยกระบวนการล้างอย่างง่ายผสมฮิวมัส ซึ่งส่วนผสมดังกล่าวเป็นความลงตัวของผลพลอยได้จากบริษัท ปูนซิเมนต์ไทยลำปาง จำกัดและเหมืองแม่เมาะของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โดยผงคลอไรด์ดัส อุดมไปด้วยโพแทสเซียมคลอ ไรด์ซึ่งเป็นปุ๋ย 0-0-60 แต่มีความเป็นด่างสูง สามารถผสมกับฮิวมัส ที่มีความเป็นกรดสูงในปริมาณที่เหมาะสมเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ดังกล่าวสำหรับสูตรโพแทสเซียมสูงในการเร่งแป้งสำหรับมันสำปะหลัง อ้อย	1. ใช้ผลิตปุ๋ยผง Multi nutrients สำหรับพืชที่ต้องการโพแทสเซียมสูง ช่วยเพิ่มผลผลิตและคุณภาพพืชเศรษฐกิจ
27	องค์ความรู้ - การปลูกถั่วลายเสือแบบถุง	ลักษณะเด่นสามารถปลูก และบำรุงดูแลรักษาโดยไม่จำเป็นต้องมีแปลงปลูก สามารถปลูกโดยใช้ดินดำผสมดินปลูก และดูแลในบริเวณบ้าน เหมาะสำหรับกลุ่มเปราะบางไม่มีที่ทำกินและไม่มีกำลังเพียงพอ โดยกระบวนการปลูกใช้สารปรับปรุงดินจากปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพใบกระถินผสมกรดฮิวมิก เพื่อเพิ่มความร่วนซุยและผลผลิตได้	1. ชุดความรู้ในการปลูกถั่วลายเสือแบบถุง 2. ใช้ปลูกพืชในพื้นที่จำกัดหรือครัวเรือนที่ไม่มีที่ดิน ช่วยสร้างอาชีพและเพิ่มความมั่นคงทางอาหาร
28	องค์ความรู้ - ด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชนจากแหล่งรวมถั่วลายเสือ	องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชนจากแหล่งรวมถั่วลายเสือ มีลักษณะเด่นคือการนำคนในพื้นที่ผู้นำกลุ่มและผู้มีกำลังและเวลาในการดูแลแปลงปลูกร่วมกับคนจนที่เป็นกลุ่มเปราะบาง อีกทั้งเป็นการขับเคลื่อนในมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคมในการจัดการกลุ่มและต่อยอดให้เกิดผลประโยชน์ต่อกลุ่มในทุกตำแหน่งอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม และมีการบริหารจัดการให้ต่อยอดอย่างต่อเนื่องโดยเงินทุนหมุนเวียนต่อไป	1. ชุดคู่มือและโมเดลการบริหารจัดการกลุ่ม 2. ใช้บริหารจัดการกองทุนชุมชนจากผลผลิตทางการเกษตร ช่วยสร้างระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน
29	องค์ความรู้ - การใช้เอนไซม์จากธรรมชาติและจุลินทรีย์	ในการเพิ่มประสิทธิภาพปุ๋ยหมักชีวภาพจากระถินและการลดกลิ่น องค์ความรู้เป็นการประยุกต์ใช้เอนไซม์จากธรรมชาติ เช่น เอนไซม์โบรมิเลนจากสับปะรด และเอนไซม์ปาเปน	1. คู่การผลิตน้ำหมักและชุดความรู้เอนไซม์จากธรรมชาติและจุลินทรีย์

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
		จากมะละกอดิบในการแก้ปัญหากลิ่นของน้ำหมักใบกระถิน และเพิ่มประสิทธิภาพลดเวลาการหมักให้คุณสมบัติที่สูงขึ้น ร่วมกับองค์ความรู้ด้านการย่อยหรือสกัดแบบชีวภาพใช้องค์ความรู้จากการเกิดพลาสโมไลซิส ในการย่อยซากพืชเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของผลผลิตจากจุลินทรีย์แล็กโตบาซิลลัสที่หาได้ง่าย เช่น นมเปรี้ยวจากท้องตลาด	2. ใช้เอนไซม์และจุลินทรีย์เพิ่มประสิทธิภาพปุ๋ยหมักชีวภาพ ช่วยลดระยะเวลาการผลิตและเพิ่มคุณภาพปุ๋ย
30	องค์ความรู้ - สูตรในการใช้ปุ๋ยแก่พืชแต่ละชนิดและช่วงอายุ	องค์ความรู้สูตรในการใช้ปุ๋ยแก่พืชแต่ละชนิดและช่วงอายุ ร่วมกับน้ำหมักชีวภาพเพื่อให้เหมาะสมในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตอย่างเหมาะสมได้ ซึ่งต้องอาศัยองค์ความรู้จากการใช้ปุ๋ยเคมีแต่ละช่วงอายุของพืชในการปรับสูตรใช้ร่วมกับน้ำหมักชีวภาพใบกระถินให้แก่เกษตรกร เช่นข้าวโพด สับปะรด และลำไย ซึ่งจำเป็นต้องอยู่ในรูปของอินทรีย์เคมี ตามความเหมาะสม	1. ชุดความรู้สูตรในการใช้ปุ๋ยแก่พืชแต่ละชนิดและช่วงอายุ 2. ใช้สูตรปุ๋ยเฉพาะพืชตามช่วงอายุเพื่อเพิ่มผลผลิต ช่วยลดต้นทุนและเพิ่มความแม่นยำในการใช้ปุ๋ย
31	องค์ความรู้ - ปุ๋ยละลายช้าจากดินเบาและฮิวมัส	ปุ๋ยละลายช้าที่พัฒนาจากดินเบา (ไดอะตอมไมต์) ร่วมกับฮิวมัส เป็นการประยุกต์ใช้วัสดุธรรมชาติที่มีโครงสร้างพรุนสูงและมีหมู่ฟังก์ชันอินทรีย์ เพื่อควบคุมการปลดปล่อยธาตุอาหารให้แก่พืชอย่างต่อเนื่อง โดยดินเบาทำหน้าที่เป็นวัสดุพาหะ (carrier) ที่มีพื้นที่ผิวสูง สามารถดูดซับธาตุอาหารและน้ำไว้ในโครงสร้างพรุน ขณะที่ฮิวมัสซึ่งมีหมู่ฟังก์ชัน เช่น –COOH และ –OH ทำหน้าที่จับยึดธาตุอาหารผ่านกลไกการแลกเปลี่ยนประจุและคีเลต (chelation) ส่งผลให้ธาตุอาหารไม่ถูกชะล้างง่าย และค่อย ๆ ปลดปล่อยออกสู่พืชตามสภาพแวดล้อมของดิน กระบวนการผลิตโดยทั่วไปเริ่มจากการเตรียมดินเบาให้มีขนาดอนุภาคเหมาะสม จากนั้นผสมกับสารอินทรีย์หรือสารละลายฮิวมัส พร้อมเติมธาตุอาหารหลัก เช่น ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโพแทสเซียม แล้วทำให้เกิดการยึดเกาะในโครงสร้างพรุนของดินเบา ก่อนนำไปทำให้แห้งหรือขึ้นรูปเป็นเม็ด ปุ๋ยที่ได้จะมีลักษณะปลดปล่อยธาตุอาหารอย่างช้าและสม่ำเสมอ ลดการสูญเสียจากการชะล้าง และเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปุ๋ยของพืช ข้อโดดเด่นขององค์ความรู้ ควบคุมการปลดปล่อยธาตุอาหารได้ ลดการสูญเสียปุ๋ยจากการชะล้างและการระเหย ใช้วัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นดินเบาและฮิวมัสหาได้ในพื้นที่ลำปาง ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปุ๋ย พืชสามารถดูดใช้ธาตุอาหารได้ต่อ	1. ชุดความรู้ปุ๋ยละลายช้าจากดินเบาและฮิวมัส 2. ใช้พัฒนาปุ๋ยละลายช้าเพื่อลดการสูญเสียธาตุอาหาร ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปุ๋ยและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา ศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
		เนื่องและยาวนาน ปรับปรุงคุณสมบัติดินร่วมด้วยช่วยเพิ่มความพรุน การอุ้มน้ำ และจุลินทรีย์ในดิน ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ลดการปนเปื้อนของธาตุอาหารในแหล่งน้ำ	

จากตารางแสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี และองค์ความรู้ด้านสารปรับปรุงดิน มีทั้งสิ้น 1 นวัตกรรม 25 เทคโนโลยี และ 5 องค์ความรู้ สามารถสรุปได้ว่า องค์ความรู้ที่รวบรวมมีความครอบคลุมตั้งแต่กระบวนการวิเคราะห์คุณภาพดิน การปรับปรุงดิน ไปจนถึงการพัฒนาสูตรปุ๋ยเฉพาะพืช ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับครัวเรือนและเชิงพาณิชย์ เทคโนโลยีดังกล่าวช่วยลดการพึ่งพาสารเคมีและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างคุ้มค่า อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้ฟื้นฟูดินเสื่อมโทรมและแก้ไขปัญหาดินในลักษณะเฉพาะพื้นที่ เช่น ดินเปรี้ยวหรือดินขาดธาตุอาหาร นอกจากนี้ยังมีศักยภาพในการต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน สร้างรายได้ และพัฒนาเป็นนวัตกรรมเกษตรปลอดภัยในระยะยาว การใช้สารปรับปรุงดินยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุน และยกระดับคุณภาพผลผลิตทางการเกษตรให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และเกษตรยั่งยืน อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในศูนย์เรียนรู้และสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชน/เชิงพื้นที่ (LE/SE)

โครงการได้ดำเนินการจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชนเชิงพื้นที่ขนาดย่อม ซึ่งเป็นโมเดลสารปรับปรุงดิน การเพิ่มห่วงโซ่คุณค่าที่เอื้ออาทรต่อคนยากจน (Pro-poor Value Chain: PPVC) โดยการผลิตบรรจุและจำหน่าย สารปรับปรุงดิน ได้ร่วมมือกับวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพใบกระถินบ้านสัก และบริษัทปูนซิเมนต์ไทยลำปางจำกัด ในการผลิตและปรุงสูตร สร้างแบรนด์ ซึ่งมีกลุ่มวิสาหกิจพร้อมสมาชิกจำนวน 59 ครัวเรือน มีกลุ่มคนจนในระบบ 6 ครัวเรือนของตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง ซึ่งมีสถานที่ผลิตปุ๋ยตามมาตรฐานกรมวิชาการเกษตร และได้รับอนุญาตจากหน่วยงานในจังหวัด มีบุคลากรในการควบคุมผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ที่ได้รับใบอนุญาต อีกทั้งมีแปลงสาธิตร่วมกับผลงานวิจัยเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ซึ่งมีการผลิตและจำหน่ายออกไปหลายหลายพื้นที่โดยได้เชื่อมกับ บริษัท ต้นไม้โตเออี จำกัดของ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และบริษัทศรีรัตนเกษตร จำกัด ระบบตลาดออนไลน์ใน เฟซบุ๊คเพจ และ Shopee ในการจำหน่าย ซึ่งจะได้ขยายผลการจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชนเชิงพื้นที่ขนาดย่อมไปอีกสี่พื้นที่ ในอนาคต

ภาพที่ 4.15 การจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชนเชิงพื้นที่จากที่ขนาย่อม พัฒนาผลิตภัณฑ์สารปรับปรุงดิน ความร่วมมือของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพใบกระถินบ้านสัก ตำบลบ้านเอื้อม และบริษัทปูนซีเมนต์ไทยลำปาง จำกัด (SCG)

ภาพที่ 4.16 สถานที่การจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชนเชิงพื้นจากที่ขนาดย่อม ณ พื้นที่ตำบลบ้านเอื้อม

ผลการดำเนินงานกิจกรรมส่งเสริม Financial Literacy

การดำเนินกิจกรรมให้ความรู้และฝึกปฏิบัติด้านการบริหารจัดการการเงินครัวเรือน โดยร่วมกับหน่วยงานภาคีในพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเสด็จ องค์การบริหารส่วนตำบลวังทอง และอำเภอวังเหนือ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของครัวเรือนเกษตรกรในด้านการจัดทำบัญชีครัวเรือน การวิเคราะห์ต้นทุนการผลิต และการวางแผนทางการเงินอย่างเป็นระบบ กิจกรรมที่ดำเนินการประกอบด้วย การบรรยายให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับบัญชีครัวเรือน ประเภทของรายรับ–รายจ่าย การจำแนกต้นทุนคงที่และต้นทุนผันแปร ตลอดจนวิธีการคำนวณกำไร–ขาดทุน ควบคู่กับการฝึกปฏิบัติจริง โดยผู้เข้าร่วมได้ฝึกจดบันทึกรายรับ–รายจ่าย ฝึกจัดทำบัญชีครัวเรือนจากแบบฟอร์มที่กำหนด และฝึกคำนวณต้นทุนการผลิตทางการเกษตร รวมถึงการวิเคราะห์ผลตอบแทนจากกรณีศึกษา นอกจากนี้ ยังมีการจัดเวทีอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถสะท้อนปัญหาทางการเงินของตนเอง วิเคราะห์ต้นทุนที่แท้จริง และร่วมกันหาแนวทางในการลดต้นทุนและเพิ่มรายได้ โดยกลุ่มเป้าหมายของการดำเนินงานประกอบด้วยสมาชิกโมเดลแก้จนเดิมของโมเดลสารปรับปรุงดิน จำนวน 270 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่มีฐานะอยู่ในระดับพออยู่ได้ถึงค่อนข้างยากลำบาก

ผลการประเมินก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรม พบว่า ผู้เข้าร่วมมากกว่าร้อยละ 80 มีความสามารถในการจดบันทึกรายรับ–รายจ่ายได้อย่างถูกต้องในระดับหนึ่ง สามารถจำแนกประเภทค่าใช้จ่าย วิเคราะห์ต้นทุนการผลิตทางการเกษตร แยกต้นทุนคงที่และต้นทุนผันแปร และคำนวณ กำไร–ขาดทุนจากการผลิตได้ด้วยตนเอง สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาทักษะด้านการจัดการทางการเงินอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมเริ่มนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยมีการจัดทำบัญชีครัวเรือนอย่างต่อเนื่องในบางส่วน ส่งผลให้สามารถรับรู้สถานะทางการเงินที่แท้จริงของครัวเรือน และเข้าใจโครงสร้างต้นทุนการผลิตในแต่ละรอบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น การมีข้อมูลที่เป็นระบบช่วยให้สามารถควบคุมค่าใช้จ่าย ลดต้นทุนที่ไม่จำเป็น และวางแผนการผลิตและการเงินโดยอิงข้อมูลจริง แทนการตัดสินใจจากประสบการณ์หรือความเคยชินเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังอยู่ในระดับเริ่มต้น แต่มีแนวโน้มที่ดี โดยเฉพาะในด้านการสร้างวินัยทางการเงิน การตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการบันทึกบัญชี และการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจของครัวเรือน ในระยะยาว คาดว่าจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านการใช้จ่าย การวางแผนการลงทุน และการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในส่วนของปัญหาและอุปสรรค พบว่า ผู้เข้าร่วมบางส่วนยังขาดพื้นฐานด้านการคำนวณและการจัดทำบัญชี ส่งผลให้เกิดความไม่มั่นใจในการนำความรู้ไปใช้จริง อีกทั้งการรับรู้ว่าการจดบันทึกบัญชีเป็นภาระที่ใช้เวลามาก ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติภายหลังการอบรม รวมถึงข้อจำกัดด้านระยะเวลาการจัดกิจกรรม และความแตกต่างของบริบทอาชีพเกษตรกร แต่ละราย ดังนั้นแนวทางการแก้ไขจึงมุ่งเน้นการปรับรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ให้เข้าใจง่าย ใช้ตัวอย่างจากสถานการณ์จริง ลดความซับซ้อนของเครื่องมือ และส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ควบคู่กับการติดตามผลและให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ รวมทั้งการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน กล่าวโดยสรุป การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมด้านการบริหารจัดการการเงินของครัวเรือนในระดับหนึ่ง และเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรให้สามารถบริหารจัดการต้นทุน รายได้ และความเสี่ยงได้อย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชนอย่างยั่งยืนในระยะยาว

สรุปภาพรวมการดำเนินโครงการ จากการดำเนินงานโครงการการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) ชี้ให้เห็นว่าการแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่เกษตรกรรมของจังหวัดลำปางจะเกิดผลได้มากกว่าการช่วยเหลือรายครัวเรือนแบบแยกส่วน หากออกแบบการพัฒนาให้

เชื่อมโยงกันทั้งด้านทรัพยากร เทคโนโลยี ทักษะอาชีพ และกลไกความร่วมมือในพื้นที่ โครงการมิได้สร้างเพียงผลลัพธ์ด้านรายได้ แต่ได้สร้าง โครงสร้างรองรับการพัฒนา ที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้นในระยะยาว ผลการวิจัยสารปรับปรุงดิน ไม่ได้เป็นเพียงผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร แต่ทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างการลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มผลิตภาพ การพัฒนาอาชีพ และการก่อรูปกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ในระดับชุมชน คือ เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นได้ช่วยให้เกษตรกรลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะปุ๋ยเคมีราคาแพง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้เกิดการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ทั้งในรูปของการใช้ในแปลงเกษตร การแปรรูป และการจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชนเชิงพื้นที่ ประเด็นที่มีนัยสำคัญคือ การพัฒนานี้เป็นการเปลี่ยนแปลงจาก การช่วยเหลือเพื่อลดความเดือดร้อน ไปสู่ การสร้างศักยภาพเพื่อความมั่นคง ครัวเรือนเป้าหมายไม่ได้เพียงได้รับประโยชน์ในเชิงรายได้ แต่ยังได้รับการยกระดับสถานะทางเศรษฐกิจจากฐานล่าง ผ่านการมีทักษะใหม่ การเข้าถึงกิจกรรมในห่วงโซ่มูลค่า และการมีโอกาสเชื่อมโยงกับกลไกตลาดและภาคีสนับสนุนในพื้นที่ ผลที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพของชีวิตความเป็นอยู่ มากกว่าการเพิ่มรายได้แบบชั่วคราว ในระดับชุมชน งานวิจัยสะท้อนความสำเร็จของโครงการไม่แค่เกิดจากตัวเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการมี ระบบนิเวศการพัฒนา ที่ประกอบด้วย มหาวิทยาลัย หน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และชุมชน ทำงานเชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่องเป็นระบบทำให้ความรู้ทางวิชาการถูกแปลงเป็นการปฏิบัติจริง และทำให้การพัฒนาไม่หยุดอยู่แค่การขยายผลหรือกิจกรรมระยะสั้น แต่สามารถต่อยอดเป็นกลไกเศรษฐกิจชุมชนที่มีความต่อเนื่องได้ ดังนั้นงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนควรยึดหลักพื้นที่เป็นฐาน ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นแกน เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ และความร่วมมือเป็นกลไกขับเคลื่อน ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทจังหวัดลำปางและมีศักยภาพขยายผลไปยังพื้นที่อื่นที่มีข้อจำกัดด้านต้นทุนการผลิตและความเปราะบางทางเศรษฐกิจในลักษณะใกล้เคียงกัน และจากภาพรวมดังกล่าวยังสามารถวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นโดยแยกรายประเด็นดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลจากระบบฐานข้อมูลครัวเรือนและข้อมูลการดำเนินโครงการพบว่า ก่อนการดำเนินโครงการ กลุ่มเป้าหมายมีรายได้รวมจำนวน 3,365,250 บาทต่อปี และภายหลังการดำเนินโครงการ รายได้รวมเพิ่มขึ้นเป็น 11,352,042 บาทต่อปี หรือเพิ่มขึ้น 7,986,792 บาท คิดเป็นอัตราการเพิ่มขึ้นร้อยละ 42.05 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าโครงการสามารถยกระดับรายได้ของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีนัยสำคัญ เมื่อพิจารณาในระดับครัวเรือน พบว่ามีครัวเรือนที่ได้รับการพัฒนาจำนวน 522 ครัวเรือน โดยมีการพัฒนาทักษะใหม่ (New Skill) จำนวน 273 คน และการยกระดับทักษะเดิม (Up Skill) จำนวน 260 คน นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนานวัตกรรม เทคโนโลยี และองค์ความรู้ด้านสารปรับปรุงดิน มีทั้งสิ้น 1 นวัตกรรม 25 เทคโนโลยี และ 5 องค์ความรู้ตั้งแต่กระบวนการวิเคราะห์คุณภาพดิน การปรับปรุงดิน ไปจนถึงการพัฒนาสูตรปุ๋ยเฉพาะพืช ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับครัวเรือนและเชิงพาณิชย์ เทคโนโลยีดังกล่าวช่วยลดการพึ่งพาสารเคมีและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างคุ้มค่า สะท้อนให้เห็นว่า การเพิ่มขึ้นของรายได้ไม่ได้เกิดจากการเพิ่มผลผลิตเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากการพัฒนาแบบบูรณาการที่ครอบคลุมทั้งการพัฒนาทักษะ การใช้เทคโนโลยี และการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในระดับพื้นที่

การวิเคราะห์รายได้แยกตามห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) การวิเคราะห์รายได้แยกตามห่วงโซ่มูลค่า พบว่าแต่ละ Value Chain มีศักยภาพในการสร้างรายได้แตกต่างกันทั้งในเชิงปริมาณและเชิงประสิทธิภาพ Value Chain ที่สร้างรายได้รวมสูงสุด ได้แก่ ถั่วลายเสือ จำนวน 962,850 บาท รายได้จากผัก จำนวน 918,300 บาท และข้าวโพด จำนวน 792,400 บาท ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีจำนวนครัวเรือนเข้าร่วมจำนวนมาก จึงสามารถสร้างผลกระทบในระดับชุมชนได้อย่างกว้างขวาง ในขณะที่ Value Chain ที่มีราย

ได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูง ได้แก่ มันสำปะหลัง จำนวน 9,900 บาทต่อครัวเรือน สับปะรด จำวน 8,563 บาทต่อครัวเรือน และข้าวโพด จำนวน 7,075 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งสะท้อนถึงประสิทธิภาพของการผลิตและการสร้างมูลค่าเพิ่มในห่วงโซ่เหล่านี้ ในทางตรงกันข้าม Value Chain บางประเภท เช่น ข้าว มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำ จำนวน 1,987 บาท ซึ่งแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดด้านการเพิ่มมูลค่าและศักยภาพในการแข่งขัน จากผลการวิเคราะห์สามารถจำแนก Value Chain ออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มที่สร้างผลกระทบเชิงกว้าง เช่น ผักและถั่วลายเสือ และ กลุ่มที่สร้างผลตอบแทนเชิงลึก เช่น มันสำปะหลังและสับปะรด

การวิเคราะห์สถิติพรรณนาของตัวแปรสำคัญในระดับ Value Chain พบว่า ค่าเฉลี่ยรายได้รวมต่อ Value Chain อยู่ที่ประมาณ 479,785 บาท แต่มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสูง แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของศักยภาพทางเศรษฐกิจในแต่ละห่วงโซ่ รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนมีค่าตั้งแต่ จำนวน1,987 บาท ถึง จำนวน 9,900 บาท ซึ่งสะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมของผลตอบแทนระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจแต่ละประเภท ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนควรใช้แนวทางที่แตกต่างกันตามศักยภาพของแต่ละ Value Chain มากกว่าการใช้แนวทางเดียวกันทั้งหมด การวิเคราะห์ต้นทุนและรายได้ต่อหน่วยพื้นที่ การวิเคราะห์ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อไร่ พบว่า ทุกชนิดพืชมีรายได้เพิ่มมากกว่าหรือใกล้เคียงกับการประหยัดต้นทุน โดยเฉพาะพืชผักที่มีผลประโยชน์รวมสูงสุด จำนวน 3,250 บาทต่อไร่ รองลงมาคือข้าว จำนวน 1,500 บาทต่อไร่ และมันสำปะหลัง จำนวน 1,300 บาทต่อไร่ แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาในโครงการนี้เน้นการ สร้างมูลค่าเพิ่ม มากกว่าการลดต้นทุน เพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ โครงการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ในชุมชน มิติด้านทุนมนุษย์ คนจนได้รับการพัฒนาทักษะทั้ง New Skill และ Up Skill ส่งผลให้สามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ มิติด้านเทคโนโลยี มีการนำเทคโนโลยีไปใช้ในการผลิตจำนวน 25 เทคโนโลยี ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต มิติด้านเครือข่าย เกิดการเชื่อมโยงห่วงโซ่มูลค่าจำนวน 7 ห่วงโซ่ และมีหน่วยงานสนับสนุน 12 หน่วยงาน การวิเคราะห์ตามกรอบ Impact Chain พบว่า ปัจจัยนำเข้า (Input) คือ องค์ความรู้ เทคโนโลยี และทรัพยากร กระบวนการหรือกิจกรรม (Activity) คือ การฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยี ผลผลิต คือ ครัวเรือนและประชาชนได้รับการพัฒนา ผลลัพธ์คือ ทักษะเพิ่มขึ้น รายได้เพิ่มขึ้น และผลกระทบคือ เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง แสดงให้เห็นว่า โครงการมีความสมบูรณ์ในเชิงตรรกะของการพัฒนา และสามารถอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมและผลลัพธ์ได้อย่างชัดเจน

การวิเคราะห์ผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการ การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน พบว่า โครงการสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่จังหวัดลำปางอย่างชัดเจน ทั้งในมิติของรายได้ ศักยภาพในการประกอบอาชีพ และโอกาสทางเศรษฐกิจของครัวเรือน โดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมิได้จำกัดอยู่เพียงการเพิ่มรายได้ในระยะสั้น แต่ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจฐานรากในระดับชุมชนอีกด้วย ในมิติของผลลัพธ์ (Outcomes) การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือการเพิ่มขึ้นของรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนยากจน โดยกลุ่มเป้าหมายสามารถลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิตจากการนำเทคโนโลยีสารปรับปรุงดินไปประยุกต์ใช้ร่วมกับองค์ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ควบคู่ไปกับการเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ในระดับชุมชน เช่น การผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ซึ่งช่วยให้ครัวเรือนยากจนมีช่องทางรายได้ที่หลากหลายมากขึ้น และลดความเสี่ยงจากการพึ่งพารายได้เพียงแหล่งเดียว ขณะเดียวกันการพัฒนาศักยภาพของแรงงานในพื้นที่ผ่านกระบวน

การฝึกอบรมและการถ่ายทอดเทคโนโลยี ส่งผลให้แรงงานมีทักษะใหม่ เมนูอาชีพใหม่ เช่น ถั่วลายเสือแบบถุงให้แก่กลุ่มคนเปราะบาง และสามารถยกระดับทักษะเดิมได้อย่างเป็นรูปธรรม แรงงานที่ได้รับการพัฒนาทักษะสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพและการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มผลิตภาพและสร้างความยั่งยืนของรายได้ในระยะยาว

เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพของครัวเรือน พบว่าเกิดการเคลื่อนย้ายสถานะความเป็นอยู่ของครัวเรือนในลักษณะ การยกระดับเชิงขั้นบันได คือ ครัวเรือนที่เดิมอยู่ในกลุ่มเปราะบางหรืออยู่ลำบาก ซึ่งมีรายได้ไม่มั่นคงและขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ ได้รับการพัฒนาศักยภาพผ่านกิจกรรมของโครงการ จนสามารถปรับเปลี่ยนสถานะไปสู่ระดับ อยู่ยาก และ อยู่พอได้ ซึ่งเป็นระดับที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น กระบวนการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของโครงการในการลดความเปราะบางและเพิ่มความสามารถในการพึ่งพาตนเองของครัวเรือน ในส่วนของผลกระทบ (Impacts) โครงการได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับที่ลึกและกว้างขึ้น โดยเฉพาะในด้านโครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชน คือ จากเดิมที่ชุมชนพึ่งพาการผลิตทางการเกษตรแบบดั้งเดิมและมีมูลค่าเพิ่มต่ำ ได้ปรับเปลี่ยนไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่มีการสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านการแปรรูปและการเชื่อมโยงห่วงโซ่มูลค่า ส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนของรายได้ภายในชุมชน และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก นอกจากนี้ การพัฒนาโมเดล สารปรับปรุงดินเพื่อการเกษตร ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะนวัตกรรมเชิงพื้นที่ที่เชื่อมโยงการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเข้ากับองค์ความรู้ทางวิชาการและกระบวนการผลิตในระดับชุมชน โมเดลดังกล่าวไม่เพียงช่วยแก้ไขปัญหาต้นทุนการผลิตและคุณภาพดิน ปุ๋ย แต่ยังเป็นฐานสำคัญในการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่และการพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชน ในเชิงสังคมโครงการช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคเอกชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดหาพื้นที่แปลงรวม การบริหารจัดการกองบุญ กองทุนชุมชน การเชื่อมโยงและการใช้ประโยชน์องค์ความรู้ และการขยายผลการดำเนินงานไปยังพื้นที่อื่น การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายดังกล่าวส่งผลให้เกิดระบบนิเวศการพัฒนาที่เอื้อต่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กล่าวโดยสรุป ผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาเชิงพื้นที่ที่บูรณาการเทคโนโลยี ทรัพยากรท้องถิ่น และการพัฒนาทักษะของแรงงาน สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับครัวเรือนและระดับโครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างแท้จริง กล่าวคือ จากระบบเศรษฐกิจที่มีข้อจำกัดด้านรายได้และประสิทธิภาพในการสร้างผลลัพธ์ โดยใช้ฐานทุนทรัพยากรของพื้นที่ไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่มีความหลากหลาย มีมูลค่าเพิ่ม และมีความยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งไม่เพียงสะท้อนถึงความสำเร็จของโครงการในเชิงปฏิบัติ แต่ยังชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของโมเดลการพัฒนา ในการนำไปประยุกต์ใช้เชิงนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่อื่นต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผลักดันให้การใช้สารปรับปรุงดินและปัจจัยการผลิตจากทรัพยากรท้องถิ่น เช่น น้ำหมักชีวภาพใบกระถิน กรดฮิวมิก ฮิวมัสสูตรผสมผงคลอไรด์แก้ดินเปรี้ยวและทดแทนปุ๋ย 0-0-60 ในยุคปุ๋ยแพง ให้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายเกษตรต้นทุนต่ำในระดับจังหวัด ยกระดับเป็นมาตรการสนับสนุนถาวรที่เชื่อมโยงกับแผนเกษตร แผนลดความยากจน และแผนสิ่งแวดล้อมของจังหวัดร่วมกัน

2. การสร้างระบบสนับสนุนอุตสาหกรรมชุมชนเชิงพื้นที่อย่างครบวงจร ของการผลิต การจำหน่ายสารปรับปรุงดินในพื้นที่เพื่อเอื้อแก่เกษตรกรในพื้นที่และเพิ่มรายได้ของกลุ่มวิสาหกิจ โดยร่วมกับภาครัฐตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตวัตถุดิบ การรับรองมาตรฐาน การพัฒนาบรรจุภัณฑ์

การสร้างแบรนด์ และการเข้าถึงตลาด เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนสามารถขยับจากผู้ผลิตรายย่อยไปสู่ผู้ประกอบการชุมชนที่แข่งขันได้จริง

3. การพัฒนาระบบข้อมูลกลางสำหรับการพัฒนาคนจนและครัวเรือนเปราะบางในระดับพื้นที่ เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ ใช้ข้อมูลชุดเดียวกันในการคัดกรอง วางแผน และติดตามผล ลดปัญหาการทำงานซ้ำซ้อน และเพิ่มประสิทธิภาพของการบูรณาการงบประมาณและทรัพยากรจากหลายหน่วยงาน

4. การสร้างกลไกกลางระดับจังหวัดหรือระดับพื้นที่สำหรับขับเคลื่อนการพัฒนาแบบต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ เช่น คณะทำงานข้ามหน่วยงาน ศูนย์ประสานงานเชิงพื้นที่ หรือแพลตฟอร์มความร่วมมือถาวร เพื่อรักษาความต่อเนื่องของเครือข่ายและทำให้ผลการวิจัยถูกนำไปใช้จริงในระยะยาว

ปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินงาน

จากการดำเนินงานพบว่า (1) ปัญหาสำคัญเกิดจากข้อจำกัดด้านศักยภาพของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนยากจน ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ป่วยติดเตียง ทำให้ขาดกำลังแรงงานในการดำเนินกิจกรรมการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกถั่วลายเสือที่ต้องใช้แรงงานในหลายขั้นตอน ส่งผลให้การดำเนินงานต้องพึ่งพาสมาชิกในครอบครัวและภาคีในชุมชนมากกว่าที่วางแผนไว้ (2) ข้อจำกัดด้านสภาพพื้นที่และสภาพอากาศ พื้นที่บางแห่งมีดินเหนียว ระบายน้ำไม่ดี และมีวัชพืชจำนวนมาก ประกอบกับสภาพอากาศที่แปรปรวน ทำให้ผลผลิตบางแปลงงอกไม่สม่ำเสมอ ต้องปลูกซ่อมหลายครั้ง ส่งผลให้ระยะเวลาเก็บเกี่ยวคลาดเคลื่อนและไม่สอดคล้องกับช่วงเวลาที่ตลาดมีความต้องการ (3) ปัญหาความผันผวนของต้นทุนการผลิตและราคาผลผลิต รวมทั้งผลิตภัณฑ์ใหม่ยังเป็นที่รู้จักในตลาดค่อนข้างน้อย ส่งผลให้การสร้างรายได้ยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายในระยะแรก ขณะเดียวกัน การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในช่วงเริ่มต้นยังใช้เวลาค่อนข้างมาก เนื่องจากแต่ละหน่วยงานมีระบบข้อมูลและกระบวนการทำงานที่แตกต่างกัน จึงต้องใช้เวลาในการสร้างความเข้าใจและบูรณาการการทำงานร่วมกัน

แนวทางแก้ไขปัญหา

การแก้ไขปัญหาได้ดำเนินการดังนี้ (1) การส่งเสริมอาชีพให้กับครัวเรือนยากจนต้องคำนึงถึงศักยภาพของกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้พิการ และกลุ่มเปราะบางที่มีข้อจำกัดด้านแรงงาน ดังนั้น การออกแบบกิจกรรมควรมีความยืดหยุ่นและแบ่งบทบาทตามความสามารถของแต่ละคน มากกว่าการกำหนดรูปแบบการดำเนินงานเดียวกันทุกพื้นที่ (2) ให้ความสำคัญกับการวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และฤดูกาล รวมทั้งส่งเสริมการลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มมูลค่าผลผลิต และการเชื่อมโยงตลาดอย่างเป็นระบบ เพื่อช่วยลดความเสี่ยงจากความผันผวนของราคา และทำให้ครัวเรือนสามารถสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง และ (3) พัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคีให้มีความเข้มแข็ง พร้อมทั้งพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางเพื่อใช้ติดตามผลและสนับสนุนการตัดสินใจในการขยายผลโครงการในอนาคต

ตารางที่ 4.28 แสดงการสรุปผลการดำเนินงานรายกิจกรรม โครงการการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content)

โครงการการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม (ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)	Output	Outcome	Impact	
กิจกรรมที่ 1: การจัดเวทีวางแผนการขับเคลื่อนการสร้างโมเดลแก้จนจากฐานทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดลำปาง เพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน	1. คนจนเป้าหมายได้รับความช่วยเหลือผ่านองค์ความรู้ เทคโนโลยี/ นวัตกรรมพร้อมใช้ (Technology) เพื่อการพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้และเข้าถึงโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม (Social Mobility) จำนวน 500 ครัวเรือน 2. เกิดเวทีบูรณาการภาคีเครือข่ายในพื้นที่ และได้แผนการพัฒนาโมเดลอาชีพจากทรัพยากรธรรมชาติ 3. ใบลงทะเบียนรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม	1. เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและชุมชน 2. มีการคัดเลือกเมนูอาชีพที่เหมาะสมกับพื้นที่ และชุมชนมีแนวทางการพัฒนาอาชีพที่ชัดเจน	1. เกิดระบบสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วม มีภาคีเครือข่าย เช่น อบต.บ้านเสด็จและ และ บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย ลำปาง จำกัด ร่วมดำเนินกิจกรรมควบคู่ โดยจะส่งผลในการลดความยากจนของเกษตรกร 2. เพิ่มโอกาสในการพัฒนาอาชีพและรายได้ เกิดโมเดลเศรษฐกิจชุมชนที่ต่อยอดได้	1. คนจนเป้าหมายได้รับความช่วยเหลือผ่านองค์ความรู้ เทคโนโลยี/ นวัตกรรมพร้อมใช้ (Technology) เพื่อการพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้และเข้าถึงโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคม จำนวน 522 ครัวเรือน 2. โมเดลเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือนให้มีเมนูอาชีพที่หลากหลายสำหรับคนจนที่สอดคล้องกับ Local Content จำนวน 5 โมเดล 3. มีภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนา เช่น อปท.และภาคเอกชน

โครงการการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม (ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)	Output	Outcome	Impact	
กิจกรรมที่ 2: อบรมเชิงปฏิบัติการ นวัตกรรมสารปรับปรุงดินชนิดเหลว สำหรับไม้ผล (บ้านเอื้อม) **กิจกรรมที่ 3:** อบรมเชิงปฏิบัติการ สารปรับปรุงดินชนิดเหลว สำหรับเร่งโตเร่งใบเขียว (ต.บ้านค่า) **กิจกรรมที่ 4:** อบรมเชิงปฏิบัติการ สารปรับปรุงชนิดเหลว สำหรับพืชหัว (ต.บ้านค่า ต.บ้านเอื้อม) **กิจกรรมที่ 5:** อบรมเชิงปฏิบัติการ สารปรับปรุงชนิดเหลว สำหรับลำใย **กิจกรรมที่ 6:** อบรมเชิงปฏิบัติการ สารปรับปรุงชนิดเหลว	***(กิจกรรมที่ 2-9 เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ ผลิตสารปรับปรุงดินเฉพาะพืช มีขั้นตอนการดำเนินการคล้ายกัน แตกต่างกันที่ประเภทของพืชเท่านั้น)*** 1. เกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมายได้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการเฉพาะพืช 1. ได้สูตรและวิธีใช้สารปรับปรุงดินแบบต่างๆ ที่เหมาะสมกับพืชแต่ละชนิด 2. มีแปลงสาธิต และการทดลองใช้จริง	1. เกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมายสามารถผลิตและใช้สารปรับปรุงดินได้เองจากวัสดุในชุมชน ทดแทนปุ๋ยเคมี 2. ลดการใช้ปุ๋ยเคมี และลดต้นทุนการผลิต เพิ่มผลผลิต 3. เพิ่มประสิทธิภาพการเจริญเติบโตของพืช	1. รายได้ของเกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมายเพิ่มขึ้น จากผลผลิตที่ดี มีคุณภาพมากขึ้น 2. เกิดการผลิตสารปรับปรุงดินแบบต่างๆ จากวัสดุชุมชน ต้นทุนต่ำ ในระดับชุชน 3. พัฒนาไปสู่ผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ (ABI) ได้ในอนาคต	1. เกษตรกร และ ครัวเรือนเป้าหมายนำไปใช้ในแปลงปลูกได้จริง และผลลิตมีประสิทธิภาพ มีคุณภาพมากขึ้นจริง 2. สามารถลดต้นทุนการผลิตจากการซื้อปุ๋ยเคมี ผลผลิตเพิ่มขึ้น 3. เกิดการรวมกลุ่มเพื่อผลิต และจำหน่าย

โครงการการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม **(ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)**	Output	Outcome	Impact	
สำหรับอ้อย				
กิจกรรมที่ 7: อบรมเชิงปฏิบัติการ สารปรับปรุงชนิดเหลว สำหรับสับปะรด (บ้านจำค่า ต. บ้านเสด็จ)				
กิจกรรมที่ 8: อบรมเชิงปฏิบัติการ สารปรับปรุงชนิดเหลว สำหรับหม่อน				
กิจกรรมที่ 9: อบรมเชิงปฏิบัติการ สารปรับปรุงดินชนิดเหลว สำหรับถั่วลายเสือ (ต.บ้านเสด็จ)				
กิจกรรมที่ 10: อบรมเชิงปฏิบัติการ สารละลายอินทรีย์ สำหรับปลูกผักไฮโดรโปนิกส์	1. เกิดองค์ความรู้เรื่องสารละลายอินทรีย์ สำหรับปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ เกิดการฝึกปฏิบัติ และมีต้นแบบระบบการผลิต ที่สามารถขยายผลต่อไปได้	1. เกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมาย สามารถปลูกผักปลอดภัยได้ ต้นทุนต่ำ เกิดทักษะด้านเกษตรสมัยใหม่ และเป็นการเพิ่มทางเลือกอาชีพใหม่	1. เพิ่มรายได้จากการขายผัก ลดความเสี่ยงจากการทำเกษตรกรรมแบบเดิม และเป็นการส่งเสริมเกษตรปลอดภัยในชุมชน	1. มีการปลูกผักเพื่อบริโภคและจำหน่าย เกิดแปลงต้นแบบในพื้นที่ และเป็นตัวอย่างให้กับผู้ที่สนใจขยายผลเพิ่มเติมต่อไป

โครงการการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม (ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)	Output	Outcome	Impact	
กิจกรรมที่ 11: อบรมเชิงปฏิบัติการ ชุดตรวจวัดความเป็นกรดด่าง จากดอกอัญชัญ	1. ได้ชุดตรวจวัดดินอย่างง่าย 2. เกษตรกรและครัวเรือนเป้าหมายเข้าใจการตรวจสภาพดิน 3. มีคู่มือการตรวจวัดกรดด่างในดินอย่างง่าย	1. เกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมายสามารถตรวจวิเคราะห์กรดด่างในดินเบื้องต้นได้ สามารถปรับปรุงดินได้อย่างเหมาะสม และลดการใช้สารเคมีโดยไม่จำเป็น เกิดการเพิ่มผลผลิตได้ชัดเจน	1. เพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการดิน ปุ๋ย ลดต้นทุนได้ในระยะยาว และสนับสนุนเกษตรแม่นยำ (Precision agriculture) ระดับชุมชน ลดการพึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอกแบบสิ้นเปลือง	1. เกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมายสามารถตรวจสภาพกรดด่างของดินเองได้จริง และสามารถปรับสูตรการใช้สารปรับปรุงดินได้อย่างเหมาะสมกับสภาพดิน เป็นการลดปัจจัยการผลิตที่เกินจำเป็น
กิจกรรมที่ 12: อบรมเชิงปฏิบัติการ ฮิวมัสแบบเม็ด สูตรเฉพาะพืชต่างๆ **กิจกรรมที่ 13:** อบรมเชิงปฏิบัติการ สารละลายฮิวมัสเข้มข้น	1. ได้สูตรเฉพาะด้านการปรับปรุงดินทดแทนปุ๋ยเคมีของแต่ละพืช โดยใช้ฮิวมัสเป็นฐาน มีการฝึกปฏิบัติจริง ทำให้เกิดองค์ความรู้เฉพาะพื้นที่ สามารถเป็นต้นแบบขยายผลในพื้นที่อื่นได้	1. สามารถปรับปรุงคุณภาพดินได้ตรงจุด และทดแทนปุ๋ยเคมี พืชสามารถเจริญเติบโตได้ดีขึ้น ทำให้เกษตรกรและครัวเรือนเป้าหมายมีทางเลือกในการจัดการดิน ปุ๋ย	1. ลดปัญหาดินเสื่อม เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรได้มากขึ้น	1. มีการนำไปใช้ในแปลงจริง ดินมีสภาพดีขึ้น ดินอุดมสมบูรณ์ เกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมายลดการใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้ลดต้นทุนการผลิตได้จริง
กิจกรรมที่ 14: อบรมเชิงปฏิบัติการ สารปรับปรุงดินชนิดเหลวสำหรับเร่งดอก	1. เกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมายได้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการเฉพาะพืช ได้สูตรสารปรับปรุงดินที่เหมาะสมกับพืชดอก และผลไม้ช่วงเร่งดอก แต่ละชนิด และมีแปลงสาธิต และ	1. เกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมายสามารถผลิตและใช้สารปรับปรุงดินได้เอง ลดการใช้ปุ๋ยเคมี และลดต้นทุนการผลิต เพิ่มประสิทธิภาพการเจริญ	1. รายได้ของเกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมายเพิ่มขึ้น จากผลผลิตที่สูงขึ้น มีคุณภาพมากขึ้น และเกิดการผลิตสารปรับปรุงดินในระดับชุมชน	1. เกษตรกร และ ครัวเรือนเป้าหมายนำไปใช้ในแปลงปลูกได้จริง และผลผลิตสูง มีคุณภาพมากขึ้นจริงสามารถลดต้นทุนการผลิตจากการซื้อ

โครงการการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม (ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)	Output	Outcome	Impact	
	การทดลองใช้จริง	เติบโตของพืชดอกและไม้ผล		ปุ๋ยเคมี และเกิดการรวมกลุ่มเพื่อผลิต และจำหน่าย
กิจกรรมที่ 15: อบรมเชิงปฏิบัติการ ผงมาร์ลแก้ดินเปรี้ยวระยะยาว	1. ได้สูตรเฉพาะด้านการปรับปรุงดินแก้ดินเปรี้ยว มีการฝึกปฏิบัติจริง ทำให้เกิดองค์ความรู้เฉพาะพื้นที่ สามารถเป็นต้นแบบขยายผลในพื้นที่อื่นได้	1. สามารถปรับปรุงคุณภาพดินได้ตรงจุด พืชสามารถใช้ปุ๋ยในการเจริญเติบโตได้ดีขึ้น ทำให้เกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมายมีทางเลือกในการจัดการดินแบบยั่งยืน	1. ลดปัญหาดินเปรี้ยว เพิ่มประสิทธิภาพปุ๋ย แก้ดินเสื่อม เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรได้มากขึ้น	1. มีการนำไปใช้ในแปลงจริง ดินมีสภาพดีขึ้น เกษตรกรและครัวเรือนเป้าหมายลดการใช้สารเคมี ทำให้ลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตได้จริง
กิจกรรมที่ 16: อบรมเชิงปฏิบัติการ สารกำจัดแมลงจากไดอะตอมไมต์	1. ได้สูตรสารชีวภาพกำจัดแมลงจากไดอะตอมไมต์ เกิดการทดลองใช้ และเพิ่มทักษะองค์ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม	1. ลดการใช้สารเคมีอันตรายบางชนิดแก่ เกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมาย มีทางเลือกที่ปลอดภัยต่อสุขภาพ และเพิ่มทักษะองค์ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม	1. ลดผลกระทบต่อสุขภาพ ฟื้นฟู และเพิ่มธาตุอาหารให้แก่ดิน และเป็นการสนับสนุนการเกษตรที่ยั่งยืน	1. มีการใช้สารชีวภาพแทนสารเคมีในพื้นที่ ลดการใช้สารเคมี สร้างความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมปลอดภัย
กิจกรรมที่ 17: อบรมเชิงปฏิบัติการ นวัตกรรมการสกัดสารหนูปนเปื้อนในดินเบาด้วยฮิวมิก				
กิจกรรมที่ 18: อบรมเชิงปฏิบัติการ สารละลายเคมีอินทรีย์สำหรับเร่งราก	1. เกิดองค์ความรู้เรื่องสารละลายอินทรีย์ สำหรับปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ เกิดการฝึกปฏิบัติ และมีต้นแบบระบบการผลิต ที่สามารถขยายผลต่อไปได้	1. เกษตรกร และครัวเรือนเป้าหมาย สามารถทำน้ำยาสำหรับเร่งราก เช่น มันสำปะหลัง การเพาะเมล็ดพันธุ์ผัก และเร่งใบเขียวของหญ้าได้ เกิดทักษะด้านเกษตรสมัยใหม่ และเป็นการเพิ่ม	1. ลดรายจ่ายจากการซื้อปุ๋ยเร่งรากในการปลูกพืช เช่น มันสำปะหลัง เพิ่มรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ เป็นทางเลือกให้ผู้บริโภคในผู้ปลูกผัก มันสำปะหลังและหญ้าในการจัดสวน	1. มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นทางเลือกในการใช้เร่งรากแก่ผู้ปลูกมันสำปะหลังระยะเร่งรากท่อนมัน และการปลูกผัก สนามหญ้าที่สามารถจำหน่ายได้
กิจกรรมที่ 19: อบรมเชิงปฏิบัติการ สารละลายเคมีอินทรีย์สำหรับหญ้า				

โครงการการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม (ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)	Output	Outcome	Impact	
		ทางเลือกอาชีพใหม่		
กิจกรรมที่ 20: การจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชน/ เชิงพื้นที่ (LE/SE)	1. เกิดกลุ่ม และหน่วยผลิตขนาดเล็กในชุมชน ที่มีโครงสร้างการบริหารจัดการในรูปแบบกลุ่ม และมีผลิตภัณฑ์ต้นแบบ	1. เกิดการรวมกลุ่มวิสาหกิจ และเกิดกลุ่มรายได้เสริมโอกาสทางเศรษฐกิจ เกิดการบริหารจัดการกลุ่มทางธุรกิจแบบชุมชน มีช่องทางการสร้างรายได้ และพัฒนาทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม	1. เกิดการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากที่ช่วยแก้ปัญหาความยากจนได้จริง และสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	1. มีการรวมกลุ่มการผลิต ที่มีโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่ม และเริ่มจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผ่านช่องทางต่างๆ ที่หลากหลาย เช่น Shopee, Facebook page และมีการดำเนินการเชิงพาณิชย์
กิจกรรมที่ 21: อบรมเชิงปฏิบัติการ พัฒนาความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการการเงิน (Financial Literacy) และการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง สำหรับครัวเรือนยากจน ให้มีทักษะในการจัดการรายได้ หนี้สิน ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยและใช้จ่ายเกินตัว เพื่อให้หลุดพ้นจากภาวะหนี้สินภาคครัวเรือน และไม่กลับมาเป็นหนี้ซ้ำ	1. จัดอบรม เรื่องความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการเงิน มีเครื่องมือวางแผนรายรับรายจ่าย และเกิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ เพื่อให้มีทักษะพื้นฐานในการจัดการรายรับ รายจ่ายในครัวเรือน หลุดพ้นจากภาวะหนี้สิน และไม่กลับมาเป็นหนี้ซ้ำ	1. ครัวเรือนเป้าหมายมีการบริหารจัดการเงินที่ดีขึ้น ลดการเกิดหนี้ใหม่ มีวินัยทางการเงินมากขึ้น	1. ลดความเสี่ยงจากการเป็นหนี้ซ้ำ เพิ่มความมั่นคงของครัวเรือน และยกระดับคุณภาพชีวิต ที่สามารถเห็นได้เป็นรูปธรรม	1. ครัวเรือนเป้าหมาย มีการจำดทำบัญชีครัวเรือน และจากบัญชีครัวเรือนพบว่ามีการลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย มีพฤติกรรมทางการเงินที่ดีขึ้น
กิจกรรมที่ 22: สรุปผลการทดลอง และเขียนเล่มรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์	1. ได้รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่ปรับแก้ไขตามข้อเสนอนะ และ มีฐานข้อมูลผลการดำเนินงาน	1. เกิดองค์ความรู้ใหม่ ที่เป็นประโยชน์กับนักวิจัย และพื้นที่ดำเนินการสามารถใช้เป็นต้นแบบในการขยายผล	1. สนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงระบบ มีการขยายผลข้อมูลในพื้นที่อื่นๆ และเกิดการเผยแพร่ผล	1. ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ มีการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ไปขยายผลต่อ และเกิดการเผยแพร่ผลงาน

โครงการการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม (ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)	**Output**	**Outcome**	**Impact**	
		การดำเนินการในพื้นที่อื่นได้ และหน่วยงานใช้ประโยชน์เชิงนโยบายได้	งาน	

โครงการวิจัยย่อยที่ 2 การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่บริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain)

การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่บริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain) **วัตถุประสงค์การศึกษา** 1) เพื่อพัฒนาโมเดลแก้จนด้วยสมุนไพร การบริการแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพยกระดับรายได้คนจนกลุ่มเป้าหมาย 2) เพื่อพัฒนาและยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์สมุนไพรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม และ 3) เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรพื้นบ้าน ตำรับยา การบำบัดรักษาจากปราชญ์ชุมชนและหมอเมือง การให้บริการด้านการแพทย์แผนไทย **พื้นที่ดำเนินการ** คือ อำเภอเถิน จำนวน 4 ตำบล คือ ตำบลแม่มอก ตำบลเวียงมอก ตำบลล้อมแรด ตำบลเถินบุรี และอำเภอห้างฉัตร จำนวน 7 ตำบล คือ ตำบลห้างฉัตร ตำบลแม่สัน ตำบลปงยางคก ตำบลเวียงตาล ตำบลวอแก้ว ตำบลเมืองยาว ตำบลหนองหล่ม จังหวัดลำปาง **กลไกความร่วมมือหลัก** ได้แก่ **(1) กลไกเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และผู้นำชุมชน/ท้องถิ่น** สนับสุนการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ประสานความร่วมมือ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.ลำปาง) สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ผู้นำชุมชน และหน่วยงานทุกระดับในพื้นที่จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญร่วมกับประชาชนในพื้นที่ **(2) กลไกวิชาการ/มหาวิทยาลัย/สถาบันการศึกษา** เป็นกลไกทางด้านการถ่ายโอนองค์ความรู้และการสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรมทางความรู้จากหลากหลายสถาบัน องค์ความรู้ และศาสตร์เพื่อบูรณาการการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของคนจนและพื้นที่ และความเชี่ยวชาญของสถาบันวิชาการ ได้แก่ งานแพทย์แผนไทย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง (สสจ.ลำปาง) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) สมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดลำปาง สถาบันการศึกษา 5 แห่ง และ **(3) กลไกผู้ประกอบการ/เอกชน** ได้แก่ ผู้ประกอบการ กลุ่มวิสากิจชุน กลุ่มอาชีพในชุมชน ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิต แปรรูป และการตลาดเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์

ผลการศึกษา

โครงการนี้มีเป้าหมายหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำ โดยใช้ทุนทางทรัพยากรสมุนไพรและภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน โดยการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาบูรณาการร่วมกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน งานวิจัยมุ่งเน้นการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าของสมุนไพรไทย ตั้งแต่การปลูกแบบอินทรีย์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์มาตรฐาน ไปจนถึงการเชื่อมโยงกับการบริการการแพทย์แผนไทย จากการทบทวนแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทยฯ พบว่า**“สมุนไพรไทย”** เป็นภูมิปัญญาและทรัพยากรที่เป็นเอกลักษณ์ สะท้อนวัฒนธรรม รวมถึงเป็นรากฐานเกษตรกรรมที่มีคุณค่าของประเทศไทย ทั้งนี้สมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและสังคมไทยมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการนำสมุนไพรมาประกอบในอาหารคาว หวาน เป็นยารักษาโรคใช้ในการบำบัดดูแลและฟื้นฟูสุขภาพ หรือแม้กระทั่งใช้เพื่อการเสริมความงาม ปัจจุบัน ได้มีการประกาศอย่างชัดเจนและเข้มแข็งร่วมกันจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการพัฒนาศักยภาพการดำเนินการจัดการด้านสมุนไพรเพื่อสุขภาพที่ดีของประชาชนและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ **ให้มีการเพาะปลูกสมุนไพรอินทรีย์ปลอดสารเคมี การแปรรูปและการจัดจำหน่าย** ซึ่งโครงการพัฒนาเมืองสมุนไพร (Herbal City) เป็นภาพจำลอง (Model) ของแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพร ไทยฯ คู่ขนานไปกับการขับเคลื่อนนโยบายระดับชาติลงสู่การปฏิบัติในระดับจังหวัด **โดยมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาสมุนไพรอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง**

และปลายทาง ทั้งการปลูกสมุนไพร การแปรรูป และการทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและสร้างการเติบโตของชุมชนอย่างยั่งยืน **แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ** มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมและรักษาภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าที่เกี่ยวกับสมุนไพรไทย พัฒนาการผลิตและใช้ประโยชน์สมุนไพรอย่างมีคุณภาพ เต็มประสิทธิภาพ และครบวงจร ซึ่งจะส่งผลต่อความมั่นคงมั่งคั่งและยั่งยืนของสมุนไพรไทย และการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของไทย ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงบริบทที่คาดการณ์ว่าจะส่งผลต่อความยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต ทั้งในส่วนของลักษณะการเจ็บป่วย และ**การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย**ในอนาคต อันใกล้ ส่งผลให้มีแนวคิดใน**การใช้สมุนไพรเพื่อเป็นทางเลือกในการรักษาโรคและเสริมสร้างสุขภาพ** ซึ่งช่วยสร้างความมั่นคงทางด้านสุขภาพ และการลดภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพอีกทางหนึ่งด้วย

การขับเคลื่อนโครงการทีมวิจัยได้วิเคราะห์ความเชื่อมโยงเพื่อหาแนวร่วมในการดำเนินงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.) โดยจังหวัดลำปางได้ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การเป็นศูนย์กลางสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยชั้นเลิศของภาคเหนือ โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างองค์การบริหาร ส่วนจังหวัดและหน่วยงานเครือข่ายในการก่อสร้างโรงพยาบาลเฉพาะทางและการถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เพื่อขยายบริการสู่ระดับท้องถิ่น และได้มีการดำเนินงานร่วมกับกรมแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก เพื่อกำหนด “แนวทางการขับเคลื่อนโครงการโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เขต 1 สู่การเป็นโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยชั้นเลิศภาคเหนือ” ซึ่งสอดรับกับกรมแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกมีเป้าหมายคือ (1) ให้ประชาชนใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพตนเอง และใช้ศาสตร์แพทย์แผนไทยมาใช้ในการดูแลสุขภาพซึ่งเกณฑ์ยังต่ำอยู่ (2) ส่งเสริมการใช้ยาแพทย์แผนไทยทดแทนในโรงพยาบาลและการใช้ยาแพทย์แผนไทยในร้านขายยา สำหรับ 16 กลุ่มอาการ ที่สามารถเบิกจ่ายในระบบของสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) และ (3) การจัดบริการในพื้นที่เพื่อส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพร และจากการวิเคราะห์**ฐานทุนดำรงชีพด้านทุนมนุษย์และทุนทางสังคม**พบว่าอำเภอเถิน และอำเภอห้างฉัตรมีปราชญ์ชาวบ้านหรือหมอเมืองด้านการผลิตยาสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อขาย และมีชื่อเสียงในแถบภาคเหนือตอนบนมายาวนาน มีองค์ความรู้ด้านการบริการแพทย์แผนไทยแพทย์พื้นบ้าน การบริการดูแลรักษาสุขภาพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีความอุดมสมบูรณ์และมีพืชสมุนไพรหลากหลายชนิด ทั้งในป่า และปลูกในชุมชน ที่หมอพื้นบ้านได้นำมาผลิตเป็นยารักษาโรคตามวิถีชุมชน แต่มีจุดอ่อน (Pain Point) ที่สำคัญคือ การผลิตยา ปรุงยา และการให้บริการดูแลสุขภาพยังไม่ได้มาตรฐานรองรับ สืบเนื่องจากนโยบายของ อบจ.ลำปาง ที่สอดรับกับกรมแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก นักวิจัยได้เล็งเห็นโอกาสและความสำคัญดังกล่าวจึงพัฒนาโครงการวิจัยขึ้น เพื่อสร้างความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานด้านสมุนไพร การแพทย์แผนไทย มุ่งสู่ลำปางเมืองสมุนไพร การแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก ชั้นเลิศภาคเหนือร่วมกับ อบจ.ลำปาง โดยโครงการนี้มุ่งเน้นการยกระดับห่วงโซ่คุณค่าของสมุนไพรพื้นถิ่นต่อยอดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านสมุนไพร การแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก เพื่อส่งเสริมรายได้ สร้างเศรษฐกิจฐานรากจากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร ลดปัญหาความเลื่อมล้ำทางสังคม แก้ไขปัญหาความยากจนและส่งเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตของคนจังหวัดลำปางให้ดีขึ้น

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อพัฒนาโมเดลแก้จนด้วยสมุนไพร การบริการแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เพื่อยกระดับรายได้คนจนกลุ่มเป้าหมาย

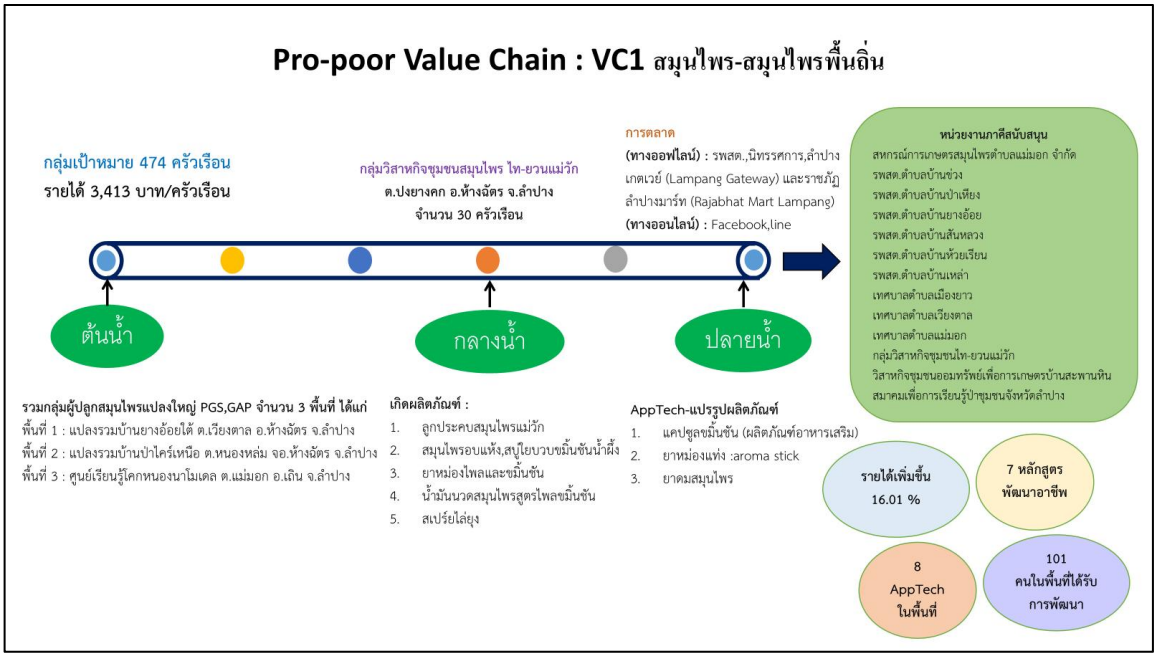
ผลการศึกษาบริบทและการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อจังหวัดลำปางด้านสมุนไพร องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.) ได้เล็งเห็นว่าจังหวัดลำปางมีรากฐานด้านสมุนไพรพื้นถิ่นที่แข็ง

แกร่งและมีการสืบทอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านมาอย่างต่อเนื่องอีกทั้งจังหวัดลำปางเป็นสังคมผู้สูงอายุ จึงได้กำหนดนโยบายการพัฒนาจังหวัดลำปางให้เป็น “ศูนย์กลางสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยชั้นเลิศของภาคเหนือ” โดยมีประเด็นการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการรองรับนโยบาย คือ **1) บริบทและการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของจังหวัดลำปาง** (1) การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น: ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2566 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) จำนวน 67 แห่งใน 10 อำเภอ ได้โอนย้ายมาสังกัด อบจ.ลำปาง ตามกฎหมายการกระจายอำนาจ เพื่อให้ท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดบริการสาธารณะด้านสาธารณสุขอย่างเต็มตัว (2) นโยบายการแพทย์แผนไทยเชิงรุก โดยอบจ.ลำปาง กำหนดนโยบายการพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือกเป็นภารกิจหลัก โดยครอบคลุมทั้งระบบต้นน้ำ(การปลูก) กลางน้ำ (การแปรรูป) และปลายน้ำ (การบริการและตลาด) และ (3) การจัดตั้งโรงพยาบาลเฉพาะทางมีแผนการก่อสร้าง "โรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน เขต 1" บนที่ดินบริจาคของศาสตราจารย์ พญ.สยมพร ศิรินาวิน ในพื้นที่จังหวัดลำปาง ซึ่งกำหนดเริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. 2568 โดยมุ่งหมายให้ลำปางเป็นศูนย์กลาง (Hub) ของภาคเหนือตอนบน **2) เป้าหมายยุทธศาสตร์ของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก** โดยกรมการแพทย์แผนไทยฯ ได้วางโครงสร้างเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานในระดับภูมิภาคผ่านวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ (1) การปรับพฤติกรรมสุขภาพ โดยการส่งเสริมให้ประชาชนใช้สมุนไพรและศาสตร์การแพทย์แผนไทยในการดูแลสุขภาพตนเองเบื้องต้น (2) การทดแทนยาแผนปัจจุบัน โดยผลักดันการใช้ยาแผนไทยในโรงพยาบาลและร้านขายยา โดยเฉพาะใน 16 กลุ่มอาการ ที่สามารถเบิกจ่ายในระบบ สปสช. ได้ และ (3) การขยายหน่วยบริการสู่ภูมิภาค โดยการพัฒนาหน่วยงานในต่างจังหวัดเพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์สาธิตการจัดบริการการแพทย์แผนไทยและแพทย์ผสมผสาน ศูนย์วิจัยการแพทย์แผนไทยในพื้นที่จริง และศูนย์ฝึกอบรม (Training Center) สำหรับบุคลากรด้านการแพทย์แผนไทย จากบริบทและการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อจังหวัดลำปางด้านสมุนไพรดังกล่าว นักวิจัยได้เล็งเห็นโอกาสและความสำคัญจึงพัฒนาโครงการวิจัยขึ้น เพื่อสร้างความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานด้านสมุนไพร ต่อยอดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านสมุนไพร การแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก เพื่อส่งเสริมรายได้สร้างเศรษฐกิจ ลดปัญหาความเลื่อมล้ำทางสังคม แก้ไขปัญหาความยากจนและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนจังหวัดลำปางให้ดีขึ้น

ผลการพัฒนาโมเดลแก้จน (Practical Poverty Alleviation Model: PPAM)

จากการใช้ทุนทางทรัพยากรสมุนไพรและภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน โดยการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาบูรณาการร่วมกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าของสมุนไพรไทย ตั้งแต่การปลูกแบบอินทรีย์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์มาตรฐาน ไปจนถึงการเชื่อมโยงกับการบริการการแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โครงการได้ช่วยเหลือคนจน จำนวน 509 ครัวเรือน ในพื้นที่พื้นที่อำเภอเถินและอำเภอห้างฉัตร การเพิ่มขึ้นของรายได้ของครัวเรือนที่เข้าร่วมมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ย ร้อยละ 20.38 คิดเป็นรายได้เฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นประมาณ 4,028 บาทต่อครัวเรือน โดยทีมวิจัยได้ดำเนินการ

1. ยกระดับห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพร 4 รูปแบบ (Pro-poor Value Chain) (2) การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสมุนไพร และ (3) การขยายช่องทางการตลาด รายละเอียดมีดังนี้

ภาพที่ 4.17 Value Chainที่ 1 สมุนไพร-สมุนไพรพื้นถิ่น

การยกระดับห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพร 4 รูปแบบ (Pro-poor Value Chain) เพื่อให้ครอบคลุมศักยภาพของคนจนในพื้นที่ ประกอบด้วย **ห่วงโซ่ที่ 1 สมุนไพร-สมุนไพรพื้นถิ่น** ทีมวิจัยได้เริ่มต้นจาก **การจัดการดิน** โดยได้วิเคราะห์คุณภาพดินจากแปลงปลูก พบปัญหาหลักคือขาดโพแทสเซียม (K) และไนโตรเจน (N) รวมถึงค่า pH ที่ไม่เหมาะสมในบางพื้นที่ จึงมีการถ่ายทอดนวัตกรรมการใช้สารปรับปรุงดินและปุ๋ยอินทรีย์ และได้หาพื้นที่ใหม่เพิ่มขึ้นอีก 3 แปลง ซึ่งจะใช้เป็นแปลงตัวอย่าง ประกอบด้วย (1) แปลงสมุนไพรเกษตรผสมผสานบ้านป่าไคร้เหนือ (2) แปลงตัวอย่างต้นแบบสมุนไพรประเภทหัว และ (3) พื้นที่โคกหนองนาแปลงรวม ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน **ส่งเสริมการปลูกสมุนไพร 6 ชนิดหลัก** ได้แก่ ไพล ขมิ้นชัน ขิง ข่าแดง ตะไคร้หอม และกระดูกไก่ดำ โดยเน้นการทำเกษตรอินทรีย์และการใช้ "ปฏิทินการเพาะปลูก" เพื่อควบคุมคุณภาพให้ได้มาตรฐานที่ตลาดอุตสาหกรรมต้องการ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร จำนวน 6 ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพรแม่วัก ผลิตภัณฑ์สมุนไพรอบแห้ง สบู่ใยบวบขมิ้นชันน้ำผึ้ง ยาหม่องไพรและขมิ้นชัน น้ำมันนวดสมุนไพรขมิ้นชัน และสเปร์ยไล่ยุง ทีมวิจัยเชื่อมโยงกลุ่มคนจนกับระบบบริการสุขภาพของ รพ.สต. โดยได้ร่วมพัฒนา “ศูนย์บริการแพทย์แผนไทย” เพื่อให้กลุ่มคนเปราะบางในพื้นที่ได้เข้าถึงการรักษา และการผลิตวัตถุดิบสมุนไพร เช่น ลูกประคบ ยาอบตัว ยาแช่เท้า ส่งขายให้กับ รพ.สต. เพื่อใช้ในการดูแลรักษาคนในชุมชน โดย รพ.สต. ทำหน้าที่ในการกำหนดการผลิตตามรายการตัวยาสมุนไพรที่ต้องการใช้ ซึ่งถือว่าเป็นช่องทางการตลาดเป็นแนวทางการเพิ่มรายได้จากสมุนไพรให้ครัวเรือนยากจน ในโครงการนี้เน้นการส่งเสริมการปลูกและแปรรูป สมุนไพรหลัก 6 ชนิด ที่มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ชี้เป้าให้กลุ่มครัวเรือนยากจนได้ทำการผลิตเนื่องจากสามารถรับซื้อและนำมาผลิตเป็นยารักษาคนไข้ในชุมชนได้ รายละเอียด ดังตาราง

ตารางที่ 4.29 แสดงรายชื่อสมุนไพรที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) รับซื้อ

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ลักษณะการใช้สมุนไพรเป็นยา-อาหาร
1	ไพล (ปูเลย)	ใช้เป็นวัตถุดิบหลักในผลิตภัณฑ์ดูแลสุขภาพ เช่น ยาหม่องแท่ง น้ำมันนวด และลูกประคบ โดยเน้นการวิเคราะห์สารสำคัญเพื่อให้ได้มาตรฐานสากล
2	ขมิ้นชัน	เป็นสมุนไพรเศรษฐกิจที่สำคัญ ใช้ทั้งในรูปแบบผลิตภัณฑ์ทาภายนอก แปรรูปเป็นอาหาร (เช่น ไส้อั่วสมุนไพร) และพัฒนาเป็นอาหารเสริมในรูปแบบแคปซูล
3	ขิง	ใช้เป็นส่วนประกอบในตำรับยาพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์แปรรูป และเมนูอาหารเพื่อสุขภาพ
4	ข่าแดง	ปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านการเป็นวัตถุดิบสมุนไพรและประกอบอาหารในชุมชน,,
5	ตะไคร้หอม	เน้นการนำไปผลิตเป็นสเปรย์ไล่ยุงและน้ำมันหอมระเหย เพื่อลดรายจ่ายและสร้างรายได้เสริมจากการแปรรูป
6	กระดูกไก่ดำ	เป็นสมุนไพรที่นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ "สเปรย์กระดูกไก่ดำ" เพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อย (Office Syndrome) ซึ่งได้รับความนิยมและมีวางจำหน่ายในศูนย์การค้าลำปางเกตเวย์

สมุนไพรทั้ง 6 ชนิดที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) รับซื้อ เนื่องจากสมุนไพรดังกล่าวสามารถ (1) เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย เช่น เป็นยารักษาโรคใช้ในการบำบัดดูแลและฟื้นฟูสุขภาพเบื้องต้น หรือการนำสมุนไพรมาประกอบในอาหารคาว หวาน สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ (2) ปลูกได้ง่ายและความเหมาะสมของพื้นที่ กล่าวคือสมุนไพรกลุ่มนี้เจริญเติบโตได้ดีในดินร่วนปนทรายซึ่งเป็นลักษณะดินส่วนใหญ่ในพื้นที่เป้าหมาย (3) การยกระดับมาตรฐานสมุนไพร โครงการมุ่งเน้นการวิเคราะห์สารสำคัญ (Active Ingredients) โดยเฉพาะใน ไพลและขมิ้นชัน เพื่อให้เป็น "สมุนไพรมาตรฐาน" ที่ตลาดอุตสาหกรรมยอมรับ และ (4) การสร้างมูลค่าเพิ่ม: สมุนไพรเหล่านี้สามารถนำไปต่อยอดได้ตลอดห่วงโซ่คุณค่า ทั้งการขายเป็นสมุนไพรสด สมุนไพรอบแห้งหั่นชิ้น และการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพหรือเมนูอาชีพที่หลากหลาย

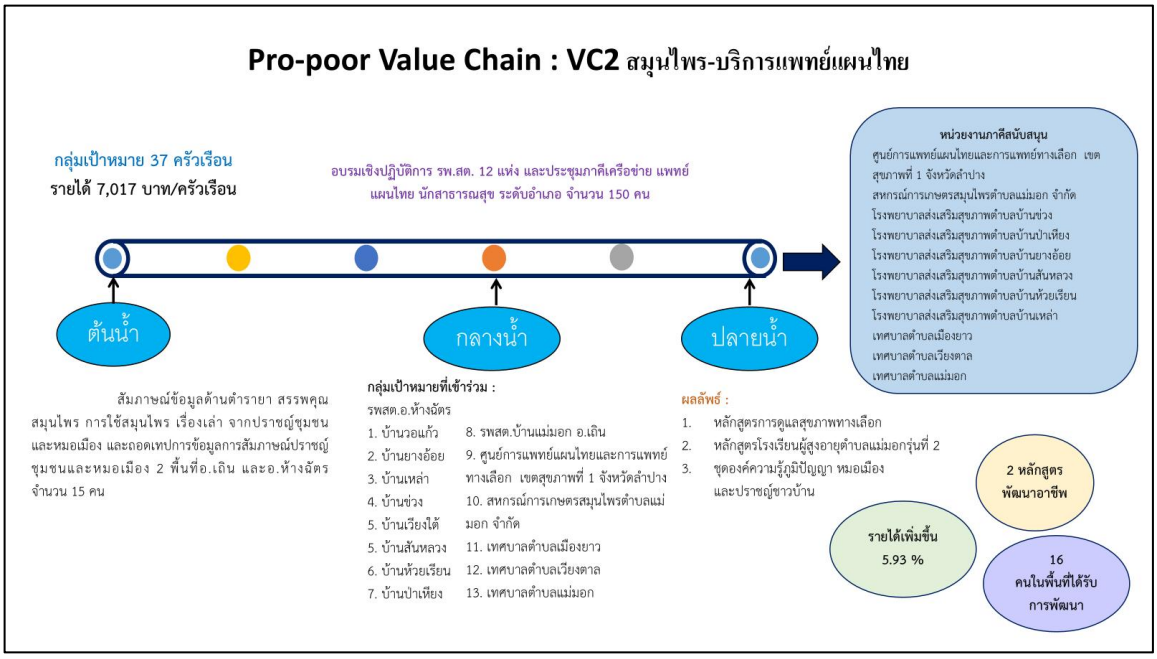

ภาพที่ 4.18 การเก็บตัวอย่างดินก่อนปลูก และแปลงตัวอย่างต้นแบบแปลงสมุนไพรเกษตรผสมผสาน ป่าไคร้เหนือ

ภาพที่ 4.19 การอบรมเชิงปฏิบัติการการเพาะปลูกสมุนไพรในระบบอินทรีย์

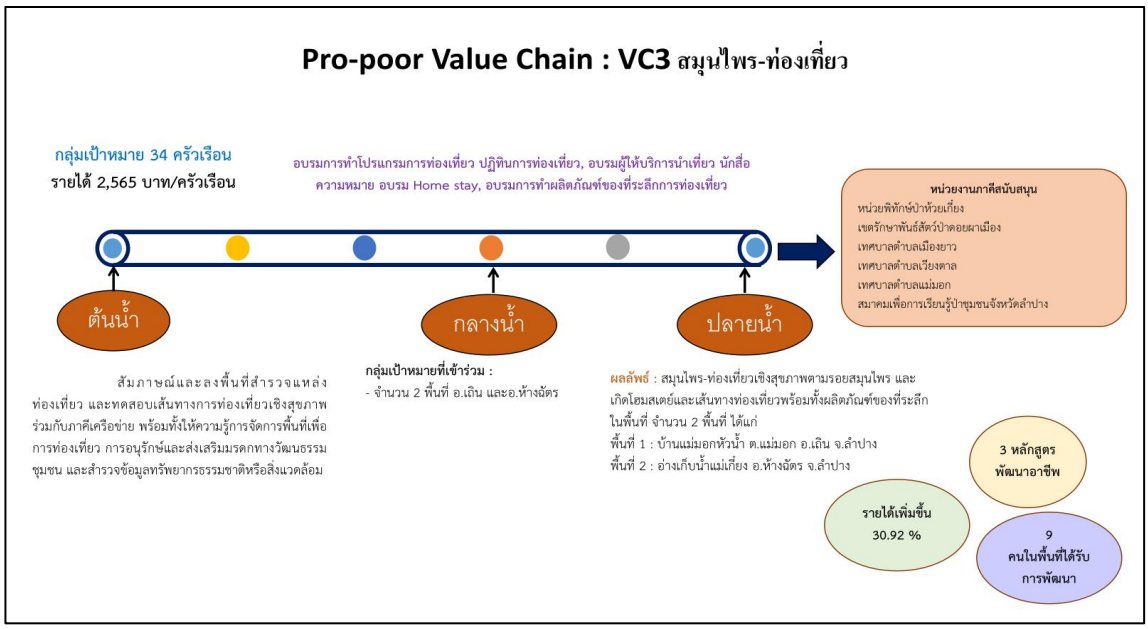
ภาพที่ 4.20 Value Chain ที่ 2 สมุนไพร-บริการแพทย์แผนไทย

ห่วงโซ่ที่ 2 สมุนไพร-บริการแพทย์แผนไทย ทีมวิจัยได้รวบรวมข้อมูลด้านตำรายา สรรพคุณสมุนไพร การใช้สมุนไพรเรื่องเล่าจากปราชญ์ชุมชนและหมอเมืองในพื้นที่อำเภอเถิน และอำเภอห้างฉัตร จำนวน 15 คน ผลการดำเนินงานพบว่า (1) ในชุมชนยังมีหมอพื้นบ้าน หรือหมอเมืองในหลากหลายกลุ่ม ทั้งด้านการนวดแผนไทย ทั้งการใช้สมุนไพร เพื่อการดูแลและรักษาสุขภาพ และการใช้ไสยศาสตร์ช่วยในการรักษา เช่น หมอเป่า หรือหมอเมี่ย (ร่างทรง) ซึ่งปัจจุบันคนในชุมชนยังใช้บริการ (2) ปัจจุบันการรักษาด้วยแพทย์แผนไทย และการรักษาของหมอพื้นบ้าน ไม่เป็นที่นิยมโดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ รุ่นลูกรุ่นหลาน ไม่เห็นความสำคัญของการใช้สมุนไพรในการรักษา เนื่องจากเห็นผลการรักษาที่ช้ากว่าการใช้ยาแผนปัจจุบัน นอกจากนี้การรักษาด้วยแพทย์แผนไทยจากหมอพื้นบ้านไม่มีผู้สืบทอดที่จะมาทำการเรียนรู้เพื่อสืบสานองค์ความรู้ต่อ ทำให้องค์ความรู้จากหมอเมืองที่เก่งและชำนาญสูญหายไป นอกจากนี้ยังมีประเด็นเรื่องของการขาดแคลนสมุนไพรบางตัวที่จะนำมาเข้าตัวยาเพื่อใช้ในการรักษาทำให้ไม่สามารถทำการรักษาได้ เนื่องจากสมุนไพรบางตัวต้องหาจากป่า หรือสมุนไพรบางตัวต้องใช้เวลานาน (3) การอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนมีความเห็นร่วมกันว่าควรมีการขึ้นทะเบียนเป็นหมอพื้นบ้านให้เป็นรูปธรรม พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ความชำนาญในการรักษาของหมอพื้นบ้านแต่ละคนออกไป (4) ความต้องการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชนอยากได้รับการสนับสนุนด้านการจัดตั้งกลุ่ม หรือการจัดตั้งศูนย์บริการแพทย์แผน

ไทยในพื้นที่เพื่อรวบรวมหมอพื้นบ้านที่ชำนาญการในการรักษาแต่ละรูปแบบ เพื่อการให้บริการทางการแพทย์เบื้องต้น นอกจากนั้นควรมีการสนับสนุนการปลูกสมุนไพรหายากเพิ่มขึ้น **ผลผลิต**ที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมนี้ คือ หลักสูตรการดูแลสุขภาพทางเลือก 1 หลักสูตร ชุดองค์ความรู้ภูมิปัญญาหมอเมืองและปราชญ์ชาวบ้าน 1 ชุด และหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแม่มอก 1 หลักสูตร เพื่อให้การดำเนินงานขับเคลื่อนได้คล่องตัว จึงได้การบูรณาการภูมิปัญญาการรักษาด้วยสมุนไพรดั้งเดิมเข้ากับการพัฒนาระบบบริการสาธารณสุข โดยร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และ โรงพยาบาลห้างฉัตร คือ **(1) พัฒนาแหล่งวัตถุดิบและส่งเสริมความมั่นคงทางยาที่ใช้ในแพทย์แผนไทย** ดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมและสนับสนุนการ เพาะปลูกและขยายพันธุ์สมุนไพร ที่มีความสำคัญในการปรุงตำรับยาตามหลักการแพทย์แผนไทย โดยสมุนไพรหลักที่ได้รับการส่งเสริม อาทิ ไพล (*Zingiber montanum*), หญ้าเอ็นยืด (*Plantago major*), และ เถาเอ็นอ่อน (*Cryptolepis buchananii*) เป็นต้น เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางวัตถุดิบ (Raw Material Security) สำหรับการผลิตและให้บริการทางการแพทย์แผนไทย **(2) จัดตั้งศูนย์บริการแพทย์แผนไทยเพื่อการเข้าถึงบริการสุขภาพระดับปฐมภูมิ** ดำเนินการ ประสานงานอย่างเป็นทางการ กับหน่วยงานหลักด้านสาธารณสุขในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และ โรงพยาบาลห้างฉัตร มีวัตถุประสงค์เพื่อ กำหนดแนวทางและแผนปฏิบัติการ ในการจัดตั้ง ศูนย์บริการแพทย์แผนไทย โดยมีพื้นที่เป้าหมายสำหรับการจัดตั้งคือ บริเวณโรงเรียนแพะดอนสักเดิม ซึ่งจะถูกพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางในการ ให้บริการด้านการแพทย์แผนไทยแก่กลุ่มผู้สูงอายุและชุมชนในเขตบริการใกล้เคียง เพื่อยกระดับการเข้าถึงบริการสุขภาพในระดับปฐมภูมิ (Primary Care Access) **(3) จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการดูแลสุขภาพทางเลือกของหมอพื้นบ้าน**ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการนวดคลายเส้น นวดน้ำมันสมุนไพร การตอกเส้น การแช่เท้าด้วยสมุนไพร **(4) จัดทำหลักสูตรการดูแลสุขภาพเบื้องต้นด้วยแพทย์แผนไทย** ทีมวิจัยอยู่ระหว่างการดำเนินการจัดทำหลักสูตรระยะสั้น โดยเป็นหลักสูตรการดูแลสุขภาพเบื้องต้นด้วยแพทย์แผนไทย จำนวน 120 ชั่วโมง ซึ่งภายหลังการจัดทำหลักสูตรเสร็จสิ้นจะมีการวิพากษ์หลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญด้านแพทย์ไทย และจัดทำหลักสูตรให้สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้จริง และ **(5) จัดทำเวทีเสวนาวิชาการ** เรื่อง การพัฒนาเครือข่ายแพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้านสู่การจัดบริการสุขภาพที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มคนเปราะบางและผู้มีรายได้น้อย ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง สมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดลำปาง เครือข่ายภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้านจังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4.21 สถานที่ตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการดูแลสุขภาพทางเลือก

ภาพที่ 4.22 Value Chain ที่ 3 สมุนไพร-ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ห่วงโซ่ที่ 3 สมุนไพร-ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ กิจกรรมการท่องเที่ยวในโครงการวิจัยนี้ถูกใช้เป็นกลไกสำคัญใน **ห่วงโซ่คุณค่าที่มุ่งเน้นกลุ่มคนยากจน (Pro-poor Value Chain)** เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและรายได้ของครัวเรือนยากจนเป้าหมายในพื้นที่อำเภอเถินและอำเภอห้างฉัตร โดยมีแนวทางการส่งเสริมการแก้ไขปัญหาความยากจนดังนี้ **(1) การสร้างรายได้เสริมจากการบริการท่องเที่ยวและที่พัก** มีการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้ **จัดตั้งกลุ่มโฮมสเตย์** มีการรวมกลุ่ม "ชุมชนแม่มอกโฮมสเตย์" และกำหนดอัตราค่าบริการที่ชัดเจน เพื่อให้ครัวเรือนยากจนมีรายได้โดยตรงจากการให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว **การบริการนวดสปาสมุนไพร เป็น**บูรณาการภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การนวดตัวและนวดเท้าด้วยสมุนไพร เพื่อสร้างรายได้เสริมให้แก่ปราชญ์ชุมชนและผู้มีความรู้ด้านการนวด และ**การจ้างงานในท้องถิ่น โดยการ**พัฒนาตัวแทนชุมชนให้เป็น **"นักสื่อความหมาย"** หรือผู้นำเที่ยว เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวและเสน่ห์ของท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างอาชีพใหม่ให้กับคนในพื้นที่ **(2) การสร้างแหล่งจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน** โดยมีการจัดตลาดจำหน่ายสินค้าชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร ผลิตภัณฑ์สุขภาพ อาหารพื้นบ้าน เป็นช่องทางให้ครัวเรือนยากจน นำผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น (เช่น น้ำพริก, ผลิตภัณฑ์แปรรูป) มาจัดจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ ผลิตภัณฑ์ของ ที่ระลึกจากการท่องเที่ยว เช่น ตะกร้าสานเส้นพลาสติก ครีมอาบน้ำ แชมพู และสเปรย์สมุนไพร เพื่อจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวที่ **(3) การยกระดับต้นทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นทุนเศรษฐกิจ** โดยการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวทั้งสองแหล่ง มีวัตถุประสงค์เพื่อ**การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่** คือยกระดับอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เกี๋ยงและน้ำตกแม่มอกให้เป็นจุดหมายตา (Landmark) เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งจะนำไปสู่การกระจายรายได้จากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้จ่ายในพื้นที่ ทั้งการกางเต็นท์และการซื้อสินค้าชุมชน และ**กิจกรรมสร้างการรับรู้** จากการจัดงานวิ่ง MAEMOK TRAIL 2025 ช่วยสร้างความตระหนักรู้และโปรโมตแหล่งท่องเที่ยวในตำบลแม่มอกผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งส่งผลดีต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากในระยะยาว และ **(4) การพัฒนาทักษะและศักยภาพของคนจน (ทุนมนุษย์)** โดย **การอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยว** ทีมวิจัยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ตั้งแต่ต้นน้ำ (การผลิต) จนถึงปลายน้ำ (การตลาด) ทำให้ครัวเรือนยากจนมีทักษะอาชีพที่สามารถพึ่งพาตนเองได้และ**การพัฒนาศักยภาพชุมชน** โดย

การส่งเสริมการรวมกลุ่มและบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเอง เพื่อให้คนในชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจและรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม

เป้าหมายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 2 แหล่ง มีดังนี้ (1) **การพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวในตำบลแม่มอก (อำเภอเถิน)** โดยการร่วมกับชุมชนสร้างเส้นทางท่องเที่ยว: พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 1 วัน 1 คืน มีการทดสอบเส้นทางโดยนักวิจัยและนักวิชาการเพื่อให้พร้อมรับนักท่องเที่ยว การจัดตั้ง "กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนตำบลแม่มอก" และ "ชุมชนแม่มอกโฮมสเตย์" โดยมีการจัดทำโครงสร้างกลุ่ม กฎระเบียบ กติกา และการกำหนดอัตราค่าบริการที่พักและอาหารอย่างชัดเจน มีกิจกรรมสร้างการรับรู้: จัดกิจกรรมวิ่งเพื่อสุขภาพ MAEMOK TRAIL 2025 (ในวันที่ 13-14 ธันวาคม 2568) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับ น้ำตกแม่มอก ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในพื้นที่และกิจกรรมการเชื่อมโยงสุขภาพและสมุนไพร: บูรณาการกิจกรรมนวดสปาสมุนไพร และผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่พัฒนาขึ้นจากงานวิจัย (เช่น ยาหม่องแท่ง ลูกประคบ) เข้ากับโปรแกรมท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการใช้จ่ายในชุมชน (2) แหล่งท่องเที่ยว**อ่างเก็บน้ำห้วยแม่เกี๋ยง (อำเภอห้างฉัตร)** ตั้งอยู่พื้นที่บ้านทุ่งหลวง ตำบลเมืองยาว ได้รับการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ เป้าหมายคือการพัฒนาแลนด์มาร์ก เพื่อกระดับพื้นที่อ่างเก็บน้ำห้วยแม่เกี๋ยง ภายใต้การดูแลของ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาเมือง ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ โดยได้มีการปรับปรุงทัศนียภาพร่วมกับชุมชนและภาครัฐในการปรับปรุงพื้นที่ทางขึ้นอ่างเก็บน้ำ จัดทำป้ายจุดชมวิว และป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างการจดจำ โดยมุ่งหวังว่าสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่จะช่วยรายได้ให้กับชุมชน โดยเปลี่ยนจากจุดเช็คอินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการเองได้ โดยให้คนในพื้นที่เข้ามามีบทบาทเป็นผู้นำเที่ยวและผู้ขายสินค้าชุมชน

ในส่วนของรายละเอียดพอสังเขปในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 2 แหล่ง มีดังนี้

การท่องเที่ยวพื้นที่ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ประชุมร่วมกับภาคีเครือข่าย คือ เทศบาลตำบลแม่มอก สำนักงานเกษตรอำเภอเถิน ศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์สมุนไพรฮิมดอย โคกหนองนาโมเดลบ้านสะพานหิน ไร่นาสวนผสม สวนสานฝัน ศูนย์การเรียนรู้แปรรูปสมุนไพร เพื่อจัดทำแนวทางและแผนการดำเนินงานท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ตำบลแม่มอก และ จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพตำบลแม่มอก จำนวน 1 วัน 1 คืน โดยมีนักวิจัยและนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวทดสอบเส้นทางท่องเที่ยว มีการดำเนินงานประชุมร่วมกับภาคีเครือข่าย และชุมชนที่มีความพร้อมจัดตั้งกลุ่มโฮมสเตย์ จัดทำโครงสร้างกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวตำบลแม่มอก โครงสร้างชุมชนแม่มอกโฮมสเตย์ กำหนดอัตราค่าบริการ กฎ ระเบียบ ของกลุ่ม กิจกรรมการท่องเที่ยว และลงพื้นที่ประเมินบ้านพักเบื้องต้น จำนวน 4 หลัง ที่มีความพร้อมในการจัดตั้งเป็นกลุ่มโฮมสเตย์ วางแผนการดำเนินงานเดือนต่อไป คือ อบรมของที่ระลึกการท่องเที่ยวกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 24 คน ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา (1) สำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพตำบลแม่มอก อำเภอเถิน ได้เส้นทางการท่องเที่ยวที่พร้อมเปิดทดลองให้บริการ (2) จัดการอบรมส่งเสริมคุณภาพด้านการให้บริการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยเชิญภาคีเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ กลุ่มตัวแทนชุมชนในพื้นที่ และผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ารับการอบรม จำนวน10 คน (3) พัฒนาตัวแทนชุมชนอำเภอละ 10 คน เพื่อยกระดับการส่งเสริมการท่องเที่ยว (4) พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ของฝากของที่ระลึก ของสะสมสำหรับการท่องเที่ยว (5) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน โดยมีเครือข่ายจำนวน 10 องค์กรซึ่งประกอบด้วยบุคคลจากหลากหลายหน่วยงาน เช่น ศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์, เทศบาลตำบลแม่มอก, สำนักงานเกษตรอำเภอ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่างๆ พัฒนาตัวแทนชุมชน จำนวน 10 คน เพื่อทำหน้าที่ประสานงานและขับเคลื่อนกิจกรรมในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มที่พักโฮมสเตย์และผู้นำชุมชน (6) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่ง

แวดล้อมโดยการปรับปรุงทางขึ้นน้ำตก การปรับปรุงป้ายบอกทาง การทำข้อมูลต้นไม้บริเวณทางขึ้นน้ำตก และการปรับปรุงเส้นทางการท่องเที่ยวที่เน้นความปลอดภัยของการเดินทาง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ โดยเน้นการอนุรักษ์ความสมบูรณ์ของป่าไม้และระบบนิเวศ (7) พัฒนาคุณภาพการให้บริการการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยได้มีการพัฒนาศักยภาพนักสื่อความหมาย โดยการพัฒนาตัวแทนของภาคีเครือข่ายและตัวแทนชุมชนในพื้นที่ให้เป็นนักสื่อความหมายในชุมชน เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดเสน่ห์และเรื่องราวของตำบลแม่มอกให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่น่าประทับใจโดยการจัดกิจกรรมการอบรมด้านการท่องเที่ยว การเตรียมความพร้อมเพื่อรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามา การดำเนินงานมุ่งเน้นการสร้างระบบการบริการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและมาตรฐานโดยคนในชุมชนเอง ตั้งแต่การรวมกลุ่ม การพัฒนาเส้นทางและที่พัก ไปจนถึงการสร้างกิจกรรมดึงดูดนักท่องเที่ยว /การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 1 วัน 1 คืน/ การจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนตำบลแม่มอก โดยได้ดำเนินกิจกรรมการอบรมผู้ให้บริการนำเที่ยว อบรมผู้ประกอบการ Home Stay อบรมการทำโปรแกรมท่องเที่ยว ปฏิทินการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม “กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนตำบลแม่มอก” จัดทำโครงการของกลุ่ม กฎ กติกา การกำหนดราคาที่พัก อาหาร การให้บริการต่างๆ ของกลุ่ม สำรวจบ้านพักโฮมสเตย์จำนวน 4 หลัง เพื่อประเมินเบื้องต้น และสำรวจบ้านพักโฮมสเตย์ที่พร้อมรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาศึกษาดูงานด้านสมุนไพรจาก สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทยจำนวน 38 คน เมื่อวันที่ 8 – 9 ตุลาคม 2568 ที่ผ่านมา (8) จัดทำจุดบริการท่องเที่ยว 1 แห่ง และ (9) การประชาสัมพันธ์ การทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและผู้ประกอบการการทำงานชุมชน และผู้ประกอบการนำเที่ยว 2 รูปแบบ คือ สื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนตำบลแม่มอก และจัดทำคลิปวิดีโอ โปรโมทงานวิ่งเพื่อสุขภาพ MAEMOK TRAIL 2025 วันที่ 13 – 14 ธันวาคม 2568 ในเพจ Facebook : ท่องเที่ยวชุมชนตำบลแม่มอก

ภาพที่ 4.23 ข้อมูลการประชาสัมพันธ์และภาพกิจกรรมการจัดงานท่องเที่ยว

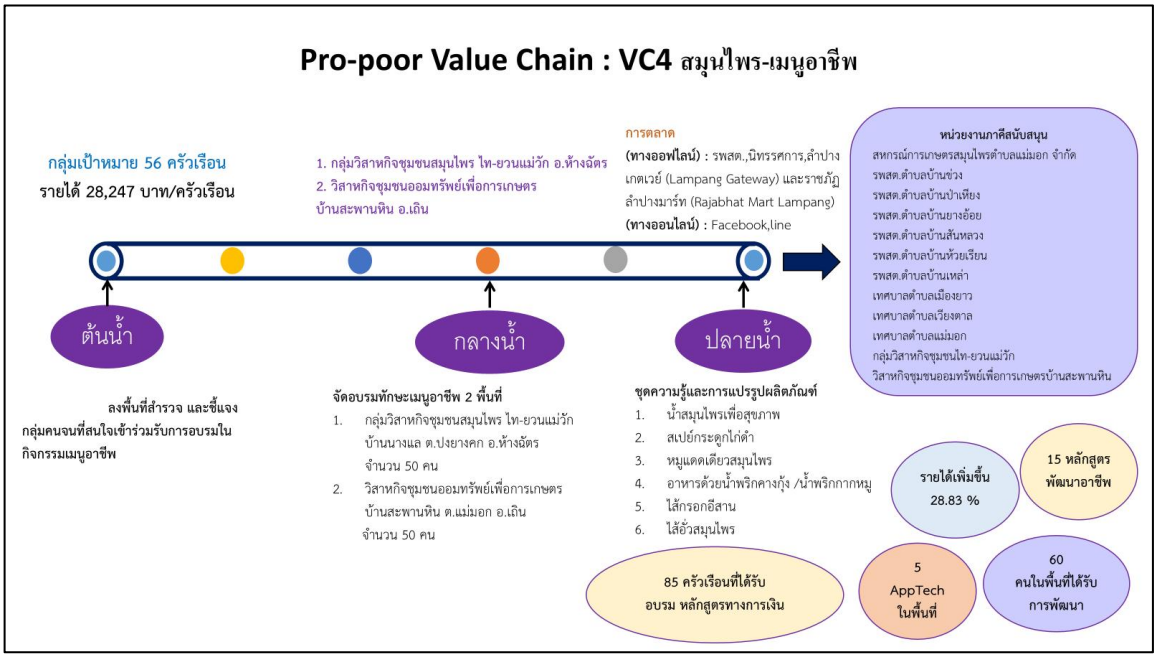
การท่องเที่ยวบ้านทุ่งหลวง อำเภอห้างฉัตร

ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจเส้นทางท่องเที่ยว ซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำห้วยแม่เกี๋ยง บ้านทุ่งหลวง ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร ซึ่งจากการจัดเวทีพูดคุยกับผู้นำชุมชน พบว่าชุมชนเห็นด้วยและอยากจะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต ผลการดำเนินงานทีมวิจัยได้ดำเนินการในพื้นที่ดังกล่าวเพื่อเตรียมพร้อมในการพัฒนาในปีถัดไป ดังนี้ **(1) สำรวจข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว** อ่างเก็บน้ำห้วยแม่เกี๋ยง บ้านทุ่งหลวง ต. เมืองยาว อ.ห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามของอำเภอห้างฉัตร เป็นพื้นที่ที่อยู่ใความดูแลของหน่วยพิทักษ์ ป่าแม่เกี๋ยง เขตรักษาสัตว์ป่าดอยผาเมือง กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และ

พันธุ์พืช ซึ่งกำลังยื่นขอจัดตั้งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของกรมอุทยานแห่งชาติ โดยจะเป็นแหล่งการสร้างเสริมรายได้ให้กับชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย **(2) ร่วมกับภาคีเครือข่ายทำป้ายประชาสัมพันธ์** คือ เขตรักษาสัตว์ป่าดอยผาเมือง กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช เทศบาลตำบลเมืองยาว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง ผู้นำชุมชนบ้านทุ่งหลวง ต.เมืองยาว ปรับปรุงพื้นที่บริเวณทางขึ้นอ่างเก็บน้ำ ทำป้ายประชาสัมพันธ์บริเวณทางเข้าอ่างเก็บน้ำ ป้ายจุดชมวิว ปรับปรุงทัศนียภาพเพื่อสร้างความสวยงามโดยการ **บูรณาการการเรียนการสอน** รายวิชาวาทวิทยาและการนำเสนอ ซึ่งเป็นหลักสูตรของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มอบหมายให้นักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ ชั้นปีที่ 2 คณะวิทยาการจัดการ ทำคลิปวีดีโอประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ลงในสื่อโซเชียลมีเดีย เช่น facebook Instagram tiktok เป็นต้น รวมทั้งนำผลงานที่ได้รับการคัดเลือก มอบให้กับหน่วยพิทักษ์ป่าแม่เกี๋ยง เพื่อนำไปประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวต่อไป

ภาพที่ 4.24 อ่างเก็บน้ำห้วยแม่เกี๋ยง บ้านทุ่งหลวง ต.เมืองยาว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง

ภาพที่ 4.25 Value Chain ที่ 4 สมุนไพร-เมนูอาชีพ

ห่วงโซ่ที่ 4 สมุนไพร-เมนูอาชีพ เป็นการส่งเสริมการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารและของใช้ โดยกิจกรรมนี้ทีมวิจัยได้ทำงานร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพร ไท-ยวนแม่วัก บ้านนางแล ตำบลปง

ยางคก อำเภอห้างฉัตร จำนวน 50 คน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนออมทรัพย์เพื่อการเกษตรบ้านสะพานหิน ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จำนวน 50 คน เมนูอาชีพที่ได้ 6 เมนู ประกอบด้วย น้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ หมูแดดเดียวสมุนไพร น้ำพริกคางกุ้ง /น้ำพริกกากหมู ไส้กรอกอีสานสมุนไพร ไส้อั่วสมุนไพร และสเปย์กระดูกไก่ดำ เป้าหมายของกิจกรรมคือการเพิ่มมูลค่าสินค้าจากวัตถุดิบสมุนไพรในชุมชน และลดรายจ่ายในครัวเรือน และการส่งเสริมด้านการตลาด โดยมีตลาดสำหรับจำหน่าย ดังนี้ (1) การตลาดภายในชุมชน ได้มีการจัดวางจำหน่ายในตลาดของชุมชนและร้านค้าในชุมชน ซึ่งได้รับผลการตอบรับได้เป็นอย่างดี (2) การตลาดภายนอกชุมชน มีการจำหน่ายสินค้าในกิจกรรมต่างๆ ทั้งระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปและสร้างเครือข่ายการตลาดภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น สเปรย์กระดูกไก่ดำจัดวางจำหน่ายในศูนย์การค้าลำปางเกตเวย์ ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง และ (3) การตลาดออนไลน์ ได้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านทางกลุ่มแอพพลิเคชั่นไลน์และเฟซบุ๊คของสมาชิกกลุ่มเพื่อประชาสัมพันธ์และเปิดรับออเดอร์ในรอบการผลิตอย่างต่อเนื่อง

การบริหารการเงิน (Financial Literacy) ทีมวิจัยได้พัฒนาทักษะอาชีพและเสริมความรู้ความเข้าใจในการบริหารการเงิน (Financial Literacy) สำหรับครัวเรือนยากจน เพื่อให้มีทักษะในการจัดการรายได้ การใช้จ่ายของครัวเรือน และทักษะในการบริหารจัดการหนี้สิน เพื่อให้หลุดพ้นจากภาวะหนี้สินภาคครัวเรือนและไม่กลับมาเป็นหนี้ซ้ำ จำนวน 256 คน โดยได้ฝึกอบรม **การทำบัญชีต้นทุนอาชีพ ฝึกให้**คนจนปรับตัวให้รู้จักการจดบันทึก **"บัญชีต้นทุนอาชีพ"** แยกจากรายจ่ายในครัวเรือน เพื่อให้ทราบกำไรสุทธิที่แท้จริงจากการประกอบอาชีพท่องเที่ยวและสมุนไพร **การออมและการวางแผนการเงิน** โดยอิงชุดความรู้ตามหลักเรียนรู้หลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อจัดสรรรายได้มาเป็นเงินออมสำหรับใช้ ในยามฉุกเฉิน การศึกษาบุตรหลาน และการดูแลสุขภาพ โดยทีมวิจัยได้จัดทำสมุดบันทึกต้นทุนกำไรใช้สำหรับจดบันทึกรายได้และรายจ่ายที่เป็นต้นทุนจากการประกอบอาชีพโดยตรง ผลการจดบันทึกบัญชีครัวเรือนพบว่า ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ และค่าใช้จ่ายในการรักษาสุขภาพ ค่าการศึกษาบุตรหลาน ค่าหวย ภาษีสังคม และค่าต้นทุนในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ค่าวัตถุดิบ ค่าพันธุ์พืช ค่าจ้างแรงงาน ค่าปุ๋ย ค่าเคมีภัณฑ์ทางการเกษตร และค่าดอกเบี้ยเงินกู้ เป็นต้น

ตารางที่ 4.30 แสดงการเปรียบเทียบผลการพัฒนาทักษะอาชีพและการบริหารทางการเงิน ก่อนและ หลัง การดำเนินโครงการ

ประเด็นการเปรียบเทียบ	ก่อนดำเนินโครงการ (Before)	หลังดำเนินโครงการ (After)
1.ทักษะอาชีพและการแปรรูป	เน้นขายวัตถุดิบสดหรือทำเมนูพื้นฐาน รายได้น้อยและไม่สม่ำเสมอ	มีการแปรรูปเป็น "เมนูอาชีพ" (ไส้อั่ว, ไส้กรอก, หมูแดดเดียว, น้ำพริกฯลฯ) เพิ่มมูลค่าสินค้าและยืดอายุการเก็บรักษา
2. วัตถุดิบและอัตลักษณ์	ใช้วัตถุดิบทั่วไป ไม่โดดเด่น	ชูจุดเด่น "สมุนไพรท้องถิ่น" (มะแคว่น, ไพล, ขมิ้น สร้างเรื่องราว (Story) และเอกลักษณ์ให้ผลิตภัณฑ์
3. ช่องทางการจำหน่าย	ขายเฉพาะในชุมชน หรือตลาดสดใกล้บ้าน	ขยายสู่ช่องทาง Online (Line) และการออกบูธร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงส่งต่อให้ผู้ค้าส่ง
4. การจัดการรายได้-รายจ่าย	ขาดการจดบันทึก ไม่ทราบที่มาที่ไปของเงิน มักใช้จ่ายตามความเคยชิน	มีทักษะ บัญชีครัวเรือน สามารถแยกแยะรายจ่ายจำเป็นและฟุ่มเฟือยได้ชัดเจน
5. การบริหารจัดการหนี้สิน	ตกอยู่ในวงจรหนี้สินภาคครัวเรือน ขาดแนวทางแก้ไขที่เป็นระบบ	เข้าใจแนวทางการ บริหารหนี้ และวางแผนการออมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
6. ความมั่นคงทางอาหาร	พึ่งพาการซื้ออาหารจากภายนอกเป็นหลัก	บูรณาการการเกษตรในพื้นที่มาใช้ในครัวเรือน ลดรายจ่ายและสร้างความยั่งยืน

ข้อมูลจากตารางผลลัพธ์ที่ได้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาจาก **"**ผู้ผลิตขั้นต้น" ไปสู่ "ผู้ประกอบการชุมชน" ที่มีภูมิคุ้มกันทางการเงิน (Financial Resilience) ไม่เพียงแต่มีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ยังรู้วิธีรักษาและบริหารจัดการเงินสำหรับการใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีพอย่างมีเหตุมีผล

2. การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสมุนไพร เพื่อเป้าหมายรายได้ที่เพิ่มขึ้น โครงการได้นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต โดยเป็น **นวัตกรรม เทคโนโลยีและองค์ความรู้**ด้านสมุนไพรแก้จน มีทั้งสิ้น 5 เทคโนโลยี และ 21 องค์ความรู้ เช่น ชุดยกร่องแปลงปลูกติดรถแทรกเตอร์ การวิเคราะห์คุณภาพดิน และการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสานในส่วนของ**มาตรฐานผลิตภัณฑ์** ได้มีการวิเคราะห์สารสำคัญด้วยเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ (HPLC) เพื่อการันตีคุณภาพของขมิ้นและไพล ช่วยให้กลุ่มคนจนสามารถเข้าสู่ตลาดที่มีราคาสูงขึ้นได้ (*รายละเอียดในตารางนวัตกรรมและเทคโนโลยี*)

3. การขยายช่องทางการตลาด โดยทีมวิจัยได้ช่วยสร้างโอกาสในการขายผ่านหลายช่องทาง คือ **ตลาดภายในและภายนอก** มีการจำหน่ายในตลาดชุมชน งานประเพณี และการส่งออกไปจำหน่ายที่ "ลำปางเกตเวย์" (Lampang Gateway) ซึ่งเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของจังหวัด เป็นแหล่งกระจายสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่จัดทำโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง **ตลาดออนไลน์** มีการประชาสัมพันธ์และเปิดรับออเดอร์ผ่านแอปพลิเคชัน Facebook และ Line **การจับคู่ธุรกิจ** ทีมวิจัยได้ประสานงานกับโรงงานยามาตรฐานและวิสาหกิจชุมชนขนาดใหญ่เพื่อเป็นแหล่งรับซื้อวัตถุดิบจากคนจนโดยตรง และ**ตลาดต่างประเทศ** โดยได้ทำบันทึกความร่วมมือ (MOU) กับ บริษัท Guangxi Jinhui Culture Communication Co., Ltd. สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยเจตนารมณ์ในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ คือ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการ เพื่อยกระดับและขับเคลื่อนโมเดลสมุนไพรท้องถิ่นสู่การสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ สนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีคุณภาพให้ตอบสนองความต้องการทางการตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงาน เป็นศูนย์การเรียนรู้ให้คำปรึกษาทางด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร และ (4) เสริมสร้างทักษะทางการเงิน (Financial Literacy) ด้วยการอบรมให้ความรู้กับครัวเรือนเป้าหมาย 256 คน ในการการทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีต้นทุนอาชีพ เพื่อให้เห็นสมดุลของรายรับ-รายจ่าย และสามารถวางแผนกำไรขาดทุนจากการประกอบอาชีพได้อย่างแม่นยำ และการส่งเสริมเงินออม ปลูกฝังนิสัยการออมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินในระยะยาว

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาและยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์สมุนไพรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องการพัฒนาสมุนไพรไทย พบว่าปัญหาหลักคือ แม้ประเทศไทยจะมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง แต่ยังมีการนำเข้าวัตถุดิบสมุนไพร กว่า 1,099.61 ล้านบาทต่อปี เนื่องจากกระบวนการผลิตและแปรรูปสมุนไพรไทยขาดการเชื่อมโยงเทคโนโลยีภาคการผลิต และปัญหาคุณภาพวัตถุดิบที่ปนเปื้อนสารเคมีหรือขาดมาตรฐาน GAP (Good Agricultural Practices) หรือการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี คือแนวทางผลิตพืชและสัตว์ที่ปลอดภัย คุณภาพดี ปลอดจากศัตรูพืชและสารพิษตกค้างโครงการนี้มีเป้าหมายหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำ โดยใช้ทุนทางทรัพยากรสมุนไพรและภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน โดยการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาบูรณาการร่วมกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน งานวิจัยมุ่งเน้นการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าของสมุนไพรไทย ตั้งแต่การปลูกแบบอินทรีย์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์มาตรฐาน ไปจนถึงการเชื่อมโยงกับการบริการการแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยความร่วมมือแบบบูรณาการกับหลายภาคส่วน เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อผลักดันให้ลำปางมุ่งสู่การเป็น "เมืองสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยชั้นเลิศของภาคเหนือ" ผลจากการดำเนินโครงการทีมวิจัยได้พัฒนานวัตกรรม เทคโนโลยี และองค์ความรู้ด้านสมุนไพรแก้จน มีทั้งสิ้น 5 เทคโนโลยี และ 21 องค์ความรู้ สำหรับการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์สมุนไพรของจังหวัดลำปาง รายละเอียดดังตาราง

ตารางที่ 4.31 แสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพร จากการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2568

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
โครงการย่อยที่ 2 การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พื้นที่ อำเภอห้างฉัตร และอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง			
1	เทคโนโลยี - ชุดยกร่องแปลงปลูกติดรถแทรกเตอร์	เป็นเทคโนโลยีช่วยในการเตรียมแปลงปลูก - ช่วยเตรียมแปลงได้รวดเร็ว ลดแรงงานและเวลาเหมาะสำหรับพื้นที่ขนาดใหญ่และการใช้งานต่อเนื่อง	1. ใช้ในแปลงสมุนไพรเชิงพาณิชย์ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการพื้นที่
2	เทคโนโลยี - การสกัดสารสำคัญจากสมุนไพร	เป็นเทคโนโลยีการสกัด แปรรูปสมุนไพร - สามารถสกัดสารสำคัญจากสมุนไพรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้สารสกัดเข้มข้นและคงคุณภาพ	1. ใช้ผลิตยา อาหารเสริม และผลิตภัณฑ์สุขภาพ เพิ่มมูลค่าสมุนไพรในเชิงอุตสาหกรรม
3	เทคโนโลยี - การแปรรูปสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง	เป็นเทคโนโลยีการสกัด แปรรูปสมุนไพร - แปรรูปสมุนไพรเป็นเครื่องสำอางได้หลากหลายมีความปลอดภัยและเป็นมิตรต่อผิว	ใช้พัฒนาแบรนด์เครื่องสำอางชุมชน สร้างรายได้และเพิ่มมูลค่าสินค้า

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
4	เทคโนโลยี - การแปรรูปสมุนไพรขั้นสูง เช่น การสกัดน้ำมันหอมระเหยด้วยตัวทำละลาย	เป็นเทคโนโลยีการสกัด แปรรูปสมุนไพรขั้นสูง - เป็นเทคโนโลยีขั้นสูงให้สารบริสุทธิ์สูง เหมาะกับการผลิตเชิงอุตสาหกรรม	ใช้ผลิตน้ำมันหอมระเหยและสารออกฤทธิ์ ต่อยอดธุรกิจสมุนไพรระดับสูง
5	เทคโนโลยี - การผลิตยาดมสมุนไพร	เป็นเทคโนโลยีการสกัด แปรรูปสมุนไพร - ใช้งานง่าย พกพาสะดวก มีรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย	ใช้เป็นสินค้าเพื่อสุขภาพในชีวิตประจำวัน จำหน่ายในตลาดทั่วไปและตลาดนักท่องเที่ยว
6	องค์ความรู้ - การปลูกสมุนไพรอินทรีย์แบบสวนผสม	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการเตรียมแปลงปลูก - ปลูกแบบอินทรีย์ ปลอดภัยต่อผู้บริโภค ช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม	ใช้พัฒนาแปลงสมุนไพรปลอดสาร สร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
7	องค์ความรู้ - การเลือกใช้สารปรับปรุงดินที่เหมาะสมกับสมุนไพรแต่ละชนิด	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการเตรียมแปลงปลูก - ช่วยเลือกใช้สารปรับปรุงดินได้เหมาะสมเพิ่มการเจริญเติบโตของพืชสมุนไพร	ใช้เพิ่มผลผลิตเฉพาะชนิดพืช ลดต้นทุนการดูแลรักษา
8	องค์ความรู้ - การทดสอบดิน	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการเตรียมแปลงปลูก - สามารถตรวจสอบสภาพดินได้ง่าย ช่วยวางแผนการปลูกอย่างแม่นยำ	ใช้กำหนดชนิดพืชที่เหมาะสม ลดความเสี่ยงในการเพาะปลูก
9	องค์ความรู้ – การไถพรวนเพื่อการอนุรักษ์หน้าดิน	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการเตรียมแปลงปลูก - ช่วยอนุรักษ์หน้าดินและลดการชะล้าง เหมาะกับพื้นที่ลาดชัน	ใช้รักษาคุณภาพดินระยะยาว เพิ่มความยั่งยืนในการผลิต
10	องค์ความรู้ - การปรับปรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการเตรียมแปลงปลูก - เพิ่มอินทรียวัตถุในดิน ช่วยฟื้นฟูดินเสื่อมโทรม	ใช้ปรับปรุงดินในระยะยาว เพิ่มผลผลิตอย่างต่อเนื่อง
11	องค์ความรู้ - การจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการเตรียมแปลงปลูก - ควบคุมศัตรูพืชแบบผสมผสาน ลดการใช้สารเคมี	ใช้ในระบบเกษตรปลอดภัย เพิ่มความปลอดภัยต่อผู้บริโภค
12	องค์ความรู้ - การเลือกต้นพันธุ์ และหัวพันธุ์ที่ดีของสมุนไพรสำหรับการขยายพันธุ์	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการเตรียมแปลงปลูก - คัดเลือกพันธุ์สมุนไพรคุณภาพดี ช่วยเพิ่มอัตราการรอด	ใช้ขยายพันธุ์เชิงพาณิชย์ เพิ่มผลผลิตและคุณภาพ
13	องค์ความรู้ - การทำปฏิทินการเพาะปลูก	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการเตรียมแปลงปลูก - วางแผนการปลูกเป็นระบบ ช่วยลดความเสี่ยง	ใช้บริหารจัดการผลผลิต เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต
14	องค์ความรู้ - การแปรรูปสมุนไพรชนิดต่างๆ เบื้องต้น เช่น การผึ่ง การหั่น การสับ การบด และการอบแห้ง	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการผลิต และแปรรูปสมุนไพร - แปรรูปสมุนไพรเบื้องต้นได้ง่าย ช่วยยืดอายุการเก็บรักษา	ใช้เพิ่มมูลค่าผลผลิต สร้างรายได้เสริม

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
15	องค์ความรู้ - การทำสมุนไพรลูกประคบ	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการผลิต และแปรรูปสมุนไพร - ใช้ทำลูกประคบเพื่อสุขภาพ ช่วยผ่อนคลายกล้ามเนื้อ	ใช้ในธุรกิจสปาและสุขภาพ สร้างอาชีพบริการ
16	องค์ความรู้ - การทำสมุนไพรแช่เท้า	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการผลิต และแปรรูปสมุนไพร - ใช้ทำสมุนไพรแช่เท้า ช่วยบำบัดและผ่อนคลาย	ใช้ในบริการสุขภาพชุมชน เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์
17	องค์ความรู้ - การทดสอบมาตรฐานของ ผลิตภัณฑ์สมุนไพร	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการผลิต และแปรรูปสมุนไพร - ตรวจสอบมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ได้เพิ่มความเชื่อมั่นผู้บริโภค	ใช้ยกระดับสินค้าเข้าสู่ตลาดมาตรฐาน
18	องค์ความรู้ - การสร้างเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการตลาด - สร้างเอกลักษณ์ ผลิตภัณฑ์เพิ่มความโดดเด่น	ใช้สร้างแบรนด์ชุมชน เพิ่มมูลค่าทางการตลาด
19	องค์ความรู้ - การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะ สมกับผลิตภัณฑ์สมุนไพรแต่ละชนิด	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการตลาด - ออกแบบบรรจุภัณฑ์ เหมาะสมช่วยยืดอายุสินค้า	ใช้เพิ่มความน่าสนใจ สร้างโอกาสทางการขาย
20	องค์ความรู้ - การยกระดับเกษตรสมุนไพรแปลง ใหญ่ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านสมุนไพร	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการยกระดับ และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ด้านสมุนไพร - พัฒนา เป็นศูนย์เรียนรู้สมุนไพรถ่ายทอดองค์ความรู้	ใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสร้างรายได้ชุมชน
21	องค์ความรู้ - การบริการแพทย์แผนไทยครบ วงจร	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการรวบรวมตำรา ชุดความรู้ต่างๆ - บริการแพทย์แผนไทยครบ วงจรเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่น	ใช้ดูแลสุขภาพชุมชน ลดค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ
22	องค์ความรู้ - การดูแลสุขภาพด้วยตนเอง	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการรวบรวมตำรา ชุดความรู้ต่างๆ - ส่งเสริมการดูแลสุขภาพตน เองลดการพึ่งพายา	ใช้ในครัวเรือน เพิ่มคุณภาพชีวิต
23	องค์ความรู้ - ชุดความรู้การนวดแผนไทย และกลิ่นสมุนไพรกับการนวดแผนไทย	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการรวบรวมตำรา ชุดความรู้ต่างๆ - การนวดแผนไทยผสม สมุนไพรช่วยผ่อนคลายและบำบัด	ใช้ในธุรกิจบริการสุขภาพ สร้างรายได้
24	องค์ความรู้ - สื่อชุดความรู้แพทย์แผนไทย	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการรวบรวมตำรา ชุดความรู้ต่างๆ - สื่อความรู้เข้าถึงง่าย ใช้เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง	ใช้ฝึกอบรมในชุมชน ขยายองค์ความรู้
25	องค์ความรู้ - ตำรับยาสมุนไพรจากปราชญ์ ชุมชน และการแพทย์แผนไทยจากหมอเมือง	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการรวบรวมตำรา ชุดความรู้ต่างๆ - รวบรวมตำรับยาพื้นบ้าน อนุรักษ์ภูมิปัญญา	ใช้ต่อยอดผลิตภัณฑ์ สร้างเอกลักษณ์ท้องถิ่น
26	องค์ความรู้ -การออกอบบเส้นทางการท่องเที่ยว	เป็นองค์ความรู้ในขั้นตอนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ - ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว	ใช้สร้างรายได้ในพื้นที่ พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
	การจัดโฮมสเตย์ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	สุขภาพเชื่อมโยงสมุนไพรกับการท่องเที่ยว	

จากตารางแสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี และองค์ความรู้ด้านสมุนไพรแก้จน มีทั้งสิ้น 5 เทคโนโลยี และ 21 องค์ความรู้ สามารถสรุปได้ว่า องค์ความรู้และเทคโนโลยีมีความหลากหลาย ครอบคลุมตั้งแต่การปลูก การแปรรูป ไปจนถึงการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพและเชิงพาณิชย์ สมุนไพรมีลักษณะเด่นด้านความปลอดภัย เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสามารถใช้ทดแทนสารเคมีในหลายกระบวนการได้ อีกทั้งยังสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่ม เช่น เครื่องสำอาง อาหารเสริม และผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ซึ่งตอบสนองต่อความต้องการของตลาดในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังสามารถนำไปใช้ในระบบบริการสุขภาพ เช่น สปา การนวดแผนไทย และการดูแลสุขภาพเบื้องต้นในครัวเรือน การพัฒนาสมุนไพรยังมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เพื่อสร้างรายได้และเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

การพัฒนาและแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพร

จากการประสานงานกับหน่วยงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เพื่อทราบข้อมูลของผลิตภัณฑ์ที่มีความต้องการผลิตและมีจำหน่ายในพื้นที่พบว่า สมุนไพรและการแปรรูปสมุนไพรที่ รพ.สต.ต้องการ ประกอบด้วย มะกรูด ตะไคร้บ้าน ตะไคร้หอม ไพล ขมิ้นชัน ขิง ตะไคร้บ้าน ตะไคร้หอม กระชาย โดยตัวสมุนไพรบางชนิดมีจำหน่ายและรับซื้อจากผู้ปลูกสมุนไพรในพื้นที่ ส่วนชนิดสมุนไพรที่ไม่มีในพื้นที่จะจัดซื้อจากแหล่งที่มาของสมุนไพรต่าง ๆ โดยสมุนไพรที่ได้ใช้พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ส่วนมากจะใช้สมุนไพรที่มีในพื้นที่ก่อน จากการสำรวจและสอบถามทางผู้ผลิตมีการจัดเตรียมพื้นที่การปลูกเองและรับซื้อจากชาวบ้าน ดังนั้นนักวิจัยจึงได้ประสานความร่วมมือกับ รพ.สต.สนับสนุนและส่งเสริมกลุ่มเป้าหมายของโครงการเข้าร่วมเป็นห่วงโซ่ต้นน้ำจากการใช้ประโยชน์สมุนไพรในพื้นที่

ผลจากการประสานงานข้อมูลกับทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ในพื้นที่ตำบลปงยางคก ผลิตภัณฑ์ที่ทาง รพ.สต. ได้ให้ข้อมูลและทางกลุ่มเป้าหมายสามารถผลิตได้ ซึ่งอยู่ในห่วงโซ่กลางน้ำ โดยทางกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมการแปรรูปสมุนไพรที่สามารถผลิตได้ในชุมชน โดยแบ่งเป็นกลุ่มที่ผลิตจำนวน 3 กลุ่ม คือ **(1) กลุ่มผลิตภัณฑ์ดูแลสุขภาพและเวชสำอาง** เป็นการนำภูมิปัญญาหมอเมืองมาผสานกับนวัตกรรมเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ที่ได้มาตรฐาน ได้แก่ สเปรย์ไล่ยุงสมุนไพร ลูกประคบสมุนไพร สบู่สมุนไพร ขมิ้นชันแคปซูล ยาหม่องแท่ง (Balm Stick) และสเปรย์กระดูกไก่ดำ **(2) กลุ่มอาหารและเครื่องดื่มสมุนไพรเพื่อสุขภาพ** เป็นเมนูที่นำสมุนไพรพื้นถิ่นมาเพิ่มมูลค่าและฟื้นฟูสูตรอาหารดั้งเดิมเพื่อจำหน่ายทั้งในชุมชนและออนไลน์ ได้แก่ ไส้อั่วหมูและไส้อั่วปลาสมุนไพร หมูพวง-หมูแดดเดียว-เนื้อแดดเดียวคลุกสมุนไพร น้ำพริกแปรรูป เช่นน้ำพริกกากหมู น้ำพริกคางกุ้ง ไส้กรอกอีสานสมุนไพร น้ำสมุนไพรและเจลลี่น้ำสมุนไพร และน้ำซอสผัดไทยสูตรมะขาม และ **(3) กลุ่มงานประดิษฐ์และผลิตภัณฑ์ชุมชน** เป็นผลิตภัณฑ์ที่นำเศษวัสดุและของเหลือใช้มาเพิ่มมูลค่า ได้แก่ น้ำยาล้างจานจากมะกรูด ดอกไม้ประดิษฐ์และพวงหรีดจากเศษฟาง และเศษผ้า ตะกร้าสานเส้นพลาสติกและของที่ระลึก โดยขอนำเสนอรายละเอียดผลิตภัณฑ์บางชนิดจากโครงการ ดังนี้

1. การทำสเปรย์ไล่ยุง ซึ่งทางแพทย์แผนไทย ได้รณรงค์ให้ในพื้นที่สามารถใช้สมุนไพรในพื้นที่ที่หาง่ายและมีการปลูกในพื้นที่มากได้แก่ มะกรูด ตะไคร้บ้าน ตะไคร้หอม มาผลิตเป็นสเปรย์ไล่ยุงเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นการส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง ลดการใช้สารเคมี และยังเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดมูลค่า และสามารถใช้ได้ตลอดทั้งปี รวมทั้งสามารถผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียงได้ ซึ่งในการทำสเปรย์ไล่ยุง ใช้วิธีการสกัดน้ำมันหอมระเหย (เช่น การกลั่นด้วยไอน้ำ) หรือการสกัดด้วยแอลกอฮอล์ (Alcohol Extraction) โดยการลงพื้นที่ในการผลิตจะใช้วิธีสกัดด้วยแอลกอฮอล์ซึ่งเป็นการสัดสารสำคัญที่กลุ่มเป้าหมายสามารถทำได้ เพื่อดึงสารสำคัญในการไล่ยุงออกมา

2. ยาหม่องแท่ง (balm stick) เป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถใช้สมุนไพรในท้องถิ่นได้หลากหลาย อาทิ เช่น ไพล ขมิ้นชัน ขิง ตะไคร้บ้าน ตะไคร้หอม กระชาย เป็นต้น ซึ่งเป็นสมุนไพรที่มีฤทธิ์ต้านการอักเสบและมีกลิ่นเป็นที่นิยม กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่สามารถใช้วิธีสกัดอย่างง่าย โดยวิธีสกัดสมุนไพรด้วยการทอดในน้ำมันมะพร้าว (Oil Infusion Method) ซึ่งเป็นวิธีพื้นบ้านที่ปลอดภัยและนิยมใช้ในการเตรียมตัวยาสำหรับทำยาหม่อง น้ำมันนวด หรือผลิตภัณฑ์ดูแลสุขภาพจากสมุนไพร มีหลักการเบื้องต้นดังนี้ การทอดในน้ำมัน คือกระบวนการที่นำสมุนไพรสดหรือแห้งไปให้ความร้อนร่วมกับน้ำมันมะพร้าว เพื่อให้สารสำคัญที่ละลายในไขมัน เช่น น้ำมันหอมระเหย หรือสารต้านการอักเสบออกมาอยู่ในน้ำมัน ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ถ่ายทอดสู่กลุ่มเป้าหมายในการผลิตยาหม่องและผลิตภัณฑ์อื่นๆ ในกลุ่มผลิตภัณฑ์ดูแลสุขภาพจากสมุนไพร เช่น การนวดแพทย์แผนไทย กลุ่มธุรกิจสปา เป็นต้น

3. ลูกประคบสมุนไพร หมอพื้นบ้านหรือแพทย์แผนไทยนิยมนำสมุนไพรแบบสดและแบบแห้งมาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของลูกประคบสมุนไพร เป็นสมุนไพรที่มีสรรพคุณ บำบัดอาการของโรคทางกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น ผิวหนัง สมุนไพรที่คลายอาการ เกร็งของกล้ามเนื้อและเซลล์ที่อยู่ใต้ผิวหนัง ลดการตึงเครียดทำให้เส้นเอ็น หย่อนคลาย บรรเทาอาการปวดเมื่อย ลดการอักเสบ แก้เคล็ดขัดยอก ฟกช้ำดำเขียว บรรเทาอาการคันตามร่างกาย บำรุงผิว ช่วยรักษาเม็ดผดผื่นคัน ตามผิวหนัง ลูกประคบสมุนไพรสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยของบรรพบุรุษไทยได้ดี ซึ่งทาง รพ.สต. ได้ให้ข้อมูลในการผลิตร่วมกับนักวิจัย การผลิตลูกประคบโดยใช้ตำหรับยาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. สบู่สมุนไพร การนำสมุนไพรในชุมชนมาเป็นส่วนประกอบเด่นในการผลิต เช่น ผงขมิ้นชัน มะขาม กากกาแฟ ผงใบบัวบก เป็นต้น ซึ่งเป็นสมุนไพรที่มีในชุมชน และทางชุมชนสามารถผลิตเองได้ จุดเด่นของสบู่สมุนไพรคือ การเพิ่มใยบวบ ซึ่งเป็นใยขัดตัวตามธรรมชาติ ในก้อนสบู่ ให้มีความแตกต่างในผลิต

ภาพที่ 4.26 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่จัดอบรมให้กับกลุ่มเป้าหมาย

ทั้งนี้การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรทั้งหมดทีมวิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ปริมาณสารสำคัญของสมุนไพรที่นำมาใช้เป็นส่วนประกอบสำคัญในการผลิต ดังนี้

การวิเคราะห์ปริมาณสารสำคัญด้วยเทคนิค High Performance Liquide Chromatography จากสารสกัดสมุนไพร ขั้นตอนการเตรียมสารสกัดสำหรับวิเคราะห์ปริมาณสาระสำคัญด้วยเทคนิค HPLC โดยนำสารสกัดหยาบของสมุนไพรแต่ละชนิดมาละลายด้วยเมทานอล สำหรับสารสกัดน้ำมันสมุนไพรทำการแยกสารสกัดด้วยเมทานอล ในอัตราส่วน 1:1 เขย่าให้เข้ากันแล้วตั้งทิ้งไว้ให้น้ำมันแยกออกจากเมทานอล และนำมากรองด้วย 0.45 µm syringe filter ใส่ในขวด viral ปริมาตร 1 มิลลิลิตร เก็บรักษาไว้ที่อุณหภูมิ -80 องศาเซลเซียสจนกระทั่งนำมาวิเคราะห์

การวิเคราะห์ปริมาณกลุ่ม curcuminoids ในสารสกัดขมิ้นและไพล ได้ดัดแปลงวิธีการของ Jayaprakasha et al. (2002) โดยใช้ mobile phase A คือ DI water และ B คือ acetonitrile อัตราส่วน 50:50 อัตราการไหล (flow rate) ที่ 1.0 mL/min ใช้อุณหภูมิของคอลัมน์ที่ 30 องศาเซลเซียส โดยตรวจวัดที่ความยาวคลื่น 425 นาโนเมตร ทำการวิเคราะห์เป็นระยะเวลา 10 นาที

จากการวิเคราะห์ปริมาณสารกลุ่ม curcuminoids ได้แก่ bismethoxycurcumin, methoxycurcumin และ curcumin ในตัวอย่างสมุนไพรชนิดไพลและขมิ้นชันที่ผ่านกระบวนการสกัดด้วยตัวน้ำมันมะพร้าว พบว่า ในขณะที่ปริมาณสารกลุ่ม curcuminoids ของสมุนไพรทั้ง 2 ชนิดที่สกัดด้วยน้ำมันมะพร้าวมีปริมาณสารอยู่ในช่วง 0.17 – 1.11 mg/g sample

การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรด้วยเมนูอาชีพ

1. เมนูไส้อั่วสมุนไพรเพื่อสุขภาพ

ทีมวิจัยได้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านสันหลวง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนไท-ยวนแม่วักบ้านนางแล และกลุ่มผู้สูงอายุตลอดจนกลุ่มคนจนเป้าหมายพร้อมที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมในการปลูกสมุนไพรและเมนูอาชีพเพื่อผลิตไส้อั่วสมุนไพรบ้านนางแล จัดกิจกรรมอบรมทักษะอาชีพและการตลาดสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมให้ครัวเรือนยากจนในพื้นที่ได้มีทักษะการสร้างอาชีพเสริม ผลการดำเนินงาน **(1) ชุมชนเลือกทำเมนูไส้อั่วสมุนไพรเพื่อสุขภาพ**และมีการบริหารจัดการโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรไท-ยวนแม่วักบ้านนางแลหมู่ 13 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง **(2) ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการทำไส้อั่วสมุนไพร** โดยสนับสนุนให้คนจนในพื้นที่เข้ามาร่วมกิจกรรมตั้งแต่การนำวัตถุดิบสมุนไพรอาทิ เช่น ตะไคร้ ใบมะกรูด ขมิ้น พริก ฯลฯ มาจำหน่ายให้กลุ่มวิสาหกิจและเข้าร่วมกลุ่มเพื่อผลิตไส้อั่วสมุนไพรและจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้กับคนจนในพื้นที่ โดยได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่วันที่ 5 กรกฎาคม 2568 ณ พื้นที่ห้องประชุมสมาคมไท-ยวนแม่วักบ้านนางแลหมู่ 13 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง **(3) จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไส้อั่วสมุนไพร** โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไท-ยวนแม่วัก บ้านนางแลได้จัดกิจกรรมตลาดชุมชน ซึ่งมีเป้าหมายที่จะนำผลิตภัณฑ์ชุมชนมาจัดจำหน่าย รวมถึงได้เปิดตัวผลิตภัณฑ์ใหม่ คือ ไส้อั่วสมุนไพร ซึ่งจัดขึ้นที่ตลาดชุมชนหน้าลานพระรูปพระนางจามเทวี วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง จะจัดขึ้นทุกเดือน นอกจากนี้ยังมีตลาดออนไลน์ที่รับและทำตามออร์เดอร์จากผู้บริโภคทุกวันทำการ นอกจากนี้ยังได้นำผลิตภัณฑ์ไส้อั่วสมุนไพร**ออกบูธจำหน่ายกาดนั่งก้อม** อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นตลาดลานคนเมืองของจังหวัดลำปาง โดยได้รับการตอบรับที่ดีจากประชาชนที่เข้าร่วมงานและได้รับคำแนะนำจากท่านนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดให้เพิ่มสมุนไพรมะแขว่นเพิ่มในไสอั่วสมุนไพรเพื่อเพิ่มสูตรไส้อั่วที่มีอัตลักษณ์ล้านนาและมีสรรพคุณที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายและยังเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนต่อไป

ภาพที่ 4.27 กิจกรรมการผลิตและจำหน่ายไส้อั่วสมุนไพรโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไท-ยวนแม่วัก บ้านนางแล อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4.28 กิจกรรมการออกบูธจำหน่ายผลิตภัณฑ์ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง

นอกจากเมนูใส้อั่วสมุนไพรแล้ว ยังมีหลายเมนู คือ (2) เมนูแปรรูปหมูแดดเดียวด้วยสมุนไพร (3) เมนูแปรรูปน้ำพริกสมุนไพร (4) เมนูแปรรูปหมูแดดเดียวสมุนไพร (5) เมนูแปรรูปอาหารด้วยน้ำพริกคางกุ้ง /น้ำพริกกากหมู (6) เมนูแปรรูปน้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ (7) เมนูซอสผัดไทย เป็นเมนูอาชีพของครัวเรือนยากจนบ้านทุ่งหลวง หมู่ 5 และหมู่ที่ 8 ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร และอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยเมนูอาชีพทั้งหมดได้พัฒนามาจากวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น และเป็นเมนูที่ชุมชนและตลาดนิยมบริโภค ซึ่งจะช่วยหนุนเสริมให้ครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการมีองค์ความรู้ ทักษะในการแปรรูปผลิตภัณฑ์โดยใช้วัตถุดิบด้านสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อลดต้นทุนการผลิต ทั้งนี้ทีมวิจัยได้จัดทำคู่มือการผลิต เพื่อเป็นสูตรในการผลิตให้ได้คุณภาพตามมาตรฐาน ปัจจุบันได้มีการรวมกลุ่มอาชีพในการผลิต และนำไปจำหน่ายที่ จุดวางจำหน่ายร่านค้าชุมชน/ตลาดในชุมชนและนำไปขายในหน่วยงาน รพสต. ในพื้นที่ตลอดจนมีแม่ค้ารับซื้อไปจำหน่ายนอกสถานที่ ซึ่งได้ผลตอบรับเป็นอย่างดี และทางทีมวิจัยได้นำผลิตภัณฑ์ชุมชนมาจัดจำหน่าย ณ ตลาดราชภัฏในวันพุธสัปดาห์แรกของทุกเดือน โดยมีนักศึกษาวิศวกรสังคมช่วยในการจำหน่ายสินค้าชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 4.29 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เมนูอาหารจากสมุนไพรท้องถิ่น

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 อนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรพื้นบ้าน ตำรับยา การบำบัดรักษาจากปราชญ์ชุมชนและหมอเมือง การให้บริการด้านการแพทย์แผนไทย

การดำเนินงานทีมวิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ การอนุรักษ์องค์ความรู้ และการสืบทอดภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรพื้นบ้าน ตำรับยา การบำบัดรักษา โดยได้สำรวจและสัมภาษณ์หมอเมือง หรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีประสบการณ์ในการดูแลรักษาสุขภาพให้คนในพื้นที่อำเภอเถินและอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ดังนี้

การอนุรักษ์องค์ความรู้ ทีมวิจัยเริ่มจากการสำรวจหมอเมือง หรือปราชญ์ชาวบ้าน ที่ชุมชนให้การยอมรับและได้ประสานกับ รพ.สต. เพื่อชี้เป้า เนื่องจากกลุ่มหมอเมืองทำงานร่วมกับ รพ.สต.ในพื้นที่ในเรื่องการให้บริการด้านการแพทย์แผนไทย จากการสำรวจ และการสัมภาษณ์หมอเมือง พบว่าปัจจุบันยังคงมีหมอเมืองที่ได้อนุรักษ์ สืบทอดองค์ความรู้จากตำรับยาพื้นบ้าน จำนวน 9 คน ดังมีรายชื่อ ดังนี้

ตารางที่ 4.32 แสดงรายชื่อปราชญ์ชุมชน-หมอเมือง

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	อายุ	ความเชี่ยวชาญด้านการปรุงยา/การรักษา
ปราชญ์ชุมชนและหมอเมือง ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง			
1	นายวงศ์มา อุ่นคำ	68	ปรุงยาควาญช้าง สมุนไพร 108 อย่าง การรักษางูสวัด รักษาโรคริดสีดวง และรักษามะเร็ง โดยใช้ "ปั๊บสา" (ตำราโบราณล้านนา) ควบคู่กับการมนต์คาถา
2	นางรักษ์ ปิงธิ	64	เการใช้สมุนไพรแก้ปัญหามดลูกหย่อนคล้อยและตกขาว โดยใช้ตำรับยาต้มจากหญ้าถอดบ้อง หญ้ารีแพร์ รากหญ้าคา ไพล มะค่าหด และไมยราบ
3	นางบุญส่วน บุญเรือง	77	หมอตำแย มีความรู้ด้านการอยู่ไฟและการอบสมุนไพรแม่หลังคลอด เพื่อขับน้ำคาวปลาและบำรุงผิวพรรณ
4	นายสุธรรม เทือกจันคำ	88	เชี่ยวชาญตำรับยาบำรุงธาตุทั้ง 5 (ดิน-ชะพลู, อากาศ-ขิง, น้ำ-ดีปลี, ลม-จะค้าน, ไฟ-เจตมูลเพลิงแดง) เป็นปราชญ์ที่มีวุฒิบัตรหมอพื้นบ้าน
5	นายสมบัติ วงค์ใจจา	69	การปรุงสมุนไพรป้องกันฟันผุ (ใช้เปลือกมะหาด เปลือกแจะ หมาก พลู ปูนแดง) และยาห้ามเลือดจากต้นไผ่หรือสาบเสือ
6	นางนิรันดร์ เสาปันนา	69	ปรุงยาแก้ปวดประจำเดือน และตำรับยาบำรุงเลือดหลังคลอด
ปราชญ์ชุมชนและหมอเมือง ตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง			
7	นายทา สุทะปา	99	การทำยาดองสมุนไพร 14 ชนิด (ยาอายุวัฒนะ) เช่น หัวข้าวเย็นเหนือ-ใต้ ฮ่อสะพายควาย กำลังช้างสาร ช่วยบำรุงร่างกายและระบบไหลเวียนโลหิต
8	พระสมุห์นันทวัฒน์ ฐิติวุฑฺโฒ เจ้าอาวาสวัดแม่ติว-ทุ่งตุ่น	69	เชี่ยวชาญพิธีกรรม และการรักษาสุขภาพด้วยการ **"ย่ำขาง"** ซึ่งใช้ความร้อนจากเปลวไฟและเท้าเหยียบน้ำมันสมุนไพรนวดบำบัดอาการบอบช้ำ เคล็ดขัดยอก
9	นายวิษณุกร ทรายแก้ว	69	เชี่ยวชาญอักษรล้านนา (เพื่ออ่านปั๊บสา) พิธีกรรมฮ้องขวัญ (สู่ขวัญ) การสักยาเข้าตัว และศาสตร์การบูชาเทียนเพื่อต่อชะตา

วิธีการอนุรักษ์องค์ความรู้ ทีมวิจัย ได้ใช้วิธีการ ดังนี้

1. การจัดการความรู้ (KM) โดยการถอดบทเรียนจาก "ตำรับยาพื้นบ้าน" และวิธีการใช้สมุนไพรเพื่อจัดทำเป็นชุดความรู้ตำรับสมุนไพรเฉพาะถิ่นและคู่มือการผลิต ให้คนในชุมชนนำไปต่อยอดได้ถูกต้องตามหลักวิชาการ

2. การพัฒนาหลักสูตร โดยจัดทำหลักสูตรการดูแลสุขภาพเบื้องต้นด้วยแพทย์แผนไทย (จำนวน 120 ชั่วโมง /ยังไม่แล้วเสร็จอยู่ระหว่างดำเนินการ) และหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแม่มอก รุ่นที่ 2 ซึ่งบรรจุวิชาด้านสุขภาพกาย-จิต และวัฒนธรรมประเพณี

3. จัดทำศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการนวดคลายเส้น นวดน้ำมัน สมุนไพร การตอกเส้น

การแช่เท้า และการย่ำขาง

การสืบทอดภูมิปัญญา ทีมวิจัยได้ถอดองค์ความรู้ด้านการรักษาสุขภาพจากตำรับยาพื้นบ้าน ปั๊บสา ซึ่งเป็นเอกสารโบราณที่เขียนด้วยตัวหนังสือล้านนา บันทึกตำรายาสมุนไพร ยันต์ และคาถา ที่หมอเหมืองและปราชญ์ ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ให้อยู่ในรูปแบบของ เอกสาร และการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งศึกษาดูงาน

การดำเนินการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้าน พืชสมุนไพรพื้นบ้าน ตำรับยา การบำบัดรักษาจากปราชญ์ชุมชนและหมอเมือง การให้บริการด้านการแพทย์แผนไทย ทีมวิจัยได้ดำเนินการร่วมกับ รพ.ศต. ให้ รพ.สต.เป็นศูนย์การเรียนรู้ และทำหน้าที่เป็นภาคีหลัก รวมถึงการเป็นพี่เลี้ยงในการถ่ายทอดความรู้เรื่องสรรพคุณสมุนไพร การทำลูกประคบ ยาอบตัว และผลิตภัณฑ์สุขภาพเบื้องต้นให้แก่ชุมชน

ด้านกลไกและภาคีความร่วมมือ ทีมวิจัยได้เคราะห์กลุ่ม Stakeholder ที่เกี่ยวข้องในโซ่อุปทาน “การยกระดับสมุนไพรสู่การบริการสุขภาพ/การแพทย์แผนไทยโดยการร่วมมือกับ อบจ. ลำปาง” เพื่อการพัฒนาพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย และวางแผนการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของ Key actor, Local business, New players, Key Buyers ผู้ประกอบการในพื้นที่ รวมถึงกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยการนำครัวเรือนเป้าหมายและผู้สูงอายุในพื้นที่เข้ามาอยู่ในห่วงโซ่สมุนไพร โดยมีเครือข่ายความร่วมมือ ที่เป็นกลุ่ม Stakeholder ดังนี้

ตารางที่ 4.33 แสดงการวิเคราะห์กลุ่ม Stakeholder Register

Stakeholder	ประเภท	บทบาท	ความต้องการ/ความคาดหวัง	อิทธิพลต่อการทำงานให้บรรลุ	ระดับความสำคัญ	กลยุทธ์การจัดการ
กลไกระดับจังหวัด						
1) หน่วยงานภาครัฐ						
องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.)	หลัก	- สนับสนุนเชิงนโยบาย -ปฏิบัติหน้าที่ตามพันธกิจ	- ส่งเสริมและยกระดับรายได้เพื่อสร้างอาชีพการปลูกสมุนไพรให้กับกลุ่มคนยากจนในพื้นที่ -สนับสนุนด้านนโยบายและการวางแผนการให้บริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยผ่านการทำงานของ รพ.สต.ที่อยู่ภายใต้สังกัด -ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเพื่อยกระดับรายได้ให้กับกลุ่มคนยากจนในพื้นที่	สูง	สูง	- มีการบูรณาการแผนยุทธศาสตร์และทิศทางการทำงานร่วมกับ มหาวิทยาลัย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และเชื่อมโยงสู่กลไกภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในชุมชน - ส่งเสริมให้ภาคีและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์กรภาคประชาชน ให้มีความเข้มแข็งและส่งเสริมการขับเคลื่อนกิจกรรมปลูกสมุนไพร การให้บริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน
หน่วยงานตามภารกิจ (Function) เช่น พช./พมจ./สสจ./องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเถิน และอำเภอห้างฉัตร	หลัก	- ผู้สนับสนุน - ผู้รับผลประโยชน์	- เป็นพันธกิจขององค์กรที่ต้องดำเนินการอยู่แล้วตามแผนปฏิบัติราชการ	ปานกลาง	ปานกลาง	- มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการทำกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย - ประชุมแลกเปลี่ยนกับหน่วยงาน ขับเคลื่อนการทำกิจกรรมร่วมกัน
นักวิจัย	หลัก	ออกแบบกระบวนการการดำเนินโครงการ	กลุ่มเป้าหมายมีรายได้เพิ่มมากขึ้น	สูง	สูง	- ออกแบบ ขับเคลื่อนงานวิจัยให้บรรลุเป้าหมาย - ประสานความร่วมมือกับพื้นที่เป้าหมาทย - สื่อสารกับผู้นำชุมชนหรือตัวแทนชุมชนในการขับเคลื่อนโครงการกับหน่วยงานทุกภาคส่วน
คนจนเป้าหมาย	หลัก	ผู้รับประโยชน์จาก	การได้รับความช่วยเหลือ สนับสนุนด้านการ	สูง	สูง	- ให้คนจนกลุ่มเป้าหมายที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการเลือกการส่ง

Stakeholder	ประเภท	บทบาท	ความต้องการ/ความคาดหวัง	อิทธิพลต่อการทำงานให้บรรลุ	ระดับความสำคัญ	กลยุทธ์การจัดการ
		โครงการวิจัย	ส่งเสริมอาชีพมีรายได้เพิ่มขึ้น			เสริมอาชีพเอง - การมีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการโมเดลแก้จน
สื่อมวลชน	รอง	เผยแพร่ข้อมูลการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อต่าง ๆ	- ต้องการนำเสนอข้อมูลและนำเสนอข่าวเกี่ยวกับสินค้า/ผลิตภัณฑ์ และการดำเนินโครงการ - เป็นประโยชน์ต่อโครงการวิจัยและสาธารณะ	ปานกลาง	ปานกลาง	- สื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับสินค้า/ผลิตภัณฑ์ และการดำเนินงานของโครงการ - จัดกิจกรรมศึกษาดูงานเพื่อให้สื่อมวลชนชมการผลิตยาดมสมุนไพรส้มเกลี้ยง
กลไกระดับพื้นที่						
1) หน่วยงานภาครัฐ/รัฐวิสาหกิจธุรกิจ และภาคประชาสังคม						
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด	รอง	- สนับสนุนเชิงนโยบาย เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ - เป็นหน่วยงานสนับสนุนการขับเคลื่อนกิจกรรม	- สนับสนุนทางวิชาการ สนับสนุนด้านวิทยากร - พัฒนาระบบบริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน	สูง	สูง	- การประสานงาน กับหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลตำบล และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
สำนักงานสาธารณสุขระดับอำเภอ (สสอ.)	รอง	- เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ - เป็นหน่วยงานสนับสนุนการขับเคลื่อนกิจกรรมการแพทย์แผนไทย	- สนับสนุนทางวิชาการ สนับสนุนด้านวิทยากร - จัดสร้างระบบบริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน	สูง	สูง	- ประสานแผนงานเชิงยุทธศาสตร์ระหว่าง อบจ. สสอ. สสจ. อปท. การส่งเสริมอาชีพการปลูกสมุนไพร การพัฒนาบุคลากรด้านการแพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้านรวมทั้งการจัดระบบบริการสุขภาพแบบผสมผสานในชุมชน เพื่อให้โอกาสในการเข้าถึงบริการสุขภาพแก่คนจนและประชากรเป้าหมายอย่างมีคุณภาพ
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) - บ้านข่วง - บ้านป่าเหียง - บ้านยางอ้อย	รอง	- สนับสนุนทางวิชาการ - มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรม	- มีระบบการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน - ถ่ายทอดองค์ความรู้การแปรรูปสมุนไพรให้เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อใช้ในการรักษาด้านแพทย์แผนไทย	ปานกลาง	สูง	- ขับเคลื่อนการทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายภาคประชาชน - มีการบูรณาการแผนยุทธศาสตร์จังหวัดและแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ในการส่งเสริมการปลูกแหล่งสมุนไพรและการบริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการ

Stakeholder	ประเภท	บทบาท	ความต้องการ/ความคาดหวัง	อิทธิพลต่อการทำงานให้บรรลุ	ระดับความสำคัญ	กลยุทธ์การจัดการ
- บ้านสันหลวง - บ้านห้วยเรียน - บ้านเหล่า						แพทย์พื้นบ้าน
สหกรณ์การเกษตรสมุนไพรตำบลแม่มอก จำกัด	รอง	สนับสนุนแหล่งผลิตและการแปรรูปของสมุนไพรในการดำเนินงานโครงการ	เป็นแหล่งรับซื้อ/รวบรวมสมุนไพรจากคนจนกลุ่มเป้าหมายเพื่อแปรรูปและส่งต่อไปยังตลาดต่าง ๆ	ปานกลาง	สูง	- ขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันในกิจกรรมส่งเสริมการปลูกและการแปรรูปสมุนไพรในโครงการ
เทศบาลตำบลแม่มอก	หลัก	- สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในโครงการ - บูรณาการกิจกรรมในโครงการเข้ากับการทำงานของพื้นที่ในการพัฒนากลุ่มคนจนเป้าหมายและผู้สูงอายุ	- หน่วยงานสนับสนุนการทำกิจกรรมของโครงการ พร้อมทั้งสามารถนำกิจกรรมของโครงการไปพัฒนาเป็นแผนปฏิบัติการของหน่วยงานในพื้นที่ในปีต่อไป	สูง	สูง	- ขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันในกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพของกลุ่มคนจนเป้าหมาย และผู้สูงอายุในพื้นที่
เทศบาลตำบลเมืองยาว	หลัก	หน่วยงาน สนับสนุนในพื้นที่ด้านการท่องเที่ยงเชิงสุขภาพ	เชื่อมต่อการทำงานเพื่อสามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่ได้	สูง	สูง	- ขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันในกิจกรรมส่งเสริมการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในโครงการ
เทศบาลตำบลเวียงตาล	หลัก	หน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่ด้านการปลูกสมุนไพร และพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ในการปลูกสมุนไพร	เชื่อต่อการทำงาน เพื่อให้ในพื้นที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งปลูกสมุนไพรที่มีคุณภาพได้	สูง	สูง	- ขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันในกิจกรรมส่งเสริมการปลูกสมุนไพรในโครงการ
ภาคีใหม่/ภาคีความร่วมมือ/หนุนเสริมการทำงาน						
1) หน่วยงานภาครัฐ						
หน่วยพิทักษ์ป่าห้วยเกี๋ยง	ใหม่	- หน่วยงานในพื้นที่	- สนับสนุนการทำดำเนินกิจกรรมของ	สูง	สูง	ให้หน่วยงานมาเป็นภาคีเครือข่ายงานกับโครงการวิจัย

Stakeholder	ประเภท	บทบาท	ความต้องการ/ความคาดหวัง	อิทธิพลต่อการทำงานให้บรรลุ	ระดับความสำคัญ	กลยุทธ์การจัดการ
		ดูแลอ่างเก็บน้ำห้วยเกี๋ยง - สถานที่จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	โครงการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ - พัฒนาพื้นที่ในหน่วยงานให้เป็นที่รู้จัก สามารถต้อนรับนักท่องเที่ยว และเพิ่มรายได้ในกับคนในพื้นที่ได้			
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาเมือง	ใหม่	- หน่วยงานต้นสังกัดของหน่วยพิทักษ์ป่าห้วยเกี๋ยง - ภาคีเครือข่ายใหม่ด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	- เชื่อมการทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ - สนับสนุนสถานที่และบุคลากรในการทำงาน/การจัดงานที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	สูง	สูง	กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
ศูนย์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เขตสุขภาพที่ 1 จังหวัดลำปาง	ใหม่	ภาคีเครือข่ายใหม่ด้านการแพทย์แผนไทย และการบริการสุขภาพ	- เชื่อมการทำงานด้านการแพทย์แผนไทยและการให้บริการสุขภาพ - หน่วยงานปลายน้ำที่จะสามารถรับซื้อผลิตภัณฑ์แปรรูปสมุนไพรที่เกิดขึ้นในโครงการ	ปานกลาง	ปานกลาง	ประสานงานเป็นภาคีเครือข่ายในการช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย
2) กลุ่มภาคเอกชน/ภาคธุรกิจ/รัฐวิสาหกิจ						
บ้ปานหมอจันทร์สมุนไพร	รอง	ความรู้ด้านการใช้สมุนไพร	นำความรู้ด้านสมุนไพรมาเผยแพร่ และนำไปใช้ประโยชน์	สูง	สูง	การเก็บข้อมูลด้านสมุนไพร การแพทย์แผนไทย และนำมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้
3) หน่วยงานภาคประชาสังคม						
เครือข่ายสมาคมแพทย์แผนไทย	หลัก	- ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรท้องถิ่น - ส่งเสริมบทบาทและพัฒนาศักยภาพของแพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้าน	- เกิดความร่วมมือในบริการสุขภาพและการดูแลสุขภาพแบบผสมผสานของประชาชนระหว่างภาครัฐและเครือข่ายการแพทย์แผนไทย - มีเครือข่ายการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านที่ที่เป็นระบบ มีความชัดเจน	ปานกลาง	สูง	- ส่งเสริมบทบาท และพัฒนาศักยภาพของบุคลากรการแพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้านในจังหวัดลำปาง - ร่วมมือกับการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในการจัดบริการสุขภาพแบบผสมผสาน - รวบรวม ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านและองค์ความรู้หมอพื้นบ้านในจังหวัดลำปาง

Stakeholder	ประเภท	บทบาท	ความต้องการ/ความคาดหวัง	อิทธิพลต่อการทำงานให้บรรลุ	ระดับความสำคัญ	กลยุทธ์การจัดการ
		- เป็นที่ปรึกษาและให้ข้อเสนอแนะการบริการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน				
กลุ่มวิสาหกิจชุมชนไทย-ยวนคนเมือง	ใหม่	รวบรวมกลุ่มคนจนเป้าหมายเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมแปรรูปสมุนไพร แล้วจัดจำหน่ายในนามของกลุ่ม	กลุ่มที่จะสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนจนกลุ่มเป้าหมายได้	สูง	สูง	- ประสานงานเป็นภาคีเครือข่ายในการช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย - กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของโครงการ
วิสาหกิจชุมชนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการเกษตรบ้านสะพานหิน	ใหม่	รวบรวมกลุ่มคนจนเป้าหมายเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมเมนูอาชีพ แล้วจัดจำหน่ายในนามของกลุ่ม	กลุ่มที่จะสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนจนกลุ่มเป้าหมายได้	สูง	สูง	- ประสานงานเป็นภาคีเครือข่ายในการช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย - กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของโครงการ
บริษัท เชียงดาวเฮิร์บ จำกัด	ใหม่	ผู้รับจ้างการผลิตสินค้า	นำวัตถุดิบจากพื้นที่เป้าหมายในการผลิตสินค้า	สูง	สูง	ผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของตลาดทั้งในและต่างประเทศ

สรุปภาพรวมการดำเนินโครงการ จากการดำเนินงานโครงการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพร เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่อำเภอเถินและอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง โดยการบูรณาการความร่วมมือระหว่างทีมวิจัย และเครือข่ายภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน จำนวน 509 ครัวเรือน ให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ทีมวิจัยได้วางแผนการพัฒนาตลอดห่วงโซ่คุณค่า ตั้งแต่การตรวจวิเคราะห์คุณภาพดินและการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์สุขภาพตามมาตรฐาน ไปจนถึงการเชื่อมโยงกับ บริการแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ นอกจากนี้ยังเน้นการ อนุรักษ์ภูมิปัญญาหมอเมือง และการถอดบทเรียนตำรับยาพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมทักษะอาชีพที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุ ผลการดำเนินงานสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ นวัตกรรมและเทคโนโลยี มาเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างโมเดลแก้จนที่สามารถวัดผลสำเร็จได้จริงทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ผลลัพธ์รายได้และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครัวเรือนยากจน คือ คนจนมีรายได้เพิ่มขึ้น โดย เฉลี่ยร้อยละ 20.39 เฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 4,028 บาท โดยมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้มาจากการเข้าร่วมห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพร ตั้งแต่การปลูกสมุนไพรอินทรีย์ส่งให้วิสาหกิจชุมชน การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพร และการทำเมนูอาชีพเสริมต่าง ๆ **ความเปลี่ยนแปลงด้านทักษะและอาชีพ** พบว่า (1) จนได้รับการยกระดับสู่ "ผู้ประกอบการชุมชน" โดยมีกลุ่มเป้าหมายบางคนเปลี่ยนสถานะจาก "ผู้รอรับการสงเคราะห์" มาเป็น "ผู้ผลิต" ในห่วงโซ่คุณค่า (Pro-Poor Value Chain) (2) เกิดการพัฒนาทักษะใหม่ คนจนมีความรู้และทักษะในการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ เช่น การตรวจวิเคราะห์คุณภาพดิน การเพาะปลูกระบบอินทรีย์ และเทคนิคการสกัดสาระสำคัญด้วยวิธีอย่างง่าย (3) มีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากตัวสมุนไพร คือพัฒนาจากการขายวัตถุดิบสดเพียงอย่างเดียว มาเป็นการแปรรูปเป็น "เมนูอาชีพ" ที่หลากหลาย เช่น ไส้อั่วสมุนไพร สเปรย์ไล่ยุง ยาหม่องแท่ง และสบู่สมุนไพร ซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าสินค้าและยืดอายุการเก็บรักษา มีการจัดทำและการ และ (4) การขยายช่องทางการตลาด ซึ่งทำให้มีตลาดที่กว้างขึ้น ทั้งตลาดภายในชุมชน ตลาดออนไลน์ (Line/Facebook) และการส่งผลิตภัณฑ์ไปวางจำหน่ายในแหล่งท่องเที่ยวหรือแลนด์มาร์คสำคัญ เช่น ลำปางเกตเวย์ **การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมทางการเงินและคุณภาพชีวิต** พบว่า (1) คนจนรู้และเข้าใจการบริหารการเงิน (Financial Literacy) โดยครัวเรือนเรียนรู้วิธีการทำ บัญชีรายรับ-รายจ่าย ทำให้สามารถแยกแยะรายจ่ายที่จำเป็นออกจากรายจ่ายฟุ่มเฟือยได้ชัดเจนขึ้น (2) เกิดพฤติกรรมการออมเงินที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการออมเงินแบบเดิม มาเป็น การออมในรูปแบบ "หุ้นส่วนอาชีพ" หรือหุ้นสมาชิกกลุ่มอาชีพ ซึ่งเป็นการสร้างทุนหมุนเวียนและการปันผลกำไรกลับคืนสู่สมาชิก และ (3) การลดรายจ่าย คนจนสามารถลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้จากการปลูกสมุนไพร ไว้ใช้เอง และการทำผลิตภัณฑ์อุปโภคใช้เอง เช่น น้ำยาล้างจานมะกรูด เป็นต้น **ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและจิตสำนึก** พบว่า (1) ความไว้วางใจและการรวมกลุ่ม คนจนเกิดการทลายกำแพงความไม่กล้าและสร้างความไว้วางใจในการทำงานร่วมกับนักวิจัยและผู้นำชุมชน นำไปสู่การรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง เช่น "กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนตำบลแม่มอก" (2) การยอมรับทางสังคม โดยกลุ่มเปราะบางได้รับการยอมรับมากขึ้นผ่านการเป็นผู้ผลิตสมุนไพรและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และ (3) การอนุรักษ์ภูมิปัญญา ชุมชนมีการสืบทอดและต่อยอด "ภูมิปัญญาหมอเมือง" และตำรับยาพื้นบ้านให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์มาตรฐาน สร้างความภาคภูมิใจและชื่อเสียงให้กับท้องถิ่น

ปัญหา อุปสรรค

จากการดำเนินงานพบว่า (1) ปัญหาหลักอยู่ที่ความพร้อมของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ที่พักโฮมสเตย์และสิ่งอำนวยความสะดวกหลายแห่งยังไม่เอื้อต่อความปลอดภัย เช่น ขาดราวจับ ทางลาด อุปกรณ์ช่วยเหลือผู้สูงอายุ และอุปกรณ์ปฐมพยาบาลฉุกเฉิน ส่งผลให้ยังไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ (2) รูปแบบการท่องเที่ยวยังขาด

ความโดดเด่นและยังไม่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มสุขภาพมากนัก กิจกรรมส่วนใหญ่ยังเป็นการท่องเที่ยวแบบทั่วไป ขณะที่ผลิตภัณฑ์สมุนไพรและบริการด้านสุขภาพยังขาดข้อมูลทางวิทยาศาสตร์มารองรับประสิทธิภาพและความปลอดภัย จึงส่งผลต่อความน่าเชื่อถือและโอกาสในการขยายตลาดกลุ่มนักท่องเที่ยวคุณภาพ

แนวทางแก้ไขปัญหา

การแก้ไขปัญหาได้ดำเนินการดังนี้ (1) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพควรดำเนินควบคู่กับการยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยวและที่พักชุมชน โดยเฉพาะการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุและนักท่องเที่ยวกลุ่มสุขภาพ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของชุมชน (2) ควรพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวคุณภาพ โดยเน้นกิจกรรมเชิงสุขภาพ วิถีวัฒนธรรม และการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งสนับสนุนการวิจัยเพื่อสร้างหลักฐานเชิงวิทยาศาสตร์รองรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรและบริการสุขภาพ ซึ่งจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือ ยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะต่อ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.ลำปาง) เพื่อยกระดับและขับเคลื่อนโมเดลแก้จนด้วยสมุนไพรและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้เกิดความยั่งยืน มีดังนี้

1. การยกระดับระบบบริการสาธารณสุขและโรงพยาบาลสุขภาพตำบล (รพ.สต.)

1.1 เร่งสนับสนุนงบประมาณและอุปกรณ์: ควรเร่งติดตามและจัดสรรงบประมาณสำหรับจัดซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์แผนไทยที่ยังขาดแคลนให้แก่ รพ.สต. ในสังกัด เพื่อให้สามารถเปิดให้บริการได้อย่างเต็มศักยภาพ

1.2 บริหารจัดการพื้นที่บริการ: ทำการสำรวจพื้นที่จริงของ รพ.สต. แต่ละแห่งเพื่อประเมินและวางแผนปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะสมกับการบริการแพทย์แผนไทย ซึ่งปัจจุบันพบว่าหลายแห่งยังมีพื้นที่ไม่เพียงพอ

1.3 พัฒนาศูนย์บริการระดับปฐมภูมิ: สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์บริการแพทย์แผนไทยในระดับพื้นที่ (เช่น พื้นที่โรงเรียนเก่าที่ไม่ได้ใช้งาน) เพื่อเพิ่มการเข้าถึงบริการของกลุ่มผู้สูงอายุและประชากรเป้าหมาย

2. การปลดล็อกมาตรฐานผลิตภัณฑ์และห่วงโซ่การผลิต

2.1 สร้างโรงงานยามาตรฐาน: เร่งผลักดันการจัดสร้างโรงงานผลิตยามาตรฐานของ อบจ. หรือร่วมมือกับภาคเอกชนเพื่อพัฒนาโรงงานยาในสังกัด เพื่อรองรับการนำวัตถุดิบสมุนไพรจากครัวเรือนยากจนมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้มาตรฐานตามข้อบังคับ

2.2 พัฒนากลไกการรับซื้อวัตถุดิบ: กำหนดแนวทางให้ รพ.สต. เป็นหน่วยงานหลักในการรับซื้อวัตถุดิบสมุนไพร (เช่น ไพล ขมิ้นชัน ตะไคร้หอม) จากกลุ่มคนจนเป้าหมายโดยตรง เพื่อสร้างรายได้ที่แน่นอนให้กับชุมชน

2.3 พัฒนาระบบการจัดซื้อจัดจ้าง: ปรับปรุงกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างอุปกรณ์และวัตถุดิบสมุนไพรให้มีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และเอื้อต่อการสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน

3. การพัฒนาบุคลากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1 สนับสนุนการฝึกอบรม: จัดสรรงบประมาณหรือเงินบำรุงเพื่อพัฒนาศักยภาพของแพทย์แผนไทยในสังกัด อบจ. ให้ได้รับการอบรมเพิ่มเติมโดยไม่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเอง

3.2 การขึ้นทะเบียนหมอพื้นบ้าน: ผลักดันให้มีการขึ้นทะเบียนหมอพื้นบ้านอย่างเป็นรูปธรรม และสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดตำรับยาและวิธีการรักษาแบบดั้งเดิม

4. การส่งเสริมการตลาดและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

4.1 ใช้ประโยชน์จาก "ลำปางเกตเวย์": พัฒนาลำปางเกตเวย์ให้เป็นศูนย์กลางการกระจายสินค้าสมุนไพรและของที่ระลึกจาก 13 อำเภอ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มเปราะบางและผู้สูงอายุ

4.2 เชื่อมโยงยุทธศาสตร์จังหวัด: บรรจุโมเดลสมุนไพรแก้จนและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเข้าไว้ในแผนพัฒนาจังหวัดและยุทธศาสตร์ของ อบจ.ลำปาง เพื่อให้เกิดการสนับสนุนทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง

4.3 จัดมหกรรมสมุนไพร: ร่วมกับภาคีเครือข่ายจัดงานมหกรรมสมุนไพรจังหวัดลำปางอย่างสม่ำเสมอ เพื่อใช้เป็นช่องทางหลักในการประชาสัมพันธ์และขยายตลาดสินค้าชุมชน

5. การบริหารจัดการเชิงระบบ

5.1 ระบบบริหารจัดการกลาง: พัฒนาระบบไอทีหรือซอฟต์แวร์สำหรับการบริหารโครงการ และการจองบริการท่องเที่ยว/โฮมสเตย์ เพื่อให้เกิดการปันผลรายได้สู่ครัวเรือนยากจนอย่างเป็นธรรมและโปร่งใส

5.2 บูรณาการความร่วมมือ: ทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาชน เพื่อสร้างห่วงโซ่คุณค่าที่มุ่งเน้นประโยชน์แก่คนจน (Pro-Poor Value Chain) อย่างแท้จริง

ตารางที่ 4.34 แสดงการสรุปผลการดำเนินงานรายกิจกรรม โครงการการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่บริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Pro-Poor Value Chain)

โครงการการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่บริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				**ผลที่เกิดขึ้นจริง**
กิจกรรม **(ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)**	Output	Outcome	Impact	
กิจกรรมที่ 1: แผนงานบริหารจัดการ	ได้แผนบริหารจัดการโครงการ เกิดโครงสร้างทีมงาน และบทบาทหน้าที่ชัดเจน และมีแผนบูรณาการภาคีเครือข่าย	การดำเนินงานเป็นระบบและมีทิศทางเดียวกัน โดยมีหน่วยงานและชุมชนทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ การติดตามประเมินผลมีความต่อเนื่อง	เพิ่มประสิทธิภาพการขับเคลื่อนโครงการ เกิดกลไกการบริหารจัดการในระดับพื้นที่อย่างยั่งยืน และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก	มีแผนงานที่ใช้ขับเคลื่อนการดำเนินงาน เกิดการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วน และการดำเนินงานเป็นไปตามกรอบแผนที่กำหนดไว้
กิจกรรมที่ 2: การปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์	1. ส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรในรั้วบ้านพร้อมให้ความรู้โดยการอบรมการปลูกและการดูแลรักษาโดยมีชนิดของพืชสมุนไพรได้แก่ ไพร (ปูเลย), ข่าแดง, ข่า, ขมิ้นชัน,ตะไคร้, ตะไคร้หอม, ขิง, ต้นกระดูกไก่ดำ 2. ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มกันปลูกพืชสมุนไพรแปลงใหญ่ในแปลงสาธิต โดยขณะนี้มีการรวมกลุ่มทั้งหมด 5 กลุ่ม - กลุ่มป่าไคร้เหนือ -กลุ่มคอกหนองนา แม่มอก -กลุ่มศาลารวมใจ แม่มอก -กลุ่มสมุนไพร บ.ยางอ้อยใต้	1. กลุ่มเป้าหมายลดรายจ่ายและมีรายได้เพิ่มคนจนในพื้นที่สามารถเข้าร่วมในห่วงโซ่คุณค่าการปลูกพืชสมุนไพรและมีรายได้เพิ่มขึ้น เช่น จากการจ้างงานในการขุดหัวสมุนไพรเพื่อขยายและหมุนเวียนพื้นที่ปลูก 2. ชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง: "ด้านการปลูกพืชสมุนไพรในแปลงสาธิตหรือแปลงใหญ่และมีระบบการบริหารจัดการการดูแล รดน้ำ พรวนดิน ถอนหญ้า และรับขุด,ตัดหัวสมุนไพรไปจำหน่าย	1. ยกระดับคุณภาพชีวิตและแก้ปัญหาความยากจน: ครัวเรือนเป้าหมายมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 20.39 ซึ่งจะช่วยให้หลุดพ้นจากความยากจนและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 2. เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน: เกิดการหมุนเวียนเศรษฐกิจในพื้นที่และชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองด้านการเกษตรและการปลูกพืชสมุนไพรได้ในระยะยาว 3.ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน, ตำบลหนองหล่ม, ตำบลเวียงตาล และตำบลนางแล อำเภอห้างฉัตร เป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งปลูกและผลิตสมุนไพรที่มี	1. กลุ่มเป้าหมายมีการปลูกพืชสมุนไพรและเพิ่มจำนวนและชนิดของสมุนไพรที่ตรงต่อความต้องการของตลาดสมุนไพรและอาหารแปรรูปจากสมุนไพร รวมทั้งสิ้น 509 ครัวเรือน 2. มีการจัดตั้งกลุ่ม สมุนไพรแปลงใหญ่ทั้งหมด 5 กลุ่ม ดังนี้ (1) กลุ่มป่าไคร้เหนือ (2) กลุ่มคอกหนองนา แม่มอก (3) กลุ่มศาลารวมใจ แม่มอก (4) กลุ่มสมุนไพร บ้านยางอ้อยใต้ (5) กลุ่มสวนป่านางแล บ้านนางแล

โครงการการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่บริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม (ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)	Output	Outcome	Impact	
	-กลุ่มสวนป่านางแล บ.นางแล 3. การตรวจวิเคราะห์ดินสำหรับเกษตรกร		คุณภาพ	
กิจกรรมที่ 3: การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพร การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่และการตลาด	1. มีการแปรรูปสมุนไพรในพื้นที่เป้าหมายให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถจำหน่ายและเป็นที่ต้องการของตลาด 2. เกิดเทคโนโลยี องค์ความรู้ จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรในพื้นที่ 3. เกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดการผลิตผลิตภัณฑ์	ชุมชนมีทักษะการแปรรูป และเพิ่มมูลค่าของสินค้า โดยผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรที่ได้ มีความหลายหลาย ตอบโจทย์ของตลาดมากขึ้น และเข้าถึงช่องทางการตลาดที่หลากหลายมากขึ้น	เกิดการรวมกลุ่มในการผลิตสินค้าสมุนไพร เพิ่มรายได้ให้ครัวเรือนเป้าหมาย สร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน และยกระดับสู่เศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์	เกิด 5 เทคโนโลยี และ 21 องค์ความรู้จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรในพื้นที่ มีผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายได้จริง เกิดรายได้จากการจำหน่าย สร้างรายได้เพิ่มให้กับครัวเรือนเป้าหมายตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ
กิจกรรมที่ 4: การบริการแพทย์แผนไทย การรักษาของหมอพื้นบ้าน	เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีฐานข้อมูลหมอพื้นบ้าน และผู้ให้บริการการแพทย์แผนไทย และมีการจัดบริการสุขภาพในชุมชน	ประชาชนเข้าถึงบริการสุขภาพทางเลือกได้มากขึ้น ลดเวลาในการเดินทาง และลดค่าใช้จ่ายด้านการรับบริการด้านสุขภาพ รวมไปถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการสืบทอด	สามารถยกระดับสุขภาวะของคนในชุมชน สร้างความเข้มแข็งด้านสุขภาพ แลพเพิ่มคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น	มีการให้บริการจริงในพื้นที่ ประชาชนให้ความสนใจเข้ารับบริการมากขึ้น และเกิดการยอมรับในระดับชุมชน
กิจกรรมที่ 5: การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	เกิดเส้นทาง และกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มีจุดเรียนรู้ด้านสมุนไพรและสุขภาพ รวมถึงการพัฒนาแหล่ง	ชุมชนมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว เกิดการเชื่อมโยงเศรษฐกิจในพื้นที่ และเพิ่มการรับรู้ของชุมชนในวง	สร้างรายได้จากการท่องเที่ยว เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ และยกระดับภาพลักษณ์ชุมชน ให้เป็นชุมชน	1. เกิดการจัดตั้ง "กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนตำบลแม่มอก" ที่มีโครงสร้างและหน้าที่ชัดเจน

โครงการการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่บริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม (ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)	Output	Outcome	Impact	
	ท่องเที่ยวชุมชน	กว้าง	ท่องเที่ยวมากขึ้น	2. เกิดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จำนวน 2 เส้นทาง ที่ได้รับการออกแบบและทดสอบแล้ว 3. เกิดการพัฒนาภาคีเครือข่าย และตัวแทนชุมชนด้านการ นักสื่อความหมาย จำนวน 20 คน 4. เกิดผลิตภัณฑ์ชุมชนของที่ระลึกใหม่ คือ ผลิตภัณฑ์สมุนไพร (ครีมอาบน้ำ, แชมพู) ตะกร้าสานเส้นพลาสติก 5. เกิดสื่อประชาสัมพันธ์: มีการจัดทำเพจ Facebook: ท่องเที่ยวชุมชนตำบลแม่มอก
กิจกรรมที่ 6: เมนูอาชีพ	เกิดชุดเมนูอาชีพจากสมุนไพร การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และมีการถ่ายทอดทักษะอาชีพให้กับครัวเรือนเป้าหมาย รวมถึงเกิดต้นแบบเมนูอาชีพในพื้นที่	ครัวเรือนเป้าหมายมีทางเลือกอาชีพเพิ่มขึ้น สามารถนำไปประกอบอาชีพได้จริง ลดการพึ่งพารายได้ทางเดียวจากภาคเกษตรกรรม	เพิ่มรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ลดความยากจนระดับครัวเรือน สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน	ครัวเรือนเป้าหมายเลือกไปประกอบอาชีพได้จริง เกิดรายได้เสริมจากเมนูอาชีพ มีการต่อยอดและขยายผลในชุมชน

โครงการย่อย 3 “การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจน และยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง Area Based Industry)

ไผ่สามารถสร้างรายได้และอาชีพให้กับครัวเรือนยากจนเป้าหมายหรือกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและผู้ที่ต้องการหารายได้เสริมได้เนื่องจากเป็นพืชเศรษฐกิจท้องถิ่น **การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก**ด้วยการส่งเสริมการแปรรูปและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์จากไผ่ จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากและลดการพึ่งพาภายนอก **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ไผ่เป็นพืชที่มีการเจริญเติบโตเร็วและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย สภาพปัญหา (Pain Point) ของไผ่ที่พบเห็น คือ การจัดการกับเศษเหลือทิ้งจากการแปรรูปไผ่หรือขยะในการผลิตนั้นมีมากถึงวันละ 40- 50 ตัน/วัน ชุมชนมีการจัดการกับขยะเหล่านี้โดยขนไปขายให้กับลานรับซื้อในชุมชนราคาตันละ 400 บาท ถึงแม้ว่าขยะจากการผลิตจะสามารถขายได้แต่ชุมชนส่วนใหญ่เลือกที่จะกำจัดขยะด้วยการเผา หรือให้ฟรีกับรถที่มารับซื้อเพราะขยะมีปริมาณมากน้ำหนักเบา หากขนใส่รถกระบะ 4 ล้อ ได้ปริมาณเพียง 1 ตัน หรือคิดเป็นมูลค่า 500 บาท ในขณะที่ชุมชนมีโอกาส (Gain Piont) ที่จะเพิ่มมูลค่าจากการจัดการขยะหรือเศษเหลือทิ้งจากไผ่ได้ โดยขยะดังกล่าวสามารถนำไปผลิต ไบโอชาร์ (Biochar) และ ชีวมวลอัดแท่ง (Biomass Briquettes) เข้าสู่อุตสาหกรรมพลังงานทดแทน (Renewable Energy Industry) ใช้เป็นเชื้อเพลิงชีวภาพ (Biofuel) เพื่อทดแทนถ่านหินหรือฟืนใช้ในโรงไฟฟ้าชีวมวล (Biomass Power Plants) และระบบพลังงานความร้อนแบบชีวมวล อุตสาหกรรมเกษตรและสิ่งแวดล้อม (Agriculture & Environmental Industry) ใช้ไบโอชาร์เป็นสารปรับปรุงดิน ช่วยเพิ่มอินทรียวัตถุและความสามารถในการดูดซับสารอาหารของดิน ช่วยกักเก็บคาร์บอน ลดปัญหาภาวะโลกร้อน อุตสาหกรรมวัสดุคาร์บอน (Carbon Material Industry) ไบโอชาร์สามารถนำไปใช้ในอุตสาหกรรมวัสดุ เช่น ฟิลเตอร์กรองน้ำ กรองอากาศ หรือเป็นวัสดุตั้งต้นสำหรับผลิต Activated Carbon และอุตสาหกรรมของเสียและการจัดการขยะ (Waste Management Industry) ไบโอชาร์และชีวมวลอัดแท่งช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุเหลือใช้ เช่น เศษไผ่ ซังข้าวโพด แกลบ ฟาง ขี้เลื่อย หรือกากอ้อยได้ ทีมวิจัยจึงมองเห็นว่าหากมีการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ไปสู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ โดยใช้ขยะจากการแปรรูปไผ่อุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยการศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่จากทรัพยากรไผ่ และประเมินผลกระทบต่อการขจัดความยากจนและการยกระดับเศรษฐกิจของชุมชน ออกแบบและเสนอแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรไผ่ โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง ความเหลื่อมล้ำ และความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องการแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่นำไปสู่การสร้างโมเดลอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่จาก “ไผ่” เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การดำเนินงาน (1) เพื่อศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่จากทรัพยากรไผ่ และประเมินผลกระทบต่อการขจัดความยากจนและการยกระดับเศรษฐกิจของชุมชนในจังหวัดลำปางและ (2) เพื่อออกแบบและเสนอแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรไผ่ โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดลำปาง **พื้นที่ดำเนินการ** คือ ครัวเรือนยากจน จำนวน 9 ตำบล ได้แก่ ตำบลนาสัก ตำบลจางเหนือ ตำบลสบป้าด ตำบลบ้านดง ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ ตำบลบ้านหวด ตำบลบ้านอ้อน ตำบลบ้านร้อง อำเภองาว และตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม หลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ ใช้หลักการสำคัญ 3 ประการคือ (1) การประกอบอาชีพเกี่ยวกับไผ่ของคนในพื้นที่ โดยเลือกพื้นที่ที่มีการใช้ไผ่สร้างรายได้หลักอยู่แล้ว (2) ฐานข้อมูลความยากจน โดยเป็นพื้นที่ที่มีครัวเรือนยากจนตามฐานข้อมูล PPPConnext ในโครงการวิจัย และ (3) ความต่อเนื่องของการดำเนินโครงการ โดย

เป็นพื้นที่ที่ได้ดำเนินโครงการวิจัยต่อเนื่องมาจากปี พ.ศ. 2567 ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการขยายผลอย่างเป็นรูปธรรม **กลไกการดำเนินงาน** เป็นภาคีความร่วมมือที่เกิดจากการลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ได้ดำเนินการกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายใต้โครงการแก้จนในปีที่ผ่านมาเพื่อความเป็นรูปธรรมในการดำเนินการตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือที่ผ่านมา ประกอบด้วย **(1) กลไกเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และผู้นำชุมชน/**ท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ดำเนินการวิจัย องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นกลไกเชิงนโยบายที่จะร่วมดำเนินการในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจน การผลักดันเชิงนโยบายและงบประมาณทั้งในระหว่างการดำเนินการวิจัยและภายหลังการดำเนินงานวิจัยเพื่อความต่อเนื่องและยั่งยืน กลไกผู้นำชุมชน/ท้องถิ่น เป็นผู้นำชุมชนตามตำแหน่งและภาระหน้าที่ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (สอบต.) สมาชิกสภาจังหวัด (สจ.) ตลอดจนผู้นำทางความคิด เพื่อสร้างความมีส่วนร่วมในระดับชุมชน ท้องถิ่น และการผลักดันกิจกรรมในระดับชุมชน ท้องถิ่นไปสู่ระดับนโยบายในรูปแบบ (bottom up) ที่สามารถนำข้อมูล กระบวนการ นวัตกรรมในชุมชนขยายผลไปสู่นโยบายและการดำเนินการอย่างต่อเนื่องในระดับพื้นที่ ชุมชนต่อไปโดยมีผู้นำชุมชน/ท้องถิ่น เป็นกลไกในการขับเคลื่อน **(2) กลไกวิชาการ/มหาวิทยาลัย/สถาบันการศึกษา** เป็นกลไกทางด้านการถ่ายโอนองค์ความรู้และการสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรมทางความรู้จากหลากหลายสถาบัน องค์ความรู้ และศาสตร์เพื่อบูรณาการการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของคนจนและพื้นที่ และความเชี่ยวชาญของสถาบันวิชาการ อาทิ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยราชมงคลล้านนา ลำปาง และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ และ **(3) กลไกผู้ประกอบการ/เอกชน** เป็นกลุ่มทั้งในระดับต้นน้ำและปลายน้ำในการขยายผลทางด้านการตลาด และการพัฒนาองค์ความรู้ในการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและผู้บริโภคเพื่อการพัฒนาศักยภาพคนจนเป้าหมายในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีความสามารถทางการตลาดและสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์ อาทิ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย กฟผ. แม่เมาะ บริษัทโคโคลกรีนอุตสาหกรรมจำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัดไผ่เกื้อกูล สมาคมการค้าลิโอนาร์ไดต์และพลังงานทดแทน

ผลการศึกษา

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่จากทรัพยากรไผ่ และประเมินผลกระทบต่อการขจัดความยากจนและการยกระดับเศรษฐกิจของชุมชนในจังหวัดลำปาง

1. ผลการศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่จากทรัพยากรไผ่

การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่จากทรัพยากรไผ่ จังหวัดลำปางได้กำหนดทิศทางการพัฒนาที่ก้าวไกลภายใต้วิสัยทัศน์ “ลำปาง เมืองแห่งความสุข 2 มิติ (Livable & Smart City)” ซึ่งมุ่งเน้นการยกระดับจังหวัดให้เป็นเมืองน่าอยู่ ทันสมัย ควบคู่ไปกับการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า วิสัยทัศน์ดังกล่าวถูกขับเคลื่อนผ่านประเด็นการพัฒนาที่สำคัญหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการยกระดับหัตถอุตสาหกรรมบนฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์, การพัฒนาเกษตรแปรรูปมูลค่าสูงด้วยนวัตกรรม, และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งล้วนเป็นเป้าหมายที่สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชน การแสวงหา "เครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์" ที่สามารถตอบโจทย์การพัฒนาได้ทุกมิติและแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างตรงจุดจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง และ **"ไผ่"** ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เติบโตได้ดีในพื้นที่และมีความผูกพันกับวิถีชีวิตคนลำปางมาอย่างยาวนาน จึงเป็น 1 ใน 3 พืชยุทธศาสตร์ของจังหวัดลำปาง ได้ปรากฏขึ้นในฐานะคำตอบที่มีศักยภาพสูง ไผ่ไม่เพียงแต่เป็นพืชเศรษฐกิจที่สามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลากหลาย ตั้งแต่สินค้าอุปโภคบริโภคขั้นพื้นฐานไปจนถึง

วัสดุแห่งอนาคตและพลังงานสะอาด แต่ยังมีคุณูปการต่อระบบนิเวศ ช่วยฟื้นฟูสภาพดิน ป้องกันการพังทลายของหน้าดิน และดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถึงแม้ศักยภาพของไผ่จะเด่นชัด แต่ปัจจุบันการพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ในจังหวัดลำปางยังคงกระจัดกระจาย ขาดการบูรณาการตลอดห่วงโซ่มูลค่า ตั้งแต่การส่งเสริมการปลูกอย่างเป็นระบบ การแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ไปจนถึงการตลาดเชิงรุกที่สามารถเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวได้ **ช่องว่างสำคัญนี้คือ "การขาดพิมพ์เขียวและแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน"** ในการนำศักยภาพของทรัพยากรไผ่มาขับเคลื่อนให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมต่อการขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจชุมชน

จากการสำรวจข้อมูล และจัดประชุมร่วมกับผู้นำ แลกเปลี่ยน ถอดบทเรียน ในพื้นที่นำร่อง อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว และอำเภอแจ้ห่ม ศักยภาพของไผ่พืชมหัศจรรย์เพื่อเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดลำปาง พบว่า ด้านเศรษฐกิจ ไผ่เป็นวัตถุดิบสำหรับผลิตภัณฑ์หลากหลายประเภท เช่น **อาหาร** ได้แก่ หน่อไม้สดและแปรรูป (หน่อไม้อัดปี๊บ, ดอง, แห้ง) เป็นตลาดที่มีความต้องการสูง จำหน่ายในชุมชนผ่านคนกลางรวบรวม และส่งเข้าโรงงานแปรรูปในจังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน และส่งต่อไปยังภาคกลาง จังหวัดสุพรรณบุรี และปราจีนบุรี โดยผู้ประกอบการมีความต้องการปีละกว่า 3,000 ตัน **หัตถกรรมและเฟอร์นิเจอร์** แหล่งตลาดมีร้านที่รับซื้อสินค้าที่ผ่านการออกแบบแล้ว คือ ร้านบ้านสวนพัชรินทร์ ซึ่งเป็นโฮมลอร์ดสำหรับรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เครื่องจักสาน ตะกร้า เฟอร์นิเจอร์ดีไซน์ทันสมัย **การแปรรูปไผ่ไม้ตะเกียบ ไม้เสียบลูกชิ้น** สำหรับเข้าสู่อุตสาหกรรมในครัวเรือนคือการทำไม้ตะเกียบไม้เสียบลูกชิ้น กระจายอยู่ในตำบลนาสัก ตำบลจางเหนือ และตำบลสบป้าด อำเภอแม่เมาะ ตำบลบ้านอ้อน อำเภองาว และตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม มีพ่อค้าคนกลางได้รวบไม้นำไปขายให้กับโรงงานแปรรูปขั้นสุดท้ายในจังหวัดลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แพร่ พะเยา อุตรดิตถ์ **ไผ่ในฐานะพลังงาน**การผลิตถ่านจากวัสดุเหลือทิ้งในปี 2568 มีจำนวน 197 ครัวเรือน การประกอบอาชีพผลิตถ่านมีต้นทุนเฉลี่ย 2,700 บาทต่อครัวเรือน และรายได้สุทธิเฉลี่ยต่อครัวเรือน 3,637 บาทต่อปี อัตราผลตอบแทนต่อการลงทุน (ROI) เท่ากับ 1.35 แสดงให้เห็นถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในชุมชนนำมาสร้างรายได้ที่สามารถดำเนินการได้ทุกวัน **ด้านสิ่งแวดล้อม** ไผ่เป็นพืชที่ดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ดีกว่าต้นไม้ทั่วไป 3-4 เท่า การอนุรักษ์ดินและน้ำ ระบบรากที่หนาแน่นช่วยป้องกันการพังทลายของหน้าดินและช่วยรักษาความชุ่มชื้น ความยั่งยืน เป็นพืชที่เก็บเกี่ยวได้ใน 3-5 ปี โดยไม่ต้องปลูกใหม่ ทำให้เป็นทรัพยากรหมุนเวียนที่ยั่งยืนได้

การวิเคราะห์ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่ พบว่า (1) โอกาสจากศักยภาพของทรัพยากร ไผ่ในลำปาง มีความหลากหลายพันธุ์ เช่น ไผ่ซาง ไผ่ตง ไผ่เปาะ ไผ่รวก มีการปลูกทั้งในที่ดินเอกสารสิทธิ์และที่สาธารณะ มีวัสดุเหลือทิ้งจากไผ่ เช่น ผิวไม้ ข้อไม้ ขี้เลื่อย ใบไผ่แห้ง ยังใช้ไม่คุ้มค่า (2) โอกาสจากนวัตกรรมชุมชน มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีและนวัตกรรมหลายด้าน เช่น เตาผลิตถ่านไร้ควัน โรงเพาะเห็ดอัจฉริยะ ระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์ มีความรู้ด้านการแปรรูป เช่น หน่อไม้ ถ่าน ของใช้จักสานจากโครงการวิจัย (3) โอกาสทางการตลาดตลาดผลิตภัณฑ์ไผ่โตในกลุ่ม Green Lifestyle, Health, Eco-tourism ทั้งในประเทศและต่างประเทศ (4) โอกาสจากความร่วมมือในจังหวัด ภาครัฐ เอกชน และมหาวิทยาลัยในพื้นที่มีบทบาทในการสนับสนุนอย่างแข็งขัน และ (5) โอกาสต่อยอดระดับอุตสาหกรรมในพื้นที่ ได้แก่ อุตสาหกรรมพลังงานทดแทน อุตสาหกรรมอาหาร และอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ **การเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาจังหวัดลำปางและอำเภอ** การพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดและอำเภอในประเด็นดังนี้ **ประเด็นที่ 3 ยกระดับหัตถอุตสาหกรรม** บนพื้นฐานเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ โดยส่งเสริมการออกแบบผลิตภัณฑ์จากไผ่ให้ทันสมัย สร้างแบรนด์สินค้าหัตถกรรมไผ่ลำปาง เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น **ประเด็นที่ 4**

การพัฒนาเกษตรเชิงคุณภาพ เกษตรแปรรูปมูลค่าสูงโดยส่งเสริมการปลูกไผ่เศรษฐกิจ (เช่น ไผ่ซางหม่น, ไผ่ตงลืมแล้ง) เพื่อผลิตหน่อไม้คุณภาพสูง และแปรรูปเป็นสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่ม และ**ประเด็นที่ 5 การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ส่งเสริมการปลูกไผ่ในพื้นที่เสื่อมโทรม หรือพื้นที่ว่างเปล่า เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศ และใช้ไผ่เป็นวัตถุดิบทดแทนไม้และพลาสติก

จากการวิเคราะห์โอกาสและการเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาจังหวัดลำปางและอำเภอแม่เมาะ อำเภองาว และอำเภอแจ้ห่ม จึงมีแนวทางร่วมกันในการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ในปี 2568 – 2569 ในรูปแบบอุตสาหกรรมด้านพลังงานเนื่องจากจะเป็นการแก้ปัญหาในการจัดการวัสดุเหลือทิ้งให้เกิดประโยชน์สูงสุดและลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากการจัดการวัสดุเหลือทิ้งจากการเผาที่ไม่ถูกวิธี และสามารถนำไปสู่การขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปางในพื้นที่นำร่อง โดยร่วมกันพัฒนาโมเดลการสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ด้วยจักรวาลไผ่ พัฒนาเกษตรกรที่ยากจน สู่ Smart Farming เพาะปลูก ขยายพันธุ์ไผ่ และเกษตรกรรม พัฒนาโมเดลเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือนด้วยเมนูอาชีพ และส่งเสริม พัฒนาผลิตภัณฑ์ พัฒนาอาชีพ บนฐานทรัพยากรตามบริบทพื้นที่ พัฒนาโมเดลแก้จน Pro-poor Value Chain ด้วย ประเด็นเห็ดเศรษฐกิจเสริมรายได้ที่ใช้วัสดุเหลือทิ้งในกระบวนการแปรรูปไผ่และวัสดุทางการเกษตรอื่นๆมาเสริมให้เกิดการใช้ทรัพยากรหมุนเวียนอย่างคุ้มค่า พัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในอุตสาหกรรมไผ่และธุรกิจชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนวิถีไผ่ BAMBOO JOURNEY ร่วมกับแหล่งท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่จะพัฒนาเป็นของฝากของที่ระลึก และผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวอื่นๆ ตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ อำเภอแจ้ห่ม โดยใช้เส้นทางธรณีวิทยาเป็นฐาน บูรณาการร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองมาย องค์การบริหารส่วนจังหวัด ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในอำเภอแจ้ห่ม และบริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด

ทั้งนี้ทีมวิจัยได้ทำการสำรวจข้อมูลผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวข้องการนำไม้ไผ่ไปใช้ประโยชน์ในการสร้างอาชีพ/รายได้ ในพื้นที่ อำเภอแม่เมาะ อำเภอแจ้ห่ม และอำเภองาว ซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินการโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ และเป็นพื้นที่ที่มีการแปรรูปไม้ไผ่มากที่สุดในจังหวัดลำปางสรุปได้ดังตาราง

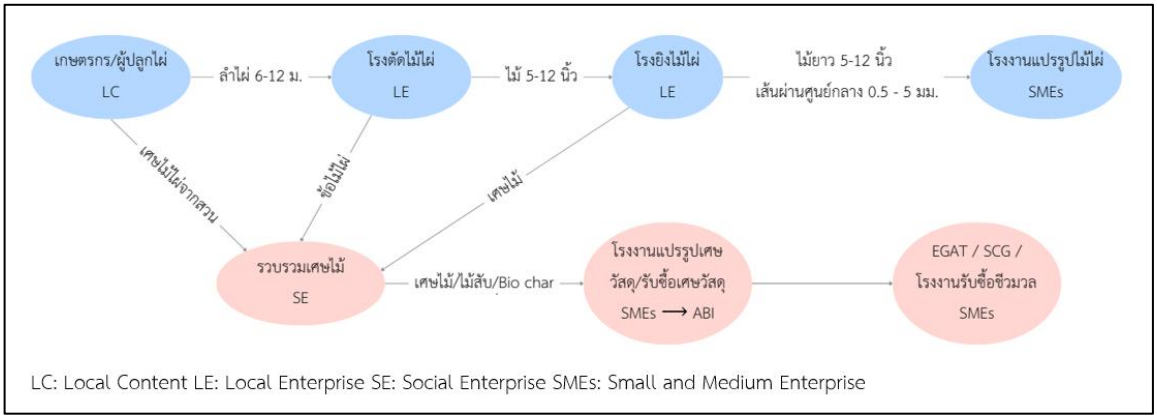
ตารางที่ 4.35 แสดงข้อมูลการประกอบอาชีพเกี่ยวกับไผ่จากการสำรวจข้อมูลปี พ.ศ.2568

อำเภอ	ตำบล	โรงตัดไม้ไผ่	โรงตอกไม้ไผ่	
		(โรง/ครัวเรือน)	(โรง/ครัวเรือน)	กำลังการผลิต(ตัน : วัน)
แม่เมาะ	นาสัก	18	22	21
	จางเหนือ	40	35	15.5
	สบป้าด	3	2	5
แจ้ห่ม	เมืองมาย	3	1	1
งาว	บ้านอ้อน	3	1	1
รวม		**67**	**61**	**33.5**

* ข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจ ณ วันที่ 15 พฤษภาคม 2568

ด้านแนวคิดในการสร้างโมเดลอุตสาหกรรมในพื้นที่จากไผ่ โดยทีมวิจัยได้ประชุมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้นำชุมชนในท้องที่ และท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีแนวคิดในการสร้างโมเดลอุตสาหกรรมในพื้นที่จากไผ่ ประกอบด้วย เกษตรกรที่ปลูกไผ่ ตัดไม้ไผ่ส่งให้กับโรงงานตัดไม้ไผ่ในราคาลำละ 10-15 บาท แล้วโรงงานจะตัดไม้ไผ่ตามไซต์ ซึ่งจะตัดไม้ให้ความยาวยางตั้งแต่ 5-12 นิ้ว จำหน่ายให้

กับโรงงานตอกไม้ไผ่ ในราคา 2,200 บาท - 2,500 บาท ซึ่งจะนำไปดำเนินการแปรรูปไม้ให้เป็นเส้นกลม สำหรับนำไปทำไม้ตะเกียบ ไม้เสียบลูกชิ้น ส่งให้กับโรงงานแปรรูป ในราคาตันละ 19,000 บาท - 30,000 บาท ขึ้นอยู่กับเส้นผ่านศูนย์กลางของไม้ ซึ่งโรงงานแปรรูปจะนำไปขัด อบ และทำปลายแหลมจำหน่ายให้กับลูกค้าในกรุงเทพ อุตรดิตถ์ ลำพูน เชียงใหม่ มีราคาขายตันละ 35,000 - 65,000 บาท ซึ่งการดำเนินธุรกิจแปรรูปดังกล่าวในแต่ละกระบวนการจะเกิดวัสดุเหลือทิ้งในกระบวนการผลิต ได้แก่ เศษไม้ไผ่จากการตัดลำ ข้อไม้ไผ่จากการตัดไม้ตามไซต์ และเศษจากการตอกไม้ซึ่งเป็นส่วนของ ผิวไผ่ สามารถส่งไปจำหน่ายยังผู้รวบรวมเศษไม้ ซึ่งจะเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม หลังรวบรวมจะนำเศษไม้ ไม้สับ ไบโอชาร์ ไปจำหน่ายให้กับโรงงานชีวมวล ซึ่งจะนำไปอัดแท่งเป็นชีวมวลอัดแท่ง หรืออบผ่านคุณภาพสูง เป็นถ่านไบโอชาร์ เพื่อนำไปจำหน่ายให้กับ โรงงานรับซื้อชีวมวล ถ่านไบโอชาร์เพื่อนำไปเป็นเชื้อเพลิงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อไป อาทิ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย บริษัทปูนซีเมนต์ไทย และโรงงานผลิตไฟฟ้าเอกชน โดยมีโมเดลการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่จากทรัพยากรไผ่ ดังภาพ

ภาพที่ 4.30 โมเดลการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่จากทรัพยากรไผ่

กล่าวโดยสรุปการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่จากทรัพยากรไผ่ ต่อการขจัดความยากจนและการยกระดับเศรษฐกิจของชุมชนพบว่า การจัดระบบการผลิตและการแปรรูปไผ่ในพื้นที่สามารถอธิบายได้ตามแนวคิด “อุตสาหกรรมเชิงพื้นที่” (Area-Based Industry) ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้ทรัพยากรและศักยภาพของพื้นที่เป็นฐานสำคัญ โดยเน้นให้เกิดการเชื่อมโยงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกระดับห่วงโซ่การผลิต (Value Chain Integration) ตั้งแต่เกษตรกรผู้ปลูกไผ่ โรงงานแปรรูปขั้นต้น ไปจนถึงอุตสาหกรรมต่อเนื่องด้านชีวมวล โดยมีแนวทางการพัฒนาดังนี้

1. การเชื่อมโยงห่วงโซ่อุตสาหกรรมจากต้นน้ำถึงปลายน้ำ โดยเริ่มจากเกษตรกรผู้ปลูกไผ่ ซึ่งจำหน่ายลำไผ่ให้กับโรงงานตัดไม้ ซึ่งโรงงานแปรรูปจะดำเนินการขัด อบ และทำปลายแหลมก่อนจำหน่ายให้ร้านค้าปลายทาง เพื่อส่งให้กับโมเดิร์นเทรด ลักษณะการดำเนินงานดังกล่าวสะท้อนถึงการกระจายรายได้ภายในพื้นที่ และการสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างต่อเนื่องในแต่ละขั้นตอนของห่วงโซ่การผลิต

2. การเกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากเศษวัสดุเหลือใช้ (Circular Economy Model) ผลการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการแปรรูปไผ่ในแต่ละระดับจะเกิดวัสดุเหลือทิ้ง เช่น เศษไม้จากการตัดลำ ข้อไม้จากการตัดไม้ตามไซต์ และเศษผิวไผ่จากการตอกไม้ วัสดุเหล่านี้ไม่ถูกทิ้งเป็นของเสีย แต่ถูกนำเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน โดยมีแนวทางให้วิสาหกิจเพื่อสังคมในพื้นที่ ทำหน้าที่รวบรวมและแปรรูปต่อเป็นไม้สับ ชีวมวลอัดแท่ง หรือถ่านไบโอชาร์ ซึ่งต่อยอดจำหน่ายให้กับ โรงงานพลังงานชีวมวล เช่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) บริษัทปูนซีเมนต์ไทย (SCG) และโรงงานผลิตไฟฟ้าเอกชน เพื่อใช้

เป็นเชื้อเพลิงทดแทนและวัตถุดิบพลังงานสะอาด ผลลัพธ์นี้แสดงให้เห็นการพัฒนาในเชิง Circular Value Chain ที่สามารถสร้างรายได้ใหม่จากของเหลือทิ้ง และลดการปล่อยคาร์บอนในกระบวนการผลิต

3. การบูรณาการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จากไผ่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือของหลายภาคส่วน ได้แก่ ต้นน้ำ: เกษตรกรผู้ปลูกไผ่และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลางน้ำ: โรงงานตัดไม้และโรงงานตอกไม้ ปลายน้ำ: โรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ อุตสาหกรรมต่อเนื่อง: วิสาหกิจเพื่อสังคมด้านชีวมวลและโรงไฟฟ้า การเชื่อมโยงระหว่างหน่วยผลิตเหล่านี้ก่อให้เกิด เครือข่ายอุตสาหกรรมในพื้นที่ (Cluster Network) ที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นมีความมั่นคงมากขึ้น ช่วยสร้างงานเพิ่มรายได้ และสร้างฐานการผลิตที่ยั่งยืน

การวิเคราะห์โอกาสของชีวมวลและไบโอชาร์ในประเทศไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่มีทรัพยากรชีวมวล (Biomass) จำนวนมหาศาลจากกระบวนการผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็น ฟางข้าว แกลบ อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา กะลามะพร้าว และเศษไม้จากอุตสาหกรรมไม้ไผ่ ซึ่งทั้งหมดนี้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการผลิตพลังงานทดแทนหรือพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เชื้อเพลิงชีวภาพ เช่น **ชีวมวลอัดแท่ง (Biomass Briquette)** และ **ถ่านชีวภาพ (Biochar)** ที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น ภายใต้แผนพัฒนาพลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก (AEDP) ของกระทรวงพลังงาน ซึ่งตั้งเป้าเพิ่มสัดส่วนการใช้พลังงานชีวมวลในระบบไฟฟ้าและอุตสาหกรรมการผลิต เพื่อลดการพึ่งพาเชื้อเพลิงฟอสซิลและลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ปัจจุบัน (พ.ศ. 2567–2568) ประเทศไทยมีการใช้ชีวมวลในภาคพลังงานกว่า 8,000 กิโลตันเทียบเท่าน้ำมัน และมีโรงไฟฟ้าชีวมวลกว่า 200 แห่งทั่วประเทศ โดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีแหล่งวัตถุดิบเหลือทิ้งจำนวนมาก การเติบโตดังกล่าวส่งผลให้ตลาดผลิตภัณฑ์ชีวมวลอัดแท่งมีมูลค่ามากกว่า 106 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 2024 และคาดว่าจะขยายตัวอย่างต่อเนื่องในอัตรา 10–12% ต่อปีจนถึง 2031 (Metastat Insight, 2024) ในส่วนของ ไบโอชาร์ (Biochar) ซึ่งเป็นผลผลิตจากกระบวนการไพโรไลซิส (Pyrolysis) ของชีวมวลภายใต้อุณหภูมิสูงและออกซิเจนต่ำ มีการนำมาใช้ทั้งในภาคเกษตรและพลังงาน โดยเฉพาะในฐานะวัสดุปรับปรุงดิน ดูดซับคาร์บอน และเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และเชื้อเพลิงสะอาด ไบโอชาร์จากวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรในประเทศไทยมีศักยภาพสูงในการดูดซับคาร์บอนและเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน สามารถนำมาใช้ได้อย่างหลากหลายทั้งเชิงเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม นอกจากนี้ รายงาน *Biochar Beyond Borders – Thailand Biochar Sector* (Bioflux Earth, 2024) ได้ระบุว่า อุตสาหกรรมไบโอชาร์ของไทยอยู่ในช่วงเริ่มต้น (nascent stage) แต่มีแนวโน้มการเติบโตอย่างรวดเร็วจากแรงขับเคลื่อนของนโยบาย BCG Economy (Bio–Circular–Green) ของรัฐบาล ซึ่งส่งเสริมให้ภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรมใช้ทรัพยากรชีวภาพให้คุ้มค่ามากที่สุด พร้อมทั้งส่งเสริมการกักเก็บคาร์บอนและลดของเสียในกระบวนการผลิต **ทั้งนี้ในพื้นที่ดำเนินโครงการวิจัย** การใช้วัสดุชีวมวลจากไผ่เป็นแนวทางใหม่ที่มีศักยภาพสูง เนื่องจากไผ่เป็นพืชโตเร็ว ปลูกง่าย และมีผลผลิตต่อไร่สูงกว่าไม้ยืนต้นทั่วไป อีกทั้งเศษไม้ไผ่จากการตัด การตอก และการแปรรูปยังสามารถนำไปใช้ผลิต **ชีวมวลอัดแท่งและไบโอชาร์คุณภาพสูง** ได้ โดยมีปริมาณคาร์บอนคงเหลือสูงและปล่อยควันน้อย จึงเป็นวัตถุดิบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมพลังงานสะอาดในระดับพื้นที่ เมื่อพิจารณาภายใต้แนวคิด **อุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ (Area-Based Industry)** การพัฒนาไบโอชาร์และชีวมวลอัดแท่งจากเศษไม้ไผ่ถือเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยง “เกษตรกรรม–อุตสาหกรรม–พลังงาน” เข้าด้วยกันอย่างครบวงจร ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า ลดการพึ่งพาการนำเข้าพลังงาน และสร้างรายได้ใหม่ให้แก่ชุมชนและวิสาหกิจเพื่อสังคมในพื้นที่ และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการยกระดับ

อุตสาหกรรมท้องถิ่นและการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสีเขียวของประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ด้านพลังงานสะอาด การผลิตที่รับผิดชอบ และการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

ตลาดผลิตภัณฑ์ไบโอชาร์และชีวมวลอัดแท่งในประเทศไทย

ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาตลาดชีวมวลและไบโอชาร์ในประเทศไทย พบว่า ประเทศไทยมีศักยภาพสูงด้านการผลิตพลังงานชีวมวลเนื่องจากมีวัสดุเหลือใช้จากภาคเกษตรและอุตสาหกรรมอยู่จำนวนมาก มูลค่าตลาดชีวมวลของประเทศไทยอยู่ที่ประมาณ 106.4 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 2024 และมีแนวโน้มเติบโตเฉลี่ย (CAGR) กว่า 10% ต่อปี โดยคาดว่าจะมีมูลค่าเกิน 194 ล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี 2031 ซึ่งเป็นผลจากการขับเคลื่อนนโยบายพลังงานทดแทนและเศรษฐกิจหมุนเวียนของภาครัฐ ในส่วนของตลาดไบโอชาร์ (Biochar) อยู่ในระยะเริ่มต้น แต่รายงานของ Bioflux Earth (2024) ชี้ว่ามีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการใช้ในภาคการเกษตรเพื่อปรับปรุงดิน ดูดซับคาร์บอน และใช้เป็นวัสดุเชื้อเพลิงสะอาด ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียวของประเทศไทย

ศักยภาพการผลิตจากวัสดุเหลือใช้ในอุตสาหกรรมไผ่ จากโมเดลอุตสาหกรรมในพื้นที่จากไผ่ พบว่า ในทุกขั้นตอนของการแปรรูปไผ่จะมีวัสดุเหลือใช้จำนวนมาก เช่น เศษไม้ ข้อไม้ และผิวไม้ไผ่จากโรงงานตัดไม้และตอกไม้ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นวัตถุดิบหลักในการผลิตชีวมวลอัดแท่งและไบโอชาร์ได้ การแปรรูปเศษวัสดุเหล่านี้ช่วยลดปริมาณของเสียในกระบวนการผลิต สร้างมูลค่าเพิ่มจากวัสดุที่เดิมถูกทิ้ง และเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) โดยเกษตรกรและวิสาหกิจเพื่อสังคมในพื้นที่สามารถรวมกลุ่มกันเป็นผู้ผลิตหรือผู้รวบรวมเศษไม้ เพื่อป้อนให้กับโรงงานชีวมวล หรือพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์พลังงานสะอาดจำหน่ายในพื้นที่ได้

แนวโน้มการเติบโตและโอกาสทางการตลาด การเติบโตของพลังงานทดแทน ภายใต้เป้าหมาย Net Zero ปี 2050 ของประเทศไทย ส่งผลให้ความต้องการใช้ชีวมวลและไบโอชาร์เป็นพลังงานสะอาดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียน (BCG Model) สนับสนุนให้ชุมชนและวิสาหกิจขนาดเล็กนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตมาเพิ่มมูลค่า สอดคล้องกับแนวทางของโครงการวิจัยที่เน้นใช้เศษไม้ไผ่ในพื้นที่ การเชื่อมโยงกับตลาดคาร์บอนเครดิต การใช้ Biochar สามารถกักเก็บคาร์บอนได้ยาวนาน เป็นโอกาสสร้างรายได้เสริมจากการขายคาร์บอนเครดิตในอนาคต การเติบโตของตลาดต่างประเทศ ประเทศในเอเชียตะวันออก เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และจีน มีความต้องการนำเข้าไบโอชาร์และชีวมวลอัดแท่งเพิ่มขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้ผลิตในไทยขยายตลาดส่งออก

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชีวมวลอัดแท่งและไบโอชาร์จากเศษไม้ไผ่ภายใต้โครงการวิจัยนี้ มีศักยภาพในการเติบโตอย่างต่อเนื่องทั้งในตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ โดยได้รับแรงสนับสนุนจากนโยบายพลังงานทดแทน แนวโน้มเศรษฐกิจสีเขียว และความต้องการวัสดุชีวภาพเพื่อการผลิตพลังงานและการปรับปรุงดิน เมื่อเชื่อมโยงกับโมเดลอุตสาหกรรมในพื้นที่จากไผ่ ผลิตภัณฑ์กลุ่มนี้ไม่เพียงเป็นผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ผสานเทคโนโลยี การจัดการทรัพยากร และนวัตกรรมเชิงพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างสมบูรณ์

2. ผลการดำเนินงานไผ่แก้จนยกระดับเศรษฐกิจของชุมชนในจังหวัดลำปาง

โมเดลจักรวาลไผ่ มีเป้าหมายที่จะยกระดับเศรษฐกิจและแก้ไขปัญหาความยากจนในจังหวัดลำปางอย่างยั่งยืน โดยเน้นการพัฒนา **อุตสาหกรรมเชิงพื้นที่** ผ่านการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรไม้ไผ่ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ โดยการใช้**นวัตกรรมและเทคโนโลยี** เช่น ระบบเกษตรอัจฉริยะและการแปรรูปขยะไผ่เป็นพลังงานชีวมวล เพื่อสร้างรายได้หมุนเวียนและลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมตามแนวคิด **เศรษฐกิจ**

หมุนเวียน (BCG) ผลการดำเนินงานช่วยให้ครัวเรือนยากจนมีทักษะอาชีพที่ดีขึ้น มีความรู้ทางการเงินและสามารถลดภาระหนี้สินได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง **ภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา** เพื่อขยายผลการพัฒนาสู่ระดับนโยบายและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมในชุมชนไปพร้อมกัน การดำเนิน**โครงการได้ใช้ฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติ**โดยอาศัยความสัมพันธ์ของครัวเรือนยากจนกับการใช้ประโยชน์จากไผ่ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลที่เปลี่ยนทรัพยากรท้องถิ่นให้เป็นเครื่องมือขจัดความยากจนอย่างเป็นระบบ โดยแยกรายละเอียดความสัมพันธ์ในมิติต่าง ดังนี้ (1) **การสร้างรายได้และลดรายจ่ายในระดับฐานราก** ครัวเรือนยากจนเป้าหมายใน 3 อำเภอ คืออำเภอแม่เมาะ งาว และ แจ้ห่ม มีความสัมพันธ์กับไผ่ในฐานะแหล่งรายได้หลักและแหล่งอาหาร เช่น การขายวัตถุดิบต้นน้ำ โดยเกษตรกรยากจนขายลำไผ่ดิบในราคา 10–15 บาทต่อลำ การพึ่งพาแหล่งอาหาร โดยเฉพาะในช่วงเดือนกรกฎาคม ถึง เดือนกันยายนคนจนและประชาชนทั่วไปจะเก็บหน่อไม้มาแปรรูปเพื่อบริโภคเองเพื่อ ลดรายจ่ายในครัวเรือน และจำหน่ายหน่อไม้สดในราคา 8–12 บาทต่อกิโลกรัม และการแปรรูปในครัวเรือน ในพื้นที่มีโรงงานไม้ตะเกียบและไม้เสียบลูกชิ้นในระดับครัวเรือนถึง 61 โรง ช่วยสร้างรายได้หมุนเวียนในชุมชน (2) **การยกระดับสู่ห่วงโซ่คุณค่าใหม่ (Pro-poor Value Chain)** โมเดลนี้เชื่อมโยงคนจนเข้ากับนวัตกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากไผ่สูงถึง 2–5 เท่า โดยการลดต้นทุนการผลิต ครัวเรือนยากจนใช้ขี้เลื่อยไม้ไผ่ จากวัสดุเหลือทิ้งมาผลิตก้อนเชื้อเห็ดเศรษฐกิจเองในครัวเรือน ช่วยลดต้นทุนได้ร้อยละ 20–30 เมื่อเทียบกับการซื้อจากภายนอก และการสร้างผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง โดยคนจนได้รับการพัฒนาทักษะแปรรูปไผ่เป็นผลิตภัณฑ์ เช่น เครื่องสำอางจากเห็ดเยื่อไผ่ สบู่ เซรั่ม และ ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากใบไผ่ เพื่อเข้าสู่ตลาดที่มีราคาสูงกว่าการขายไผ่สด หรือลำไผ่ (3) **การจัดการของเสียตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน** โดยจะเห็นว่าครัวเรือนยากจนเปลี่ยนจาก "ผู้เผาขยะ" เป็น "ผู้สร้างรายได้" จากเศษวัสดุ เช่น การทำไบโอชาร์และชีวมวล คนจนได้นำเศษไม้และข้อไผ่ที่เหลือทิ้งวันละ 40–50 ตัน มาผลิตเป็น ถ่านไบโอชาร์และชีวมวลอัดแท่ง เพื่อส่งขายให้อุตสาหกรรมพลังงานสะอาด การทำเกษตรอัจฉริยะ โดยใช้ถ่านไบโอชาร์เป็นสารปรับปรุงดินในแปลงเกษตรของตนเอง ช่วยลดการใช้ปุ๋ยเคมีและเพิ่มผลผลิต (4) **การพัฒนาทุนมนุษย์และการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจเพื่อสังคม**ความสัมพันธ์นี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ตัวสินค้า แต่ยังรวมถึงการพัฒนาศักยภาพคนจน กล่าวคือ คนจนได้รับการพัฒนาทักษะ การฝึกอบรมทักษะอาชีพ เพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบสมาร์ทฟาร์มในพื้นที่ความมั่นคงทางการเงินโดยครัวเรือนยากจนร้อยละ 85 ที่เข้าร่วมโครงการมีการปรับพฤติกรรมทางการเงิน เริ่มมีการออม และลดการก่อหนี้ใหม่ และกลไกเกื้อกูลจาก กลุ่มวิสาหกิจชุมชนไผ่เกื้อกูล ทำหน้าที่รับซื้อผลิตภัณฑ์จากคนจนและนำกำไร กลับมาจ้างงานกลุ่มเปราะบางและพัฒนาสวัสดิการชุมชน และ(5) **การรับประโยชน์จากการท่องเที่ยวชุมชน (BAMBOO JOURNEY)** ครัวเรือนยากจนและกลุ่มเปราะบางเข้าไปอยู่ในโซ่อุปทานของการท่องเที่ยวโดยทีมวิจัยได้จัดขึ้นในตำบลเมืองมาย ทำให้คนจนมีรายได้จากการจำหน่ายสินค้าชุมชน เช่น กล่องข้าวสานจากไผ่ และการให้บริการนักท่องเที่ยวในกิจกรรมกีฬา เช่น "เมืองมายแอมโมไนต์รัน" และกิจกรรม "ปา ไป ปั่น" จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์เชิงระบบนี้ส่งผลให้ครัวเรือนยากจนมีรายได้เพิ่มขึ้น และสามารถยกระดับจากผู้หาเช้ากินค่ำสู่การเป็นผู้ประกอบการในห่วงโซ่คุณค่าไผ่ได้

การขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนตามแนวทางจักรวาลไผ่ โดยทีมวิจัยโมเดลจักรวาลไผ่ได้นำทรัพยากรไผ่ในจังหวัดลำปางเป็นฐานทุน เพื่อสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน โดยมี**กลไกการดำเนินงาน** คือ **(1) การสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านห่วงโซ่คุณค่าแบบครบวงจร**ด้วยการเปลี่ยนไผ่จากวัตถุดิบราคาต่ำให้เป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง โดยพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ดังนี้ **ต้นน้ำ** เกษตรกรขายลำไผ่ดิบในราคา 10–15 บาทต่อลำ ไปสู่ผลิตภัณฑ์ปลายน้ำที่มีมูลค่า

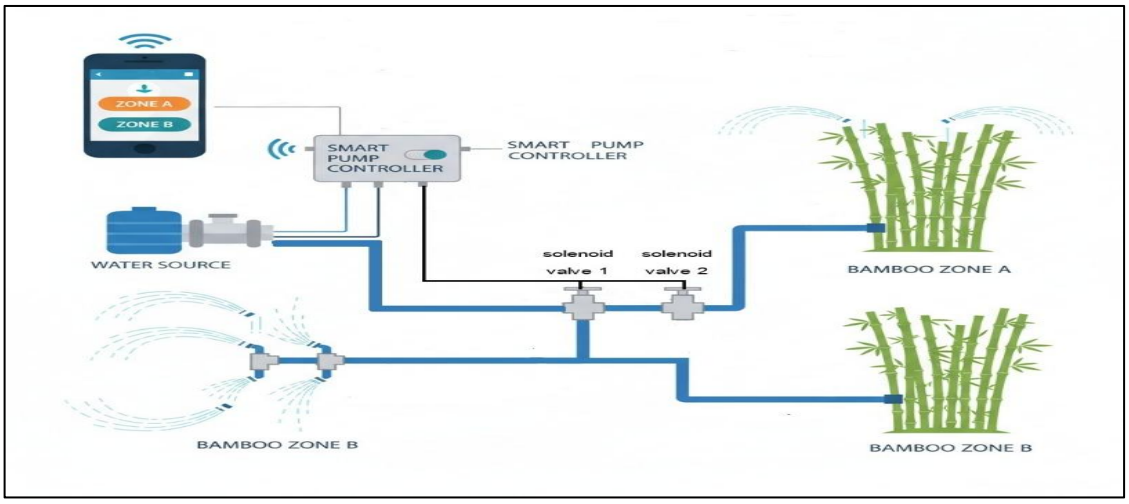
35,000–65,000 บาทต่อตัน ผ่านการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าแบบครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ **กลางน้ำ** มีการแปรรูปเป็นไม้ตะเกียบและไม้เสียบลูกชิ้น ซึ่งในจังหวัดลำปางมีโรงงานลักษณะนี้ในพื้นที่จำนวน 61 โรง สร้างรายได้หมุนเวียนให้แก่ครัวเรือนยากจนในพื้นที่ได้ **ปลายน้ำ** เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูป เช่น ผลิตภัณฑ์เสริมความงามจากเห็ดเยื่อไผ่ เช่น สบู่ เซรั่ม และ อาหารสุขภาพ เช่น เห็ดอบกรอบ ซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ได้ **(2) การจัดการของเสียตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน** (Circular Economy) เป็นการแก้ปัญหาวัสดุเหลือทิ้งจากการแปรรูปไผ่ที่มีมากถึง 40–50 ตันต่อวัน โดยนำมาสร้างรายได้ใหม่ ด้วยการ**ผลิตชีวมวลและไบโอชาร์** (Biochar) ที่นำเศษไผ่และข้อไผ่มาผลิตเป็นเชื้อเพลิง ชีวมวลและถ่านไบโอชาร์ด้วยระบบไพโรไลซิสไร้ควัน ซึ่งช่วยเพิ่มรายได้จากของเสียและลดปัญหามลพิษจากการเผา และ**วัสดุเพาะเห็ด** ที่นำขี้เลื่อยและเศษไผ่มาผลิตก้อนเชื้อเห็ดเศรษฐกิจ ช่วยลดต้นทุนค่าก้อนเชื้อให้เกษตรกร **(3) การพัฒนาทักษะและการสร้างความรู้ทางการเงิน** (Financial Literacy) โครงการไม่ได้ให้เพียงอาชีพ แต่ยังมุ่งพัฒนา "ทุนมนุษย์" เพื่อให้คนจนหลุดพ้นจากวงจรหนี้อย่างถาวร โดยการ**ฝึกอบรมทักษะอาชีพ** ครัวเรือนยากจนให้ได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพด้านการแปรรูปไผ่ การทำเกษตรสมัยใหม่และการผลิตนวัตกรรมจากไผ่ ถ่ายทอด**ความรู้ทางการเงิน** เพื่อลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เริ่มฝึกการออม และปรับพฤติกรรมทางการเงินเพื่อลดความเสี่ยงจากการกลับเข้าสู่วงจรหนี้ซ้ำ **(4) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสม** มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทพื้นที่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เช่น **ระบบเกษตรอัจฉริยะ** (Smart Farming) โดยใช้ระบบควบคุมการให้น้ำอัตโนมัติและระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์แบบเคลื่อนที่ ช่วยลดต้นทุนแรงงานและเพิ่มอัตราการรอดของไผ่ และ**ระบบอควาโปนิกส์** ที่ช่วยให้ครัวเรือนที่มีพื้นที่จำกัดสามารถเลี้ยงปลาและปลูกผักไว้บริโภคและจำหน่ายได้ตลอดปี และ **(5) การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนวิถีไผ่** (BAMBOO JOURNEY) โมเดลนี้เชื่อมโยงทรัพยากรท้องถิ่นเข้ากับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น กิจกรรม “เมืองมายแอมโมไนต์รัน” และการปั่นจักรยานท่องเที่ยว เพื่อกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่กลุ่มเป้าหมายคนจนและกลุ่มเปราะบางผ่านการจำหน่ายสินค้าและบริการชุมชน

จากการดำเนินงานพบความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม ดังนี้ **(1) ด้านการยกระดับเศรษฐกิจ** โมเดลจักรวาลไผ่สามารถสร้างรายได้รวมให้กับชุมชน โดยเพิ่มมูลค่าของไม้ไผ่จากระดับวัตถุดิบ 10–15 บาทต่อลำ ไปสู่ผลิตภัณฑ์ปลายน้ำที่มีมูลค่า 35,000–65,000 บาทต่อตัน ผ่านการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าแบบครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ นอกจากนี้ การใช้ประโยชน์จากของเสียในกระบวนการผลิต เช่น เศษไม้ไผ่ ข้อไผ่ และเปลือกไผ่ เพื่อนำไปผลิตเป็นชีวมวลและไบโอชาร์ ยังช่วยสร้างรายได้เพิ่มเติมและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน โดยสามารถสร้างรายได้รวมให้กับชุมชนจำนวน 4,505,540 บาท **(2) ด้านการขจัดความยากจน** ครัวเรือนยากจนเป้าหมายจำนวน 504 ครัวเรือน มีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 33.51 **(3) ด้านทุนมนุษย์และการเงิน** โครงการได้พัฒนาทักษะอาชีพให้กับประชาชนรวม 562 คน และเสริมสร้างความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) ให้กับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 84 ครัวเรือน 91 คน ผลปรากฏว่าครัวเรือนที่มีรายได้ไม่เพียงพอร้อยละ 85 สามารถลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เริ่มมีการออม และลดความเสี่ยงจากการกลับเข้าสู่วงจรหนี้ซ้ำ และ **(4)** และ**ด้านโครงสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่** เกิดการเชื่อมโยงห่วงโซ่คุณค่าแบบครบวงจร (Value Chain Integration) ตั้งแต่เกษตรกรต้นน้ำ โรงงานแปรรูปกลางน้ำ ไปจนถึงอุตสาหกรรมพลังงานสะอาดที่นำของเสียมาผลิตเป็นชีวมวลและไบโอชาร์ โดยทีมวิจัยได้วางแผนและออกแบบให้ ห้างหุ้นส่วนจำกัด **“ไผ่เกื้อกูล”** มีบทบาทในฐานะวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) ต้นแบบ ทำหน้าที่ขับเคลื่อนห่วงโซ่คุณค่าของอุตสาหกรรมไผ่ในจังหวัดลำปางอย่างเป็นระบบ

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ออกแบบและเสนอแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรไผ่ โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดลำปาง

ทีมนักวิจัยได้ การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง ยกระดับโมเดลแก้จน (PPAM) ของประชาชนในพื้นที่ โดยนำความรู้ประเด็น “จักรวาลไผ่” และพืชผลทางการเกษตรมาขยายผลในพื้นที่ โดยการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ อบรมเชิงปฏิบัติการ ฝึกปฏิบัติและให้คำปรึกษาแนะนำ ติดตามผลการดำเนินงานด้วยระบบพี่เลี้ยงในพื้นที่ ศึกษาจากแปลงสาธิต กระบวนการในการดำเนินการตามแนวทาง “จักรวาลไผ่” ซึ่งเป็นกระบวนการในการนำนวัตกรรมพร้อมใช้ไปใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบมุ่งเป้าแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำอย่างยั่งยืนมีผลการดำเนินงาน ดังนี้

1. พัฒนาเกษตรกรที่ยากจนสู่ Smart Farming เพาะปลูกขยายพันธุ์ไผ่ ระบบสมาร์ทฟาร์มการควบคุมการรดน้ำแปลงไผ่, ระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์แบบเคลื่อนที่ การปลูกพืชในโรงเรือนเกษตรอัจฉริยะ การประยุกต์ใช้งาน Internet of things (IoT) สำหรับการเกษตร การออกแบบติดตั้งและประยุกต์ใช้โซล่าเซลล์แบบเคลื่อนที่ เป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิต เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมไผ่ซึ่งมีศักยภาพสูงทั้งด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการสร้างงานในชุมชน โครงการวิจัยนี้มุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถเพาะปลูกและขยายพันธุ์ไผ่ด้วยเทคโนโลยีสมาร์ทฟาร์ม พร้อมทั้งบูรณาการระบบพลังงานสะอาดและระบบ Internet of Things (IoT) เพื่อให้สามารถควบคุมการให้น้ำ ปุ๋ย และการดูแลแปลงเพาะปลูกได้อย่างแม่นยำ และสอดคล้องกับ โมเดลอุตสาหกรรมในพื้นที่จากไผ่ ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจครบวงจรจากฐานรากสู่ภาคอุตสาหกรรม แนวคิดและหลักการของการพัฒนา โดยมี**วัตถุประสงค์** เพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพของไผ่ในระยะเพาะปลูกและขยายพันธุ์ ลดต้นทุนแรงงานและการใช้น้ำด้วยระบบควบคุมอัตโนมัติ สร้างองค์ความรู้และทักษะด้านเทคโนโลยีให้กับเกษตรกร เชื่อมโยงการผลิตต้นน้ำให้สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรมกลางน้ำและปลายน้ำ แนวทางนี้ถือเป็น ฐานรากของโมเดลอุตสาหกรรมไผ่ในพื้นที่ ที่ยกระดับเกษตรกรจาก “ผู้ผลิตวัตถุดิบ” ไปสู่ “ผู้ประกอบการเกษตรสมัยใหม่” ที่มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและรายได้

ภาพที่ 4.31 ระบบสมาร์ทฟาร์มสำหรับสวนไผ่

การส่งเสริมระบบการผลิตแบบผสมผสานด้วยระบบบอควาโปนิกส์ (Aquaponics) เพื่อเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนเนื่องจากครัวเรือนเป้าหมายมีพื้นที่จำกัดและเป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างอาชีพเสริมให้กับเกษตรกรยากจนได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งการนำระบบบอควาโปนิกส์มาใช้ในโครงการมีบทบาทสำคัญในการสร้าง “ทางเลือกอาชีพ” ให้กับครัวเรือนยากจน โดยเฉพาะในรูปแบบของการผลิตเพื่อบริโภคและจำหน่ายในระดับครัวเรือน ซึ่งช่วยลดรายจ่ายด้านอาหาร และสร้างรายได้เสริมจากการจำหน่ายผลิตผลเช่น ผัก และปลาในตลาดท้องถิ่น ระบบดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากแบบยั่งยืนโดยช่วยเพิ่มความมั่นคงทางอาหารและสร้างความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจให้กับครัวเรือน เนื่องจากสามารถผลิตอาหารได้อย่างต่อเนื่องตลอดปี และไม่ขึ้นอยู่กับฤดูกาลมากนัก แม้ว่าระบบบอควาโปนิกส์จะเป็นกิจกรรมในระดับครัวเรือน แต่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างฐานเศรษฐกิจระดับต้นน้ำโดยช่วยให้ครัวเรือนมีรายได้เสริม ลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ และสามารถมีศักยภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมอื่นในห่วงโซ่อุตสาหกรรมไผ่ เช่น การผลิตก้อนเชื้อเห็ด การแปรรูป หรือการเป็นแรงงานในภาคการผลิตได้ ระบบบอควาโปนิกส์จึงไม่เพียงเป็นเทคโนโลยีการเกษตร แต่ยังเป็น “กลไกเชิงระบบ” ที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน และสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ในระยะยาว

ภาพที่ 4.32 การถ่ายทอดวิธีการใช้งานระบบบอควาโปนิกส์

ระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์แบบเคลื่อนที่ (Mobile Solar Water Pump System) เป็นนวัตกรรมที่ถูกออกแบบและพัฒนาขึ้นเพื่อตอบโจทย์ข้อจำกัดด้านการเข้าถึงแหล่งน้ำและพลังงานของเกษตรกรรายย่อยและครัวเรือนยากจน โดยเฉพาะในพื้นที่การเกษตรและสวนไผ่ที่อยู่ห่างไกลจากระบบไฟฟ้า หรือมีข้อจำกัดด้านต้นทุนพลังงาน ระบบดังกล่าวมีลักษณะเป็นหน่วยเคลื่อนที่ (Portable Unit) ที่สามารถเข็นหรือเคลื่อนย้ายไปยังแหล่งน้ำต่าง ๆ เช่น บ่อน้ำ ลำห้วย หรือแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อสูบน้ำมาใช้ในการเกษตรได้อย่างสะดวก จุดเด่นของเทคโนโลยี คือช่วยลดต้นทุนด้านพลังงาน เนื่องจากไม่ต้องใช้น้ำมันหรือไฟฟ้า ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้โดยไม่เพิ่มภาระค่าใช้จ่ายระยะยาว มีความยืดหยุ่นสูงในการใช้งานสามารถเคลื่อนย้ายไปใช้งานในพื้นที่ต่าง ๆ ได้ เหมาะกับเกษตรกรที่มีแปลงปลูก

หลายจุด หรือแหล่งน้ำไม่แน่นอน สนับสนุนการเกษตรแบบยั่งยืน (Sustainable Agriculture) ใช้พลังงานสะอาด ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียว ช่วยลดภาระการขนน้ำหรือการใช้อุปกรณ์สูบน้ำแบบดั้งเดิม ทำให้เกษตรกรสามารถบริหารจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น รองรับการเชื่อมโยงกับ Smart Farming สามารถพัฒนาเพิ่มเติมร่วมกับระบบควบคุมน้ำอัตโนมัติ หรือระบบ IoT เพื่อเพิ่มความแม่นยำในการจัดการน้ำในแปลงไผ่

ภาพที่ 4.33 ระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์แบบเคลื่อนที่

เมื่อพิจารณาในเชิงผลลัพธ์ (Outcome) พบว่าครัวเรือนยากจนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะเห็นได้ว่าสามารถลดต้นทุน เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ขณะเดียวกันยังส่งผลให้เกิดการยกระดับทักษะและองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีของเกษตรกร เพิ่มความมั่นคงด้านการผลิตและการดำรงชีพ ส่วนในเชิงผลกระทบ (Impact) เทคโนโลยีดังกล่าวมีส่วนช่วยเพิ่มรายได้สุทธิของครัวเรือน ลดความเปราะบางทางเศรษฐกิจ ลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร และเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน อีกทั้งยังสนับสนุนเสถียรภาพของการผลิตต้นน้ำในห่วงโซ่อุตสาหกรรมไผ่ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างของครัวเรือนจากผู้ผลิตแบบดั้งเดิมไปสู่ผู้ผลิตที่ใช้เทคโนโลยี ดังนั้นการบูรณาการเทคโนโลยีทั้งสามระบบจึงทำหน้าที่เป็น “กลไกพื้นฐานในการยกระดับครัวเรือน” ที่สามารถเชื่อมโยงการพัฒนาระดับจุลภาคสู่การพัฒนาเชิงโครงสร้างในระดับพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนการลดความยากจนและการพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่เชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนในระยะยาว

2. พัฒนาโมเดลเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน ให้มีเมนูอาชีพที่หลากหลายสำหรับคนจนที่เป็น Local Content กิจกรรมส่งเสริมการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ด้วยการ Up-skill/Re-skill/New-skill ได้แก่ เกษตรพอเพียง เห็ดเศรษฐกิจเสริมรายได้ ด้วยการใช้วัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่และวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร และปิ่นโตอาชีพแก้จน เป็นการให้ความรู้แนวปฏิบัติที่ดีในการทำเกษตรพอเพียง การปรับปรุงดิน การวางแผนการเพาะปลูก การเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรด้วยการแปรรูปและถนอมอาหาร การแปรรูปสมุนไพร การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากผ้าเพื่อการพาณิชย์ เป็นต้น โดยใช้นวัตกรรมกระบวนการ ผลิตก้อนเชื้อเห็ด ได้แก่ เห็ดหูหนู เห็ดขอนขาว เห็ดนางรม เห็ดเยื่อไผ่ เห็ดแครง นวัตกรรมการผลิตอาหารแปรรูปจากเห็ด ได้แก่ เอนเนอจี้บาร์ผสมเห็ด นวัตกรรมการผลิตเห็ดอบกรอบ นวัตกรรมการผลิตผงหมักเนื้อสัตว์ผสมสมุนไพรพื้นบ้าน(มะแขว่น) นวัตกรรมผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางจากเห็ดเยื่อไผ่ ได้แก่ โลชั่นบำรุงผิว สบู่เหลวเห็ดเยื่อไผ่ผสมสมุนไพร นวัตกรรมผลิตภัณฑ์นวดจากสมุนไพรมะแขว่น นวัตกรรมการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากไผ่เชิงพาณิชย์เป็นต้น การพัฒนาโมเดลเศรษฐกิจชุมชนรายครัว

เรือนด้วยเมนูอาชีพ และส่งเสริม พัฒนาผลิตภัณฑ์ พัฒนาอาชีพ บนฐานทรัพยากรตามบริบทพื้นที่ โดยนำการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์นำไปสู่การสร้างอาชีพใน ดังต่อไปนี้

2.1 การผลิตสบู่เหลวเห็ดเยื่อไผ่ผสมสมุนไพร ได้ทำการถ่ายทอดนวัตกรรมการผลสบู่เหลวเห็ดเยื่อไผ่ผสมุนไพร และสบู่น้ำมันโฮมเมดให้กับกลุ่มเป้าหมายที่ ตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม จำนวน 60 ราย ตำบลนาสัก อำเภอแม่เมาะ จำนวน 30 ราย และทัณฑสถานบำบัดพิเศษลำปาง จำนวน 30 ราย รวมไปถึงถ่ายทอดนวัตกรรมการผลิตให้กับประชาชนที่สนใจที่กาดยั่งยืนแฟร์ จำนวน 30 ราย ณ สวนสาธารณะหนองกระทิง **การดำเนินการวิจัย** พบว่า นวัตกรรมการผลิตสบู่เหลวเห็ดเยื่อไผ่ผสมสมุนไพรไม่ได้เป็นเพียงการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้เสริมเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับศักยภาพของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ผ่านการส่งเสริมการเพาะเห็ดเยื่อไผ่ ซึ่งเป็นวัตถุดิบท้องถิ่นที่มีมูลค่าเพิ่มสูง นำไปสู่การแปรรูปและสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางสุขภาพและตลาด **การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนในพื้นที่ต่าง** ได้แก่ ตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม ตำบลนาสัก อำเภอแม่เมาะ ทัณฑสถานบำบัดพิเศษลำปาง และงานกาดยั่งยืนแฟร์ ณ สวนสาธารณะหนองกระทิง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้ทักษะทั้งการผลิต การแปรรูป และการสร้างแบรนด์สินค้า ซึ่งนำไปสู่การสร้างอาชีพใหม่ การรวมกลุ่มผลิต และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเองในเชิงพาณิชย์ **ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น** ชุมชนสามารถนำความรู้ไปต่อยอดได้หลากหลายรูปแบบ เช่น จัดตั้งกลุ่มอาชีพ สร้างผลิตภัณฑ์ภายใต้แบรนด์ Mild Nice โดยพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์จากวัตถุดิบพื้นบ้าน และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชนกับกิจกรรม DIY สบู่จากเห็ดเยื่อไผ่ นอกจากนี้ นวัตกรรมดังกล่าวยังช่วยส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า ลดของเสียจากการเกษตร และเพิ่มความตระหนักรู้ด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในชุมชน จึงนับว่าเป็นต้นแบบที่สามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน แต่ยังสร้าง “ทุนทางสังคม” และ “ทุนมนุษย์” ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับชุมชนได้

ภาพที่ 4.34 การถ่ายทอดองค์ความรู้การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สบู่น้ำมันโฮมเมดและสบู่เหลวเห็ดเยื่อไผ่

2.2 การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากไผ่เชิงพาณิชย์ เป็นการต่อยอดนวัตกรรมการย้อมสีธรรมชาติจากใบไผ่ในปี 2567 ที่ผ่านมา ซึ่งในปีนี้เป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้า การสร้างลวดลายธรรมชาติ เช่น กระเป๋า ผ้าทอ เส้นใยธรรมชาติ เสื้อ ด้วยกระบวนการมัดย้อม Ecoprint ให้เกิดผลิตภัณฑ์

ใหม่ของพื้นที่ โดยได้นำนวัตกรรมถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมายที่ ต.ปงเตา อำเภองาว ต.บ้านดง ตำบลแม่เมาะ ต.จางเหนือ และต.นาสัก อำเภอแม่เมาะ โดยแบ่งกลุ่มการผลิตทั้งในรูปแบบของการผลิตน้ำสีย้อมธรรมชาติใบไผ่ การผลิตเส้นด้ายธรรมชาติที่ย้อมสีธรรมชาติจากใบไผ่ การทอผ้าจากเส้นด้ายธรรมชาติที่ย้อมสีธรรมชาติจากใบไผ่ การตัดเย็บผลิตภัณฑ์จากผ้าทอที่ย้อมสีธรรมชาติจากใบไผ่ การทำผ้า Ecoprint การทำเสื้อมัดย้อม รวมไปถึงการผสานองค์ความรู้เดิมของกลุ่มเป้าหมายในการทำผ้าย้อมสีธรรมชาติจากใบไผ่ลายชิโบริ ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบการเชื่อมโยงของกลุ่มเป้าหมายตามความสามารถของแต่ละกลุ่ม ผลการดำเนินงานเกิดการเพิ่มองค์ความรู้ ทักษะ ให้กับครัวเรือนเป้าหมายและผู้สนใจในพื้นที่ จำนวน 90 ราย เพื่อนำไปต่อยอดองค์ความรู้ การย้อมสีธรรมชาติ และพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ให้กับ 4 กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ กลุ่มอาชีพแปรรูปไผ่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้ามัดย้อมบ้านหัวฝาย วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทำโคมและหัตถกรรมล้านนาบ้านเมาะหลวง อำเภอแม่เมาะ และกลุ่มย้อมผ้าสีธรรมชาติผ้าทอกระเหรี่ยงบ้านแม่ฮ่าง อำเภองาว ใช้รูปแบบเครือข่ายในการจัดหาวัตถุดิบและจ้างแรงงานในการผลิตจากครัวเรือนยากจนเป้าหมาย

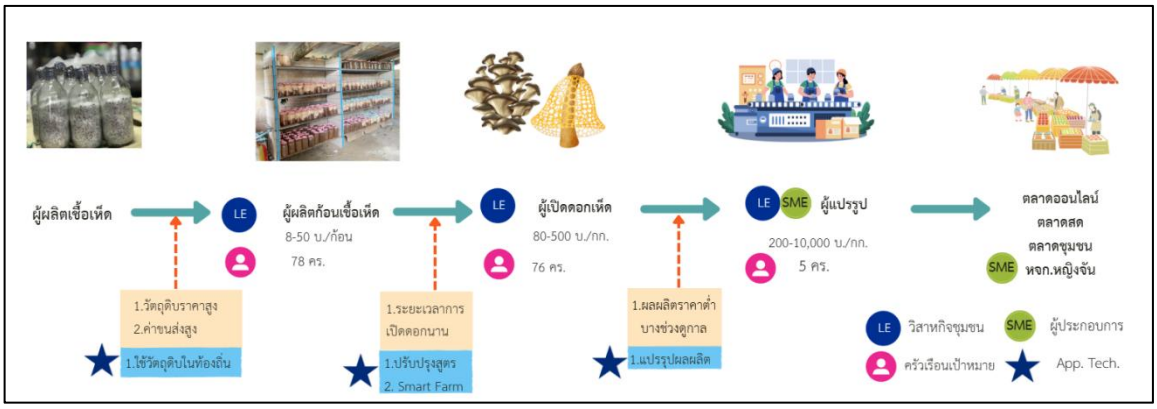
ภาพที่ 4.35 การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากไผ่เชิงพาณิชย์

2.3 การผลิตภัณฑ์นวดจากสมุนไพรมะแขว่น “มะแขว่น” สมุนไพรพื้นบ้านภาคเหนือที่มีคุณค่าทางยาสูงเป็นวัตถุดิบหลัก มะแขว่น (Zanthoxylum limonella Alston) มีน้ำมันหอมระเหยธรรมชาติที่ประกอบด้วยสารสำคัญ เช่น Limonene, Linalool, Sabinene, β-Pinene และ Sanshool มีฤทธิ์ต้านอาการปวด (analgesic), ต้านการอักเสบ (anti-inflammatory) และกระตุ้นการไหลเวียนโลหิต ผสานกับน้ำมันพืชธรรมชาติและสมุนไพรอื่น เช่น น้ำมันมะพร้าว น้ำมันงา ขิง ขมิ้น และไพล ซึ่งช่วยเพิ่มการดูดซึมสารออกฤทธิ์ ทีมวิจัยนำองค์ความรู้ไปถ่ายทอดเพื่อสร้างอาชีพให้กับครัวเรือนเป้าหมาย พื้นที่ตำบลบ้านดง ซึ่งเป็นแหล่งปลูกมะแขว่นที่คุณภาพดีที่สุดในประเทศไทย ทั้งนี้นวัตกรรมดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์มะแขว่นด้วยการถ่ายทอดนวัตกรรมและนำไปสร้างผลิตภัณฑ์ในชุมชนที่มีเอกลักษณ์และได้รับการส่งเสริมการแปรรูปได้หลากหลาย สามารถผลิตเป็นน้ำมันนวดสูตรมะแขว่น น้ำมันหอมระเหยกลิ่นมะแขว่น ชุมชนและครัวเรือนเป้าหมานสามารถใช้คู่มือการผลิตน้ำมันนวดจากสมุนไพรมะแขว่น และผลิตภัณฑ์นวดจากสมุนไพรมะแขว่น นอกจากนี้มีการถ่ายทอดนวัตกรรมการผลิตผงหมักเนื้อสัตว์ผสมผงเห็ดและสมุนไพรพื้นบ้าน(มะแขว่น) ใช้วัตถุดิบธรรมชาติและสมุนไพรท้องถิ่นประกอบด้วย ผงเห็ดนางฟ้าและเห็ดนางรมทำหน้าที่เป็นแหล่งโปรตีนและกรดอะมิโนตามธรรมชาติ ผงสับปะรดเป็นเอนไซม์จากพืชที่ใช้ในการหมักเนื้อนุ่ม และมะแขว่นพืชพื้นบ้านให้กลิ่นและรสชาติที่เป็น

เอกลักษณ์ โดยมีองค์ประกอบสารหอมระเหยที่สำคัญได้แก่ d-limonene, terpin - 4-ol และ sabinene ช่วยยับยั้งจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดการเน่าเสีย จำหน่ายภายใต้แบรนด์ของชุมชน ภายใต้ชื่อ “รพินทร์” เพื่อสร้างรายได้และจำหน่ายในรูปแบบเครือข่ายการผลิตต่อไป

3. พัฒนาโมเดลแก้จน Pro-poor Value Chain โดยใช้เห็ดในการยกระดับเศรษฐกิจเสริมรายได้ จากการดำเนินโครงการ “การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่” พบว่า การแก้ไขปัญหาความยากจนในจังหวัดลำปางจำเป็นต้องพัฒนา “ห่วงโซ่คุณค่าเชิงพื้นที่” (Area-based Value Chain) ที่สามารถเชื่อมโยงทรัพยากรในท้องถิ่นเข้ากับเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะกลุ่มครัวเรือนยากจนในระบบ PPPConnext ครัวเรือนเป้าหมายในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว และอำเภอแจ้ห่ม ซึ่งส่วนใหญ่มีทักษะเกษตรกรรม หนึ่งในแนวทางสำคัญที่โครงการได้นำมาปรับใช้คือ “Pro-poor Value Chain” ซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาเชิงระบบที่มุ่งเน้นให้ผู้มีรายได้น้อยมีส่วนร่วมในห่วงโซ่การผลิต ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ เพื่อเพิ่มรายได้ ลดต้นทุน และสร้างมูลค่าเพิ่มในท้องถิ่น

ในกรณีนี้ “เห็ดเศรษฐกิจ” โดยเฉพาะ เห็ดเยื่อไผ่ และ เห็ดนางฟ้า ได้ถูกนำมาใช้เป็น “พืชเศรษฐกิจเสริมรายได้” ที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรไผ่ในพื้นที่ สร้างระบบการผลิตครบวงจรตั้งแต่ก้อนเชื้อเห็ดไปจนถึงผลิตภัณฑ์แปรรูปเครื่องสำอาง ในการยกระดับศักยภาพครัวเรือนเป้าหมาย ให้มีรายได้เพิ่มขึ้น บนฐานทรัพยากรในพื้นที่ ได้แก่ การผลิตวัสดุเพาะและวัสดุปรับปรุงดินจากก้อนเห็ดเก่า การผลิตก้อนเห็ดจากขี้เลื่อยไม้ไผ่ การผลิตเครื่องสำอางเห็ดเยื่อไผ่โดยนำครัวเรือนเป้าหมายเข้าสู่กระบวนการต่างๆ ใน Pro-poor Value Chain โดยใช้นวัตกรรมกระบวนการ ผลิตก้อนเชื้อเห็ด นวัตกรรมการผลิตอาหารแปรรูปจากเห็ด ได้แก่ เอนเนอจี้บาร์ผสมเห็ด นวัตกรรมการผลิตเห็ดอบกรอบ ผสมหน่อไม้ นวัตกรรมการผลิตผงหมักเนื้อสัตว์ผสมผงเห็ดและสมุนไพรมะแขว่นซึ่งเป็นพืชบ้านเฉพาะถิ่น โดยทีมวิจัยได้ออกแบบกระบวนการพัฒนาโมเดล Pro-poor Value Chain จากเห็ดเศรษฐกิจดังภาพ

ภาพที่ 4.36 Pro-poor Value Chain เห็ดเศรษฐกิจเสริมรายได้

จากภาพการพัฒนาโมเดล Pro-poor Value Chain จากเห็ดเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่าเป็นโมเดลห่วงโซ่คุณค่าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและสร้างอาชีพให้กับครัวเรือนยากจน บนฐานของทรัพยากรไผ่ในพื้นที่ โดยบูรณาการกระบวนการผลิต–การแปรรูป–การตลาด–การสร้างนวัตกรรมเข้าด้วยกัน โดยการดำเนินงาน **ต้นน้ำ** เป็นการลดต้นทุนและใช้ทรัพยากรในพื้นที่ โดยนำขี้เลื่อยไม้ไผ่ ที่เหลือจากโรงงานตอกไม้ในอำเภอแม่เมาะ มาใช้เป็นวัตถุดิบผสมกับขี้เลื่อยจากภายนอกผลิตก้อนเชื้อเห็ดแทนการซื้อจากภายนอกทั้งหมด พัฒนาสูตรวัสดุเพาะเห็ดใหม่เพื่อส่งเสริมการผลิตก้อนเชื้อเห็ดภายในชุมชน เพื่อจำหน่ายในราคาที่ต่ำกว่าท้องตลาด **กลางน้ำ** เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการเปิดดอกเห็ด พัฒนาโรงเรือนเพาะเห็ด

แบบควบคุมอุณหภูมิและความชื้นอัตโนมัติด้วยระบบ Smart Farm IoT ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในการควบคุมระบบพัดลมและรดน้ำอัตโนมัติ ลดการใช้ไฟฟ้าลง ปรับสูตรอาหารเห็ดโดยใช้วัสดุจากเศษไผ่และแร่ธาตุในดินท้องถิ่น เพื่อเพิ่มอัตราการออกดอก และ**ปลายน้ำ** เป็นการแปรรูปผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง พัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากเห็ดเยื่อไผ่ เช่น สบู่เหลวและครีมบำรุงผิวจากสารสกัดเห็ดเยื่อไผ่ เซรั่มและมาส์กหน้า ตัวอย่างกระบวนการผลิตและแปรรูปเห็ดในการสร้างอาชีพให้ครัวเรือนยากจน ดังนี้

การผลิตก้อนเชื้อเห็ดนางฟ้า นางรมจากวัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่ สูตรอาหารก้อนเห็ดใช้วัสดุเหลือทิ้งจากกระบวนการแปรรูปไผ่เป็นวัตถุดิบหลัก วัสดุเช่น ขี้เลื่อยไผ่ เศษไม้ไผ่ ที่เหลือจากการผลิตไม้เสียบลูกชิ้น หรือการตัดแต่งกอไผ่นำมาบดใช้เป็นส่วนผสมในการผลิตก้อนเห็ดสำหรับเห็ดนางฟ้า นางรม ลดปัญหาของเสียจากอุตสาหกรรมชุมชน ทำให้เส้นใยเห็ดเจริญเติบโตเร็วและให้ผลผลิตสูง ครัวเรือนพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ ตำบลนาสัก ตำบลสบป้าด ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ ตำบลบ้านหวด ตำบลบ้านอ้อน อำเภองาว และตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม โดย**ก่อนการดำเนินโครงการ**ครัวเรือนส่วนใหญ่พึ่งพาการจัดซื้อก้อนเชื้อเห็ดจากภายนอก ส่งผลให้มีต้นทุนการผลิตสูง ขาดความรู้ในการควบคุมกระบวนการผลิต และไม่สามารถพัฒนาเป็นอาชีพที่มีความยั่งยืนได้ **หลังดำเนินโครงการ**ครัวเรือนสามารถผลิตก้อนเชื้อเห็ดได้ด้วยตนเอง ช่วยลดต้นทุนการผลิตจาก 10 บาทต่อก้อน เหลือเพียง 7–8 บาทต่อก้อน หรือคิดเป็นการลดลงร้อยละ 20–30 ขณะเดียวกันยังพบว่าวัสดุเพาะจากไผ่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของเส้นใยเห็ด ทำให้เส้นใยเดินเร็วขึ้นและให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 10–30 เมื่อเปรียบเทียบกับสูตรดั้งเดิม นอกจากนี้ ครัวเรือนยังสามารถผลิตก้อนเชื้อเห็ดได้เอง ส่งผลให้ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก และสามารถพัฒนาไปสู่การสร้างรายได้จากการจำหน่ายก้อนเชื้อเห็ดในชุมชนได้ อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาของเสียจากอุตสาหกรรมไผ่ในพื้นที่ และเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรที่เคยถูกมองว่าเป็นของเหลือทิ้ง

ภาพที่ 4.37 การทำก้อนเห็ดนางฟ้า เห็ดนางรม

การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเห็ดและสมุนไพรพื้นถิ่น ทีมวิจัยได้พัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและสามารถตอบสนองต่อแนวโน้มตลาดสุขภาพ ได้แก่ เอนเนอจี้บาร์ผสมเห็ดและธัญพืช เห็ดอบกรอบสมุนไพร และผงหมักเนื้อสัตว์ผสมผงเห็ดและสมุนไพรพื้นบ้าน (มะแขว่น) ซึ่งการแปรรูปดังกล่าวช่วยยืดอายุการเก็บรักษาของเห็ด เพิ่มช่องทางการจำหน่าย และสามารถเพิ่มมูลค่าสินค้าได้ประมาณ 2–5 เท่า เมื่อเทียบกับการจำหน่ายเห็ดสดเพียงอย่างเดียว ส่งผลให้ครัวเรือนสามารถลดความเสี่ยงจากความผันผวนของราคาผลผลิตสด และมีรายได้ที่มั่นคงมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยสร้างทักษะใหม่ด้าน

การแปรรูปอาหารและการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงนวัตกรรมในระดับชุมชน **การผลิตเอนเนอจี้บาร์ผสมเห็ดและธัญพืช** เป็นผลิตภัณฑ์อาหารฟังก์ชันที่พัฒนาขึ้นโดยใช้เห็ดนางรมเทาเป็นวัตถุดิบหลัก ซึ่งเป็นแหล่งของสารอาหารที่มีคุณค่า ได้แก่ โปรตีนจากพืช ใยอาหาร (dietary fiber) โดยเฉพาะเบต้ากลูแคน (β-glucan) และสารต้านอนุมูลอิสระ (antioxidants) ซึ่งการใช้เห็ดนางรมเทาจากกลุ่มเกษตรกรในชุมชนช่วยลดการพึ่งพาวัตถุดิบนำเข้า เพิ่มมูลค่าให้ผลผลิตทางการเกษตร และสนับสนุนเศรษฐกิจฐานราก (local economy) สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ-หมุนเวียน-สีเขียว (Bio-Circular-Green Economy: BCG Model) **การผลิตผงหมักเนื้อสัตว์ผสมผงเห็ดและสมุนไพรพื้นบ้าน (มะแขว่น)**เป็นผลิตภัณฑ์ผงหมักเนื้อสัตว์นี้จึงเป็นการพัฒนาต่อยอดจากสูตรหมักเนื้อแบบดั้งเดิม โดยผสานเทคโนโลยีการแปรรูปอาหารเข้ากับการใช้วัตถุดิบท้องถิ่น เพื่อสร้างเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ เพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตทางการเกษตร **และผลิตภัณฑ์เห็ดนางฟ้าอบกรอบผสมสมุนไพร**เป็นอาหารว่างเพื่อสุขภาพที่พัฒนาขึ้นโดยใช้เห็ดนางฟ้าเป็นวัตถุดิบหลักในสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 65 ซึ่งเป็นแหล่งของโปรตีนจากพืช ใยอาหาร และสารออกฤทธิ์ทางชีวภาพ เช่น เบต้ากลูแคน (β-glucan) เป็นผลิตภัณฑ์นี้เป็นการพัฒนาอาหารว่างทางเลือกที่ผสานคุณค่าทางโภชนาการจากเห็ดและสมุนไพรไทยเข้าด้วยกัน มีจุดเด่นด้านความกรอบ รสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ และการใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ ซึ่งตอบโจทย์ผู้บริโภคที่ใส่ใจสุขภาพและต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าและแตกต่าง จะเห็นได้ว่าการพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเห็ดและสมุนไพรพื้นถิ่นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบในห่วงโซ่คุณค่าเห็ดเศรษฐกิจอย่างชัดเจน กล่าวคือ ครัวเรือนยากจนสามารถลดต้นทุนการผลิต เพิ่มมูลค่าผลผลิต และขยายโอกาสทางเศรษฐกิจจากการมีส่วนร่วมในห่วงโซ่คุณค่าในหลายระดับ อันนำไปสู่การยกระดับรายได้และความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้การพัฒนาเชิงระบบที่เชื่อมโยงทรัพยากรในพื้นที่กับการสร้างมูลค่าเพิ่มสามารถเป็นต้นแบบของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในบริบทพื้นที่อื่นต่อไปได้

ภาพที่ 4.38 Energy Bar ผสมเห็ดและธัญพืช, ผลหมักเนื้อสัตว์ผสมผงเห็ดและสมุนไพรพื้นบ้านและเห็ดนางฟ้าอบกรอบสมุนไพร

4. พัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในอุตสาหกรรมไผ่และธุรกิจชุมชน

การดำเนินการพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในอุตสาหกรรมไผ่และธุรกิจชุมชนดำเนินการภายใต้หลักการต่อยอดจากการดำเนินงานของโครงการในช่วงปีที่ผ่านมา โดยมีธุรกิจชุมชน (Local Enterprises : LE.) ประกอบด้วย วิสาหกิจชุมชนไพรพฤกษา วิสาหกิจชุมชนนาสักปันสุข กลุ่มอาชีพเพาะเห็ด ห้างหุ้นส่วนจำกัดหญิงจันทร์ ห้างหุ้นส่วนจำกัดไผ่เกื้อกูล ซึ่งได้เข้าร่วมพัฒนาศักยภาพการประกอบการทางธุรกิจ รวมทั้งการพัฒนาผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนเข้าสู่การเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprises : SE.) โดยมีการดำเนินการในการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคม จำนวน 1 ราย คือ ห้างหุ้นส่วนจำกัดไผ่เกื้อกูล เพื่อเข้าสู่การบ่มเพาะเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่งได้ดำเนินการตั้งแต่การดำเนินงานของโครงการในช่วงปีที่ผ่านมา

ภาพที่ 4.39 การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคมในโซ่อุปทานไผ่

ผลจากการดำเนินการในการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคมในโซ่อุปทานไผ่ห้างหุ้นส่วนจำกัดไผ่เกื้อกูลได้มีการจดทะเบียนกับกรมพัฒนาธุรกิจการค้าในรูปแบบห้างหุ้นส่วนจำกัดเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2567 และต้องดำเนินธุรกิจอย่างน้อย 1 ปีตามเกณฑ์การขึ้นทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ.2562 ซึ่งจะครบกำหนดระยะเวลาในการประกอบการเดือนตุลาคม 2568 นี้ รวมทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการระดมทุนโดยให้กลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรกร และประชาชนทั่วไปที่สนใจสามารถเข้าหุ้นเพื่อรวมเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ของวิสาหกิจเพื่อสังคม ทั้งนี้ผลจากการจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคมในโซ่อุปทานไผ่ สามารถได้แนวทางในการพัฒนาผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนสู่การเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมต่อไป

วิสาหกิจเพื่อสังคม “ไผ่เกื้อกูล” มีบทบาทสำคัญในฐานะ วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) **เป็นต้นแบบ** ที่ขับเคลื่อนห่วงโซ่คุณค่าของอุตสาหกรรมไผ่ในจังหวัดลำปางอย่างเป็นระบบ โดยมีบทบาทหลัก คือ **(1) ตัวกลางเชื่อมโยงตลาด** “ไผ่เกื้อกูล” ทำหน้าที่เป็นหน่วยปลายน้ำที่สำคัญในการเชื่อมโยงเครือข่ายตลาดและแพลตฟอร์มทางการตลาด เพื่อนำผลิตภัณฑ์ชุมชนไปสู่ผู้บริโภค โดยรับหน้าที่เป็นทั้ง **ผู้รับซื้อผลิตภัณฑ์และตัวแทนจำหน่าย** พร้อมทั้งวางแผนการตลาดให้กับผลิตภัณฑ์ของชุมชนและกลุ่มเปราะบางในพื้นที่ **(2) กลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจหมุนเวียน** โดยทำหน้าที่รวบรวมเศษวัสดุเหลือทิ้งจากการแปรรูปไผ่ (เช่น เศษไม้ ข้อไผ่ ผิวไผ่) เพื่อนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์พลังงานสะอาด ได้แก่ ไม้สับ ชีวมวลอัดแท่ง และถ่านไบโอชาร์ จากนั้นจึงส่งจำหน่ายให้กับโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่น กฟผ. แม่เมาะ และ SCG เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงทดแทน **(3) การสร้างสวัสดิการและการจ้างงานกลุ่มเปราะบาง** ในฐานะวิสาหกิจเพื่อสังคม ไผ่เกื้อกูลถูกกำหนดให้เป็นกลไก Social Safety Net ที่นำผลกำไรไม่น้อยกว่า ร้อยละ 70 ไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางสังคม เช่น การส่งเสริมการจ้างงานแก่กลุ่มเปราะบาง การพัฒนาชุมชน และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม **(4) การสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในชุมชน** (Co-ownership) โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน เกษตรกร และประชาชนทั่วไป เข้ามาร่วมถือหุ้นหรือระดมทุน ซึ่งนอกจากจะช่วยเพิ่มทุนในการดำเนินธุรกิจแล้ว ยังสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและสร้างระบบรายได้ที่มั่นคงให้กับคนในพื้นที่ และ **(5) ต้นแบบการยกระดับธุรกิจชุมชน** ไผ่เกื้อกูลเป็นหน่วยธุรกิจที่ได้รับการบ่มเพาะเพื่อยกระดับจากธุรกิจท้องถิ่น (Local Enterprise) สู่การเป็นนิติบุคคลที่เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมอย่างเต็มตัว เพื่อสร้างระบบนิเวศการค้าที่เกื้อกูลกันตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ จะเห็นได้ว่า วิสาหกิจเพื่อสังคม “ไผ่เกื้อกูล” ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่แสวงหากำไร แต่เป็น**กลไกเชิงระบบ** ที่ช่วยแก้ปัญหาความยากจนด้วยการเปลี่ยนขยะให้เป็นรายได้ เชื่อมโยงคนจนเข้าสู่ห่วงโซ่อุป

ทานอุตสาหกรรม และกระจายผลประโยชน์กลับคืนสู่สังคมอย่างเป็นธรรม

ภาพที่ 4.40 การพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในอุตสาหกรรมไผ่และธุรกิจชุมชน พื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

โมเดลการพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในอุตสาหกรรมไผ่และธุรกิจชุมชนพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปางเป็นการบูรณาการการพัฒนาผู้ประกอบการ การสร้างโซ่อุปทาน การขับเคลื่อนวิสาหกิจเพื่อสังคมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการพัฒนาแหล่งผลิตในชุมชน (ต้นน้ำ) เชื่อมโยงไปสู่การแปรรูปและเพิ่มมูลค่า (กลางน้ำ) และต่อยอดสู่การตลาดและผู้บริโภค (ปลายน้ำ) พร้อมทั้งยกระดับผู้ประกอบการให้ดำเนินธุรกิจภายใต้แนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่ใช่เพียงการเพิ่มรายได้ แต่เป็นการสร้าง “ระบบเศรษฐกิจฐานรากที่ยั่งยืน” ที่สามารถกระจายโอกาส สร้างงาน ลดความเหลื่อมล้ำ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้แนวคิดที่ว่าธุรกิจไม่ใช่เพียงเครื่องมือในการแสวงหากำไร แต่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกันอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนวิถีไผ่ “BAMBOO JOURNEY”

"BAMBOO JOURNEY" ซึ่งเป็นการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ตำบลเมืองมาย จังหวัดลำปาง เพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนและแก้ไขปัญหาความยากจน โดยมีการบูรณาการทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น **แหล่งซากฟอสซิลแอมโมไนต์ 240 ล้านปี** และหัตถกรรมจากไผ่ มาสร้างเป็นเส้นทางท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เนื้อหาเน้นการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่น ทั้งในด้านการเป็น**นักสื่อความหมาย**และการจัดการระบบความปลอดภัย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมนี้ส่งเสริมการสร้างรายได้ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การวิ่งเทรล การปั่นจักรยาน และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เชื่อมโยงกลุ่มคนเปราะบางเข้าสู่ห่วงโซ่เศรษฐกิจ ผลลัพธ์ที่ได้จึงเป็นโมเดลต้นแบบที่ช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ **ผลการดำเนินการ (1) การเชื่อมโยงพื้นที่และแหล่งทรัพยากรสู่การกำหนดเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว** โดยเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายสำคัญคือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง อุทยานธรณีวิทยาจังหวัดลำปาง และองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองมาย ร่วมกันกำหนดพื้นที่เป้าหมายคือ แหล่งค้นพบ

“แอมโมไนต์” 240 ล้านปี ซึ่งอยู่ในพื้นที่บ้านไผ่งาม หมู่ 5 ตำบลเมืองมาย เป็นพื้นที่เป้าหมายในการส่งเสริมและสร้างการรับรู้ ตลอดจนการทำกิจกรรมทางการท่องเที่ยว พื้นที่ดังกล่าวมี**ต้นทุนทางทางทรัพยากรและทุนทางสังคม**ของชุมชน คือ **แอมโมไนต์” 240 ล้านปี** ซึ่งเป็นพื้นที่ทางธรณีวิทยาที่มีการพบซากสัตว์ดึกดำบรรพ์โดยการตรวจสอบจากกรมทรัพยากรธรณีวิทยาพบว่ามีอายุกว่า 240 ล้านปี (แหล่งท่องเที่ยวเดิมที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนา) ถ้ำหล่มอาง ลำน้ำยิ่ง เป็นแอ่งน้ำเหนือเขื่อนกิ่วลมและจุดชมวิวกิ่วดู่ **(2) การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว** แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวตำบลเมืองมาย เป็นการนำเสนอองค์ประกอบหลักของพื้นที่และแหล่งท่องเที่ยว ที่พัก จุดหมายตา จุดสำคัญประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยว 5 แห่ง คือ แอมโมไนต์ 240 ล้านปี จุดล่องเรือไหว้พระ ถ้ำสมบัติ น้ำยิ่ง ถ้ำหล่มอาง และจุดชมวิวกิ่วดู่ รวมทั้งยังมีที่ตั้งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จัดทำผลิตภัณฑ์ชุมชนจำหน่ายเป็นของฝากของที่ระลึกประกอบด้วย วิสาหกิจชุมชนหมอนทองฟาร์ม บ้านไผ่ทอง วิสาหกิจชุมชนจักสานไม้ไผ่ล้านบ้านไผ่แพะ และวิสาหกิจชุมชนจักสานผิวไม้ไผ่บ้านนางาม สถานที่ราชการสำคัญ ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองมาย ป้อมสายตรวจตำรวจ สภ.แจ้ห่ม และโรงเรียนเมืองมายวิทยา และที่พักประเภทรีสอร์ทและโมสเตย์ ประกอบด้วย พิทักษ์โฮมสเตย์ บ้านสวนโฮมสเตย์ กัลยาโฮมสเตย์ และรีสอร์ทปพิชญา **(3) กิจกรรมทางการท่องเที่ยว** ประกอบด้วย กิจกรรมการวิ่งเพื่อสุขภาพ “เมืองมายแอมโมไนต์รัน” กำหนดวัดขึ้นในวันที่ 25-26 ตุลาคม 2568 / กิจกรรมการปั่นจักรยานท่องเที่ยวชุมชน “ปา ไป ปั่น”/กิจกรรมการเล่นน้ำช่วงสงกรานต์ หรือกิจกรรม “เล่นน้ำ แม่มายคลายร้อน”/กิจกรรมล่องเรือชมวิว หรือกิจกรรม “Muang Mai Travel @น้ำยิ่ง” เป็นกิจกรรมการนำเที่ยวทางเรือ โดยใช้เรือหางยาวของชุมชนและประชาชนที่หาปลาเหนือเขื่อนกิ่วลมมาประยุกต์ให้เกิดกิจกรรมการนำเที่ยวที่ยังคงวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมธรรมชาติ และทิวทัศน์ของอ่างน้ำเหนือเขื่อนกิ่วลม “น้ำยิ่ง” โดยจัดทริปล่องเรือชมถ้ำสมบัติ ไหว้พระ และชมทิว โดยกำหนดจัดกิจกรรมครั้งแรกในวันที่ 25-26 ตุลาคม 2568 ซึ่งเป็นโปรแกรมท่องเที่ยวหนึ่งภายในงานวิ่ง “Muang Mai Ammonite Run” 2025 (Rainy Season) Bamboo Jurney : Family Run **(4) การพัฒนาศักยภาพชุมชนและบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยว**

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการในการศึกษาความต้องการและวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวผ่านการประชุมกลุ่มย่อย พบว่า ชุมชนมีความต้องการในการพัฒนาศักยภาพด้านการช่วยเหลือและดูแลนักท่องเที่ยวเบื้องต้น การสื่อสารและการถ่ายทอดข้อมูลด้านการท่องเที่ยว (นักสื่อความหมาย) เป็นประเด็นหลักและเป็นความต้องการเบื้องต้นของชุมชน จึงนำไปสู่การจัดทำกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการการดูแลนักท่องเที่ยวกรณีฉุกเฉิน โดยมีการจัดให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการทำ CPR การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การใช้ข้อความ สัญลักษณ์ การแจ้งแหตุ และการลำเลียงผู้ป่วยเบื้องต้น โดยมีวิทยากรที่ได้รับการรับรองจากสถาบันการแพทย์ฉุกเฉิน เป็นผู้ถ่ายทอด

ภาพที่ 4.41 ประชาสัมพันธ์โปรแกรมการท่องเที่ยวเมืองมาย

กล่าวโดยสรุปผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรม BAMBOO JOURNEY ประกอบด้วย 7 ประเด็น คือ **(1) การใช้ทุนทรัพยากรและทุนสังคม:** โดยการนำสิ่งที่มีอยู่เดิม เช่น แอมโมไนต์ 240 ล้านปี ถ้ำหล่มอาง และประเพณีท้องถิ่น มาสร้างคุณค่าทางการท่องเที่ยว **(2) การบูรณาการเครือข่าย ซึ่งการดำเนินการให้ความสำคัญกับ**ความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองมืองมาย องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง อุทยานแห่งชาติ และชุมชน ได้ร่วมมือกันขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในพื้นที่ **(3) การออกแบบประสบการณ์** โดยได้เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว วิถีชีวิต และผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าด้วยกันเป็น "ห่วงโซ่คุณค่า" ในการออกแบบชุดประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว **(4) สร้างกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ให้กับชุมชน** ได้ออกแบบ งานวิ่ง "เมืองมายแอมโมไนต์รัน" กิจกรรมปั่นจักรยาน "ปา ไป ปั่น" และกิจกรรมล่องเรือ โดยใช้ฐานทุนทรัพยากรในพื้นที่มาสร้างการเพิ่มมูลค่า **(5) การเชื่อมโยงเศรษฐกิจฐานราก** โดยคนจนและประชาชนในพื้นที่มีรายได้จากการเป็นผู้ผลิตสินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชน ของที่ระลึก หรือให้บริการในโฮมสเตย์ ทำให้คนกลุ่มนี้มีโอกาสสร้างรายได้โดยตรงจากการท่องเที่ยว การขายผลิตภัณฑ์ **(6) การพัฒนานักสื่อความหมาย** เป็นการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ โดยเปลี่ยนการท่องเที่ยวจากแค่การ "ดู" เป็นการ "เข้าใจ" ผ่านเรื่องราวจากคนในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการให้ชุมชนเรียนรู้จากการลงมือทำจริง และ **(7) ส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง** โดยกระตุ้นให้ชุมชนรู้สึกสร้างความเป็นเจ้าของเพื่อให้ชุมชนจัดการต่อได้เองแม้จบโครงการ

6. ผลการพัฒนาความรู้ด้านการบริหารจัดการการเงิน (Financial Literacy)

การดำเนินกิจกรรมพัฒนาความรู้ความเข้าใจด้านการบริหารจัดการการเงิน (Financial Literacy) ใช้หลักการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้ครัวเรือนยากจนสามารถบริหารจัดการรายได้ รายจ่าย และหนี้สินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดพฤติกรรมการใช้จ่ายเกินตัว และสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินในระยะยาว โดยกิจกรรมดังกล่าวได้ออกแบบเป็นหลักสูตรอบรม

เชิงปฏิบัติการที่ครอบคลุมองค์ความรู้สำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ (1) ความรู้พื้นฐานทางการเงินส่วนบุคคล (2) การจัดทำบัญชีรายรับ–รายจ่ายครัวเรือน (3) การวางแผนทางการเงินและการออม (4) การจัดการหนี้สินอย่างมีประสิทธิภาพ และ (5) การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้ออกแบบเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยเน้นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Learning by Doing) และสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ครอบคลุมองค์ความรู้สำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ **(1) ความรู้พื้นฐานทางการเงินส่วนบุคคล** (Personal Financial Literacy) มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมอบรมเข้าใจหลักการพื้นฐานของรายได้ รายจ่าย การออม และหนี้สิน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมทางการเงินกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน โดยเน้นการสร้างความตระหนักรู้ ให้เห็นถึงความสำคัญของการวางแผนการใช้เงินอย่างมีเหตุผล และการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมการใช้จ่ายเกินตัว ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดหนี้สินในระดับครัวเรือน **(2) การจัดทำบัญชีรายรับ–รายจ่ายครัวเรือน** (Household Accounting) เป็นการฝึกทักษะในการบันทึกข้อมูลทางการเงินอย่างเป็นระบบ โดยใช้เครื่องมือที่เข้าใจง่ายและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน เช่น สมุดบัญชีครัวเรือน ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้การจำแนกรายรับและรายจ่าย การวิเคราะห์สัดส่วนค่าใช้จ่าย และการระบุรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ซึ่งช่วยให้สามารถควบคุมพฤติกรรมการใช้จ่ายและวางแผนการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ **(3) การวางแผนทางการเงินและการออม** (Financial Planning and Saving) มุ่งเน้นการสร้างวินัยทางการเงิน (Financial Discipline) โดยส่งเสริมให้ครัวเรือนกำหนดเป้าหมายทางการเงินทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เช่น การออมเพื่อค่าใช้จ่ายฉุกเฉินกรณีเดินทางไปโรงพยาบาล การออมเพื่อการลงทุนขนาดเล็ก เช่น ลงทุนซื้อหุ้นวิสาหกิจชุมชน หรือการออมในรูปแบบกลุ่ม เช่น กลุ่มสัจจะของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกลไกที่เหมาะสมกับครัวเรือนที่มีรายได้ไม่แน่นอนและไม่สามารถเข้าถึงระบบการเงินในระดับสถาบันได้ **(4) การจัดการหนี้สินอย่างมีประสิทธิภาพ** (Debt Management) เน้นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเภทของหนี้ อัตราดอกเบี้ย และผลกระทบของหนี้สินต่อความมั่นคงทางการเงินของครัวเรือน โดยผู้เข้าร่วมอบรมได้เรียนรู้วิธีการวางแผนชำระหนี้ การจัดลำดับความสำคัญของหนี้ (Debt Prioritization) และการหลีกเลี่ยงการก่อหนี้ใหม่ที่ไม่จำเป็น ซึ่งช่วยลดความเสี่ยงในการเข้าสู่วงจรหนี้ซ้ำ และ **(5) การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** (Sufficiency Economy Philosophy) เป็นการเสริมสร้างแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่เน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัว โดยเชื่อมโยงกับการบริหารจัดการทรัพยากรในครัวเรือน เช่น การปลูกพืชผักเพื่อบริโภค การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด แนวคิดดังกล่าวช่วยให้ครัวเรือนสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและลดความเปราะบางทางการเงินได้อย่างยั่งยืน

ผลการดำเนินกิจกรรม พบว่า ครัวเรือนเข้าร่วมการอบรมสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำบัญชีรายรับ–รายจ่ายของครัวเรือนได้อย่างเป็นรูปธรรม มีความตระหนักรู้ในพฤติกรรมทางการเงินของตนเองมากขึ้น และสามารถวิเคราะห์โครงสร้างรายรับ–รายจ่ายได้อย่างเป็นระบบ จากข้อมูลการบันทึกบัญชีรายรับ–รายจ่าย พบว่า ร้อยละ 85 ของครัวเรือนมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างด้านรายได้ของครัวเรือนเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนส่วนใหญ่ได้เริ่มปรับพฤติกรรมทางการเงิน โดยหันมาให้ความสำคัญกับการออมในรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบท เช่น การออมผ่านกลุ่มสัจจะของหมู่บ้าน เนื่องจากข้อจำกัดในการเข้าถึงระบบการเงินในระดับสถาบันการเงินที่ชาวบ้านบางคนไม่ได้ใช้สมาร์ทโฟน และการเดินทางไปทำธุรกรรมที่ธนาคารมีระยะทางไกล และชาวบ้านมีเงินไม่มากในการทำธุรกรรมแต่ละครั้ง นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมอบรมได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต โดยเน้นการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น การใช้ทรัพยากรในครัวเรือนอย่างคุ้มค่า และการพึ่งพาตนเองในระดับหนึ่ง เช่น การปลูกพืชผักเพื่อบริโภคในครัวเรือน และการใช้วัตถุดิบในท้อง

ถิ่นเพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร ควบคู่ไปกับการนำองค์ความรู้จากกิจกรรม “เมนูอาชีพ” ไปต่อยอดสร้างรายได้เสริม ซึ่งช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน

ตารางที่ 4.36 แสดงข้อมูลเปรียบเทียบก่อนและหลังการเสริมสร้างความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy)

ประเด็นการเปรียบเทียบ	ก่อนการดำเนินกิจกรรม	หลังการดำเนินกิจกรรม
พฤติกรรมการใช้จ่าย	มีพฤติกรรมการใช้จ่ายเกินตัว ไม่มีการวางแผน และมีรายจ่ายที่ไม่จำเป็นสูง	ครัวเรือนร้อยละ 85 ปรับพฤติกรรมโดยลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และควบคุมการใช้เงินอย่างมีเหตุผลมากขึ้น
การบันทึกข้อมูลทางการเงิน	ขาดการจดบันทึกรายรับ-รายจ่ายอย่างเป็นระบบ ทำให้ไม่เห็นภาพรวมการเงินของครัวเรือน	มีทักษะในการ จัดทำบัญชีครัวเรือน สามารถวิเคราะห์โครงสร้างรายได้และระบุจุดรั่วไหลของเงินได้เอง,
การออมเงิน	ขาดวินัยทางการเงิน และเข้าถึงระบบธนาคารได้ยาก	เริ่มมีการออมเงิน ผ่านกลไกที่เหมาะสม เช่น กลุ่มสัจจะหมู่บ้าน และมีการกำหนดเป้าหมายการออมเพื่อเหตุฉุกเฉิน
การจัดการหนี้สิน	มีความเสี่ยงสูงที่จะตกอยู่ในวงจรหนี้ซ้ำซาก เนื่องจากขาดความรู้เรื่องดอกเบี้ยและการจัดลำดับหนี้	สามารถ จัดการหนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รู้วิธีจัดลำดับความสำคัญของหนี้ และลดการก่อหนี้ใหม่ที่ไม่จำเป็น
ความสมดุลของรายได้-รายจ่าย	ร้อยละ 85 ของกลุ่มเป้าหมายมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย	นำหลัก เศรษฐกิจพอเพียง และ "เมนูอาชีพ" มาใช้เพื่อลดรายจ่าย เช่นปลูกผักกินเอง และสร้างรายได้เสริมจนเกิดความสมดุลมากขึ้น
ความเปราะบางทางเศรษฐกิจ	มีความเปราะบางสูง ขาดภูมิคุ้มกันในการรับมือกับความเสี่ยงทางการเงิน,	มีภูมิคุ้มกันทางการเงินมากขึ้น มีวินัยและทักษะในการบริหารเงินเพื่อ ลดความเสี่ยงจากการกลับเข้าสู่วงจรหนี้ซ้ำ

ตารางที่ 4.37 แสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ จากการดำเนินงานในปี พศ. 2568 ของโครงการย่อยที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพและองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
1	นวัตกรรม - กระบวนการผลิตไบโอชาร์สำหรับการเกษตร (นวัตกรรมกระบวนการผลิตไบโอชาร์ผสมอินทรีย์วัตถุสำหรับการปลูกไผ่)	กระบวนการผลิตแบบควบคุมอุณหภูมิและออกซิเจนต่ำ (Low-oxygen Pyrolysis) ใช้เทคโนโลยี เตาเผาแบบไร้ควัน ซึ่งอุณหภูมิได้ในช่วง 400–600°C ทำให้ได้ไบโอชาร์ที่มีโครงสร้างคาร์บอนเสถียร มีรูพรุนสูง และลดการปล่อยควันหรือก๊าซพิษออกสู่สิ่งแวดล้อม กระบวนการผลิตใช้เศษวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร เช่น เหง้าไผ่ กิ่งไผ่ แกลบ เศษไม้ หรือซังข้าวโพด ช่วยลดการเผาทิ้งในที่โล่ง ซึ่งเป็นสาเหตุของฝุ่น PM 2.5 เตาเผาออกแบบให้ใช้พลังงานหมุนเวียน เช่น ความร้อนหมุนเวียนกลับ (recirculating heat) สามารถผลิตได้โดยชุมชนในต้นทุนต่ำและง่ายต่อการซ่อมบำรุงสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่อยอด เช่น ไบโอชาร์ผสมปุ๋ยอินทรีย์, ไบโอชาร์ปรับปรุงดิน และ ไบโอชาร์ดูดกลิ่น–ดูดสารพิษ	1. คู่มือการผลิตไบโอชาร์สำหรับการเกษตร 2. ครัวเรือนสามารถนำผลิตภัณฑ์ไบโอชาร์ไปปรับปรุงคุณภาพดินในแปลงเกษตรของชุมชน ช่วยเพิ่มการอุ้มน้ำและธาตุอาหารในดิน ลดการใช้ปุ๋ยเคมี ช่วยดูดซับสารพิษและลดก๊าซเรือนกระจกจากการเกษตร การรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพ
2	นวัตกรรม - กระบวนการผลิตผงหมักเนื้อสัตว์ผสมผงเห็ดและสมุนไพรพื้นบ้าน (มะแขว่น)	ใช้วัตถุดิบธรรมชาติและสมุนไพรท้องถิ่น ประกอบด้วย ผงเห็ดนางฟ้าและเห็ดนางรมทำหน้าที่เป็นแหล่งโปรตีนและกรดอะมิโนตามธรรมชาติ ผงสับปะรดเป็นเอนไซม์จากพืชที่ใช้ในการหมักเนื้อนุ่ม และมะแขว่นพืชพื้นบ้านให้กลิ่นและรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ โดยมีองค์ประกอบสารหอมระเหยที่สำคัญได้แก่ d-limonene, terpin - 4-ol และ sabinene ช่วยยับยั้งจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดการเน่าเสีย	1. คู่มือการผลิต 2. ครัวเรือนสามารถผลิตผงหมักเนื้อสัตว์ ต่อยอดเป็นสินค้าภายใต้แบรนด์ชุมชน
3	นวัตกรรม – กระบวนการผลิตสบู่เหลวจากสารสกัดเห็ดเยื่อไผ่และฟักข้าว	สารสกัดจากเห็ดเยื่อ เป็นสารออกฤทธิ์หลัก เห็ดเยื่อไผ่เป็นเห็ดเศรษฐกิจที่มีคุณค่าทางชีวภาพสูง มีสารโพลีแซ็กคาไรด์ (β-glucan), โปรตีน และสารต้านอนุมูลอิสระ ที่ช่วยบำรุงและชะลอความเสื่อมของผิว ผสมสมุนไพรพื้นบ้านไทยที่มีฤทธิ์ดูแลผิวพรรณและฆ่าเชื้ออ่อนโยน เช่น ใบบัวบก, ขมิ้นชัน, ว่านหางจระเข้ ว่านตาลเดี่ยว	1. คู่มือการผลิต 2. ผลิตภัณฑ์สบู่เหลวเห็ดเยื่อไผ่วิสาหกิจชุมชนสามารถผลิตและจำหน่ายสบู่เหลวเห็ดเยื่อไผ่เป็นสินค้า OTOP
4	นวัตกรรม - กระบวนการผลิตภัณฑ์น้ำมันนวดจากสมุนไพรผสมสารสกัดมะแขว่น	“มะแขว่น” สมุนไพรพื้นบ้านภาคเหนือที่มีคุณค่าทางยาสูงเป็นวัตถุดิบหลัก มะแขว่น (Zanthoxylum limonella Alston) มีน้ำมันหอมระเหยธรรมชาติที่ประกอบด้วยสารสำคัญ	1. คู่มือการผลิตน้ำมันนวดจากสมุนไพรมะแขว่น 2. ผลิตภัณฑ์นวดจากสมุนไพรมะแขว่น จำหน่ายภายใต้แบรนด์ของชุมชน

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพและองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
		เช่น Limonene, Linalool, Sabinene, β-Pinene และ Sanshool มีฤทธิ์ต้านอาการปวด (analgesic), ต้านการอักเสบ (anti-inflammatory) และกระตุ้นการไหลเวียนโลหิต ผสานกับน้ำมันพืชธรรมชาติและสมุนไพรอื่น เช่น น้ำมันมะพร้าว น้ำมันงา ขิง ขมิ้น และไพล ซึ่งช่วยเพิ่มการดูดซึมสารออกฤทธิ์	
5	นวัตกรรม - กระบวนการผลิตเซรั่มบำรุงผิวจากสารสกัดเห็ดเยื่อไผ่และใบบัวบก	สารสกัดจากเห็ดเยื่อไผ่ เป็นสารสกัดธรรมชาติที่อุดมด้วยกรดไฮยาลูรอนิคและสารต้านอนุมูลอิสระ มีคุณสมบัติเด่นในการบำรุงผิวลึกถึงชั้นใน ช่วยให้ความชุ่มชื้น ลดริ้วรอย ฟื้นฟูเซลล์ผิวที่เสื่อมสภาพ และลดจุดด่างดำ ปลอดภัยไม่ระคายเคือง อีกทั้งเมื่อรวมกับสารสกัดจากใบบัวบกเป็นสมุนไพรบำรุงผิวที่โดดเด่นในการกระตุ้นการสร้างคอลลาเจนและอิลาสติน ลดรอยดำรอยแดงจากสิว สมานแผล และบรรเทาอาการอักเสบ บวมช้ำ อุดมด้วยสารต้านอนุมูลอิสระสูง เหมาะสำหรับผิวแพ้ง่ายและผู้ที่มีปัญหาริ้วรอยหรือผิวไม่แข็งแรง เมื่อนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์บำรุงผิวจะช่วยบำรุงผิวพรรณ ลดเลือนริ้วรอย ลดการอักเสบและฟื้นฟูผิวได้เป็นอย่างดี	1. คู่มือการผลิต 2. ผลิตภัณฑ์เซรั่มบำรุงผิวจากสารสกัดเห็ดเยื่อไผ่และใบบัวบก วิสาหกิจชุมชนสามารถผลิตและจำหน่ายโลชั่นบำรุงผิวจากสารสกัดเห็ดเยื่อไผ่และใบบัวบกเป็นสินค้า OTOP
6	นวัตกรรม – กระบวนการผลิตถ่านดูดความชื้นชนิดเม็ด	การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากถ่านชีวมวล (biochar) ที่ผ่านกระบวนการอัดขึ้นรูปเป็นเม็ด มีคุณสมบัติในการดูดซับความชื้นและกลิ่น เหมาะสำหรับใช้ในครัวเรือนและอุตสาหกรรมขนาดเล็ก เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรและไผ่	1. คู่มือการผลิต 2. ครัวเรือนสามารถผลิตถ่านดูดความชื้นเพื่อใช้เองและจำหน่ายเป็นสินค้าในครัวเรือน เช่น ตู้เสื้อผ้า ห้องเก็บของ หรือบรรจุภัณฑ์สินค้า ช่วยสร้างรายได้เสริมและลดของเสียในชุมชน
7	เทคโนโลยี - การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากไผ่เชิงพาณิชย์	กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้า การสร้างลวดลายธรรมชาติ เช่น กระเป๋า ผ้าทอ เส้นใยธรรมชาติ เสื้อ ด้วยกระบวนการมัดย้อม Eco-print ให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ของพื้นที่	1. คู่มือการผลิตผ้าย้อมสีธรรมชาติจากไผ่ 2. ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากไผ่นำมาสร้างแบรนด์และผลิตภัณฑ์ OTOP สู่เชิงพาณิชย์
8	เทคโนโลยี – การอบถ่านด้วยระบบไพโรไรซิส	กระบวนการผลิตถ่านแบบปิดและไร้ควัน ใช้ระบบเผาไหม้แบบควบคุมอุณหภูมิและจำกัดออกซิเจน (Pyrolysis) ทำให้ไม่เกิดควันดำและกลิ่นรบกวน ลดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของชุมชน ใช้หลักการ หมุนเวียนความร้อน (Heat Recovery System) ทำให้ใช้เชื้อเพลิงน้อย	1. คู่มือการผลิตเตาอบถ่าน 2. ชุมชนสามารถจัดตั้งกลุ่มผลิตถ่านและไบโอชาร์จำหน่าย เพิ่มรายได้จากวัสดุเหลือใช้ใน

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพและองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
		ลงกว่าเตาเผาแบบดั้งเดิมถึง 30–50% อกแบบโครงสร้างให้ใช้งานง่าย วัสดุทนทาน ราคาประหยัด สามารถซ่อมแซมได้ในพื้นที่ เหมาะกับการใช้ในวิสาหกิจชุมชน	ท้องถิ่น เช่น เหง้าไผ่ กิ่งไม้ หรือเศษพืชเกษตร 3. สร้างเครือข่ายนวัตกรรมชุมชน เปิดโอกาสให้เยาวชน เกษตรกร และวิสาหกิจเพื่อสังคม เข้ามาเรียนรู้และพัฒนาเทคโนโลยีต่อยอดในระดับท้องถิ่นผ่านกิจกรรม “เรียนรู้เตาไผ่พลังสะอาด”
9	เทคโนโลยี - การผลิตก้อนเชื้อเห็ดนางฟ้า นางรมจากวัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่	สูตรอาหารก้อนเห็ดใช้วัสดุเหลือทิ้งจากกระบวนการแปรรูปไผ่เป็นวัตถุดิบหลัก วัสดุเช่น ขี้เลื่อยไผ่ เศษไม้ไผ่ ที่เหลือจากการผลิตไม้เสียบลูกชิ้น หรือการตัดแต่งกอไผ่นำมาบดใช้เป็นส่วนผสมในการผลิตก้อนเห็ดสำหรับเห็ดนางฟ้า นางรม ลดปัญหาของเสียจากอุตสาหกรรมชุมชน ทำให้เส้นใยเห็ดเจริญเติบโตเร็วและให้ผลผลิตสูง	1. คู่มือการผลิตก้อนเชื้อเห็ดนางฟ้า นางรมจากวัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่ 2. ครัวเรือนสามารถผลิตภัณฑ์ก้อนเชื้อเห็ดนางฟ้าเพื่อการจำหน่ายในพื้นที่
10	เทคโนโลยี - การผลิตก้อนเชื้อเห็ดเยื่อไผ่จากวัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่และวัสดุทางการเกษตร	สูตรอาหารก้อนเห็ดใช้วัสดุเหลือทิ้งจากกระบวนการแปรรูปไผ่เป็นวัตถุดิบหลัก ใช้เป็นส่วนผสมในการผลิตก้อนเห็ด และเชื้อเห็ดเยื่อไผ่ ลดปัญหาของเสียจากอุตสาหกรรมชุมชนและ และลดเวลาการเพาะเห็ด	1. คู่มือการผลิตก้อนเชื้อเห็ดเยื่อไผ่จากวัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่ 2. ครัวเรือนสามารถผลิตก้อนเชื้อเห็ดเยื่อไผ่ช่วยลดต้นทุนและระยะเวลาการเพาะเห็ด
11	เทคโนโลยี - การผลิตเอนเนอจี้บาร์ผสมเห็ดและธัญพืช	การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารฟังก์ชันโดยใช้เห็ดเป็นแหล่งโปรตีนและใยอาหารร่วมกับธัญพืช มีคุณค่าทางโภชนาการสูง เหมาะกับกลุ่มผู้บริโภคสายสุขภาพ และสามารถเก็บรักษาได้นาน ช่วยเพิ่มมูลค่าผลผลิตเห็ดได้หลายเท่า	1. สูตรการผลิตเนอจี้บาร์ผสมเห็ดและธัญพืช 2. ครัวเรือนสามารถแปรรูปเห็ดเป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง จำหน่ายในตลาดสุขภาพ ตลาดออนไลน์ และกิจกรรมออกบูธ สร้างรายได้เพิ่มและลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตสด
12	เทคโนโลยี - ระบบสมาร์ทฟาร์มการควบคุมการให้น้ำต้นไผ่	ระบบควบคุมการให้น้ำแบบอัตโนมัติที่ใช้เซ็นเซอร์ตรวจวัดความชื้นในดิน และควบคุมการเปิด-ปิดน้ำตามค่าที่กำหนด ช่วยลดการใช้น้ำอย่างสิ้นเปลือง เพิ่มประสิทธิภาพการเจริญเติบโตของไผ่ และลดภาระแรงงานของเกษตรกร โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง	1. คู่มือการติดตั้งระบบ 2. ครัวเรือนสามารถลดต้นทุนด้านน้ำและแรงงาน เพิ่มอัตราการรอดและการเจริญเติบโตของไผ่ ทำให้มีวัตถุดิบที่มีคุณภาพสำหรับเข้าสู่ห่วงโซ่

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพและองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
			อุตสาหกรรมไผ่ และสามารถดูแลแปลงได้แม้มีแรงงานจำกัด
13	เทคโนโลยี - ระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์แบบเคลื่อนที่	ระบบสูบน้ำที่ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ สามารถเคลื่อนย้ายได้ตามพื้นที่ใช้งาน เหมาะสำหรับพื้นที่ที่ไม่มีไฟฟ้า ลดต้นทุนพลังงานในระยะยาว และใช้งานง่าย ไม่ซับซ้อน เหมาะกับครัวเรือนยากจนที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร	1. คู่มือการสร้างระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์ 2. เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรและสวนไผ่ได้อย่างต่อเนื่อง ลดค่าใช้จ่าย
14	เทคโนโลยี - การประยุกต์ใช้งาน Internet of things (IoT) สำหรับการเกษตรระบบรางปลูกผักแบบอควาโปนิกส์	การบูรณาการระบบ IoT ในการควบคุมการให้น้ำและธาตุอาหารในระบบอควาโปนิกส์ โดยใช้เซ็นเซอร์ตรวจวัดคุณภาพน้ำ เช่น pH และอุณหภูมิ พร้อมระบบแจ้งเตือนและควบคุมอัตโนมัติ ช่วยให้การผลิตมีความแม่นยำและลดความเสี่ยงจากความผิดพลาด	1. คู่มือการสร้างระบบอควาโปนิกส์ 2. ครัวเรือนสามารถผลิตผักปลอดภัยควบคู่กับการเลี้ยงปลาในพื้นที่จำกัด ลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร และสามารถจำหน่ายผลผลิตในตลาดชุมชน สร้างรายได้เสริมและเพิ่มความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือน
15	องค์ความรู้ - กระบวนการผลิตเห็ดอบกรอบสมุนไพร	กระบวนการแปรรูปเห็ดโดยใช้เทคนิคการอบแห้งร่วมกับการปรุงรสสมุนไพรพื้นบ้าน ช่วยยืดอายุการเก็บรักษา เพิ่มความสะดวกในการบริโภค และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเห็ดสด โดยยังคงคุณค่าทางโภชนาการบางส่วนไว้	1. สูตรการผลิตเห็ดอบกรอบสมุนไพร 2. ครัวเรือนสามารถผลิตเห็ดอบกรอบเป็นสินค้าแปรรูปเพื่อจำหน่ายในตลาดชุมชนและตลาดนักท่องเที่ยว เพิ่มช่องทางรายได้และสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์
16	องค์ความรู้ - การผลิตก้อนเชื้อเห็ดหูหนูจากวัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่และวัสดุทางการเกษตร	สูตรอาหารก้อนเชื้อเห็ดที่นำวัสดุเหลือทิ้งจากไผ่ เช่น ขี้เลื่อยไม้ไผ่ มาใช้เป็นวัตถุดิบหลักในการผลิตก้อนเชื้อเห็ด ช่วยลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มประสิทธิภาพการเจริญเติบโตของเส้นใยเห็ด อีกทั้งยังช่วยลดปริมาณของเสียในชุมชน	1. คู่มือการผลิตก้อนเชื้อเห็ดจากวัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่ 2. ครัวเรือนสามารถผลิตก้อนเชื้อเห็ดใช้เองและจำหน่ายได้ ลดการพึ่งพาวัตถุดิบจากภายนอก และต่อยอดไปสู่การเพาะเห็ดเพื่อบริโภคและจำหน่าย สร้างรายได้และอาชีพที่สอดคล้องกับ

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพและองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
			บริบทของชุมชน
17	องค์ความรู้ - การผลิตก้อนเชื้อเห็ดขอนขาวจากวัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่และวัสดุทางการเกษตร	การพัฒนาสูตรวัสดุเพาะเห็ดโดยใช้ขี้เลื่อยไม้ไผ่และวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรเป็นองค์ประกอบหลัก มีคุณสมบัติด้านความพรุนและการอุ้มน้ำที่เหมาะสมต่อการเจริญของเส้นใยเห็ดขอนขาว ช่วยลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรในพื้นที่	1. คู่มือการผลิตก้อนเชื้อเห็ดจากวัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่ 2. ครัวเรือนสามารถผลิตก้อนเชื้อเห็ดขอนขาวเพื่อใช้เพาะเองและจำหน่ายได้ ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก และสามารถต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า
18	องค์ความรู้ - การผลิตก้อนเชื้อเห็ดแครงจากวัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่และวัสดุทางการเกษตร	การประยุกต์ใช้วัสดุเหลือทิ้งจากไผ่ในการผลิตก้อนเชื้อเห็ดพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์ โดยวัสดุเพาะมีโครงสร้างเหมาะสมต่อการยึดเกาะของเส้นใย และสามารถควบคุมคุณภาพได้ดี ช่วยลดต้นทุน และเพิ่มโอกาสในการพัฒนาเป็นสินค้าเฉพาะถิ่น	1. คู่มือการผลิตก้อนเชื้อเห็ดจากวัสดุเหลือทิ้งในการผลิตไผ่ 2. ครัวเรือนสามารถเพาะเห็ดแครงเพื่อบริโภคและจำหน่ายในตลาดเฉพาะกลุ่ม ซึ่งเป็นเห็ดที่มีมูลค่าทางวัฒนธรรมและสามารถสร้างความแตกต่างทางการตลาดได้

จากตารางแสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี และองค์ความรู้ด้านจักรวาลไผ่ มีทั้งสิ้น 6 นวัตกรรม 8 เทคโนโลยี และ 4 องค์ความรู้ สามารถสรุปได้ว่า มีการพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมที่ครอบคลุมทั้งห่วงโซ่คุณค่า ตั้งแต่การปลูก การแปรรูป ไปจนถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจและสังคม ไผ่ถือเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพสูง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ทั้งด้านวัสดุก่อสร้าง งานหัตถกรรม อาหาร และพลังงานชีวภาพ การพัฒนาจักรวาลไผ่ยังช่วยสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน รวมถึงส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังสามารถเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ทำให้เกิดการพัฒนาในมิติของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การจัดการองค์ความรู้ด้านไผ่ยังมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ลดการใช้ทรัพยากรที่ก่อให้เกิดผลกระทบ และส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างสมดุลในระยะยาว

กล่าวโดยสรุปโครงการวิจัยนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญต่อกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะครัวเรือนยากจน ซึ่งพบว่ามี**รายได้**เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 33.51 จากฐานข้อมูลก่อนและหลังดำเนินโครงการ สะท้อนถึงประสิทธิผลของการถ่ายทอดนวัตกรรม เทคโนโลยี และองค์ความรู้ด้านจักรวาลไผ่ มีทั้งสิ้น 6 นวัตกรรม 8 เทคโนโลยี และ 4 องค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทพื้นที่ นอกจากการเพิ่มรายได้แล้ว ครัวเรือนยังมีการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม โดยสามารถลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เริ่มมีการออม และมีความสามารถในการบริหารจัดการหนี้สินดีขึ้น ส่งผลให้ความเปราะบางทางเศรษฐกิจลดลง และมีแนวโน้มหลุดพ้นจากวงจรความยากจนในระยะยาว **ในเชิงกลไก** โครงการได้สร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยการพัฒนา “โมเดลจักรวาลไผ่” ที่เชื่อมโยงห่วงโซ่คุณค่าแบบครบวงจร ตั้งแต่การจัดการวัตถุดิบต้นน้ำ การแปรรูปในระดับกลางน้ำ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์และตลาดในระดับปลายน้ำ ส่งผลให้เกิดระบบเศรษฐกิจฐานรากที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ การนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ เช่น การผลิตชีวมวลและ ไบโอชาร์ ยังเป็นการสร้างกลไกเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับพื้นที่ ลดการสูญเสียทรัพยากร และเพิ่มรายได้จากแหล่งใหม่ ขณะเดียวกันการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายการผลิต ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพเชิงสถาบัน (Institutional Capacity) ที่สามารถดำเนินการต่อได้หลังสิ้นสุดโครงการใน**เชิงนโยบาย** โครงการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่บนฐานทรัพยากรท้องถิ่น สามารถเป็นกลไกสำคัญในการขจัดความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเมื่อมีการบูรณาการเทคโนโลยี นวัตกรรม และการพัฒนาทุนมนุษย์ควบคู่กัน โดยเฉพาะด้านการขจัดความยากจน การสร้างงานที่มีคุณค่า และการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ปัญหา อุปสรรค

จากการดำเนินงานพบว่า (1) ครัวเรือนเป้าหมายมีความแตกต่างกันทั้งด้านศักยภาพ อายุ ประสบการณ์ และกำลังแรงงาน ส่งผลให้การเรียนรู้และการนำองค์ความรู้ไปใช้มีความแตกต่างกัน อีกทั้งหลายครัวเรือนยังมีข้อจำกัดด้านเงินทุน ทำให้ไม่สามารถต่อยอดกิจกรรมการผลิตได้เต็มศักยภาพ (2) ในด้านการดำเนินงาน ยังพบว่ากิจกรรมหลายส่วนต้องอาศัยผู้นำชุมชนหรือแกนนำหลักเป็นผู้ขับเคลื่อน หากขาดบุคคลสำคัญเหล่านี้ อาจส่งผลต่อความต่อเนื่องของการดำเนินงานในอนาคต และ (3) มีปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบ ได้แก่ ความผันผวนของตลาด ราคาผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ การแข่งขันกับสินค้าจากภายนอก รวมถึงปัญหาปริมาณวัตถุดิบที่เปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ภัยแล้ง และไฟป่า ซึ่งล้วนส่งผลต่อการผลิตและรายได้ของชุมชน อีกทั้งการขยายผลโมเดลยังจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐและภาคีเครือข่าย เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน

แนวทางแก้ไขปัญหา

การแก้ไขปัญหาได้ดำเนินการดังนี้ (1) การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ควรออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับศักยภาพของครัวเรือนแต่ละกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายมีความแตกต่างทั้งด้านแรงงาน เงินทุน และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ จึงควรใช้กระบวนการพัฒนาศักยภาพแบบเฉพาะกลุ่มเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และ (2) ควรเร่งพัฒนาแกนนำรุ่นใหม่และสร้างระบบถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในชุมชน เพื่อลดการพึ่งพาผู้นำเพียงไม่กี่คน พร้อมทั้งส่งเสริมการกระจายแหล่งรายได้ การพัฒนาตลาดออนไลน์ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อเพิ่มความสามารถในการรับมือกับความผันผวนของตลาดและสร้างความยั่งยืนของโมเดลการพัฒนาในระยะยาว

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การผลักดันโมเดลไผ่เข้าสู่ยุทธศาสตร์จังหวัดลำปางเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดลำปาง (พ.ศ. 2566 – 2570) โดยได้กำหนดให้ “ไผ่” เป็นพืชเศรษฐกิจยุทธศาสตร์ของจังหวัด เพื่อขับเคลื่อนเกษตรอัตลักษณ์ท้องถิ่นภายใต้โมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) ทีมวิจัยขอเสนอแนะข้อเสนอเชิงนโยบาย โดยวางเป้าหมายให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์จังหวัดที่ว่า “ลำปางเมืองแห่งความสุข 2 มิติ (Livable & Smart City)” โดยเฉพาะในประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญดังนี้

1. จังหวัดลำปางควร**ยกระดับหัตถอุตสาหกรรมไผ่บนฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์** โดยการออกแบบผลิตภัณฑ์จากไผ่ให้ทันสมัยและสร้างแบรนด์สินค้าหัตถกรรมไผ่ลำปาง

2. จังหวัดลำปางควร**พัฒนาเกษตรเชิงคุณภาพและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูงไผ่** ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักอีกชนิดหนึ่งตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ด้วยการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างอาชีพรายได้ให้ชุมชน เช่น หน่อไม้คุณภาพสูง และผลิตภัณฑ์แปรรูปอื่น ๆ

3. จังหวัดลำปางควรเร่งดำเนินการ**อนุรักษ์ ฟื้นฟู และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ** โดยส่งเสริมการปลูกไผ่ในพื้นที่เสื่อมโทรมเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศ

4. จังหวัดลำปางควร**จัดทำยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมไผ่ระดับจังหวัด** โดยกำหนดวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ และมาตรการสนับสนุนที่ครอบคลุมทั้งห่วงโซ่คุณค่า ตั้งแต่การปลูก การแปรรูป จนถึงการตลาด

5. จังหวัดลำปางควร**ส่งเสริมความร่วมมือภาครัฐ-เอกชน-สถาบันการศึกษา** เพื่อสร้างกลไกที่เอื้อให้เกิดการถ่ายทอดนวัตกรรมไปสู่การใช้ประโยชน์จริง และดึงภาคเอกชนรายใหญ่ เช่น กฟผ. แม่เมาะ SCG เข้ามาเป็นผู้รับซื้อที่แน่นอนในห่วงโซ่อุปทาน เพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) เพื่อกำหนดนโยบายจัดการวัสดุเหลือทิ้งจากไผ่เพื่อเข้าสู่อุตสาหกรรมพลังงานสะอาด (ชีวมวลและไบโอชาร์) ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมาย Net Zero ของประเทศ

ตารางที่ 4.38 แสดงการสรุปผลการดำเนินงานรายกิจกรรม โครงการการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจน และยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง Area Based Industry)

โครงการการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจน และยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม (ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)	Output	Outcome	Impact	
กิจกรรมที่ 1: การสร้าง Platform การแลกเปลี่ยน ถอดบทเรียน การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมทักษะ ศักภาพพื้นที่ เพื่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัฐหาความยากจน และพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ ผ่านการจัดประชุม จัดเวทีเสวนา เวทีถอดบทเรียน และประชุมกลุ่มย่อย	เกิดองค์ความรู้เชิงปฏิบัติ ฐานข้อมูลบทเรียนจากพื้นที่ และเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมที่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนร่วมกัน	มีการการยกระดับศักยภาพของพื้นที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้สามารถวิเคราะห์ปัญหา วางแผน และขับเคลื่อนการพัฒนาได้อย่างมีทิศทางเดียวกันมากขึ้น เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วม (Collective Learning) ที่ช่วยให้การดำเนินงานมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ รวมถึงการสร้างความเข้าใจร่วมในแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการ	มีการการพัฒนากลไกการขับเคลื่อนงานในระดับพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน เกิดเครือข่ายความร่วมมือที่สามารถต่อยอดและขยายผลได้ รวมถึงการยกระดับกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนจากการทำงานแบบแยกส่วนไปสู่การทำงานแบบบูรณาการ	มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนในหลายรูปแบบอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในพื้นที่ เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเพิ่มขึ้น และพื้นที่สามารถนำบทเรียนไปปรับใช้ในการพัฒนาอาชีพและกิจกรรมแก้จนได้อย่างเป็นรูปธรรม
กิจกรรมที่ 2: ขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง	มีการถ่ายทอดแนวคิด กระบวนการและรูปแบบการพัฒนาอาชีพจากทรัพยากรไผ่ ในรูปแบบของโมเดลการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ที่ชัดเจน มีการจัดกิจกรรมเรียนรู้ การฝึกปฏิบัติ และการสร้างต้นแบบใน	ชุมชนสามารถนำโมเดลดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตนเอง เกิดการพัฒนาอาชีพจากทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ และเริ่มมีการเชื่อมโยงกิจกรรมในห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป ไปจนถึงการตลาด	ยกระดับเศรษฐกิจฐานราก โดยช่วยสร้างรายได้ เพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ และลดความยากจนในระดับครัวเรือน อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดอุตสาหกรรมชุมชนที่ใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน	มีการนำโมเดล “จักรวาลไผ่” ไปปรับใช้ในหลายพื้นที่ เกิดกิจกรรมการผลิตและแปรรูปจากไผ่เพิ่มขึ้น ชุมชนมีรายได้จากผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากขึ้น และมีแนวโน้มในการพัฒนาไปสู่การเป็นอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ในอนาคต

โครงการการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจน และยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม **(ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)**	Output	Outcome	Impact	
	พื้นที่เป้าหมาย			
กิจกรรมที่ 3: ถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่นำไปใช้ ในการยกระดับโมเดลแก้จน (PPAM) ในพื้นที่ ในการยกระดับศักยภาพ เข้าสู่สวัสดิการภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม/ ยกระดับรายได้ และหลักสูตรอบรมการบริหารจัดการเงิน และการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง	มุ่งเน้นการถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับโมเดลการแก้ไขปัญหาความยากจน (PPAM) รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรอบรมด้านการบริหารจัดการเงิน และการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ในรูปแบบของหลักสูตรการอบรม ชุดองค์ความรู้ และเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้พัฒนาศักยภาพของกลุ่มเป้าหมายได้	กลุ่มเป้าหมายมีความรู้และทักษะเพิ่มขึ้น ทั้งในด้านอาชีพ การบริหารจัดการรายได้ และการเข้าถึงสวัสดิการจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ส่งผลให้สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ และการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม	ยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือน โดยช่วยเพิ่มรายได้ ลดความเสี่ยงจากปัญหาหนี้สิน และเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งยังสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงกับระบบสวัสดิการที่ครอบคลุมมากขึ้น	กลุ่มเป้าหมายสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพและการบริหารจัดการทางการเงินได้จริง มีการเข้าถึงสวัสดิการและแหล่งสนับสนุนเพิ่มขึ้น และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเชิงบวก เช่น การวางแผนการใช้จ่ายและการลดหนี้สินในระดับครัวเรือน

โครงการย่อย 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net)

โครงการวิจัยกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง เป็นรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยมีกระบวนการศึกษา ทดลอง และพัฒนาความรู้ เพื่อสร้างนวัตกรรมในการเพิ่มขีดความสามารถเพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมให้กับกลุ่มคนจนจังหวัดลำปางผ่านแนวทางการจัดทำกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง เป็นนวัตกรรมเชิงกระบวนการภายใต้แนวคิด **โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net)** เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและแก้ไขความเหลื่อมล้ำอย่างเป็นระบบ โดยมีการนำร่องการดำเนินงานในพื้นที่ **เทศบาลเมืองพิชัย** ผ่านการวิเคราะห์ทุนการดำรงชีพ 5 ด้าน เพื่อระบุสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของครัวเรือนเป้าหมาย การขับเคลื่อนโครงการใช้กลไกความร่วมมือแบบ **สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา** ที่บูรณาการพลังจากทางศาสนา ท้องถิ่น และภาครัฐหรือเอกชนเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างสวัสดิการที่ตอบโจทย์ทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม พร้อมทั้งมุ่งเน้นการสร้าง ทักษะอาชีพใหม่ ทั้งนี้ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือการสร้างความเข้มแข็งให้คนจนสามารถ**พึ่งพาตนเองได้**และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีในระยะยาวและหลุดพ้นจากวงจรความยากจนได้อย่างยั่งยืน **วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อ** (1) เพื่อศึกษารูปแบบสวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการของคนยากจนในจังหวัดลำปาง และ (2) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนากองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง กลุ่มเป้าหมาย คือ ครัวเรือนคนยากจนจากฐานข้อมูล PPPConnext ของเทศบาลเมืองพิชัย **เครื่องมือที่นำมาใช้** คือแบบค้นหา สอบถาม ครัวเรือนยากจน และแบบสอบถามปัญหาและความต้องการของคนยากจนและเปราะบางในพื้นที่นำร่อง **การวิเคราะห์ข้อมูล**เชิงปริมาณทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากระบบ PPPConnext และจากแบบสอบถามปัญหาและความต้องการของคนยากจนและเปราะบางในพื้นที่นำร่องเพิ่มเติม วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้ (1) วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) เสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา (2) วิเคราะห์แบบอุปนัย และ (3)การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) พื้นที่ดำเนินการวิจัย (นำร่อง) เทศบาลเมืองพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง **ภาคีเครือข่ายและกลไกความร่วมมือ**การดำเนินงานขับเคลื่อนด้วยกลไกภาคี 3 พลังหลัก ตามฐานคิดสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา **กลุ่มที่1 พลังบวร** เป็นฐานศรัทธาและศาสนสัมพันธ์ ประกอบด้วยคณะสงฆ์จังหวัดลำปาง (ฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย) เมตตาเป็นแกนหลักในการระดมทุนผ่านกิจกรรม “บุญนำทาง” โด การทอดผ้าป่าสามัคคี เพื่อนำเงินมาช่วยเหลือคนจน ผู้นำทุกศาสนา (พุทธ คริสต์ อิสลาม ซิกข์) ทำหน้าที่หล่อหลอมจิตใจคนในสังคมให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลและสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมช่วยเหลือกลุ่มคนเปราะบาง**กลุ่มที่ 2 พลังของท้องถิ่น เป็นกลไกหลักในการปฏิบัติงาน** ประกอบด้วย (1) เทศบาลเมืองพิชัย เป็นพื้นที่ต้นแบบ (Poverty Area Prototype) ทำหน้าที่ขับเคลื่อนโมเดล จัดระบบการช่วยเหลือคนจน คนเปราะบางในพื้นที่ บรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่น และประสานงานระดับหมู่บ้าน (2) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นกลไกสำคัญในการ “ชี้เป้า” ค้นหาคนจนและกลุ่มเปราะบางที่ตกหล่น (Exclusion Error) ในระดับชุมชน และ (3) มูลนิธิชุมชนลำปาง ทำหน้าที่เป็น “องค์กรกลาง” ในการบริหารจัดการกองทุน (ระดมทุนและกระจายทุน) และเป็นหน่วยงานรับช่วงต่อหลังจากสิ้นสุดโครงการวิจัย (Exit Strategy) เพื่อความยั่งยืนและ**กลุ่มที่ 3 พลังของภาครัฐและเอกชน** เป็นหน่วยสนับสนุน (1) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง (ทีมนักวิจัย)ทำหน้าที่ออกแบบกระบวนการวิจัย ออกแบบระบบสวัสดิการ สื่อสารสาธารณะ และเชื่อมประสานภาคีเครือข่าย (2) หน่วยงานตามภารกิจ เช่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พัฒนาชุมชน สนับสนุนการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการพื้นฐานตามแผนปฏิบัติราชการ และรับส่งต่อข้อมูลคนจนเพื่อเข้าสู่ระบบความช่วยเหลือ

ของรัฐ และ (3) ภาคเอกชน เช่น บริษัทซันสวีท จำกัด ร่วมมือในการส่งเสริมอาชีพ ช่วยตรวจสอบสภาพดินแปลงปลูกถั่วลายเสือ รับซื้อผลผลิตถั่วลายเสือ และสนับสนุนองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพ

ผลการศึกษา

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบสวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการของคนยากจนในจังหวัดลำปาง

1. บริบทความยากจนของครัวเรือนคนจนเทศบาลเมืองพิชัย

การจัดสวัสดิการสังคมตามแนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net: SSN) ในการปกป้องคนยากจนและกลุ่มเปราะบางไม่ให้หลุดจากสวัสดิการขั้นต่ำ เน้นให้ความช่วยเหลือกลุ่มคนที่จำเป็นต้องช่วยเหลือ หรือต้องการความช่วยเหลือเพื่อให้สามารถลืมตาอ้าปากได้โดยชุมชนและภาคเอกชนเป็นผู้จัดการให้ความช่วยเหลือก่อนเข้ารับการส่งต่อให้แก่ภาครัฐ ซึ่งการศึกษารูปแบบสวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการของคนยากจนในจังหวัดลำปาง มุ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมให้เกิดการจัดสวัสดิการชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนยากจนและกลุ่มเปราะบางในท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึง เท่าเทียม และเป็นธรรม โดยผลการดำเนินงานศึกษารูปแบบสวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการของคนยากจนในจังหวัดลำปาง สรุปได้ดังนี้

คนยากจนในพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง (ข้อมูล ณ วันที่ 10 ตุลาคม 2568) จากฐานข้อมูล PPPConnext ในปี 2568 มีจำนวน 1,045 ครัวเรือน มีจำนวนสมาชิกรวม 2,899 คน โดยในปี 2567 มีจำนวนคนยากจนจริงรวม 372 ครัวเรือน เมื่อทำการทวนสอบในปี 2567 คงเหลือคนยากจนจริงจำนวน 228 ครัวเรือน ทำการ Add-on จำนวน 120 ครัวเรือน และ Add-on เพิ่มเติมในปี 2568 จำนวน 24 ครัวเรือน ดังนั้น คนยากจนที่จนจริง (Truly Poor) คิดเป็นร้อยละ 33.30 ขณะที่คนยากจนไม่จนจริง (Inclusion Error) คิดเป็นร้อยละ 66.70 และคนจนที่ตกหล่น (Exclusion Error) คิดเป็นร้อยละ 2.30 ส่งผลให้ครัวเรือนยากจนของอำเภอเมืองลำปางในปี 2568 ลดลงจากปี 2567 คิดเป็นร้อยละ 64.40 อย่างไรก็ตาม ในปี 2568 ยังคงพบคนยากจนของตำบลพิชัยมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 112 คน

จากผลวิเคราะห์ทุน 5 ด้านข้างต้น สรุปได้ว่า บริบทของคนยากจนตำบลพิชัยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัยอายุ 60 ปีขึ้นไป มีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา ส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพเนื่องจากสูงอายุ/ชรา บางส่วนประกอบอาชีพรับจ้างรายวันนอกภาคการเกษตรจะทำให้ครัวเรือนมีรายได้มากกว่า 10,000 บาทต่อเดือน คนยากจนส่วนใหญ่ไม่มีทักษะอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ หากแต่มีค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคในชีวิตประจำวัน โดยไม่การออมและไม่มีหนี้ การรับรู้ข่าวสารของหน่วยงานรับรู้จากหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน สภาพที่อยู่อาศัยเป็นบ้านไม้หรือตึกสภาพแข็งแรงปานกลาง ไม่มีที่ทำกินทางการเกษตร และไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในการยังชีพ คนยากจนส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของกลุ่มสวัสดิการสังคมและบางส่วนยังคงไม่ได้รับสวัสดิการสังคม อีกทั้งยังคงมีบางครัวเรือนเคยประสบภัยพิบัติอุทกภัยในรอบ 5 ปี แต่ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงต้องช่วยเหลือครัวเรือนที่ประสบภัยพิบัติด้วยตนเอง

การสำรวจคนยากจนและเปราะบางในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย เพื่อทราบถึงสภาพปัญหาและความต้องการของคนยากจนในพื้นที่นำร่องเทศบาลเมืองพิชัย โดยจัดประชุม อสม. ทุกหมู่บ้านในเขตเทศบาลเมืองพิชัย เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการสำรวจและทำความเข้าใจในการหาคนจนเป้าหมายและกลุ่มเปราะบางที่ตกหล่นและมีความต้องการได้รับสวัสดิการขั้นพื้นฐานอย่างเร่งด่วน พบว่า บริบทของคนยากจนและเปราะบางในเขตเทศบาลเมืองพิชัย ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 66 – 75 ปี มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 500-3,000 บาทที่มาของรายได้หลักมาจากการได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ครัวเรือนไม่มีการออมและไม่มีหนี้ เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม เช่น กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน/ผู้สูงอายุ/ธกส/อสม. ส่วน

ใหญ่ได้รับสวัสดิการจากภาครัฐ และเป็นคนยากจนประเภทอยู่ยาก หากได้เข้าสู่สวัสดิการสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ จะส่งผลให้คนยากจนและเปราะบางเกิดความรู้สึกที่ดี มีความสุข การได้รับการตอบสนองที่ตรงกับความต้องการจะทำให้คนยากจนและเปราะบางมีคุณภาพชีวิตที่ดีทางด้านจิตใจ

สภาพปัญหาของคนยากจนและเปราะบางนำมาจัดหมวดหมู่และลำดับความสำคัญแยกเป็น *ด้านเศรษฐกิจ* พบปัญหา รายได้ของครัวเรือนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้ป่วยขาดแคลนทรัพย์เพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน ไม่มีเงินชำระหนี้ ไม่มีรายได้แต่ต้องดูแลผู้ป่วย ว่างงาน *ด้านสุขภาพ* พบปัญหา มีโรคประจำตัว เช่น ความดัน เบาหวาน ไขมันสูง โรคเครียด ปัญหาการสื่อสารและการได้ยิน โรคเครียด หอบหืด น้ำในหูไม่เท่ากัน ร่างกายมีความพิการ เดินไม่สะดวก การใช้ชีวิตลำบาก การไปพบแพทย์ค่อนข้างลำบากเรื่องการเดินทาง และค่าใช้จ่ายในการไปพบแพทย์ เจ็บป่วยไม่มีใครดูแล และขาดแคลนอุปกรณ์สำหรับทำแผล ผ้าอ้อมผู้ใหญ่ ส่วน *ด้านสาธารณูปโภค* พบปัญหา ขาดแคลนน้ำดื่ม-น้ำใช้ ขาดแคลนที่นอน และห้องน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ

ความต้องการของคนยากจนและเปราะบางนำมาจัดหมวดหมู่และลำดับความสำคัญแยกเป็น *ด้านเศรษฐกิจ* พบว่า ต้องการเงินช่วยเหลือในการดำรงชีวิตประจำวัน ต้องการเงินกู้เพื่อนำมาประกอบอาชีพต้องการได้รับการส่งเสริมอาชีพ และต้องการทักษะในการประกอบอาชีพ *ด้านสุขภาพ* พบว่า ต้องการความสะดวกในการเดินทางไปพบแพทย์ เช่น พาหนะในการเดินทาง เงินสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการพบแพทย์ตามนัด ต้องการยาและอุปกรณ์ทำความสะอาดแผลและผ้าอ้อมสำหรับผู้ใหญ่ ส่วน *ด้านสาธารณูปโภค* ต้องการถุงยังชีพ (ข้าวสาร อาหาร ของใช้ในชีวิตประจำวัน) ต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย เช่น ห้องน้ำ และต้องการน้ำสะอาดสำหรับดื่มและใช้

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัญหาและความต้องการของคนยากจนและเปราะบางในพื้นที่นำร่องเทศบาลเมืองพิชัย นำสู่*กลไกความร่วมมือ*และ*ส่งต่อความช่วยเหลือ*ให้แก่หน่วยงานเพื่อคลี่คลายปัญหาให้แก่คนยากจนและเปราะบางให้สามารถลืมตาอ้าปากได้ ในด้านสุขภาพประสานความร่วมมือหน่วยงานที่สำคัญในการให้บริการด้านสุขภาพในพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ รพ.สต.ต้นมื่น ส่วนด้านเศรษฐกิจ สร้างแนวทางในการส่งเสริมงานและอาชีพเพื่อให้เกิดรายได้แก่คนยากจนและเปราะบางที่มีศักยภาพร่วมกับโครงการวิจัยย่อยสารปรับปรุงดิน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด และด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานจัดกิจกรรมร่วมกับเทศบาลเมืองพิชัย มูลนิธิชุมชนลำปาง รวมถึงส่งต่อข้อมูลข้อมูลคนยากจนและเปราะบางที่สำรวจเพิ่มเติมจำนวน 56 คน มีรายชื่ออยู่ในระบบ PPPConnext จำนวน 5 คน จำนวนที่เหลือ 51 คน นำส่งให้ทีมข้อมูลสอบทาน และ Add-on เข้าระบบต่อไป

เทศบาลเมืองพิชัย ได้ให้ความสำคัญกับงานด้านสวัสดิการสังคมและงานสังคมสงเคราะห์ ด้านการส่งเสริมพัฒนาสตรี การส่งเสริมอาชีพ และการสงเคราะห์เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ทุพลภาพ เด็ก และผู้ด้อยโอกาส จากข้อมูลสถิติการให้บริการประชาชน เทศบาลเมืองพิชัย ประจำปีงบประมาณ 2567 ของฝ่ายส่งเสริมและสวัสดิการสังคม พบว่า มีผู้เข้ารับบริการรวมจำนวน 3,048 ราย จำแนกเป็นการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุจำนวน 2,628 ราย เบี้ยยังชีพคนพิการจำนวน 399 ราย เบี้ยยังชีพผู้ป่วยเอดส์จำนวน 16 ราย และการลงทะเบียนเพื่อขอรับสิทธิ์โครงการอุดหนุนเด็กแรกเกิดจำนวน 5 ราย และเพื่อให้สามารถออกแบบการสร้างระบบสวัสดิการที่เหมาะสม จึงได้มีการสำรวจคนยากจนในเขตเทศบาลเมืองพิชัยเพิ่มเติมจากระบบ PPPConnext ซึ่งจะนำมาเป็นพื้นที่นำร่องในการทดลองใช้รูปแบบกองทุนสวัสดิการเกื้อกูล เพื่อให้คนยากจนแบบดักดานที่มีข้อจำกัดด้านศักยภาพในการช่วยเหลือตนเอง และเป็น

กลุ่มคนยากจนที่จำเป็นต้องให้การช่วยเหลือหรือเป็นกลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือให้สามารถลืมตาอ้าปากได้และไม่หลุดจากสวัสดิการขั้นต่ำ

ผลสำรวจคนจนในเขตเทศบาลเมืองพิชัย 15 หมู่บ้าน พบว่า มีจำนวนคนจำนวน 56 คนที่ต้องการได้รับสวัสดิการสังคมขั้นพื้นฐาน บ้านม่อนเขาแก้วมีคนจนมากที่สุดจำนวน 15 คน รองลงมาคือบ้านเด่นจำนวน 9 คน และบ้านต้นยางจำนวน 6 คน ส่วนคนจนแยกตามประเภท พบว่า ประเภทอยู่ยากมีมากที่สุดจำนวน 25 คน อยู่ได้จำนวน 22 คน และอยู่ลำบากจำนวน 9 คน ซึ่งคนจนประเภทอยู่ยากมีมากที่สุดคือ บ้านม่อนเขาแก้วจำนวน 5 คน ประเภทอยู่ได้มีมากที่สุดคือบ้านม่อนเขาแก้วจำนวน 9 คน และประเภทอยู่ลำบากมีมากที่สุดคือบ้านต้นยางจำนวน 3 คน ดังนั้น จากข้อมูลที่จะนำไปสู่การออกแบบจัดสวัสดิการสังคมให้เหมาะสม ควรพิจารณาถึงลำดับการให้ความช่วยเหลือตามประเภทของคนยากจน เช่น บ้านต้นยางควรออกแบบสวัสดิการสำหรับคนจนอยู่ลำบาก ส่วนบ้านม่อนเขาแก้วและบ้านฝายน้อยควรออกแบบสวัสดิการสำหรับคนจนอยู่ยาก

ในขั้นตอนของการออกแบบการสร้างระบบสวัสดิการที่เหมาะสมในพื้นที่นำร่องด้วยกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง ดำเนินการโดยมูลนิธิชุมชนลำปางร่วมกับเทศบาลเมืองพิชัย ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกองทุนไว้ 3 ประการคือ (1) เพื่อช่วยเหลือ บรรเทาทุกข์ และสร้างโอกาสทางสังคมของคนยากจน/ครอบครัวยากจนจังหวัดลำปาง ภายใต้ระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับจังหวัด (PPPConnext) ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามเกณฑ์การพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับพื้นฐานตามฐานข้อมูล (2) เพื่อมุ่งลดความเหลื่อมล้ำและสร้างโอกาสทางสังคมให้คนยากจน/ครอบครัวยากจน ได้มีโอกาสหลุดพ้นจากความยากจน และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และ (3) เพื่อสนับสนุนกระบวนการดำเนินงานขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ได้แนวทางในการกำหนดรูปแบบสวัสดิการสังคมเพื่อนำไปทดลองใช้กับคนยากจนและเปราะบาง ประกอบด้วย *ด้านเศรษฐกิจ*มุ่งสร้างงานสร้างอาชีพ และรายได้ (Employment and Income Maintenance) ได้แก่ การจ้างงาน เงินกู้เพื่อประกอบอาชีพ การส่งเสริมอาชีพ ทักษะในการประกอบอาชีพ *ด้านสุขภาพอนามัย* (Health) เน้นการรักษาดูแล ได้แก่ ยารักษาโรค อุปกรณ์การแพทย์ และเงินช่วยเหลือเมื่อไปโรงพยาบาล *ด้านที่อยู่อาศัย* เน้นการปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัยให้มีความมั่นคง (Housing) ได้แก่ การปรับปรุงห้องน้ำที่ถูกสุขลักษณะ และ*ด้านสังคม*เน้นให้ได้รับการบริการทางสังคม (Social Services) ได้แก่ การสงเคราะห์ เงิน ข้าวสาร น้ำดื่ม

เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมและปูพื้นฐานการดำเนินงาน ทีมวิจัยได้จัดทำกิจกรรมศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ ด้านการบริหาร“กองทุนสวัสดิการชุมชน” เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านนาบอน ตำบลทุ่งงาม อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ทั้งด้านการระดมทุนและการกระจายทุนจากเงินที่ได้นำมาใช้ในการจัดสวัสดิการ เช่น ดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ลำพัง จัดงานดำหัวผู้สูงอายุ ทุนการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชน ของเยี่ยมผู้ป่วยติดเตียง เงินเยี่ยมไข้เมื่อสมาชิกนอนโรงพยาบาลเงินค่าเดินทางสำหรับรับศพจากโรงพยาบาลมาถึงบ้าน เงินกู้ประกอบอาชีพ และเงินช่วยเหลือฉุกเฉินรายกรณี ผลการศึกษาดูงานเกิดแนวทางให้นักวิจัย มูลนิธิชุมชน และเทศบาลเมืองพิชัย ได้มีกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง โดยหลังจากการศึกษาดูงานครั้งนี้ ทีมวิจัยได้จัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มูลนิธิชุมชนลำปาง และเทศบาลเมืองพิชัย เพื่อขับเคลื่อนงานร่วมกัน และทดลองใช้รูปแบบสวัสดิการเพื่อให้คนยากจนและเปราะบางได้เข้าถึงสวัสดิการขั้นพื้นฐานต่อไป

2. ผลการทดลองรูปแบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับคนจนเมืองพิชัย

รูปแบบสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับคนจนในเขตเทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง ถูกออกแบบภายใต้แนวคิด **โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม** (Social Safety Net: SSN) และกลไก **"สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา"** เพื่อป้องกันไม่ให้คนจนหลุดจากระบบสวัสดิการพื้นฐานและสร้างโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียดของรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาของพื้นที่ คือ **(1) การจำแนกสวัสดิการตามกลุ่มเป้าหมายและประเภทความยากจน** เนื่องจากคนจนในเมืองพิชัยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุมีอายุระหว่าง 66–75 ปี และส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ประสบปัญหาการดำรงชีวิตอยู่ในระดับ "อยู่ยาก" และ "อยู่ลำบาก" รูปแบบสวัสดิการจึงต้องปรับให้สอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละกลุ่ม โดย**กลุ่มผู้สูงอายุและผู้พิการ**ที่ไม่มีคนดูแลเน้นการช่วยเหลือในรูปแบบสวัสดิการด้านการบริการทางสังคมและการดูแลสุขภาพเป็นหลัก **กลุ่มคนจนประเภท "อยู่ลำบาก"**เช่น ในพื้นที่บ้านต้นยาง ต้องได้รับความช่วยเหลือเร่งด่วน โดยได้ช่วยเหลือส่งต่อด้านปัจจัยสี่และที่อยู่อาศัย และ**กลุ่มคนจนประเภท "อยู่ยาก"** เช่น ในพื้นที่บ้านม่อนเขาแก้วและบ้านฝายน้อย ได้ช่วยเหลือโดยการสร้างทักษะอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพร่างกาย โดยส่งเสริมให้ปลูกผักไฮโดรโปนิกส์โดยทำงานร่วมกับกองสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง ที่มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบงานสังคมสงเคราะห์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กสตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส ให้บริการด้านเบี้ยยังชีพ งานสวัสดิการสังคม ลงพื้นที่ช่วยเหลือผู้ประสบปัญหา และส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้ป่วยติดเตียง/คนพิการในเขตพื้นที่ และมูลนิธิชุมชนลำปาง **(2) รูปแบบสวัสดิการ 4 รูปแบบ** ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความยากจนโดยเป็นผลที่มาจากการศึกษาความต้องการของคนจนในพื้นที่ รูปแบบสวัสดิการที่เหมาะสมประกอบด้วย **ด้านเศรษฐกิจและการสร้างรายได้** โดยการส่งเสริมอาชีพที่ไม่ใช้แรงงานหนักและทำในบริเวณบ้านได้ เช่น การปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ ซึ่งช่วยลดรายจ่ายครัวเรือนได้ 200–300 บาท และสร้างรายได้เสริม 500–600 บาทต่อเดือน **ด้านสุขภาพอนามัย** ได้จัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น ผ้าอ้อมผู้ใหญ่ ชุดทำแผล และสนับสนุน เนื่องจากเป็นภาระค่าใช้จ่ายที่สำคัญของครัวเรือนที่มีผู้ป่วยติดเตียงหรือผู้สูงอายุ**ด้านที่อยู่อาศัย** ช่วยเหลือในการปรับปรุงซ่อมแซมสภาพบ้านที่ทรุดโทรม โดยเฉพาะการ ปรับปรุงห้องน้ำให้ถูกสุขลักษณะ สำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ และ**ด้านการบริการทางสังคม** ให้การสงเคราะห์สิ่งของจำเป็นผ่าน "ถุงสวัสดิการเกื้อกูล" เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง น้ำดื่ม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการให้บริการทางสังคม (Social Services) โดยทีมวิจัย และกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายคนจนและผู้เปราะบางและได้มอบทุนการศึกษาสำหรับบุตรหลานในพื้นที่เพื่อลดโอกาสการเกิดความยากจนข้ามรุ่น และ **(3) กลไกการขับเคลื่อน "กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจน"** รูปแบบสวัสดิการ ที่เหมาะสมทีมวิจัยได้ออกแบบการบริหารจัดการผ่าน **กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง** โดยมีลักษณะสำคัญคือ **การบริหารแบบมีส่วนร่วม** ที่มีใช้ฐานคิด "ร่วมจ่าย ร่วมใช้ ร่วมดูแล" โดยบูรณาการพลังจาก 3 ส่วนคือ พลังบวร (ศาสนา) พลังท้องถิ่น (เทศบาลเมืองพิชัย) และ พลังภาครัฐ/เอกชน (มูลนิธิชุมชนลำปาง) **การเชื่อมโยงข้อมูลครัวเรือนยากจก** โดยใช้ข้อมูลระบบ PPPConnext ในการชี้เป้าคนจนที่ตกหล่น (Exclusion Error) เพื่อให้เข้าถึงสวัสดิการได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และ**การวางแผนเพื่อความยั่งยืน** ทีมวิจัยได้ออกแบบและการวางแผนกลยุทธ์การถอนตัว (Exit Strategy) โดยมอบหมายให้ **มูลนิธิชุมชนลำปาง** เป็นกลไกกลางในการบริหารจัดการกองทุนในระยะยาวหลังสิ้นสุดโครงการวิจัย เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการช่วยเหลือคนจนและกลุ่มคนเปราะบางต่อไป

ภาพที่ 4.42 การทดลองปลูกผักไฮโดรโปนิกส์

ภาพที่ 4.43 เวทีถอดบทเรียนการดำเนินงาน การมอบถุงสวัสดิการ ทุนการศึกษา และคืนข้อมูลให้เทศบาลเมืองพิชัย

กล่าวโดยสรุปรูปแบบสวัสดิการที่เหมาะสมกับคนจนเมืองพิชัยไม่ใช่เพียงการสงเคราะห์เป็นครั้งคราว แต่เป็นการจัดระบบสวัสดิการ **แบบพหุลักษณ์** ที่ผสมผสานทั้งการช่วยเหลือฉุกเฉิน การดูแลสุขภาพ และการสร้างอาชีพที่สอดคล้องกับข้อจำกัดทางกายภาพของคนจน ผู้สูงอายุ และคนพิการในพื้นที่ นอกจากนี้ ในภาพรวมของการให้บริการทางสังคมแก่กลุ่มเป้าหมาย 56 คนในพื้นที่นำร่อง ยังมีการสงเคราะห์สิ่งของจำเป็นอื่น ๆ เช่น **น้ำดื่ม** รวมถึงการมอบ **เงิน** และ **ทุนการศึกษา** ให้แก่นักเรียนยากจนในพื้นที่เพื่อเป็นการบรรเทาทุกข์เบื้องต้นและสร้างโอกาสทางสังคม ซึ่งการมอบสิ่งของเหล่านี้ช่วยให้คนจนและกลุ่มเปราะบางมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทางด้านจิตใจในจากการได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน อีกทั้งยังเป็นการสร้างขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมแบบเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยผลความสำเร็จทีมวิจัยจะได้นำไปขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดลำปางต่อไป โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมตามบริบทของแต่ละพื้นที่ภายใต้แนวคิดกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง

การหนุนเสริมกระบวนการค้นหา สอบทาน ชี้เป้าครัวเรือนยากจน โครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง ยังทำหน้าที่ในการเชื่อมร้อย หนุนเสริมกระบวนการทำงานของโครงการวิจัยทุกโมเดลตั้งแต่ต้นทาง คือ การค้นหาสอบทาน การช่วยเหลือกรณีเร่งด่วนโดยการมอบสิ่งของจำเป็นผ่าน "ถุงสวัสดิการเกื้อกูล" ให้กลุ่มครัวเรือนเปราะบางในจังหวัดลำปาง เป็นต้น

กรณีตัวอย่างกลุ่มเป้าหมายจำนวน 56 คน ที่ได้รับถุงสวัสดิการเกื้อกูลในเขตเทศบาลเมืองพิชัย มีกระบวนการคัดเลือกและที่มาที่สำคัญดังนี้

1. การใช้ฐานข้อมูลและการค้นหาสอบทาน กระบวนการเริ่มต้นจากการใช้ข้อมูลชี้เป้าจากระบบ PPPConnext ซึ่งเป็นฐานข้อมูลครัวเรือนยากจนกลางของจังหวัด และดำเนินการ **"ค้นหา สอบทาน"** ครัวเรือนยากจนในพื้นที่นำร่องเพื่อให้เข้าถึงคนจนที่แท้จริง

2. กลไกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) โดยทีมวิจัยได้จัดประชุม อสม. ทุกหมู่บ้านในเขตเทศบาลเมืองพิชัย เพื่อให้ อสม. ซึ่งเป็นผู้ที่ใกล้ชิดชุมชนมากที่สุดเป็นผู้ **"ชี้เป้า"** คนจนและ

กลุ่มเปราะบางที่ตกหล่นจากระบบ (Exclusion Error) โดยเน้นกลุ่มที่ต้องการได้รับสวัสดิการขั้นพื้นฐานอย่างเร่งด่วน

3. การลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึก หลังจากได้รายชื่อจากการชี้เป้าของ อสม. แล้ว ทีมวิจัยร่วมกับนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาได้ลงพื้นที่ปฏิบัติการภาคสนามเพื่อ สอบถามและสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายตามรายชื่อดังกล่าวเพื่อยืนยันสภาพปัญหาและความต้องการ

4. การคัดเลือกกลุ่มที่ "จนจริง" และต้องการสวัสดิการ จากการสำรวจใน 15 หมู่บ้าน/ชุมชน พบว่ามีผู้ที่ต้องการสวัสดิการสังคมขั้นพื้นฐานจำนวน 56 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนจนประเภท "อยู่ยาก" และ "อยู่ลำบาก" ที่ควรให้การความช่วยเหลือจากการชี้เป้าของ อสม. และทีมวิจัยที่ได้พิจารณาร่วมกันกับมูลนิธิชุมชนลำปาง

5. การบูรณาการข้อมูลใหม่เข้ากับระบบ ในจำนวน 56 คนนี้ มีรายชื่ออยู่ในระบบ PPPConnext เดิมเพียง 5 คน ส่วนที่เหลืออีก 51 คน เป็นรายชื่อใหม่ ที่ทีมวิจัยค้นพบเพิ่มเติมและนำส่งให้ทีมข้อมูลสอบทาน เพื่อ Add-on เข้าระบบเพื่อให้สามารถเข้าถึงสิทธิสวัสดิการของรัฐได้ในอนาคต

กล่าวโดยสรุป กลุ่มคนทั้ง 56 คนนี้คือผู้ที่ผ่านการ "ชี้เป้าโดยชุมชน (อสม.)" และ "ทวนสอบโดยทีมนักวิจัย" แล้วว่าเป็นกลุ่มที่ยากจนจริง หรือเปราะบางจนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้และจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน

ภาพที่ 4.44 การเก็บรวบรวมข้อมูลคนจนในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนากองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจน จังหวัดลำปาง

การดำเนินงานจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนจนลำปาง มีต้นทุนมาจากการจัดกิจกรรมการระดมทุน เพื่อจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือคนยากจนภายใต้โครงการการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปางปีพ.ศ.2567 เพื่อช่วยเหลือ “กลุ่มครัวเรือนยากจน” “สร้างโอกาสทางสังคม” ให้คนจนมีโอกาสได้หลุดพ้นจากความยากจนตามแนวคิดความเชื่อ “บุญนำทาง” เป็นแนวทางที่สามารถพัฒนาไปสู่การจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือคนยากจนจังหวัดลำปาง ภายใต้โครงการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปางปีพ.ศ. 2567 ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยโมเดลได้นำมาขยายผลเพื่อการดำเนินโครงการ “กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง” ในปีพ.ศ. 2568 เพื่อใช้เป็นต้นทุนในการทำงานช่วยเหลือคนจนจังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์ของกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนจนจังหวัดลำปาง เพื่อเป็นกองทุน ลดความเหลื่อมล้ำ ช่วยเหลือครัวเรือนยากจนเป้าหมาย ด้อยโอกาส ประสบปัญหาความเดือดร้อนในรูปแบบ

ต่าง ๆ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงสถิติจากโครงการการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีพ.ศ.2567 และปีพ.ศ. 2568 รวมถึงแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การสร้างกลไกความร่วมมือ “การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง” บนฐานคิด “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” เป็นแนวคิดที่จะใช้ในการขับเคลื่อนเพื่อเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยั่งยืน โดยการเริ่มต้น “ขยับ” หรือสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม “การเปลี่ยนแปลงสังคม” เหมือนกับการ “เขยื้อนภูเขา” ที่มีองค์ประกอบ 3 ด้าน ที่ต้องทำงานประสานกัน คือ

1. พลังบวร เป็นฐานความคิด ความเชื่อ และศรัทธาต่อศาสนาที่ศาสนิกชนให้ความเคารพนับถือและศรัทธา ซึ่งจังหวัดลำปางมีความหลากหลายทางศาสนา ประกอบ ด้วยศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาซิกข์ พื้นฐานความเชื่อของทุกศาสนาคือ มุ่งกระทำความดีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อความสุขทางใจของตัวเอง

2. พลังของท้องถิ่น เป็นหน่วยงานสำคัญในการช่วยขจัดความยากจน เพราะมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด รู้ปัญหา สามารถช่วยชี้เป้าที่ถูกต้อง ขับเคลื่อนได้เร็วบนฐานการมีส่วนร่วมในการคิดลงมือปฏิบัติได้รวดเร็ว หากได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือภาคส่วนอื่นๆ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

3. พลังของภาครัฐ/เอกชน เป็นกลไกสำคัญที่จะสามารถเข้าไปช่วยหนุนเสริมสิ่งที่ท้องถิ่นหรือชุมชนทำ ไม่ไหว เกินกำลังความสามารถ โดยหากภาครัฐและภาคเอกชนได้มีทำงานร่วมกันอย่างมีเป้าหมายร่วมจะสามารถช่วยเหลือคนจนได้อย่างครอบคลุม

ทั้งนี้ทีมวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ได้จัดตั้ง “กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง” ขึ้น เพื่อเตรียมการวางแผนกรณีที่จะถอนตัว (Exit Strategy) หลังโครงการวิจัยได้สิ้นสุดลงในปีพ.ศ. 2570 โดยได้มีการวางแผนถึงแนวทางในการบริหารจัดการทุน ที่ได้จากการระดมทุนเพื่อจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือคนจนจังหวัดลำปางในอนาคต เมื่อมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางสิ้นสุดบทบาทในฐานะผู้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ โดยหน่วยบริหารจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ทีมวิจัยได้ประสานความร่วมมือกับมูลนิธิชุมชนลำปางเป็นผู้ดูแลกองทุนเพื่อสานต่อเจตนารมณ์ในการช่วยเหลือคนจนลำปางต่อเนื่องจากมีความสอดคล้องด้าน ***บทบาทที่สำคัญของมูลนิธิชุมชนลำปาง*** ได้แก่ 1) การรวบรวมทรัพยากรบุคคล เงิน วัสดุสิ่งของและทรัพยากรต่างๆ เพื่อนำมาทำประโยชน์ให้กับชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ 2) แบ่งปันพื้นที่เพื่อสร้างโอกาส ให้คนลำปางได้เข้ามาร่วมด้วยช่วยกันในการดูแล ช่วยเหลือสังคมตามประเด็น และศักยภาพที่ตนเองสามารถช่วยได้ในรูปแบบของอาสาสมัครเพื่อสังคม (Volunteer) และ 3) การระดมทุน และการกระจายทุนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เพื่อนำไปช่วยเหลือยกระดับพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกช่วงวัย

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ *หลักการทำงานของมูลนิธิชุมชนลำปาง* คือ 1) หนุนเสริมความสามารถและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น 2) ศึกษาเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจชุมชนและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทั้งเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่เพื่อประสานความร่วมมือในการช่วยเหลือ 3) เป็นพื้นที่สร้างโอกาสสำหรับการพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และการระดมความคิดเห็นในการขับเคลื่อนประเด็นต่างๆ ของพื้นที่ 4) สร้างพันธมิตรให้ท้องถิ่นและหุ้นส่วนทางสังคมในการดูแล เกื้อกูลกัน 5) สร้างสมดุลและยอมรับในความแตกต่าง หลากหลายด้วยแนวคิดอาสาสมัครเพื่อสังคม (Volunteer) 6) สร้างระบบการระดมทุนและการกระจายทุนที่ตอบสนองความต้องการแท้จริงของชุมชนท้องถิ่น 7) สร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่น และการส่งเสริมการใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์ 8) เผยแพร่และแลกเปลี่ยนบทเรียน

การทำงานร่วมกัน 9) ดำเนินการด้วยความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพด้วยความรับผิดชอบต่อชุมชน และ 10) สร้างสมดุลให้กับแหล่งทุนและทุนทางสังคมในการดูแลช่วยเหลือสังคม

โดยที่ประชุมได้มีแนวทางระบบกลไกการดำเนินงานเพื่อจัดตั้งกองทุน ดังนี้

1. การระดมความคิดของคณะกรรมการจัดตั้ง และความคิดเห็นที่มาจากตัวแทนครัวเรือนยากจนในพื้นที่นำร่อง เพื่อรับฟังความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา และสร้างฉันทามติร่วมกัน

2. การตั้งคณะทำงาน โดยมีการคัดเลือกผู้แทนที่มีความน่าเชื่อถือจากภาคี 3 ภาคส่วน และตัวแทนกลุ่มคนจนเป้าหมาย

3. การออกระเบียบกองทุน เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์การบริหารงานและสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือกลุ่มครัวเรือนยากจนจังหวัดลำปาง

4. การระดมทุน เพื่อออกแบบกิจกรรม/รูปแบบกิจกรรมการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือกลุ่มครัวเรือนยากจนประจำปี โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกศาสนา เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงช่องทางการช่วยเหลือกลุ่มครัวเรือนยากจนได้ตามกำลังของตัวเอง และรวมถึงเป็นการสร้างนวัตกรรมพลังทางสังคมในการดูแล ช่วยเหลือกลุ่มคนจน กลุ่มคนด้อยโอกาส ให้สามารถมีพื้นที่ยืนในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ก้าวข้ามพ้นความยากจนได้อย่างยั่งยืน

5. การจัดระบบบริหารกองทุน โดยให้ความสำคัญกับความโปร่งใส ตรวจสอบได้

6. การติดตามและประเมินผล โดยจะกำหนดให้มีการรายงานต่อคณะกรรมการกองทุน/คณะกรรมการมูลนิธิชุมชน /และสาธารณชน ได้รับรู้ เพื่อร่วมตรวจสอบและติดตามประเมินผลการดำเนินงาน

การบริหารกองทุนจะเน้นประเด็นสำคัญอยู่ 2 ประการคือ *หลักการพึ่งตนเองและเกื้อกูลกันในชุมชน* โดยใช้แนวทางคือ “ร่วมจ่าย ร่วมใช้ ร่วมดูแล” (contributory solidarity) กระบวนการทำงานต้องทำในรูปแบบการทำงานร่วมกัน เปิดโอกาสให้พื้นที่ตั้งแต่คนในชุมชน ผู้นำท้องถิ่นท้องที่ หน่วยงานตามภารกิจ หน่วยงานร่วมสนับสนุนการดำเนินงาน ได้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบ ช่วยเหลือ กำกับ ดูแล ติดตามประเมินผลการทำงานร่วมกัน และ*หลักการบูรณการ*หรือการเชื่อมโยงทุนภายในชุมชนและทุนภายนอกชุมชน ทุนภายในชุมชนได้ยึดโยงจากฐานทุนการดำรงชีพ 5 ด้าน ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทางธรรมชาติ และทุนทางสังคม ซึ่งทุนภายในชุมชนจะเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการพึ่งตนเอง ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่พลังความร่วมมือ ความไว้วางใจกันของชุมชน และการมีส่วนร่วมทางสังคม เพื่อสร้างครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง ส่วน*ทุนภายนอก* เช่น การสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคองค์กรเอกชน ภาคประชาสังคม หรือภาคีเครือข่ายต่าง ๆ จะเป็นการหนุนเสริมกระบวนการทำงานที่เป็นไปตามภารกิจ หรือเพิ่มเติมในส่วนที่ชุมชนขาดทักษะ ขาดองค์ความรู้ หรือเกินกำลังที่ชุมชนจะสามารถดำเนินการได้ เช่น ขาดทุนทรัพย์ ขาดองค์ความรู้ เทคโนโลยี หรือนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยหนุนเสริมการทำงานให้บรรลุเป้าหมายและสอดคล้องกับพันธกิจหรือเป้าหมายองค์กรนั้นๆ

การดำเนินงานที่ผ่านมาได้ดำเนินการทดลอง การจัดสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจน ในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย โดยได้จัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กัน 3 ฝ่าย ระหว่างมหาวิทยาลัย ราชภัฏลำปาง มูลนิธิชุมชนลำปาง และเทศบาลเมืองพิชัย เพื่อเตรียมความพร้อมและสรุปผลจากชุดประสบการณ์ในการเตรียมขยายพื้นที่อื่น โดยพบว่าผลการพัฒนากองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง ประสบความสำเร็จโดยอาศัยกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการที่สำคัญดังนี้ **(1) กลไก " สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา"** ผลการดำเนินงานสะท้อนให้เห็นว่าการประสานพลังจาก 3 ส่วน คือพลังบวร พลังท้องถิ่น และพลังภาครัฐ/เอกชน เป็นนวัตกรรมทางสังคมที่ช่วยให้การระดมทุนและการกระจายทุนเป็นไปอย่างมีพลัง โดยเฉพาะ **พลังบวร** ที่ใช้แนวคิด "บุญนำทาง" สร้างศรัทธาในการระดมทุน เช่น

กิจกรรมผ้าป่าสามัคคี **(2) การบริหารจัดการแบบพหุลักษณ์ (Pluralistic Welfare)** กองทุนที่จัดตั้งขึ้นนี้เป็นรูปแบบ **หุ้นส่วนทางสังคม (Social Partnership Support)** ที่ไม่ได้พึ่งพิงรัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นการร่วมมือระหว่างมูลนิธิชุมชนลำปาง ภาครัฐ และภาคประชาสังคม โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการจากบริหารกองทุนที่มาจากทุกภาคส่วน ช่วยให้การดำเนินงานเกิดความโปร่งใสและตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยั่งยืน และเป็นช่องทางในการเปิดโอกาสให้บุคคล หน่วยงาน องค์กร ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในอนาคต และ **(3) เป็นการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์**การทำงานต่อเนื่องในอนาคต “ปิด เพื่อ เปิด” โดยทีมวิจัยได้เตรียมตัวปิดโครงการ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคล หน่วยงาน ทุกภาคส่วน ได้เข้ามามีบทบาทในการสานต่อเจตนารมณ์ของโครงการวิจัย โดย**ยุทธศาสตร์การถอนตัว (Exit Strategy)** จึงเป็นประเด็นสำคัญในการอภิปรายความต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการวิจัยในปีพ.ศ. 2570 โดยทีมวิจัยได้วางบทบาทให้ **มูลนิธิชุมชนลำปาง** เป็นองค์กรกลางในการบริหารจัดการกองทุนต่อไป เพื่อทำหน้าที่เป็น "สะพานเชื่อมโอกาส" ในการช่วยเหลือคนจนลำปางอย่างยั่งยืน ซึ่งแนวทางการทำงานตั้งแต่ในปี 2567 จนถึง 2570 มูลนิธิชุมชนจะเป็นภาคีเครือข่ายความร่วมมือหลักในการขับเคลื่อนงานกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง ร่วมกับทีมนักวิจัย เพื่อร่วมกันศึกษา เรียนรู้ ถอดบทเรียน และออกแบบการดำเนินงานเพื่อเตรียมตัวขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

ความท้าทายในการดำเนินงาน ในขณะเดียวกันการดำเนินโครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง ที่ผ่านมาทีมวิจัยก็ได้เผชิญกับความท้าทายและข้อจำกัดในหลายด้าน ซึ่งส่งผลต่อความรวดเร็วและประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนงานดังนี้

1. ความท้าทายด้านการบริหารจัดการและกลไกความร่วมมือ

- **กระบวนการจัดทำระเบียบและข้อตกลงทางกฎหมาย:** การปรับแก้ไขรายละเอียดของบันทึกความร่วมมือ (MOU) ระเบียบ และคำสั่งมีความซับซ้อนและต้องใช้ความรอบคอบสูงเนื่องจากมีผลผูกพันทางกฎหมาย ทีมวิจัยต้องมีการประชุมหารือร่วมกับหลายฝ่ายถึง 4 รอบ เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและสอดคล้องกับระเบียบของมูลนิธิชุมชนลำปาง
- **ความล่าช้าในการประสานงานกับหน่วยงานรัฐ:** การเชิญหน่วยงานภาครัฐเข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาและคณะกรรมการกองทุนต้องใช้เวลานาน เนื่องจากหน่วยงานมีภารกิจมากและมีการโยกย้ายหรือเกษียณอายุราชการของตัวแทนหน่วยงาน ทำให้ต้องเริ่มกระบวนการประสานงานใหม่หลายครั้ง
- **อุปสรรคด้านการจัดการทางการเงิน:** การเปิดบัญชีกองทุนฯ มีขั้นตอนที่ยุ่งยากและต้องเตรียมเอกสารจำนวนมากตามแนวทางของธนาคาร สุดท้ายไม่สามารถเปิดบัญชีในนามมูลนิธิชุมชนได้ แต่ต้องเปิดในนามบุคคล ซึ่งเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานในช่วงแรก

2. ความท้าทายด้านคุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย (คนยากจนและเปราะบาง)

- **ข้อจำกัดทางกายภาพ:** กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ในพื้นที่นำร่องเป็น**ผู้สูงอายุและผู้พิการ** ทำให้มีข้อจำกัดในการประกอบอาชีพที่ต้องใช้แรงงานหนัก หรือไม่สามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้
- **ปัญหาทางพฤติกรรม:** คนยากจนบางกลุ่มมีความคุ้นชินกับความขาดแคลนและวิถีชีวิตเดิม ทำให้**กลัวการเปลี่ยนแปลงและไม่อยากปรับตัว** นอกจากนี้ยังพบปัญหาการ**ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง** รู้สึกว่าตนเองไร้ค่า และขาดแรงจูงใจในการเริ่มต้นใหม่
- **ทัศนคติต่อการประกอบอาชีพ:** คนยากจนมักไม่อยากทำงานในลักษณะกลุ่มอาชีพ เพราะมีความกังวลเรื่อง**ไม่มีช่องทางการจำหน่าย**หรือการตลาด หากทำแล้วไม่ประสบผลสำเร็จจะทำให้ขาดความเชื่อมั่นและไม่อยากเข้าร่วมกิจกรรมอีก

3. ความท้าทายในการสร้างความยั่งยืนและการเข้าถึงโอกาส

- **ข้อจำกัดของการให้สวัสดิการ:** การช่วยเหลือในรูปแบบ "ถุงสวัสดิการเกื้อกูล" แม้จะสร้างความสุขได้ในระยะสั้น แต่**ไม่ได้ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน**ในระยะยาวหากของที่ได้รับบริโภคจนหมดไป ดังนั้นทีมวิจัยจึงได้หนุนเสริมการสร้างอาชีพเพื่อลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ในครัวเรือ
- **ความยากในการหาโมเดลอาชีพที่เหมาะสม:** ปัจจุบันมีกลุ่มเป้าหมายเพียงร้อยละ 10.70ที่สามารถเข้าถึงโอกาสทางการสร้างอาชีพ เช่น การปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ ในขณะที่อีก **ร้อยละ 89.30 ยังคงต้องหารูปแบบอาชีพที่เหมาะสม**กับสภาพร่างกายและปัญหาสุขภาพเพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต
- **การเข้าถึงโครงการในรูปแบบแปลงกลาง:** คนยากจนและเปราะบางยังขาดโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมที่ช่วยลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมหรือโครงการเกษตรแปลงใหญ่ เช่น กลุ่มปลูกถั่วลายเสือเนื่องจากข้อจำกัดด้านสุขภาพและการเคลื่อนไหวร่างกายที่ไม่เอื้อต่อการทำงาน

กล่าวโดยสรุป ภายหลังการดำเนินงานทีมวิจัยมองว่าความท้าทายหลักคือการเปลี่ยนผ่านจาก **"การสงเคราะห์เฉพาะหน้า"** ไปสู่ **"สวัสดิการที่สร้างการพึ่งตนเอง"** ซึ่งต้องใช้ทั้งนวัตกรรมทางสังคมที่สอดคล้องกับสภาพร่างกายของคนยากจน และต้องอาศัยกลไกความร่วมมือที่ยืดหยุ่นภายใต้หลักการ **"ร่วมจ่าย ร่วมใช้ ร่วมดูแล"** เพื่อให้กองทุนสามารถดำเนินงานต่อได้แม้สิ้นสุดระยะโครงการวิจัย

แนวทางแก้ไขปัญหาความท้าทายจากการดำเนินโครงการ ทีมวิจัยและภาคีเครือข่ายได้กำหนดแนวทางและดำเนินการแก้ไขความท้าทายต่างๆ เพื่อให้โครงการขับเคลื่อนต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. แนวทางแก้ไขด้านการบริหารจัดการและข้อกฎหมาย

- **การจัดการความซับซ้อนของระเบียบและ บันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU):** เพื่อให้การดำเนินงานมีความโปร่งใสและถูกต้องตามกฎหมาย ทีมวิจัยได้เชิญอาจารย์จากสาขานิติศาสตร์มาเป็นที่ปรึกษาเพื่อช่วยขัดเกลาเอกสารและตอบข้อซักถามในที่ประชุม นอกจากนี้ยังมีการจัดประชุมหารือร่วมกันถึง 3-4 รอบ ระหว่างทีมวิจัยและมูลนิธิชุมชนลำปาง เพื่อพิจารณาข้อผูกพันทางกฎหมายอย่างรอบคอบก่อนลงนามความร่วมมือ
- **การแก้ปัญหาการเปิดบัญชีกองทุน:** เมื่อเผชิญกับเงื่อนไขที่ยุ่งยากของธนาคาร ทีมวิจัยและมูลนิธิชุมชนลำปาง ได้ดำเนินการ**เตรียมเอกสารประกอบตามแนวทางที่ธนาคารแนะนำอย่างเคร่งครัด** แม้สุดท้ายจะต้องเปิดบัญชีในนามบุคคล (คณะกรรมการ 3 ท่าน) แทนชื่อมูลนิธิเพื่อให้การดำเนินงานเริ่มต้นได้ตามกำหนด

2. แนวทางแก้ไขด้านกลไกความร่วมมือ (พลังภาคี)

- **การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงบุคลากรในภาครัฐ:** เมื่อมีการโยกย้ายหรือเกษียณอายุราชการของตัวแทนหน่วยงานรัฐ ทีมมูลนิธิชุมชนลำปางได้ใช้วิธีประสานความร่วมมือและเข้าพบเพื่อชี้แจงโครงการใหม่กับตัวแทนท่านใหม่อย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษาความสัมพันธ์และดึงหน่วยงานกลับเข้ามาเป็นที่ปรึกษา
- **การใช้กลยุทธ์วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Register):** ทีมวิจัยได้จัดทำตารางวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อระบุบทบาทและความคาดหวังของแต่ละฝ่าย เช่น พลังบวร นายอำเภอ และ อบจ. เป็นต้น ทำให้สามารถวางแผนการสื่อสารและดึงทรัพยากรมาสนับสนุนโครงการได้อย่างตรงจุด

3. แนวทางแก้ไขด้านกลุ่มเป้าหมายและคุณภาพชีวิต

- **การออกแบบอาชีพที่เหมาะกับข้อจำกัดทางกายภาพ:** สำหรับคนจนกลุ่มผู้สูงอายุและผู้พิการที่ไม่สามารถทำงานหนักได้ โครงการได้**ทดลองโมเดลการปลูกผักไฮโดรโปนิกส์** ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำในบริเวณบ้านได้ ไม่ต้องใช้แรงงานมาก ช่วยลดรายจ่ายได้เดือนละ 200-300 บาท และสร้างรายได้เสริมได้ประมาณ 500-600 บาทต่อเดือน
- **การเชื่อมต่อกับระบบสวัสดิการรัฐ:** เพื่อแก้ปัญหาคนจนตกหล่น (Exclusion Error) ทีมวิจัยได้ใช้กลไก อสม. ในการชี้เป้า แล้วนำข้อมูลส่งต่อให้เทศบาลและสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงสิทธิสวัสดิการพื้นฐานของรัฐที่พึงได้รับ
- **การบรรเทาทุกข์ระยะสั้นคู่ขนานกับการพัฒนา:** มีการจัดทำถุงสวัสดิการเกื้อกูล (เครื่องอุปโภคบริโภคจำเป็น) มอบให้กลุ่มเป้าหมาย 56 ราย เพื่อสร้างความรู้สึกที่ดีและบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้าด้านค่าครองชีพ

4. แนวทางสร้างความยั่งยืน (Exit Strategy)

- **การส่งต่อภารกิจให้มูลนิธิชุมชนลำปาง:** เพื่อให้กองทุนดำเนินต่อได้หลังสิ้นสุดโครงการวิจัยในปีพ.ศ. 2570 ทีมวิจัยได้ทำบันทึกข้อตกลง (MOU) กับมูลนิธิชุมชนลำปาง โดยมอบให้มูลนิธิชุมชนลำปางเป็นผู้บริหารจัดการกองทุนในระยะยาว
- **การใช้หลักการ "ร่วมจ่าย ร่วมใช้ ร่วมดูแล":** มุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบและพึ่งพาตนเอง แทนการรอรับการสงเคราะห์เพียงอย่างเดียว เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งจากภายในโดยแนวทางแก้ไขปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงการใช้นวัตกรรมเชิงกระบวนการและการประสานพลังสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา เพื่อข้ามพ้นอุปสรรคและสร้างระบบความปลอดภัยทางสังคมที่ยั่งยืนให้แก่คนยากจนในจังหวัดลำปาง

ปัญหา อุปสรรค

จากการดำเนินงานพบว่า (1) ปัญหาส่วนใหญ่เป็นข้อจำกัดด้านกระบวนการบริหารจัดการและการประสานงานระหว่างหน่วยงาน การจัดทำบันทึกข้อตกลงและระเบียบการดำเนินงานของกองทุนต้องผ่านการพิจารณาร่วมกันหลายฝ่าย ทำให้ใช้เวลานานกว่าที่กำหนดไว้ (2) การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐมีความล่าช้า เนื่องจากแต่ละหน่วยงานมีภารกิจมาก รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรระหว่างดำเนินงาน ส่งผลให้ต้องเริ่มกระบวนการประสานงานใหม่ในหลายกรณี ขณะเดียวกัน ขั้นตอนการเปิดบัญชีกองทุนยังมีรายละเอียดด้านเอกสารค่อนข้างมาก ทำให้การดำเนินงานบางช่วงเกิดความล่าช้าและ (3) ในระดับครัวเรือน ยังพบว่าครัวเรือนเปราะบางบางส่วนยังไม่พร้อมเข้าร่วมกิจกรรมสร้างอาชีพ เนื่องจากขาดความมั่นใจและยังไม่เห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจนในระยะเริ่มต้น ส่งผลให้การขยายการมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป

แนวทางแก้ไขปัญหา

การแก้ไขปัญหาได้ดำเนินการดังนี้ (1) การจัดตั้งกลไกกองทุนและระบบสวัสดิการชุมชนจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ดังนั้นในระยะเริ่มต้นควรมีการเตรียมความพร้อมด้านกฎหมาย ระเบียบ และแนวปฏิบัติร่วมกันอย่างชัดเจน เพื่อช่วยลดระยะเวลาในการดำเนินงานและเพิ่มความโปร่งใสในการบริหารจัดการ และ (2)นอกจากนี้ควรสร้างความเข้าใจและแรงจูงใจให้กับครัวเรือนเปราะบางผ่านการสาธิตผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น รวมทั้งควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกองทุน หน่วยงาน

ภาครัฐ และองค์กรท้องถิ่น เพื่อให้ระบบสวัสดิการสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องและพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากการดำเนินงาน **กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง** เพื่อสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจตามแนวคิดโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net: SSN) มีดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์และการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาชุมชน พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พมจ.)

- **ปรับเปลี่ยนเป้าหมายจากการสงเคราะห์สู่การพึ่งพาตนเอง:** ควรให้ความสำคัญกับการ**สร้างงานและรายได้** ให้กับกลุ่มคนยากจนและเปราะบาง มากกว่าการให้ความช่วยเหลือในลักษณะการสงเคราะห์เพียงอย่างเดียวตามนโยบายปกติ
- **การพัฒนาทักษะตามศักยภาพเฉพาะบุคคล:** ควรมีการศึกษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงลึกในกลุ่มผู้สูงอายุและคนพิการ กลุ่มเปราะบางที่ขาดรายได้ โดยการ **ค้นหาศักยภาพหรือเพิ่มเติมทักษะฝีมือที่เหมาะสม** เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมและพึ่งพาตนเองได้ในระยะยา
- **การสนับสนุนผู้ดูแลคนจน (Caregivers):** องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรทบทวนแนวทางการช่วยเหลือผู้ที่ต้องดูแลคนจนและกลุ่มเปราะบางที่มีรายได้น้อยหรือว่างงาน รวมถึงจัดให้มีบริการทางสังคมที่จำเป็น เช่น **อุปกรณ์การแพทย์และรถรับส่งไปพบแพทย์**

2. ข้อเสนอแนะด้านกลไกและการบริหารจัดการกองทุน

- **การสร้างเครือข่ายกองทุนสวัสดิการระดับจังหวัด:** ควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกองทุนสวัสดิการสังคมต่างๆ ในระดับจังหวัด เพื่อป้องกันไม่ให้คนจนและกลุ่มเปราะบางตกหล่นจากระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐาน
- **การขับเคลื่อนด้วยกลไก "สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา":** มูลนิธิชุมชนลำปางควรเร่งขยายแนวคิด และกำหนดนโยบายการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกันของ 3 ภาคส่วน คือ **พลังบวร (ศาสนา)** ในการระดมทุนและสร้างศรัทธา **พลังท้องถิ่น** ในการชี้เป้าและปฏิบัติการ และ **พลังภาครัฐ/เอกชน** ในการหนุนเสริมงบประมาณและนวัตกรรมทางสังคม เพื่อเปิดพื้นที่และสร้างโอกาสให้สังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือครัวเรือนยากจน กลุ่มคนเปราะบาง

กล่าวโดยสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังกล่าว ทีมวิจัยได้มุ่งเน้นที่การ**สร้างความเข้มแข็งจากฐานราก** โดยใช้กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลเป็นกลไกกลางในการเชื่อมโยงโอกาสและทรัพยากรเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนจนอย่างยั่งยืนของจังหวัดลำปาง

ตารางที่ 4.39 แสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพ และองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ จากการดำเนินงานในปี พศ. 2568 ของโครงการย่อยที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net)

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพและองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
1	รูปแบบ - การจัดสวัสดิการให้แก่คนจนในพื้นที่	1. เกิดนวัตกรรมทางสังคม การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นการทำงานบนฐานคิด “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ซึ่งเป็นการสร้างและประสานพลังความร่วมมือของสามส่วน คือ “พลังบวร” “พลังท้องถิ่น” และ “พลังภาครัฐ/เอกชน” 2. จังหวัดลำปางมีมูลนิธชุมชนลำปาง รับทำหน้าที่เป็นองค์กรกลางของจังหวัด เพื่อขับเคลื่อนการดูแลช่วยเหลือครัวเรือนยากจน รวมถึงการเชื่อมประสานความร่วมมือเพื่อขยายผลการดำเนินงานในพื้นที่อื่นต่อไป 3.จังหวัดลำปางมีพื้นที่ต้นแบบในการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน	แนวคิดการสร้างการมีส่วนร่วมในการออกแบบการดำเนินงานจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง ในประเด็นดังนี้ 1. หลักคิดการสร้างและการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง 2. กลไกการจัดตั้งกองทุน 3. ตัวอย่างระเบียบมูลนิธิชุมชนลำปางว่าด้วย กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง พ.ศ.2568 4. ประกาศมูลนิธิชุมชนลำปาง เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการใช้จ่ายเงินกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2568 5. คำสั่งมูลนิธิชุมชนลำปาง เรื่อง แต่งตั้งกรรมการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง พ.ศ.2568
2	ชุดความรู้ - แนวทางการพัฒนากองทุนสวัสดิการต้นแบบที่ประสบผลสำเร็จ		
3	ชุดความรู้ - รูปแบบกองทุนสวัสดิการที่เหมาะสมกับคนจนในจังหวัดลำปาง	1. การส่งเสริมปลูกผักไฮโดรโปนิกส์เพื่อเพิ่มรายได้ในระยะยาว 2. นวัตกรรมทางสังคมในการให้การช่วยเหลือเกื้อกูลด้านสิ่งของบริโภคในชีวิตประจำวันแก่คนยากจนและเปราะบาง	คนจนและเปราะบางที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้และต้องการมีอาชีพและรายได้สามารถทำการปลูกผักไฮโดรโปนิกส์เพื่อเสริมรายได้และลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในระยะยาว

ที่	นวัตกรรม เทคโนโลยี ในการพัฒนาอาชีพและองค์ความรู้ ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาศักยภาพ	ลักษณะเด่นและคุณสมบัติการใช้งานนวัตกรรม เทคโนโลยี	การนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่
4	ชุดความรู้ - แนวทางการนำคนจนเข้าระบบกองทุนสวัสดิการเกื้อกูล	1. การสำรวจคนจนและเปราะบางชี้เป้าโดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)	1. นำข้อมูลคนจนและเปราะบางมาตรวจสอบรายชื่อในระบบPPPConnext หากรายชื่อไม่ซ้ำ นำส่งให้ทีมข้อมูลสอบทานและนำเข้าระบบ 2. นำส่งรายชื่อจากการสำรวจตรวจสอบสวัสดิการพื้นฐานที่ได้รับกับกองสวัสดิการเทศบาลเมืองพิชัย 3. กรณีที่เป็นรายชื่อใหม่ยังไม่มีข้อมูลในระบบของเทศบาลเทศบาลจะส่งต่อไปยังสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำปางเพื่อเข้าสู่สิทธิสวัสดิการพื้นฐานของรัฐที่พึงได้รับ
5	ชุดความรู้ - แนวทางการจัดกิจกรรมศาสนาสัมพันธ์	การนำความศรัทธาในพุทธศาสนาหล่อหลอมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนภายในจังหวัด	กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปางได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและส่งต่อคนจนและเปราะบางทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสาธารณสุข เพื่อส่งสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่คนจนและเปราะบาง
6	ชุดความรู้ - แนวทางการขยายผลรูปแบบกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนจน	นำโมเดลจากพื้นที่ต้นแบบไปปรับใช้เพื่อการช่วยเหลือและส่งต่อคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการสังคมในรูปแบบต่างๆ	กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปางสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดการพัฒนางานกองทุนฯ เพื่อผลักดันไม่ให้คนจนหลุดจากระบบสวัสดิการสังคมในระดับต่างๆ

จากตารางแสดงข้อมูลนวัตกรรม เทคโนโลยี และองค์ความรู้ในการพัฒนาอาชีพและการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนยากจนในจังหวัดลำปาง ภายใต้โครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง พบว่า มี 1 รูปแบบการจัดสวัสดิการ และ 5 ชุดความรู้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการองค์ความรู้เชิงระบบควบคู่กับนวัตกรรมทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม โดยรูปแบบหลักเป็นการจัดสวัสดิการบนฐานความร่วมมือของหลายภาคส่วนตามแนวคิด “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ที่ผสานพลังของชุมชน ท้องถิ่น และภาครัฐ/เอกชน เข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ชุดความรู้ทั้ง 5 ชุด ครอบคลุมตั้งแต่แนวทางการพัฒนากองทุนต้นแบบ การออกแบบรูปแบบสวัสดิการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ การนำกลุ่มเป้าหมายเข้าสู่ระบบสวัสดิการ การสร้างการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมทางศาสนา ตลอดจนแนวทางการขยายผลสู่พื้นที่อื่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการพัฒนากระบวนการทำงานที่ครบวงจร ตั้งแต่การค้นหา คัดกรอง พัฒนา ไปจนถึงการส่งต่อและติดตามผล

นอกจากนี้ การนำองค์ความรู้ไปใช้ในพื้นที่ยังส่งผลให้เกิดการยกระดับศักยภาพของครัวเรือนยากจน ทั้งในด้านการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ การสร้างอาชีพ และการพึ่งพาตนเองในระยะยาว อีกทั้งยังช่วยสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับพื้นที่ที่มีความเข้มแข็ง ส่งผลให้การดำเนินงานสามารถขยายผลได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยภาพรวมจึงสะท้อน

ให้เห็นว่า นวัตกรรมและองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบโจทย์การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีศักยภาพในการต่อยอดสู่การพัฒนาในระดับนโยบายต่อไป

ตารางที่ 4.40 แสดงการสรุปผลการดำเนินงานรายกิจกรรม โครงการวิจัยย่อยที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net)

โครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net)				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				**ผลที่เกิดขึ้นจริง**
กิจกรรม (ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)	**Output**	**Outcome**	**Impact**	
กิจกรรมที่ 1: ศึกษารูปแบบระบบสวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการของคนจนจังหวัดลำปาง	1. ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของคนยากจน 2. มีรายงาน/ชุดข้อมูล/ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านสวัสดิการ 3. ได้ “ต้นแบบ/โมเดลระบบสวัสดิการ” ที่เหมาะกับบริบทลำปาง 4. มีแนวทางหรือเกณฑ์การจัดสวัสดิการตามประเภทกลุ่มเป้าหมาย	1. หน่วยงาน/ชุมชนเริ่มนำต้นแบบระบบสวัสดิการไปทดลองใช้ 2. คนยากจนเข้าถึงสิทธิหรือความช่วยเหลือที่ตรงกับความต้องการจริง 3. มีการออกแบบมาตรการ/โครงการสนับสนุนสวัสดิการที่เหมาะสม 4. เกิดความเข้าใจร่วมระหว่างผู้กำหนดนโยบายแลกลุ่มเป้าหมาย	1. ระบบสวัสดิการตอบโจทย์ชีวิตคนยากจนมากขึ้น 2. ลดความเดือดร้อน ลดภาวะเปราะบางของครัวเรือนยากจน 3. เพิ่มคุณภาพชีวิต ความมั่นคง และศักดิ์ศรีของคนจน 4. เกิดต้นแบบระบบสวัสดิการเชิงพื้นที่ที่ขยายผลสู่ระดับจังหวัด/นโยบาย	1. ให้การช่วยเหลือผ่านกองทุนสวัสดิการฯ จำนวน 56 คน ตามแนวทางดังนี้ (1) การสร้างงานสร้างอาชีพและรายได้ (2) การดูแลด้านสุขภาพอนามัย (3) การปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัยให้มีความมั่นคง (4) การได้รับการบริการทางสังคม (Social Services) ได้แก่ การสงเคราะห์ เงิน ข้าวสาร น้ำดื่ม เป็นต้น
กิจกรรมที่ 2: การสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนากองทุนสวัสดิการเกื้อกูล	1. มีเวทีประชุม เวิร์กช็อป หรือประชาพิจารณ์ที่ดึงทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม 2. กิด “คณะทำงาน/เครือข่ายความร่วมมือ” ร่วมบริหารกองทุน 3. ได้ข้อตกลงร่วม (MOU) ระเบียบ	1. ทุกภาคส่วนรู้สึกเป็นเจ้าของกองทุนร่วมกัน (Co-ownership) 2. เริ่มระดมทรัพยากร (งบประมาณ แรงงาน องค์ความรู้) จากหลายภาคี 3. เกิดกลไกร่วมติดตาม ประสานงาน และดำเนินการระดับจังหวัด	1. มีกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลที่ยั่งยืนและบริหารแบบมีส่วนร่วม 2. เครือข่ายสวัสดิการระดับจังหวัดเข้มแข็งและประสานงานได้จริง 3. ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ด้วยระบบช่วยเหลือที่มีกระบวนการร่วม	1. จังหวัดลำปางเกิด “กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง” /มีเงินในบัญชีกองทุนเริ่มต้นจำนวน 207,895.50 บาท 2. มีมูลนิธิชุมชนลำปาง ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการกองทุน โดยมีคณะ

โครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net)				
กิจกรรม/ Output/ Outcome/ Impact ที่ส่งมอบ				ผลที่เกิดขึ้นจริง
กิจกรรม (ตามแผนงานที่ตั้งไว้ในสัญญาทุน)	Output	Outcome	Impact	
	และแนวทางการบริหารจัดการกองทุนจากการมีส่วนร่วม	4. ชุมชนและหน่วยงานร่วมกันดูแลกลุ่มยากจนผ่านกองทุน	ของทุกภาคส่วน 4. สามารถขยายผลเป็นนโยบายระดับเขต จังหวัด หรือประเทศ	กรรมการมาจากทุกภาคส่วน (รัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม) ที่จะทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนการระดมทุน การกระจายทุนเพื่อช่วยเหลือครัวเรือนยากจนของจังหวัดลำปางต่อไป 3. จังหวัดลำปางโดยมูลนิธิชุมชนลำปาง มีระเบียบ ประกาศหลักเกณฑ์และวิธีการ ใช้จ่ายเงินกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง 4. มีการจัดทำบันทึกความร่วมมือ (MOU) ระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มูลนิธิชุมชนลำปาง และเทศบาลเมืองพิชัย ซึ่งจะใช้เป็นพื้นที่ต้นแบบนำร่อง ในการทดลองการดำเนินงาน “กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง” เพื่อถอดบทเรียนและเตรียมขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นของจังหวัด

ส่วนที่ 3 การพัฒนาและขับเคลื่อนให้เกิดพื้นที่อำเภอแก้จนต้นแบบ (Prototype Area)

การพัฒนาและขับเคลื่อนให้เกิดพื้นที่อำเภอแก้จนต้นแบบ (Prototype Area) โดยยกระดับโมเดลแก้จน (Practical Poverty Alleviation Model : PPAM) ในการแก้ไขปัญหาด้านอาชีพและรายได้คนจนเป้าหมายของจังหวัดลำปาง มีรายละเอียดดังนี้

1. **การคัดเลือกพื้นที่ดำเนินงาน**
2. **การดำเนินงาน : การพัฒนาครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)**
3. **ผลจากการดำเนินงาน**
4. **การวิเคราะห์กลไกและกระบวนการขยายผลพื้นที่ต้นแบบจากอำเภอแม่เมาะ สู่เทศบาลเมืองพิชัย**
5. **กลไกการขับเคลื่อนอำเภอแก้จน ท้องถิ่นแก้จน ของจังหวัดลำปาง ในรูปแบบความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูล - กลไก - กระบวนการ**

1. การคัดเลือกพื้นที่ดำเนินงาน พื้นที่อำเภอแก้จนต้นแบบ (Prototype Area)

อำเภอแม่เมาะถูกเลือกให้เป็นพื้นที่ต้นแบบของโครงการ “อำเภอแก้จน” เนื่องจากมีลักษณะพื้นที่ที่สะท้อนปัญหาความยากจนในมิติต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงเหมาะสมที่จะใช้เป็นฐานในการเรียนรู้และพัฒนากลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเป็นระบบ อำเภอแม่เมาะเป็นอำเภอที่มีทั้งความเจริญจากภาคอุตสาหกรรมและความเหลื่อมล้ำในระดับชุมชนอยู่ในพื้นที่เดียวกัน การมีโรงไฟฟ้าแม่เมาะของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว แต่ขณะเดียวกันก็มีชุมชนจำนวนไม่น้อยที่ยังพึ่งพาเกษตรกรรมรายย่อย แรงงานรับจ้าง และขาดความมั่นคงทางรายได้ กลุ่มคนจนเหล่านี้มักได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมโดยตรง ข้อมูลจากการค้นหาสอบทานอำเภอแม่เมาะมีครัวเรือนยากจนจำนวน 408 ครัวเรือน หรือจำนวน 1,258 คน การเลือกแม่เมาะจึงเป็นโอกาสที่จะได้เห็นภาพความซับซ้อนของปัญหาความยากจน ในพื้นที่ที่มีทั้งอุตสาหกรรมและชนบทอยู่ร่วมกัน

นอกจากนี้ แม่เมาะยังเป็นพื้นที่ที่มีหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนภาคอุตสาหกรรม คือ กฟผ.แม่เมาะ โครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ (Maemoh Smart City) ที่มีศักยภาพในการประสานความร่วมมือโดยเฉพาะการที่มีนายอำเภอเป็นนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) ที่ทำงานร่วมกับทีมวิจัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565 ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินโครงการแก้จนในระดับอำเภอ การมีทั้งทุนทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจในพื้นที่เอื้อต่อการพัฒนาโมเดลต้นแบบที่สามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นของจังหวัดได้ต่อไป การดำเนินงานในแม่เมาะจึงไม่เพียงมุ่งลดความยากจนในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้าง “ต้นแบบกลไกบูรณาการ” ที่รวมทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการขจัดความยากจนอย่างยั่งยืนในระดับจังหวัดลำปาง

ในกระบวนการคัดเลือกพื้นที่ดำเนินงาน พบว่า อำเภอแม่เมาะประกอบด้วย 5 ตำบล ได้แก่ บ้านดง จางเหนือ แม่เมาะ สบป้าด และนาสัก อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและเกิดผลลัพธ์เชิงรูปธรรม โครงการจึงกำหนดพื้นที่ดำเนินงานนำร่องจำนวน 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านดง ตำบลจางเหนือ ตำบลแม่เมาะ และตำบลสบป้าด

ทั้งนี้ เนื่องจากข้อมูลครัวเรือนเป้าหมายในตำบลนาสักยังอยู่ระหว่างการปรับปรุงความครบถ้วนและความสอดคล้องของข้อมูลให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด อีกทั้งพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ดำเนินงาน

หลักของอีกหนึ่งโมเดลสำคัญของโครงการ คือ โมเดลจักรวาลไผ่ ซึ่งมีการขับเคลื่อนกิจกรรมในพื้นที่อยู่แล้ว ดังนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนในการดำเนินงาน และเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากร โครงการจึงเลือกดำเนินงานใน 4 ตำบลข้างต้นเป็นลำดับแรก

จากการดำเนินงานดังกล่าว จึงได้นำเสนอข้อมูลสถานการณ์ความยากจนและศักยภาพของพื้นที่ใน 4 ตำบล ผ่านการวิเคราะห์ตามกรอบฐานทุน 5 มิติ รวมทั้งโครงสร้างประชากรและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งรายละเอียดปรากฏตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.41 แสดงจำนวนครัวเรือนแยกตามฐานทุน 5 มิติ และการจัดกลุ่มความยากจน ของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ปี พ.ศ.2568

ตำบล	ทุนมนุษย์				ทุนกายภาพ				ทุนเศรษฐกิจ				ทุนธรรมชาติ				ทุนสังคม			
	อยู่ลำบาก	อยู่ยาก	อยู่พอได้	อยู่พอดี	อยู่ลำบาก	อยู่ยาก	อยู่พอได้	อยู่พอดี	อยู่ลำบาก	อยู่ยาก	อยู่พอได้	อยู่พอดี	อยู่ลำบาก	อยู่ยาก	อยู่พอได้	อยู่พอดี	อยู่ลำบาก	อยู่ยาก	อยู่พอได้	อยู่พอดี
บ้านดง	1	32	17	-	1	49	-	-	6	35	9	-	10	38	2	-	25	16	9	-
จางเหนือ	1	15	16	-	-	32	-	-	3	26	3	-	9	23	-	-	25	5	2	-
แม่เมาะ	2	28	29	-	-	59	-	-	-	48	10	1	2	57	-	-	37	21	1	-
สบป้าด	2	37	32	-	2	69	-	-	6	39	23	3	5	64	2	-	48	18	5	-
นาสัก	2	60	133	1	2	194	-	-	9	129	57	1	22	169	5	-	105	63	28	-
รวม	**8**	**172**	**227**	**1**	**5**	**403**	**-**	**-**	**24**	**277**	**102**	**5**	**48**	**351**	**9**	**-**	**240**	**123**	**45**	**-**

จากตารางที่ 4.39 พบว่า โครงสร้างความยากจนของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เมื่อพิจารณาผ่านกรอบฐานทุน 5 มิติ ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนเศรษฐกิจ ทุนธรรมชาติ และทุนสังคม ส่วนใหญ่ของครัวเรือนกระจุกตัวอยู่ในกลุ่ม “อยู่ยาก” และ “อยู่พอได้” ในเกือบทุกมิติ สะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ความยากจนเชิงโครงสร้างที่ยังไม่ถึงขั้นวิกฤติรุนแรง แต่ยังคงมีข้อจำกัดในการพัฒนาในหลายด้าน โดยเฉพาะในมิติทุนกายภาพและทุนเศรษฐกิจที่มีจำนวนครัวเรือนอยู่ในกลุ่ม “อยู่ยาก” ค่อนข้างสูง เมื่อพิจารณาเชิงพื้นที่ พบว่าตำบล นาสักมีจำนวนครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่ม “อยู่ยาก” และ “อยู่พอได้” สูงที่สุดในทุกมิติ สะท้อนถึงการเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจน ขณะที่ตำบลสบป้าดและแม่เมาะมีแนวโน้มใกล้เคียงกันในหลายมิติ โดยเฉพาะด้านทุนเศรษฐกิจและทุนธรรมชาติ

ในภาพรวม กลุ่ม “อยู่ลำบาก” มีจำนวนค่อนข้างน้อยในทุกมิติ ซึ่งอาจสะท้อนถึงการเข้าถึงความช่วยเหลือในระดับหนึ่งแล้ว อย่างไรก็ตาม การที่กลุ่ม “อยู่พอดี” ยังมีสัดส่วนต่ำ แสดงให้เห็นว่าการยกระดับครัวเรือนให้หลุดพ้นจากความเปราะบางไปสู่ความมั่นคงยังเป็นความท้าทายสำคัญ

ดังนั้น ตารางนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่จำเป็นต้องดำเนินการแบบบูรณาการในทุกมิติของทุน โดยเฉพาะการเสริมสร้างทุนเศรษฐกิจควบคู่กับทุนมนุษย์ เพื่อให้ครัวเรือนสามารถขยับจาก “อยู่ยาก” ไปสู่ “อยู่พอได้” และ “อยู่พอดี” ได้อย่างยั่งยืน

ตารางที่ 4.42 แสดงจำนวนครัวเรือนแยกตามฐานทุน 5 มิติ และการจัดกลุ่มตามช่วงอายุ ของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ปี พ.ศ.2568

ตำบล	ครัวเรือน	คน	เด็ก < 7 ปี				เด็ก 7-14 ปี				วัยทำงาน 15-60 ปี				คนชรา > 60 ปี			
			อยู่ลำบาก	อยู่ยาก	อยู่พอได้	อยู่ดีมีสุข	อยู่ลำบาก	อยู่ยาก	อยู่พอได้	อยู่ดีมีสุข	อยู่ลำบาก	อยู่ยาก	อยู่พอได้	อยู่ดีมีสุข	อยู่ลำบาก	อยู่ยาก	อยู่พอได้	อยู่ดีมีสุข
บ้านดง	50	119	-	1	-	-	-	3	-	-	1	61	-	-	1	52	-	-
จางเหนือ	32	104	-	2	-	-	-	8	-	-	-	61	-	-	-	33	-	-
แม่เมาะ	59	200	-	5	-	-	-	17	-	-	1	101	-	-	-	76	-	-
สบป้าด	71	188	-	4	-	-	-	12	-	-	3	89	3	-	5	71	1	-
นาสัก	196	647	-	11	-	-	-	42	-	-	-	372	3	-	5	211	3	-
รวม	**408**	**1,258**	**-**	**23**	**-**	**-**	**-**	**82**	**-**	**-**	**5**	**684**	**6**	**-**	**11**	**443**	**4**	**-**

จากตารางที่ 4.40 พบว่า อำเภอแม่เมาะมีครัวเรือนเป้าหมายรวมทั้งสิ้น 408 ครัวเรือน คิดเป็นประชากรทั้งหมด 1,258 คน โดยโครงสร้างประชากรส่วนใหญ่เป็นวัยทำงาน (15–60 ปี) ซึ่งมีจำนวนสูงที่สุดเมื่อเทียบกับช่วงวัยอื่น สะท้อนถึงศักยภาพด้านแรงงานที่สามารถพัฒนาเป็นกำลังสำคัญในการยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือนได้

อย่างไรก็ตาม ยังพบว่ามีสัดส่วนของผู้สูงอายุ (มากกว่า 60 ปี) อยู่ในระดับที่น่าสนใจ โดยเฉพาะในตำบลนาสักและสบป้าด ซึ่งอาจส่งผลต่อภาระการพึ่งพิงภายในครัวเรือน และจำเป็นต้องมีมาตรการรองรับด้านสวัสดิการและการดูแลสุขภาพควบคู่ไปด้วย ในด้านระดับความยากจน พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่ม “อยู่ยาก” และ “อยู่พอได้” สอดคล้องกับข้อมูลในตารางที่ 1 ขณะที่กลุ่ม “อยู่ลำบาก” มีจำนวนน้อยมาก แสดงถึงการลดลงของความยากจนขั้นรุนแรงในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ การกระจายตัวของประชากรในแต่ละตำบลพบว่า ตำบลนาสักมีจำนวนครัวเรือนและประชากรสูงที่สุด จึงเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ในการดำเนินโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน

โดยสรุป ตารางนี้สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพและข้อจำกัดของโครงสร้างประชากร ซึ่งควรนำไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการจัดสวัสดิการให้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มวัย เพื่อให้การแก้ไขปัญหาความยากจนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากข้อมูลในตารางที่ 4.39 และตารางที่ 4.40 แสดงให้เห็นถึงทั้งศักยภาพด้านแรงงานของประชากรวัยทำงาน และข้อจำกัดจากโครงสร้างประชากรบางส่วนที่ยังต้องพึ่งพิง ส่งผลให้การออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างของกลุ่มเป้าหมายในแต่ละช่วงวัยและบริบทพื้นที่อย่างรอบด้าน

ดังนั้น โครงการจึงได้นำข้อมูลเชิงประจักษ์ดังกล่าวมาใช้เป็นฐานในการออกแบบการดำเนินงานโดยมุ่งพัฒนา **“ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)”** ให้เป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน ผ่านการส่งเสริมการลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ และการเสริมสร้างศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของครัวเรือนในระยะยาว

2. การดำเนินงาน : การพัฒนาครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ตามตารางที่ 1 และตารางที่ 2 ได้นำข้อมูลดังกล่าวมาใช้เป็นฐานในการออกแบบแนวทางการพัฒนาครัวเรือนยากจนในลักษณะของ **“ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)”** โดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพและบริบทของแต่ละครัวเรือนเป็นสำคัญ

ทั้งนี้ ได้เริ่มต้นจากการจัดเวทีประชุมร่วมกับตัวแทนครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายในทั้ง 4 ตำบล เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพ (ทุน) ของครัวเรือน และความต้องการในการพัฒนาอาชีพ โดยมุ่งเน้นการค้นหาความพร้อม ความสนใจ และแนวทางการสร้างรายได้ที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละครัวเรือน

จากกระบวนการดังกล่าว ส่งผลให้สามารถคัดเลือกตัวแทนครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายที่มีความพร้อมและมีความตั้งใจในการพัฒนาอาชีพ เพื่อก้าวสู่การเป็นครัวเรือนต้นแบบในการเรียนรู้และถ่ายทอดสู่ครัวเรือนอื่นในชุมชน

ผลจากการจัดเวทีทั้ง 4 ตำบล พบว่า แนวทางการพัฒนาอาชีพของครัวเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะสอดคล้องกัน คือ การต่อยอดจากกิจกรรมทางการเกษตรที่ครัวเรือนดำเนินการอยู่เดิม โดยมีการออกแบบผังการใช้ประโยชน์พื้นที่ (Farm Layout) ให้เหมาะสมกับทรัพยากรของแต่ละครัวเรือน และได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากโครงการ อาทิ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และอุปกรณ์ที่จำเป็น เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารและเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้ โดยรายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละตำบลมีลักษณะเฉพาะตามบริบทของพื้นที่และศักยภาพของครัวเรือน ดังนี้

ตารางที่ 4.43 แสดงรายละเอียดการดำเนินงาน “ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)” พื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ตำบล	ครัวเรือนต้นแบบ	จำนวนเริ่มโครงการ		การสนับสนุน	ความโดดเด่น	จำนวน.....	
		ครัวเรือน	คน			ครัวเรือน	คน
บ้านดง	หมู่ 4 บ้านจำปุย	20	56	1. ไก่พันธุ์ไข่ จำนวน 30 ตัว 2. อาหารไก่ 10 กระสอบ 3. อุปกรณ์ให้น้ำ ให้อาหารไก่ 3 ชุด 4. ก้อนเชื้อเห็ด 200 ก้อน 5. เมล็ดพันธุ์ผักสวนครัว 10 ชนิด 6. เชื้อแหนแดง 2 กิโลกรัม 7. กระบะเพาะกล้าผัก 10 ใบ 8. ดินปลูก และวัสดุเพาะกล้า 9. สแลนกันแดด สำหรับทำโรงเรือน 10. สมุดบันทึกบัญชีครัวเรือน 50 เล่ม	พื้นที่ หมู่ 4 บ้านจำปุย ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง มีความท้าทายในเรื่องของแนวแบ่งเขตหมู่บ้านที่ไม่ได้เชื่อมติดกัน แต่ถูกคั่นเขตหมู่บ้านด้วยแนวป่าธรมชาติ และลำห้วย ทำให้การนัดรวมตัวเพื่อทำกิจกรรม จะต้องใช้ยานพาหนะรถกระบะไปรับชาวบ้านที่เป็นกลุ่มครัวเรือนเป้าหมาย ประชากรส่วนมากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม มีความกระตือรือร้นในการอยากหลุดพ้นจากความยากจน เป็นพื้นที่ที่ได้รับความร่วมมืออย่างดีมาก โดยเฉพาะการบันทึกบัญชีครัวเรือน ปัจจุบันพื้นที่ครัวเรือนต้นแบบ สามารถให้ผลผลิตไข่ไก่สด และผักสวนครัวหมุนเวียน อย่างเพียงพอในการบริโภคในครัวเรือนของสมาชิก ลดรายจ่ายในการซื้อไข่ไก่ และผัก และยังมีเพียงพอในการรวบรวมขายที่ตลาด บริเวณศาลเจ้าพ่อประตูผา และเมื่อมีงานประเพณีในชุมชน สามารถรวมเงินเข้ากลุ่มได้จำนวน 2,575 บาท ซึ่งจะเป็นเงินทุนในการตั้งต้นขยายผลต่อไป	65	154
จางเหนือ	หมู่ 4 บ้านทาน	15	20	1. ไก่พันธุ์ไข่ จำนวน 20 ตัว 2. อาหารไก่ 5 กระสอบ 3. อุปกรณ์ให้น้ำ ให้อาหารไก่ 2 ชุด 4. ก้อนเชื้อเห็ด 200 ก้อน 5. เมล็ดพันธุ์ผักสวนครัว 10 ชนิด 6. กระบะเพาะกล้าผัก 10 ใบ 7. ดินปลูก และวัสดุเพาะกล้า 8. สแลนกันแดด สำหรับทำโรงเรือน 9. สมุดบันทึกบัญชีครัวเรือน 50 เล่ม	พื้นที่ หมู่ 4 บ้านทาน ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ที่อยู่ไกลจากตัวอำเภอแม่เมาะมากที่สุด ประมาณ 55 กิโลเมตร ประชากรบางส่วนอพยพย้ายถิ่นมาจากจังหวัดอื่น และส่วนมากมีอาชีพเกี่ยวกับการทำไร่ข้าวโพด ซึ่งจะเป็นช่วงของฤดูกาล หากเป็นช่วงเว้นจากการจัดการไร่ข้าวโพด ก็จะเป็นแรงงานรับจ้างรายวันในพื้นที่ใกล้เคียง หรือโยกย้ายไปต่างจังหวัดชั่วคราว ปัจจุบันพื้นที่ครัวเรือนต้นแบบ มีการจัดสรรหน้าที่กันอย่างชัดเจน โดยแบ่งวันกันเข้ามารับผิดชอบ ทั้งนี้จากศักยภาพของพื้นที่	37	44

ตำบล	ครัวเรือนต้นแบบ	จำนวนเริ่มโครงการ		การสนับสนุน	ความโดดเด่น	จำนวน.....	
		ครัวเรือน	คน			ครัวเรือน	คน
					และความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มในระดับชุมชน ส่งผลให้ตำบลจางเหนือ โดยเฉพาะพื้นที่หมู่ 4 บ้านทาน ได้รับการคัดเลือกให้เป็น **“ตำบลเข้มแข็ง”** *ในการบูรณาการกลไกการขับเคลื่อนการขจัดความยากจนของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่เมาะ* ซึ่งเป็นผลจากการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคชุมชน ที่มีการประสานความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง		
แม่เมาะ	หมู่ 6 บ้านห้วยคิง	20	22	1. ไก่พันธุ์ไข่ จำนวน 20 ตัว 2. อาหารไก่ 5 กระสอบ 3. อุปกรณ์ให้น้ำ ให้อาหารไก่ 2 ชุด 4. ก้อนเชื้อเห็ด 200 ก้อน 5. เมล็ดพันธุ์ผักสวนครัว 10 ชนิด 6. กระบะเพาะกล้าผัก 10 ใบ 7. ดินปลูก และวัสดุเพาะกล้า 8. สแลนกันแดด สำหรับทำโรงเรือน 9. สมุดบันทึกบัญชีครัวเรือน 50 เล่ม	พื้นที่ หมู่ 6 บ้านห้วยคิง ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง มีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น คือ ครัวเรือนต้นแบบ เป็นพื้นที่ที่ได้รับการอนุเคราะห์ให้ใช้พื้นที่จากกลุ่มรักษ์แม่เมาะ ที่เป็นองค์กรทางสังคม เพื่อใช้ในการเป็นพื้นที่ต้นแบบ ให้ครัวเรือนเป้าหมายมาร่วมกันทำกิจกรรม	27	32
	หมู่ 12 บ้านเวียงหงส์ล้านนา	2	4	1. ไก่พันธุ์ไข่ จำนวน 20 ตัว 2. อาหารไก่ 5 กระสอบ 3. อุปกรณ์ให้น้ำ ให้อาหารไก่ 2 ชุด 4. ก้อนเชื้อเห็ด 200 ก้อน 5. เมล็ดพันธุ์ผักสวนครัว 10 ชนิด 6. กระบะเพาะกล้าผัก 10 ใบ 7. ดินปลูก และวัสดุเพาะกล้า 8. สแลนกันแดด สำหรับทำโรงเรือน	พื้นที่ หมู่ 12 บ้านเวียงหงส์ล้านนา ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ในบ้านของครัวเรือนยากจน ที่ขอให้ทางโครงการเข้ามาช่วยพัฒนา เพราะมีความต้องการที่จะหลุดพ้นจากความยากจน มีสมาชิกเมื่อเริ่มดำเนินการเพียง 2 คนเท่านั้น แต่ดำเนินการสม่ำเสมอ ปัจจุบันสามารถลดรายจ่ายในครัวเรือน และมีรายได้เพิ่มขึ้น จำนวน 200-300 บาท ต่อวัน และมีสมาชิกสนใจเข้าร่วมกิจกรรมครัวเรือนต้นแบบเพิ่มขึ้น ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มถึง 12 ครัวเรือน เป็นจำนวน 16 คน	11	18

ตำบล	ครัวเรือนต้นแบบ	จำนวนเริ่มโครงการ		การสนับสนุน	ความโดดเด่น	จำนวน.....	
		ครัวเรือน	คน			ครัวเรือน	คน
				9. สมุดบันทึกบัญชีครัวเรือน 50 เล่ม			
สบป้าด	หมู่ 6 บ้านปงต้นปิน	30	37	1. ไก่พันธุ์เหวินซาน จำนวน 30 ตัว 2. ก้อนเชื้อเห็ด 200 ก้อน 3. อุปกรณ์ให้น้ำ ให้อาหารไก่ 2 ชุด 4. เมล็ดพันธุ์ผักสวนครัว 10 ชนิด 5. พ่อแม่พันธุ์หนอนแมลงวัน (หนอน BSF) 6. เชื้อแหนแดง 5 กิโลกรัม 7. กระบะเพาะกล้าผัก 10 ใบ 8. ดินปลูก และวัสดุเพาะกล้า 9. สแลนกันแดด สำหรับทำโรงเรือน 10. สมุดบันทึกบัญชีครัวเรือน 50 เล่ม	พื้นที่ หมู่ 6 บ้านปงต้นปิน ตำบลสบป้าด อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง มีการดำเนินการในพื้นที่หลากหลาย กว่าพื้นที่อื่น เนื่องมาจากเป็นการต่อยอดสิ่งที่ทำอยู่เดิมจากความร่วมมือ และการสนับสนุนจากโครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ เช่น การเลี้ยงหนอนแมลงวัน (หนอน BSF) ที่มีโปรตีนสูง สามารถใช้เลี้ยงไก่ได้อย่างมีคุณภาพ และมีการเลี้ยงแหนแดง สำหรับเป็นอาหารไก่ เพื่อลดต้นทุนการซื้ออาหารไก่ โครงการมีการวางแผนที่จะนำองค์ความรู้เรื่องการเลี้ยงแหนแดงไปถ่ายทอดให้พื้นที่ครัวเรือนต้นแบบในพื้นที่ได้ประยุกต์ใช้ เพื่อเป็นแนวทางในการลดการซื้ออาหารไก่	45	96
	รวม	**87**	**139**			**185**	**344**

การดำเนินงาน “ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)” พื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง กิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินงาน ได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน เช่น การลงพื้นที่ร่วมกับพัฒนาชุมชนอำเภอแม่ะเมาะ และเกษตรอำเภอแม่เมาะ ที่สนับสนุนพันธุ์แหนแดง และอบรมให้ความรู้ในการเพาะขยายพันธุ์ เพื่อลดต้นทุนอาหารไก่ ความร่วมมือจากสำนักงานปศุสัตว์อำเภอแม่เมาะ ในการสนับสนุนวัคซีนสำหรับไก่ ที่โครงการสนับสนุนให้กับครัวเรือนเป้าหมาย ความร่วมมือจาก ณัฐวัฒิฟาร์มไก่ไข่แม่ทะ จังหวัดลำปาง และ ฮาเวสมูน วัลเลย์ ฟาร์มไก่เหวินซาน แม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ลดราคาพันธุ์ไก่ และค่าขนส่ง เพื่อสนับสนุนให้ครัวเรือนยากจนเป้าหมายได้ใช้เป็นต้นทุนในการสร้างอาชีพเสริม

3. ผลจากการดำเนินงาน

โครงการได้ดำเนินการยกระดับรายได้ของครัวเรือนเป้าหมายผ่านการพัฒนาและขับเคลื่อน **“โมเดลการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ (Area-based Poverty Alleviation Model)”** ซึ่งเป็นการบูรณาการการพัฒนาอาชีพบนฐานทรัพยากรในพื้นที่ควบคู่กับการเสริมสร้างศักยภาพครัวเรือน โดยประกอบด้วยโมเดลย่อยที่สำคัญ ได้แก่ โมเดลสารปรับปรุงดิน โมเดลสมุนไพรและสุขภาพชุมชน และโมเดลจักรวาลไผ่

โมเดลดังกล่าวมุ่งเน้นการสร้างรายได้ผ่าน “ห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain)” ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป ไปจนถึงการตลาด ควบคู่กับการพัฒนาองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ รวมถึงการเสริมสร้างทักษะทางการเงินและการเข้าถึงสวัสดิการ เพื่อให้ครัวเรือนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ผลจากการดำเนินงาน พบว่า ครัวเรือนเป้าหมายสามารถลดต้นทุนการผลิต เพิ่มผลผลิต และมีช่องทางสร้างรายได้ใหม่ ส่งผลให้เกิดการยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตอย่างเป็นรูปธรรมในระดับพื้นที่

ผลจากการพัฒนาพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ต้นแบบในการบูรณาการการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในปี พ.ศ. 2568 พบว่ามีปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินงานมีความเป็นไปได้ในการบรรลุความสำเร็จในการพัฒนาเป็นพื้นที่ต้นแบบแก้จน ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญหลายด้าน **ปัจจัยแรก คือ ความสอดคล้องของทิศทางการพัฒนาอำเภอแม่เมาะกับยุทธศาสตร์จังหวัดลำปางและนโยบายระดับประเทศ** อำเภอแม่เมาะมีเป้าหมายสำคัญในการเป็นเมืองน่าอยู่ตามแนวคิด *Maemoh Smart City* อีกทั้งยังมีโครงการระดับนโยบาย เช่น นิคมอุตสาหกรรมสีเขียว ที่ส่งเสริมแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง เมื่อเชื่อมโยงแนวคิดเหล่านี้เข้ากับโจทย์ของโครงการวิจัย “อำเภอแก้จน” ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างพื้นที่ต้นแบบในการจัดการความยากจนเชิงบูรณาการ จะเห็นได้ว่ามีจุดร่วมสำคัญในเชิงนโยบายที่สามารถใช้เป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม **ปัจจัยที่สอง คือ ความพร้อมของทุนทางสังคมและเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ** ซึ่งประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มคนรุ่นใหม่ และภาคีเครือข่ายสำคัญอย่างการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) แม่เมาะ ที่ล้วนเป็นแรงหนุนสำคัญในการเชื่อมโยงทรัพยากร ความรู้ และการประสานความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ อย่างมีพลัง และ**ปัจจัยที่สาม คือ ความร่วมมือในระดับพื้นที่และความไว้วางใจจากภาคีหลัก** โดยเฉพาะบทบาทของนายอำเภอแม่เมาะในฐานะผู้ประสานหลัก ที่สามารถเชื่อมโยงหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น เอกชน และชุมชนให้ทำงานร่วมกันได้อย่างเป็นเอกภาพ การที่ทีมนักวิจัยสามารถเข้าถึงพื้นที่และสร้างเวทีหารือร่วมกับกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความเข้าใจและความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน และช่วยให้การออกแบบโครงการแก้จนสามารถตอบโจทย์บริบทจริงของพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาอำเภอแม่เมาะให้เป็นพื้นที่ต้นแบบแก้จน เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงแนวนโยบายระดับบนเข้ากับศักยภาพเชิงพื้นที่ โดยมีการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนและการขับเคลื่อนโดยชุมชนเป็นฐานสำคัญ ผลลัพธ์และบทเรียนจากการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2568 จึงเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่การ **สานต่อและขยายผลในปี พ.ศ. 2569** การดำเนินโครงการอำเภอแก้จนในปี พ.ศ. 2568 จึงมีลักษณะ “สองแนวราบคู่ขนาน” คือ การ **ดำเนินการต่อเนื่องในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ** เพื่อเสริมความเข้มแข็งของกลไกและสร้างความยั่งยืนในระดับชุมชน และการ **ขยายผลไปยังพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง** ซึ่งเป็นพื้นที่ใหม่ที่มีบริบทแตกต่างจากแม่เมาะ เพื่อทดสอบและพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนในเขตเมือง โดยยังคงใช้แนวคิดและกรอบการทำงานแบบเดียว

กันกับพื้นที่ต้นแบบเดิม เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบ วิเคราะห์ และเชื่อมโยงบทเรียนระหว่างพื้นที่ได้อย่างมีระบบ

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนงานในสองพื้นที่พร้อมกันจะช่วยให้จังหวัดลำปางมีองค์ความรู้การจัดการความยากจนที่ครอบคลุมทั้งในมิติของพื้นที่ชนบทและพื้นที่เมือง สะท้อนให้เห็นรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่หลากหลายแต่สอดประสานกัน ภายใต้เป้าหมายเดียวกัน คือ “การลดความยากจนอย่างยั่งยืน

เพื่อสะท้อนผลการดำเนินงานดังกล่าวในเชิงประจักษ์ และแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนโครงการในปี พ.ศ. 2568 อย่างเป็นรูปธรรม รายละเอียดผลการดำเนินงานและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ ได้แสดงไว้ในตารางที่ 3 และตารางที่ 4 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.44 แสดงภาพรวมจำนวนครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงตามฐานทุน 5 มิติ ของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (ระหว่างปี 2567-2568)

ทุน 5 ด้าน	จำนวนครัวเรือน ที่มีการเปลี่ยนแปลง	กลุ่มที่ 1 อยู่ลำบาก	กลุ่มที่ 2 อยู่ยาก	กลุ่มที่ 3 อยู่พอได้	กลุ่มที่ 4 อยู่พอดี
ทุนมนุษย์	67	-	19	47	1
ทุนกายภาพ	22	-	22	-	-
ทุนเศรษฐกิจ	45	2	23	19	1
ทุนธรรมชาติ	7	-	7	-	-
ทุนสังคม	2	-	2	-	-
รวมทั้งหมด	**143**	**2**	**73**	**66**	**2**

จากตารางที่ 4.42 ซึ่งแสดงการเปลี่ยนแปลงของฐานทุน 5 มิติ ระหว่างปี พ.ศ.2567–2568 พบว่า มีครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกจำนวนรวม 143 ครัวเรือน โดยส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงในกลุ่ม “อยู่ยาก” และ “อยู่พอได้” สะท้อนให้เห็นถึงการขยับตัวของครัวเรือนจากความเปราะบางไปสู่ระดับที่ดีขึ้น

เมื่อพิจารณาในแต่ละมิติ พบว่า “ทุนมนุษย์” มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด (67 ครัวเรือน) รองลงมาคือ “ทุนเศรษฐกิจ” (45 ครัวเรือน) และ “ทุนกายภาพ” (22 ครัวเรือน) แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพคน เช่น ความรู้ ทักษะ และการเข้าถึงโอกาส เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในมิติอื่น ๆ

ขณะที่ “ทุนธรรมชาติ” และ “ทุนสังคม” มีการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนที่น้อยกว่า อาจสะท้อนถึงข้อจำกัดในการพัฒนาในมิติเหล่านี้ หรือเป็นมิติที่ต้องใช้ระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงที่ยาวนานกว่า

นอกจากนี้ การที่มีครัวเรือนบางส่วนสามารถขยับไปสู่กลุ่ม “อยู่พอดี” แม้จะมีจำนวนไม่มาก แต่ถือเป็นสัญญาณเชิงบวกของผลลัพธ์โครงการ และยังสะท้อนให้เห็นว่า การดำเนินงานสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกได้จริง โดยเฉพาะในมิติทุนมนุษย์และเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตและลดความยากจนในระยะยาว

ตารางที่ 4.45 แสดงภาพรวมการคำนวณและเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นของฐานทุน 5 มิติของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (ระหว่างปี 2567-2568)

ที่	ตำบล	ทุนมนุษย์	ทุนกายภาพ	ทุนเศรษฐกิจ	ทุนธรรมชาติ	ทุนสังคม
1	บ้านดง	+10	+1	+6	-	-
2	จางเหนือ	+9	+1	+4	+1	-
3	แม่เมาะ	+8	+3	+1	-	-
4	สบป้าด	+8	+5	+11	+3	-
5	นาสัก	+32	+12	+23	+3	+2
รวมทั้งหมด		**+67**	**+22**	**+45**	**+7**	**+2**

จากตารางที่ 4 ซึ่งแสดงการเปลี่ยนแปลงฐานทุน 5 มิติในระดับตำบล พบว่า ตำบลนาสักมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกสูงที่สุดในทุกมิติ โดยเฉพาะทุนมนุษย์ (+32) และทุนเศรษฐกิจ (+23) สะท้อนถึงศักยภาพในการพัฒนาและการตอบสนองต่อกิจกรรมโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รองลงมาคือ ตำบลสบป้าด ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงที่โดดเด่นในด้านทุนเศรษฐกิจ (+11) และทุนกายภาพ (+5) แสดงถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการสร้างรายได้ที่ดีขึ้น ขณะที่ตำบลบ้านดง จางเหนือ และแม่เมาะ มีการเปลี่ยนแปลงในระดับปานกลาง โดยเน้นไปที่ทุนมนุษย์เป็นหลัก

ในภาพรวม การเปลี่ยนแปลงในมิติทุนสังคมยังมีค่อนข้างน้อยในทุกพื้นที่ ซึ่งอาจสะท้อนถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของชุมชนเพิ่มเติม

อย่างไรก็ตาม แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในทุกตำบลเป็นไปในทิศทางบวกทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของโครงการในการยกระดับฐานทุนของครัวเรือนเป้าหมาย

ดังนั้น ตารางนี้จึงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ และการเน้นพัฒนาทุนมนุษย์ควบคู่กับทุนเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนในระยะยาว

ตารางที่ 4.46 แสดงการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของฐานทุน 5 มิติ ในพื้นที่ต้นแบบอำเภอแม่เมาะ

จากข้อมูลสถานการณ์ฐานทุน 5 มิติของครัวเรือนเป้าหมายก่อนดำเนินโครงการ (ตารางที่ 4.41) ร่วมกับผลการดำเนินงานครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development) และผลการเปลี่ยนแปลงฐานทุนระหว่างปี พ.ศ. 2567–2568 (ตารางที่ 4.44 และตารางที่ 4.45) พบว่า การเพิ่มขึ้นของฐานทุนทั้ง 5 มิติไม่ได้เกิดจากการสนับสนุนปัจจัยการผลิตเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากกระบวนการพัฒนาที่เชื่อมโยงข้อมูลเชิงพื้นที่เข้ากับศักยภาพของครัวเรือนและบริบทเฉพาะของแต่ละตำบล จนสามารถแปลงศักยภาพที่มีอยู่ให้กลายเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม เศรษฐกิจ และความเข้มแข็งของชุมชน สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

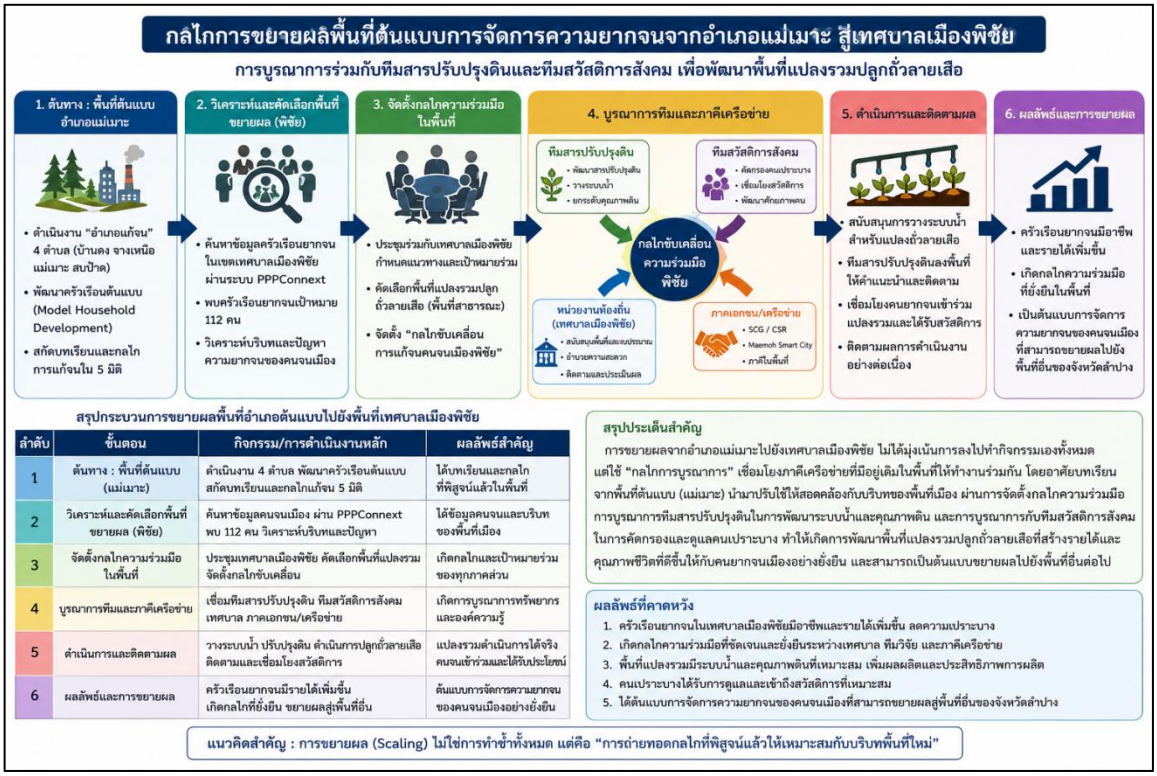
ฐานทุนที่เปลี่ยนแปลง	ข้อมูลที่พบ (Data)	ความหมาย (Meaning)	องค์ความรู้เชิงลึก (Insight)
ทุนมนุษย์ (+67)	มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดในทุกตำบล	ครัวเรือนเกิดการเรียนรู้ มีทักษะการวางแผน การจัดการทรัพยากร และการทำบัญชีครัวเรือน	การเปลี่ยนแปลงเริ่มต้นจาก "คน" ก่อน เมื่อครัวเรือนมีความรู้และเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จึงสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาทุนด้านอื่นได้
ทุนเศรษฐกิจ (+45)	เพิ่มขึ้นรองจากทุนมนุษย์ โดยเฉพาะตำบลสบป้าดและนาสัก	ครัวเรือนลดรายจ่ายจากการผลิตอาหารบริโภคเอง พร้อมสร้างรายได้จากไข่ไก่ ผัก เห็ด และกิจกรรมเกษตรผสมผสาน	การเพิ่มรายได้เกิดจากการลดต้นทุนควบคู่กับการสร้างรายได้ใหม่ ไม่ใช่การอุดหนุนเงินเพียงอย่างเดียว
ทุนกายภาพ (+22)	เพิ่มขึ้นจากการจัดพื้นที่ผลิตและสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์	ครัวเรือนสามารถใช้พื้นที่และทรัพยากรเดิมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น	การพัฒนากายภาพที่เหมาะสมกับบริบทครัวเรือน ช่วยให้กิจกรรมสร้างรายได้ดำเนินต่อได้อย่างต่อเนื่อง
ทุนธรรมชาติ (+7)	เปลี่ยนแปลงในบางพื้นที่ เช่น สบป้าด และนาสัก	มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า เช่น การใช้แหนแดงและหนอน BSF ลดต้นทุนอาหารสัตว์	การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นทดแทนปัจจัยการผลิตจากภายนอก ช่วยลดต้นทุนและเพิ่มความยั่งยืนของระบบการผลิต และพัฒนาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ครัวเรือนอื่นๆ ที่สนใจ
ทุนสังคม (+2)	เปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด	เกิดการรวมกลุ่ม การแบ่งบทบาท และการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน	ทุนสังคมต้องอาศัยระยะเวลาในการสร้าง แต่เป็นฐานสำคัญของความยั่งยืนในระยะยาว

เมื่อพิจารณาเชิงพื้นที่ พบว่า แม้แต่ละตำบลจะมีระดับการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน แต่ปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนามีลักษณะร่วมกัน คือ การออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยตำบลบ้านดงใช้ความเข้มแข็งของกลุ่มชาติพันธุ์และระบบบัญชีครัวเรือนเป็นฐานในการสร้างการมีส่วนร่วม ตำบลจางเหนือใช้การจัดการกลุ่มและการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบจนได้รับการยกระดับเป็นตำบลเข้มแข็ง ตำบลแม่เมาะอาศัยความร่วมมือจากองค์กรภาคสังคมและการใช้พื้นที่ร่วมกันในการพัฒนาครัวเรือนต้นแบบ ส่วนตำบลสบป้าดต่อยอดจากองค์ความรู้เดิมด้านการเลี้ยงหนอน BSF และการใช้แหนแดงเพื่อลด

ต้นทุนการผลิต ส่งผลให้ทุนเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ขณะที่ตำบลนาสักมีการเปลี่ยนแปลงสูงที่สุด เนื่องจากมีจำนวนครัวเรือนเป้าหมายมากที่สุดของอำเภอ และเป็นพื้นที่ที่ได้รับการขับเคลื่อนจากโมเดลอื่นของโครงการควบคู่กัน จึงเกิดผลการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติพร้อมกัน

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ได้ว่า การเพิ่มขึ้นของฐานทุนทั้ง 5 มิติ ไม่ได้เกิดจากการเพิ่มทรัพยากรเข้าสู่ครัวเรือนเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่เป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละครัวเรือน เชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ และพัฒนาศักยภาพของคนเป็นลำดับแรก เมื่อครัวเรือนสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น จึงส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของทุนเศรษฐกิจ กายภาพ ธรรมชาติ และสังคมตามลำดับ อันเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การจัดการความยากจนในพื้นที่ต้นแบบมีความยั่งยืนและสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นของจังหวัดได้

4. การวิเคราะห์กลไกและกระบวนการขยายผลพื้นที่ต้นแบบจากอำเภอแม่เมาะ สู่เทศบาลเมืองพิชัย

ภาพที่ 4.45 กลไกการขยายผลพื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจนอำเภอแม่เมาะ สู่เทศบาลเมืองพิชัย

การขยายผลพื้นที่ต้นแบบจากอำเภอแม่เมาะไปยังเทศบาลเมืองพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. 2568 มิได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อเพิ่มพื้นที่ดำเนินงานของโครงการ แต่เป็นกระบวนการถ่ายทอดกลไกการจัดการความยากจน (Prototype Transfer) จากพื้นที่ต้นแบบที่ผ่านการพัฒนาแล้ว ไปสู่พื้นที่ใหม่ที่มีบริบทแตกต่างกัน โดยใช้แนวคิด "ข้อมูล – กลไก – กระบวนการ" เป็นกรอบในการออกแบบการดำเนินงาน ทั้งนี้ พื้นที่อำเภอแม่เมาะมีลักษณะเป็นพื้นที่ชนบทที่ใช้ฐานทรัพยากรและชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา ขณะที่เทศบาลเมืองพิชัยเป็นพื้นที่เมืองที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และลักษณะของความยากจนแตกต่างออกไป การขยายผลจึงไม่สามารถคัดลอกกิจกรรมจากพื้นที่เดิมไปดำเนินการทั้งหมดได้ แต่จำเป็นต้องปรับใช้กลไกให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ใหม่

กระบวนการขยายผลเริ่มต้นจากการนำองค์ความรู้และบทเรียนที่ได้จากพื้นที่ต้นแบบอำเภอแม่เมาะมาสังเคราะห์เป็นแนวทางการดำเนินงาน โดยเฉพาะบทเรียนเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลครัวเรือนยากจนในการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การสร้างความร่วมมือของหน่วยงานในพื้นที่ และการบูรณาการทรัพยากรของภาคีเครือข่าย จากนั้นจึงดำเนินการวิเคราะห์บริบทของเทศบาลเมืองพิชัยผ่านข้อมูล PPPConnext และข้อมูลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อค้นหากลุ่มเป้าหมายและประเด็นปัญหาที่สะท้อนลักษณะของ "คนจนเมือง" ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่อำเภอแม่เมาะอย่างชัดเจน ทั้งในด้านโครงสร้างอาชีพ การเข้าถึงทรัพยากร และรูปแบบการดำรงชีพ

การเลือกพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัยให้เป็นพื้นที่ดำเนินงานโครงการอำเภอแก้จนต้นแบบ เกิดจากการพิจารณาหลายประการร่วมกัน ทั้งด้านศักยภาพของพื้นที่และลักษณะปัญหาที่สะท้อนความเป็น “เขตเมืองที่มีคนจนซ่อนอยู่” เทศบาลเมืองพิชัยตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองลำปาง เป็นพื้นที่ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการค้าที่สำคัญของจังหวัด มีทั้งชุมชนดั้งเดิม ชุมชนแออัด และพื้นที่อยู่อาศัยที่ขยายตัวจากการเติบโตของเมือง ส่งผลให้เกิดปัญหาความยากจนในลักษณะเฉพาะ เช่น ความเปราะบางด้านอาชีพ การไม่มีหลักประกันทางสังคม และความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสทางเศรษฐกิจและการเข้าถึงบริการภาครัฐ

นอกจากนี้ เทศบาลเมืองพิชัยยังมีความพร้อมของข้อมูลและกลไกการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่นที่เข้มแข็ง จากผลการค้นหาสอบทานพบว่า พื้นที่เทศบาลเมืองพิชัยมี ครัวเรือนยากจนจำนวน 112 คน จำแนกเป็นกลุ่ม “อยู่ลำบาก” จำนวน 1 คน และกลุ่ม “อยู่ยาก” จำนวน 111 คน มีการจัดทำฐานข้อมูลดังกล่าวอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งบูรณาการข้อมูลผู้มีรายได้น้อยและกลุ่มเปราะบางจากฐานข้อมูลกลางร่วมกับการสำรวจของเทศบาลเอง ทำให้สามารถระบุเป้าหมายการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ที่พร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

แนวทางการดำเนินงานในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย นักวิจัยทำหน้าที่เป็น "ผู้เชื่อมโยงกลไก (System Integrator)" ระหว่างหน่วยงานและชุดโครงการที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มจากการประสานความร่วมมือกับเทศบาลเมืองพิชัยในการกำหนดพื้นที่เป้าหมายและจัดตั้งกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ จากนั้นจึงบูรณาการการดำเนินงานร่วมกับทีมวิจัยด้านสารปรับปรุงดิน เพื่อพัฒนาแปลงรวมปลูกถั่วลายเสือ สนับสนุนระบบน้ำสำหรับการบริหารจัดการแปลงผลิต และเชื่อมโยงกับทีมวิจัยด้านสวัสดิการสังคมในการดูแลกลุ่มเปราะบางและการเชื่อมโยงครัวเรือนยากจนเข้าสู่ระบบการช่วยเหลือของภาครัฐ ตลอดจนประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ให้เข้ามามีบทบาทร่วมกันในการขับเคลื่อนการพัฒนา

จากกระบวนการดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการขยายผลในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัยไม่ได้มุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมโดยทีมวิจัยเพียงฝ่ายเดียว แต่ให้ความสำคัญกับการสร้าง "ระบบการทำงานร่วมกัน" ของหน่วยงานที่มีบทบาทอยู่เดิมในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้ ทรัพยากร และภารกิจของแต่ละหน่วยงานเข้าสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน การดำเนินงานลักษณะนี้สะท้อนการเปลี่ยนบทบาทของทีมวิจัยจาก "ผู้ปฏิบัติ" ไปสู่ "ผู้ออกแบบกลไกและผู้ประสานเครือข่าย" ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการขยายผลพื้นที่ต้นแบบในระดับจังหวัด

ผลการดำเนินงานในระยะเริ่มต้นแสดงให้เห็นว่า กลไกการบูรณาการดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ทำงานบนฐานข้อมูลชุดเดียวกัน ลดความซ้ำซ้อนของการดำเนินงาน และทำให้ทรัพยากรของแต่ละชุดโครงการสามารถสนับสนุนกันได้อย่างเป็นรูปธรรม ตัวอย่างเช่น การพัฒนาแปลงรวมปลูกถั่วลายเสือมิได้เป็นเพียงกิจกรรมด้านการเกษตร แต่เป็นพื้นที่กลางที่เชื่อมโยงการพัฒนาอาชีพ

การจัดการทรัพยากรน้ำ การสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการผลิต และการดูแลกลุ่มเปราะบางผ่านระบบสวัสดิการสังคม ทำให้เกิดการพัฒนาในหลายมิติพร้อมกัน

เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ต้นแบบอำเภอแม่เมาะ จะพบว่ากลไกหลักของการขับเคลื่อนยังคงยึดหลักการเดียวกัน คือ การใช้ข้อมูลเป็นฐานในการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การสร้างความร่วมมือของภาคีเครือข่าย และการออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ แตกต่างกันเพียงรูปแบบของกิจกรรมที่ถูกปรับให้สอดคล้องกับลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่เมือง ดังนั้น สิ่งที่ถูกขยายผลจึงไม่ใช่ "กิจกรรม" แต่คือ "กลไกการจัดการความยากจน" ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับบริบทที่แตกต่างกัน

องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการขยายผลในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย คือ การขยายผลพื้นที่ต้นแบบไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการดำเนินกิจกรรมใหม่ทั้งหมด แต่ควรเริ่มจากการถ่ายทอดกลไกการทำงานที่ผ่านการพิสูจน์แล้วในพื้นที่ต้นแบบ นำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ใหม่ โดยใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่เป็นฐานในการตัดสินใจ และใช้การบูรณาการภาคีเครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อน การดำเนินงานลักษณะนี้จึงสะท้อนแนวคิดของการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่มุ่งสร้าง "ระบบการจัดการความยากจน" มากกว่าการดำเนินกิจกรรมเฉพาะโครงการ และเป็นต้นแบบของการขยายผลในระดับจังหวัดที่สามารถประยุกต์ใช้กับพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบทภายใต้บริบทที่แตกต่างกันได้อย่างยั่งยืน

เมื่อพิจารณาผลการดำเนินงาน "ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการขยายผลพื้นที่ต้นแบบไม่ได้ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดกิจกรรมเดิมทั้งหมด แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการถ่ายทอด 'กลไกการทำงาน' และปรับให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ใหม่ โดยใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่เป็นฐานในการตัดสินใจ การบูรณาการภาคีเครือข่ายเป็นกลไกขับเคลื่อน และการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกระบวนการพัฒนา ส่งผลให้ต้นแบบการจัดการความยากจนสามารถขยายผลได้ทั้งในพื้นที่ชนบทและพื้นที่เมืองอย่างเป็นระบบ"

5. กลไกการขับเคลื่อนอำเภอแก้จน ท้องถิ่นแก้จน ของจังหวัดลำปาง ในรูปแบบความเชื่อมโยงระหว่าง ข้อมูล - กลไก - กระบวนการ

“กลไกขับเคลื่อนพื้นที่อำเภอแก้จน ท้องถิ่นแก้จนต้นแบบ” ไม่ได้อยู่ที่โครงการหรือกิจกรรมเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจาก **กระบวนการบูรณาการคน ระบบ และข้อมูล** ให้ทำงานประสานกันอย่างมีเป้าหมายเดียว คือ “ลดความยากจนอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่” หัวใจของกลไกขับเคลื่อนอยู่ที่ **“คณะทำงานระดับพื้นที่”** ซึ่งเป็นเวทีร่วมระหว่างภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชน ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา โดยมีบทบาทเป็นเหมือน “ศูนย์รวมการตัดสินใจและขับเคลื่อนการปฏิบัติ” ของพื้นที่นั้น ๆ คณะทำงานนี้ไม่ใช่เพียงโครงสร้างเชิงบริหาร แต่เป็น “เวทีความร่วมมือเชิงสังคม” ที่ทุกฝ่ายรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและมีความเข้าใจปัญหาความยากจนจากฐานข้อมูลจริงของพื้นที่

ในทางปฏิบัติ กลไกนี้จะเริ่มต้นจาก **การมีข้อมูลคนจนที่แม่นยำและทันสมัย** ข้อมูลจากการค้นหา สอบทานครัวเรือนยากจน ที่พัฒนารูปแบบการเก็บข้อมูลจากนักวิจัยทีมข้อมูลร่วมกับการทำงานของนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager : ADM) หรือฐานข้อมูลของหน่วยงานในพื้นที่ แล้วนำมาวิเคราะห์ให้เห็นมิติของความยากจนทั้งรายครัวเรือนและรายชุมชน จากนั้นจึงใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการกำหนด “แนวทางแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่” เช่น การส่งเสริมอาชีพ การเข้าถึงสวัสดิการ การพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการเงิน (Financial Literacy) การลดหนี้สิน หรือการเสริมศักยภาพของกลุ่มเปราะบาง ซึ่งทั้งหมดนี้จะขับเคลื่อนผ่าน **กลไกท้องถิ่นเข้มแข็ง** เช่น เทศบาล อบต. หรือเครือข่ายผู้นำชุมชน ที่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง อีกส่วนสำคัญคือ **กลไกการติดตามและสนับสนุนจากระดับจังหวัด** โดยมีหน่วยงานอย่างสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ทำหน้าที่เป็น “พี่เลี้ยงทางวิชาการ” และผู้เชื่อมโยงองค์ความรู้กับการปฏิบัติ

ในพื้นที่ ขณะที่หน่วยงานภาครัฐในจังหวัด เช่น พม., พช., แรงงาน, เกษตร, และหน่วยงานพัฒนาเศรษฐกิจ ทำหน้าที่เป็น “หนุนเสริมด้านทรัพยากร” เพื่อให้การแก้จนมีทั้งมิติความรู้และมิติการสนับสนุนจริง

ดังนั้น กลไกขับเคลื่อนพื้นที่อำเภอแก้จน ท้องถิ่นแก้จนต้นแบบ จึงไม่ใช่เพียงคณะกรรมการหรือโครงสร้างทางเอกสาร แต่คือ “กระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบ” ระหว่างทุกภาคส่วน ที่ใช้ข้อมูลเป็นฐาน ใช้ท้องถิ่นเป็นแกนกลาง และใช้การเรียนรู้ร่วมกันเป็นพลังขับเคลื่อน ทำให้การแก้จนไม่จบแค่โครงการหนึ่งปี แต่กลายเป็นระบบการพัฒนาที่ฝังรากอยู่ในพื้นที่ได้จริง โดยความสัมพันธ์ของข้อมูล กลไก และกระบวนการ สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ข้อมูล คือรากฐานของการขับเคลื่อน ข้อมูลไม่เพียงใช้ระบุว่าใครจน แต่ชี้ให้เห็นว่า เพราะอะไรจึงจน และสามารถพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ได้อย่างไร ข้อมูลที่ดีควรถูกแปลงให้เข้าใจง่าย เพื่อทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือชี้ทิศทาง” ของกลไก และกระบวนการทั้งหมด

2. กลไก คือโครงสร้างที่ขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เมื่อมีข้อมูลแล้ว จำเป็นต้องมีกลไกที่สามารถ “ใช้ข้อมูลให้เกิดการลงมือทำ” กลไกในที่นี้หมายถึงคณะทำงานระดับพื้นที่ที่ประกอบด้วยตัวแทนจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น ภาคประชาชน และสถาบันการศึกษา กลไกนี้ทำหน้าที่วิเคราะห์ข้อมูล วางแผน และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ในระดับพื้นที่ กลไกแก้จนควรมีลักษณะ 3 ชั้นที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่

2.1 ระดับจังหวัด ทำหน้าที่กำหนดทิศทางและสนับสนุนทรัพยากร

2.2 ระดับอำเภอ เป็นหน่วยประสานและวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงติดตามความคืบหน้า

2.3 ระดับท้องถิ่น/ชุมชน เป็นหน่วยปฏิบัติจริง และรับรู้ปัญหาใกล้ชิดที่สุด

ทั้งนี้ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง มีเครือข่ายการทำงานร่วมกับ กฟผ.แม่เมาะ ผ่านโครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ (Maemoh Smart City) หน่วยงานตามภารกิจระดับอำเภอ เช่น พัฒนาชุมชนอำเภอ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 5 แห่ง สำนักงานเกษตรอำเภอแม่เมาะ ผู้นำชุมชนทุกพื้นที่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเครือข่าย ADM เป็นต้น

และในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีเครือข่ายการทำงานร่วมกับเทศบาลเมืองพิชัย กฟผ.แม่เมาะ ผ่านโครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ (Maemoh Smart City) บริษัทปูนซีเมนต์ไทย (SCG) บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง จำกัด) SCG บริษัท ซันสวีท จำกัด (มหาชน) ผู้นำชุมชนทุกพื้นที่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเครือข่าย ADM เป็นต้น

3. กระบวนการ คือเส้นทางของการเรียนรู้และการลงมือทำ กระบวนการเป็นตัวเชื่อมระหว่าง “ข้อมูล” และ “กลไก” ให้ทำงานเป็นระบบเดียวกัน เมื่อวิเคราะห์จากการดำเนินการที่ผ่านมาพบว่ากระบวนการที่เหมาะสมกับการขับเคลื่อนพื้นที่แก้จนควรมี 4 ขั้นตอนหลัก คือ

3.1 ค้นหา ใช้ข้อมูลระบุปัญหาและกลุ่มเป้าหมายอย่างแม่นยำ

3.2 วิเคราะห์ร่วม จัดเวทีพูดคุย ร่วมวิเคราะห์สาเหตุความยากจนและศักยภาพของพื้นที่

3.3 ออกแบบและลงมือ ร่วมกันออกแบบกิจกรรมหรือโครงการที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม

3.4 ติดตามและเรียนรู้ สรุปผลเป็นบทเรียนและใช้ปรับปรุงการทำงานรอบต่อไป

ความเชื่อมโยงของทั้งสามส่วน จะเห็นว่า **ข้อมูลเป็นจุดเริ่มต้น**, **กลไกเป็นผู้ขับเคลื่อน**, และ **กระบวนการเป็นเส้นทาง** ทั้งสามส่วนจึงต้องเชื่อมต่อกันตลอดเวลา เช่น ข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ ถูกส่งให้กลไกอำเภอวิเคราะห์และวางแผน, กลไกใช้ข้อมูลนั้นออกแบบกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน และ เมื่อกระบวนการดำเนินไป ข้อมูลใหม่ ๆ จะเกิดขึ้นอีกครั้ง กลับไปเสริมรอบต่อไป

ประมวลภาพการดำเนินงาน “ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)” พื้นที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4.46 เวทีหารือความร่วมมือร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ
วันที่ 11 พฤศจิกายน 2568 ณ ห้องประชุมชั้น 2 ที่ว่าการอำเภอแม่เมาะ

ภาพที่ 4.47 เวทีหารือความร่วมมือ“ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)”
วันที่ 10 มกราคม 2569 ณ ห้องโรงเรียนบ้านเวียงหงส์ล้านนา
ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4.48 ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)
หมู่ 4 บ้านจำปุย ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4.49 ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)
หมู่ 4 บ้านทาน ตำบลจางเหนือ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4.50 ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)
หมู่ 6 บ้านห้วยคิง ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4.51 ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)
หมู่ 12 บ้านเวียงหงส์ล้านนา ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

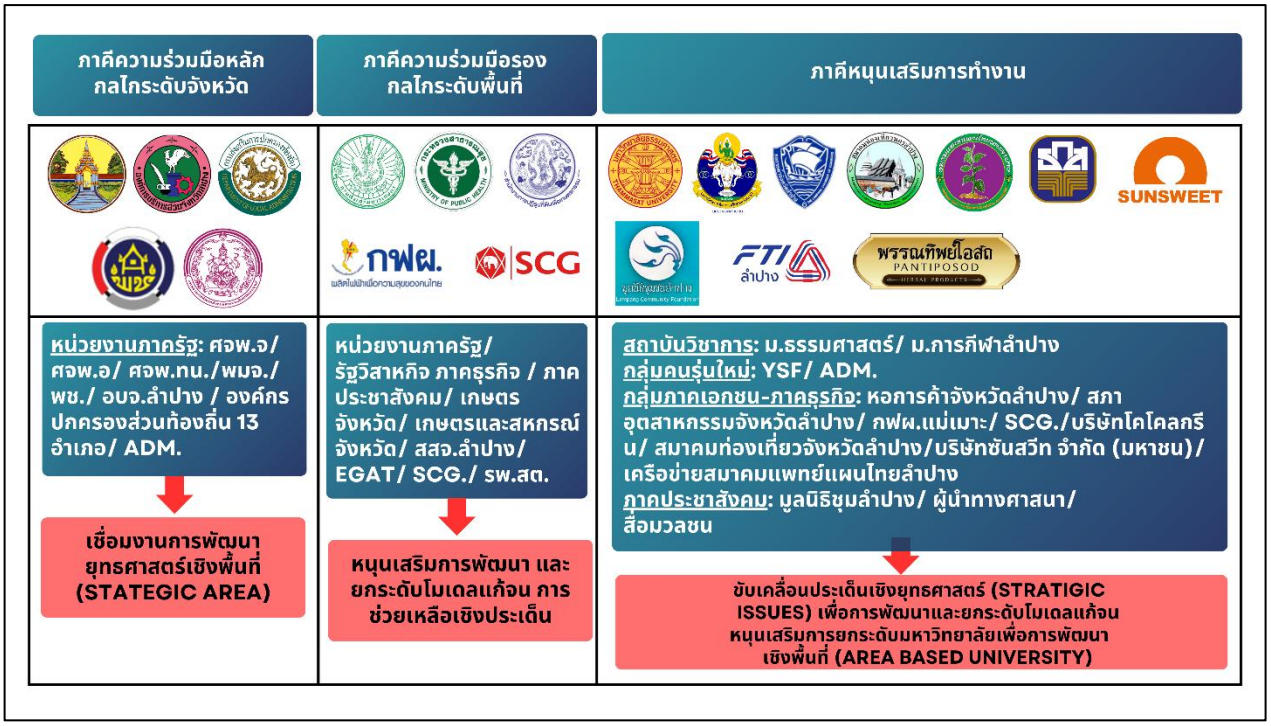
ภาพที่ 4.52 ครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development)
หมู่ 6 บ้านปงต้นปิน ตำบลสบป้าด อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ส่วนที่ 4 การพัฒนาและยกระดับบทบาทของมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (Area Based University)

ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา มีดังนี้บทบาทของสถาบันการศึกษาในพื้นที่ (Area Based University) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางได้พัฒนาและยกระดับบทบาทของมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (Area Based University) ให้สามารถขับเคลื่อนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่มีความสอดคล้องตามแผนยุทธศาสตร์ จังหวัดลำปาง (ฉบับทบทวน : ปี พ.ศ. 2566-2567 และ Road map การพัฒนาจังหวัดลำปาง อีก 20 ปีข้างหน้า (ปี พ.ศ. 2566-2585) ที่มีประเด็น Roadmap ที่สอดคล้องกับแนวคิดโครงการวิจัยแก้จน คือ การพัฒนาต่อยอดการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้า อัตลักษณ์พื้นถิ่น (ข้าว ไผ่ ครั่ง) การพัฒนาลำปาง ศูนย์กลาง พลังงานสะอาด Clean energy โครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ [Maemoh Smart City] / โครงการพลังงานสะอาด Net Zero Low Carbon และนโยบายขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ด้านการสร้างโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เขต 1 สู่การเป็นโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทย ชั้นเลิศภาคเหนือ” รวมถึงได้รับการโอนย้ายบุคลากรและการทำงานของ รพ.สต. จำนวน 67 แห่ง มาดำเนินงานอยู่ภายใต้สังกัด จึงมีการขับเคลื่อนการสร้างโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยอย่างเป็นรูปธรรมขึ้น และมีการดำเนินงานร่วมกับกรมแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก เพื่อกำหนด “แนวทางการขับเคลื่อนโครงการโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เขต 1 สู่การเป็นโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยชั้นเลิศภาคเหนือ” โดยมีแผนเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2567 แผนยุทธศาสตร์ของจังหวัด ภายใต้แผนงานโครงการการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการ เพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ได้กำหนดบทบาทของตนเองในฐานะที่เป็น “แหล่งความรู้” เป็น “ตัวกลางในการประสานเชื่อมโยง” หน่วยงาน องค์กร ภาคี ในจังหวัด และ “แสวงหาความร่วมมือ” ในการขับเคลื่อนการทำงาน เพื่อสร้างโอกาสและขจัดความยากจนการส่งเสริมผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน และสร้างระบบนิเวศการทำงานแก้จนในมหาวิทยาลัยตามพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัย คือ การเรียนการสอน เช่นการนำกรณีศึกษาหรือโครงการจริงมาใช้ในการเรียนรู้แบบ Service Learning การวิจัยและนวัตกรรม เช่นการถ่ายทอดงาน

วิจัยสู่ชุมชน การสร้างนวัตกรรมร่วมกับชุมชน การบริการวิชาการ เช่นการให้คำปรึกษาหรือการจัดอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนหรือผู้ประกอบการชุมชน และรวมถึงการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์บ่มเพาะวิสาหกิจ (UBI) หรือเป็นกลไกหลักในการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ภายใต้งบยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย การยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยให้เป็นสถาบันการศึกษาในพื้นที่

กลไกการทำงานเพื่อขจัดความยากจนในบทบาทของสถาบันการศึกษาในพื้นที่ คือการเชื่อมประสานความร่วมมือจากหน่วยงานทุกภาคส่วน โดยได้แบ่งระดับความร่วมมือ 3 ระดับ คือ ภาคีหลักซึ่งเป็นกลไกระดับจังหวัด ภาคีรองเป็นกลไกระดับพื้นที่ และภาคีใหม่ ซึ่งเป็นภาคีความร่วมมือใหม่เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนงานให้บรรลุเป้าหมาย ดังภาพ

ภาพที่ 4.53 กลไกการทำงานกับภาคีความร่วมมือ

การทำงานร่วมกับกลไกความร่วมมือใหม่ (New Player) ของโมเดลแก้จน

การทำงานร่วมกับกลไกความร่วมมือใหม่ ทีมวิจัยให้ความสำคัญกับภาคีที่เกี่ยวข้องในการหนุนเสริมการทำงานในส่วนของการขับเคลื่อนและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากให้กับครัวเรือนยากจนเป้าหมายในแต่ละโมเดล ซึ่งประกอบด้วย

1. โมเดลการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน จะดำเนินการร่วมกับ (1) สำนักงานการพัฒนาชุมชนจังหวัดลำปาง (พช) มีบทบาทในการร่วมกันขับเคลื่อนการขยายผลการใช้สารปรับปรุงดินในกลุ่มเกษตรกรต้นแบบทั้ง 13 อำเภอผ่านเครือข่ายโคกหนองนาโมเดล และผลักดันเข้าสู่การใช้สารปรับปรุงดินในจังหวัดลำปางในเชิงนโยบายต่อไปสภาพเศรษฐกิจของกลุ่มอาชีพครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายในอำเภอเมือง (2)บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) มีบทบาทในด้านการร่วมมือในการออกแบบระบบอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ รวมถึงโมเดลธุรกิจและการร่วมกันพัฒนาสูตรสารปรับปรุงดินต่างๆ (3) การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (แม่เมาะ) การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยแม่เมาะ โดยหน่วยวิจัยและนวัตกรรม ที่มีองค์ความรู้และประสบการณ์ด้านการวิจัยเกี่ยวกับลิโอนาไดต์ และมีวัตถุดิบ ฮิวมัสล้าน

ปี อีกทั้งมีต้นแบบในการประยุกต์ใช้ข้อมูลงานวิจัยการใช้ฮิวมัส และฮิวมิก ซึ่งมีบทบาทร่วม ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ตั้งแต่ต้นน้ำกลางน้ำปลายน้ำเพื่อให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่และการประยุกต์ใช้ในระบบเศรษฐกิจครัวเรือนและระบบแรงรวมของพืช ต่าง ๆ สนับสนุนวัตถุดิบเช่นฮิวมัส ฮิวมิก และเครื่องมือวิเคราะห์ขั้นสูงสำหรับทดสอบสารปรับปรุงดิน อีกครั้งสนับสนุนข้อมูลเชิงลึก เพื่อการพัฒนาสูตรสารปรับปรุงดินต่อไปในอนาคต และ (4) การไฟฟ้าฝ่ายแห่งประเทศไทย (แม่เมาะ) ซึ่งมีวัตถุดิบหลักที่มีอยู่ปริมาณมากกว่า 1.2 ล้านตัน คือ ฮิวมัสล้านปีจากเมืองแม่เมาะ ซึ่งเป็นสารปรับปรุงดิน ที่มีคุณสมบัติสามารถปรับปรุงดิน ให้มีดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ (5) บริษัทซันสวีท จำกัด (มหาชน) สนับสนุนองค์ความรู้ด้านการตรวจสอบคุณภาพดิน และการรับซื้อผลผลิต

2. โมเดลแก้จนการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่บริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จะดำเนินการร่วมกับ (1) องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.) ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือกับ รพ.สต. ในการนำร่องใช้งานระบบข้อมูล สนับสนุนการดำเนินงานภายใต้นโยบายด้านสมุนไพร การผลักดันแพทย์แผนไทยเข้าสู่หน่วยงานระดับจังหวัด จัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลระบบสมุนไพร การแพทย์แผนไทย การดูแลสุขภาพท้องถิ่น (2) เครือข่ายโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) สนับสนุนด้านยารักษาโรคจากสมุนไพร เพื่อใช้ในการรักษาสุขภาพของ รพ.สต. การชี้เป้าข้อมูลคนจนในพื้นที่ การประสานกับพื้นที่และกลุ่มคนจน และกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับฝึกอบรมพัฒนาทักษะด้านการดูแลรักษาสุขภาพ (3) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สนับสนุด้านการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ด้านสมุนไพร ข้อมูลสรรพคุณสมุนไพร (4) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลาปง (สสจ.ลำปาง) สนับสนุนเชิงนโยบาย เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ เป็นหน่วยงานสนับสนุนการขับเคลื่อนกิจกรรม และ (5) กลุ่มคนรุ่นใหม่ /ADM ช่วยประสานงานกับพื้นที่และคนจนเป้าหมาย และ (6) เครือข่ายสมาคมแพทย์แผนไทย สนับสนุนด้านการ ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรท้องถิ่น ส่งเสริมบทบาทและพัฒนาศักยภาพของแพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้าน และเป็นที่ปรึกษาและให้ข้อเสนอแนะการบริการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน

3. โมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจน และยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง จะดำเนินการร่วมกับ (1) องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.) สนับสนุนด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีไผ่ และแหล่งท่องเที่ยวอำเภอแจ้ห่ม (2) บริษัทโคโคลกรีน จำกัด (3) สมาคมการค้าลิโอนาร์ไดด์และพลังงานทดแทน รับซื้อวัสดุเหลือทิ้งจากการผลิตไผ่เป็นเชื้อเพลิงร่วมวางแผนส่งเสริมการปลูกไผ่ สนับสนุนเทคโนโลยีและนวัตกรรมการผลิตชีวมวล (4) การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) กองทุนพัฒนาไฟฟ้า ร่วมมือกันในเชิงทางวิชาการและเชิงการใช้ประโยชน์สาธารณะและร่วมกันใช้ฐานทรัพยากรในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนจนในจังหวัดลำปาง

4. โมเดลแก้จนกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัด จะดำเนินการร่วมกับ (1) พลังบวร หรือกลุ่มผู้นำทางศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาซิกสถาบันการศึกษาในจังหวัดลำปาง และประชาชนทั่วไปที่มีความเชื่อศรัทธาในแต่ละศาสนา โดยมีบทบาทในเรื่องการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือกลุ่มครัวเรือนยากจน (2) ท้องถิ่น คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยทีมวิจัยเห็นว่าพลังของท้องถิ่น เป็นกลไกสำคัญในการช่วยเหลือคนจนได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน หากมีการทำงานในรูปแบบการบูรณาการร่วมมือทั้งจากภาครัฐ ภาคประชาชน และภาควิชาการ เพราะมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด รู้ปัญหา สามารถช่วยชี้เป้าที่ถูกต้อง ขับเคลื่อนได้เร็วบนฐานการมีส่วนร่วมในการคิดลงมือปฏิบัติได้รวดเร็ว หากได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือภาคส่วนอื่นๆ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง (3) ภาครัฐ/เอกชน เป็นกลไกสำคัญที่จะสามารถเข้าไปช่วยหนุนเสริมสิ่งที่ท้องถิ่นหรือชุมชนทำไม่ไหว เกินกำลังความสามารถ โดยหากภาครัฐและภาคเอกชนได้มีทำงานร่วมกันอย่างมีเป้าหมายร่วมจะสามารถ

ช่วยเหลือคนจนได้อย่างครอบคลุมและยั่งยืน และ (4) มูลนิธิชุมชนลำปาง ทำหน้าที่ในการบริหาร จัดการ ขับเคลื่อนการดำเนินงานกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปางโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

ตารางที่ 4.47 แสดงการวิเคราะห์กลุ่ม Stakeholder Engagement

Stakeholder	ประเภท	บทบาท	ความต้องการ/ความคาดหวัง	อิทธิพลต่อการทำงานให้บรรลุ	ระดับความสำคัญ	กลยุทธ์การจัดการ
การขับเคลื่อนงานเชิงยุทธศาสตร์						
องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.)	หลัก	- ผู้สนับสนุน - ผู้ใช้งานระบบข้อมูล - ผู้รับผลประโยชน์	- การนำใช้ระบบข้อมูลชี้เป้าคนจนเพื่อยกระดับการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ - ลดต้นทุนการทำงาน โดยการบูรณาการความร่วมมือกับนักวิจัย อปท. และ รพ.สต. /มีเพื่อนร่วมทำงานเพิ่มขึ้นให้บรรลุเป้าหมาย - เป็นพันธกิจขององค์กรที่ต้องดำเนินการอยู่แล้วตามแผนปฏิบัติราชการ	สูง (อนาคต)	สูง	- มีส่วนร่วมในการใช้ระบบข้อมูล - ประสานความร่วมมือกับ อปท. ในจังหวัดลำปาง การนำร่องใช้งานระบบข้อมูล - ประสานความร่วมมือกับ รพ.สต. ในการนำร่องใช้งานระบบข้อมูล - ร่วมให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลกลางในการช่วยเหลือกลุ่มคนจนของจังหวัดลำปาง
หน่วยงานตามภารกิจ (Function) เช่น พช. พมจ.	รอง	- ผู้สนับสนุน - ผู้รับผลประโยชน์	- เป็นพันธกิจขององค์กรที่ต้องดำเนินการอยู่แล้วตามแผนปฏิบัติราชการ	ปานกลาง	สูง	- มีส่วนร่วมในการชี้เป้าคนจนบนฐานข้อมูลของหน่วยงาน - ให้พื้นที่พูดคุยแลกเปลี่ยนกับทุกภาคส่วน ขับเคลื่อนในภาพรวมของจังหวัด (Poverty Forum)
นักวิจัย	หลัก	ออกแบบกระบวนการทำงาน	ยกระดับบทบาทสถาบันการศึกษาในพื้นที่ (Area Based University)	สูง	สูง	- ออกแบบ ขับเคลื่อนงานวิจัยให้บรรลุเป้าหมาย - ประสานความร่วมมือ - สื่อสารเชิงสาธารณะเพื่อสร้างความตระหนัก ความร่วมมือกับหน่วยงานทุกภาคส่วน
คนจนเป้าหมาย	หลัก	ผู้รับประโยชน์จากโครงการวิจัย	การได้รับความช่วยเหลือ สนับสนุนให้พ้นขีดความยากจน	สูง	สูง	- การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล (จากกระบวนการค้นหา สอบทาน) - การมีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการโมเดล แก้จน - เป็นกระบอกเสียงการสื่อสารเพื่อให้สาธารณะชนรับรู้ รับทราบถึงกระบวนการทำงานของโครงการ
สื่อมวลชนท้องถิ่น	รอง	เผยแพร่ข้อมูล	- ต้องการนำเสนอข่าว	ปานกลาง	ปานกลาง	- สื่อสารข้อมูลที่ถูกต้อง

Stakeholder	ประเภท	บทบาท	ความต้องการ/ความคาดหวัง	อิทธิพลต่อการทำงานให้บรรลุ	ระดับความสำคัญ	กลยุทธ์การจัดการ
			- เป็นประโยชน์ต่อโครงการวิจัยและสาธารณะ			- สื่อสารผ่านรายการวิทยุเกษตรสัมพันธ์ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดลำปาง คลื่น FM.97 MHz และ Facebook live เพจ สวท.ลำปาง กรมประชาสัมพันธ์ โดยADM ร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัดลำปาง - จัดกิจกรรมแถลงข่าว (จะทำในช่วงปลายของโครงการปี 67)
เครือข่ายความร่วมมือใหม่กับการสนับสนุนโมเดลแก้จน (OM)						
1) สถาบันวิชาการ						
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	รอง	จัดทำข้อมูลสมุนไพรภายใต้ภาคีร่วม	นำข้อมูลสมุนไพรมาแลกเปลี่ยน	ปานกลาง	ปานกลาง	ภาคีเครือข่ายการดำเนินโครงการ
2) มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติวิทยาเขตลำปาง	รอง	ร่วมศึกษาดำเนินงานสวัสดิการสังคม	คณะกรรมการกองทุนสวัสดิการฯ	มาก	มาก	ภาคีเครือข่ายการดำเนินโครงการสวัสดิการกองทุนเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง
2) กลุ่มองค์กรภาครัฐ						
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลาปง (สสจ.ลำปาง)	หลัก	- ผู้ใช้งานระบบข้อมูล - ผู้รับผลประโยชน์	- การนำใช้ระบบข้อมูลชี้เป้าคนจนเพื่อยกระดับการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามภารกิจ	ปานกลาง	ปานกลาง	- มีส่วนร่วมในการใช้ระบบข้อมูล - ร่วมให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลกลางในการช่วยเหลือกลุ่มคนจนของจังหวัดลำปาง
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สนับสนุน OM สมุนไพร)	รอง	- สนับสนุนเชิงนโยบายเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ - เป็นหน่วยงานสนับสนุนการขับเคลื่อนกิจกรรม	- สนับสนุนทางวิชาการ สนับสนุนด้านวิทยากร - พัฒนาระบบบริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน	สูง	สูง	- การประสานงาน กับหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลตำบล และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)	หลัก	-สนับสนุนทางวิชาการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรม -User การใช้ระบบฐานข้อมูลกลางจังหวัด	-มีระบบการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน -User การใช้ระบบฐานข้อมูลกลางจังหวัด	สูง	สูง	ขับเคลื่อนนการทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายภาคประชาชน มีการบูรณาการแผนยุทธศาสตร์จังหวัดและแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ในการส่งเสริมการปลูกแหล่งสมุนไพรและการบริการสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน
สำนักงานการท่องเที่ยวและ	ใหม่	- ประชาสัมพันธ์ให้บุคคล	ผลิตภัณฑ์ที่ยอมรับและรู้จักมากขึ้น	สูง	สูง	ให้หน่วยงานมาเป็นภาคีเครือข่ายงานกับโครงการวิจัย

Stakeholder	ประเภท	บทบาท	ความต้องการ/ความคาดหวัง	อิทธิพลต่อการทำงานให้บรรลุ	ระดับความสำคัญ	กลยุทธ์การจัดการ
กีฬาจังหวัดลำปาง		ภายนอกรู้จักผลิตภัณฑ์ -สนับสนุนผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นของที่ระลึก				
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)	รอง	ผู้สนับสนุนวัสดุการอบรมและวิทยากรด้านการวางแผนทางการออม	- ต้องการสนับสนุนเกษตรกรให้มีรายได้ อาชีพ	ปานกลาง	ปานกลาง	- ดำเนินการส่งเสริมอาชีพแก่เกษตรกรและเกษตรจนยากจน โดยการสนับสนุนวัสดุ ในการสร้างอาชีพ
ภาคประชาสังคม/กลุ่มภาคเอกชน/ภาคธุรกิจ/รัฐวิสาหกิจ						
มูลนิธิชุมชนลำปาง	หลัก	บริหารจัดการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง	-สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การจัดตั้งมูลนิธิชุมชนลำปาง	สูง	สูง	-ประสานความร่วมมือ /บริหารจัดกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง/การช่วยเหลือคนยากจนจังหวัดลำปาง
ผู้นำทางศาสนา	หลัก	ระดมทุนเพื่อช่วยเหลือคนยากจนจังหวัดลำปาง	เป็นพันธกิจด้านการสังคมสงเคราะห์	สูง	สูง	การระดมทุนเพื่อร่วมสมบทการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง
บริษัทซันสวีท (จำกัด)มหาชน	รอง	-ส่งเสริมด้านการเกษตร -รับซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของกลุ่มครัวเรือนยากจนในโครงการสารปรับปรุงดิน	เป็นพันธกิจของบริษัท	ปานกลาง	สูง	-ร่วมวางแผนการเพาะปลูก การตรวจสภาพดินของแปลงปลูก -รับซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของกลุ่มครัวเรือนยากจนในโครงการสารปรับปรุงดิน
กลุ่มคนรุ่นใหม่ลำปาง	หลัก	นักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM)	- ยกระดับศักยภาพตนเองในการขับเคลื่อนงานเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การยอมรับของสังคม - เชื่อมกลุ่มคนทำงานในพื้นที่และในจังหวัด เพื่อขับเคลื่อนงานขจัดความยากจน ตามบริบทของพื้นที่ - เป็นผู้ประสานงานกลางระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง กับหน่วยงานทุกภาคส่วนในพื้นที่และกลุ่มคนจนในพื้นที่ในการเชื่อมประสานความร่วมมือกันในการขับ	สูง (ในอนาคต)	สูง	- วางกลยุทธ์การทำงานให้กับกลุ่มคนรุ่นใหม่ด้วยวิธีการบ่มเพาะนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) ผ่านกระบวนการทำงานเชิงปฏิบัติการจริงของโครงการวิจัย - เป็นวิธีการวางกลยุทธ์ Exit Strategy ในปี 2570 เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้สานต่องานพัฒนาเชิงพื้นที่ และเป็นเครือข่ายความร่วมมือในฐานะสถาบันการศึกษาในพื้นที่ (Area Based University) *** ในกรณีพื้นที่ต้นแบบแก้จนอำเภอแม่เมาะ ADM ยังได้เชื่อมร้อยกลุ่มคนทำงานในภาครัฐ ภาครัฐวิสาหกิจ ผู้นำชุมชนท้องถิ่นท้องที่ ผ่านโครงการ “แม่เมาะเมืองน่าอยู่” (Mae Moh

Stakeholder	ประเภท	บทบาท	ความต้องการ/ความคาดหวัง	อิทธิพลต่อการทำงานให้บรรลุ	ระดับความสำคัญ	กลยุทธ์การจัดการ
			เคลื่อนงาน			Smart City) ที่จะเข้ามาช่วยหนุนเสริมการทำงานช่วยเหลือกลุ่มครัวเรือนยากจนเป้าหมายในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ
หอการค้าจังหวัดลำปาง	รอง	- ผู้ใช้ข้อมูลครัวเรือนยากจนจากระบบ	- ให้ความช่วยเหลือคนจนเป้าหมายตามแผนงาน ในปี พ.ศ.2568	สูง (อนาคต)	ปานกลาง	- ร่วมรับฟังข้อมูล และใช้ข้อมูล - วางแผนช่วยเหลือกลุ่มคนจนเป้าหมาย ผ่านโครงการของหน่วยงานตามแผนงานปีพ.ศ. 2568 โดยการประสานงานกับ ADM ดังนี้ 1.งานภูษาศิลป์ เชื่อมกับกิจกรรมท่องเที่ยวของราชภัฏลำปาง 2.งาน Fashion Hackathon ครั้งที่ 2 เชื่อมกับกิจกรรมท่องเที่ยวของราชภัฏลำปาง 3.ร่วมหนุนเสริมการทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพนักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (ADM) ในการขับเคลื่อนโมเดลแก้จนสู่แผนพัฒนาจังหวัดลำปาง 4.สนับสนุนการทำงานของ ADM ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ Digital Marketingและอัตลักษณ์สินค้าชุมชนร่วมกับสหกรณ์ลำปาง
สภาอุตสาหกรรมลำปาง	รอง	- ผู้ใช้ข้อมูลครัวเรือนยากจนจากระบบ	- ให้ความช่วยเหลือคนจนเป้าหมายตามแผนงาน ในปี พ.ศ.2568	สูง (อนาคต)	ปานกลาง	
บ.โคโคลกรีน จำกัด สมาคมการค้าลิโอนาร์ไดด์และพลังงานทดแทน	รอง	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการรับซื้อวัสดุเหลือทิ้งจากการผลิตไผ่เป็นเชื้อเพลิงและวัสดุปรับปรุงดิน	ต้องการวัตถุดิบเหลือทิ้งเข้าสู่กระบวนการผลิตจ้างงานในชุมชน	ปานกลาง	สูง	- ร่วมวางแผน ส่งเสริมการปลูกไผ่ - สนับสนุนเทคโนโลยีและนวัตกรรมการผลิตชีวมวล
บริษัทปูนซีเมนต์ไทย (SCG)	รอง	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการรับซื้อวัสดุเหลือทิ้งจากการผลิตไผ่เป็นเชื้อเพลิงและช่วยแก้ปัญหาลดการเผาวัสดุเหลือทิ้ง	ต้องการวัตถุดิบสำหรับใช้ในการผลิตที่สร้างอาชีพและความยั่งยืนในพื้นที่	สูง	สูง	- ร่วมวางแผน ส่งเสริมการปลูกไผ่ - สนับสนุนเทคโนโลยีและนวัตกรรมการผลิตชีวมวล
กฟผ.แม่เมาะ	หลัก	เป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกและผลการศึกษา การให้คำแนะนำเกี่ยวกับฮิวมัส และฮิวมิก และเป็นผู้สนับสนุนวัตถุดิบแก่คนจนกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม	กลุ่มคนจนในพื้นที่ต้องการลดต้นทุน เพิ่มผลผลิตและปรับปรุงดินทางการเกษตรให้มีผลผลิตที่มากขึ้นต้นทุนที่ลดลงเพื่อ ให้มีรายได้เพิ่มขึ้น	สูง (อนาคต)	ปานกลาง	ร่วมมือกันในเชิงทางวิชาการและเชิงการใช้ประโยชน์สาธารณะและร่วมกันใช้ฐานทรัพยากรในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนจนในจังหวัดลำปาง
บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง	หลัก	เป็นผู้ให้ข้อมูลผลการศึกษา	กลุ่มคนจนในพื้นที่ต้องการปรับปรุง	สูง (อนาคต)	ปานกลาง	เจรจาความร่วมมือทั้งในทางวิชาการด้านการวิจัยและการทำรูปแบบ

Stakeholder	ประเภท	บทบาท	ความต้องการ/ความคาดหวัง	อิทธิพลต่อการทำงานให้บรรลุ	ระดับความสำคัญ	กลยุทธ์การจัดการ
จำกัด) SCG		จากวัตถุดิบสารปรับปรุงดินและสารกำจัดแมลงอีกทั้งอุปกรณ์เครื่องมือวิเคราะห์ทางด้านเคมีในสารปรับปรุงดินและดินของเกษตรกรคนจนกลุ่มเป้าหมายอีกทั้งสนับสนุนวัตถุดิบศาลปรับปรุงดินเช่นผงฝุ่นหินปูนและไดอะตอมไมต์	ดินจากดินกรดให้เป็นดินที่มีค่าความเป็นกรดเป็นดังที่เหมาะสมในการปลูกในระยะยาวต้องการสารกำจัดแมลงจากธรรมชาติที่ไม่เป็นพิษและลดต้นทุนจากการใช้ยาสารเคมีแบบ 100% เพื่อต้องการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตและเพิ่มรายได้			CSR ต่อกลุ่มคนจนในจังหวัดลำปางและร่วมกันสนับสนุนวัตถุดิบและยกระดับให้เกิดอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ในอนาคต
สมาคมท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง	รอง	- ประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกรู้จักผลิตภัณฑ์ - สนับสนุนผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นของที่ระลึก	ผลิตภัณฑ์ที่ยอมรับและรู้จักมากขึ้น	สูง	สูง	ให้หน่วยงานมาเป็นภาคีเครือข่ายงานกับโครงการวิจัย
เครือข่ายสมาคมแพทย์แผนไทย	ใหม่	- ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรท้องถิ่น - ส่งเสริมบทบาทและพัฒนาศักยภาพของแพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้าน - เป็นที่ปรึกษาและให้ข้อเสนอแนะการบริการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน	- เกิดความร่วมมือในบริการสุขภาพและการดูแลสุขภาพแบบผสมผสานของประชาขน ระหว่างภาครัฐและเครือข่ายการแพทย์แผนไทย - มีเครือข่ายการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านที่ที่เป็นระบบ มีความชัดเจน	ปานกลาง	สูง	- ส่งเสริมบทบาท และพัฒนาศักยภาพของบุคลากรการแพทย์แผนไทยและหมอพื้นบ้านในจังหวัดลำปาง - ร่วมมือกับการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการจัดบริการสุขภาพแบบผสมผสาน - รวมรวม ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านและองค์ความรู้หมอพื้นบ้านในจังหวัดลำปาง
สื่อมวลชนท้องถิ่น	รอง	เผยแพร่ข้อมูล	- ต้องการนำเสนอข่าว - เป็นประโยชน์ต่อโครงการวิจัยและสาธารณะ	ปานกลาง	ปานกลาง	- สื่อสารข้อมูลที่ถูกต้อง - สื่อสารผ่านรายการวิทยุเกษตรสัมพันธ์ ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดลำปาง คลื่น FM.97 MHz และ Facebook live เพจ สวท.ลำปาง กรมประชาสัมพันธ์ โดยADM ร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัดลำปาง

ผลการดำเนินงาน

ในส่วนของกิจกรรม**การยกระดับบทบาทของสถาบันการศึกษาในพื้นที่** (Area Based University) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ภายใต้แผนงานโครงการการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปางปีที่2 ทีมวิจัยได้ออกแบบการดำเนินงานที่บูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน เข้ากับรายวิชาต่างๆ การออกแบบประเมินระบบคิด มุมมอง และผลลัพธ์ของการเรียนรู้ (Learning Outcome) ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการวิจัย ทั้งต่อนักศึกษา อาจารย์ ผู้บริหาร และผู้มีส่วนได้เสีย การออกแบบเน้นประเมินความก้าวหน้าจากการลงสังเกตการณ์ในพื้นที่ รวมถึงการรายงานความก้าวหน้าตามรอบระยะเวลาที่กำหนดเพื่อให้ได้ข้อมูลและสารสนเทศ ตลอดจนวิธีการนำไปสู่การสื่อสารเชิงบวกต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีวิจารณญาณ โดยมีวิธีการประเมิน ดังนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมายและกลยุทธ์ในกระบวนการวิจัยของผู้บริหารที่มีความชัดเจน มีการสื่อสาร การทบทวน การกำกับ และการสร้างแรงจูงใจในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเพื่อผลลัพธ์และคุณภาพของโครงการวิจัยหลักและโครงการวิจัยย่อย

2. การให้ข้อมูลย้อนกลับแก่นักศึกษา อาจารย์ และผู้มีส่วนได้เสีย ระหว่างเข้าร่วมกระบวนการวิจัยทั้งโครงการวิจัยหลักและโครงการวิจัยย่อย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่นำไปสู่แนวทางการพัฒนา ปรับปรุง หรือแก้ไขปัญหาที่พบจากการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม

3. การบูรณาการงานวิจัยร่วมกับผู้มีส่วนได้เสีย ได้สร้างการแบ่งปันและการเรียนรู้จากการสะท้อนคิดของผู้มีส่วนได้เสียด้านการคิดรวบยอด การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดอย่างสมเหตุสมผล ก่อนออกแบบกิจกรรม ลงมือปฏิบัติ และประเมินกิจกรรมร่วมกัน

ผลการดำเนินงาน ขอนำเสนอรายละเอียดในประเด็น ดังนี้

5.1 สังเคราะห์องค์ความรู้สู่นโยบายการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาความยากจน

5.2 การพัฒนาหลักสูตร/ระบบโค้ช (Coaching) เพื่อส่งเสริมศักยภาพนักวิจัยสู่การเป็นนับริหารจัดการเชิงพื้นที่ในการทำงานกับคนยากจน

5.3 การเผยแพร่ผลงานวิจัยผ่านเวทีเสวนา “ประสานพลังแก้จนคนลำปาง” และ “สัมมนาการท่องเที่ยวแก้จนคนลำปาง”

5.4 การพัฒนาต่อยอดผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneur)

5.5 การพัฒนานักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (Area Manager)

5.6 การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์เพื่อเตรียมการถอนตัวหลังปิดโครงการวิจัย (แผนงาน Exit Strategy)

5.7 การพัฒนาแผนงาน Exit Strategy เตรียมการถอนตัวหลังปิดโครงการวิจัย

5.1 สังเคราะห์องค์ความรู้สู่นโยบายการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาความยากจน

โครงการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจนจังหวัดลำปาง มุ่งพัฒนาบทบาทมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ โดยสกัดข้อมูลและองค์ความรู้จากงานปฏิบัติจริงจากพื้นที่เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายแก้ปัญหาความยากจนอย่างน้อย 1 ฉบับ ผลการประเมินพบ Pain Points ได้แก่ ข้อมูลกระจัดกระจาย ขาดระบบสังเคราะห์องค์ความรู้ กลไกความร่วมมือยังแยกส่วน นโยบายไม่สอดคล้องบริบทพื้นที่ บุคลากรขาดทักษะเชิงนโยบาย และการมีส่วนร่วมของชุมชนยังไม่เพียงพอ ส่วน Gain Points คือ การสร้างฐานข้อมูลกลางเชื่อมโยงทุกภาคส่วน พัฒนากลไกบูรณาการ สร้างกระบวนการแปลงงานวิจัยสู่นโยบาย เสริม

ศักยภาพบุคลากร และเปิดพื้นที่ให้ชุมชนร่วมออกแบบนโยบาย การดำเนินงานใช้กรอบจัดการความรู้ (KM) และการมีส่วนร่วม เชื่อมข้อมูลเชิงวิชาการกับภูมิปัญญาพื้นที่ สู่การกำหนดยุทธศาสตร์ที่ตอบโจทย์จริง พร้อมจัดตั้งโหนดความรู้จังหวัดลำปาง และ Policy Lab เพื่อทดสอบแนวทางแก้ปัญหาในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาเป็น (ร่าง) นโยบายการขับเคลื่อนงานแก้ไขความยากจนที่ครอบคลุมหลายมิติ โดยมีสาระสำคัญ คือ ขับเคลื่อนการแก้ไขความยากจนผ่านกลไกจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางข้อมูล การวางแผน และการประสานงานทุกภาคส่วนส่งเสริมผู้ประกอบการและวิสาหกิจชุมชนด้วยทุน ทักษะ การเข้าถึงตลาด การค้าเป็นธรรม และการสร้างเครือข่ายให้ชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่วิเคราะห์ปัญหา วางแผน ติดตามผล พร้อมเวทีรับฟังความคิดเห็นและ Feedback Loop เสริมบทบาทนายอำเภอในฐานะผู้นำการประสานงาน กำกับติดตาม และบริหารทรัพยากรในพื้นที่ กำหนดเป้าหมายชัดเจน ใช้กระบวนการ Top-Down เชื่อมโยงกับการสื่อสารหลายระดับ เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องบริบทพื้นที่และยั่งยืน โดยคาดว่าจะได้ข้อเสนอเชิงนโยบายเชิงประจักษ์ รูปแบบการขับเคลื่อนที่เป็นต้นแบบ ขยายผลสู่จังหวัดอื่น และสร้างผลลัพธ์เชิงคุณภาพ เช่น รายได้ประชาชนเพิ่มขึ้น ความสามารถพึ่งตนเองของชุมชนสูงขึ้น และการแก้จนอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 4.54 กิจกรรมการสังเคราะห์องค์ความรู้สู่นโยบายการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาความยากจน “การประชุมเพื่อสกัดข้อมูลงานวิจัย (Data extraction)”

จากการนำ (ร่าง) นโยบายการขับเคลื่อนงานแก้ไขความยากจน นำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิทย์ คงสงค์ ได้วิพากษ์ร่างดังกล่าว สามารถสรุปในประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านการนิยามความหมาย ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอให้ปรับนิยามความหมายของ “ความยากจน (poverty)” ให้มีความชัดเจนและเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น โดยควรตีกรอบให้ครอบคลุมทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต ทั้งปัจจัยภายนอกและภายในของบุคคลและชุมชน รวมถึงการอ้างอิงเกณฑ์มาตรฐานที่เป็นรูปธรรม เช่น เส้นแบ่งความยากจน (poverty line) เพื่อเพิ่มความชัดเจนเชิงนโยบาย

2. ด้านข้อเสนอเชิงนโยบายและระเบียบวิธีวิจัย ควรมีการจัดระบบการสกัดข้อมูลเชิงคุณภาพให้เป็นขั้นตอน โดยเฉพาะการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นความยากจนระดับนโยบาย (key informants) ควบคู่กับการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (focus group) กับหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน เช่น ครู พระ และผู้ปกครอง ในส่วนของข้อมูลเชิงปริมาณควรใช้โปรแกรมวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ เช่น SPSS หรือโปรแกรมสถิติที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์

3. ด้านข้อเสนอเชิงนโยบายการบูรณาการกลไกความร่วมมือ ควรขยายกรอบการแก้ไขปัญหาความยากจนให้ครอบคลุมมิติมากกว่าด้านเศรษฐกิจ โดยรวมถึงมิติทางสังคม สุขภาพ และภาวะความเปราะบางของบุคคล เช่น คนพิการ หรือภาวะความบกพร่องทางการคิด ซึ่งอาจเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างของความยากจนได้ ดังนั้น การบูรณาการควรครอบคลุมทุกมิติอย่างรอบด้านและเป็นระบบ

4. ด้านข้อเสนอแนะโดยรวม ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินว่าร่างนโยบายมีความครบถ้วนทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการ มีความละเอียดรอบคอบ และมีศักยภาพในการนำไปใช้ดำเนินการจริงได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ควรมีการปรับปรุงในรายละเอียดบางประเด็นเพื่อเพิ่มความชัดเจนและความเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

ภายหลังการนำ (ร่าง) นโยบายการขับเคลื่อนงานแก้ไขความยากจนเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ และได้รับข้อวิพากษ์ทางวิชาการ ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะดังกล่าวมาดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงร่างนโยบาย โดยมีกระบวนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้ **ประการแรก** ผู้วิจัยดำเนินการ “วิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ข้อวิพากษ์” โดยจำแนกประเด็นออกเป็น (1) ด้านแนวคิดและนิยามความยากจน (2) ด้านระเบียบวิธีวิจัยและการจัดการข้อมูล และ (3) ด้านการบูรณาการเชิงนโยบายและความครอบคลุมของประเด็น เพื่อนำไปสู่การปรับแก้โครงสร้างของนโยบาย **ประการที่สอง** ด้านการปรับปรุงเนื้อหาและกรอบแนวคิด ได้ทบทวนและปรับนิยาม “ความยากจน (poverty)” ให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยกำหนดให้ครอบคลุมทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต รวมถึงปัจจัยภายในและภายนอกของบุคคล พร้อมทั้งเพิ่มการอ้างอิงเกณฑ์เชิงมาตรฐาน เช่น เส้นแบ่งความยากจน (poverty line) เพื่อให้สามารถใช้เป็นกรอบเชิงนโยบายและมีความเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น**ประการที่สาม** ด้านระเบียบวิธีวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ปรับโครงสร้างการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลให้มีความเป็นระบบมากขึ้น โดยกำหนดกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ในระดับนโยบาย ควบคู่กับการจัดการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) กับหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ครู พระ และผู้ปกครอง พร้อมทั้งกำหนดให้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้โปรแกรมทางสถิติที่เหมาะสม เช่น SPSS เพื่อเพิ่มความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา และ **ประการที่สี่** ด้านการบูรณาการเชิงนโยบาย ผู้วิจัยได้ขยายกรอบแนวคิดจากการมุ่งเน้นมิติด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ไปสู่การบูรณาการแบบองค์รวม โดยครอบคลุมมิติด้านสังคม สุขภาพ และความเปราะบางของกลุ่มประชากร เช่น คนพิการ หรือผู้ที่มีข้อจำกัดด้านการเรียนรู้ เพื่อสะท้อนความซับซ้อนของปัญหาความยากจนในเชิงโครงสร้าง และภายหลังการปรับปรุงดังกล่าว ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์ร่างนโยบายฉบับปรับปรุง และจัดทำเป็นเอกสารเพื่อเตรียมนำเข้าสู่กระบวนการทดลองใช้ในระดับพื้นที่ ผ่านการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ พร้อมทั้งกำหนดกลไกติดตามและประเมินผล (monitoring and evaluation) ควบคู่กับระบบสะท้อนกลับ (feedback loop) เพื่อใช้ในการปรับปรุงนโยบายอย่างต่อเนื่องและนำไปสู่การขยายผลในระดับพื้นที่และระดับนโยบายต่อไป

5.2 การพัฒนาหลักสูตร/ระบบโค้ช (Coaching) เพื่อส่งเสริมศักยภาพนักวิจัยสู่การเป็นนักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ในการทำงานกับคนยากจน

การพัฒนาหลักสูตร/ระบบการโค้ช เพื่อเสริมศักยภาพนักวิจัยสู่บทบาทนักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ มีเป้าหมายให้มหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนในจังหวัดลำปาง โดยออกแบบเป็นหลักสูตรที่ถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงพื้นที่ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับบริบทของแต่ละชุมชนได้จริง อุปสรรคสำคัญ คือ ขาดมาตรฐานและแนวทางโค้ช ทักษะและประสบการณ์ด้านการทำงานกับคนยากจนยังไม่เพียงพอ และกลไกภาคีในพื้นที่ยังไม่เข้มแข็ง โดยแนวทางแก้ไข คือ พัฒนาหลักสูตรจากบทเรียนพื้นที่จริง สร้างระบบโค้ชแบบมีโครงสร้าง ทั้งระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชน พร้อมเครือข่ายพี่เลี้ยงระดับจังหวัดและระบบ Feedback Loop เพื่อปรับปรุงต่อเนื่อง ซึ่งกิจกรรมใช้กรอบการจัดการความรู้และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อสังเคราะห์ ประมวล และขยายองค์ความรู้จากประสบการณ์ปฏิบัติจริง ผลที่คาดว่าจะได้รับ ได้แก่ 1) หลักสูตร/ระบบโค้ชต้นแบบที่ขยายผลได้ 2) บุคลากรและภาคีพื้นที่มีทักษะโค้ชและเกิดเครือข่ายระดับจังหวัด 3) มีกลไกสนับสนุนการแก้จนและระบบติดตามประเมินผล 4) ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อขยายระดับประเทศ และ 5) ความยั่งยืนในการพัฒนาพื้นที่ ชุมชนเข้มแข็งและลดการพึ่งพาโครงการ ทั้งนี้มีขั้นตอนดำเนินงานประกอบด้วย การสังเคราะห์ความรู้ ออกแบบหลักสูตร ทดลองใช้ ประเมินและขยายผล และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปบทเรียน ซึ่งหลังการประชุมพัฒนาหลักสูตรโค้ช/ ระบบการโค้ช (Coaching) ได้ร่วมออกแบบ (ร่าง) หลักสูตรการขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ เชื่อมโยงสถาบันการศึกษา ท้องถิ่น และภาคีเครือข่าย ประกอบไปด้วย 3 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรผู้นำเชิงกลยุทธ์ หลักสูตรนักวิจัยเพื่อการพัฒนา และหลักสูตรผู้นำชุมชนสร้างการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้หลักสูตรมุ่งเน้นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติควบคู่ทฤษฎี เพื่อพัฒนาทักษะการขับเคลื่อนงานแก้จนในพื้นที่จริง โดยมีกลุ่มเป้าหมายครอบคลุมผู้บริหารมหาวิทยาลัย นักวิจัย และผู้นำชุมชน เพื่อสร้างบทบาทผู้นำการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ หลังจากพัฒนาหลักสูตรแล้วขั้นตอนต่อไปคือการนำเสนอ (ร่าง) หลักสูตรต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประเมิน ปรับปรุง ทดลองใช้ และขยายผลสู่การปฏิบัติจริงต่อไป

ภาพที่ 4.55 กิจกรรมการพัฒนาหลักสูตร/ ระบบการโค้ช (Coaching)

จากการนำเสนอ (ร่าง) หลักสูตรโค้ช/ ระบบการโค้ช (Coaching) เพื่อส่งเสริมศักยภาพนักวิจัยสู่การเป็นนักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ในการทำงานกับคนยากจน นำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 2 ท่าน ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิทย์ คงสงค์ และ ศาสตราจารย์ ดร. วิสาขา ภู่จินดา ได้วิพากษ์หลักสูตร สามารถสรุปในประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรมีความเป็นเหตุเป็นผล และมีความสอดคล้องกันในภาพรวมเป็นอย่างดี

2. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรมีความต่อเนื่องและสอดคล้องกัน อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ที่ระบุว่า “เพื่อสร้างต้นแบบโค้ชชุมชนที่มีสมรรถนะในการทำงานกับคนยากจนได้อย่างเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และสามารถนำกระบวนการโค้ชไปขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างเป็นระบบ” อาจมีความซ้ำซ้อนกับแนวคิดการสร้าง “นวัตกรชุมชน” ตามกรอบแผนวิสัยทัศน์ของชาติ จึงควรพิจารณาความแตกต่างเชิงบทบาทและสมรรถนะให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3. กลุ่มเป้าหมายมีความหลากหลายและครอบคลุมหลายภาคส่วน อย่างไรก็ตาม ควรพิจารณาความเหมาะสมด้านเวลาและศักยภาพของผู้เข้าร่วม เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวมีภาระงานหลากหลาย อาจทำให้ข้อจำกัดด้านเวลาเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาศักยภาพได้ ดังนั้น ควรพิจารณาปรับให้มีความเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้นเพื่อเพิ่มโอกาสความสำเร็จของโครงการ

4. ขอบเขตเนื้อหาหลักสูตรเน้นการพัฒนาทักษะการเป็นโค้ชและการทำงานกับกลุ่มคนยากจนเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม อาจยังขาดการบูรณาการองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทความขาดแคลน ความเหลื่อมล้ำ และแนวคิดการพัฒนามนุษย์ในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งควรเพิ่มเติมนอกเหนือจากทักษะการโค้ชเพียงอย่างเดียว

5. วิธีการอบรมมีความหลากหลายทั้งในเชิงรูปแบบและกระบวนการ ซึ่งถือว่าเหมาะสมและครอบคลุมต่อการเรียนรู้

6. แผนการจัดการอบรมมีความเหมาะสม โดยมีการบรรยายเพื่อปูพื้นฐาน การฝึกปฏิบัติ และการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง ซึ่งช่วยเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ

7. การประเมินผลมีการออกแบบเป็นขั้นตอนที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ควรพิจารณาความชัดเจนของเครื่องมือและเกณฑ์การประเมิน เช่น การใช้คำถามเชิงบวก การวัดผลสัมฤทธิ์ หรือเครื่องมือประเมินอื่น ๆ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความเที่ยงตรงของผลการประเมิน

8. การนำหลักสูตรไปใช้สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ได้จริง และมีศักยภาพในการประยุกต์ใช้ในบริบทการพัฒนาชุมชน

9. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากหนังสือเรื่อง “วิศวกรสังคมมิติมนุษย์และวัฒนธรรม” ควรมีการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และทำความเข้าใจบริบทชุมชนอย่างลึกซึ้ง โดยบูรณาการแนวคิดทางมนุษยวิทยาเข้ากับการพัฒนาหลักสูตรของวิศวกรสังคม เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะที่สำคัญ ได้แก่ (1) ทักษะการคิดเชิงเหตุผล (2) ทักษะการโค้ช (3) ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น และ (4) ทักษะการสร้างนวัตกรรม

จากข้อวิพากษ์ของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 2 ท่าน ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงและพัฒนาร่างหลักสูตรโค้ช/ระบบการโค้ช (Coaching) เพื่อส่งเสริมศักยภาพนักวิจัยสู่การเป็นนักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ในการทำงานกับคนยากจน โดยดำเนินการอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. แนวทางการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรหลังการวิพากษ์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงวิพากษ์และดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรใน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) โครงสร้างวัตถุประสงค์ (2) กลุ่มเป้าหมาย (3) เนื้อหาและสมรรถนะ และ (4) ระบบการประเมินผล เพื่อให้หลักสูตรมีความชัดเจน สอดคล้อง และสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทพื้นที่ โดย

ประการแรก ในด้านวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ได้มีการทบทวนและปรับถ้อยคำของวัตถุประสงค์ข้อที่ 4

โดยแยกบทบาทระหว่าง “โค้ชชุมชน” และ “นวัตกรชุมชน” ให้มีความชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ โค้ชชุมชนถูกกำหนดให้เน้นบทบาทด้านการพัฒนาศักยภาพบุคคลผ่านกระบวนการโค้ช ขณะที่นวัตกรชุมชนเน้นบทบาทด้านการสร้างนวัตกรรมเชิงพื้นที่ เพื่อให้เกิดความไม่ซ้ำซ้อนเชิงแนวคิดและสอดคล้องกับกรอบแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ **ประการที่สอง** ในด้านกลุ่มเป้าหมาย ได้มีการปรับลดความกว้างของกลุ่มผู้เข้าร่วมจากหลายภาคส่วน ให้มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น โดยมุ่งเน้น “นักพัฒนาเชิงพื้นที่” ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับการทำงานกับคนยากจน และมีศักยภาพในการนำความรู้ไปใช้จริงในพื้นที่ เพื่อลดข้อจำกัดด้านเวลาและเพิ่มประสิทธิผลของการพัฒนา **ประการที่สาม** ในด้านเนื้อหาหลักสูตร ได้มีการเพิ่มเติมองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทความยากจน ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง และแนวคิดการพัฒนามนุษย์ ควบคู่กับทักษะการโค้ช เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจมากขึ้น ไม่จำกัดเพียงทักษะหรือเทคนิคของการเป็นโค้ชเท่านั้น **ประการที่สี่** ในด้านการประเมินผล ได้พัฒนาเครื่องมือและเกณฑ์การประเมินให้มีความชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น โดยกำหนดการประเมินทั้งในกระบวนการและผลลัพธ์ เช่น การประเมินทักษะการโค้ชผ่านสถานการณ์จำลอง การสะท้อนคิด และแบบประเมินสมรรถนะเชิงพื้นที่ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความเที่ยงตรงของผลการประเมิน

2. แนวทางการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ หลังจากปรับปรุงหลักสูตรแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับ “นักพัฒนาเชิงพื้นที่” ในลักษณะโครงการนำร่อง โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้ (1) การคัดเลือกกลุ่มทดลองใช้หลักสูตร จะคัดเลือกนักพัฒนาเชิงพื้นที่ที่มีประสบการณ์ทำงานในระดับชุมชนและพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนยากจน โดยคำนึงถึงความพร้อมและศักยภาพในการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (2) การปฐมนิเทศและเตรียมความพร้อมก่อนอบรม โดยจัดกิจกรรมปฐมนิเทศเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมเกี่ยวกับเป้าหมายของหลักสูตร บทบาทของ “โค้ชเชิงพื้นที่” และกรอบแนวคิดการทำงานกับคนยากจน เพื่อสร้างฐานความเข้าใจที่สอดคล้องกันก่อนเข้าสู่กระบวนการอบรม (3) การดำเนินกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน ประกอบด้วยการบรรยายแนวคิด การฝึกปฏิบัติการโค้ช (coaching practice) การเรียนรู้จากกรณีศึกษา และการลงพื้นที่จริง เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้พัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติอย่างครบถ้วน (3) การฝึกปฏิบัติในพื้นที่จริง คือ ผู้เข้าร่วมได้นำกระบวนการโค้ชไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชนจริง โดยมีพี่เลี้ยง คอยกำกับติดตาม และมีการสะท้อนผลการเรียนรู้เป็นระยะ เพื่อพัฒนาความสามารถในการประยุกต์ใช้จริง (4) การประเมินผลและสะท้อนกลับ ซึ่งจะดำเนินการประเมินผลทั้งก่อนและหลังการอบรม รวมถึงการประเมินเชิงสมรรถนะจากการปฏิบัติจริง พร้อมจัดเวทีสะท้อนผลการเรียนรู้ เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดที่ควรพัฒนา และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหลักสูตรเพิ่มเติม และ (5) การสรุปผลและปรับปรุงหลักสูตรรอบต่อไป โดยการนำผลจากการทดลองใช้มาวิเคราะห์เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรฉบับสมบูรณ์ ให้มีความเหมาะสมต่อการขยายผลในวงกว้าง ซึ่งผลจากการดำเนินงานดังกล่าวทำให้ได้หลักสูตรจำนวน 1 หลักสูตร ที่มีความชัดเจนมากขึ้นทั้งในเชิงโครงสร้าง เนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้ สามารถพัฒนาสมรรถนะของผู้เข้าร่วมให้มีทักษะการโค้ชและการทำงานเชิงพื้นที่ได้จริง อีกทั้งยังสร้างกลไกการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัย ภาคีเครือข่าย และชุมชน ซึ่งนำไปสู่การยกระดับเป็นต้นแบบหลักสูตรที่สามารถขยายผลสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่และระดับนโยบายต่อไปได้อย่างเป็นรูปธรรม

5.3 การเผยแพร่ผลงานวิจัยผ่านเวทีเสวนา “ประสานพลังแก้จนคนลำปาง” และ “สัมมนาการท่องเที่ยวแก้จนคนลำปาง”

5.3.1 เวทีเสวนา “ประสานพลังแก้จนคนลำปาง

โครงการจัดงาน “ประสานพลังแก้จนคนลำปาง (Lampang Partnership for Poverty Reduction Forum 2026)” ณ สวนสาธารณะ กาดนั่งก้อม @หนองกระทิง ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในวันเสาร์ที่ 21 มีนาคม 2569 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อผลการดำเนินงานโครงการวิจัยแก้จนให้แก่สาธารณะได้รับทราบ ในการจัดงานครั้งนี้มีกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรม คือการเสวนาในหัวข้อ **“การบูรณาการความร่วมมือประสานพลังแก้จน”** จากภาคีความร่วมมือ/การเสวนาหัวข้อ **“การท่องเที่ยวกับงานแก้จน”** ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในโมเดลแก้จน และ**การออกบูธนิทรรศการ “แสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์และสินค้าชุมชนจากการดำเนินโครงการโมเดล แก้จน”** จำนวน 5 บูธ คือผลิตภัณฑ์จากโมเดลสารปรับปรุงดินแก้จน ผลิตภัณฑ์จากโมเดลสมุนไพรแก้จน ผลิตภัณฑ์จากโมเดลไผ่แก้จน นิทรรศการท่องเที่ยวแก้จน และ ผลิตภัณฑ์จากชุมชนโดยนักบริหารจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่หรือ ADM โดยมีนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง เป็นประธานเปิดเวที “ประสานพลังแก้จนคนลำปาง”

เวทีประสานพลังแก้จนคนลำปาง ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ในการเปิดโอกาส เชื่อมประสานพลังทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคม ที่เกิดจากการทำงานแบบบูรณาการของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคเอกชน ในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนซึ่งนับเป็นก้าวสำคัญของความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการศึกษาในการร่วมกันพัฒนาต้นแบบการจัดการแก้ไขปัญหาความยากจนของจังหวัดลำปางอย่างยั่งยืน โดยมีตัวแทนของภาคีเครือข่ายความร่วมมือได้เข้าร่วมงาน และร่วมเวทีเสวนาบนเวที ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง นายอำเภอแม่เมาะ นายอำเภอวังเหนือ ประธานหอการค้าจังหวัดลำปาง บริษัทปูนซิเมนต์ไทยลำปาง จำกัด ประธานมูลนิธิชุมชนลำปาง ตัวแทน นักบริหารจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่หรือ (ADM) ที่ได้สะท้อนถึงบทบาท ภารกิจ และความร่วมมือในการประสานพลังขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนที่องค์กรได้ร่วมขับเคลื่อนร่วมกับมหาวิทยาลัย ราชภัฏลำปาง พร้อมเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้และแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดลำปางอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการต่อยอดงานวิจัยสู่การปฏิบัติจริง สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวและทุนทางวัฒนธรรม เพื่อยกระดับรายได้และความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

ภาพที่ 4.56 การจัดงาน“ประสานพลังแก้จนคนลำปาง” ณ สวนสาธารณะ กาดนั่งก้อม @หนองกระทิง

5.3.2 เสวนาการท่องเที่ยวแก้จนคนลำปาง

ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นโจทย์การพัฒนาขึ้นภายใต้โครงการแก้จนระหว่างมหาวิทยาลัย ราชภัฏลำปางกับมหาวิทยาลัยนเรศวร โดยได้ร่วมกันจัดทำแผนการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางการขับเคลื่อนภายใต้ โครงการแก้จนของแต่ละมหาวิทยาลัย และจะดำเนินการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเสวนาตามเนื้อหาและแผนการดำเนินงาน 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านที่ 1 การบริหารจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ ด้านที่ 2 การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต ด้านที่ 3 การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน ด้านที่ 4 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ด้านที่ 5 คุณภาพการบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่ และด้านที่ 6 การส่งส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ การทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและผู้ประกอบการ ในส่วนของการบริหารจัดการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง

ทีมวิจัยได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านโมเดลแก้จน 3 โมเดล คือ โมเดลสารปรับปรุงดิน โมเดลสมุนไพร โมเดลจักรวาลไผ่ และการสำรวจสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดลำปางจำนวน 5 อำเภอ ซึ่งเป็นพื้นที่ทำงานของโครงการวิจัยแก้จน โดยมีเป้าหมายเพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในมุมมองใหม่ผ่านมิติทุนทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ เปิดประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับภาพบรรยากาศที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนเพิ่มมากขึ้น ผลการดำเนินการได้ถ่ายทอดบทเรียน ชุดประสบการณ์เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะในเวทีเสวนา “การท่องเที่ยวกับงานแก้จน” ในงาน“ประสานพลังแก้จนคนลำปาง (Lampang Partnership for Poverty Reduction Forum 2026)” ณ สวนสาธารณะ กาดนั่งก้อม @หนองกระทิง ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในวันเสาร์ที่ 21 มีนาคม 2569 โดยมีทีมวิจัยได้ร่วมเสวนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว และการจัดนิทรรศการภาพถ่ายของสถานที่ท่องเที่ยวจากโครงการแก้จนร่วมกัน ผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาประกอบด้วย ศาสตราจารย์ ดร.จิรวัฒน์ พิระสันต์ อาจารย์จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งทีมเป็นนักวิจัยโครงการแก้จนของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และทีมนักวิจัยโมเดลแก้จน ที่ได้ดำเนินการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวแก้จนในพื้นที่ ประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์เบญจวรรณ ดิษฐชาวนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์กาญจนา รัตนธีรวิเชียร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพบูลย์ หมุ่ยมาศ และนางสาวมนต์นรินทร์ เรืองจิตต์ ในฐานะ ADM. และตัวแทนประธานหอการค้าจังหวัดลปาง ภายในงานได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่มาในงานเป็นอย่างมาก โดยทีมวิจัยได้จัดกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมงาน ได้มีส่วนร่วมในการระบุชื่อสถานที่ท่องเที่ยวในภาพนิทรรศการ และได้มอบหนังสือท่องเที่ยวเป็นรางวัลแก่ผู้เข้าร่วม ซึ่งภาพถ่ายหลายภาพนักท่องเที่ยวไม่เคยเห็น และจะได้ติดตามไปท่องเที่ยวในชุมชนต่อไป กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ผ่านมาทีมวิจัยได้ยกระดับทุนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติมานำเสนอในรูปแบบการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ ทำให้เกิดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์จากการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ทำให้ชุมชน และครัวเรือนยากจนผลิตสินค้าเพื่อจำหน่าย และการสร้างอาชีพเสริมจากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น การบริการอาหารพื้นถิ่น การทำ

โฮมสเตย์ เป็นต้น การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวยังเป็นการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดลำปาง เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากโดยคนในชุมชนเป็นเจ้าของ (รายละเอียดการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละโมเดล ดูในบทสรุปกิจกรรมของแต่ละโมเดล)

ภาพที่ 4.57 เวที “การท่องเที่ยวกับงานแก้จน” ณ สวนสาธารณะ กาดนั่งก้อม @หนองกระทิง

สำหรับเนื้อหาที่จะนำเสนอต่อไปนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดลำปางโดยการสำรวจสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง**จำนวน 5 อำเภอ ซึ่งเป็นพื้นที่ทำงานของโครงการวิจัยแก้จนโดยทีมบริหารจัดการกลาง** มีเป้าหมายเพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในมุมมองใหม่ผ่านมิติทุนทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ ดังรายละเอียดต่อไป

บทวิเคราะห์: ความสำคัญและการท่องเที่ยวที่มีต่อจังหวัดลำปาง

การท่องเที่ยวถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยเฉพาะในยุคที่ประเทศต้องเผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำ การว่างงาน และความยากจนในระดับชุมชน “เมือง รอง” ซึ่งเป็นจังหวัดที่ไม่ใช่ศูนย์กลางการท่องเที่ยวจึงได้รับการผลักดันให้กลายเป็นทางเลือกใหม่ในการกระจายรายได้และส่งเสริมการพัฒนาอย่างทั่วถึง จังหวัดลำปาง คือหนึ่งในเมืองรองที่มีศักยภาพ ด้านการท่องเที่ยวสูง ด้วยองค์ประกอบทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิต ท้องถิ่นอันมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จึงสามารถใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพั ฒนาเศรษฐกิจ สังคม และชุมชนได้อย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวในจังหวัดลำปางมีบทบาทสำคัญในหลายมิติโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดยังพึ่งพาเกษตรกรรมและแรงงานนอกระบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชน และธรรมชาติ ช่วยเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่มีรายได้เสริม และกระตุ้นการจ้างงานภายในชุมชน โดยเฉพาะในอำเภอที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง เช่น อำเภอแจ้ห่ม วังเหนือ เถิน หรือห้างฉัตรนอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังส่งผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม หลายชุมชนในลำปางได้นำวัฒนธรรม ประเพณี และความรู้ดั้งเดิมมาใช้ในการสร้างกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การทอผ้าพื้นเมือง การตีมีดโบราณ หรือการแปรรูปผลผลิตเกษตรอินทรีย์ กลายเป็น แรงจูงใจในการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดลำปางในหลายมิติ ทั้งในด้านการกระจายรายได้ ลดความเหลื่อมล้ำ

และส่งเสริมคุณค่าท้องถิ่น แม้ในปัจจุบันลำปางยังคงมีข้อจำกัดในหลายด้าน แต่ด้วยศักยภาพที่หลากหลายทั้งทางทรัพยากร วัฒนธรรม และมนุษย์ หากมีการพัฒนาและวางทิศทางการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบจังหวัดลำปางสามารถเติบโตขึ้นเป็นต้นแบบของเมืองท่องเที่ยวรองที่ยั่งยืนและมีความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจและชุมชนในระยะยาว

สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง โอกาส ความท้าทาย และทิศทางอนาคต

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวในประเทศไทยมีแนวโน้มขยายตัวไปยัง “เมืองรอง” หรือจังหวัด ที่ยังไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยวหลัก หนึ่งในนั้นคือ จังหวัดลำปาง เมืองเล็ก ๆ ที่เต็มไปด้วยเสน่ห์แห่งวัฒนธรรมล้านนา ประวัติศาสตร์อันยาวนาน และธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ แม้จะไม่ได้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเหมือนเชียงใหม่หรือเชียงราย แต่ลำปางกลับโดดเด่นด้วยความสงบ เรียบง่าย และ อัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ยังคงชัดเจน สถานการณ์ปัจจุบันของการท่องเที่ยวในลำปางจึงสะท้อนภาพของเมืองที่กำลัง “เติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป” นักท่องเที่ยวเริ่มหันมาให้ความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่ต้องการหลีกหนีความวุ่นวายและสัมผัสวิถีชีวิตชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการแช่น้ำพุร้อนแจ้ซ้อน ชมวัดเก่าแก่ ท่องเที่ยวเชิงเกษตร หรือเรียนรู้หัตถกรรมท้องถิ่น ล้วนเป็นประสบการณ์ที่ไม่สามารถหาได้จากเมืองใหญ่ อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวลำปางยังเผชิญความท้าทายหลายด้าน เช่น การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวยังไม่สะดวก ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานในบางพื้นที่ยังจำกัด และข้อมูลการท่องเที่ยวยังไม่ทั่วถึง แต่ด้วยศักยภาพที่มีอยู่ทั้งด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม และคนในพื้นที่ จังหวัดลำปางจึงถือเป็นเมืองที่มีแนวโน้มเติบโตทางการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน หากได้รับการสนับสนุนและพัฒนาอย่างเหมาะสมในอนาคต

จังหวัดลำปางเป็นเมืองเก่าแก่ในภาคเหนือของประเทศไทยที่มีเสน่ห์เฉพาะตัว แตกต่างจากเมืองท่องเที่ยวหลักอย่างเชียงใหม่หรือเชียงราย ด้วยบรรยากาศที่เงียบสงบ วิถีชีวิตเรียบง่าย และอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ เช่น รถม้าลำปาง วัดพระธาตุลำปางหลวง เตาเผาเซรามิก และกลิ่นอายของเมืองล้านนาโบราณ ทั้งหมดนี้กลายเป็นจุดแข็งที่สามารถต่อยอดเป็นฐานทางเศรษฐกิจผ่านภาคการท่องเที่ยวได้อย่างมีศักยภาพ

1. แนวโน้มการเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป ลำปางไม่ใช่เมืองท่องเที่ยวหลัก แต่กลับมีเสน่ห์ในรูปแบบของการเป็น “เมืองรอง” ที่นักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยเริ่มหันมาให้ความสนใจ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ต้องการประสบการณ์ทางวัฒนธรรม ท่องเที่ยวเชิงชุมชน และความสงบในแบบ Slow Life จากข้อมูลของกระทรวงการ ท่องเที่ยวและกีฬา พบว่าในช่วง 2-3 ปีหลังการระบาดของโควิด-19 นักท่องเที่ยวเริ่มกลับมาเยือนลำปางอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวและวันหยุดยาว

2. สถานที่ท่องเที่ยวกระจายตัวทั่วจังหวัด ลำปางมีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ (วัดเจดีย์ซาวหลัง วัดพระธาตุลำปางหลวง), ธรรมชาติ (แจ้ซ้อน น้ำตก วนอุทยาน), ชุมชนท้องถิ่น (บ้านเสด็จ บ้านป่าเหมี้ยง), และศิลปวัฒนธรรม (โรงงานเซรามิก พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน) ซึ่งเปิดโอกาสให้การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ กระจุกตัวเฉพาะในเขตเมือง แต่กระจายไปยังอำเภอต่าง ๆ เช่น ห้างฉัตร แจ้ห่ม วังเหนือ และเถิน

3. การเติบโตของการท่องเที่ยวชุมชนการท่องเที่ยวชุมชนเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมมากขึ้นในลำปาง โดยเฉพาะในหมู่บ้านที่มี การจัดการตนเองอย่างเข้มแข็ง เช่น บ้านป่าเหมี้ยงในอำเภอแจ้ห่ม บ้านทุ่งม่านใต้ในอำเภอเมือง ที่เน้นการให้ประสบการณ์กับนักท่องเที่ยวผ่านวิถีชีวิต เกษตรกรรม วัฒนธรรม และการอนุรักษ์ ธรรมชาติ การท่องเที่ยวลักษณะนี้ไม่เพียงแค่สร้างรายได้ แต่ยังช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความท้าทายและปัญหาของการท่องเที่ยวลำปาง แม้ว่าลำปางจะมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง แต่ก็ยังเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ได้แก่

1. การขาดข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงรุก หลายคนยังไม่รู้จักลำปางในฐานะเมืองท่องเที่ยว ทำให้ยังไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ได้

2. โครงสร้างพื้นฐานยังไม่สมบูรณ์ในบางพื้นที่ เช่น การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวห่างไกล ถนนยังไม่ดี หรือระบบขนส่งสาธารณะยังไม่ครอบคลุม

3.การจัดการที่ยังขาดความเป็นมืออาชีพ บางชุมชนยังไม่มีองค์ความรู้เรื่องการบริการนักท่องเที่ยว การจัดการขยะ หรือความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม

4. ฤดูกาลท่องเที่ยวจำกัด นักท่องเที่ยวมักมาเฉพาะในช่วงฤดูหนาว ส่งผลให้รายได้ไม่สม่ำเสมอตลอดปี

สรุปความท้าทายและปัญหาของการท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง แม้จังหวัดลำปางจะมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวยังไม่สามารถเติบโตได้เต็มศักยภาพเท่าที่ควร เนื่องจากยังมีความท้าทายและอุปสรรคหลายประการที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบและยั่งยืน **หนึ่งในปัญหาหลัก** คือ การขาดข้อมูลการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ ลำปางยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้างในฐานะแหล่งท่องเที่ยว ทั้งที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจมากมาย นักท่องเที่ยวจำนวนมากยังไม่ทราบถึงจุดเด่นและประสบการณ์ที่ลำปางสามารถมอบให้ได้ ทำให้การเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวเป็นไปอย่างช้าและจำกัดอยู่ในบางฤดูกาล เช่น ช่วงฤดูหนาวหรือเทศกาลประจำปีเท่านั้น **โครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว**ที่ยังไม่เพียงพอในบางพื้นที่โดยเฉพาะเส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวชนบท ถนนบางสายยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงได้ยาก ขาดป้ายบอกทาง ระบบขนส่งสาธารณะ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เช่น ห้องน้ำ จุดพักรถ หรือศูนย์บริการนักท่องเที่ยว นอกจากนี้**ขีดความสามารถของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว** ก็ยังถือเป็นจุดอ่อนสำคัญ บางพื้นที่ยังขาดทักษะด้านการบริการ การจัดการความปลอดภัย และแนวคิดด้านการท่องเที่ยวยั่งยืน ทำให้บางครั้งการท่องเที่ยวส่งผลกระทบในทางลบต่อทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือความสงบสุขของชุมชน หากไม่มีแนวทางการจัดการที่ดีพอ

ความไม่สม่ำเสมอของรายได้จากการท่องเที่ยว ก็เป็นอีกความท้าทายที่สำคัญ เนื่องจากลำปางยังไม่มีการจัดกิจกรรมหรือดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ทำให้ผู้ประกอบการหรือคนในชุมชนที่พึ่งพาการท่องเที่ยวขาดรายได้ในช่วงนอกฤดูกาล ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน นอกจากนี้ การขาดความร่วมมือแบบบูรณาการระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน ยังเป็นปัญหาที่ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่มีทิศทางชัดเจน และขาดความต่อเนื่อง การส่งเสริมการท่องเที่ยวในบางครั้งยังเป็นแบบเฉพาะกิจ ขาดแผนระยะยาวและไม่ตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนจริงๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าลำปางคือเมืองที่เต็มไปด้วยศักยภาพด้านการท่องเที่ยว แต่หากต้องการให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ จำเป็นต้องเผชิญหน้ากับความท้าทายเหล่านี้อย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องข้อมูลการท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาศักยภาพคนในพื้นที่ และการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบหากสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้ การท่องเที่ยวลำปางจะไม่เพียงเติบโตอย่างมั่นคง แต่ยังกลายเป็นแบบอย่างของเมืองรองที่พัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคต

ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดลำปางในอนาคต

จังหวัดลำปางในฐานะเมืองรองที่เต็มไปด้วยเสน่ห์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และ ธรรมชาติอันบริสุทธิ์ กำลังกลายเป็นจุดหมายปลายทางใหม่ของนักท่องเที่ยวที่แสวงหาประสบการณ์แท้จริงจากวิถีชีวิตชุมชน ภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ลำปางเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้นในฐานะเมืองที่สามารถหลีกหนีความวุ่นวาย และเปิดโอกาสให้นักเดินทางได้สัมผัสความเรียบง่าย อบอุ่น และเต็มไปด้วยอัตลักษณ์ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การท่องเที่ยวของลำปางสามารถเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคงในอนาคต การพัฒนาเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ แต่จำเป็นต้องวาง “ทิศทาง” การพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ วิถีชุมชน และศักยภาพที่มีอยู่ โดยเน้นความยั่งยืน ความมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น และการสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์คุณค่าท้องถิ่น ดังนั้นการกำหนดทิศทางการพัฒนาท่องเที่ยวลำปางในอนาคตจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่คือการสร้างระบบนิเวศการท่องเที่ยวที่เกื้อหนุนทั้ง “คน ชุมชน และ สิ่งแวดล้อม” ไปพร้อมกัน เพื่อให้การท่องเที่ยวกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และเป็นพลังขับเคลื่อนจังหวัดลำปางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

เพื่อให้การท่องเที่ยวของจังหวัดลำปางเติบโตอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนในหลายด้าน ได้แก่

1. ส่งเสริมลำปางให้เป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงคุณภาพไม่ใช่เน้นจำนวน แต่เน้นประสบการณ์ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้

2. เพิ่มการตลาดและประชาสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ เช่น การทำคอนเทนต์ผ่านโซเชียลมีเดีย แคมเปญ “เที่ยวเมืองรอง” หรือความร่วมมือกับอินฟลูเอนเซอร์เพื่อเผยแพร่ความงามของลำปางสู่สาธารณะ

3. สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนควรเป็นเจ้าของและผู้จัดการการท่องเที่ยว โดยรัฐควรสนับสนุนทั้งทุน องค์ความรู้ และช่องทางการตลาด

4. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างมีเป้าหมาย เช่น ถนน ระบบ Wi-Fi ระบบขนส่งสาธารณะในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มความสะดวกในการเดินทางและพักผ่อนของนักท่องเที่ยว

5.เน้นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นไว้ให้คนรุ่นหลังได้สัมผัสต่อไป

กล่าวโดยสรุป สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดลำปางในปัจจุบันมีแนวโน้มเติบโตขึ้นอย่างช้าแต่มั่นคง โดยอาศัยเสน่ห์ของเมืองเก่า วัฒนธรรมดั้งเดิม และวิถีชีวิตชุมชนเป็นจุดขายสำคัญ ถึงแม้จะยังมีข้อจำกัดในด้านโครงสร้างพื้นฐานและข้อมูลการท่องเที่ยว แต่หากได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ลำปางมีศักยภาพในการก้าวขึ้นเป็นต้นแบบของการท่องเที่ยวเมืองรองที่ยั่งยืน ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ แต่ยังช่วยฟื้นฟูชุมชนและลดความยากจนในระดับรากฐานได้อย่างแท้จริง

ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ท่องเที่ยวอำเภอเถิน อำเภอห้างฉัตร อำเภอวังเหนือ อำเภอเมืองลำปาง กิจกรรมที่ดำเนินการได้วางแนวทางและวางโครงเรื่องของหนังสือด้านการสนับสนุนข้อมูลการท่องเที่ยวของลำปาง ดังนี้ (1) การเข้าพบผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องของพื้นที่ (2) อบรมนักจัดการเชิงพื้นที่ (3) การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ (4) ภาพยนตร์สารคดีการท่องเที่ยว (5) การจัดทำหนังสือ ประกอบด้วย เล่มที่ 1) นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร **“ตำนานที่ผ่านกาลเวลา”** เล่มที่ 2) นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ตามรอยแสงแรกและม่านหมอก” เล่มที่ 3) นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร **“ผ่านย่านเก่า เรื่องเล่าใหม่ ในความทรงจำ” และ**(6) จัดทำหนังสือ **Photobook** ในรูปแบบ E-Book

ผลผลิตที่เกิดขึ้น (1) ทำหนังสือ นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร **“ตำนานที่ผ่านกาลเวลา”** เป็นการทำหนังสือที่เกี่ยวกับความเป็นมา ตำนาน เรื่องเล่าของจังหวัดลำปาง จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือใน

การส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้คนที่สนใจ ในเรื่องการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง หนังสือคู่มือชุมชนเป็นผลลัพธ์จากการถอดประสบการณ์การลงพื้นที่สำรวจชุมชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ที่เกี่ยวกับชุมชนโดยหนังสือข้อมูลชุมชนนั้นการยึดคนในพื้นที่เป็นศูนย์กลาง คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผนการปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือข้อมูลชุมชนเพื่อให้หนังสือออกมาสมบูรณ์ (2) หนังสือนครลำปาง เมืองเขลางค์นคร **“ตามรอยแสงแรกและม่านหมอก”**

เป็นหนังสือที่เกิดขึ้นจากผลลัพธ์จากการถอดประสบการณ์การลงพื้นที่สำรวจชุมชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและข้อมูลพื้นฐานต่างๆ ที่เกี่ยวกับชุมชนโดยหนังสือข้อมูลชุมชนนั้น การยึดคนในพื้นที่เป็นศูนย์กลางคนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผนการปฏิบัติเกี่ยวกับหนังสือข้อมูลชุมชนเพื่อให้หนังสือออกมาสมบูรณ์ (3) หนังสือ นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร **“ผ่านย่านเก่า เรื่องเล่าใหม่ ในความทรงจำ”** เป็นการทำหนังสือที่เกี่ยวกับศิลปะวัฒนธรรม วัดเก่าในอดีตของจังหวัดลำปาง จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้คนที่สนใจ ในเรื่องการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4.58 หนังสือเพื่อสนับสนุนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

นอกจากนี้ยังได้จัดทำหนังสือ Photobook ในรูปแบบ E-Book Photobook หรือหนังสือภาพเป็นหนังสือเข้าเล่มที่ถูกจัดพิมพ์เพื่อเก็บคอลเลกชั่นภาพถ่าย ต่างจากอัลบั้มภาพถ่ายทั่วไป โดยมีการนำเสนอแพลตฟอร์มที่ซับซ้อนและปรับแต่งได้มากขึ้นเพื่อแสดงเรื่องราวด้วยภาพ ซึ่งโฟโต้บุ๊คจะถูกสร้างขึ้นด้วยระบบดิจิทัลและเผยแพร่ในระบบออนไลน์ ทำให้ดึงดูดสายตาดูเป็นระเบียบ

ภาพถ่ายเป็นสื่อทางการมองเห็นที่มีบทบาทในการนำไปสื่อสารต่อการอ้างอิง หรือเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของสื่อต่าง ๆ ในหลากหลายประเภท ในยุคดิจิทัลที่ความทรงจำมักถูกจัดเก็บเป็นพิกเซล หนังสือภาพหรือโฟโต้บุ๊คถือเป็นสมบัติที่จับต้องได้ ซึ่งช่วยรักษาช่วงเวลาสำคัญๆ เรามาไขความลับกันว่าทำไมการรวบรวมเรื่องราวด้วยภาพเหล่านี้จึงกลายเป็นของที่ระลึกอันล้ำค่า หนังสือภาพมีมากกว่าแนวคิดเดิมๆ ของอัลบั้มภาพ เป็นมากกว่าคอลเลกชันรูปภาพ เป็นการเล่าเรื่องด้วยภาพ และความทรงจำที่จับต้องได้

ภาพที่ 4.59 Photobook ลำปาง เมืองเขลางค์นคร อำเภอเถิน
https://heyzine.com/flip-book/66056622b5.html

ภาพที่ 4.60 Photobook ลำปาง เมืองเขลางค์นคร อำเภอห้างฉัตร
https://heyzine.com/flip-book/ee0e508c89.html

5.4 การพัฒนาและต่อยอดผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Entrepreneur) หนุนเสริมให้เกิดตลาดและศูนย์บ่มเพาะองค์ความรู้สู่การสร้างกลไกปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจน

โครงการวิจัย มุ่งการนำใช้ประโยชน์จากฐานทุนทรัพยากรทางธรรมชาติที่หลากหลายและเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่จังหวัดลำปางมาเชื่อมร้อยการยกระดับการพัฒนาศักยภาพของโมเดลแก้จนภายใต้โครงการย่อย 3 โครงการ ประกอบด้วย (1) โครงการวิจัย “การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน” (2) โครงการวิจัย “การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพื้นที่อำเภอห้างฉัตร และ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง” และ (3) โครงการวิจัย “การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง” ที่มีความสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มครัวเรือนยากจนเป้าหมายจังหวัดลำปาง

ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานภายใต้กรอบโครงการใหญ่ดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงไปสู่การสร้างกลไกการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงได้ออกแบบกิจกรรมย่อยว่าด้วยเรื่องของ “การพัฒนาและต่อยอดผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Entrepreneur)” ขึ้น โดยมีจุดเริ่มต้นจากการสำรวจผลิตภัณฑ์ของครัวเรือนยากจนในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อทำความเข้าใจบริบทเศรษฐกิจฐานรากทุนทางสังคม และรูปแบบการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่

การสำรวจดังกล่าวยังไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การค้นหากลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยตรง เนื่องจากจากการลงพื้นที่ภาคสนามพบว่า การรวมกลุ่มส่วนใหญ่ในชุมชนยังดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะ “วิสาหกิจชุมชน” หรือ “กลุ่มอาชีพ” ที่รวมตัวกันเพื่อผลิตและจำหน่ายสินค้าท้องถิ่นในระดับขนาดเล็ก ซึ่งมีความเข้มแข็งในด้านภูมิปัญญาและการพึ่งพาตนเอง แต่ยังขาดโครงสร้างการบริหารจัดการและแนวคิดด้านการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมอย่างแท้จริง ดังนั้น การดำเนินงานระยะต้นของกิจกรรมนี้จึงมุ่งสร้างฐานข้อมูลและทำความเข้าใจศักยภาพของกลุ่มเป้าหมายก่อน เพื่อใช้เป็นข้อมูลตั้งต้นในการออกแบบแนวทางพัฒนาต่อยอดสู่การเป็นผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในระยะต่อไป

จากบริบทและผลการสำรวจดังกล่าว ทำให้เห็นถึงศักยภาพเชิงพื้นที่ของจังหวัดลำปางที่มีทุนทางธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์อันหลากหลาย ซึ่งสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาในมิติเศรษฐกิจเพื่อสังคมได้อย่างมีทิศทาง การพัฒนาแนวทางเสริมสร้างผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Entrepreneur) จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะกลไกเชื่อมโยงระหว่าง “การสร้างรายได้” กับ “การสร้างคุณค่าทางสังคม” ภายใต้บริบทของการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบยั่งยืน ทั้งนี้ เพื่อให้กลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน และครัวเรือนยากจนที่มีศักยภาพ สามารถยกระดับการดำเนินงานของตนจากกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ที่มีระบบบริหารจัดการและแนวคิดธุรกิจเพื่อสังคมอย่างแท้จริง

1. แนวคิดและแนวทางการพัฒนา “ผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Entrepreneur)” ภายใต้โครงการแก้จนจังหวัดลำปาง

การพัฒนา “ผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Entrepreneur)” ภายใต้โครงการแก้จนจังหวัดลำปาง มีจุดเริ่มต้นจากการสำรวจผลิตภัณฑ์ของครัวเรือนยากจนในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อทำความเข้าใจทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคมของกลุ่มคนจน โดยในระยะเริ่มต้นของการดำเนินงานยังไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การค้นหากลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยตรง เนื่องจากจากการลงพื้นที่ภาคสนามพบว่า การรวมกลุ่มส่วนใหญ่ในชุมชนยังดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะ “วิสาหกิจชุมชน” หรือ “กลุ่มอาชีพ” ที่รวมตัวกันเพื่อผลิตและจำหน่ายสินค้าท้องถิ่นในระดับขนาดเล็ก ซึ่งแม้จะมีความเข้มแข็งในด้านภูมิปัญญา การพึ่งพาตนเอง และการผลิตบนฐานทรัพยากรในพื้นที่ แต่ยังขาดแนวคิดด้านการบริหารจัดการธุรกิจ การจัดการทางการเงิน และการสร้างคุณค่าทางสังคมอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น การพัฒนาแนวทางเสริมสร้างผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในจังหวัดลำปางจึงตั้งอยู่บน **แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก คือการ**ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ตั้งแต่ระดับการผลิตจนไปถึงระดับการบริโภค การมีส่วนร่วมของชุมชนในการคิด การลงมือปฏิบัติ การรับผลประโยชน์ และร่วมกันเป็นเจ้าของ ที่เน้นการสร้างความเข้มแข็งจากภายในชุมชน ผ่านการใช้ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ของพื้นที่มาสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ ควบคู่กับการใช้ **แนวคิดการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคม** ซึ่งมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจาก “กลุ่มอาชีพเพื่อการยังชีพ” ไปสู่ “ผู้ประกอบการเพื่อสังคม” ที่สามารถบริหารจัดการกิจการของตนให้เกิดทั้งรายได้และผลลัพธ์ทางสังคม

นอกจากนี้ โครงการยังได้บูรณาการ **แนวคิดการเสริมสร้างความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy)** เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนา เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจในการจัดการทาง

การเงินในระดับครัวเรือนและระดับธุรกิจ เช่น การคำนวณต้นทุน การวิเคราะห์จุดคุ้มทุน การบริหารสภาพคล่อง การวางแผนรายรับรายจ่าย และการเข้าถึงแหล่งทุนอย่างเหมาะสม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถบริหารจัดการทรัพยากรทางการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเสี่ยงจากการขาดทุน และเพิ่มโอกาสในการเติบโตอย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นฐานสำคัญของการขับเคลื่อนสู่การเป็น “ผู้ประกอบการเพื่อสังคม” อย่างแท้จริง

แนวทางดังกล่าวมีพื้นฐานจากการมอง “ความยากจน” ไม่เพียงในมิติของรายได้ แต่รวมถึงการขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร ความรู้ และตลาดที่เป็นธรรม การส่งเสริมให้เกิดผู้ประกอบการเพื่อสังคมจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างระบบเศรษฐกิจฐานรากที่ขับเคลื่อนโดยชุมชนเอง โดยมีเป้าหมายให้กลุ่มคนจนและวิสาหกิจชุมชนที่มีศักยภาพสามารถยกระดับตนเองจาก “การผลิตเพื่อยังชีพ” ไปสู่ “การดำเนินธุรกิจเพื่อสังคม” ที่สร้างคุณค่าร่วมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมในเวลาเดียวกัน

ในเชิงปฏิบัติ โครงการใช้แนวทางการบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อร่วมกันหนุนเสริมให้กลุ่มเป้าหมายมีองค์ความรู้ ทักษะ และช่องทางตลาดที่เหมาะสม ผ่านกระบวนการพัฒนา 3 ระยะ ได้แก่ (1) การสำรวจผลิตภัณฑ์และจัดทำฐานข้อมูลผู้ประกอบการ SE (2) การอบรมสร้างความรู้ความเข้าใจเพื่อขับเคลื่อนตลาดและศูนย์บ่มเพาะ และ (3) การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อหนุนเสริมผู้ประกอบการ SE ซึ่งทั้งหมดเป็นกระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมจากฐานราก เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจาก “กลุ่มอาชีพคนจน” ไปสู่ “ผู้ประกอบการเพื่อสังคม” ที่สามารถพึ่งพาตนเองและร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2. แนวทางการดำเนินงาน และเครื่องมือ (SWOT Analysis) ในการวิเคราะห์และออกแบบแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม

การพัฒนาและต่อยอดผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Entrepreneur) ภายใต้โครงการแก้จนจังหวัดลำปาง ได้ออกแบบกระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง 3 ขั้นตอน โดยมุ่งเน้นให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป ตั้งแต่การทำความเข้าใจศักยภาพตนเอง การเรียนรู้แนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม การพัฒนาทักษะการจัดการทางการเงิน และการต่อยอดสู่การสร้างธุรกิจเพื่อสังคมอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจผลิตภัณฑ์คนจนและจัดทำฐานข้อมูลผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE) ในพื้นที่เป้าหมาย เป็นการดำเนินงานในระยะต้น เพื่อสำรวจผลิตภัณฑ์ กลุ่มอาชีพ และทรัพยากรในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองลำปาง อำเภอห้างฉัตร อำเภอเถิน อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว อำเภอแจ้ห่ม และอำเภอวังเหนือ โดยมีเป้าหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับศักยภาพของครัวเรือนยากจนและกลุ่มอาชีพในพื้นที่ ผลจากการสำรวจพบว่า กลุ่มส่วนใหญ่ยังดำเนินกิจกรรมในลักษณะ “วิสาหกิจชุมชน” หรือ “กลุ่มอาชีพ” ที่มีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้าหรือบริการในระดับท้องถิ่น ยังไม่พัฒนาไปสู่การเป็น “วิสาหกิจเพื่อสังคม (SE)” อย่างชัดเจน การดำเนินงานในระยะนี้จึงเน้นการจัดทำฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ที่ครอบคลุม ทั้งด้านผลิตภัณฑ์ รายได้ รูปแบบการจัดการ การตลาด และระดับความเข้าใจทางการเงินของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลตั้งต้นสำหรับการพัฒนาในระยะต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การอบรมสร้างความรู้ความเข้าใจและหาแนวทางขับเคลื่อนตลาดและศูนย์บ่มเพาะผู้ประกอบการ SE ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้และทัศนคติพื้นฐาน โดยเน้นการอบรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในหัวข้อสำคัญ ได้แก่

1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด “วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise)” และหลักการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคม

2. การพัฒนาแนวคิดเรื่อง “คุณค่าร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม (Creating Shared Value)”
3. การจัดการทางการเงินขั้นพื้นฐาน (Financial Literacy) เพื่อสร้างความเข้าใจด้านต้นทุน กำไร และการวางแผนทางการเงินของกิจการ
4. การขับเคลื่อนตลาดเพื่อสังคม (Social Market) และแนวทางการจัดตั้งศูนย์บ่มเพาะผู้ประกอบการ SE

การอบรมในระยะนี้มุ่งให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความเข้าใจและเห็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนจากการรวมกลุ่มเชิงอาชีพ ไปสู่การดำเนินธุรกิจที่คำนึงถึงผลลัพธ์ทางสังคม โครงการยังเน้นให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ เพื่อเปิดมุมมองใหม่ ๆ และสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กัน

ขั้นตอนที่ 3 การอบรมเชิงปฏิบัติการหนุนเสริมผู้ประกอบการ (SE) ขั้นตอนนี้เป็นระยะของการลงมือปฏิบัติจริง โดยใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ SWOT ของแต่ละพื้นที่มาพัฒนาเป็น “หลักสูตรเฉพาะกลุ่ม” เพื่อให้การอบรมตรงกับศักยภาพและปัญหาที่แท้จริงของแต่ละพื้นที่ กิจกรรมในระยะนี้จะเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ครอบคลุมหัวข้อสำคัญ เช่น

1. การวิเคราะห์ศักยภาพและออกแบบแผนธุรกิจเพื่อสังคม (Social Business Model Canvas)
2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และการสร้างแบรนด์สินค้า SE
3. การวางแผนต้นทุนและกำไรเชิงสังคม
4. การบริหารจัดการทางการเงินเชิงลึก (Advanced Financial Literacy) เช่น การทำบัญชีต้นทุน การบริหารกระแสเงินสด การวิเคราะห์จุดคุ้มทุน และการเข้าถึงแหล่งทุนของกิจการ
5. การสร้างเครือข่ายตลาดเพื่อสังคมและการเชื่อมโยงกับภาคเอกชน

ขั้นตอนนี้มุ่งเน้นให้เกิด **“ต้นแบบผู้ประกอบการ SE ระดับอำเภอ”** ที่สามารถบริหารจัดการกิจการ ได้จริง โดยผสานมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และการเงินเข้าด้วยกันอย่างสมดุล

การสำรวจผลิตภัณฑ์คนจนและจัดทำฐานข้อมูลผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE) ในพื้นที่เป้าหมาย เป็นการดำเนินงานในระยะต้น เพื่อสำรวจผลิตภัณฑ์ กลุ่มอาชีพ และทรัพยากรในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองลำปาง อำเภอห้างฉัตร อำเภอเถิน อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว อำเภอแจ้ห่ม และอำเภอวังเหนือ โดยมีเป้าหมายเพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับศักยภาพของครัวเรือนยากจนและกลุ่มอาชีพในพื้นที่ ผลจากการสำรวจพบว่า กลุ่มส่วนใหญ่ยังดำเนินกิจกรรมในลักษณะ “วิสาหกิจชุมชน” หรือ “กลุ่มอาชีพ” ที่มีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้าหรือบริการในระดับท้องถิ่น ยังไม่พัฒนาไปสู่การเป็น “วิสาหกิจเพื่อสังคม (SE)” อย่างชัดเจน การดำเนินงานในระยะนี้จึงเน้นการจัดทำฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ที่ครอบคลุม ทั้งด้านผลิตภัณฑ์ รายได้ รูปแบบการจัดการ การตลาด และระดับความเข้าใจทางการเงินของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลตั้งต้นสำหรับการพัฒนาในระยะต่อไป

เพื่อให้การพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Entrepreneur: SE) เป็นไปอย่างเหมาะสมกับศักยภาพของกลุ่มเป้าหมายและบริบทของแต่ละพื้นที่ นักวิจัยได้ใช้เครื่องมือ **SWOT Analysis** เป็นเครื่องมือสำคัญในการ “วิเคราะห์และออกแบบแนวทางพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพผู้ประกอบการ SE” โดยมุ่งให้การพัฒนามีความเฉพาะเจาะจง (Customized Development) และตอบโจทย์ความต้องการที่แท้จริงของแต่ละชุมชน

การใช้ SWOT Analysis ช่วยให้ทีมวิจัยและภาคีเครือข่ายสามารถเข้าใจสถานการณ์ของกลุ่มเป้าหมายในด้านทรัพยากรที่มีอยู่ ความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ศักยภาพในการพัฒนาเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ตลอดจนปัจจัยเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงาน โดยผลการวิเคราะห์ดังกล่าวถูกนำไปใช้เป็นฐานในการ “ออกแบบ” กิจกรรมการพัฒนาใน 3 ระดับ ได้แก่

1. **ระดับความรู้และทัศนคติ** การวางหลักสูตรอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม การบริหารจัดการธุรกิจเพื่อสังคม และการเสริมสร้างความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy)
2. **ระดับการพัฒนาทักษะและศักยภาพเชิงธุรกิจ** การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่ตอบโจทย์จุดอ่อนของแต่ละกลุ่ม เช่น การบริหารต้นทุน การสร้างแบรนด์ การวางแผนธุรกิจเพื่อสังคม และการบริหารการเงินขั้นสูง
3. **ระดับการพัฒนาเครือข่ายและตลาด** การใช้ข้อมูลเชิงโอกาสและอุปสรรคจากการวิเคราะห์ SWOT เพื่อเชื่อมโยงตลาด สร้างพันธมิตรทางธุรกิจ และออกแบบระบบสนับสนุนผ่านศูนย์บ่มเพาะผู้ประกอบการ SE จังหวัดลำปาง

ตารางต่อไปนี้แสดงกรอบการวิเคราะห์ SWOT และแนวทางการใช้ประโยชน์จากข้อมูลเพื่อการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาในแต่ละมิติ

ตารางที่ 4.48 แสดงกรอบการวิเคราะห์ SWOT และแนวทางการใช้ประโยชน์จากข้อมูลเพื่อการออกแบบกิจกรรมการพัฒนาในแต่ละมิติ

มิติการวิเคราะห์	ประเด็นสำคัญ	แนวทางการใช้ประโยชน์ในการออกแบบการพัฒนา
จุดแข็ง (Strengths)	ทุนทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ และแรงงานในชุมชน	ใช้ต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบหรือกิจการ SE ระดับอำเภอ และใช้เป็นเนื้อหาในการพัฒนาเชิงพื้นที่
จุดอ่อน (Weaknesses)	ขาดองค์ความรู้ด้านบริหารจัดการธุรกิจ การตลาด และความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy)	ใช้ออกแบบหลักสูตรอบรมเฉพาะกลุ่ม เช่น การคำนวณต้นทุน การจัดทำบัญชี การวางแผนการเงิน และการบริหารสภาพคล่อง
โอกาส (Opportunities)	การสนับสนุนจากนโยบายรัฐ แนวโน้มเศรษฐกิจสีเขียว การท่องเที่ยวเชิงชุมชน และการเติบโตของตลาดออนไลน์	ใช้เป็นแนวทางออกแบบกิจกรรมสร้างเครือข่ายตลาดเพื่อสังคม และการพัฒนาแพลตฟอร์มจำหน่ายสินค้าของกลุ่ม SE
อุปสรรค (Threats)	การแข่งขันสูง ข้อจำกัดด้านเงินทุน เทคโนโลยี และการเข้าถึงตลาด	ใช้ออกแบบระบบหนุนเสริม เช่น การจัดตั้งศูนย์บ่มเพาะ SE การจับคู่ธุรกิจ (Business Matching) และการพัฒนาเครือข่ายพันธมิตรทางการตลาด

การวิเคราะห์ SWOT ในลักษณะนี้จึงมิได้เป็นเพียงการประเมินสถานการณ์เท่านั้น แต่เป็นกระบวนการเชิงวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ที่ช่วย “ออกแบบทิศทางการพัฒนา” ของกลุ่มอาชีย กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในจังหวัดลำปางให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และความต้องการจริงของกลุ่มเป้าหมาย อันนำไปสู่การสร้างโมเดลธุรกิจเพื่อสังคมที่ยั่งยืนและเหมาะสมกับบริบทของจังหวัดลำปางในระยะยาว

ผลการดำเนินงานการพัฒนาและต่อยอดผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE.) เพื่อหนุนเสริมให้เกิดตลาดและศูนย์บ่มเพาะองค์ความรู้สู่การสร้างกลไกปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจน พบว่า ภายใต้โครงการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่จังหวัดลำปาง การดำเนินงานมุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของกลุ่มชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองและสร้างรายได้อย่างยั่งยืน โดยอาศัยการต่อยอดจากทุนเดิมของพื้นที่ ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ องค์ความรู้ท้องถิ่น และทุนทางสังคมของชุมชน ผ่านกระบวนการส่ง

เสริมตั้งแต่การรวมกลุ่ม การพัฒนาทักษะการผลิต การแปรรูป และการบริหารจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบ

กระบวนการดำเนินงานให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การยกระดับมาตรฐานสินค้า และการออกแบบบรรจุภัณฑ์ รวมถึงการพัฒนาช่องทางการตลาดทั้งในระดับชุมชนและเชิงพาณิชย์ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการของชุมชน ควบคู่ไปกับการสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างกลุ่มวิสาหกิจ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา โดยมีกลุ่มวิสาหกิจเข้าร่วมกิจกรรม ดังนี้

1. วิสาหกิจชุมชนเกษตรปลอดภัยและการแปรรูปตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง
2. วิสาหกิจชุมชนผักเพื่อสุขภาพและการแปรรูปบ้านใหม่เหล่ายาว อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง
3. วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงผึ้งโพรงธารทองวังเหนือ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง
4. วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตส้มเกลี้ยง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง
5. วิสาหกิจชุมชนเกษตรวิถีใหม่เพื่ออนาคตยั่งยืน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง

ทั้ง 5 วิสาหกิจชุมชที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม มีการดำเนินงานที่นำคนจนเป้าหมาย เข้ามาอยู่ในกระบวนการผลิตของกลุ่ม ทำหน้าที่ในกระบวนการผลิตอย่างใดอย่างหนึ่ง สามารถสร้างรายได้เสริมให้ครอบครัวได้ ทั้งนี้การดำเนินงานในการพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้รับความร่วมมือ และการสนับสนุนจาก หมวดส่งเสริมเศรษฐกิจ หน่วยพัฒนาโครงการ และหมวดส่งเสริมความสัมพันธ์ชุมชน หน่วยชุมชนสัมพันธ์ โครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ กฟผ.แม่เมาะ

ภาพที่ 4.61 การสำรวจผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 4.62 การเข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการหนุนเสริมผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (SE) วันที่ 22 - 23 มกราคม 2569 ณ โป่งแยงฟาร์ม ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ผลจากการดำเนินงานพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้ดีขึ้น อีกทั้งยังมีการสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มอย่างต่อเนื่อง และเกิดการจ้างงานในระดับพื้นที่ นำไปสู่การยกระดับเศรษฐกิจฐานรากและการลดความยากจนในระยะยาว

โดยสรุป การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในครั้งนี้เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงการพัฒนาอาชีพกับการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มรายได้ แต่ยังส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในมิติของการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการ และการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ผลจากที่ทีมวิจัยได้พัฒนาและต่อยอดผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Entrepreneur) หนุนเสริมให้เกิดตลาดและศูนย์บ่มเพาะองค์ความรู้สู่การสร้างกลไกปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจน พบว่า ปัญหาที่แท้จริงของคนจนไม่ได้อยู่ที่การผลิตสินค้าไม่ได้ แต่อยู่ที่การขายสินค้าไม่ได้อย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ คนจนจำนวนมากมีทุนทรัพยากร มีภูมิปัญญา และมีแรงงาน แต่ขาด "กลไกตลาด" ที่จะทำให้ผลผลิตเหล่านั้นเปลี่ยนเป็นรายได้อย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นนักวิจัยจึงได้พัฒนากลไกรับรองระบบตลาดให้คนจน โดยได้สร้าง “กลไกวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise Mechanism)” ให้ทำหน้าที่เป็น "ตัวกลางของระบบตลาด (Market Intermediary)" ระหว่างครัวเรือนยากจนกับผู้บริโภคและภาคธุรกิจ โดยมีบทบาทสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. **พัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่เป็น "ตลาดรวบรวม** (Aggregation Market)" โดยยกระดับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมผลผลิตจากครัวเรือนยากจน ทำให้คนจนไม่ต้องผลิตและหาตลาดด้วยตนเอง แต่สามารถนำผลผลิตเข้าสู่ระบบของกลุ่มได้ และผลที่ได้ คือ สามารถลดต้นทุนการตลาดของครัวเรือนยากจนได้ ตลาดมีปริมาณสินค้ามากพอที่จะรองรับคำสั่งซื้อ การรวมกลุ่มดังกล่าวก่อเกิดอำนาจต่อรองด้านราคา และสามารถสร้างความต่อเนื่องของสินค้าในตลาดได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนเปลี่ยนจาก "ผู้ผลิตรายย่อย" ให้กลายเป็น "ผู้ผลิตแบบเครือข่าย"

2. **กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลายเป็น "ผู้จัดการคุณภาพสินค้า” เนื่องจากได้รับการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้จากทีมวิจัยในประเด็น** การแปรรูป การออกแบบผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การสร้างแบรนด์ และการพัฒนามาตรฐานสินค้า ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทำหน้าที่เป็น

"Quality Control" ก่อนนำสินค้าออกสู่ตลาด ดังนั้นคนจนจึงไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทุกด้าน แต่สามารถผลิตในสิ่งที่ตนถนัด แล้วให้กลุ่มเป็นผู้บริหารคุณภาพสินค้าแทนจึงเกิดระบบตลาดที่มีมาตรฐานเดียวกัน

3. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็น "ผู้บริหารตลาด" โดยที่นักวิจัยได้เข้าไปพัฒนากลไกให้กลุ่มสามารถดำเนินการด้านการตลาดแทนสมาชิก ได้แก่ วิเคราะห์ตลาดในขั้นต้น พัฒนาตลาดออนไลน์ การเชื่อมโยงตลาดภาครัฐ การเชื่อมโยงกับภาคเอกชน และการทำตลาดเพื่อสังคม (Social Market) ซึ่งกระบวนการนี้หมายความว่าคนจนไม่ต้องเสียเวลาออกขายสินค้าเองแต่สามารถทำหน้าที่ "ผลิต" ส่วนกลุ่มทำหน้าที่ " ขาย"ซึ่งเป็นการแบ่งบทบาทตามความเชี่ยวชาญ และยังเป็นการหนุนเสริมการทำงานซึ่งกันและกันตามความถนัด

4. วิสาหกิจชุมชนเป็น "ศูนย์จ้างงานของคนจน" จากการดำเนินงานร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 5 กลุ่ม พบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนรับคนจนเข้ามาอยู่ในกระบวนการผลิต ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป การบรรจุ การขนส่ง และการตลาด ทำให้คนจนมีรายได้อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของกิจการเอง ดังนั้นจะเห็นว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนจึงทำหน้าที่เสมือน "Local Employment Hub"ที่รองรับแรงงานคนจนภายในพื้นที่

5. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็น "ผู้เชื่อมโยงตลาดกับมหาวิทยาลัย" จะเห็นได้ว่าบทบาทสำคัญที่สุดที่นักวิจัยของมหาวิทยาลัยได้สร้างขึ้น คือ การทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลายเป็น "Node" เชื่อมโยงระหว่างมหาวิทยาลัย หน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน ผู้ซื้อ ผู้บริโภค คนจน ผ่านเครือข่ายผู้ประกอบการ SE ศูนย์บ่มเพาะการพัฒนาแพลตฟอร์มตลาด และการเชื่อมโยงห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ซึ่งจากเดิมคนจนขายสินค้าเพียงในหมู่บ้านเปลี่ยนเป็นขายผ่าน "ระบบตลาดของวิสาหกิจ"

กล่าวโดยสรุปบทบาทและการยกระดับศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ได้ดำเนินการนั้น เป็นการสร้างกลไกรองรับระบบตลาดให้กับกลุ่มคนจน ดังนี้ (1) มหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นผู้สร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ สร้างศูนย์บ่มเพาะ สร้างตลาดเพื่อสังคม และสร้างเครือข่ายตลาด (2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมสินค้า พัฒนาคุณภาพสินค้า สร้างแบรนด์ บริหารตลาด กระจายสินค้า (3) ครัวเรือนยากจน ทำหน้าที่ผลิตสินค้า แปรรูปสินค้า รับจ้างผลิต สร้างรายได้ให้ครัวเรือน และ (4) ผู้บริโภค ภาครัฐ ภาคเอกชน และตลาดออนไลน์ เป็นผู้หนุนเสริมสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้ครัวเรือนยากจนตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง จึงส่งผลให้คนจนมีอาชีพ มีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งสามารถอธิบายเป็นภาพโมเดลเชิงกลไกวิสาหกิจชุมชนรองรับระบบการตลาดให้คนจนได้ ดังนี้

ภาพที่ 4.63 โมเดลเชิงกลไกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อรองรับระบบการตลาดให้คนจน

5.5 การพัฒนานักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (Area Manager)

การพัฒนานักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (Area Manager) ทีมวิจัยจะดำเนินการทุกปีไปจนถึงปีพ.ศ. 2570 เนื่องจากให้ความสำคัญกับการสร้างทรัพยากรบุคคลเพื่องานพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่หลังจากสิ้นสุดโครงการวิจัย ซึ่งโครงการการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ได้วางเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพนักบริหารความยากจนเชิงพื้นที่ เพื่อเป็นกลไกในการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานกลไกภาคีเครือข่าย และมหาวิทยาลัย ในการแก้ไขปัญหาความยากจน และการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ที่มีแนวคิดและทักษะการขับเคลื่อนขจัดความยากจนระดับจังหวัด ได้แก่ 1) นักจัดการงานวิจัยเชิงพื้นที่ (Area Research Manager: ARM) ระดับมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (Area Based University) (อย่างน้อย 20 คน) และ 2) นักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) ระดับท้องถิ่น/อำเภอ/จังหวัด (อย่างน้อย 30 คน)

โดยในปี พ.ศ. 2568 ทีมวิจัยมีเป้าหมายเพื่อสร้าง "นักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่" ที่สามารถทำงานบูรณาการเชื่อมโยงระหว่าง คน–ของ–พื้นที่ ได้อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดลำปางและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน สร้างอาชีพ และเพิ่มศักยภาพของคนในพื้นที่อย่างยั่งยืน ทั้งนี้การสร้าง ADM ถือเป็นการเสริมพลังให้กับชุมชนในฐานะ "กลไกกลาง" ที่เชื่อมระหว่างหน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และประชาชน เพื่อให้การพัฒนาเชิงพื้นที่เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง โดยแนวคิดและบทบาทของนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) คือกลไกเชื่อมประสานระหว่าง "คน–ของ–พื้นที่" เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ โดยมีบทบาททั้งในระดับ ตำบล–อำเภอ–จังหวัด

เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับพื้นที่ ที่มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยมีบทบาทในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ เครื่องมือ และภาคีเครือข่ายจากหลากหลายภาคส่วน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีทิศทางและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการพัฒนา ADM

1. เพื่อพัฒนาและเสริมศักยภาพของนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ

2. เพื่อส่งเสริมกระบวนการบูรณาการงานพัฒนาระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ให้เกิดความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม

3. เพื่อสร้างต้นแบบการพัฒนาพื้นที่โดยใช้กลไก ADM ในการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

4. เพื่อพัฒนาระบบเครือข่าย ADM ในทุกระดับ ได้แก่ ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงข้อมูล การเรียนรู้ และนโยบายร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

กระบวนการพัฒนานักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) มีการออกแบบการดำเนินงานร่วมกันระหว่างภาคีเครือข่ายในพื้นที่ โดยทีมวิจัยจัดเวทีถอดบทเรียนจากการสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ซึ่งส่งผลมาสู่ปัจจุบัน ทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลว จากการสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงานของนักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ด้วยการระดมความคิดเห็นร่วมกัน โดยจะใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึกจากกลุ่มเป้าหมายที่ได้ร่วมการปฏิบัติงานกับโครงการวิจัยมาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียด ขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานทั้งที่เป็นบทเรียนทางบวกหรือบทเรียนจากความสำเร็จที่ได้ พบว่า นักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ มีความต้องการพัฒนาศักยภาพในการทำงานเชิงพื้นที่ โดยการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน และทักษะการบริหารจัดการแผนการดำเนินงานในพื้นที่ รวมไปถึงมีความคาดหวังให้เกิดการยกระดับของผู้ประกอบการและสินค้าในชุมชน ทั้งนี้นักวิจัยระดับมหาวิทยาลัยจะมีบทบาทในการคัดเลือกนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) โดยพิจารณาเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

เกณฑ์การคัดเลือก ADM

1. เป็นผู้ที่เคยเข้าร่วมการอบรมในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนานักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) หรือผ่านการอบรมในหลักสูตร ADM ที่ได้รับการรับรองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มั่นใจว่าผู้สมัครมีความเข้าใจในบทบาท หน้าที่ และกระบวนการทำงานเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ

2. การขยายผลแนวคิดนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) (แม่ไก่) เป็นผู้ที่เกิดจากการถูกคัดเลือกและพัฒนาศักยภาพบุคคลที่มีคุณสมบัติเป็นแม่ไก่ในแต่ละพื้นที่

3. การคัดเลือกโดยนักวิจัยโมเดลแก้จน (Operating Model) ของแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มภาครัฐ ภาคประชาสังคม ตัวแทนชุมชนที่เป็นแกนนำชุมชนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มคนรุ่นใหม่ของแต่ละพื้นที่ ซึ่งควรมีคุณสมบัติ อาทิ สามารถเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยง ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างภาคีในพื้นที่ เช่น หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชน เอกชน และสถาบันการศึกษา มีความเข้าใจพื้นที่ลึกซึ้ง เข้าใจบริบท สภาพปัญหา ศักยภาพ และความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง มีบทบาทใน

การหนุนเสริม ช่วยให้กลุ่ม/องค์กรในพื้นที่สามารถดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน เช่น การให้คำปรึกษา จัดเวทีเรียนรู้ หรือหาแหล่งทุนสนับสนุน เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ขับเคลื่อนแนวทางพัฒนาใหม่ๆ ให้เกิดผลลัพธ์ในเชิงประจักษ์

บทบาท-หน้าที่ของนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM)

หน้าที่หลักของ ADM คือ การทำงานร่วมกับชุมชนอย่างใกล้ชิด เพื่อให้คนในพื้นที่เกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจร่วมกันบนฐานของข้อมูลจริง (evidence-based development) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น การใช้เครื่องมือวิเคราะห์ทุนชุมชน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การระดมความคิดเห็น และการสร้างฉันทามติของชุมชน เพื่อให้แผนงานและกิจกรรมที่เกิดขึ้นมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมอย่างครบถ้วน นอกจากนี้ ADM ยังมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เป็น “ผู้เชื่อมประสาน (Coordinator)” ระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และมหาวิทยาลัย เพื่อสร้างกลไกการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ รวมถึงการ “คืนข้อมูล (Feedback Mechanism)” กลับสู่หน่วยงานต้นสังกัด เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง เพื่อใช้ในการพัฒนาองค์ความรู้ สนับสนุนเชิงนโยบาย และออกแบบแผนพัฒนาในระยะยาว ที่สำคัญ ADM ถูกออกแบบให้สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องแม้เมื่อโครงการสิ้นสุดลง โดยชุมชนยังคงมีกลไกและบุคลากรในพื้นที่ที่สามารถสานต่อกระบวนการพัฒนาได้ด้วยตนเอง อันสะท้อนถึง “การสร้างความยั่งยืนของระบบนิเวศการพัฒนาในพื้นที่”

1. การทำงานร่วมกับชุมชนอย่างใกล้ชิด เพื่อให้คนในพื้นที่เกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจร่วมกันบนฐานของข้อมูลจริง (evidence-based development) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

2. การทำหน้าที่เป็น “ผู้เชื่อมประสาน (Coordinator)” ระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และมหาวิทยาลัย เพื่อสร้างกลไกการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ รวมถึงการ “คืนข้อมูล (Feedback Mechanism)” กลับสู่หน่วยงานต้นสังกัด เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง เพื่อใช้ในการพัฒนาองค์ความรู้ สนับสนุนเชิงนโยบาย และออกแบบแผนพัฒนาในระยะยาว

3. ร่วมทำงานการทบทวน สอบทานคนจนจากการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นฐาน เช่น การตรวจสอบและชี้เป้าหมายครัวเรือนยากจนโดยกำหนดเส้นความยากจนที่คนในครัวเรือนมีรายได้น้อย และสามารถระบุครัวเรือนยากจนได้ หลังจากได้ข้อมูลจำนวนครัวเรือนเป้าหมายแล้วได้ส่งต่อข้อมูลให้ผู้นำชุมชนตรวจสอบ จัดเวทีประชาคมหมู่บ้านโดยใช้กลไกคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกันตรวจสอบทบทวนครัวเรือนยากจนเป้าหมาย

4. การผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาความยากจนของพื้นที่ ด้วยการเจราเพื่อเชื่อมยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนของหน่วยงาน องค์กรในพื้นที่

5. การช่วยเหลือหรือส่งต่อด้วยการประสานความร่วมมือมหาวิทยาลัยเข้ามาช่วยเป็นที่ปรึกษาระหว่างชุมชน หน่วยงานในพื้นที่ แหล่งทุนภาคีต่อไป

การกำหนดระดับบทบาทของ ADM

การดำเนินงานของ ADM จังหวัดลำปางจะแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ซึ่งมีหน้าที่และบทบาทแตกต่างกัน แต่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่

1. ระดับตำบล (Local ADM) ทำหน้าที่เป็นผู้ปฏิบัติ (Implementer) ที่ทำงานใกล้ชิดกับชุมชนโดยตรงสร้างความเข้าใจบริบทพื้นที่ วิเคราะห์ทุนชุมชน และค้นหาโอกาสในการพัฒนา จัดเวทีประชุมสร้างกระบวนการคิดร่วมของคนในชุมชน ประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาคี

ในพื้นที่ สร้างกลไกการรวมกลุ่มอาชีพ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่งข้อมูลผลการดำเนินงานกลับสู่ระดับอำเภอและมหาวิทยาลัย

2. ระดับอำเภอ (District ADM Hub) ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานและบริหารจัดการ (Coordinator & Facilitator) รวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลจากตำบล เพื่อวางแผนพัฒนาระดับอำเภอ เชื่อมโยงภาคี เช่น เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชน โรงเรียน และภาคเอกชน สนับสนุน ติดตาม และพัฒนาเครือข่าย ADM ตำบล สร้างแผนแม่บทการพัฒนาอำเภออย่างบูรณาการ

3. ระดับจังหวัด (Provincial ADM Core Team) ทำหน้าที่เป็นผู้วางยุทธศาสตร์และบูรณาการเชิงนโยบาย (Strategist & Integrator) สังเคราะห์ข้อมูลจากทุกอำเภอเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์จังหวัด เชื่อมโยงหน่วยงานระดับนโยบาย เช่น หอการค้า มหาวิทยาลัย และหน่วยงานภาครัฐ สร้างระบบสนับสนุน เครื่องมือ การอบรม และฐานข้อมูล ADM ผลักดันการพัฒนาเชิงพื้นที่สู่การยอมรับในระดับจังหวัด คืนข้อมูลเชิงนโยบายให้มหาวิทยาลัยและหน่วยงานระดับชาติ

แนวคิดการพัฒนา ADMอย่างต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ

ADM ไม่ได้ทำงานเฉพาะในช่วงเวลาของโครงการวิจัยเท่านั้น แต่ถูกพัฒนาให้มีขีดความสามารถในการดำเนินงานต่อไปได้ด้วยตนเอง โดยใช้เครือข่ายในพื้นที่เป็นฐานสำคัญ ทั้งในด้านความรู้ การบริหารจัดการ และการเชื่อมโยงทรัพยากร ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องแม้เมื่อโครงการสิ้นสุดลง โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นผู้หนุนเสริมการดำเนินงานภายใต้บทบาทของมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

นอกจากนี้ ในการพัฒนานักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Research Manager: ARM) ได้จัดการอบรมเพื่อสร้างทักษะด้านการวิจัยตามแนวทางของ บพท. ซึ่งหลักสูตรการอบรม มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับสมรรถนะของ Area Research Manager ในการขับเคลื่อนพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคม และเพื่อพัฒนาทักษะการวิเคราะห์กระบวนการทำงานในการขับเคลื่อนพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคม

นอกจากการพัฒนา ADM ทีมวิยังได้จัดอบรมสำหรับนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Research Manager: ARM) นอกจากการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว การเป็นพี่เลี้ยงด้านวิชาการให้แก่นักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากในการสร้างกลไกความร่วมมือการทำงานร่วมกันด้วยการทำงานเป็นทีม ประกอบด้วย 8 กลไก คือ

1. การตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาความยากจน สืบเนื่องจากในหลายพื้นที่มีครัวเรือนยากจนจำนวนมาก และขณะเดียวกันจังหวัดลำปางก็มีฐานทุน 5 ด้านมากน้อยแตกต่างกันออกไป แต่ยังขาดการจัดประสานงาน และผู้มีความรู้ความเข้าใจในระบบต่าง ๆ ทั้งนี้ ADM ซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมภายใต้โครงการฯ และโดย ARM มหาวิทยาลัยสามารถเชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เทศบาล สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์กรต่าง ๆ เข้ามาเป็นเครือข่ายในการสร้างความร่วมมือ พร้อมตระหนักถึงปัญหาในชุมชนและผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาความยากจนต่อไป

2. การประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่าย เมื่อ ARM และ ADM รับทราบถึงปัญหาและความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ร่วมกัน จำเป็นต้องมีหน่วยงานหลักเป็นตัวเชื่อมประสานความร่วมมือกับองค์กรเครือข่ายอื่น ๆ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องในลักษณะของการ

ส่งเสริมอาชีพและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้กับคนในชุมชน ในขณะเดียวกันสำนักงานการท่องเที่ยวจะต้องเป็นหน่วยงานหลัก ในการเข้ามามีบทบาทส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ทั้งในรูปแบบของสินค้าและบริการ รวมถึงการช่วยเหลือส่งต่อคนจนในพื้นที่ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

3. การสร้างพันธสัญญาร่วมกัน โดยทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและช่วยให้เครือข่ายที่เกิดขึ้นมีความมั่นคงและสามารถทำงานร่วมกันได้ภายใต้กิจกรรม เช่น การแนะนำตนเองถึงศักยภาพที่มีของตนเอง และชุมชน รวมถึงเครือข่ายที่ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ในการดำเนินการของเครือข่ายต้องมีผู้นำในลักษณะของหัวหน้าของเครือข่ายในแต่ละประเภท เช่น รัฐ ชุมชน ท้องถิ่น เอกชน เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์

4. การร่วมคิดและวางแผนกิจกรรมร่วมกัน เป็นขั้นของการคิดและวางแผนร่วมกันผ่านกิจกรรมในพื้นที่ที่สนับสนุนเวียนสับเปลี่ยนกัน เช่น กิจกรรมของ OM มีการทำเป็นปฏิทินของเครือข่ายเพื่อให้ไม่เกิดความซับซ้อนและสามารถจัดกิจกรรมได้อย่างทั่วถึงโดยมี ADM เป็นผู้ประสานงานกับทุกกลุ่มในชุมชน/พื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่าย และจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันเพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนา เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาความยากจน

5. การดำเนินการกิจกรรมร่วมกัน คือ การจัดกิจกรรมในพื้นที่ซึ่งมีกำหนดการในแต่ละเดือน เช่นการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุนชน หรือการจัดแสดงสินค้าเพื่อให้เกิดความหลากหลาย เกิดเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว สร้างอาชีพและรายได้ให้ชุมชน และคนจนในพื้นที่นั้น ๆ

6. การบริหารจัดการเครือข่าย ในขั้นตอนของการบริหารจัดการและประสานความร่วมมือ กับเครือข่ายตามรูปแบบของความถนัดของแต่ละคนหรือแต่ละเครือข่าย หาก ARM และ ADM มีข้อปัญหาใด ๆ ก็ตามก็จะมีการประชุมเพื่อแก้ปัญหา และวางแผนร่วมกันในการแก้ปัญหาทั้งประสานกับภาครัฐ ชุมชน ท้องถิ่น และเอกชนเพื่อความร่วมมือระหว่างเครือข่าย

7. การพัฒนาความสัมพันธ์ มีการพบปะประชุมเป็นรายเดือนเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่าง ARM และ ADM พร้อมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสอบถามและแลกเปลี่ยนถึงการดำเนินงาน สภาพปัญหา และหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน พร้อมทั้งเชื่อมประสานความสัมพันธ์และส่งต่อความรู้ใหม่ ๆ สู่เครือข่ายความร่วมมือ พร้อมขยายจำนวนสมาชิก ADM ในพื้นที่ โดยหลังจากเข้ารับการพัฒนาศักยภาพนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ นำไปสู่การถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับให้กับสมาชิกในชุมชนของตนเอง ทั้งในรูปแบบ ADM ซึ่งเป็นผู้ประกอบการที่ต้องการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ หรือแหล่งวัตถุดิบในพื้นที่ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่ม และพัฒนาเป็นรายได้ให้แก่ธุรกิจของตนเอง และส่งเสริมรายได้ให้ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม จึงเกิดการขยาย ADM เพิ่มขึ้นซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีความยั่งยืนและต่อยอดไปสู่รุ่นต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง

8. การรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและการสร้างเครือข่าย โดย ARM มหาวิทยาลัย ADM ตัวแทนจากภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น ภาคเอกชน และกลุ่มคนรุ่นใหม่ ในมิติของการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ว่า การประสานงาน การส่งต่อและพัฒนาองค์ความรู้ อันจะเป็นกลไกความร่วมมือและเครือข่ายการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อสร้างเศรษฐกิจท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

กล่าวได้ว่า นักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Research Manager: ARM) และนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) ต้องทำงานเป็นทีม เพราะจำเป็นอย่างยิ่งในดำเนินโครงการวิจัยเพื่อนำไปสู่การบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ร่วมกันทั้งสองฝ่าย โดยสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่ ADM ได้รับจากโครงการวิจัยฯ ได้แก่ 1) ความก้าวหน้าทางความรู้ ได้รับการพัฒนาศักยภาพศักยภาพ ทักษะ และความเข้าใจกระบวนการทำงานเชิงพื้นที่จากการฝึกอบรมหลักสูตรที่

โครงการจัดทำขึ้น 2) โอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนสนับสนุนเชิงพื้นที่ เนื่องจากมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางมีพันธกิจที่เน้นเรื่องการพัฒนาสู่ชุมชนท้องถิ่นบนพื้นฐานของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อช่วยให้คนในท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง จึงเป็นสถานศึกษาได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากแหล่งทุนทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงมหาวิทยาลัยมีบุคลากรทางการศึกษาที่มีศักยภาพ แต่ขาดการเชื่อมประสานข้อมูลจากชุมชน ฉะนั้น ADM ถือเป็นทรัพยกรบุคคลที่มหาวิทยาลัยได้พัฒนาขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมสู่กับบริหารจัดการเชิงพื้นที่ และ 3) การแบ่งปันทรัพย์สินทางปัญญา เช่น เทคโนโลยีและนวัตกรรม ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

การวางแผนเพื่อเตรียมพร้อมให้กับ ADM ภายใต้กลยุทธ์ Exist Strategy

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ได้เตรียมพร้อมในการวางกำลังทรัพยากรบุคคล เพื่อเตรียมตัวปิดโครงการวิจัยในปี พ.ศ. 2570 จึงได้มีการขยายผลแนวคิดนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) โดยกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ผ่านการอบรม ADM (แม่ไก่) ได้นำความรู้ประสบการณ์ทำงานภายใต้โครงการแก้จนไปขยายผล ซึ่งเรียกกิจกรรมนี้ว่า การพัฒนา ADM (ลูกไก่) โดยมีเป้าหมายเพื่อ “สร้างพลังสังคมให้ชุมชน” ให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ เป็นกลุ่มแกนนำที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนในระดับพื้นที่ โดยสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ บริบทของพื้นที่ร่วมกับคนในชุมชนท้องถิ่นได้ การประสานความร่วมมือกันของคนในชุมชนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกได้

เป้าหมายในการขยายผลการพัฒนา “นักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่” มี 2 ประเด็นหลัก คือ (1) สนับสนุนการดำเนินงานการพัฒนาโมเดลแก้จนภายใต้โครงการวิจัย และ (2) เตรียมความพร้อมในการทำงานร่วมกับชุมชนในฐานะ “นักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM)” ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางพัฒนาขึ้นตามแนวทางของหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) บทบาทของ ADM จะทำหน้าที่ทั้งเป็นผู้สร้างกระบวนการเรียนรู้ (Facilitator) ผู้เชื่อมโยงเครือข่าย (Connector) และผู้สร้างกลไกการขับเคลื่อน (Mechanism Builder) ทำให้การพัฒนาไม่หยุดเพียงโครงการระยะสั้น แต่ต่อยอดสู่ความยั่งยืนได้หลังจากที่มหาวิทยาลัยราชภัฏได้ปิดโครงการวิจัยลงภายในปี พ.ศ. 2570

1. กรอบแนวคิดการพัฒนา ADM (ลูกไก่)

การพัฒนา ADM อ้างอิงกรอบแนวคิดการพัฒนาคนควบคู่กับการพัฒนาชุมชน โดยใช้หลักการ PDCA (Plan-Do-Check-Act) และแนวคิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ผ่านการอบรมและการลงพื้นที่จริงเพื่อแก้ไขปัญหา รวมถึงการพัฒนาแผนงานและโครงการร่วมกับชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีกรอบยุทธศาสตร์หลัก คือ พัฒนาศักยภาพบุคคล ส่งเสริมการบูรณาการแผนพัฒนาระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และสนับสนุนการถ่ายทอดความรู้และเครื่องมือกระบวนการที่เหมาะสมกับชุมชน โดยกลุ่ม ADM (ลูกไก่) ได้นำองค์ความรู้ เครื่องมือ และแนวทางการทำงานร่วมกับชุมชน ไปประยุกต์ใช้เพื่อขับเคลื่อนงาน กิจกรรม โครงการขจัดความยากจนในพื้นที่นำร่องของโครงการวิจัยแก้จนจำนวน 5 อำเภอ

2. วัตถุประสงค์การดำเนินงาน

1. พัฒนาศักยภาพนักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (ADM)
2. สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาแบบบูรณาการ
3. พัฒนากลไกการเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก
4. สร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ให้สามารถส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้และการขยายผล

3. เป้าหมายของโครงการ

พัฒนานักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (ADM) จำนวนไม่น้อยกว่า 30 คน ในอำเภอเป้าหมาย ได้แก่ อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว อำเภอแจ้ห่ม อำเภอเถิน อำเภอห้างฉัตร และอำเภอวังเหนือ โดย ADM จะทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถสร้างความร่วมมือข้ามภาคส่วนและผลักดันการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เครื่องมือในการทำงาน

บทบาทการดำเนินงานภาคสนาม ภายใต้การพัฒนาศักยภาพของ ADM (ลูกไก่) ได้ใช้รูปแบบการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยแนวคิดเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action) โดยใช้ ชุดเครื่องมือ (Toolset) ที่กลุ่มสมาชิก ADM ได้ร่วมกันออกแบบมาเพื่อสร้างการเรียนรู้เป็นขั้นตอน ตั้งแต่ระดับบุคคล ครัวเรือน จนถึงระดับชุมชน เครื่องมือแต่ละชิ้นมีบทบาทดังนี้

- **เครื่องมือวิเคราะห์ชุมชน (Community Analysis Tools)** เพื่อนำผลที่ได้มาออกแบบกิจกรรมการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ บริบทของพื้นที่ โดยกลุ่ม ADM ได้นำไปทดลองใช้ในการทำงานร่วมกับพื้นที่เป้าหมาย ประกอบด้วยเครื่องมือ 10 ชุด ดังนี้

ตารางที่ 4.48 แสงดเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของ ADM และผลลัพธ์ในการใช้เครื่องมือ

ลำดับ	เครื่องมือ	ผลลัพธ์การใช้เครื่องมือ
1	**เครื่องมือปลาทอง :** หน้าที่ ใช้ในการสร้างการตระหนักรู้ (Awareness) โดยให้ผู้เข้าร่วมเลือกภาพปลาที่สะท้อนสถานะชีวิตของตนเอง เช่น ปลาที่ไม่รู้ปัญหา, ปลาที่เห็นปัญหา, ปลาที่กำลังหาทางออก, ปลาที่ออกจากอ่างได้แล้ว	ผลที่เกิดขึ้นผู้เข้าอบรมได้สะท้อนและตระหนักถึงสภาพชีวิตจริงของตนเอง ทำให้เกิดแรงกระตุ้นภายในที่จะเรียนรู้ต่อ
2	**เครื่องมืออายุในฝัน :** หน้าที่ ช่วยให้ผู้เข้าร่วมมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างอายุที่เหลืออยู่ รายได้ และรายจ่ายในชีวิตจริง โดยคำนวณเปรียบเทียบ “ค่าใช้จ่ายจนถึงวันตาย” กับ “รายได้ที่จะหามาได้จนถึงวัยเกษียณ”	ผลที่เกิดขึ้น ผู้เข้าอบรมตระหนักว่า การดำรงชีวิตแบบเดิมอาจไม่เพียงพอ และต้องหาทางเพิ่มรายได้หรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต
3	**เครื่องมือการ์ด Mix :** หน้าที่ ใช้ฝึกการสร้างสรรค์ไอเดีย (Creativity) โดยสุ่มการ์ดที่มีภาพสิ่งของ แล้วให้ผู้เข้าร่วมสมมุติว่าเป็นทรัพยากรที่ตนเองมี เพื่อนำมาสร้างผลิตภัณฑ์หรืออาชีพใหม่	ผลที่เกิดขึ้น ผู้เข้าร่วมได้ฝึกการคิดนอกกรอบและมองเห็นศักยภาพของทรัพยากรใกล้ตัวที่สามารถต่อยอดเป็นรายได้
4	**เครื่องมือไว–ใหม่–ใหญ่–ยั่งยืน :** หน้าที่ ใช้เป็นเกณฑ์คัดเลือกไอเดียที่เกิดขึ้นจากการ์ด Mix โดยประเมินว่าไอเดียใด “ทำได้ไว”, “เป็นสิ่งใหม่” “มีผลกระทบใหญ่” และ “ทำได้อย่างยั่งยืน”	ผลที่เกิดขึ้น ชุมชนสามารถกลั่นกรองไอเดียให้เหลือเพียงทางเลือกที่เหมาะสมและมีศักยภาพจริง
5	**เครื่องมือแผนที่ความคิด (Mind Map) :** หน้าที่ ใช้ให้ชุมชนร่วมกันคิด วิเคราะห์ และเชื่อมโยงปัญหาและทุนในพื้นที่ออกมาเป็นภาพรวมเดียวกัน	ผลที่เกิดขึ้น เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในระดับชุมชน ทุกคนเห็นภาพเดียวกันของปัญหาและโอกาส
6	**เครื่องมือการหาขนาดของปัญหา (4S Criteria) :** หน้าที่ ช่วยให้ชุมชนจัดลำดับความสำคัญของปัญหา โดยดูจากความรุนแรง (Severity), ขนาดของผู้ได้รับผลกระทบ (Size) ระยะเวลา (Span) และความซับซ้อน (Structure)	ผลที่เกิดขึ้น ชุมชนสามารถตัดสินใจได้ว่าควรแก้ไขปัญหาใดก่อน ทำให้การพัฒนาเป็นลำดับขั้น
7	**เครื่องมือประชาวิจารณ์และประชามติ :** หน้าที่ ใช้เป็นเวทีให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และลงมติเห็น	ผลที่เกิดขึ้น เกิดการตัดสินใจร่วมกัน (Collective Decision) และทำให้ชุมชนรู้สึก

ลำดับ	เครื่องมือ	ผลลัพธ์การใช้เครื่องมือ
	ชอบร่วมกันในโครงการที่จะทำ	เป็นเจ้าของแผนงาน
8	**เครื่องมือแผนที่ชีวิต :** หน้าที่ ให้ผู้เข้าร่วมวาดหรือเขียนแผนชีวิตของตนเองในแต่ละช่วงวัย ตั้งแต่ปัจจุบันจนถึงอนาคต	ผลที่เกิดขึ้น ผู้เข้าร่วมเห็นเป้าหมายชีวิตของตนเองชัดเจนขึ้น และเชื่อมโยงกับการวางแผนพัฒนาอาชีพหรือการเรียนรู้
9	**เครื่องมือการจัดการกลุ่ม :** หน้าที่ สอนให้ชุมชนออกแบบโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่มโดยแบ่งบทบาทหน้าที่และส่วนได้ส่วนเสียอย่างชัดเจน	ผลที่เกิดขึ้น ชุมชนเรียนรู้การทำงานแบบกลุ่มแทนการทำงานแบบรายเดี่ยว เพิ่มพลังในการแข่งขันและการเข้าถึงตลาด
10	**เครื่องมือการบริหารกองทุน :** หน้าที่ ใช้สร้างวินัยทางการเงินและระบบสนับสนุนภายในชุมชน ผ่านการตั้งกองทุนร่วมกัน	ผลที่เกิดขึ้น ชุมชนมีเครื่องมือทางการเงินของตนเอง ลดการพึ่งพาแหล่งเงินกู้ภายนอก และเสริมความยั่งยืน

กระบวนการสร้างพลังการเรียนรู้ 4D Model ประกอบด้วย การค้นบวก (Discovery) การฝันบวก (Dream) การปั้นบวก (Design) และการทำบวก (Destiny) ซึ่งเป็นวิธีการง่ายๆ สำหรับนำไปใช้ในการระดมความคิดเห็นในเวทีประชุมร่วมกับชุมชน และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการค้นหาประเด็นปัญหา หรือพัฒนาโจทย์ โครงการสำหรับการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนได้ โดยการตั้งคำถามเชิงบวก การสัมภาษณ์เชิงบวก และการสังเกตเชิงบวก ในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งกระบวนการสร้างพลังการเรียนรู้ในลักษณะนี้ เป็นแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกที่ได้นำมาผสมผานกับการพัฒนา โดยมีแนวคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีจิตใจ มีทักษะ มีความรู้ ความสามารถ และความคิดที่มากมาย หากใช้หลักจิตวิทยาเชิงบวกจะช่วยให้สามารถดึงพลังที่ซ่อนอยู่มาใช้ให้เกิดผลสูงสุดได้ แนวคิดนี้ ADM ได้นำมาออแบบการดำเนินงานดังนี้

(1) การวางแผนการทำงาน (Diagnosis)

(2) การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Design and Develop) ประกอบด้วย 5 ระยะหลัก ระยะที่ 1: การเตรียมคนเข้าสู่กระบวนการ ระยะที่ 2: การสร้างไอเดียในการหลุดพ้น ระยะที่ 3: การนำไอเดียมาสร้างโครงการ ระยะที่ 4: การลงมือปฏิบัติ “ทำ ขาย เชื่อมภาคี” และระยะที่ 5: การสร้างกลไกในการขับเคลื่อน

5.6 การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ระยะยาวเพื่อความยั่งยืนเมื่อสิ้นสุดงบประมาณจากส่วนกลาง

ผลจากการดำเนินงานวิจัยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2564 และจะสิ้นสุดโครงการวิจัยในปี พ.ศ. 2570 ทีมวิจัยได้สร้างกลไกความร่วมมือ (Collaborative Governance) การพัฒนาระบบฐานข้อมูล DSS การพัฒนาศักยภาพนักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (ADM) และการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือจำนวนมาก ซึ่งเป็นฐานทุนในการขับเคลื่อนงานให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไปหลังปิดโครงการวิจัย

ในฐานะมหาวิทยาลัยเชิงพื้นที่ การวางตัวเป็นคนกลางในการเชื่อมประสานงาน จึงมองว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นบทบาทภารกิจของมหาวิทยาลัย ที่จะเป็นคนกลางในการเชื่อมประสานงานกับภาคีเครือข่าย และจากชุดประสบการณ์ยังพบว่า มีสิ่งที่ยังควรต้องพัฒนาต่อ คือ การทำให้กลไกและฐานทุนดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ให้กลายเป็น “ระบบถาวร” ของมหาวิทยาลัย ซึ่งไม่ใช่เพียงกลไกภายใต้โครงการวิจัยเท่านั้น ทีมวิจัยจึงได้วางแผน/แนวทางเชิงยุทธศาสตร์เพื่อจะต่อยอดจากสิ่งที่โครงการวิจัยได้สร้างไว้ ดังนี้

1. แผน/แนวทางความร่วมมือระยะยาวรองรับการแก้ไขปัญหาความยากจน

แผนยุทธศาสตร์สำหรับมหาวิทยาลัย เพื่อรองรับความร่วมมือกับการแก้ไขปัญหาความยากจน

ในระยะยาว โดยผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จของการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนเกิดจากการทำงานร่วมกันของมหาวิทยาลัย กับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมและชุมชน ผ่านกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการ (Collaborative Governance) ดังนั้นจึงขอได้กำหนดแนวทางการจัดทำแผนเชิงยุทธศาสตร์ ดังนี้

1) กำหนดการแก้ไขปัญหาความยากจนให้เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์หลักด้านการพัฒนาพื้นที่

2) จัดตั้งหน่วยงานหรือศูนย์กลางถาวรที่ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับภาคีในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

3) พัฒนาระบบฐานข้อมูลความยากจนและระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (DSS) ให้เป็นฐานข้อมูลกลางของจังหวัดที่สามารถใช้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ

4) สนับสนุนการทำงานของนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) ให้เป็นกลไกกลางในการเชื่อมโยงข้อมูล งานวิจัย และการพัฒนาพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินงานสามารถต่อเนื่องได้แม้สิ้นสุดโครงการวิจัย

5) นำองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่มหาวิทยาลัยพัฒนาขึ้นไปใช้แก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

2. แผน/แนวทางด้านการแสวงหาทุนวิจัยภายในและต่างประเทศด้านความยากจน

ผลการวิจัยพบว่าโครงการมีองค์ความรู้ นวัตกรรม เทคโนโลยี และพื้นที่ต้นแบบที่สามารถขยายผลได้ในระดับพื้นที่ ระดับชาติ และนานาชาติ ดังนั้น มหาวิทยาลัยควรกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนางานวิจัยด้านความยากจนให้เชื่อมโยงกับประเด็นการพัฒนาระดับโลก เช่น

1) การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

2) การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

3) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

4) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากแหล่งทุนต่างประเทศ

5) สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยและองค์กรระหว่างประเทศ เช่น ส่งเสริมให้นักวิจัยทำงานวิจัยร่วมกับนักวิชาการต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยใช้พื้นที่ต้นแบบของจังหวัดลำปางเป็น Living Laboratory สำหรับการวิจัยและการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะช่วยเพิ่มโอกาสในการได้รับทุนวิจัยจากต่างประเทศ และยกระดับผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัยสู่ระดับสากล

3. แผน/แนวทางการแลกเปลี่ยนบุคลากรและนักศึกษาเพื่อความยั่งยืนหลังสิ้นสุดงบประมาณจากส่วนกลาง

เพื่อให้กลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนสามารถดำเนินต่อได้อย่างยั่งยืน ทีมวิจัยเห็นว่ามหาวิทยาลัยควรพัฒนารูปแบบการแลกเปลี่ยนบุคลากร นักศึกษา และผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ดังนี้

1) บูรณาการการเรียนการสอน การวิจัย และการบริการวิชาการเข้ากับการพัฒนาพื้นที่จริง ผ่านการฝึกประสบการณ์ การเรียนรู้จากปัญหา (Problem-based Learning) และการเรียนรู้จากการบริการสังคม (Service Learning)

2) เปิดโอกาสให้บุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กร ชุมชน เข้ามาร่วมเป็นอาจารย์พิเศษ วิทยากร หรือผู้ร่วมวิจัยกับมหาวิทยาลัย ขณะที่คณาจารย์และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยลงไปปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวจะช่วยสร้างบุคลากรรุ่นใหม่ที่เข้าใจบริบทของพื้นที่ เกิดการถ่ายทอดองค์ความ

รู้ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน และทำให้ความร่วมมือยังคงดำเนินต่อไปได้ แม้สิ้นสุดการสนับสนุนงบประมาณจากส่วนกลางแล้วก็ตาม

5.7 การพัฒนาแผนงาน Exit Strategy เตรียมการถอนตัวหลังปิดโครงการวิจัย

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ความยั่งยืนของการแก้ไขปัญหาความยากจนมิได้ขึ้นอยู่กับการสนับสนุนงบประมาณจากโครงการเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของพื้นที่ในการบริหารจัดการตนเอง การมีเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง และการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้และนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น โครงการจึงกำหนดแผนการดำเนินงานหลังสิ้นสุดโครงการ (Exit Strategy) โดยมุ่งเน้นการถ่ายโอนบทบาทจาก "มหาวิทยาลัยเป็นผู้ดำเนินการ" ไปสู่ "ภาคีในพื้นที่เป็นเจ้าของและขับเคลื่อนระบบ" ภายใต้การสนับสนุนทางวิชาการของมหาวิทยาลัย

1. การถ่ายโอนกลไกการบริหารจัดการ (Institutional Transition)

มหาวิทยาลัยจะถ่ายโอนกลไกการบริหารจัดการพื้นที่ให้แก่หน่วยงานหลักของจังหวัด ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยใช้กลไกคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอและระดับจังหวัดเป็นเวทีหลักในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและติดตามผล ร่วมกัน โดยมหาวิทยาลัยจะเปลี่ยนบทบาทจาก "ผู้ดำเนินโครงการ" เป็น "ที่ปรึกษาทางวิชาการ (Academic Partner)" ทำหน้าที่สนับสนุนองค์ความรู้ งานวิจัย นวัตกรรม และการประเมินผลเชิงวิชาการอย่างต่อเนื่อง

2. การถ่ายโอนองค์ความรู้และนวัตกรรม (Knowledge and Innovation Transfer)

องค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นจากโครงการ เช่น ระบบ DSS ชุดองค์ความรู้ด้านอาชีพ เทคโนโลยี (Knowledge) โมเดลการพัฒนาอาชีพ และแนวทางการวิเคราะห์ทุนดำรงชีพ จะถูกรวบรวมเป็นคลังความรู้กลางของมหาวิทยาลัยและจังหวัด เพื่อให้หน่วยงานและชุมชนสามารถนำไปใช้ได้อย่างต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยจะจัดทำหลักสูตรระยะสั้น คู่มือปฏิบัติงาน และระบบพี่เลี้ยง (Mentoring System) สำหรับบุคลากรในพื้นที่ เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง และพัฒนาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ต้นแบบ

3. การพัฒนาศักยภาพภาคีและผู้นำชุมชน (Capacity Building)

โครงการจะพัฒนาศักยภาพของนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) ผู้นำชุมชน วิสาหกิจชุมชน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานในพื้นที่ ให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูล วางแผนพัฒนา บริหารจัดการโครงการ และติดตามประเมินผลได้อย่างเป็นระบบ โดยหวังว่าในระยะยาวบุคลากรกลุ่มนี้จะทำหน้าที่เป็น "Local Change Agent" หรือผู้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ ทำให้การดำเนินงานสามารถดำเนินต่อได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยตลอดเวลา

4. การสร้างความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ (Economic Sustainability)

มหาวิทยาลัยและภาคีเครือข่ายจะร่วมกันพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยเชื่อมโยงการผลิต การแปรรูป การรับรองมาตรฐาน การตลาด และการสร้างตลาดใหม่ เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถสร้างรายได้จากกลไกตลาดได้อย่างต่อเนื่องพร้อมกันนี้จะหาแนวทางในการส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียน กองทุนพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และการเข้าถึงแหล่งทุนของภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลังสิ้นสุดโครงการ

5. การบูรณาการเข้าสู่แผนพัฒนาของหน่วยงาน (Policy Integration)

ผลการวิจัย โมเดลการพัฒนา และข้อเสนอเชิงนโยบาย ทีมวิจัยจะพยายามในการผลักดันเข้าสู่แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาท้องถิ่น และแผนยุทธศาสตร์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนิน

งานได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณประจำของหน่วยงาน ไม่ต้องพึ่งพางบประมาณโครงการวิจัยเพียงอย่างเดียวการบรรจุประเด็นการแก้ไขปัญหาความยากจนไว้ในแผนพัฒนาของจังหวัด จะทำให้หน่วยงานสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นของจังหวัดได้

6. การพัฒนาเครือข่ายวิจัยและความร่วมมือระยะยาว (Research and Partnership Sustainability)

มหาวิทยาลัยจะรักษาเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรระหว่างประเทศ ผ่านการดำเนินโครงการวิจัยร่วม การบริการวิชาการ และการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 5
สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัย การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่2 เป็นรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยมีกระบวนการศึกษาทดลอง และพัฒนาความรู้ เทคโนโลยีใหม่ เพื่อสร้างนวัตกรรมในการเพิ่มขีดความสามารถเพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมให้กับกลุ่มคนจนจังหวัดลำปาง มี**วัตถุประสงค์เพื่อ** (1) เพื่อพัฒนาระบบข้อมูลต่อเนื่องและขยายผลการใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างเป้าหมายร่วม แผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการร่วมแก้ไขปัญหาความยากจนของกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ (Poverty Platform) รวมถึงการวิเคราะห์เชิงลึกรายครัวเรือน (2) เพื่อสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Mobility) รายครัวเรือนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อาชีพ รายได้ และการเข้าถึงการศึกษา ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ลดความยากจนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลไกภาคี (3) เพื่อสร้างพื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจนทั้งพื้นที่ (Poverty Area Prototype) ภายใต้แพลตฟอร์มขจัดความยากจนระดับจังหวัดด้วยข้อมูล กลไกกระบวนการ เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนต่อเนื่องเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Exit strategy) และ (4) เพื่อยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยทั้งในระดับพื้นที่ เครือข่ายมหาวิทยาลัยพื้นที่ระดับชาติ และเชื่อมโยงกับระดับนานาชาติ เพื่อขยายผลหรือยกระดับการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการดำเนินโครงการ **กลุ่มประชากร** จำนวน 1,581 ครัวเรือน หรือ 1,808 คน และ (3) พื้นที่ต้นแบบแก้จน จำนวน 2 พื้นที่ คือ อำเภอแม่เมาะ และเทศบาลเมืองพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง **เครื่องมือ**ที่นำมาใช้เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล จำแนกเป็นเครื่องมือเก็บรวมรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม และเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตการณ์ และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การประชุมกลุ่มย่อย ฝึกปฏิบัติการ **การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ** ใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ค่าความถี่ ร้อยละ จากข้อมูลที่ได้ในกระบวนการค้นหา สอบทานข้อมูลกลุ่มคนจนเป้าหมายจากการพัฒนายกระดับข้อมูล และระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS) เป็นการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อเป็นตัวเชื่อมโยงข้อมูล โดยจะนำข้อมูลที่อยู่ในระบบ PPPConnext มาตรวจสอบความสมบูรณ์ว่ามีความถูกต้อง ครบถ้วน เพื่อพัฒนาระบบการทำงานของสารสนเทศ และนำเข้าข้อมูลใหม่ เพื่อติดตามและประเมินผลการดำเนินงานโมเดลแก้จน (Operating Model) ด้วยวิธีการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา **การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ** ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัยโดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวมรวมได้ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) และการสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิดทฤษฎีงานวิจัยต่าง ๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ **พื้นที่ดำเนินการวิจัย** แบ่งออกเป็น 3 พื้นที่ (1) พื้นที่การค้นหา สอบทานข้อมูลครัวเรือนยากจน จำนวน 13 อำเภอ (2) พื้นที่นำร่องโครงการโมเดลแก้จนจำนวน 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเถิน อำเภอห้างฉัตร อำเภอแม่เมาะ อำเภองาว อำเภอแจ้ห่ม อำเภอเมืองลำปาง และอำเภอวังเหนือ และ (3) พื้นที่แก้จนต้นแบบ ได้แก่ อำเภอแม่เมาะ และเทศบาลเมืองพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ระยะเวลาดำเนินงาน 12 เดือน (31 มีนาคม 2568 –

30 มีนาคม 2569) เนื้อหาการนำเสนอแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 5.1 สรุปผลการดำเนินงานภาพรวมส่วนที่ 5.2 สรุปผลตามวัตถุประสงค์ ส่วนที่ 5.3 อภิปรายผล และส่วนที่ 5.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สรุปผลการศึกษา

ส่วนที่ 5.1 สรุปผลการดำเนินงานภาพรวม

สถานการณ์ความยากจนในจังหวัดลำปาง จากการค้นหาและสอบทานข้อมูล (ณ วันที่ 31 มีนาคม 2569) พบว่าจังหวัดลำปางมีคนจนที่ผ่านการสอบทานจริงจำนวน 7,107 ครัวเรือน หรือ 19,781 คน ซึ่งคิดเป็นอัตราส่วนคนจนต่อประชากรทั้งหมดที่ 38 : 1 โดยอำเภอที่มีคนจนกระจุกตัวมากที่สุด 5 ลำดับแรก ได้แก่ อำเภอเถิน, อำเภอเมืองลำปาง, อำเภองาว, อำเภอห้างฉัตร และอำเภอวังเหนือ จากการวิเคราะห์ฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) พบว่าฐานทุนของครัวเรือนยากจนอยู่ในระดับเปราะบางอย่างยิ่ง โดยเฉพาะทุนทางสังคมและทุนธรรมชาติที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด **โมเดลการแก้จนเชิงปฏิบัติ (Operating Model: OM)** โครงการได้ขับเคลื่อนผ่าน 4 โครงการย่อย เพื่อตอบโจทย์บริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน **โมเดลที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content):** มุ่งเน้นการลดต้นทุนเกษตรกรโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่น (ฮิวมัส, หินปูน, ไดอะตอมไมต์) มาผลิตสารปรับปรุงดิน สามารถยกระดับรายได้ครัวเรือนที่เข้าร่วมได้เฉลี่ยร้อยละ 42.05 **โมเดลที่ 2 การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน (Pro-Poor Value Chain):** พัฒนาห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพร 6 ชนิดหลัก (เช่น ไพล ขมิ้นชัน) เชื่อมโยงกับการบริการแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ช่วยให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 20.39 **โมเดลที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ (Area Based Industry):** แปรรูปไผ่และวัสดุเหลือทิ้งสู่ผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง เช่น ไบโอชาร์และ ชีวมวลอัดแท่ง เพื่อเข้าสู่อุตสาหกรรมพลังงานสะอาด ส่งผลให้รายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 33.51 และ **โมเดลที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจน (Social Safety Net):** สร้างโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมผ่านกลไก "สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา" (ศาสนา ท้องถิ่น และภาครัฐ/เอกชน) เพื่อช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางที่พึ่งพาตนเองไม่ได้ ทดลองดำเนินการในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย ช่วยเหลือกลุ่มคนเปราะบางที่ตกหล่นจากระบบได้จำนวน 56 คน **นวัตกรรม เทคโนโลยี และองค์ความรู้**ที่ใช้ในการพัฒนาโมเดลการแก้จนเชิงปฏิบัติผ่าน 4 โมเดล รวมทั้งสิ้น 81 ชิ้น ประกอบด้วย 7 นวัตกรรม 38 เทคโนโลยี 35 องค์ความรู้ และ 1 รูปแบบการจัดสวัสดิการให้แก่คนจนในพื้นที่ **ภาคีความร่วมมือ** โครงการได้ออกแบบกลไกการทำงานร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก เพื่อให้เกิดการทำงานที่ครอบคลุมทุกมิติ **ภาคีหลัก** คือหน่วยงานภาครัฐที่ดำเนินงานตามภารกิจหลัก (Function) เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.) พัฒนาชุมชน (พช.), พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พมจ.) และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.) **ภาคีรอง** เป็นกลไกการทำงานระดับพื้นที่ที่มีความหลากหลาย ทั้งหน่วยงานรัฐระดับอำเภอ/ตำบล ภาคธุรกิจภาคอุตสาหกรรม และภาคประชาสังคม เพื่อหนุนเสริมโมเดลแก้จน และ**ภาคีใหม่** (New Players) เป็นภาคีที่จะเข้ามาช่วยหนุนเสริมความร่วมมือใหม่ๆ หรือยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่และโมเดลแก้จนให้ยั่งยืน **กลไกการขับเคลื่อนงาน 4 ระดับ** โดยการทำงานเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี (Collaborative Governance) เพื่อสร้างเป้าหมายร่วมกัน **(1) กลไกภายในมหาวิทยาลัย:** คณะ ศูนย์ และสำนักต่างๆ เช่น สถาบันวิจัยและพัฒนา ทำหน้าที่เป็นหน่วยสนับสนุนและอำนวยความสะดวกหลังบ้าน **(2) กลไกขับเคลื่อนเชิงนโยบาย:** เครือข่ายภาครัฐตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ จนถึงผู้นำชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ เช่น คณะกรรมการ ศจพ.จ. และ ศจพ.อ. กลุ่มอสม. เพื่อผลักดันความต่อเนื่องและ

อำนวยความสะดวกในการทำงานเชิงพื้นที่ **(3) กลไกหนุนเสริมจากภาคธุรกิจและประชาสังคม:** เป็นเครือข่ายระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เช่น SCG, กฟผ.แม่เมาะ หอการค้าจังหวัด เพื่อช่วยด้านการตลาดและพัฒนาผลิตภัณฑ์ และมูลนิธิชุมชนลำปาง ร่วมพัฒนาขับเคลื่อนต่อยอดการพัฒนาและบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนจนจังหวัดลำปาง และ **(4) กลไกวิชาการ:** การบูรณาการร่วมกับสถาบันการศึกษาอื่นๆ เช่น มทร.ล้านนา ลำปาง และหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ สำหรับ**กลไกบริหารจัดการพื้นที่ (Area Management)**เพื่อให้เกิดความยั่งยืนหลังสิ้นสุดโครงการ โครงการได้สร้างและพัฒนากำลังคนในพื้นที่ คือนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM): เป็นกลไกกลางเชื่อมระหว่าง "คน-ของ-พื้นที่" มี 3 ระดับคือ ระดับตำบล (ผู้ปฏิบัติ), ระดับอำเภอ (ผู้ประสานงาน) และระดับจังหวัด (ผู้วางยุทธศาสตร์) และยังทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้กับกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการเชื่อมประสานงานด้านการยกระดับศักยภาพกลุ่มกับหน่วยงานรัฐและเอกชนในพื้นที่ **ผลการดำเนินงาน** ในภาพรวมโครงการ**สามารถช่วยให้คนจนมีรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 29.43** และมีการส่งต่อความช่วยเหลือรายมิติ (สุขภาพ, การศึกษา, ที่อยู่อาศัย) รวม 6,180 คน **การเลื่อนสถานะทางสังคม** จากการดำเนินโครงการวิจัยเทียบ จำนวนครัวเรือนยากจน ปี พ.ศ.2567 กับ ปี พ.ศ.2568 พบว่า มีครัวเรือนยากจนเลื่อนสถานะทางสังคม หรือครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นรวมทั้งสิ้น 2,291 ครัวเรือน โดยการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในกลุ่ม “อยู่พอได้” และ “อยู่ยาก” จำนวน 1,163 และ 1,036 ครัวเรือน การช่วยเหลือส่งต่อครัวเรือนยากจน ในหลายมิติ จำนวน 6,180 คน **สำหรับความยั่งยืนในระยะยาว** (Exit Strategy) โครงการได้ส่งต่อระบบข้อมูลและการทำงานให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.) และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ทั้ง 67 แห่ง รวมถึงมอบหมายให้มูลนิธิชุมชนลำปางเป็นผู้ดูแลกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนหลังโครงการสิ้นในปี พ.ศ.2570

ตารางที่ 5.1 แสดงสรุปภาพรวมความแตกต่างในการดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ.2567 และ ปี พ.ศ. 2568 และหมุดหมาย (Mile Stone) ถึงปี พ.ศ.2570 โครงการย่อยที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		**Mile Stone**			**เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด**			
ปี 2567	**ปี 2568**	**ปี 2568**	**ปี 2569**	**ปี 2570**	**1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือก เมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย**	**2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง หรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้**	**3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่**	**4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน**
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
ปี 2567 มีการขยายผลการใช้สารปรับปรุงดินในพื้นที่ตำบลบ้านแลง ส่งผลให้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นถึง 2 เท่า พร้อมทั้งช่วยลดต้นทุนการปลูกสับปะรดในตำบลเสด็จ และการปลูกถั่วลายเสือร่วมกับมันสำปะหลังในตำบลบ้านค่า	ปี 2568 มีการพัฒนาสูตรสารปรับปรุงดินจากน้ำหมักใบกระถินและฮิวมัสให้หลากหลายมากขึ้น เช่น ไม้ผล พืชหัว และผักไฮโดรโปนิกส์ มีความร่วมมือกับภาคเอกชนในการใช้วัสดุพลอยได้ เช่น หินปูน ไดอะตอมไมต์ และฮิวมัส เพื่อปรับปรุงดิน	ปี 2568 มีการต่อยอดสูตรสารปรับปรุงดินจากน้ำหมักชีวภาพและฮิวมัสให้มีความหลากหลายครอบคลุมพืชหลายประเภท ร่วมมือกับภาคเอกชนใช้วัสดุพลอยได้ เช่น หินปูน ไดอะตอมไมต์ และฮิวมัส เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและทดแทนสารเคมีส่งผลให้สามารถลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต	ปี 2569 พัฒนาสูตรเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 5 สูตร 5 ผลิตภัณฑ์ และขยายผลกับพืชอีกอย่างน้อย 2 ชนิด มีการใช้สารปรับปรุงดินในการยกระดับเป็น pro poor vat chain ในระบบแปลงรวมของพืชเศรษฐกิจใหม่อย่างน้อย 2 ชนิด และยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสาร	ปี 2570 เป็นการใช้ฐานจากสารปรับปรุงดินในการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนเชิงพื้นที่ ที่มีการเชื่อมโยงกับระบบเกษตรกรรมในระดับจังหวัด ในภูมิภาค และในระดับประเทศ โดยการร่วมมือกับบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด ในการออกแบบโมเดลธุรกิจ และการร่วมกันดำเนินการยกระดับเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่โดยเชื่อม	สภาพเศรษฐกิจของกลุ่มอาชีพครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายในอำเภอเมืองซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายสำหรับโครงการส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตร เกษตรกรรมในการปลูกพืชเศรษฐกิจหลักเช่นปลูกข้าว ข้าวโพดโพ มันสำปะหลัง สับปะรด และพืชอื่นๆเช่นถั่วลิสง พืชผักทั่วไป ซึ่งครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายจะมีอาชีพเกษตรกรรมจากพืชระยะยาว พืชระยะสั้นเพื่อให้เกิดรายได้มากขึ้นหากมีพื้นที่ทำการเกษตรและระบบน้ำ และระบบการจัดการภัยพิบัติรวมไปถึงการจัดการดินการใช้ปุ๋ยยาทดแทนที่ต้นทุนต่ำ นอก	การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง หรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย เทคโนโลยีเชิงกระบวนการ ชุดความรู้การปลูกมันสำปะหลังผลผลิตสูง ชุดความรู้การทำน้ำหมักชีวภาพจากใบกระถินเข้มข้น ชุดความรู้การใช้สารปรับปรุงดินชนิดเหลวใน ข้าว ชุดความรู้การใช้สรรปรับปรุงดินชนิดเหลวในข้าวโพด ชุดความรู้การใช้สารปรับปรุงดินชนิดเหลวในสับปะรด ชุดความรู้การใช้สารปรับปรุงดินชนิดเหลวในพืชผัก ชุดความรู้การใช้สารปรับ	มีโอกาสเกิดอุตสาหกรรมในพื้นที่ขนาดย่อยและสามารถขยายผลเป็นอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ขนาดใหญ่ในอนาคตได้ จากฐานการใช้สารปรับปรุงดินในเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือนของพืชเศรษฐกิจหลักและระบบแปลงรวมและขยายผลเป็นระบบแปลงใหญ่ของพืชเศรษฐกิจหลัก รองเสริมแต่ละชนิด อีกทั้งมีการจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชนจากผลิตภัณฑ์สารปรับปรุง	ฐานทุนมนุษย์ (Human Capital):การศึกษาและทักษะ: ประชากรในพื้นที่เหล่านี้มีการศึกษาในระดับพื้นฐาน และมีทักษะด้านการเกษตรเป็นหลัก ฐานทุนทางกายภาพ (Physical Capital): โครงสร้างพื้นฐาน: ตำบลบ้านแลงมีโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอ เช่น ถนน ไฟฟ้า และระบบประปา ซึ่งสนับสนุนการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชน ฐานทุนทางการเงิน (Financial Capital): รายได้และการเข้าถึงแหล่งทุน: ประชากรมีรายได้หลักจากการเกษตรและการรับจ้างทั่วไป

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		Mile Stone			เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด			
ปี 2567	ปี 2568	ปี 2568 แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี	ปี 2569	ปี 2570	1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือก เมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย	2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้	3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่	4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน
ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นในกลุ่มครัวเรือนยากจนจากการผลิตต้นทุนต่ำและผลผลิตคุณภาพโดยเป็นผลผลิตในระบบอินทรีย์และพัฒนาเป็นต้นแบบสำหรับการขยายผลในปีถัดไป	และทดแทนสารเคมีช่วยลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตในพืชเศรษฐกิจหลายชนิดรวมถึงส่งเสริมการปลูกแบบอินทรีย์ในระบบแปลงรวมและรายครัวเรือนเกิดการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์มากกว่า 8 สูตร และต่อยอดสู่ระบบอุตสาหกรรมชุมชนพร้อมขยายผล	ในพืชเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพสนับสนุนการผลิตแบบอินทรีย์ทั้งในระบบแปลงรวมและระดับครัวเรือน พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์มากกว่า 8 สูตร และก่อให้เกิดอุตสาหกรรมชุมชนขนาดย่อยพร้อมขยายผลในพื้นที่ SRA อย่างน้อย 8 จังหวัด	ปรับปรุงดินให้มีขนาดการผลิตและระบบการตลาดที่ใหญ่ขึ้นมีการขยายผลการใช้สารปรับปรุงดินร่วมกับเครือข่าย SRA Pre-SRA ร่วมกับจังหวัดอื่นๆอย่างน้อย8 จังหวัด	โยงกับกลุ่มผู้ใช้และผู้ขายสารปรับปรุงดินในพืชที่มีมูลค่าและมีปริมาณจำนวนมากซึ่งนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้กับอุตสาหกรรมชุมชนต่อไป อีกทั้ง เกิดการสร้างแปลงใหญ่ในพืชเศรษฐกิจหลักอย่างน้อยสามชนิด เพื่อเป็นการสร้างแปลงต้นแบบจากการใช้สารปรับปรุงดินและเกิดผลิตภัณฑ์จากการใช้สารปรับปรุงดินที่มีคุณภาพและเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายต่อไป	จากนี้ในพื้นที่ยังสามารถทำอาชีพในกระบวนการแปรรูปจากผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลผลิตทางการเกษตรเพื่อให้เกิดความหลากหลายทางอาชีพได้มากขึ้นเช่นกันผลิตเมล็ดพันธุ์ของพืชที่มีความต้องการตามท้องตลาดและมีมูล หรือการใช้ขยะทางการเกษตรเช่นเน่าสับปะรดในการจำหน่ายให้เกิดรายได้	ปรุงดินชนิดเหลวในไม้ผล ชุดความรู้การปลูกผักให้โดโปนิกส์จากสารละลายอินทรีย์ชีวภาพ ชุดความรู้การแก้ปัญหาดินเปรี้ยวจากผงฝุ่นหินปูน ชุดความรู้การกำจัดหนอนเพลี้ยและแมลง ในนาข้าว ชุดความรู้การจำกำจัดหนอนเพลียแมลงในข้าวโพด ชุดความรู้การกำจัดหนอนเพลี้ยแมลงในพืชผัก ชุดความรู้สูตรการผลิตฮิสมัสแบบเม็ด พร้อมใช้ ชุดความรู้การจัดทำสารปรับปรุงดินชนิดเหลวในพืชใบเขียวและสูตรเร่งโต ชุดความรู้ การผลิตสารปรับปรุงดินชนิดเหลวสำหรับไม้ผลและไม้หัว ชุดความรู้การตรวจวิเคราะห์	ดินที่มีหลายผลิตภัณฑ์และมีการร่วมมือจากหน่วยงานเอกชนและรัฐวิสาหกิจขนาดใหญ่ของจังหวัด ที่ร่วมกันขับเคลื่อนและนำไปสู่การขยายผลในอนาคตซึ่งสามารถผลิตและทำการตลาดเพื่อยกระดับเป็นอุตสาหกรรมในพื้นที่ขนาดใหญ่ต่อไปได้	อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงแหล่งทุนหรือสินเชื่อยังคงเป็นปัญหาเนื่องจากข้อจำกัดด้านหลักประกันและความรู้ในการจัดการทางการเงิน ฐานทุนทางสังคม (Social Capital): ความร่วมมือในชุมชน: ชุมชนมีการรวมกลุ่มและความร่วมมือที่ดี เช่น กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาของชุมชน ฐานทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital): ทรัพยากรธรรมชาติ: พื้นที่เหล่านี้มีทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมสำหรับการเกษตร เช่น ที่ดินและแหล่งน้ำ แต่ยังคงมีความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการจัดการ

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		Mile Stone			เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด			
ปี 2567	ปี 2568	ปี 2568	ปี 2569	ปี 2570	1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือก เมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย	2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้	3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่	4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
	ไปยังพื้นที่ SRA อย่างน้อย 3 จังหวัด					ความเป็นกรดด่างของดิน จากดอกอัญชัน ชุดความรู้ การปลูกถั่วลายเสือแบบอินทรีย์ ชุดความรู้การสกัด ฮิวมิกจากฮิวมัส อย่างง่าย		ทรัพยากรที่ไม่ยั่งยืน

ตารางที่ 5.2 แสดงสรุปภาพรวมความแตกต่างในการดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ.2567 และ ปี พ.ศ. 2568 และหมุดหมาย (Mile Stone) ถึงปี พ.ศ.2570 โครงการย่อยที่ 2 การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน สู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พื้นที่อำเภอห้างฉัตร อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		**Mile Stone**			**เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด**			
ปี 2567	**ปี 2568**	**ปี 2568**	**ปี 2569**	**ปี 2570**	**1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือก เมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย**	**2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้**	**3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่**	**4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน**
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
เน้นการปลูกสมุนไพร รายครัวเรือน เพื่อเป็นอาหาร หากเหลือก็จำหน่าย	- เน้นการทำสมุนไพรแปลงใหญ่ - ขยายกลุ่มคนจนเป้าหมายไปยังกลุ่มที่จัดหาสมุนไพรจากป่าชุมชน - ขยายกลุ่มคนจนเป้าหมายไปยังกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับห่วงโซ่คุณค่าส้มเกลี้ยง พืช GI ของเถิน	- ขยายพื้นที่การปลูกสมุนไพรแปลงใหญ่ - ขยายกลุ่มคนจนเป้าหมายไปยังกลุ่มที่จัดหาสมุนไพรจากป่าชุมชน และกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับห่วงโซ่คุณค่าส้มเกลี้ยง พืช GI ของเถิน	ขยายผลการดำเนินงานด้านสมุนไพร การแพทย์แผนไทย และการดูแลสุขภาพ ไปยังอำเภออื่น	นำนโยบายด้านสมุนไพร การแพทย์แผนไทยเข้าสู่หน่วยงานระดับจังหวัด จัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลระบบสมุนไทย การแพทย์แผนไทย การดูแลสุขภาพท้องถิ่น	พื้นที่เป้าหมายมีพื้นฐานเศรษฐกิจที่พึ่งพาการเกษตร เป็นหลักโดยแต่ละพื้นที่มีพืชเศรษฐกิจและกลุ่มอาชีพที่แตกต่างกันไป เช่น ตำบลแม่มอก (อ.เถิน) ชุมชนมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ คือ สมุนไพร ข้าว ถั่วเหลือง กระเทียม มีการรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปผลผลิต อำเภอห้างฉัตร มีการปลูกข้าว มัน สำปะหลัง, ผักอินทรีย์ และสมุนไพรอินทรีย์ โครงการได้นำนวัตกรรมและองค์ความรู้เข้าไปเสริมศักยภาพเดิมของชุมชน เพื่อสร้าง "เมนูอาชีพทางเลือก" ที่หลากหลายในห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพรและการ	โครงการได้พัฒนาเทคโนโลยีและชุดองค์ความรู้ที่พร้อมใช้งาน ซึ่งสามารถรวบรวมและจัดหมวดหมู่ให้เป็นระบบ เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปใช้ประโยชน์ โดยแบ่งตามทักษะอาชีพที่เกิดขึ้น คือ ด้านเกษตรและสมุนไพร ประกอบด้วยการปลูกสมุนไพรอินทรีย์แบบสวนผสม ผสนา การเลือกใช้สารปรับปรุงดินที่เหมาะสมกับสมุนไพรแต่ละชนิด นวัตกรรมการอบตากแห้ง และการหั่น ตัด สับ การแปรรูปสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ ชุดความรู้ตำรับยาสมุนไพรจาก	โอกาสทางธุรกิจ (Opportunity-based) ใหม่ เกิดจากการเชื่อมโยงความต้องการของตลาดสุขภาพที่ชัดเจน เข้ากับศักยภาพด้านสมุนไพรของชุมชน โดยมี องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง เป็นกลไกสำคัญในการสร้างตลาดที่แน่นอน ทำให้เกิดโอกาสใหม่ๆ ตลอดห่วงโซ่คุณค่าสำหรับวิสาหกิจชุมชน ธุรกิจท้องถิ่น และอุตสาหกรรมในพื้นที่ มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่ง	**อำเภอเถิน** **ทุนมนุษย์**อยู่ในระดับอยู่พอได้ มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 2.62 ± 0.26 อ่านออกเขียนได้ แต่ขาดการพัฒนาอาชีพใหม่เพื่อต่อยอดอาชีพเดิม เช่นการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร มีผู้นำทางจิตวิญญาณ/ผู้นำทางธรรมชาติ **ทุนกายภาพ**อยู่ในระดับอยู่ยาก มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 2.19 ± 0.15 มีโคกหนองนา /ศูนย์เรียนรู้ชุมชน มีไฟฟ้า อินเตอร์เนตไม่ทั่วถึง **ทุนการเงิน**อยู่ในระดับอยู่ยาก มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 2.39 ± 0.56
อบรมทำปุ๋ยหมัก	เชื่อมโยงกับโครงการวิจัย	เชื่อมโยงกับโครงการวิจัยย่อย						

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		Mile Stone			เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด			
ปี 2567	ปี 2568	ปี 2568	ปี 2569	ปี 2570	1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือก เมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย	2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้	3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่	4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
ไม่กลับกอง	ย่อย 1 สาร ปรับปรุงดินในการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อใช้กับสมุนไพรแปลงใหญ่	1 สารปรับปรุงดินในการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อใช้กับสมุนไพรแปลงใหญ่			ท่องเที่ยว ทำให้ครัวเรือนเป้าหมายสามารถเลือกเข้าร่วมได้ตามความถนัด ตั้งแต่ ต้นน้ำ การผลิตวัตถุดิบ มีผู้ปลูกและจัดหาสมุนไพรส่งเสริมการปลูกสมุนไพรอินทรีย์ทั้งในระดับครัวเรือนและแปลงใหญ่ เพื่อจำหน่ายให้กับ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และกลุ่มแปรรูปในพื้นที่รับจ้างในแปลงเกษตร เป็นลูกจ้างดูแลแปลงสมุนไพรขนาดใหญ่ หรือรับจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิต กลางน้ำ (การแปรรูปและบริการ มีการอบรมทักษะการแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่หลากหลาย เช่น สเปรย์ไล่ยุง, ยาหม่องแท่ง (balm stick), และ ลูกประคบสมุนไพร ผู้แปรรูปอาหารสมุนไพร สร้างเมนูอาชีพใหม่ เช่น ไส้อั่วสมุนไพร	ปราชญ์ชุมชนและหมอเมือง ชุดความรู้การนวดแผนไทยและเรื่องกลิ่นสมุนไพรกับการนวด ชุดความรู้เรื่องการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ และการจัดการโฮมสเตย์ เมื่อจัดทำ "คลังความรู้" ที่ระบุทักษะและเทคโนโลยีอย่างชัดเจนแล้ว สามารถนำไปเชื่อมโยงกับระบบของกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน คือ นำชุดความรู้และทักษะจากการอบรมในโครงการ มากำหนดเป็นสมรรถนะที่ชัดเจน เช่น "ผู้ผ่านการอบรมมีความสามารถในการผลิตลูกประคบสมุนไพรตามตำรับท้องถิ่น" พัฒนาหลักสูตรและออกใบรับรอง: มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางสามารถพัฒนาหลักสูตรระยะสั้นตามชุดองค์ความรู้เหล่านี้ และออกใบรับรอง	เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก มีโอกาสในการเติบโตและสร้างรายได้ที่มั่นคงขึ้นอย่างชัดเจน เป็นผู้ผลิตวัตถุดิบป้อนตลาดที่แน่นอน คือการเป็นผู้ปลูกและรวบรวมสมุนไพรเพื่อป้อนให้กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) จำนวน 67 แห่ง ที่อยู่ในสังกัด อบจ. ลำปาง. ซึ่งสร้างตลาดรับซื้อที่ชัดเจนยกระดับสู่การเป็นผู้แปรรูปผลิตภัณฑ์สุขภาพ กลุ่มสามารถพัฒนาทักษะจากการอบรมเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้น	มีกองทุนหมู่บ้าน/ธนาคารหมู่บ้าน/กองทุนแม่แห่งแผ่นดิน (แก้ไขยาเสพติด)/กองทุน กขคจ. (โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน)แต่มีหนี้สิน **ทุนสังคม**อยู่ในระดับอยู่ยาก มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 1.89 ± 0.51 วิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยด้วยระบบเครือญาติ และสังคมแบบเกื้อกูล **ทุนธรรมชาติ**อยู่ในระดับอยู่ยาก มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 1.95 ± 0.23 มีพื้นที่ป่าชุมชนและป่าต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีที่ดินทำกิน แต่เป็น สปก. และ นส.3 ไม่มีเอกสารสิทธิ์ **อำเภอห้างฉัตร** **ทุนมนุษย์**อยู่ในระดับอยู่พอได้ มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 2.53 ± 0.30 อ่านออกเขียนได้ สือสารได้ แต่
- พัฒนาผลิตภัณฑ์ในห้องปฏิบัติการ - จ้าง OEM	- เน้นการให้องค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์กับกลุ่มคน อยู่ได้อยู่ดี เพื่อให้เป็นแกนนำในการดึงคนกลุ่มอยู่ยาก อยู่ลำบากเข้ามาในห่วงโซ่ - ขยายกลุ่มคนจนเป้าหมายไปยังกลุ่มที่	- ให้องค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์กับกลุ่มคนอยู่ได้ อยู่ดี เพื่อให้เป็นแกนนำในการดึงคนกลุ่มอยู่ยาก อยู่ลำบากเข้ามาในห่วงโซ่ - ขยายกลุ่มคนจนเป้าหมายไปยังกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับห่วงโซ่คุณค่า ส้มเกลี้ยง พืช GI						

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		Mile Stone			เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด			
ปี 2567	ปี 2568	ปี 2568	ปี 2569	ปี 2570	1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือก เมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย	2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้	3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่	4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
	เกี่ยวข้องกับห่วงโซ่คุณค่าส้มเกลี้ยง พืช GI ของเถิน	ของเถิน			เพื่อสุขภาพ และ การแปรรูปหมูด้วยสมุนไพร โดยให้คนในชุมชนนำวัตถุดิบมาขายและเข้าร่วมกระบวนการผลิต.ผู้ให้บริการนวดแผนไทย: พัฒนาศักยภาพเพื่อให้บริการนวดในชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบริการแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ปลายน้ำ การตลาดและการจัดจำหน่าย ผู้ค้าปลีกผลิตภัณฑ์ รับจ้างหรือเป็นตัวแทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่ผลิตในชุมชน	(Certificate) ให้กับผู้ที่ผ่านการฝึกอบรม เชื่อมข้อมูลกับกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน: ประสานงานกับกรมพัฒนาฝีมือแรงงานเพื่อนำข้อมูลผู้ที่ผ่านการอบรมและมีทักษะเฉพาะทางเข้าสู่ระบบฐานข้อมูลแรงงาน ซึ่งจะช่วยให้ระบบ Job Matching สามารถจับคู่คนกับงานได้อย่างแม่นยำยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกับนายจ้างหรือผู้ประกอบการ	ฐานที่ตลาดต้องการ เช่น ลูกประคบ, สเปรย์ไล่ยุง, ยาหม่องแท่ง และผลิตภัณฑ์อาหารเสริมสุขภาพอย่างไส้อั่วสมุนไพร สร้างศูนย์เรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มวิสาหกิจที่มีความเข้มแข็งสามารถยกระดับเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านสมุนไพร เพื่อสร้างรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	ขาดการพัฒนาด้านอาชีพทางการเกษตร และอาชีพใหม่เพื่อต่อยอดจากอาชีพเดิม เช่นการแปรรูปสินค้าทางการเกษตรสมุนไพรเพื่อสุขภาพ **ทุนกายภาพ**อยู่ในระดับอยู่ยาก มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 2.20 ± 0.15 มีไฟฟ้าและอินเตอร์เนตใช้ แต่โทรศัพท์ฝอุปกรณ์สื่อสารระบบไม่รองรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ **ทุนการเงิน**อยู่ในระดับอยู่ยาก มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 2.13 ± 0.48 ไม่มีเงินทุนและมีหนี้สิน **ทุนสังคม**อยู่ในระดับอยู่ลำบาก มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 1.38 ± 0.45 สังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท/วิถีชีวิตหาเช้ากินค่ำ ขาดประสบการในการแก้ปัญหา รอรับการช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง **ทุนธรรมชาติ**อยู่ในระดับอยู่ยาก
- สำรวจและรวบรวมองค์ความรู้ด้านสมุนไพรจากปราชญ์ชุมชนและหมอเมือง - การใช้สมุนไพรกับการแพทย์แผนไทย	- ต่อยอดความร่วมมือกับ อบจ. ลำปาง เพื่อเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ของ อบจ. ด้านการแพทย์แผนไทย - การสร้างระบบบริการแพทย์แผนไทยแบบครบวงจร	- ต่อยอดความร่วมมือกับ อบจ. ลำปาง เพื่อเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ของ อบจ. ด้านการแพทย์แผนไทย - การสร้างระบบบริการแพทย์แผนไทยแบบครบวงจร	ขยายผลการดำเนินงานด้านสมุนไพร การแพทย์แผนไทยและการดูแลสุขภาพ ไปยังอำเภออื่น	นำนโยบายด้านสมุนไพร การแพทย์แผนไทยเข้าสู่หน่วยงานระดับจังหวัด จัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลระบบสมุนไทย การแพทย์แผนไทย การดูแลสุขภาพท้องถิ่น				
ศึกษาข้อมูลรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ - จัดงานอี	ต่อยอดและขยายกิจกรรม - สร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	ต่อยอดและขยายกิจกรรม - สร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แบบครบ	ขยายผลการดำเนินงานด้านสมุนไพร การแพทย์แผนไทยและการดูแล	นำนโยบายด้านสมุนไพร การแพทย์แผนไทยเข้าสู่หน่วยงานระดับจังหวัด จัดตั้งหน่วยงานที่				

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		Mile Stone			เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด			
ปี 2567	ปี 2568	ปี 2568	ปี 2569	ปี 2570	1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือก เมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย	2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้	3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่	4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
เวนท์เดิน – วิ่งเพื่อสุขภาพเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยว	แบบครบวงจร “แม่มอกแดนสมุนไพร”	วงจร “แม่มอกแดนสมุนไพร”	สุขภาพ ไปยังอำเภออื่น	ดูแลระบบสมุนไทย การแพทย์แผนไทย การดูแลสุขภาพท้องถิ่น				มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 1.92 ± 0.19 มีที่ดินทำกินเฉพาะพื้นที่ในบริเวณบ้านไม่มีแปลงเพราะปลูกเป็นเป็นของตัวเอง

ตารางที่ 5.3 แสดงสรุปภาพรวมความแตกต่างในการดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ.2567 และ ปี พ.ศ. 2568 และหมุดหมาย (Mile Stone) ถึงปี พ.ศ.2570 โครงการย่อยที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		**Mile Stone**			**เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด**			
ปี 2567	**ปี 2568**	**ปี 2568**	**ปี 2569**	**ปี 2570**	**1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือกเมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย**	**2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้**	**3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่**	**4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน**
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
เน้นการยกระดับรายได้ด้วยไผ่ และวัสดุเหลือทิ้งในกระบวนการผลิต และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและไผ่ในรูปแบบอาหารและเครื่องสำอาง โดยนำองค์ความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ เพิ่ม	เน้นการยกระดับรายได้ด้วยไผ่ โดยนำองค์ความรู้เทคโนโลยี และนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ จำนวน 400 ครัวเรือน ขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัด	ABI ไผ่ ด้านการผลิตแปรรูปด้านพลังงาน	ABI ไผ่และการเกษตร ด้านอาหาร	เกิด SE ขับเคลื่อนการดำเนินงานในพื้นที่	ประเด็นปัญหาและความต้องการเชิงพื้นที่ จำแนกปัญหาได้ดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ 1) ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน น้ำใช้ในการอุปโภค บริโภคไม่เพียงพอ ระบบประปาส่งน้ำ ระบบไฟฟ้าสาธารณะ ไฟฟ้าชุมชน สภาพชำรุดไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ และเส้นทางคมนาคมชำรุด 2) ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรมีคุณภาพต่ำและต้นทุนการผลิตทางการเกษตรมีต้นทุนราคาสูง 3)ปัญหาขาดเอกสารสิทธิ์ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย 4) ปัญหาด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มอาชีพในพื้นที่ ทั้ง 3 อำเภอ มีการทำการเกษตร	- ชุดความรู้ด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ด้านเครื่องสำอาง - ชุดความรู้ด้านการแปรรูปไผ่ - ชุดความรู้ด้าน สมาร์ทฟาร์ม และเทคโนโลยีเพื่อชุมชนเกษตร - ชุดความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน - ชุดความรู้ด้านการจัดการธุรกิจเพื่อสังคม -ชุดความรู้ด้านการยกระดับหัตถกรรมในท้องถิ่น	1. โอกาสจากศักยภาพของทรัพยากร ไผ่ในลำปางมีความหลากหลายพันธุ์ เช่น ไผ่ซาง ไผ่ตง ไผ่เปาะ ไผ่รวก มีการปลูกทั้งในที่ดินเอกสารสิทธิ์และที่สาธารณะ มีวัสดุเหลือทิ้งจากไผ่ เช่น ผิวไม้ ข้อไม้ ขี้เลื่อย ใบไผ่แห้ง ยังใช้ไม่คุ้มค่า 2. โอกาสจากนวัตกรรมชุมชน มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีและนวัตกรรมหลายด้าน เช่น ระบบ IoT ความโปนิกส์โรงเพาะเห็ดอัจฉริยะ ระบบสูบน้ำ	1. ทุนมนุษย์ กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นแรงงานภาคเกษตรและแรงงานทั่วไป มีทักษะการทำการเกษตร แบบดั้งเดิม รู้จักไผ่ในมิติการใช้สอยเบื้องต้น เช่น จักสาน ทำรั้ว หรือปลูกไว้ขายหน่อไม้ แต่ยังขาดทักษะด้านเทคโนโลยี การแปรรูป การบริหารจัดการ และการตลาด 2. ทุนทางสังคม มีความเข้มแข็งด้านความร่วมมือ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ วิสาหกิจชุมชน กลุ่มทอผ้า หรือกลุ่มแม่บ้าน แต่อาจมีข้อจำกัดด้านการรวมกลุ่มระหว่างรุ่นใหม่กับรุ่นเก่า หรือบางส่วนข้อจำกัดทางด้านสุขภาพ ทั้งนี้ ยังไม่มีโครงสร้างความร่วมมือเชิงระบบ

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		Mile Stone			เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด			
ปี 2567	ปี 2568	ปี 2568	ปี 2569	ปี 2570	1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือกเมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย	2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้	3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่	4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
เติม ขยายพื้นที่ดำเนินการเป็น 570 ครัวเรือน	ลำปาง 1) พัฒนาโมเดลการสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ด้วยจักรวาลไผ่ 2) พัฒนาเกษตรกรที่ยากจน สู่ Smart Farming 3) พัฒนาโมเดลเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือนด้วยเมนูอาชีพและส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์พัฒนาอาชีพบนฐานทรัพยากรตาม				ตามฤดูกาล ปลูกข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง มีการทำอาชีพด้านไผ่ทุกพื้นที่ ขายไม้ไผ่ลำ และการแปรรูปไผ่ อาทิ จักสาน เฟอร์นิเจอร์ไผ่ ไม้ตะเกียบไม้เสียบลูกชิ้น และกลุ่มอาชีพด้านการแปรรูปทั้งอาหารและสมุนไพรที่เกิดจากผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ อาทิ แปรรูปข้าว กลุ่มแปรรูปสมุนไพรยาหม่องน้ำ ยาดม สบู่ แชมพู แต่ยังขาดการควบคุมมาตรฐานการผลิต และการดำเนินการด้านการตลาด		พลังงานแสงอาทิตย์ มีความรู้ด้านการแปรรูป เช่น หน่อไม้ ถ่าน ของใช้จักสาน เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่จากโครงการวิจัย 3. โอกาสทางการตลาด ตลาดผลิตภัณฑ์ไผ่โตในกลุ่ม Green Lifestyle, Health, Eco-tourism ทั้งในประเทศและต่างประเทศ 4. โอกาสจากความร่วมมือในจังหวัด ภาครัฐ เอกชน และมหาวิทยาลัยในพื้นที่มีบทบาทในการสนับสนุนอย่างแข็งขัน 5. โอกาสต่อยอดระดับอุตสาหกรรมในพื้นที่ ได้แก่ อุตสาหกรรม	3. ทุนกายภาพกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินในระดับครัวเรือน มีข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบน้ำเพื่อการเกษตร การเข้าถึงเครื่องมือแปรรูป และที่สำคัญคือยังไม่มีโรงงานแปรรูปหรือโรงเรือนมาตรฐานในหลายพื้นที่ 4. ทุนธรรมชาติ มีแหล่งทรัพยากรไผ่กระจายอยู่ในพื้นที่ ทั้งในที่ดินของตนเอง หรือในป่าชุมชน โดยเฉพาะ ในอำเภอแม่เมาะ งาว และ แจ้ห่ม มีการใช้ไผ่เพื่อก่อสร้าง ทำรั้ว ปลูก ขายหน่อไม้ แต่การใช้ประโยชน์ยังไม่เต็มศักยภาพ เช่น ผิวไม้ ข้อไม้ และใบไผ่ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดมูลค่าในทุกพื้นที่เป้าหมาย 5. ทุนการเงิน ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่แน่นอน มา

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		Mile Stone			เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด			
ปี 2567	ปี 2568	ปี 2568 แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี	ปี 2569 step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี	ปี 2570	1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือกเมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย	2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้	3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่	4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน
	บริบทพื้นที่ 4) พัฒนาโมเดลแก้จน Pro-poor Value Chain ด้วย ประเด็นเห็ดเศรษฐกิจเสริมรายได้ 5) พัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมในอุตสาหกรรมไผ่และธุรกิจชุมชน 6) ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนวิถีไผ่ BAMBOO JOURNEY						พลังงานทดแทน อุตสาหกรรมอาหาร และอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์	จากการรับจ้างทั่วไปหรือเกษตรตามฤดูกาล หรือจากเงินเบี้ยผู้สูงอายุ เบี้ยผู้พิการ การเข้าถึงแหล่งเงินทุนยังจำกัด บางกลุ่มเข้าร่วมกองทุนหมู่บ้าน หรือกลุ่มออมทรัพย์ แต่ยังไม่มีระบบการเงินที่รองรับการขยายธุรกิจหรือการลงทุนในกิจการชุมชนอย่างแท้จริงเนื่องจากบางครัวเรือนมีปัญกาด้านการชำระหนี้

ตารางที่ 5.4 แสดงสรุปภาพรวมความแตกต่างในการดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ.2567 และ ปี พ.ศ. 2568 และหมุดหมาย (Mile Stone) ถึงปี พ.ศ.2570 โครงการย่อยที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		**Mile Stone**			**เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด**			
ปี 2567	**ปี 2568**	**ปี 2568**	**ปี 2569**	**ปี 2570**	**1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือก เมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย**	**2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยี ที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้**	**3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่**	**4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน**
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
ปี 2566-2567 - มีการวิเคราะห์ทุนการดำรงชีพทั้ง 5 ด้าน ในระบบข้อมูล PPPConext ซึ่งเป็นระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนกลางของจังหวัด เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือและสร้างโอกาสทางสังคมให้แก่	ปี 2568 -นำเงินที่ระดมทุน มาจัดทำกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลครัวเรือนยากจนจังหวัดลำปาง จำนวน 207,895.50 บาท เป็นฐานทุน ในการสร้างระบบสวัสดิการเกื้อกูล ในปี 2568 - มีการนำศาสนสัมพันธ์	ปี 2568 - เกิดกลไกกลางในการสร้างความร่วมมือของทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนากองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนในพื้นที่ต้นแบบ จำนวน 1 แห่ง - เกิดนวัตกรรมกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยกองทุนสวัสดิการเกื้อกูล	ปี 2569 - พัฒนากองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนในพื้นที่นำร่องเป็นโมเดลขยายผลไปยังพื้นที่โมเดลเศรษฐกิจ อื่น ๆ	ปี 2570 - เป็นกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนในระดับจังหวัด ภายใต้แผนการพัฒนาระดับจังหวัด ที่มีความเข้มแข็งสามารถดำเนินการได้ต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืนในระยะยาว	-ลักษณะการประกอบอาชีพของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองพิชัยครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่จะรับจ้างทั่วไป (รับจ้างภาคเกษตร/รับจ้างภาคธุรกิจในพื้นที่) -จากฐานทุน 5 ด้านครัวเรือนยากจนมีระดับการศึกษาต่ำ ไม่มีทักษะอาชีพ แต่ยังมีที่ดินทำกิน มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง มีทรัพยากรในพื้นที่ที่สมบูรณ์แต่ไม่เคยนำมาใช้ประโยชน์ด้านทุนทางสังคมส่วนใหญ่ เป็นสมาชิกกลุ่มสวัสดิการสังคม กลุ่มด้านสังคม และกลุ่มการเงินชุมชน โดยทุนที่มีอยู่สามารถนำมาใช้	การทำ knowledge stock เรื่อง นวัตกรรมกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยกองทุนสวัสดิการเกื้อกูล ได้แก่ 1. ชุดความรู้แนวทางการพัฒนากองทุนสวัสดิการต้นแบบที่ประสบผลสำเร็จ 2. ชุดความรู้รูปแบบกองทุนสวัสดิการที่เหมาะสมกับคนจนในจังหวัดลำปาง 3. ชุดความรู้แนวทางการนำคนจนเข้าระบบกองทุนสวัสดิการเกื้อกูล 4. ชุดความรู้แนวทางการจัดกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ 5. ชุดความรู้แนวทางการขยายผลรูปแบบกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนจน	มีโอกาสเกิดกองทุนสวัสดิการสังคมเพื่อช่วยเหลือคนยากจนภายในจังหวัดลำปาง ได้ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการ และเท่าเทียมเพื่อหลุดพ้นจากความยากจนอย่างยั่งยืน	**1) ทุนมนุษย์ด้านสุขภาพ**ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุมีสุขภาพปกติ ป่วยเรื้อรัง พิการ ติดเตียงพิการช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ด้านสวัสดิการสังคมได้รับสวัสดิการแห่งรัฐ เบี้ยผู้สูงอายุ เบี้ยงคนพิการ และสวัสดิการอื่นๆ ด้านการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา พูดและอ่านภาษาไทยไม่ได้จำนวน 17 คน เขียนภาษาไทยไม่ได้ 16 คน จบระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ สถานภาพการทำงานผู้สูงอายุและผู้พิการไม่ได้ทำงานและทำงานรับจ้างทั่วไปและภาคเกษตรในพื้นที่ **2)ทุนกายภาพ**ด้านที่อยู่อาศัยมีบ้านที่ดินเป็นของตนเองแต่สภาพ

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		Mile Stone			เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด			
ปี 2567	ปี 2568	ปี 2568	ปี 2569	ปี 2570	1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือก เมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย	2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้	3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่	4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
คนจนเป้าหมายให้ได้รับการช่วยเหลือทั้งมิติทางเศรษฐกิจและสังคม -มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อคนยากจนจังหวัดลำปางโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้จังหวัดลำปางมีกองทุนสำหรับช่วยเหลือคนยากจนภายในจังหวัดภายใต้แนวคิด “บุญนำทาง” เป็น	มาเป็นกลไกหลักในการหล่อหลอมให้คนในสังคมเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างสร้างสรรค์ -การบริหารกองทุนโดยมูลนิธิชุมชนลำปางที่มีคณะกรรมการมาจาก 3 ภาคส่วน (รัฐ เอกชนและประชาสังคม) -พัฒนาโมเดล “กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัด				ในการ Re-skill/Up-skill ครัวเรือนยากจนด้านการสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ในลักษณะของเศรษฐกิจชุมชนหรือ local content -ทีมวิจัยSSN ร่วมกับทีมวิจัยสารปรับปรุงดิน ได้ร่วมมือกันพัฒนาเกษตรแปลงรวม เพื่อใช้ในการปลูกถั่วลายเสือ ในพื้นที่ 8 ไร่ โดยได้ประสานความร่วมมือกับบริษัทซันสวีท จำกัด (มหาชน) ในการร่วมมือส่งเสริมการผลิต และรับซื้อถั่วลายเสือของครัวเรือนยากจน			ทรุดโทรม วัสดุก่อสร้างไม่ถาวร ไม่มั่นคง ไม่แข็งแรง ใช้น้ำจากบ่อบาดาล และซื้อน้ำถังมาบริโภค ด้านพื้นที่ทำกิน ส่วนใหญ่ไม่มีที่ทำกิน ในพื้นที่มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร แหล่งน้ำใต้ดินและอาศัยน้ำฝน ดินไม่มีความอุดมสมบูรณ์ และติดจำนอง 1 ครัวเรือน ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ส่วนใหญ่รับรู้จากวิทยุ การประชุมของหมู่บ้าน และเว็บไซต์ออนไลน์ **3) ทุนการเงิน** มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป รับจ้างรายวันเป็นรายได้นอกภาคเกษตร ด้านรายจ่ายเพื่อการบริโภค ค่าสาธารณูปโภค เช่นค่าน้ำ ไฟเป็นส่วนใหญ่ ด้านการออมและหนี้สิน ส่วนใหญ่ไม่มีการออม มีหนี้จากเงินกู้ญาติ/เพื่อน ธกส. สถาบันการเงินเอกชน ร้านค้า และเงินกู้นอก

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		Mile Stone			เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด			
ปี 2567	ปี 2568	ปี 2568	ปี 2569	ปี 2570	1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือก เมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย	2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้	3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่	4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
กลไกการขับเคลื่อนการดำเนินงานให้เกิดกองทุนที่มีโครงสร้างการดำเนินงานในรูปแบบคณะกรรมการ มีร่างระเบียบของกองทุน มีการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของกองทุน และมีการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ของกองทุน	ลำปาง” นำร่องในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย บริหารจัดการโดยมูลนิธิชุมชนลำปางร่วมกับทีมวิจัย เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมเตรียมขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดลำปางในปีถัดไป							ระบบ **4) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ** พบว่าไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในการยังชีพเป็นหลักเพราะส่วนใหญ่รับจ้างทั่วไป ด้านภัยพิบัติไม่มี **5)ทุนทางสังคม** ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มสวัสดิการสังคม กลุ่มด้านสังคม และกลุ่มการเงินชุมชน กล่าวโดยภาพรวมครัวเรือนยากจนเทศบาลเมืองพิชัยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ มีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา ประกอบอาชีพจากการรับจ้างรายวันนอกภาคเกษตรกรรม ไม่มีทักษะอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ด้วยตนเอง มีค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค ในชีวิตประจำวันโดยไม่มีการออมและไม่มีหนี้สิน สภาพที่อยู่อาศัยโดย

ความแตกต่างในการดำเนินการของปี 2567 และปี 2568		Mile Stone			เพิ่มการออกแบบโมเดลแก้จนให้เห็นทิศทางและรายละเอียด			
ปี 2567	ปี 2568	ปี 2568	ปี 2569	ปี 2570	1. การรีวิวสภาพเศรษฐกิจ/ Local business/ กลุ่มอาชีพที่อยู่ ให้เห็นเมนูอาชีพทางเลือก เมื่อวิเคราะห์บริบทครัวเรือนจะมีตัวเลือกที่หลากหลาย	2. การทำ knowledge stock เรื่องเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย และสามารถนำไปสู่ระบบจับคู่งาน (Job Matching) กับกรมฝีมือแรงงานได้	3. การทำ Opportunity-based ใหม่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน Local Business ตลอดจนอุตสาหกรรมในพื้นที่	4. การวิเคราะห์บริบทของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายตามฐานทุน 5 ด้าน
		แสดงให้เห็นวิวัฒนาการ หลังจากที่สังเคราะห์มีอะไรเกิดขึ้นในแต่ละปี step เป็นอย่างไร ต้องพัฒนาอะไรต่อในแต่ละปี						
								ภาพรวมแข็งแรงปานกลาง ไม่มีที่ทำกิน ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ คนจนส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มสวัสดิการสังคมและบางส่วนยังไม่ได้รับสวัสดิการสังคม

ส่วนที่ 5.2 สรุปผลตามวัตถุประสงค์

5.2.1 การพัฒนาระบบข้อมูลต่อเนื่องและขยายผลการใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างเป้าหมายร่วม แผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการร่วมแก้ไขปัญหาความยากจนของกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่ (Poverty Platform) รวมถึงการวิเคราะห์เชิงลึกรายครัวเรือน

การพัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มข้อมูล (Poverty Platform)โครงการได้พัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำของจังหวัดลำปาง (Provincial Poverty Alleviation Platform : PPAP) โดยมีผลงานที่สำคัญคือ **(1) ระบบ Application PPPConnext:** พัฒนาให้เป็นระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนกลางของจังหวัดที่สามารถนำเข้า ค้นหา แก้ไข และส่งต่อข้อมูลได้ทั้งในรูปแบบ Mobile Application (Android) และ Web Application **(2) ระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision Support System: DSS):** พัฒนาขึ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการข้อมูลและการตัดสินใจเชิงนโยบาย โดยเชื่อมโยงฐานข้อมูลความเหลื่อมล้ำทั้งระดับพื้นที่และส่วนกลาง และ **(3) การขยายผลการใช้งาน:** ได้ปักหมุดหมายความร่วมมือกับ**องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.)** เพื่อนำระบบไปใช้ในกองสวัสดิการสังคม และเตรียมขยายผลไปยังโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ในสังกัด อบจ.ลำปาง

ผลการทำงานร่วมกับกลไกความร่วมมือ ทีมวิจัยได้แสวงหาความร่วมมือโดยวิเคราะห์จากภารกิจความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน กลุ่ม องค์กร เพื่อหาจุดร่วมในการดำเนินงานร่วมกัน ผ่าน 4 กลไก คือ **(1) กลไกภายในมหาวิทยาลัย** เป็นหน่วยสนับสนุน และเอื้ออำนวยความสะดวกในการทำงาน ซึ่งเป็นทีมหลังบ้านที่จะคอยดูแล ช่วยเหลือให้กระบวนการทำงานบรรลุเป้าหมาย เช่น สถาบันวิจัยและพัฒนา สำนักวิทยบริการและสารสนเทศ อว.ส่วนหน้า เจ้าหน้าที่สนับสนุนฝ่ายงานคลัง การเงิน บัญชี นิติกร ซึ่งทำหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการขับเคลื่อนงานตามบทบาท หน้าที่ของตนเองที่นักวิจัยร้องขอความช่วยเหลือ **(2) กลไกขับเคลื่อนเชิงนโยบาย** เป็นเครือข่ายภาครัฐ ตั้งแต่จังหวัด อำเภอ ตำบล ผู้นำชุมชนท้องถิ่น ท้องที่ ซึ่งเป็นกลไกที่ได้เชื่อมประสานความร่วมมือในการขยายแนวคิด ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ตั้งแต่กระบวนการค้นหา สอบทานข้อมูลครัวเรือนคนจนเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ การชี้เป้าข้อมูลครัวเรือนยากจน การประสานขอความร่วมมือช่วยเหลือส่งต่อคนจน ตลอดจนการสนับสนุนกิจกรรมแนวคิดการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมของโครงการวิจัย เช่น *ศจพ.จ./ศจพ.อ./ศจพ.ทน./*เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)/ผู้นำชุมชน **(3) กลไกหนุนเสริมจากภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม** เป็นกลไกสำคัญในการหนุนเสริมกิจกรรมเพื่อการพัฒนาส่งเสริม ต่อยอดยอดอาชีพ รายได้ การตลาด สนับสนุนช่วยเหลือในบางประเด็นที่สอดคล้องกับภารกิจของหน่วยงาน เช่น บริษัทปูนซีเมนต์ไทย (SCG) บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง จำกัด) SCG กฟผ.แม่เมาะ กลุ่มคนรุ่นใหม่ลำปาง หอการค้าจังหวัดลำปาง สภาอุตสาหกรรมลำปาง สถาบันศาสนา และสื่อมวลชนท้องถิ่น เป็นต้น เครือข่ายดังกล่าวเป็นกลุ่มทั้งในระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ในการขยายผลทางด้านการตลาด และการพัฒนาองค์ความรู้ในการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและผู้บริโภคเพื่อการพัฒนาศักยภาพคนจนเป้าหมายในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีความสามารถทางการตลาดและสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์ และ **(4) กลไกวิชาการเป็นการบูรณาการความร่วมมือของสถาบันการศึกษา** โดยการนำองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม มาใช้เพื่อพัฒนาอาชีพ ยกระดับรายได้ และการเข้าถึงโอกาสในการยกระดับฐานะทางสังคมของ “คนจนเป้าหมาย” เช่น มทร. ล้านนาลำปาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิตลำปาง

ผลการค้นหาและสอบทานข้อมูลคนจน จากการดำเนินงานค้นหาและสอบทานครอบคลุมทั้ง 13 อำเภอ โดยใช้กลไกอาสาสมัครและการคัดกรอง 2 ชั้นเพื่อให้เกิดความแม่นยำ พบข้อมูลดังนี้ จำนวนคนจนที่ผ่านการสอบทานจริงพบรวมทั้งสิ้น 7,107 ครัวเรือน (19,781 คน),อัตราส่วนความยากจนพบว่า

ประชากรลำปาง 38 คน จะพบคนจน 1 คน (Ratio 38 : 1) และพื้นที่ที่คนจนกระจุกตัวมากที่สุด 5 อันดับแรก: ได้แก่ อำเภอเถิน (1,623 ครัวเรือน), อำเภอเมืองลำปาง (1,104 ครัวเรือน), อำเภองาว (935 ครัวเรือน), อำเภอห้างฉัตร (766 ครัวเรือน) และอำเภอวังเหนือ (506 ครัวเรือน)

การวิเคราะห์เชิงลึกรายครัวเรือนตามฐานทุน 5 มิติ (SLF) โครงการได้วิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของครัวเรือนยากจนตามกรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน พบว่าฐานทุนอยู่ในระดับเปราะบางอย่างยิ่ง โดยมีค่าเฉลี่ยคะแนนดังนี้ **(1) ทุนมนุษย์** (ค่าเฉลี่ย 2.53) ปัญหาสุขภาพ เช่น ป่วยเรื้องรัง พิการ ติดเตียง การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ระดับประถมศึกษา และมีปัญหาการอ่านเขียนภาษาไทยไม่ได้ **(2) ทุนกายภาพ** (ค่าเฉลี่ย 2.20) บ้านเรือนไม่แข็งแรง ทรุดโทรม และส่วนใหญ่ (4,713 ครัวเรือน) ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง **(3) ทุนเศรษฐกิจ** (ค่าเฉลี่ย2.18) ประสบปัญหาหนี้สิน รายจ่ายมากกว่ารายรับ และส่วนใหญ่ (12,508 ครัวเรือน) ไม่มีการออมเงิน **(4) ทุนธรรมชาติ** (ค่าเฉลี่ย 1.91) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อยังชีพลดบทบาทลงเนื่องจากข้อจำกัดด้านพื้นที่และกฎหมาย และ **(5) ทุนทางสังคม** (ค่าเฉลี่ย 1.61) แม้คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด แต่พบว่าชุมชนมีความเข้มแข็งในการช่วยเหลือกัน และคนจนส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มฌาปนกิจในชุมชน

การส่งต่อความช่วยเหลือรายมิติ โครงการได้สร้างระบบการส่งต่อความช่วยเหลือ (Referral System) เพื่อให้คนจนเข้าสู่สวัสดิการของรัฐ โดยสามารถช่วยเหลือได้รวม 6,180 คน จำแนกเป็น ด้านสุขภาพจำนวน 794 คน ด้านการศึกษาจำนวน 73 คน ด้านที่อยู่อาศัยจำนวน 362 คน (มูลค่า 3,074,200 บาท) ด้านอื่นๆ เช่น ถุงยังชีพ เงินสงเคราะห์ จำนวน 2,951 คน และด้านสิ่งแวดล้อม (หมอกควัน/ไฟป่า): 2,000 คน โดยประสานข้อมูลส่งต่อช่วยเหลือให้กับ อบจ.ลำปาง

การเลื่อนสถานะทางสังคม (Social Mobility) จากการเปรียบเทียบข้อมูลปี 2567 กับ 2568 พบว่ามีครัวเรือนยากจน**เลื่อนสถานะทางสังคมเพิ่มขึ้นรวม 2,291 ครัวเรือน** โดยส่วนใหญ่ขยับขึ้นมาอยู่ในกลุ่ม "อยู่พอได้" และ "อยู่ยาก" สะท้อนถึงผลสำเร็จของการขับเคลื่อนงานเชิงพื้นที่ที่สามารถยกระดับฐานทุนและสถานะความเป็นอยู่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

5.2.2 สร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Mobility) รายครัวเรือนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต อาชีพ รายได้ และการเข้าถึงการศึกษา ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ลดความยากจน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลไกภาคี

จากการดำเนินงานผ่านโมเดลแก้จน (Operating Model: OM) ทั้ง 4 โมเดล ผลการดำเนินงานพบว่า **การยกระดับรายได้:** ในภาพรวม ครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 29.43 **มีครัวเรือนยากจนเข้าร่วมโมเดล** ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ จำนวน 1,581 ครัวเรือน ครอบคลุมพื้นที่ 7 อำเภอ 26 ตำบล **การพัฒนาทุนมนุษย์:** มีการฝึกอบรม**ความรอบรู้ทางการเงิน (Financial Literacy)** ให้แก่คนจนเป้าหมายจำนวน 924 คน เพื่อสร้างวินัยการออมและลดวงจรหนี้สินนวัตกรรม เทคโนโลยี และองค์ความรู้ที่ใช้ในการพัฒนาโมเดลการแก้จนเชิงปฏิบัติผ่าน 4 โมเดล รวมทั้งสิ้น 81 ชิ้น ประกอบด้วย 7 นวัตกรรม 38 เทคโนโลยี 35 องค์ความรู้ และ 1 รูปแบบการจัดสวัสดิการให้แก่คนจนในพื้นที่

ผลการดำเนินงานแยกตามโมเดลแก้จน (Operating Model)

โมเดลที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ **สร้างโมเดลแก้จนจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ** ในจังหวัดลำปาง พัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยนวัตกรรมเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร รวมถึงการจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชน (LE/SE) โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ **คนจนจำนวน 522 ครัวเรือน** ครอบคลุมพื้นที่ 2 อำเภอ 6 ตำบล ในจังหวัดลำปาง

ภายใต้ความร่วมมือของภาคีเครือข่าย 12 หน่วยงาน และการทำ MOU 3 ฉบับ **สถานการณ์ความยากจนในพื้นที่**เกษตรกรในพื้นที่ประสบภาวะ **“ทำมาก ได้น้อย”** เนื่องจากต้นทุนการผลิตสูง เช่น ค่าปุ๋ยและสารเคมีคิดเป็นร้อยละ 40–50 ของรายได้ ประสบปัญหาดินเสื่อมโทรม ขาดองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และติดอยู่ในวงจรหนี้สินเชิงโครงสร้างที่ทำให้ขาดอำนาจต่อรองในตลาด **นวัตกรรมและเทคโนโลยีเด่น** มีจำนวน 1 นวัตกรรม 25 เทคโนโลยี 5 องค์ความรู้ ทั้งนี้ทีมวิจัยได้พัฒนานวัตกรรมจากทรัพยากรท้องถิ่น เช่น ผงคลอไรด์ดัส ผงดินเบา และลีโอนาร์ไดต์ ฮิวมัส ตัวอย่างเทคโนโลยีที่สำคัญได้แก่ **(1) สารปรับปรุงดินชนิดเหลว 12 สูตร** เฉพาะสำหรับพืชแต่ละชนิด เช่น ข้าว ข้าวโพด สับปะรด และถั่วลายเสือ **(2) การผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพจากใบกระถิน** ที่ช่วยลดต้นทุนปุ๋ยเคมีได้ถึง 80-90% **(3) ชุดตรวจวัดดินอย่างง่าย** เช่น การตรวจค่า pH ด้วยดอกอัญชัน และการตรวจอินทรียวัตถุด้วยด่างทับทิม และ **(4) สารกำจัดแมลงจากไดอะตอมไมต์** (ดินเบา) ซึ่งปลอดภัยและไร้สารตกค้าง **ผลผลิตจากการดำเนินงานผ่าน 7 โมเดลอาชีพ** (Value Chain) โครงการสามารถสร้างรายได้เพิ่มเฉลี่ย ร้อยละ 42.05 โดยมีมูลค่าทางเศรษฐกิจรวมเพิ่มขึ้นเป็น 11,352,042 บาทต่อปี โดยสรุปแต่ละโมเดลดังนี้ **(1) VC อุตสาหกรรมชุมชนสารปรับปรุงดิน** จ้างงานคนจน 6 ครัวเรือน ผลิตน้ำหมักและฮิวมัสจำหน่าย **(2) VC ถั่วลายเสือ** ทั้งระบบแปลงรวมแบะแบบถุง มีจำนวนคนจนเข้าร่วมมากที่สุด 223 ครัวเรือน สร้างรายได้รวมสูงสุด 962,850 บาท **(3) VC ข้าว** เน้นลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต มีคนจนเข้าร่วมจำนวน79 ครัวเรือน **(4) VC ข้าวโพด** ลดต้นทุนปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง คนจนเข้าร่วม จำนวน 112 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ย 7,075 บาท/ครัวเรือน **(5) VC สับปะรด** คนจนเข้าร่วม จำนวน 48 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงถึง 8,563 บาท **(6) VC มันสำปะหลัง** คนจนเข้าร่วม 10 ครัวเรือน สร้างรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงสุดคือ 9,900 บาท และ **(7) VC พืชผักสวนครัว** คนจนเข้าร่วม 234 ครัวเรือน ไม่ได้วัดเป็นจำนวนเงินที่ชัดเจนแต่ช่วยสร้างความมั่นคงทางอาหารและรายได้เสริม

การยกระดับสถานะความเป็นอยู่ (Social Mobility) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง โดยกลุ่มคนจนที่ "อยู่ลำบาก" ลดลงจาก 210 คน เหลือ 95 คน ขณะที่กลุ่ม "อยู่ยาก" และ "อยู่พอได้" เพิ่มขึ้น สะท้อนถึงความสำเร็จในการยกระดับคุณภาพชีวิตแบบขั้นบันได (Poverty Graduation Pathway) นอกจากนี้ยังช่วยเพิ่มขวัญกำลังใจและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้กับกลุ่มเปราะบาง **การจัดตั้งอุตสาหกรรมชุมชน (LE/SE)** มีการจัดตั้งหน่วยผลิตขนาดเล็กในพื้นที่ตำบลบ้านเอื้อม ร่วมกับวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตปุ๋ยหมักใบกระถินบ้านสัก มีกำลังการผลิตมากกว่า 10,000 ลิตร/ปี โดยมีการสร้างแบรนด์ท้องถิ่นและจำหน่ายผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น Shopee และ Facebook **การส่งเสริมความฉลาดทางด้านการเงิน** (Financial Literacy) ครัวเรือนยากจนจำนวน 270 คนได้รับการฝึกอบรมการทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ต้นทุน ผลการประเมินพบว่า ร้อยละ 80 สามารถจดบันทึกและคำนวณ กำไร-ขาดทุนได้ถูกต้อง ช่วยให้เกิดวินัยทางการเงินและลดรายจ่ายฟุ่มเฟือย และ**ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** (1) ผลักดันการใช้สารปรับปรุงดินจากทรัพยากรท้องถิ่นเป็น นโยบายเกษตรต้นทุนต่ำระดับจังหวัด (2) สนับสนุนระบบอุตสาหกรรมชุมชนครบวงจร (การผลิต-มาตรฐาน-การตลาด) (3) พัฒนาระบบข้อมูลกลางของกลุ่มเกษตรกรคนจน (Big Data) เพื่อติดตามคนจนและครัวเรือนเปราะบางอย่างแม่นยำ และ(4) สร้างกลไกขับเคลื่อนต่อเนื่องระดับจังหวัดหลังจบโครงการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

โมเดลที่ 2 การขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน (Pro-Poor Value Chain)โครงการนี้มีวัตถุประสงค์คือพัฒนาโมเดลแก้จนด้วยสมุนไพรและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม และอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาหมอเมืองและตำรับยาพื้นบ้าน โดยเป้าหมายหลักเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างแม่นยำ โดยใช้ทุนทางทรัพยากรสมุนไพรและภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในพื้นที่จังหวัดลำปาง **พื้นที่ดำเนินการ** คือ อำเภอเถิน จำนวน 4 ตำบล คือ ตำบลแม่มอก ตำบลเวียง

มอก ตำบลล้อมแรด ตำบลเถินบุรี และอำเภอห้างฉัตร จำนวน 7 ตำบล คือ ตำบลห้างฉัตร ตำบลแม่สัน ตำบลปงยางคก ตำบลเวียงตาล ตำบลวอแก้ว ตำบลเมืองยาว ตำบลหนองหล่ม จังหวัดลำปาง โดยทำงานร่วมกับ**กลไกหลัก** ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำปาง (สสจ.ลำปาง) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) สมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดลำปาง กลุ่มวิสากิจชุน กลุ่มอาชีพในชุมชน และสถาบันวิชาการ โดยได้**พัฒนาห่วงโซ่คุณค่าจำนวน 4 ห่วงโซ่คุณค่า** (Pro-Poor Value Chain) ประกอบด้วย Value Chain ที่ **1 สมุนไพร-สมุนไพรพื้นถิ่น** ส่งเสริมการปลูกสมุนไพร 6 ชนิด ได้แก่ **ไพล ขมิ้นชัน ขิง ข่าแดง ตะไคร้หอม และกระดูกไก่ดำ** ในระบบเกษตรอินทรีย์ โดยมีการวิเคราะห์คุณภาพดินและใช้ปฏิทินการเพาะปลูกเพื่อมาตรฐานอุตสาหกรรม Value Chain ที่ 2 **สมุนไพร-บริการแพทย์แผนไทย** ดำเนินการร่วมกับ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) พัฒนาศูนย์บริการและสนับสนุนวัตถุดิบสมุนไพร เช่น ลูกประคบและยาอบ เพื่อให้กลุ่มเปราะบางเข้าถึงการรักษาและสร้างรายได้ให้ครัวเรือนยากจนจากการเป็นผู้ผลิต Value Chain ที่ 3 **สมุนไพร-ท่องเที่ยว**ดำเนินการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว 1 วัน 1 คืน และจัดตั้ง " ชุมชนแม่มอกโฮมสเตย์" รวมถึงยกระดับแหล่งท่องเที่ยวใหม่ เช่น อ่างเก็บน้ำห้วยแม่เกี๋ยง เพื่อสร้างรายได้จากการพักแรมและการจำหน่ายสินค้า การพัฒนาทักษะและศักยภาพของคนจน (ทุนมนุษย์) โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวและการพัฒนาศักยภาพชุมชน โดยการส่งเสริมการรวมกลุ่มและบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเองเพื่อให้คนในชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจและรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยว และValue Chain ที่ 4 **สมุนไพร-เมนูอาชีพ** ชุมชนมีเมนูอาชีพ ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรในชุมชนมาแปรรูปเช่น การนำสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์อาหารและของใช้ เช่น ไส้อั่วสมุนไพร สเปรย์ไล่ยุง น้ำยาล้างจาน และสเปรย์

กระดูกไก่ดำ เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าและลดรายจ่ายในครัวเรือน **ผลลัพธ์ที่เกิด**จากโครงการ**ด้านรายได้** สามารถช่วยเหลือครัวเรือนยากจนได้ 509 ครัวเรือน โดยมี รายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 20.39 หรือคิดเป็นรายได้ที่เพิ่มขึ้นประมาณ 4,028 บาทต่อครัวเรือน **ด้านทักษะและการเงิน** ครัวเรือนเป้าหมายได้รับการอบรมการบริหารทางการเงิน (Financial Literacy) ทำให้สามารถทำบัญชีต้นทุนอาชีพ แยกรายจ่ายจำเป็นออกจากรายจ่ายฟุ่มเฟือย และเกิดพฤติกรรมการออมในรูปแบบ "หุ้นส่วนอาชีพ" **การเปลี่ยนแปลงทางสังคม**กลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนสถานะจากผู้รอรับการสงเคราะห์เป็น "ผู้ประกอบการชุมชน" มีความไว้วางใจในการทำงานร่วมกันและเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น **การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสมุนไพร** เพื่อเป้าหมายรายได้ที่เพิ่มขึ้น โครงการได้นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต โดยเป็น **นวัตกรรม เทคโนโลยี และองค์ความรู้**ด้านสมุนไพรแก้จนมีทั้งสิ้น 5 เทคโนโลยี และ 21 องค์ความรู้ เช่น ชุดยกร่องแปลงปลูกติดรถแทรกเตอร์ การวิเคราะห์คุณภาพดิน และการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสานในส่วนของ**มาตรฐานผลิตภัณฑ์** ได้มีการวิเคราะห์สารสำคัญด้วยเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ (HPLC) เพื่อการันตีคุณภาพของขมิ้นและไพล ช่วยให้กลุ่มคนจนสามารถเข้าสู่ตลาดที่มีราคาสูงขึ้นได้ **การสืบทอดภูมิปัญญา** ทีมวิจัยมีการรวบรวมข้อมูลจาก ปราชญ์ชุมชนและหมอเมือง 9 ท่าน ที่เชี่ยวชาญการปรุงยาจาก "ปั๊บสา" การย่ำขาง และการใช้สมุนไพรบำบัด พร้อมทั้งจัดทำเป็นชุดความรู้และหลักสูตรเพื่อการอนุรักษ์ และ**ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** ข้อเสนอแนะต่อองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง (อบจ.ลำปาง) **(1) ด้านสาธารณสุข:** ควรเร่งสนับสนุนงบประมาณอุปกรณ์การแพทย์แผนไทยให้ รพ.สต. และจัดตั้งศูนย์บริการระดับปฐมภูมิในพื้นที่ **(2) ด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมสมุนไพรท้องถิ่น:** ผลักดันการสร้างโรงงานผลิตยามาตรฐาน และพัฒนาระบบให้ รพ.สต. รับซื้อวัตถุดิบสมุนไพรจากครัวเรือนยากจนโดยตรงเพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพและรายได้ให้ครัวเรือนยากจน รวมถึงประชาชนทั่วไป **(3) อบจ.ลำปาง หรือจังหวัด:** ควรใช้พื้นที่ **"ลำปางเกตเวย์"** เป็นศูนย์

กลางกระจายสินค้า และบรรจุโมเดลสมุนไพรแก้จนเข้าในแผนพัฒนาจังหวัดอย่างต่อเนื่อง และ **(4) การพัฒนาบุคลากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น** ควรดำเนินการ **สนับสนุนการฝึกอบรม** โดยจัดสรรงบประมาณพัฒนาศักยภาพแพทย์แผนไทยในสังกัด อบจ. ให้ได้รับการอบรมเพิ่มเติมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและการ**ขึ้นทะเบียนหมอพื้นบ้าน** โดยผลักดันการขึ้นทะเบียนหมอพื้นบ้านให้เป็นรูปธรรม และจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์ตำรับยาและการรักษาดั้งเดิม

โมเดลที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง (Area Based Industry) โครงการนี้มีวัตถุประสงค์คือศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่จากไผ่และประเมินผลกระทบต่อการแก้จน ออกแบบแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม **พื้นที่ดำเนินการ** คือ ครัวเรือนยากจน จำนวน 9 ตำบล ได้แก่ ตำบลนาสัก ตำบลจางเหนือ ตำบลสบป้าด ตำบลบ้านดง ตำบลแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ ตำบลบ้านหวด ตำบลบ้านอ้อน ตำบลบ้านร้อง อำเภองาว และตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม **ปัญหาและโอกาส** (Pain & Gain Points) **ปัญหา** ชุมชนมีเศษไผ่เหลือทิ้งจากการแปรรูปสูงถึง 40-50 ตันต่อวัน ซึ่งมักใช้วิธีการเผาทิ้งหรือขายราคาถูกเพียงตันละ 400-500 บาท **โอกาส** ทีมวิจัยมองเห็นคุณค่าของ เศษไผ่ที่สามารถนำไปผลิต ไบโอชาร์ (Biochar) และ ชีวมวลอัดแท่ง (Biomass Briquettes) เพื่อเข้าสู่อุตสาหกรรมพลังงานทดแทน เกษตรกรรม และวัสดุคาร์บอน ซึ่งมีมูลค่าสูงกว่าเดิมมาก **กลไกการขับเคลื่อน** โครงการทำงานผ่าน 3 กลไกหลัก ได้แก่ **(1) กลไกท้องถิ่น (อปท. และผู้นำชุมชน)** องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ลำปาง และ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และผู้นำชุมชนในพื้นที่ ร่วมดำเนินการในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจน การผลักดันเชิงนโยบายและงบประมาณ **(2) กลไกวิชาการ**เป็นกลไกทางด้านการถ่ายโอนองค์ความรู้และการสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรมทางความรู้จากหลากหลายสถาบัน องค์ความรู้ และศาสตร์เพื่อบูรณาการการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของคนจนและพื้นที่ และความเชี่ยวชาญของสถาบันวิชาการ อาทิ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยราชมงคลล้านนา ลำปาง และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ และ **(3) กลไกผู้ประกอบการ/เอกชน** เป็นกลุ่มทั้งในระดับต้นน้ำและปลายน้ำในการขยายผลทางด้านการตลาด และการพัฒนาองค์ความรู้ในการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและผู้บริโภคเพื่อการพัฒนาศักยภาพคนจนเป้าหมายในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีความสามารถทางการตลาดและสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์ อาทิ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย กฟผ. แม่เมาะ บริษัทโคโคลกรีนอุตสาหกรรมจำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัดไผ่เกื้อกูล สมาคมการค้าลิโอนาร์ไดต์และพลังงานทดแทน **ผลการดำเนินงานไผ่แก้จนยกระดับเศรษฐกิจของชุมชน**เน้นการพัฒนา **อุตสาหกรรมเชิงพื้นที่** ผ่านการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรไม้ไผ่ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ โดยการใช้**นวัตกรรมและเทคโนโลยี** เช่น ระบบเกษตรอัจฉริยะและการแปรรูปขยะไผ่เป็นพลังงานชีวมวล เพื่อสร้างรายได้หมุนเวียนและลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมตามแนวคิด **เศรษฐกิจหมุนเวียน (BCG)** จากการดำเนินงานพบความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม ดังนี้ **(1) ด้านการยกระดับเศรษฐกิจ** โมเดลจักรวาลไผ่สามารถสร้างรายได้รวมให้กับชุมชน โดยเพิ่มมูลค่าของไม้ไผ่จากระดับวัตถุดิบ 10–15 บาทต่อลำ ไปสู่ผลิตภัณฑ์ปลายน้ำที่มีมูลค่า 35,000–65,000 บาทต่อตัน ผ่านการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าแบบครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ นอกจากนี้ การใช้ประโยชน์จากของเสียในกระบวนการผลิต เช่น เศษไม้ไผ่ ข้อไผ่ และเปลือกไผ่ เพื่อนำไปผลิตเป็นชีวมวลและไบโอชาร์ ยังช่วยสร้างรายได้เพิ่มเติมและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน โดยสามารถสร้างรายได้รวมให้กับชุมชนจำนวน 4,505,540 บาท **(2) ด้านการขจัดความยากจน** ครัวเรือนยากจนเป้าหมายจำนวน 504 ครัวเรือน มีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 33.51 **(3) ด้านทุนมนุษย์และการเงิน** โครงการได้พัฒนาทักษะอาชีพให้กับประชาชนรวม 562 คน แล เสริมสร้างความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) ให้กับ 91

คน ผลปรากฏว่าครัวเรือนที่มีรายได้ไม่เพียงพอร้อยละ 85 สามารถ ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เริ่มมีการออมและลดความเสี่ยงจากการกลับเข้าสู่วงจรหนี้ซ้ำ และ (4) และ**ด้านโครงสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่** เกิดการเชื่อมโยงห่วงโซ่คุณค่าแบบครบวงจร (Value Chain Integration) ตั้งแต่เกษตรกรต้นน้ำ โรงงานแปรรูปกลางน้ำ ไปจนถึงอุตสาหกรรมพลังงานสะอาดที่นำของเสียมาผลิตเป็นชีวมวลและไบโอชาร์ โดยทีมวิจัยได้วางแผนและออกแบบให้ ห้างหุ้นส่วนจำกัด **“ไผ่เกื้อกูล”** มีบทบาทในฐานะวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) ต้นแบบ ทำหน้าที่ขับเคลื่อนห่วงโซ่คุณค่าของอุตสาหกรรมไผ่ในจังหวัดลำปางอย่างเป็นระบบ การออกแบบและเสนอแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรไผ่ โดยใช้**เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่** โดยกระบวนการ**ต้นน้ำ** พัฒนาเกษตรกรสู่ **Smart Farming** ใช้ระบบ IoT ควบคุมการให้น้ำและโซล่าเซลล์เคลื่อนที่ **กลางน้ำ** แปรรูปขั้นต้นเป็นไม้ตะเกียบ/ไม้เสียบลูกชิ้น (มีโรงงานระดับครัวเรือน 61 แห่ง) และนำเศษเหลือทิ้งมาทำก้อนเชื้อเห็ดเศรษฐกิจ และ**ปลายน้ำ** ผลิตผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง เช่น เครื่องสำอางจากเห็ดเยื่อไผ่, ผ้าย้อมสีธรรมชาติจากใบไผ่, และผลิตภัณฑ์นวดจากสมุนไพรมะแขว่น **นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่**ใช้จำนวน 18 รายการ โดยแบ่งเป็น

นวัตกรรม 6 รายการ เทคโนโลยี 8 รายการ และองค์ความรู้ 4 รายการ มาใช้ประโยชน์ เช่น **เทคโนโลยีพลังงาน:** เตาอบถ่านระบบไพโรไลซิสไร้ควัน, ระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์ **นวัตกรรมผลิตภัณฑ์:** เซรั่มเห็ดเยื่อไผ่ เอนเนอจี้บาร์ผสมเห็ด ผงหมักเนื้อสมุนไพรมะแขว่น และ**เกษตรสมัยใหม่:** ระบบอควาโปนิกส์ (เลี้ยงปลาปลูกผัก) สำหรับครัวเรือนพื้นที่จำกัด **การท่องเที่ยวชุมชนวิถีไผ่ (BAMBOO JOURNEY)** พัฒนา

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในตำบลเมืองมาย โดยเชื่อมโยงกับ **แหล่งฟอสซิลแอมโมไนต์ 240 ล้านปี** โดยการจัดกิจกรรม **"เมืองมายแอมโมไนต์รัน"** และการปั่นจักรยานท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้คนจนจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนและบริการโฮมสเตย์ และฝึกอบรมนักสื่อความหมายชุมชน 20 คน เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวท้องถิ่น **การพัฒนาทุนมนุษย์และการเงิน** (Financial Literacy) มีการอบรมการทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีต้นทุนอาชีพ ให้ครัวเรือนยากจน ส่งเสริมการออมผ่าน "กลุ่มสัจจะหมู่บ้าน" หรือ "หุ้นส่วนวิสาหกิจชุมชน" ผลลัพธ์ที่ได้คือครัวเรือนร้อยละ 85 ปรับพฤติกรรมลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นและมีวินัยทางการเงินมากขึ้น**ผลสำเร็จที่เกิดขึ้น**จากโครงการ **ด้านรายได้** ครัวเรือนยากจน 504 ครัวเรือน มี **รายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ** 33.51 **มูลค่าเศรษฐกิจ:** สร้างรายได้รวมให้กับชุมชนแล้วกว่า 4,505,540 บาท และ**ด้านสังคม:** เกิดการรวมกลุ่มในรูปแบบ **วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise)** ที่ปันผลกำไรไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 กลับคืนสู่สวัสดิภาพของกลุ่มเปราะบาง และ**ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** (1) ควรยกระดับหัตถอุตสาหกรรมไผ่ด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์และสร้างแบรนด์สินค้าลำปาง (2) ส่งเสริมการปลูกไผ่เพื่อสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ให้คนจน และเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่เสื่อมโทรม (3) จัดทำ **ยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมไผ่ระดับจังหวัด** ที่ครอบคลุมทั้งห่วงโซ่คุณค่า และ (4) ควรมีหน่วยงานภาครัฐหรือธุรกิจเอกชนของจังหวัด เช่น หอการค้า สภาอุตสาหกรรมดึงภาคเอกชนรายใหญ่ เช่น กฟผ. SCG เข้ามาเป็นผู้รับซื้อที่แน่นอน เพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจหมุนเวียนและเป้าหมาย Net Zero

โมเดลที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง (Social Safety Net) โครงการมีวัตถุประสงค์ ศึกษารูปแบบสวัสดิการ ที่สามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของคนยากจนในจังหวัดลำปาง และสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ในการพัฒนากองทุนสวัสดิการให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน เป็นรูปแบบการวิจัยและพัฒนา(Research and Development: R&D) โดยมีกระบวนการศึกษา ทดลอง และพัฒนาความรู้ เพื่อสร้างนวัตกรรมในการเพิ่มขีดความสามารถเพื่อขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมให้กับกลุ่มคนจนจังหวัดลำปางผ่านแนวทางการจัดทำกองทุนสวัสดิการเกื้อกูล

คนยากจนจังหวัดลำปาง เป็นนวัตกรรมเชิงกระบวนการภายใต้แนวคิด **โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net)** เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและแก้ไขความเหลื่อมล้ำอย่างเป็นระบบ โดยมีการนำร่องการดำเนินงานในพื้นที่ เทศบาลเมืองพิชัย เพื่อนำผลที่ได้ไปขยายต่อในพื้นที่อื่นของจังหวัดลำปาง**กลไกการขับเคลื่อน "สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา"**โดยโครงการบูรณาการพลังจาก 3 ภาคส่วนหลัก **พลังบวร (ศาสนา):** ใช้ความศรัทธาและกิจกรรม "บุญนำทาง" เช่น ผ้าป่าสามัคคี เพื่อระดมทุนช่วยเหลือกลุ่มเปราะบาง **พลังท้องถิ่น (เทศบาลเมืองพิชัย และ อสม.):** เป็นกลไกปฏิบัติการ "ชี้เป้า" ค้นหาคนจนที่ตกหล่น (Exclusion Error) และจัดระบบการช่วยเหลือลงในแผนพัฒนาท้องถิ่น **พลังภาครัฐและเอกชน:** มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ออกแบบกระบวนการวิจัย พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พมจ.) สนับสนุนสิทธิสวัสดิการ และภาคเอกชน เช่น บริษัทซันสวีท ส่งเสริมอาชีพให้คนจน **เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของกองทุน**สวัสดิการเกื้อกูลคนจน ได้กำหนดไว้ 3 ด้านหลัก ได้แก่ **(1) การบรรเทาทุกข์และสร้างโอกาส:** ช่วยเหลือครอบครัวยากจนในระบบข้อมูล PPPConnext ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามเกณฑ์คุณภาพชีวิตพื้นฐาน **(2) การลดความเหลื่อมล้ำ:** มุ่งเน้นให้คนยากจนมีโอกาสหลุดพ้นจากความยากจนและดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และ **(3) การหนุนเสริมยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนจังหวัด:** เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนของจังหวัดลำปางในภาพรวม **กลุ่มเป้าหมาย**มุ่งเน้นไปที่ครัวเรือน **"คนจนที่จนจริง" (Truly Poor)** และกลุ่มเปราะบางที่ตกหล่นจากระบบสวัสดิการรัฐ (Exclusion Error) **พื้นที่นำร่อง**ดำเนินการในเขต เทศบาลเมืองพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ผลการดำเนินงานค้นพบกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการสวัสดิการเร่งด่วนจำนวน 56 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 66–75 ปี และส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ประสบปัญหาการดำรงชีวิตอยู่ในระดับ "อยู่ยาก" และ "อยู่ลำบาก" รูปแบบสวัสดิการจึงต้องปรับให้สอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละกลุ่ม โดย**กลุ่มผู้สูงอายุและผู้พิการ**ที่ไม่มีคนดูแลเน้นการช่วยเหลือในรูปแบบสวัสดิการด้านการบริการทางสังคมและการดูแลสุขภาพเป็นหลัก **กลุ่มคนจนประเภท "อยู่ลำบาก"**เช่น ในพื้นที่บ้านต้นยาง ต้องได้รับความช่วยเหลือเร่งด่วน โดยได้ช่วยเหลือส่งต่อด้านปัจจัยสี่และที่อยู่อาศัย และ**กลุ่มคนจนประเภท "อยู่ยาก"** ได้ช่วยเหลือโดยการสร้างทักษะอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพร่างกาย โดยส่งเสริมให้ปลูกผักไฮโดรโปนิกส์โดยทำงานร่วมกับกองสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองพิชัย จังหวัดลำปาง ที่มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบงานสังคมสงเคราะห์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส ให้บริการด้านเบี้ยยังชีพ งานสวัสดิการสังคม ลงพื้นที่ช่วยเหลือผู้ประสบปัญหา และส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้ป่วยติดเตียง/คนพิการในเขตพื้นที่ และมูลนิธิชุมชนลำปาง **รูปแบบสวัสดิการ (Welfare Models)** ทีมวิจัยได้วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของคนจน โดยโครงการได้ออกแบบสวัสดิการที่เหมาะสม 4 ด้าน **(1) ด้านเศรษฐกิจ** ได้ส่งเสริมอาชีพที่ไม่ใช้แรงงานหนัก เช่น **การปลูกผักไฮโดรโปนิกส์** เพื่อลดรายจ่ายและสร้างรายได้เสริมช่วยลดรายจ่ายครัวเรือนได้ 200–300 บาท และสร้างรายได้เสริม 500–600 บาทต่อเดือน **(2) ด้านสุขภาพ** สนับสนุนอุปกรณ์การแพทย์ที่จำเป็น เช่น ผ้าอ้อมผู้ใหญ่ ชุดทำแผล และค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปโรงพยาบาล **(3) ด้านที่อยู่อาศัย** ปรับปรุงซ่อมแซมบ้านและห้องน้ำให้ถูกสุขลักษณะสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ และ **(4) ด้านบริการทางสังคม** มอบ "ถุงสวัสดิการเกื้อกูล" เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง และมอบทุนการศึกษาแก่บุตรหลานเพื่อลดปัญหาความยากจนข้ามรุ่น โดยรูปแบบสวัสดิการดังกล่าวทำร่วมกับมูลนิธิชุมชนลำปาง **ความสำเร็จและผลกระทบ (Impact)** จากการดำเนินโครงการ เกิด **"กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง"** โดยมีเงินบัญชีเริ่มต้น 207,895.50 บาท **การเข้าถึงสิทธิของคนจนและคนเปราะบาง** ที่ค้นพบคนจนรายใหม่ที่ตกหล่นจากระบบ 51 คน และนำเข้าสู่ระบบ PPPConnext เพื่อรับสวัสดิการรัฐในอนาคต และด้าน**คุณภาพชีวิต** พบว่า กลุ่มเป้า

หมายมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตทางจิตใจดีขึ้นจากการได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานและอาชีพที่สอดคล้องกับสภาพร่างกายทั้งนี้โครงการมี**เป้าหมายความยั่งยืน (Exit Strategy)** โดยโครงการวางเป้าหมายให้เกิดความต่อเนื่องหลังจากสิ้นสุดระยะเวลาวิจัยในปี พ.ศ. 2570 โดยมอบหมายให้ มูลนิธิชุมชนลำปาง เป็นองค์กรกลางในการบริหารจัดการกองทุนต่อเนื่อง โดยใช้หลักการ "ร่วมจ่าย ร่วมใช้ ร่วมดูแล" เพื่อสร้างจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองและเกื้อกูลกันในระดับชุมชนอย่างแท้จริง และ**ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (1) ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ โดยควรปรับเปลี่ยนเป้าหมายจากการ "สงเคราะห์" เพียงอย่างเดียว เป็นการสร้างงานและรายได้ตามศักยภาพเฉพาะบุคคล (2) สนับสนุนผู้ดูแลคนจน (Caregivers) และจัดบริการทางสังคมที่จำเป็น เช่น รถรับส่งไปพบแพทย์ และ (3) การสร้างเครือข่ายกองทุนสวัสดิการระดับจังหวัด: ควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกองทุนสวัสดิการสังคมต่างๆ ในระดับจังหวัด เพื่อป้องกันไม่ให้คนจนและกลุ่มเปราะบาง ตกหล่นจากระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐาน

การเลื่อนสถานะทางสังคม (Social Mobility)

การวิเคราะห์ฐานทุน 5 มิติ (SLF) พบว่าการดำเนินงานส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ดังนี้(1) มีครัวเรือนยากจน**เลื่อนสถานะทางสังคมเพิ่มขึ้นรวม 2,291 ครัวเรือน** ในช่วงปี 2567-2568 (2) ทุนมนุษย์และทุนเศรษฐกิจเป็นด้านที่มีการเปลี่ยนแปลงสูงสุด สะท้อนถึงผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาทักษะอาชีพและการจัดการรายได้ (3)โครงการช่วยเปลี่ยนบทบาทคนยากจนจาก "ผู้รับการสงเคราะห์" สู่การเป็น "ผู้ผลิต" หรือ "ผู้ประกอบการชุมชน" ซึ่งช่วยเพิ่มความมั่นใจและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จะเห็นได้ว่าโครงการสามารถ**สร้างโอกาสการเข้าถึงอาชีพและรายได้**ผ่านนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ส่งผลให้คนจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีโอกาสหลุดพ้นจากวงจรความยากจนได้อย่างเป็นรูปธรรม

โครงการวิจัยได้นำฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) ทั้ง 5 ด้าน ไปใช้เป็นสารตั้งต้นในการออกแบบและพัฒนาโมเดลแก้จน (OM) ของจังหวัดลำปาง ดังนี้

1. ภาพรวมผลการวิเคราะห์ฐานทุน 5 มิติ (SLF) จากการสำรวจและสอบทานข้อมูลครัวเรือนยากจนในจังหวัดลำปาง พบว่า**ฐานทุนการดำรงชีพอยู่ในระดับเปราะบางอย่างยิ่ง** โดยมีคะแนนเฉลี่ยจำแนกตามรายด้านดังนี้ **(1) ทุนมนุษย์ (2.53)** เป็นทุนที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดแต่ยังอยู่ในระดับต่ำ ปัญหาหลักคือ สุขภาพ (มีผู้ป่วยเรื้อรังและคนพิการจำนวนมาก) สถานภาพทางการศึกษาที่ส่วนใหญ่อยู่ระดับประถมศึกษา และปัญหาการอ่านเขียนภาษาไทยไม่ได้ **(2) ทุนกายภาพ (2.20)** คนจนเผชิญปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกินทางการเกษตร (4,713 ครัวเรือนไม่มีที่ดินของตนเอง) สภาพที่อยู่อาศัยไม่มั่นคงแข็งแรง และการขาดแคลนอุปกรณ์สารสนเทศเพื่อเข้าถึงสวัสดิการรัฐ **(3) ทุนเศรษฐกิจ/การเงิน (2.18)** ครัวเรือนคนจนส่วนใหญ่ (12,508 ครัวเรือน) **ไม่มีการออมเงิน** มีภาระหนี้สินสูง และรายจ่ายในการดำรงชีพพื้นฐานสูงเมื่อเทียบกับรายได้ **(4) ทุนธรรมชาติ (1.91)** คนจนมีข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อยังชีพเนื่องจากข้อกฎหมายและพื้นที่เสื่อมโทรม รวมถึงที่ดินทำกินอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติ เช่น อุทกภัย และไฟป่า และ **(5) ทุนทางสังคม (1.61)** มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แม้จะมีการรวมกลุ่มด้านสวัสดิการ เช่น กลุ่มฌาปนกิจ แต่ขาดการรวมกลุ่มเชิงเศรษฐกิจหรือสร้างงาน สร้างอาชีพเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง

2. การนำฐานทุน 5 มิติ (SLF) ไปพัฒนาโมเดลแก้จน โครงการได้นำผลการวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของทุนแต่ละด้านมาออกแบบ 4 โมเดลหลัก ดังนี้

โมเดลที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content) เป็นการดำเนินงานโดย**ใช้ฐานทุนธรรมชาติ** ที่เป็นอัตลักษณ์ของลำปาง (ฮิวมัส, หินปูน, ไดอะตอมไมต์) มาผสานกับ**ทุนทางปัญญา/วิชาการ** ของทีมนักวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง โดยเข้าไป**พัฒนาสารปรับปรุงดิน** จำนวน 12 สูตรเพื่อลดต้นทุนปุ๋ยเคมี แก้ปัญหาทุนเศรษฐกิจของกลุ่มเกษตรกรรายย่อยจาก “ทำมากได้น้อย” เป็น “ทำน้อย ได้มาก” และการสร้างทักษะใหม่ (New Skill) ให้แก่คนจนเพื่อยกระดับทุนมนุษย์ให้มีศักยภาพในการจัดการลดต้นทุนอาชีพเกษตรกรรม ใช้ทุนธรรมชาติเข้ามาหนุนเสริมลดต้นทุนสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้

โมเดลที่ 2 การขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน (Pro-Poor Value Chain) การใช้ฐาน**ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์** จากปราชญ์ชาวบ้านและหมอเมืองที่มีความเชี่ยวชาญด้านสมุนไพรในพื้นที่อำเภอเถินและห้างฉัตร เพื่อนำมาสู่**การพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพร 6 ชนิดหลัก** เชื่อมโยงกับการทำงานกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) กลุ่มวิสาหกิจในพื้นที่ ซึ่งเป็นการวางระบบเชื่อมประสานการทำงานร่วมกันในอนาคตหลังโครงการวิจัยได้ปิดตัวลง เพื่อสร้างตลาดที่แน่นอนในการจำหน่ายผลผลิต และผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร รวมถึงได้ยกระดับสู่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือนยากจนและประชาชนในพื้นที่

โมเดลที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ (Area Based Industry) การใช้ฐาน**ทุนธรรมชาติ** (ไผ่) ที่มีอยู่มากและเป็นวัสดุเหลือทิ้งจากการแปรรูปจากไผ่ วันละ 40-50 ตัน มาสร้างมูลค่าโดยทีมวิจัยได้ใช้เทคโนโลยีระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (BCG) ผลิตไบโอชาร์และชีวมวลอัดแท่งส่งเข้าสู่อุตสาหกรรมพลังงานสะอาด และพัฒนาทักษะการทำเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming) ให้กับครัวเรือนยากจนในพื้นที่

โมเดลที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจน (Social Safety Net) โครงการวิจัยมุ่งเน้นการเสริมสร้าง**ทุนทางสังคม** ผ่านกลไกการดำเนินงาน "สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา" ประกอบด้วยพลังศาสนาท้องถิ่น และภาคีภาครัฐ/เอกชน **การพัฒนา**ได้ออกแบบสวัสดิการที่ตอบโจทย์ **ทุนมนุษย์** ของกลุ่มเปราะบางที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น การมอบ "ถุงสวัสดิการเกื้อกูล" และการซ่อมแซมที่อยู่อาศัยให้แก่กลุ่มคนเปราะบาง

ผลลัพธ์จากการพัฒนาบนฐานทุน 5 มิติ (SLF) คนจน**มี**การเลื่อนสถานะทางสังคม (Social Mobility) จำนวน 2,291 ครัวเรือน ในช่วงปี 2567-2568 โดยทุนมนุษย์และทุนเศรษฐกิจเป็นด้านที่มีการเปลี่ยนแปลงสูงสุด **การยกระดับรายได้**ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้นในภาพรวมเฉลี่ย **ร้อยละ 29.43** คนจนมี**ความรอบรู้ทางการเงิน** มีการพัฒนาทุนมนุษย์ด้านการจัดการเงินให้แก่คนจน 924 คน เพื่อสร้างวินัยการออมและลดความเสี่ยงจากการเป็นหนี้ซ้ำ จะเห็นได้ว่าการใช้กรอบแนวคิดฐานทุน 5 มิติ (SLF.) ในการออกแบบทำงานช่วยให้โครงการสามารถเปลี่ยนบทบาทคนยากจนจาก "ผู้รับการสงเคราะห์" มาเป็น "ผู้ผลิต" หรือ "ผู้ประกอบการชุมชน" ที่พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนตามศักยภาพของทุนที่มีอยู่ในพื้นที่

5.2.3 สร้างพื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจนทั้งพื้นที่ (Poverty Area Prototype) ภายใต้แพลตฟอร์มขจัดความยากจนระดับจังหวัดด้วยข้อมูล กลไก กระบวนการ เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนต่อเนื่องเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Exit strategy)

พื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจน (Poverty Area Prototype) โครงการได้กำหนดพื้นที่ต้นแบบแก้จนจำนวน 2 แห่ง โดยมีผลการดำเนินงานดังนี้ **(1) อำเภอแม่เมาะ** (พื้นที่ต้นแบบเดิม) เป็นการขับเคลื่อนในระดับอำเภอที่มีความต่อเนื่อง โดยเน้นการบูรณาการข้อมูลเข้ากับแผนพัฒนาอำเภอและ

โครงการ “แม่เมาะเมืองน่าอยู่” (Mae Moh Smart City) ของ กฟผ. แม่เมาะ ทีมวิจัยทำงานร่วมกับกลไกอาสาสมัครชุมชน นักบริหารจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน 4 ตำบล คือ ตำบลจางเหนือ ตำบลสบป้าด ตำบลบ้านดง และตำบลแม่เมาะ โดยมีนายอำเภอทำหน้าที่เชื่อมประสาน และหนุนเสริมการทำงานและเป็น ADM ในพื้นที่ **(2) เทศบาลเมืองพิชัย** (พื้นที่ต้นแบบใหม่) เริ่มดำเนินการในปีพ.ศ. 2568 และได้ออกแบบโดยบูรณการให้เป็นพื้นที่นำร่องโมเดล กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจน (Social Safety Net) เพื่อดูแลกลุ่มคนยากจน และกลุ่มเปราะบางที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ **เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่** คือ (1) เป็นพื้นที่ตามเกณฑ์ของ บพท. คือ ตั้งแต่ระดับอำเภอ หรือเทศบาลเมืองขึ้นไป (2) เป็นพื้นที่ในการดำเนินงานบริการวิชาการ การวิจัย ตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง (3) ความพร้อมของพื้นที่ (ศักยภาพของผู้นำ/ มีกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ข้อมูล/แผนพัฒนา/ความร่วมมือของคนในพื้นที่) (4) เครือข่ายความร่วมมือและการบริหารจัดการในพื้นที่ร่วมกันได้(5) มีแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดลำปางฉบับทบทวน (พ.ศ.2566-2570) และ (6) การบูรณการการความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายและความยั่งยืน

กลไกการขับเคลื่อน (Mechanism) ในพื้นที่ต้นแบบทีมวิจัยได้ใช้รายชื่อครัวเรือนยากจนฐานข้อมูลระบบ PPPConnext เป็นกลไกขับเคลื่อนเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตคนจน โดยการบูรณาการความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ดังนี้ **(1) อำเภอแม่เมาะ** เน้นความต่อเนื่องในการบริหารจัดการความยากจนแบบเบ็ดเสร็จในระดับพื้นที่ โดยบูรณาการงานวิจัยเข้ากับยุทธศาสตร์การพัฒนาของอำเภอแม่เมาะ **กลไกความร่วมมือ** มีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างนายอำเภอในฐานะแกนหลัก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลแม่เมาะ พัฒนาชุมชน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กลุ่มรักษ์แม่เมาะ ปศุสัตว์อำเภอแม่เมาะ เกษตรอำเภอแม่เมาะ กฟผ. แม่เมาะ ผ่านโครงการ “แม่เมาะเมืองน่าอยู่” (Mae Moh Smart City) และเครือข่ายนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) **(2) เทศบาลเมืองพิชัย** เน้นการดูแลกลุ่มเปราะบางที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

กลไกความร่วมมือ มีการทำงานใกล้ชิดร่วมกับฝ่ายส่งเสริมและสวัสดิการสังคม เทศบาลเมืองพิชัย มูลนิธิชุมชนลำปาง นักวิจัยโมเดลกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจน นักวิจัยโมเดลสารปรับปรุงดิน บริษัทปูนซีเมนต์ไทย (SCG) บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง จำกัด) SCG บริษัท ซันสวีท จำกัด (มหาชน) กฟผ.แม่เมาะ กลุ่ม อสม. ผู้นำชุมชน นักบริหารจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) และนักศึกษาปริญญาโท สาขายุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน **กระบวนการทำงานร่วมกัน** ทีมวิจัยใช้ “ข้อมูล” และ “กลไก” ให้ทำงานเป็นระบบเดียวกัน เมื่อวิเคราะห์จากการดำเนินการที่ผ่านมาพบว่า กระบวนการที่เหมาะสมกับการขับเคลื่อนพื้นที่แก้จนควรมี 4 ขั้นตอนหลัก คือ (1) ค้นหา ใช้ข้อมูลระบุปัญหาและกลุ่มเป้าหมายอย่างแม่นยำ (2) วิเคราะห์ร่วม จัดเวทีพูดคุย ร่วมวิเคราะห์สาเหตุความยากจนและศักยภาพของพื้นที่ (3) ออกแบบและลงมือ ร่วมกันออกแบบกิจกรรมหรือโครงการที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม (4) ติดตามและเรียนรู้ สรุปผลเป็นบทเรียนและใช้ปรับปรุงการทำงานรอบต่อไป

ผลการดำเนินงาน (1) พื้นที่ต้นแบบอำเภอแม่เมาะ ทีมวิจัยได้เข้าพบหัวหน้าโครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ เพื่อแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่และแนวคิดการขับเคลื่อนภายใต้แนวทาง *Maemoh Smart City*/ผู้ช่วยผู้ว่าการเหมืองแม่เมาะ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เพื่อหารือแนวทางความร่วมมือในการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ โดยเฉพาะการใช้กลไกของ กฟผ. เป็นแรงหนุนสำคัญ ในด้านข้อมูล ทรัพยากร และกิจกรรมพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการต่อยอดการพัฒนาอำเภอแม่เมาะให้เป็นพื้นที่ต้นแบบแก้จนอย่างยั่งยืน และขับเคลื่อนงานร่วมกับนายอำเภอแม่เมาะ เพื่อหารือแนวทางการจัดประชุมหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอ แม่เมาะ เพื่อสร้างความร่วมมือในการขับเคลื่อนกิจกรรม *“อำเภอแก้จนต้นแบบ”*

ร่วมกันตามบทบาทของแต่ละหน่วยงาน ผลการจากการเข้าพบ ได้วางแผนการร่วมด้วยช่วยกันเพื่อพัฒนาคนรุ่นใหม่ หรือ ADM ทีมแม่เมาะ เพื่อที่จะทำงานสานต่อการพัฒนาพื้นที่หลัง กฟผ.จะปิดเหมือง โดย กฟผ.แม่เมาะจะการหนุนเสริมในส่วนของการทำกิจกรรมภายใต้แผนพัฒนาของโครงการ *Maemoh Smart City* ทางด้านนายอำเภอจะจัดประชุมร่วมกับหน่วยงานตามภารกิจ เพื่อขอความร่วมมือในการหนุนเสริมการทำงานช่วยเหลือครัวเรือนยากจน โดยจะจัดเวทีขึ้นในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2568 โดยกระบวนทั้งหมดนี้จะใช้ฐานข้อมูล PPPConnext ที่จัดเก็บร่วมกับ ADM ทีมแม่เมาะ ขับเคลื่อนกิจกรรมแก้จนในพื้นที่ **ผลสำเร็จที่เกิดขึ้น**พบว่ามีครัวเรือนยากจนเข้าร่วมกิจกรรม "อำเภอแก้จน" จำนวน 185 ครัวเรือน หรือจำนวน 344 คน ซึ่งได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพผ่าน การพัฒนาครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development) ซึ่งเป็นการบูรณาการการพัฒนาอาชีพบนฐานทรัพยากรในพื้นที่ควบคู่กับการเสริมสร้างศักยภาพครัวเรือน โดยประกอบด้วยโมเดลย่อยที่สำคัญ ได้แก่ โมเดลสารปรับปรุงดิน โมเดลสมุนไพรและสุขภาพชุมชน และโมเดลจักรวาลไผ่

โมเดลดังกล่าวมุ่งเน้นการสร้างรายได้ผ่าน “ห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain)” ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป ไปจนถึงการตลาด ควบคู่กับการพัฒนาองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ รวมถึงการเสริมสร้างทักษะทางการเงินและการเข้าถึงสวัสดิการ เพื่อให้ครัวเรือนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ผลจากการดำเนินงาน พบว่า ครัวเรือนเป้าหมายสามารถลดต้นทุนการผลิต เพิ่มผลผลิต และมีช่องทางสร้างรายได้ใหม่ ส่งผลให้เกิดการยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตอย่างเป็นรูปธรรมในระดับพื้นที่

(2) พื้นที่ต้นแบบเทศบาลเมืองพิชัย ทีมวิจัยได้เข้าพบนายกเทศบาลเมืองพิชัย และทีมผู้บริหารเพื่ออธิบายแนวทางการขับเคลื่อนพื้นที่ต้นแบบ โดยการบูรณาการความร่วมมือกับโครงการวิจัยสารปรับปรุงดิน และโครงการวิจัยกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง ได้จัดทำบันทึกความร่วมมือ (MOU) ร่วมกัน และการจัดสรรพื้นที่แปลงกลางจำนวน 8 ไร่ เพื่อใช้ในการเพาะปลูกถั่วลายเสือสร้างอาชีพ รายได้ให้ครัวเรือนยากจนในพื้นที่ และร่วมศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบการบริหารจัดการสวัสดิการชุมชนบ้านนาบอน เพื่อถอดบทเรียนและใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานร่วมกับทีมวิจัย มูลนิธิชุมชนลำปาง **ผลการดำเนินงาน** ค้นพบคนจนที่ตกหล่นจากระบบ (Exclusion Error) เพิ่มเติม 51 ราย และได้ช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายรวม 56 ราย ผ่านการมอบ “ถุงสวัสดิการเกื้อกูล” และการซ่อมแซมที่อยู่อาศัย **การสร้างอาชีพ โดยการ**ทดลองโมเดลการปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ที่บ้าน ซึ่งช่วยลดรายจ่ายครัวเรือนได้เดือนละ 200-300 บาท และสร้างรายได้เสริม 500-600 บาทต่อเดือน สอดคล้องกับข้อจำกัดทางกายภาพของผู้สูงอายุ การปลูกถั่วลายเสือแปลงกลางร่วมกับโมเดลสารปรับปรุงดิน บนพื้นที่จำนวน 8 ไร่ (ยังไม่ได้ผลผลิต) **ด้านกายภาพ** ดำเนินการมอบ "ถุงสวัสดิการเกื้อกูล" มอบทุนการศึกษา และซ่อมแซมที่อยู่อาศัย/ห้องน้ำให้ถูกสุขลักษณะสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ **ภาพรวมความสำเร็จ** ของทั้งสองพื้นที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ ระบบข้อมูล PPPConnext และ กลไก ADM เป็นเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนบทบาทคนยากจนจาก "ผู้รับการสงเคราะห์" สู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี และสร้างต้นแบบการจัดการเชิงพื้นที่ที่พร้อมขยายผลไปยังพื้นที่อื่นทั่วจังหวัดลำปาง

5.2.4 ยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยทั้งในระดับพื้นที่ (Area Based University)

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางได้พัฒนาและยกระดับบทบาทของมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (Area Based University) ให้สามารถขับเคลื่อนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่มีความสอดคล้องตามแผนยุทธศาสตร์จังหวัดลำปาง (ฉบับทบทวน : ปี พ.ศ. 2566-2567 และ Road map การพัฒนาจังหวัดลำปาง อีก 20 ปีข้างหน้า (ปี พ.ศ. 2566-2585) ที่มีประเด็น Roadmap ที่สอดคล้อง

กับแนวคิดโครงการวิจัยแก้จน คือ การพัฒนาต่อยอดการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าอัตลักษณ์พื้นถิ่น (ข้าว ไผ่ ครั่ง) การพัฒนาลำปาง ศูนย์กลางพลังงานสะอาด Clean energy โครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ [Maemoh Smart City] / โครงการพลังงานสะอาด Net Zero Low Carbon และนโยบายขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ด้านการสร้างโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เขต 1 สู่การเป็นโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยชั้นเลิศภาคเหนือ" ภายใต้แผนงานโครงการการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการ เพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ได้กำหนดบทบาทของตนเองในฐานะที่เป็น "แหล่งความรู้" เป็น "ตัวกลางในการประสานเชื่อมโยง" หน่วยงาน องค์กร ภาคี ในจังหวัด และ "แสวงหาความร่วมมือ" ในการขับเคลื่อนการทำงาน เพื่อสร้างโอกาสและขจัดความยากจนการส่งเสริมผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน และสร้างระบบนิเวศการทำงานแก้จนในมหาวิทยาลัยตามพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัย คือ การเรียนการสอน เช่นการนำกรณีศึกษาหรือโครงการจริงมาใช้ในการเรียนรู้แบบ Service Learning การวิจัยและนวัตกรรม เช่นการถ่ายทอดงานวิจัยสู่ชุมชน การสร้างนวัตกรรมร่วมกับชุมชน การบริการวิชาการ เช่นการให้คำปรึกษาหรือการจัดอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนหรือผู้ประกอบการชุมชน และรวมถึงการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์บ่มเพาะวิสาหกิจ (UBI) หรือเป็นกลไกหลักในการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ภายใต้งบยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย การยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยให้เป็นสถาบันการศึกษาในพื้นที่ กลไกการทำงานแบ่งระดับความร่วมมือ 3 ระดับ คือ กลไกระดับจังหวัด กลไกระดับพื้นที่ และภาคีใหม่ ซึ่งเป็นภาคีความร่วมมือใหม่เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนงานให้บรรลุเป้าหมาย

ผลการดำเนินงานดังนี้**การยกระดับสู่มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (Area Based University)** มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางได้วางบทบาทตนเองเป็น **"แหล่งความรู้"** และ **"ตัวกลางประสานเชื่อมโยง"** เพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การแก้จนให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดลำปาง (Roadmap 20 ปี) โดยมีการดำเนินงานผ่าน 4 กลไกหลัก คือ **การเรียนการสอน:** นำกรณีศึกษาจริงจากโครงการแก้จนมาใช้ในการเรียนรู้แบบ Service Learning. **การวิจัยและนวัตกรรม:** ถ่ายทอดงานวิจัยและสร้างนวัตกรรมร่วมกับชุมชนเพื่อการยกระดับทักษะอาชีพ สร้างรายได้ ลดรายจ่ายให้คนจน **การบริการวิชาการ:** ให้คำปรึกษาและจัดอบรมผ่านศูนย์บ่มเพาะวิสาหกิจ (UBI) เพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานราก และ**การใช้ระบบฐานข้อมูล** PPPConnext ในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยและโครงการบริการวิชาการ โดยพุ่งเป้าหมายการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากให้แก่ชุมชนในฐานะมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

การพัฒนากำลังคนและระบบการบริหารจัดการพื้นที่ (Area Manager) โครงการมุ่งสร้างทรัพยากรบุคคลเพื่อรองรับการถอนตัวจากพื้นที่ (Exit Strategy) อย่างยั่งยืน โดยการพัฒนา**นักจัดการงานวิจัยเชิงพื้นที่** (Area Research Manager: ARM): พัฒนาบุคลากรในมหาวิทยาลัยเพื่อเป็นพี่เลี้ยงทางวิชาการแก่ชุมชนท้องถิ่น **พัฒนานักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่** (Area Development Manager: ADM): โดยทีมวิจัยมีเป้าหมายเพื่อสร้าง "นักจัดการงานพัฒนา เชิงพื้นที่" ที่สามารถทำงานบูรณาการเชื่อมโยงระหว่าง คน–ของ–พื้นที่ ได้อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดลำปางและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน สร้างอาชีพ และเพิ่มศักยภาพของคนในพื้นที่อย่างยั่งยืน ทั้งนี้การสร้าง ADM ถือเป็นการเสริมพลังให้กับชุมชนในฐานะ "กลไกกลาง" ที่เชื่อมระหว่างหน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการและประชาชน เพื่อให้การพัฒนาเชิงพื้นที่เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง โดยแนวคิดและบทบาทของนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) คือกลไกเชื่อมประสานระหว่าง "คน–ของ–พื้นที่" เพื่อขับ

เคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ โดยมีบทบาททั้งในระดับ ตำบล–อำเภอ–จังหวัด เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยมีบทบาทในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ เครื่องมือ และภาคีเครือข่ายจากหลากหลายภาคส่วน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีทิศทางและยั่งยืน **เกณฑ์การคัดเลือก ADM** (1) เป็นผู้ที่เคยเข้าร่วมการอบรมในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนานักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) หรือผ่านการอบรมในหลักสูตร ADM ที่ได้รับการรับรองจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มั่นใจว่าผู้สมัครมีความเข้าใจในบทบาท หน้าที่ และกระบวนการทำงานเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ (2) การขยายผลแนวคิดนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) (แม่ไก่) เป็นผู้ที่เกิดจากการถูกคัดเลือกและพัฒนาศักยภาพบุคคลที่มีคุณสมบัติเป็นแม่ไก่ในแต่ละพื้นที่ และ (3) การคัดเลือกโดยนักวิจัยโมเดลแก้จน (Operating Model) ของแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มภาครัฐ ภาคประชาสังคม ตัวแทนชุมชนที่เป็นแกนนำชุมชนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มคนรุ่นใหม่ของแต่ละพื้นที่ ซึ่งควรมีคุณสมบัติ อาทิ สามารถเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยง ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างภาคีในพื้นที่ เช่น หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชน เอกชน และสถาบันการศึกษา มีความเข้าใจพื้นที่ลึกซึ้ง เข้าใจบริบท สภาพปัญหา ศักยภาพและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง มีบทบาทในการหนุนเสริม ช่วยให้กลุ่ม/องค์กรในพื้นที่สามารถดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน เช่น การให้คำปรึกษา จัดเวทีเรียนรู้ หรือหาแหล่งทุนสนับสนุน เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ขับเคลื่อนแนวทางพัฒนาใหม่ๆ ให้เกิดผลลัพธ์ในเชิงประจักษ์ **บทบาท-หน้าที่ของนักจัดการงานพัฒนาเชิงพื้นที่** คือ การทำงานร่วมกับชุมชนอย่างใกล้ชิด เพื่อให้คนในพื้นที่เกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจร่วมกันบนฐานของข้อมูลจริง (evidence-based development) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น การใช้เครื่องมือวิเคราะห์ทุนชุมชน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การระดมความคิดเห็น และการสร้างฉันทามติของชุมชน เพื่อให้แผนงานและกิจกรรมที่เกิดขึ้นมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมอย่างครบถ้วน นอกจากนี้ ADM ยังมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เป็น “ผู้เชื่อมประสาน (Coordinator)” ระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และมหาวิทยาลัย เพื่อสร้างกลไกการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ รวมถึงการ “คืนข้อมูล (Feedback Mechanism)” กลับสู่หน่วยงานต้นสังกัด เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง เพื่อใช้ในการพัฒนาองค์ความรู้ สนับสนุนเชิงนโยบาย และออกแบบแผนพัฒนาในระยะยาว ที่สำคัญ ADM ถูกออกแบบให้สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องแม้เมื่อโครงการสิ้นสุดลง โดยชุมชนยังคงมีกลไกและบุคลากรในพื้นที่ที่สามารถสานต่อกระบวนการพัฒนาได้ด้วยตนเอง อันสะท้อนถึง “การสร้างความยั่งยืนของระบบนิเวศการพัฒนาในพื้นที่”

การยกระดับผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Entrepreneur: SE) โครงการได้พัฒนาทักษะเปลี่ยนผ่านจากกลุ่มอาชีพแบบดั้งเดิมสู่การรวมกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน เพื่อปูพื้นฐานการพัฒนาสู่กลุ่มธุรกิจเพื่อสังคมใน 7 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมือง อำเภอห้างฉัตร อำเภอเกาะคา อำเภอวังเหนือ อำเภอแจ้ห่ม อำเภอเถิน และอำเภองาว ทั้งนี้การพัฒนา “ผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Entrepreneur)” ภายใต้โครงการแก้จนจังหวัดลำปาง มีจุดเริ่มต้นจากการสำรวจผลิตภัณฑ์ของครัวเรือนยากจนในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อทำความเข้าใจทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคมของกลุ่มคนจน โดยไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การค้นหากลุ่มวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยตรง เนื่องจากจากการลงพื้นที่ภาคสนามพบว่าการรวมกลุ่มส่วนใหญ่ในชุมชนยังดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะ “วิสาหกิจชุมชน” หรือ “กลุ่มอาชีพ” ที่รวมตัวกันเพื่อผลิตและจำหน่ายสินค้าท้องถิ่นในระดับขนาดเล็ก ซึ่งแม้จะมีความเข้มแข็งในด้านภูมิปัญญา การพึ่งพาตนเอง และการผลิตบนฐานทรัพยากรในพื้นที่ แต่ยังขาดแนวคิดด้านการบริหารจัดการธุรกิจ การจัดการทางการเงิน และการสร้างคุณค่าทางสังคมอย่างเป็นระบบ ที่ผ่านมาโครงการใช้

แนวทางการบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อร่วมกันหนุนเสริมให้กลุ่มเป้าหมายมีองค์ความรู้ ทักษะ และช่องทางตลาดที่เหมาะสม ผ่านกระบวนการพัฒนา 3 ระยะ ได้แก่ (1) การสำรวจผลิตภัณฑ์และจัดทำฐานข้อมูลผู้ประกอบการ SE (2) การอบรมสร้างความรู้ความเข้าใจเพื่อขับเคลื่อนตลาดและศูนย์บ่มเพาะ และ (3) การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อหนุนเสริมผู้ประกอบการ SE ซึ่งทั้งหมดเป็นกระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมจากฐานราก เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจาก “กลุ่มอาชีพคนจน” ไปสู่ “ผู้ประกอบการเพื่อสังคม” ที่สามารถพึ่งพาตนเองและร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้ ทีมวิจัยได้ข้อสรุปว่าหากจะพัฒนาเสริมสร้างผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมจึงมีแนวคิดการทำงานที่ตั้งอยู่บน **แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก** คือการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ตั้งแต่ระดับการผลิต จนไปถึงระดับการบริโภค การมีส่วนร่วมของชุมชนในการคิด การลงมือปฏิบัติ การรับผลประโยชน์ และร่วมกันเป็นเจ้าของ ที่เน้นการสร้างความเข้มแข็งจากภายในชุมชนผ่านการใช้ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ของพื้นที่มาสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ ควบคู่กับการใช้ **แนวคิดการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคม** ซึ่งมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจาก “กลุ่มอาชีพเพื่อการยังชีพ” ไปสู่ “ผู้ประกอบการเพื่อสังคม” ที่สามารถบริหารจัดการกิจการของตนให้เกิดทั้งรายได้และผลลัพธ์ทางสังคม รวมถึงการหนุนเสริม**แนวคิดการเสริมสร้างความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy)** เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนา เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจในการจัดการทางการเงินในระดับครัวเรือนและระดับธุรกิจ เช่น การคำนวณต้นทุน การวิเคราะห์จุดคุ้มทุน การบริหารสภาพคล่อง การวางแผนรายรับรายจ่าย และการเข้าถึงแหล่งทุนอย่างเหมาะสม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถบริหารจัดการทรัพยากรทางการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเสี่ยงจากการขาดทุน และเพิ่มโอกาสในการเติบโตอย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นฐานสำคัญของการขับเคลื่อนสู่การเป็น “ผู้ประกอบการเพื่อสังคม” อย่างแท้จริง ผลการดำเนินงาน พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้ดีขึ้น อีกทั้งยังมีการสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มอย่างต่อเนื่อง และเกิดการจ้างงานในระดับพื้นที่ นำไปสู่การยกระดับเศรษฐกิจฐานรากและการลดความยากจนในระยะยาว

กล่าวโดยสรุปการยกระดับศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ได้ดำเนินการนั้น เป็นการสร้างกลไกรองรับระบบตลาดให้กับกลุ่มคนจน ดังนี้ (1) มหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นผู้สร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ สร้างศูนย์บ่มเพาะ สร้างตลาดเพื่อสังคม และสร้างเครือข่ายตลาด (2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมสินค้า พัฒนาคุณภาพสินค้า สร้างแบรนด์ บริหารตลาด กระจายสินค้า (3) ครัวเรือนยากจน ทำหน้าที่ผลิตสินค้า แปรรูปสินค้า รับจ้างผลิต สร้างรายได้ให้ครัวเรือน และ (4) ผู้บริโภค ภาครัฐ ภาคเอกชน และตลาดออนไลน์ เป็นผู้หนุนเสริมสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้ครัวเรือนยากจนตามบทบาท หน้าที่ของตนเอง จึงส่งผลให้คนจนมีอาชีพ มีรายได้เพิ่มขึ้น และข้อค้นพบที่สำคัญ คือ มหาวิทยาลัยไม่ได้สร้างตลาดขึ้นมาใหม่ แต่สร้าง "กลไกตลาดเชิงสถาบัน (Institutional Market Mechanism)" ผ่านกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ให้ทำหน้าที่เป็นองค์กรตัวกลางของระบบตลาดในพื้นที่ โดยวิสาหกิจชุมชนทำหน้าที่ตั้งแต่การรวบรวมผลผลิต การควบคุมคุณภาพ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างแบรนด์ การบริหารช่องทางการตลาด การเชื่อมโยงเครือข่ายธุรกิจ และการสร้างโอกาสการจ้างงานให้แก่ครัวเรือนยากจน ส่งผลให้คนจนไม่ต้องเผชิญความเสี่ยงจากการเข้าสู่ตลาดเพียงลำพัง แต่สามารถเข้าถึงตลาดผ่านกลไกขององค์กรชุมชนที่มหาวิทยาลัยร่วมพัฒนาขึ้น จึงก่อให้เกิด "ระบบตลาดที่ครอบคลุมคนจน (Inclusive Market System)" ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างรายได้ ลดความเปราะบาง และยกระดับเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นการยกระดับมูลค่าเพิ่มจากฐานทุนด้านทรัพยากร**ความท้าทายและปัญหาของการท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง** แม้จังหวัดลำปางจะมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวยังไม่สามารถเติบโตได้เต็มศักยภาพเท่าที่ควร เนื่องจากการขาดข้อมูลการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ ลำปางยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้างในฐานะแหล่งท่องเที่ยว ทั้งที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจมากมาย นักท่องเที่ยวจำนวนมากยังไม่ทราบถึงจุดเด่นและประสบการณ์ที่ลำปางสามารถมอบให้ได้**โครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว**ที่ยังไม่เพียงพอในบางพื้นที่โดยเฉพาะเส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวชนบท ถนนบางสายยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงได้ยาก ขาดป้ายบอกทาง ระบบขนส่งสาธารณะ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น**ขีดความสามารถของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว** ก็ยังถือเป็นจุดอ่อนสำคัญ บางพื้นที่ยังขาดทักษะด้านการบริการ การจัดการความปลอดภัย และแนวคิดด้านการท่องเที่ยวยั่งยืน ทำให้บางครั้งการท่องเที่ยวส่งผลกระทบในทางลบต่อทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือความสงบสุขของชุมชน หากไม่มีแนวทางการจัดการ ที่ดีพอความไม่สม่ำเสมอของรายได้จากการท่องเที่ยว ก็เป็นอีกความท้าทายที่สำคัญ เนื่องจากลำปางยังไม่มีการจัดกิจกรรมหรือดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ทำให้ผู้ประกอบการหรือคนในชุมชนที่พึ่งพาการท่องเที่ยวขาดรายได้ในช่วงนอกฤดูกาล **ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดลำปางในอนาคต** เพื่อให้การท่องเที่ยวกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และเป็นพลังขับเคลื่อนจังหวัดลำปางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาวจำเป็นต้องมีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนในหลายด้าน ได้แก่ (1) ส่งเสริมลำปางให้เป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงคุณภาพไม่ใช่เน้นจำนวน แต่เน้นประสบการณ์ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ (2) เพิ่มการตลาดและประชาสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ เช่น การทำคอนเทนต์ผ่านโซเชียลมีเดีย แคมเปญ “เที่ยวเมืองรอง” หรือความร่วมมือกับอินฟลูเอนเซอร์เพื่อเผยแพร่ความงามของลำปางสู่สาธารณะ (3) สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนควรเป็นเจ้าของและผู้จัดการการท่องเที่ยว โดยรัฐควรสนับสนุนทั้งทุน องค์ความรู้ และช่องทางการตลาด (4) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างมีเป้าหมาย เช่น ถนน ระบบ Wi-Fi ระบบขนส่งสาธารณะในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มความสะดวกในการเดินทางและพักผ่อนของนักท่องเที่ยว (5) เน้นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นไว้ให้คนรุ่นหลังได้สัมผัสต่อไป **ผลผลิตที่เกิดขึ้น** (1)การจัดทำหนังสือ นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ตำนานที่ผ่านกาลเวลา” (2) หนังสือนครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ตามรอยแสงแรกและม่านหมอก” (3) การจัดทำหนังสือ นครลำปาง เมืองเขลางค์นคร “ผ่านย่านเก่า เรื่องเล่าใหม่ ในความทรงจำ” และ (4) การจัดหนังสือ Photobook ในรูปแบบ E-Book

การเผยแพร่ผลงานและสร้างเครือข่ายระดับชาติและนานาชาติ โครงการได้ตีพิมพ์บทความงานวิจัยจำนวน 8 ความ (อยู่ระหว่างดำเนินการ) **จัดเวทีเสวนา** “ประสานพลังแก้จนคนลำปาง 2026” เพื่อเผยแพร่งานวิจัยสู่สาธารณะร่วมกับภาคีความร่วมมือ และ**เครือข่ายนานาชาติ:** มีการทำ MOU กับหน่วยงานใน **สาธารณรัฐประชาชนจีน** (Guangxi Jinhui Culture Communication) เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ด้านสมุนไพรและขยายโอกาสทางการตลาดสู่ต่างประเทศ

จากการดำเนินงานกล่าวโดยสรุป โครงการได้เปลี่ยนบทบาทมหาวิทยาลัยจากเพียงผู้ทำวิจัย สู่การเป็น "ฟันเฟืองหลักเชิงยุทธศาสตร์" ที่เชื่อมโยงความรู้ นโยบาย และคนในพื้นที่เข้าด้วยกัน เพื่อขจัดความยากจนอย่างเป็นระบบ**ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น**สรุปภาพรวมได้ดังนี้ แพลตฟอร์มขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำของจังหวัดลำปาง (PPAP) ได้ออกแบบแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญอยู่ 3 ประการหลัก เพื่อใช้ในการวางแผนแก้ไขปัญหาขจัดความยากจนและการสร้างโอกาสให้กลุ่มครัวเรือน

ยากจนได้มีโอกาสหลุดพ้นความยากจน คือ **(1) การสำรวจ ค้นหา สอบทาน ชี้เป้าคนจนเป้าหมาย** ครอบคลุมทั้ง 13 อำเภอของจังหวัดลำปาง โดยมีแบบสำรวจกลางที่ใช้ร่วมกันทั้ง 20 จังหวัด เป็นเครื่องมือในการสำรวจ ค้นหา สอบทานคนจนในพื้นที่ เพื่อหาคำตอบว่า **"คนจนคือใคร คนจนอยู่ที่ไหน เขาจนเพราะอะไร และจะช่วยให้เขาได้พ้นจนอย่างไร"** ข้อค้นพบในกระบวนการนี้จะเป็นข้อมูล (DATA) สำคัญที่จะนำไปใช้ในการวางแผนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาให้ตรงจุดกับสภาพปัญหาของคนจนเป้าหมาย **(2) พัฒนาการมีส่วนร่วมปปฏิบัติการแก้จนแบบบูรณาการความร่วมมือกับทุกภาคส่วน** และใช้เป็นเครื่องมือ กลไกการทำงานร่วมกันของภาคีภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาชนและชุมชน เช่น การสร้างพื้นที่กลาง (Provincial Poverty) เพื่อเป็นเครื่องมือการส่งต่อความช่วยเหลือ "คนจนเป้าหมาย"ระดับจังหวัด การจัดทำ Poverty Forum ในระดับอำเภอ ทำให้คนจนหลุดพ้นจากความยากจน รวมถึงการสนับสนุนข้อมูล องค์ความรู้ และทรัพยากรต่างๆ ในการช่วยเหลือแก่ทีมวิจัย และ**(3) พัฒนาโมเดลแก้จน** ที่มีการผสมผสานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาตัวแบบปฏิบัติการแก้จนให้เหมาะสมกับกลุ่มคนจนเป้าหมายของแต่ละพื้นที่ โดยการวิเคราะห์ฐานทุน 5 ด้านของ SLF หรือ กรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework) ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนเศรษฐกิจ (หรือ ทุนการเงิน) ทุนธรรมชาติ และทุนสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยที่คนหรือครัวเรือนใช้ในการดำรงชีวิต สร้างความมั่นคง และยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

ผลจากการดำเนินโครงการวิจัยที่ผ่านมา พบว่า การขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนตั้งแต่ต้นทางกล่าวคือ การค้นหาสอบทานกลุ่มคนจน การปฏิบัติการโมเดลการแก้ไขปัญหาความยากจน การส่งต่อช่วยเหลือคนจน ไม่ใช่เพียงการสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ แต่คือการคืนศักดิ์ศรี ความมั่นคง และโอกาสให้คนจนสามารถเลือกอนาคตของตนเองได้ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคนจนเป้าหมายในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจอย่างมีนัยสำคัญ ผลกระทบที่เกิดขึ้นสามารถจำแนกได้ 2 กลุ่มใหญ่คือ ผลกระทบเชิงบวก (Positive Impacts) และ ผลกระทบเชิงเปลี่ยนผ่าน (Transformative or Transitional Impacts) ดังนี้

- **ผลต่อคนจนกลุ่มเป้าหมาย**

ผลกระทบเชิงบวก (Positive Impacts) **(1) คนจนมีรายได้เพิ่มขึ้น** จากการได้รับการพัฒนาทักษะ ความรู้ อาชีพจากโมเดลแก้จน สามารถเลี้ยงดูครอบครัว หรือการจุนเจือครอบครัวได้มากขึ้น ลดการพึ่งพาการกู้ยืมหนี้สิน **(2) ได้รับการบริการและเข้าถึงสวัสดิการและบริการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต** ในกรณีที่ได้รับการส่งต่อความช่วยเหลือ เช่นการช่วยซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ถุงยังชีพเกื้อกูล จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น

พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.จ) และ อปท. **(3) มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น** เนื่องจากมีความมั่นงคงด้านอาชีพ รายได้ สุขภาพ และที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น **(4) คนจนสามารถยกระดับทักษะและศักยภาพของตนเอง** จากการได้รับการพัฒนาสมรรถนะการทำงาน ที่ผ่านการเข้าร่วมโมเดลแก้จนและกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ เช่น การฝึกอบรมอาชีพ การส่งเสริมความมั่นใจในการดำเนินชีวินและการประกอบอาชีพ เห็นช่องทางในการทำมาหากินเพื่อสร้างอาชีพใหม่เพิ่มรายได้ให้ครัวเรือนจากการนำฐานทุนการดำรงชีพทั้ง 5 ด้านที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ **(5) พอจะมีอำนาจต่อรองทางสังคม** ครัวเรือนคนจนมีสิทธิ์และเสียงในกระบวนการคิด ตัดสินใจร่วมกับสมาชิกกลุ่มทางสังคมเพิ่มมากขึ้น ลดการถูกเอาเปรียบจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจของกลุ่มชุมชน ในฐานะที่เป็นผู้ร่วมผลิต ที่ทำให้มองเห็นภาพรวมของกระบวนการดำเนินงานกิจกรรมของกลุ่มทุกขั้นตอน และเป็นกลุ่มอาชีพที่ได้ริเริ่มทำร่วมกับสมาชิกคนอื่นๆ จึงทำให้พอมีสิทธิและอำนาจในการต่อรองได้

ผลกระทบเชิงเปลี่ยนผ่าน (Transformative Impacts) **(1) คนจนมีพฤติกรรมการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนไป** เช่น รู้จักการวางแผนชีวิตการทำงานสร้างอาชีพ รายได้ และแผนการออมเงิน ลดความ

ฟุ่มเฟือย รวมถึงมีเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจนขึ้น เช่น การออมเงิน การคิดต้นทุน กำไรจากการขายผลิตภัณฑ์ **(2) เกิดแรงจูงใจในครอบครัว** เช่น สมาชิกในครอบครัวรู้สึกมีความหวังและแรงจูงใจในการทำงานเนื่องจากมองเห็นช่องทางและโอกาสประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น **(3) ลดความรู้สึกด้อยค่า หรือความรู้สึกที่ถูกทอดทิ้ง**จากชุมชน สังคม เช่น คนจนรู้สึกว่าได้รับการใส่ใจและไม่ถูกละเลยจากชุมชน สังคม ส่งผลให้มีความมั่นใจและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กลับคืนมา ซึ่งน่าจะเป็นเป้าหมายหลักของอีกประการหนึ่งของ บพท. ในการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อขจัดปัญหาความยากจนเชิงยุทธศาสตร์ และสอดรับกับหลักการพัฒนาชุมชน และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ในเป้าหมายที่1 การยุติความยากจน ทุกรูปแบบในทุกที่ และ **(4) เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในชุมชน** กล่าวคือ เกิดระบบ กลไกการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการดูแล ช่วยเหลือคนจน ผ่านกิจกรรม หรือโครงการต่างๆ ซึ่งกระบวนการดำเนินงานจะนำไปสู่การรวมกลุ่มอาชีพที่เกิดขึ้นในชุมชน เกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ก่อให้เกิดโครงสร้างการบริหารจัดการใหม่ที่มีความยั่งยืนมากขึ้น

- **ผลต่อภาครัฐ ท้องที่ ท้องถิ่น หน่วยงานภารกิจ**

ปัญหาความยากจน เป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง กล่าวคือการแก้ไขปัญหาความยากจนไม่ได้เป็นเรื่องของ"คนจน" เท่านั้น แต่ยังเป็นบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานทุกภาคส่วนที่จะต้องร่วมดำเนินงานในการแก้ไขปัญหา ดังนั้นการแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นต้องเริ่มต้นที่การเพิ่มบทบาทหน้าที่หรือปรับเปลี่ยนองค์กรจากผู้รับนโยบายจาก “การควบคุม” ปัญหาไปสู่การเป็น “ผู้ร่วมสร้างโอกาส” ให้กลุ่มคนจนเป้าหมายได้มีช่องทางและโอกาสในการเข้าถึงการรับบริการทางด้านต่างๆ ตามภารกิจของหน่วยงาน และควรทำงานในรูปแบบการบูรณาการโดยเฉพาะด้านข้อมูล และความร่วมมือในการดำเนินงานในพื้นที่ด้วยกันให้มากขึ้น ผลกระทบที่ส่งผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีดังนี้

1. องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง ได้ร่วมพัฒนาระบบ Application พร้อมใช้เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือคนจนให้เข้าสู่สวัสดิการของรัฐ โดยจะขยายความร่วมมือไปยัง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในสังกัดจำนวน 67 แห่ง

2. เกิดการเชื่อมแผนปฏิบัติการแก้จนกับท้องถิ่น โดยการประสานความร่วมมือของ ADM ในการขับเคลื่อนการจัดทำแผนแก้จนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control for participatory planning) เพื่อเปิดโอกาสให้คนจนเป้าหมายในอำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเถิน เมือง แม่เมาะ แจ้ห่ม งาว และห้างฉัตร /หน่วยงานภาครัฐให้การช่วยเหลือคนจนจากกระบวนการประสานส่งต่อความช่วยเหลือ

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีบทบาทสำคัญในฐานะ “ผู้ประสานงานหลัก” ระดับพื้นที่ในการดำเนินงานต้นน้ำ คือร่วมชี้เป้าครัวเรือนยากจนเป้าหมาย กลางน้ำร่วมดำเนินการโมเดลแก้จน เพื่อพัฒนาศักยภาพคนจนในการสร้างอาชีพ รายได้ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพ “บุคลากร”ขององค์กรให้สามารถทำงานแบบบูรณาการข้ามหน่วยงานร่วมกับทีมวิจัย ปลายทาง อปท. สามารถวิเคราะห์และใช้ฐานทุนดำรงชีพ 5 ด้าน ใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาเชิงพื้นที่ (Community Mapping) และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งทำให้เกิดแนวคิดการทำงานใหม่โดยใช้ข้อมูลเป็นฐานในการทำงาน

4. เกิดกระบวนการทำงานแบบบูรณการ ร่วมกับภาคประชาชนเพิ่มขึ้น และรับฟังเสียงชุมชนมากขึ้น (Participatory Governance)

- **สถาบันวิชาการ/มหาวิทยาลัยเชิงพื้นที่**

1. เกิดการปรับตัวจากบทบาท “ผู้สอน” มาเป็น “พี่เลี้ยง” หรือ “นักพัฒนาร่วม” กับชุมชนมากขึ้นรวมถึงรูปแบบการเรียนการสอนจากห้องเรียน เป็นภาคสนามเพิ่มมากขึ้น โดยการบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน การวิจัย และบริการวิชาการ

2. บุคลกรทางการศึกษาเข้ามาทำงานวิจัยแบบ R&D เพื่อสร้าง นวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) ที่เหมาะกับท้องถิ่น และเข้าใจบาทบาทในฐานะเป็นบุคลากรการศึกษาของมหาวิทยาลัยเชิงพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

3. มีบทบาทใหม่โดยการรับบทเป็น “หน่วยสนับสนุนด้านข้อมูลครัวเรือนยากจนในพื้นที่ ทำหน้าที่เป็น“แหล่งความรู้” เป็น “ตัวกลางในการประสานเชื่อมโยง” หน่วยงาน องค์กร ภาคี ในจังหวัด และ “แสวงหาความร่วมมือ” ในการขับเคลื่อนการทำงาน เพื่อสร้างโอกาสและขจัดความยากจน

4. เป็นหน่วยสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและท้องถิ่น เช่น ผ่านโครงการอบรมบ่มเพาะผู้ประกอบการ หรือการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

- **ผลต่อภาคีภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม ชุมชน สถาบันศาสนา**

ผลต่อภาคธุรกิจ

1. เกิดธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise): หลายธุรกิจเริ่มหันมาลงทุนในกิจกรรมที่สร้างผลกระทบทางสังคมจากการยกระดับเศรษฐกิจฐานราก เช่น สภาอุตสาหกรรมลำปาง บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง จำกัด) SCG กฟผ.แม่เมาะ

2. มีแรงงานจากกลุ่มครัวเรือนยากจนที่มีคุณภาพมากขึ้น จากการได้รับการพัฒนาทักษะผ่านโมเดลแก้จน และสามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานได้มากขึ้น

3. มีแนวโน้มที่จะสามารถขยายฐานผู้บริโภคได้ เมื่อครัวเรือนยากจนมีอาชีพทำให้เกิดมีรายได้เพิ่มขึ้น ก็จะมีอำนาจในการใช้จ่ายมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อเศรษฐกิจโดยเฉพาะเศรษฐกิจฐานราก

4. ในทางภาคธุรกิจก็มีโอกาสเป็นพันธมิตรการร่วมปฏิบัติการแก้จน หรือเป็นภาพลักษณ์ในรูปแบบของโครงการ CSR ที่มีเป้าหมายอย่างชัดเจน

ผลต่อภาคประชาสังคม

1. มีบทบาทการทำงานเพื่อส่วนรวมในเชิงนโยบายมากขึ้น เช่น มูลนิธิชุมชนลำปางที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการระดมทุนและกำหนดทิศทางในการช่วยเหลือกลุ่มครัวเรือนยากจน กลุ่มคนเปราะบาง ซึ่งส่งผลให้ภาพลักษณ์ต่อสังคมมีความชัดเจนขึ้น

2. ได้รับการยอมรับในบทบาทขององค์กรกลาง ที่ทำหน้าที่ในการเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ และชุมชนมากขึ้น

3. การขยายเครือข่ายการทำงานร่วม การบูรณการความร่วมมือเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรและร่วมกันพัฒนาพื้นที่ตามบทบาทขององค์กร

ผลต่อชุมชน

1. ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งตนเองมากขึ้น เนื่องจากได้รับการพัฒนาทักษะ ความรู้ และการใช้ทุนทางสังคมมากขึ้น

2. เกิดผู้นำชุมชนรุ่นใหม่ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานแก้จน เช่น นักพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM)

3. โมเดลแก้จนสามารถลดความเหลื่อมล้ำภายในชุมชนได้ ครัวเรือนยากจนมีสิทธิในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้จากทรัพยากรในชุมชนและสามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานได้มากขึ้น

4. เกิดกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือกองทุนเพื่อช่วยเหลือในการพัฒนาเศรษฐกิจของครัวเรือนยากจนจากการมีส่วนร่วมของผู้นำและภาคีความร่วมมือ

ผลต่อสถาบันศาสนา

1. ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมมตามกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 ประกอบด้วย การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ โดยการบูรณาการความร่วมมือกับโครงการวิจัยแก้จนลำปาง

2. บทบาทของสถาบันทางศาสนา ยังมีอิทพลต่อวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และพฤติกรรมของคนมาทุกยุคสมัย ผ่าน “ความศรัทธา” เป็นที่พึ่งพา พักพิงในยามยากได้เสมอกับคนทุกเพศ ทุกวัยและทุกระดับชั้นทางสังคม

การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ระยะยาวเพื่อความยั่งยืนเมื่อสิ้นสุดงบประมาณจากส่วนกลาง

มหาวิทยาลัยได้พัฒนากลไกความร่วมมือ ระบบฐานข้อมูล DSS นักจัดการพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM) และเครือข่ายภาคี ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวทางดำเนินงาน คือ (1) แผน/แนวทางความร่วมมือระยะยาวรองรับการแก้ไขปัญหาความยากจน เช่น บรรจุการแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นยุทธศาสตร์หลักของมหาวิทยาลัย จัดตั้งศูนย์ประสานงานถาวร พัฒนาฐานข้อมูล DSS เป็นฐานข้อมูลกลางของจังหวัด สนับสนุนบทบาทนักบริหารจัดการงานวิจัยเชิงพื้นที่ (ADM) ถ่ายทอดองค์ความรู้และนวัตกรรมสู่การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ (2) แผน/แนวทางด้านการแสวงหาทุนวิจัยภายในและต่างประเทศ เช่น เชื่อมโยงงานวิจัยกับ SDGs เศรษฐกิจฐานราก และการสร้างเครือข่ายวิจัยกับมหาวิทยาลัยและองค์กรต่างประเทศ (2) แผน/แนวทางการแลกเปลี่ยนบุคลากรและนักศึกษาเพื่อความยั่งยืน โดยการบูรณาการการเรียนการสอน การวิจัย และบริการวิชาการกับพื้นที่จริง และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนบุคลากร นักศึกษา และภาคีเครือข่าย เพื่อสร้างบุคลากรที่เข้าใจพื้นที่และรักษาความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาแผนงาน Exit Strategy เตรียมการถอนตัวหลังปิดโครงการวิจัย

โครงการมุ่งถ่ายโอนบทบาทจากมหาวิทยาลัยสู่ภาคีในพื้นที่ โดยมหาวิทยาลัยทำหน้าที่สนับสนุนทางวิชาการ เพื่อให้พื้นที่สามารถบริหารจัดการและพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดย (1) การถ่ายโอนกลไกการบริหารจัดการ โดยการถ่ายทอดบทบาทการบริหารสู่หน่วยงานหลักในจังหวัด โดยมหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ (2) การถ่ายโอนองค์ความรู้และนวัตกรรม เพื่อให้ภาคีนำไปใช้ได้อย่างต่อเนื่อง (3) การพัฒนาศักยภาพภาคีและผู้นำชุมชน ให้เป็นนักบริหารจัดการงานวิจัยเชิงพื้นที่ (ADM) (4) การสร้างความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่งเสริมการเข้าถึงตลาดและแหล่งทุน เพื่อสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง (5) การบูรณาการเข้าสู่แผนพัฒนาของหน่วยงาน โดยการผลักดันผลวิจัยและข้อเสนอเชิงนโยบายเข้าสู่แผนพัฒนาจังหวัดและท้องถิ่น และ (6)การพัฒนาเครือข่ายวิจัยและความร่วมมือระยะยาว โดยการรักษาและขยายเครือข่ายความร่วมมือผ่านการวิจัย การบริการวิชาการ และการพัฒนาหลักสูตร เพื่อสร้างการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ส่วนที่ 5.3 อภิปรายผลการวิจัย

ประเด็นการพัฒนาระบบข้อมูลและขยายผลการใช้ประโยชน์ (Poverty Platform) โครงการประสบความสำเร็จในการพัฒนาแพลตฟอร์ม PPPConnext และระบบ DSS ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC) ที่เน้นการสร้างข้อมูลที่เชื่อถือได้เพื่อช่วยการตัดสินใจของภาครัฐ ผลการค้นหาและสอบทานพบคนจนจริง 7,107 ครัวเรือน หรือจำนวน 19,781 คน ซึ่งมีความแม่นยำสูง เนื่องจากใช้การคัดกรอง 2 ชั้น และการทำงานร่วมกับคนในพื้นที่ การวิเคราะห์ผ่าน กรอบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) พบว่าทุนทางสังคมมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด (1.61) ซึ่งสะท้อนความเปราะบางเชิงโครงสร้าง

ที่สอดคล้องกับแนวคิดฐานทุนดำรงชีพ 5 ด้าน (SLF) ที่มองความยากจนมากกว่าเรื่องรายได้ แต่รวมถึงการขาดโอกาสและคนหนุนเสริม โดยความสำเร็จที่เกิดขึ้นมีประเด็นที่น่าสนใจคือการส่งต่อข้อมูลคนจนให้กับองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ลำปาง ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมทั้งในเชิงนโยบายเป็นการวางระบบโครงสร้างพื้นฐาน และผลการช่วยเหลือกลุ่มคนจนเป้าหมาย โดยทีมวิจัยมองว่ามีปัจจัยความสำเร็จมาจาก **1) การบูรณาการข้อมูลสู่แผนยุทธศาสตร์จังหวัด** โดย**ความเห็นชอบระดับนโยบาย**ของนายก อบจ. ลำปาง เห็นชอบในการนำระบบข้อมูล **PPPConnext** และระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (**DSS**) ไปใช้งานจริง โดยมอบนโยบายให้บรรจุแผนการใช้ระบบฐานข้อมูลนี้ไว้ในยุทธศาสตร์ของกองยุทธศาสตร์และงบประมาณ ใช้**กลไกบริหารจัดการ**โดยได้มีการมอบหมายให้นักวิชาการคอมพิวเตอร์ชำนาญการเป็นผู้ดูแลระบบ และประสานความร่วมมือระหว่าง 5 ส่วนงานหลัก ได้แก่ กองสาธารณสุข ฝ่ายโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต) กองยุทธศาสตร์และงบประมาณ กองการศึกษา และสำนักปลัด เพื่อทดลองใช้ระบบและสรุปบทเรียนร่วมกัน ก่อนจะดำเนินการขยายผลไปยัง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต) ที่อยู่ในสังกัด ทั้งนี้เพื่อให้สามารถตอบประเด็นคำถามของผู้ใช้งานระบบต่อไปได้ **2) ผลสำเร็จเชิงปริมาณในการช่วยเหลือคนจน** โดยช่วงเดือนมีนาคม เมษายน ที่ผ่านมาจังหวัดลำปางทั้ง 13 อำเภอประสบปัญหามลสิ่งแวดล้อม หมอกควัน และไฟป่า PM2.5 อบจ.จึงได้เร่งการช่วยเหลือเบื้องต้นโดยการแจกหน้ากากอนามัย และของใช้ที่จำเป็นพื้นฐานแก่คนจนในแต่ละพื้นที่ ตัวอย่างความสำเร็จที่ชัดเจนที่สุดคือในเดือนเมษายน 2569 อบจ. ลำปาง ได้ใช้ข้อมูลจากระบบเข้าดำเนินการช่วยเหลือครัวเรือนยากจนในมิติปัญหาสิ่งแวดล้อม หมอกควัน และไฟป่า จำนวนถึง 2,000 คน ซึ่งการช่วยเหลือดังกล่าวทำให้คนจนสามารถเข้าถึงสวัสดิการจากระบบที่พัฒนาขึ้นช่วยให้ อบจ. สามารถส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจนตามศักยภาพทุน 5 ด้านได้อย่างแม่นยำ ลดความซ้ำซ้อนและปิดช่องว่างคนจนที่ตกหล่น **3) เป็นการวางรากฐานโครงสร้างข้อมูลระดับพื้นที่** โดยการขยายผลระบบฐานข้อมูลสู่ รพ.สต. และท้องถิ่น: มีเป้าหมายขยายผลการใช้ประโยชน์ระบบข้อมูลไปยังโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ทั้ง 67 แห่ง ในสังกัด อบจ. และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) อีก 104 แห่งทั่วจังหวัด เพื่อใช้เป็นหน่วยงานนำร่องในการช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางอย่างยั่งยืน **4) การติดตั้งระบบฐานข้อมูลกลาง (Built-in)** มีกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและเจ้าหน้าที่ฝ่ายสารสนเทศของ อบจ. ในการติดตั้งระบบฐานข้อมูลกลาง เพื่อให้หน่วยงานในพื้นที่มีความเป็นเจ้าของข้อมูลและสามารถใช้งานได้อย่างต่อเนื่องแม้สิ้นสุดโครงการวิจัย และ **5) การเชื่อมโยงกับโมเดลแก้จนเฉพาะทาง** ด้านสมุนไพรและการแพทย์แผนไทย โดยอบจ. ลำปาง ใช้ข้อมูลในการวางแผนพัฒนาให้จังหวัดเป็น "ศูนย์กลางสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยชั้นเลิศของภาคเหนือ" โดยเชื่อมโยงกับการทำงานของ รพ.สต. เพื่อรับซื้อวัตถุดิบสมุนไพรจากครัวเรือนยากจนมา แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ยามาตรฐาน และได้เชื่อมช่องทางการตลาด โดย อบจ. สนับสนุนพื้นที่ "ลำปางเกตเวย์" (Lampang Gateway) ให้เป็นแหล่งกระจายสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนจากกลุ่มคนจนและวิสาหกิจชุมชน ในโครงการเพื่อสร้างรายได้ที่แน่นอนให้กับพื้นที่ ปัจจัยความสำเร็จดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดงานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research for Development: ABC) โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2555) แนวคิดการทำงาน ABC มีเป้าหมายในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ตั้งแต่ระดับจังหวัดถึงระดับชุมชน และครัวเรือน โดยใช้โจทย์จากปัญหาพื้นที่จริง และดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับกลไกและภาคีการพัฒนา เพื่อให้ความรู้จากงานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน แนวคิดสำคัญของการวิจัยลักษณะนี้ประกอบด้วย 1)การใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-based Approach) โดยกำหนดโจทย์จากความต้องการที่แท้จริงของพื้นที่และ 2)การสร้างความร่วมมือ (Collaboration) ระหว่างภาคีที่มีความหลากหลายเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา (Ansell & Gash, 2008; Emerson et al., 2012) ดังนั้นการใช้

ข้อมูลจากงานวิจัยสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน โดยมีผลลัพธ์สำคัญ คือ (1) ช่วยปรับทัศนคติและความสัมพันธ์ สร้างความร่วมมือระหว่างนักวิชาการ ราชการ เอกชน และชุมชน (2) ทำให้เกิดการปรับท่าทีและความไว้วางใจ ส่งผลให้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นการนำข้อมูลวิจัยไปใช้ ข้อมูลที่ได้จากชุมชนมีความน่าเชื่อถือและถูกนำไปใช้วางแผนและบริหารโครงการของภาครัฐได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการจริงของพื้นที่ (3) เกิดการการทำงานร่วมกันในพื้นที่ เนื่องจากช่วยสร้างข้อมูล รู้สภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและจังหวัดสามารถจัดสรรงบประมาณและบูรณาการแผนงานได้ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน รวมทั้งใช้แนวทางการบริหารจัดการทั้งล่างขึ้นบนและบนลงล่างควบคู่กันจากแนวคิดงานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่และการดำเนิน“โครงการการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ผลการศึกษามีความสอดคล้องกัน โดยสามารถนำข้อมูลจากกระบวนศึกษาวิจัยมาวิเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงกับแนวทางการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การขจัดความยากจนและการสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่เป็นฐานในการตัดสินใจ

ประเด็นการสร้างโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Mobility) สถานการณ์ความยากจนในจังหวัดลำปาง พบว่าจังหวัดลำปางมีคนจนที่ผ่านการสอบทานจริงจำนวน 7,107 ครัวเรือน หรือ 19,781 คน ซึ่งคิดเป็นอัตราส่วนคนจนต่อประชากรทั้งหมดที่ 38 : 1 โดยอำเภอที่มีคนจนกระจุกตัวมากที่สุด 5 ลำดับแรก ได้แก่ อำเภอเถิน, อำเภอเมืองลำปาง, อำเภองาว, อำเภอห้างฉัตร และอำเภอวังเหนือ จากการวิเคราะห์ฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (SLF) พบว่า **(1) ทุนมนุษย์ (2.53)** เป็นทุนที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดแต่ยังอยู่ในระดับต่ำ ปัญหาหลักคือ สุขภาพ (มีผู้ป่วยเรื้อรังและคนพิการจำนวนมาก) สถานภาพทางการศึกษาที่ส่วนใหญ่อยู่ระดับประถมศึกษา และปัญหาการอ่านเขียนภาษาไทยไม่ได้ **(2) ทุนกายภาพ (2.20)** คนจนเผชิญปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกินทางการเกษตร (4,713 ครัวเรือนไม่มีที่ดินของตนเอง) สภาพที่อยู่อาศัยไม่มั่นคงแข็งแรง และการขาดแคลนอุปกรณ์สารสนเทศเพื่อเข้าถึงสวัสดิการรัฐ **(3) ทุนเศรษฐกิจ/การเงิน (2.18)** ครัวเรือนคนจนส่วนใหญ่ (12,508 ครัวเรือน) **ไม่มีการออมเงิน** มีภาระหนี้สินสูง และรายจ่ายในการดำรงชีพพื้นฐานสูงเมื่อเทียบกับรายได้ **(4) ทุนธรรมชาติ (1.91)** คนจนมีข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อยังชีพเนื่องจากข้อกฎหมายและพื้นที่เสื่อมโทรม รวมถึงที่ดินทำกินอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติ เช่น อุทกภัย และไฟป่า และ **(5) ทุนทางสังคม (1.61)** มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แม้จะมีการรวมกลุ่มด้านสวัสดิการ เช่น กลุ่มฌาปนกิจ แต่ขาดการรวมกลุ่มเชิงเศรษฐกิจหรือสร้างงาน สร้างอาชีพเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง

ทั้งนี้การออกแบบโมเดลแก้จนได้ใช้แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) เป็นเครื่องที่ในการดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาความยากจนโดยกรอบแนวคิดนี้มีคุณสมบัติ คือ ให้ความสำคัญต่อคนจนนิยามความยากจนด้วยตนเอง และเน้นการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength) ที่จะนำมาใช้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ผลการดำเนินงาน 4 โมเดล พบว่า**โมเดลที่ 1 การยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดิน (Local Content):** มุ่งเน้นการลดต้นทุนเกษตรกรโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่น (ฮิวมัส, หินปูน, ไดอะตอมไมต์) มาผลิตสารปรับปรุงดิน สามารถยกระดับรายได้ครัวเรือนที่เข้าร่วมได้เฉลี่ยร้อยละ 42.05 **โมเดลที่ 2 การยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จน (Pro-Poor Value Chain):** พัฒนาห่วงโซ่คุณค่าสมุนไพร 6 ชนิดหลัก (เช่น ไพล ขมิ้นชัน) เชื่อมโยงกับการบริการแพทย์แผนไทยและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ช่วยให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 20.39 โมเดลที่ 3 การขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่ (Area Based Industry): แปรรูปไผ่และวัสดุเหลือทิ้งสู่ผลิตภัณฑ์

มูลค่าสูง เช่น ไบโอชาร์และชีวมวลอัดแท่ง เพื่อเข้าสู่อุตสาหกรรมพลังงานสะอาด ส่งผลให้รายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 33.51 และ **โมเดลที่ 4 กองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจน (Social Safety Net):** สร้างโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมผ่านกลไก "สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา" (ศาสนา ท้องถิ่น และภาครัฐ/เอกชน) เพื่อช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางที่พึ่งพาตนเองไม่ได้ ทดลองดำเนินการในพื้นที่เทศบาลเมืองพิชัย ช่วยเหลือกลุ่มคนเปราะบางที่ตกหล่นจากระบบ ผลการดำเนินงานครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 29.43 แม้รายได้จะบรรลุตามเป้าหมายของโครงการ และเกิดการเลื่อนสถานะของคนจนได้ แต่ความยากจนยังคงอยู่ ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าความยากจนมีความซับซ้อน มีปัจจัย และความสัมพันธ์กันทุกมิติการแก้ไขปัญหาต้องมองแบบองค์รวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน โดยแมน ปุโรทกานนท์ (2566) ได้สรุปแนวคิดและงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจนบนฐานทุนดำรงชีพและศักยภาพ โดยเห็นว่าความยากจนขึ้นอยู่กับเงื่อนไของค์ประกอบหลายประการไม่ใช่มิติเศรษฐกิจของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายเพียงด้านเดียว แต่เน้นที่ทุนทรัพยากร ศักยภาพและทางเลือกโดยการตัดสินใจของกลุ่มเป้าหมายด้วย กรอบแนวคิดนี้ ให้ความสำคัญต่อคนจนในการกำหนดนิยามความยากจนด้วยตนเอง และเน้นการวิเคราะห์จุดแข็งที่เป็นศักยภาพของคนจนจากต้นทุนด้านต่างๆ ของตนเอง มากกว่าเน้นที่ความไม่มีหรือความขาดแคลนของคนจน เพื่อนำทุนด้านที่แข็งแรงมาหนุนเสริมและแก้ไขปัญหาให้กับทุนด้านที่อ่อนแอโดยมีองค์ประกอบ 4 ส่วน **(1) ทุนดำรงชีพ** 5 ด้าน ที่มีความสัมพันธ์กันประกอบด้วย **ทุนมนุษย์** คือทักษะอาชีพ ความรู้ ความสามารถด้านแรงงานและสุขภาพที่ดี **ทุนกายภาพ** คือโครงสร้างพื้นฐานและสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น ที่ดินทำกิน สภาพที่อยู่อาศัย **ทุนทางเศรษฐกิจ** คือทรัพย์สิน เงินออม ไม่มีหนี้สิน และการเข้าถึงแหล่งเงินทุนและสินเชื่อ **ทุนธรรมชาติ** คือแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดินทำกิน น้ำ ป่า คุณภาพอากาศ และ**ทุนทางสังคม** คือเครือข่ายและความสัมพันธ์ที่ดี การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน

หากวิเคราะห์ข้อจำกัดของคนจน ผ่านทุนดำรงชีพ 5 มิติ จะพบว่า ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ของครัวเรือนยากจน มีความสัมพันธ์กับปัญหาความยากจนมากที่สุด ดังนี้ **1) ทุนทางสังคม มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ 1.61** เมื่อเทียบกับทุนด้านอื่นๆ (ทุนมนุษย์ 2.53 ทุนกายภาพ 2.20 ทุนเศรษฐกิจ 2.18 และทุนธรรมชาติ 1.91) โดยสาเหตุที่ทำให้ทุนด้านนี้มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดสามารถวิเคราะห์ได้จากปัจจัยหลักดังนี้**(1) ข้อจำกัดในการรวมกลุ่มเชิงเศรษฐกิจและอาชีพ** แม้ว่าครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกกลุ่มสวัสดิการสังคม เช่น กลุ่มฌาปนกิจ จำนวน 6,916 ครัวเรือน แต่พบว่าการเข้าร่วมในกลุ่มอาชีพ การผลิตหรือการแปรรูปมีสัดส่วนที่น้อยมาก มีเพียง 505 ครัวเรือน สะท้อนว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของคนจนเน้นไปที่ระบบการช่วยเหลือเมื่อเสียชีวิตหรือสวัสดิการพื้นฐาน มากกว่าการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจหรือเพิ่มอำนาจต่อรองในการประกอบอาชีพ **(2) ปัญหาด้านทัศนคติและสภาพจิตใจ** คนยากจนเป้าหมายเผชิญกับอุปสรรคทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ **ความกลัวการเปลี่ยนแปลง** ซึ่งคนจนส่วนใหญ่มีความคุ้นชินกับวิถีชีวิตเดิมและกลัวที่จะปรับตัวเข้าหาโอกาสใหม่ๆ **การขาดความเชื่อมั่นในตนเอง** โดยคนจนมีความรู้สึกว่าตนเองไร้ค่าและขาดแรงจูงใจในการเริ่มต้นใหม่ ทำให้ไม่กล้าเข้าสู่กลไกการช่วยเหลือหรือการรวมกลุ่มในชุมชน และ**ความกังวลเรื่องการตลาด** คนจนมักปฏิเสธการทำงานในลักษณะกลุ่มอาชีพเพราะกังวลว่าหากทำแล้วไม่มีช่องทางจำหน่ายจะทำให้เสียความรู้สึกและไม่กล้าเข้าร่วมกิจกรรมอีก **(3) โครงสร้างประชากรที่เป็นอุปสรรค (สังคมสูงวัย)** ข้อมูลชี้ชัดว่าคนจนในลำปางส่วนใหญ่เป็น**ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป** และผู้ป่วยติดเตียงหรือคนพิการพึ่งตนเองไม่ได้ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มีข้อจำกัดทางกายภาพในการออกไปทำกิจกรรมร่วมกับสังคมหรือการรวมกลุ่มอาชีพที่ต้องใช้แรงงาน ทำให้บทบาทในฐานะสมาชิกที่ขับเคลื่อนชุมชนลดน้อยลง **(4) การขาด "คนหนุนเสริม" และการเข้าถึงสิทธิ์** ความยากจนในพื้นที่ไม่ได้เกิดจากรายได้อย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการ**ขาดคน**

หนุนเสริม (Supporters) และการขาดโอกาสในการเข้าถึงสิทธิ์ทางชุมชนและสังคมนอกจากนี้ คนจนบางส่วนยังเข้าไม่ถึงข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อสมัยใหม่ โดยส่วนใหญ่ยังพึ่งพาการรับข่าวสารผ่านหอกระจายข่าวเพียงอย่างเดียวมากถึง 6,584 ครัวเรือน ทำให้การเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอกหรือภาคีพัฒนาใหม่ๆ เป็นไปได้ยากกล่าวโดยสรุป **ทุนทางสังคม**ที่ต่ำสุดนี้สะท้อนถึง**สภาวะความเปราะบางอย่างยิ่งของฐานรากสังคม** ที่ยังขาดการเชื่อมร้อยอย่างมีประสิทธิภาพระหว่าง "คน" กับ "กลุ่ม" ที่จะช่วยยกระดับอาชีพ รายได้ และคุณภาพชีวิตของคนจน ผนวกกับสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันส่งผลให้เกิด**ช่องว่างในการสร้างความร่วมมือ** ที่ยังไม่สามารถแปรเปลี่ยนความสัมพันธ์ในชุมชนให้กลายเป็นพลังในการยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตได้อย่างเป็นระบบที่ชัดเจน และ2) **ทุนมนุษย์ในด้านการศึกษา**ข้อมูลเชิงลึกด้านทุนมนุษย์พบว่าคนจนจังหวัดลำปางมีความสัมพันธ์ระหว่าง **การศึกษาต่ำ**และ**วงจรความยากจน** ซึ่งทีมวิจัยมองว่าเป็นความสัมพันธ์แบบ **"วงจรซ้ำซ้อน"** และเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่ทำให้ความยากจนคงอยู่และส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น โดยสามารถวิเคราะห์ประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้ **(1) ข้อจำกัดด้านทักษะและการประกอบอาชีพ** คนจน**การขาดทักษะอาชีพ** เพราะมีการศึกษาที่ต่ำส่งผลให้ครัวเรือนยากจนขาดทักษะอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ที่มั่นคง จากการสำรวจพบว่าประชากรยากจนในพื้นที่เป้าหมายจำนวนมากถึง 16,891 คน ไม่มีทักษะอาชีพเฉพาะด้าน ที่สามารถนำไปต่อยอดเป็นรายได้ได้อย่างเป็นรูปธรรม **ประเภทงานที่มีทางเลือกน้อย** เมื่อขาดทักษะสูง แรงงานจึงต้องพึ่งพาการ **ขายแรงงานรับจ้างรายวัน** หรือประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอนและมีความเสี่ยงสูงนำไปสู่ภาวะ**"ทำมาก ได้น้อย"** เนื่องจากขาดอำนาจต่อรองและขาดความรู้ในการบริหารจัดการต้นทุนด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ **(2) สภาวะเปราะบางทางการเงินและหนี้สิน** คนจน**ขาดการสะสมทุน**เนื่องจากรายได้ที่ต่ำและไม่สม่ำเสมอทำให้ครัวเรือน **ไม่มีเงินออม** ซึ่งเป็นหนึ่งในลักษณะเด่นของครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นจากข้อมูลพบว่ามีครัวเรือนยากจนจำนวน 12,508 ครัวเรือนที่ไม่มีการออมเงิน **เข้าสู่วงจรหนี้สิน** เมื่อไม่มีเงินสำรองและรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย คนจนจึงเข้าไม่ถึงแหล่งทุนในระบบ และต้องพึ่งพาหนี้นอกระบบที่มีดอกเบี้ยสูง ส่งผลให้เกิดภาวะหนี้ท่วมรายได้และกลายเป็น “ลูกหนี้ถาวร” (3) **อุปสรรคด้านทุนมนุษย์และการเข้าถึงข้อมูล** พบว่า **ระดับการศึกษาและทักษะการสื่อสาร**มีความสัมพันธ์กันคนยากจนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงสุดเพียงระดับ ประถมศึกษาหรือต่ำกว่าจำนวน 8,108 คน นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องการ **อ่านและเขียนภาษาไทยไม่ได้** โดยมีคนที่อ่านไม่ได้ จำนวน 2,359 คน และเขียนไม่ได้ จำนวน 2,424 คน ซึ่งกลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการรับรู้ข่าวสารจากทางราชการและการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการต่าง ๆ และ **(4) ความยากจนข้ามรุ่น** (Cross-generational Poverty) จะเห็นได้ว่า**การส่งต่อความยากจน** ที่เกิดจากภาวะการศึกษาต่ำและฐานะทางเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ทำให้ผู้ปกครองไม่สามารถสนับสนุนการศึกษาที่มีคุณภาพให้กับบุตรหลานได้อย่างเต็มที่ ทำให้เด็กที่เกิดในครอบครัวเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะออกจากระบบการศึกษามาขายแรงงานทักษะต่ำเหมือนรุ่นพ่อแม่ เกิดเป็น **“มรดกความยากจนจากรุ่นสู่รุ่น”** กล่าวโดยสรุป **การศึกษาต่ำคือรากเหง้าที่ขัดขวางการพัฒนาสมรรถนะด้านทุนมนุษย์และทุนเศรษฐกิจ** ทำให้คนจนติดอยู่ในกับดักอาชีพทักษะต่ำและหนี้สินเรื้อรัง จนไม่สามารถหลุดพ้นจากวงจรนี้ได้เองหากไม่มีกลไกหนุนเสริมจากภายนอก

ประเด็นการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการจัดการความยากจนทั้งพื้นที่ (Poverty Area Prototype) การคัดเลือกพื้นที่ต้นแบบอำเภอแม่เมาะ และเทศบาลเมืองพิชัย คือ (1) เป็นพื้นที่ตามเกณฑ์ของ บพท. คือ ตั้งแต่ระดับอำเภอ หรือเทศบาลเมืองขึ้นไป (2) เป็นพื้นที่ในการดำเนินงานบริการวิชาการ การวิจัย ตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง (3) ความพร้อมของพื้นที่ (ศักยภาพของผู้นำ/ มีกลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ข้อมูล/แผนพัฒนา/ความร่วมมือของคนในพื้นที่) (4) เครือข่าย

ความร่วมมือและการบริหารจัดการในพื้นที่ร่วมกันได้ (5) มีแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดลำปางฉบับทบทวน (พ.ศ.2566-2570) และ (6) การบูรณการการความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายและความยั่งยืน

กลไกความร่วมมือของอำเภอแม่เมาะ มีเครือข่ายการทำงานร่วมกับ กฟผ.แม่เมาะ ผ่านโครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ (Maemoh Smart City) หน่วยงานตามภารกิจระดับอำเภอ เช่น พัฒนาชุมชนอำเภอ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 5 แห่ง สำนักงานเกษตรอำเภอแม่เมาะ ผู้นำชุมชนทุกพื้นที่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเครือข่าย ADM เป็นหลัก ขณะที่เทศบาลเมืองพิชัย มีเครือข่ายการทำงานร่วมกับ เทศบาลเมืองพิชัย กฟผ.แม่เมาะ ผ่านโครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ (Maemoh Smart City) บริษัทปูนซีเมนต์ไทย (SCG) บริษัทปูนซิเมนต์ไทย (ลำปาง จำกัด) SCG บริษัท ซันสวีท จำกัด (มหาชน) ผู้นำชุมชนทุกพื้นที่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเครือข่าย ADM เป็นหลัก

จากผลการดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนอำเภอแก้จนต้นแบบในจังหวัดลำปาง โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอแม่เมาะ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่อาศัย “การบูรณาการเชิงระบบ” เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน ทั้งในมิติของข้อมูล กลไก และกระบวนการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นรูปธรรม

ประการแรก การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการคัดเลือกพื้นที่และกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานมีความแม่นยำและสอดคล้องกับสภาพปัญหาจริงของพื้นที่ โดยการนำข้อมูลจากระบบบริหารจัดการข้อมูลคนจน (TPMAP) และฐานข้อมูลอื่นที่เกี่ยวข้อง มาใช้ในการวิเคราะห์โครงสร้างประชากร ระดับความยากจน และศักยภาพของครัวเรือน ช่วยให้สามารถออกแบบกิจกรรมที่ตอบโจทย์ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาเกิดผลลัพธ์ที่ชัดเจนในระดับครัวเรือน

ประการที่สอง การพัฒนาครัวเรือนต้นแบบ (Model Household Development) เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การแก้ไขปัญหาความยากจนเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยการส่งเสริมให้ครัวเรือนสามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และพึ่งพาตนเองได้ ผ่านกิจกรรมทางการเกษตรและการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างเหมาะสม อีกทั้งการคัดเลือกครัวเรือนที่มีความพร้อมและมีศักยภาพมาเป็นต้นแบบ ยังช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ครัวเรือนอื่นในชุมชน ส่งผลให้เกิดการขยายผลในลักษณะ “เพื่อนช่วยเพื่อน” ซึ่งมีความยั่งยืนมากกว่าการสนับสนุนแบบรายบุคคล

ผลการดำเนินงานสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการเลื่อนระดับสถานะทางสังคมของครัวเรือนในอำเภอแม่เมาะอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีครัวเรือนจำนวน 143 ครัวเรือน หรือคิดเป็นประมาณร้อยละ 35.0 ที่มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก และสามารถขยับจากกลุ่มที่มีความเปราะบางไปสู่ระดับที่มีความมั่นคงมากขึ้น อันเป็นผลจากการพัฒนาศักยภาพของคนและการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่เพียงแสดงถึงการเพิ่มรายได้หรือการลดรายจ่ายเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงความสามารถในการพึ่งพาตนเองและการเข้าถึงทรัพยากรที่ดีขึ้นในระยะยาว แม้การเลื่อนระดับสู่กลุ่มที่มีความมั่นคงสูงจะยังมีจำนวนไม่มาก แต่ถือเป็นสัญญาณเชิงบวกของการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง ที่สามารถต่อยอดไปสู่การลดความยากจนอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต

ประการที่สาม ความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในพื้นที่นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และชุมชน ที่ร่วมกันสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณ องค์ความรู้ และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการบูรณาการทรัพยากรและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ บทบาทของผู้นำ

พื้นที่ เช่น นายอำเภอ และผู้นำชุมชน ยังเป็นกลไกสำคัญในการประสานความร่วมมือและสร้างความเชื่อมั่นให้กับกลุ่มเป้าหมาย

ประการที่สี่ การพัฒนา Platform การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถอดบทเรียน ช่วยให้เกิดการยกระดับองค์ความรู้และศักยภาพของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดบทเรียน และการสื่อสารระหว่างพื้นที่ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน (Collective Learning) และสามารถปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ได้อย่างยืดหยุ่น

อย่างไรก็ตาม จากการดำเนินงานยังพบข้อจำกัดบางประการ เช่น ความแตกต่างของศักยภาพครัวเรือนในแต่ละพื้นที่ ความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วม และข้อจำกัดด้านทรัพยากร ซึ่งอาจส่งผลต่อความเร็วในการขยายผลในบางพื้นที่ ดังนั้น การพัฒนาในระยะต่อไปควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง การสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม และการสนับสนุนเชิงนโยบายในระดับพื้นที่และระดับจังหวัด

โดยสรุป การขับเคลื่อนอำเภอแก้จนต้นแบบในจังหวัดลำปาง แสดงให้เห็นถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนที่มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยการบูรณาการข้อมูล กลไก และกระบวนการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วน ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเป้าหมาย แต่ยังสามารถพัฒนาเป็นต้นแบบในการขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้อย่างมีศักยภาพในอนาคต

ประเด็นการพัฒนาและยกระดับบทบาทของมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (Area Based University) มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ได้พัฒนาและยกระดับบทบาทของมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ (Area Based University) ให้สามารถขับเคลื่อนยุทธศาสตร์และปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่มีความสอดคล้องตามแผนยุทธศาสตร์จังหวัดลำปาง (ฉบับทบทวน : ปี พ.ศ. 2566-2567 และ Road map การพัฒนาจังหวัดลำปาง อีก 20 ปีข้างหน้า (ปีพ.ศ. 2566-2585) ที่มีประเด็น Roadmap ที่สอดคล้องกับแนวคิดโครงการวิจัยแก้จน คือ การพัฒนาต่อยอดการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าอัตลักษณ์พื้นถิ่น (ข้าว ไผ่ ครั่ง) การพัฒนาลำปาง ศูนย์กลางพลังงานสะอาด Clean energy โครงการแม่เมาะเมืองน่าอยู่ [Maemoh Smart City] และนโยบายขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ด้านการสร้างโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เขต 1 สู่การเป็นโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยชั้นเลิศภาคเหนือ การดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ได้กำหนดบทบาทของตนเองในฐานะที่เป็น “แหล่งความรู้” เป็น “ตัวกลางในการประสานเชื่อมโยง” หน่วยงาน องค์กร ภาคี ในจังหวัด และ “แสวงหาความร่วมมือ” ในการขับเคลื่อนการทำงาน เพื่อสร้างโอกาสและขจัดความยากจนการส่งเสริมผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน และสร้างระบบนิเวศการทำงานแก้จนในมหาวิทยาลัยตามพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัย คือ การเรียนการสอน เช่น การนำกรณีศึกษา หรือโครงการจริงมาใช้ในการเรียนรู้แบบ Service Learning การวิจัยและนวัตกรรม เช่นการถ่ายทอดงานวิจัยสู่ชุมชน การสร้างนวัตกรรมร่วมกับชุมชน การบริการวิชาการ เช่นการให้คำปรึกษาหรือการจัดอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนหรือผู้ประกอบการชุมชน และรวมถึงการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์บ่มเพาะวิสาหกิจ (UBI) หรือเป็นกลไกหลักในการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ภายใต้งบยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย การยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยให้เป็นสถาบันการศึกษาในพื้นที่ **กลไกการทำงาน**แบ่งระดับความร่วมมือ 3 ระดับ คือ ภาคีหลักซึ่งเป็นกลไกระดับจังหวัด ภาคีรองเป็นกลไกระดับพื้นที่ และภาคีใหม่ ซึ่งเป็นภาคีความร่วมมือใหม่เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนงานให้บรรลุเป้าหมาย

อย่างไรก็ตามการที่จะยกระดับบทบาทให้เป็นมหาวิทยาลัยเชิงพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ และสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนในชุมชนท้องถิ่นได้นั้น ต้องอาศัยความเข้าใจบริบทพื้นที่อย่างลึกซึ้ง การทำงานร่วมกับภาคีในท้องถิ่นอย่างจริงจัง และการปรับบทบาทของมหาวิทยาลัยให้พ้นจากการเป็น "ผู้สอน" สู่ "ผู้เรียนรู้และร่วมสร้าง" กับพื้นที่อย่างแท้จริง โดยสามารถวิเคราะห์แนวทางการทำงานร่วมกับชุมชนที่มหาวิทยาลัยควรดำเนินการดังนี้ **(1) การวิเคราะห์บริบทและทุนของพื้นที่ และการวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis)** เพื่อให้เข้าใจ ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และกลุ่มเปราะบาง ในพื้นที่ ตลอดจนการศึกษารูปแบบความสัมพันธ์และโครงสร้างอำนาจในชุมชน เช่น ผู้นำท้องถิ่น องค์กรชุมชน สภาองค์กรชุมชน เพื่อจะได้ประสานความร่วมมือได้อย่างเหมาะสมและตรงตามเป้าหมาย **(2) มหาวิทยาลัยควรเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้ให้ความรู้” เป็น “หุ้นส่วนพัฒนา”** และทำงานในฐานะ Co-Creator หรือ **“ผู้ร่วมออกแบบการพัฒนา”** กับชุมชน ไม่ใช่ผู้มากำหนดแนวทางโดยใช้แนวคิด Participatory Action Research (PAR) หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือหลัก **(3) บูรณาการภารกิจ 3 ด้านของมหาวิทยาลัย** ประกอบด้วย **ด้านการเรียนการสอน** โดยการปรับหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่ เช่น Service Learning, วิชาเรียนในชุมชน / ส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาเรียนรู้จากปัญหาจริง (Problem-based Learning) **ด้านการวิจัย** โดยวิธีการผลักดันงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จริง (Area-based Research) /สร้าง “โจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน” แทนการคิดจากบนลงล่าง และ**ด้านการบริการวิชาการ** โดยเปลี่ยนจากการ "บริการ" เปลี่ยนเป็น "การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม" **/** สร้าง ศูนย์การเรียนรู้ประจำพื้นที่, แปลงเรียนรู้, หรือ ศูนย์บ่มเพาะนวัตกรรมชุมชน **(4) ออกแบบกลไกร่วม (Collaborative Mechanisms)** เช่น การตั้ง**คณะกรรมการร่วมมหาวิทยาลัย-ชุมชน** เพื่อขับเคลื่อนงาน / ส่งเสริมการตั้ง **“ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น” หรือ “คลินิกมหาวิทยาลัย”** ในพื้นที่ / ประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ภาคธุรกิจ หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นต้น และ **(5) ยกระดับบทบาทจาก “การพัฒนา” สู่ “การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ”** โดยรูปแบบการทำงานไม่เพียงเน้นพัฒนาเฉพาะชุมชนใดชุมชนหนึ่ง แต่ต้องสร้างโมเดลที่ขยายผลได้ / ขับเคลื่อนงานพัฒนาผ่านการสร้าง พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน (Learning Space / Innovation Platform)/ เชื่อมโยงกับนโยบายระดับจังหวัดและชาติ เช่น นโยบายการขจัดความยากจนแบบพุ่งเป้า, แผนพัฒนาจังหวัด/กลุ่มจังหวัด, แผนมหาวิทยาลัยเพื่อพื้นที่ ในขณะเดียวกัน หากจะ**ขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยเชิงพื้นที่ในเชิงยุทธศาสตร์** มหาวิทยาลัยควรมี “หน่วยงานกลาง” ที่ทำหน้าที่ พัฒนาพื้นที่ เช่น สถาบันวิจัยเพื่อการทำงานเชิงพื้นที่หรือศูนย์ข้อมูลการทำงานเชิงพื้นที่/ปรับระบบการประเมินผลและผลงานของอาจารย์ (TOR) โดยให้นับรวม “ผลงานเพื่อพื้นที่” /สร้างระบบ สนับสนุนจากภายใน และพันธมิตรภายนอกเพื่อหนุนเสริมการทำงานที่ต่อเนื่อง

ปัญหา อุปสรรค ภาพรวมการทำงานของโครงการ

จากการดำเนินงานภาพรวมของโครงการที่ผ่านมาพบว่า ปัญหาการดำเนินงานมีลักษณะร่วมกัน 5 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. ข้อจำกัดด้านศักยภาพของกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะครัวเรือนยากจน ผู้สูงอายุ และกลุ่มเปราะบาง ทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมและการพัฒนาอาชีพเป็นไปอย่างจำกัด
2. ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและสภาพพื้นที่ ทั้งด้านแรงงาน เงินทุน สภาพภูมิอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลต่อประสิทธิภาพการผลิตและการดำเนินกิจกรรม

3. ความผันผวนของตลาดและรายได้ ทำให้ผลตอบแทนจากการดำเนินงานยังไม่มั่นคง และต้องใช้เวลาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และสร้างการยอมรับของตลาด

4. ความล่าช้าในการประสานงานระหว่างภาคีเครือข่าย เนื่องจากกระบวนการทำงานของแต่ละหน่วยงานมีความแตกต่างกัน ส่งผลให้การดำเนินงานบางส่วนใช้เวลานานกว่าที่วางแผนไว้

5. ความจำเป็นในการสร้างความยั่งยืนของการดำเนินงาน โดยต้องพัฒนาแกนนำชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของภาคี และเชื่อมโยงกลไกสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ องค์ความรู้ และตลาด เพื่อให้การขยายผลสามารถดำเนินต่อไปได้ในระยะยาว

แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา

การยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนให้เกิดความยั่งยืน ไม่ควรมุ่งเน้นเพียงการสร้างอาชีพหรือเพิ่มรายได้เท่านั้น แต่ควรพัฒนา "ระบบสนับสนุน" ที่เชื่อมโยงการพัฒนาคน องค์ความรู้ เทคโนโลยี เงินทุน การตลาด และภาคีเครือข่ายให้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบผ่านโมเดลแก้จนทั้ง 4 โมเดล และในระยะต่อไปจะพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อใช้ติดตามผลและสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย ส่งเสริมการพัฒนาแกนนำและผู้นำรุ่นใหม่ในชุมชน (ADM) สนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการสร้างนวัตกรรมและการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ รวมทั้งเชื่อมโยงตลาดทั้งในระดับพื้นที่และระดับประเทศ เพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุปจากปัญหาและแนวทางการแก้ไขผ่านกระบวนการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า การแก้ไขปัญหาความยากจนที่ยั่งยืนไม่สามารถอาศัยการส่งเสริมอาชีพหรือการช่วยเหลือรายครัวเรือนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพัฒนา "ระบบนิเวศการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-based Development Ecosystem)" ที่เชื่อมโยงข้อมูล องค์ความรู้ เทคโนโลยี เงินทุน การตลาด และภาคีเครือข่ายเข้าด้วยกัน โดยมีมหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการบูรณาการองค์ความรู้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสนับสนุนเชิงนโยบาย และชุมชนเป็นเจ้าของกระบวนการพัฒนา เมื่อทั้งสามระดับทำงานประสาน กันอย่างเป็นระบบ จะช่วยเพิ่มศักยภาพของครัวเรือนยากจน สร้างเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

ส่วนที่ 5.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

โครงการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมของจังหวัดลำปาง ปีที่ 2 มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในภาพรวมของโมเดลแก้จนดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. โครงการยกระดับอุตสาหกรรมชุมชนจากสารปรับปรุงดินเป็นโมเดลเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน มุ่งนโยบายเกษตรต้นทุนต่ำด้วยทรัพยากรท้องถิ่น ประกอบด้วย

1.1 ผลักดันและส่งเสริมการผลิตการใช้สารปรับปรุงดินให้เป็นมาตรการถาวรในการเชื่อมโยงภาคการเกษตรสู่การลดความยากจนภายในจังหวัดโดยบรรจุการใช้สารปรับปรุงดินในแผนพัฒนาจังหวัดเพื่อสร้างระบบอุตสาหกรรมชุมชนครบวงจร

1.2 สร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนด้านการผลิตสารปรับปรุงดินโดยสนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรและกลุ่มภายในชุมชนเพื่อให้เกิดการผลิตและจำหน่ายสารปรับปรุงดินในเชิงพาณิชย์

1.3 เชื่อมโยงเป้าหมายการลดความยากจนในระดับจังหวัดโดยกำหนดให้มีตัวชี้วัดของนโยบาย ได้แก่ รายได้ของครัวเรือนยากจน และการลดต้นทุนการผลิต

2. โครงการยกระดับและขับเคลื่อนสมุนไพรแก้จนสู่การบริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นโมเดลแก้จน Pro Poor Value Chain รูปแบบ Flagship และ Balance phase มุ่งนโยบายที่เชื่อมโยงกับแผนสุขภาพของท้องถิ่น ประกอบด้วย

2.1 จัดให้มีมาตรการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรตามแนวทางเกษตรปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับแผนสุขภาพของท้องถิ่น

2.2 ผลักดันวิสาหกิจชุมชนสู่การเป็นผู้ประกอบการที่มีความสามารถในการแข่งขัน โดยส่งเสริมกิจการสมุนไพรให้มีมาตรฐาน มีการผลิตสินค้าและบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2.3 ให้มีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานด้านแหล่งน้ำเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางการผลิต ด้วยการขยายระบบการจัดการน้ำชุมชนเพื่อรองรับการปลูกพืชสมุนไพรที่ก่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

2.4 จัดตั้งศูนย์ประสานงานเชิงพื้นที่ทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการเชื่อมโยงเกษตรกรผู้ประกอบการและหน่วยงานด้านสาธารณสุข ในการขับเคลื่อนงานด้านการบริการสุขภาพ ด้านการแพทย์แผนไทย และด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

3. โครงการขยายผลโมเดลแก้จนจักรวาลไผ่สู่การสร้างอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่เพื่อขจัดความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจในจังหวัดลำปาง เป็นโมเดลแก้จนระดับอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ (Area Based Industry) มุ่งนโยบายสนับสนุนและพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ ประกอบด้วย

3.1 ให้มีกฎหมาย ข้อบัญญัติสนับสนุนการใช้ที่ดิน การปลูก และการแปรรูปไผ่

3.2 จัดให้มีกองทุนพัฒนาไผ่ระดับประเทศเพื่อสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแปรรูปด้วยเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

3.3 ให้มีมาตรการจูงใจทางภาษีเพื่อลดหย่อนภาษีสำหรับผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมไผ่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

3.4 พัฒนาช่องทางทางการตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ เพื่อให้เกิดการสร้างงานในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

4. โครงการกองทุนสวัสดิการเกื้อกูลคนยากจนจังหวัดลำปาง เป็นโมเดลแก้จน Social Safety Net มุ่งให้เกิดการการปรับเปลี่ยนรูปแบบสวัสดิการแก่คนยากจนเปราะบาง

4.1 ท้องถิ่นมีมาตรการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากการสงเคราะห์เป็นการมุ่งเป้าสร้างงานและรายได้ให้แก่คนจนเปราะบางเพื่อลดการพึ่งพาการสงเคราะห์ในระยะสั้น โดยเพิ่มอัตราการมีงานทำเพื่อยกระดับรายได้ของคนจนเปราะบางให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

4.2 ท้องถิ่นใช้ระบบ PPPConext เป็นข้อมูลชี้เป้าในการช่วยเหลือส่งต่อและยกระดับคุณภาพชีวิตให้แก่คนจนเปราะบาง เช่น การบริการสุขภาพ การเข้าถึงอาชีพ และการส่งต่อการช่วยเหลือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายภาพรวมของโครงการ จากฐานข้อมูลคนจนที่พบว่า “คนจน”ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และจบระดับประถมศึกษา หรือบางคนไม่ได้เรียนหนังสือ และกลุ่มคนเหล่านี้มีข้อจำกัดทางกายภาพในการออกไปทำกิจกรรมร่วมกับสังคมหรือการรวมกลุ่มอาชีพที่ต้องใช้แรงงาน ทำให้บทบาท

ในฐานะสมาชิกของสังคมลดน้อยลง และมีการพึ่งพิงครอบครัว ชุมชน และสังคมสูง เพื่อสร้างโอกาส ยกระดับศักยภาพ และศักดิ์ศรีให้แก่ผู้สูงอายุ ขอเสนอนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างอาชีพ และรายได้ ดังนี้

5.1 หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานด้านการพัฒนาทักษะอาชีพ การเงิน และการตลาด เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุที่มีการศึกษาต่ำ ขาดอาชีพ รายได้ และยากจน โดยเน้นการ “เรียนรู้เชิงปฏิบัติการการรวมกลุ่มอาชีพ และการสร้างรายได้บนฐานทรัพยากรชุมชน พร้อมทั้งจัดให้มีระบบพี่เลี้ยงและการติดตามอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถสร้างรายได้อย่างยั่งยืน

5.2 หน่วยงานระดับท้องถิ่น ควรร่วมกับหน่วยงานด้านพาณิชย์และภาคเอกชน พัฒนาระบบตลาดรองรับสินค้าและบริการของผู้สูงอายุ โดยกำหนดความต้องการล่วงหน้า (Demand-driven) และส่งเสริมผู้สูงอายุผลิตสินค้าหรือบริการตามความต้องการดังกล่าว เพื่อสร้างรายได้ที่มั่นคงและต่อเนื่อง

5.3 หน่วยงานระดับท้องถิ่น ควรร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ เช่น ศูนย์สตรีและครอบครัวของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ในจังหวัดลำปาง ในการหนุนเสริมทางเลือกการฝึกอาชีพด้าน “งานบริการ” ทดแทนอาชีพเกษตรกรรม ให้กับกลุ่มครัวเรือนยากจน โดยเฉพาะกลุ่มคนในที่เป็นผู้สูงอายุ ให้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพทดแทนอาชีพเกษตรกรรม

บรรณานุกรม/เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมการศาสนา. (2559). **รวม ศพอ. ทั่วประเทศ ปี 2559**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (ม.ป.ป.). **สร้างมูลค่าสมุนไพร: การใช้สมุนไพรในระบบบริการสุขภาพ**. สืบค้นจาก http://www.dtam.moph.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=26&Itemid=108

กองพัฒนานโยบายและนวัตกรรมทางสังคม. (2568). **รายงานการเตือนภัยทางสังคม ฉบับที่ 4 ประจำปีงบประมาณ 2568: วงจรความยากจนข้ามรุ่น ปัญหาที่รอการแก้ไข.**

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2565). **โครงการบูรณาการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มเปราะบางรายครัวเรือน**. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กระทรวงสาธารณสุข และองค์กรภาครัฐ-เอกชน. (2559). **แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560–2564.** กรุงเทพฯ: ทีเอส อินเตอร์พริ้นท์.

กิตติ สัจจาวัฒนา. (2565). **Poverty Strategic Framework**. หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).

ขวัญชัย วิศิษฐานนท์ และอุบลวรรณ ขอพึ่ง. (2550). **โรงพยาบาลแพทย์แผนไทยต้นแบบ: ข้อเสนอการจัดตั้งหน่วยบริการแพทย์แผนไทย**. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดลำปาง. (2566). **แผนพัฒนาจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2566–2570.** กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดลำปาง.

งามนิจ แสนนำพล และคณะ. (2566). **การท่องเที่ยวสุขภาพเชิงสร้างสรรค์.** *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์*, 6(3),152–166.

จุฑาธิปต์ จันทร์เอียด และคณะ. (2561). **ศักยภาพธุรกิจสปาและการนวดแผนไทย**. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*,10(2), 1–16.

ฉัตรเกษม ดาศรี. (2566). **รัฐสวัสดิการและโครงข่ายความคุ้มครองทางสังคมในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรวรัญช์ องคสิงห. (2567). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องนวัตกรรมสังคมกองทุนสวัสดิการชุมชน**. มหาวิทยาลัยรังสิต.

ฉันทัช วรรณถนอม. (2552). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว.** กรุงเทพฯ: สามลดา.

ชนิกานต์ พนมอุปถัมภ์. (2565). **นวัตกรรมผลิตภัณฑ์และกิจกรรมห่วงโซ่คุณค่า**. *วารสารนวัตกรรมสังคมและเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน*, 5(2), 64–67.

ชฎิล โรจนานนท์. (2558). **วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) คืออะไร.** โครงการ ศ: ศึกษาโดยไม่หยุดนิ่ง. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายพัฒนาระบบการเงิรภาคประชาชน.

ชาญยุทธ รัตนพรหมมณี, กวิพร จินะจันตา, และอรวรรณ ฉัตรสีรุ้ง. (2560). **ผลของลีโอนาร์ไดต์ต่อการปรับปรุงคุณภาพดินและผลผลิตข้าว**. *วารสารเกษตร*, 33(2), 215–224.

ฐิติมา วงศ์อินตา และคณะ. (2558). **การวิเคราะห์โซ่คุณค่าอาหารฮาลาล**. *วารสารการขนส่งและโลจิ*

สติกส์, 8(1), 1–11.

ฑัตษภร ศรีสุข, นิฤมล หิรัญวิจิตรภรณ์, และสุบิน แก้วเต็ม. (2563). **ห่วงโซ่คุณค่าผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป**. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 14(2), 505–521.

ณัฏฐ์วรดี คณิตินสุทธิทอง และจินตนา เลิศสกุล. (2564). **ความต้องการตลาดท่องเที่ยวสุขภาพ**. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(6), 77–93.

ณัฐนนท์ จิรกิจนิมิต และคณะ. (2566). **การพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบท่องเที่ยวสุขภาพ**. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 11(1), 292–302.

ณัฐวุฒิ เพชรนวล. (2563). **ปุ๋ยชีวภาพจากจุลินทรีย์โพรไบโอติกของพืช.** *วารสารเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี,* 1(3), 12-21.

ณธรรศ สมจันทร์ และอรวรรณ ฉัตรสีรุ้ง. (2557). **การปรับปรุงคุณภาพลีโอนาร์ไดต์สำหรับเป็นวัสดุปรับปรุงดิน**. *วารสารวิจัยและพัฒนา มจธ.*, 37(1), 33–43.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2546). **บทสังเคราะห์ภาพรวมการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรส โปรดักส์.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ. (2542). **โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม: แนวคิดและการประยุกต์ใช้ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดาราพร กาญจนะ. (2556). **ผลของวัสดุปรับปรุงดินต่อมันสำปะหลังที่ปลูกบนดินยโสธรเสื่อมโทรม.** วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ธงชัย มาลา. (2546). **ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ**. ภาควิชาปฐพีวิทยา คณะเกษตรกำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ธนาภรณ์ วงศ์ชู. (2566). **แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศรัทธา (สายมู) เพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเมืองรอง**. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธีรพล สุวรรณรุ่งเรือง และคณะ. (2566). **โครงการขยายผลการพัฒนาระบบสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ**. หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).

นวพร บุญประสม. (2556). **การปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์แผนไทยเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 9(2), 85–99.

นิชนันท์ บุญโข. (2566). **การดำเนินนโยบายด้านสวัสดิการสังคมเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร**. *วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ*, 1(2), 15–24.

ปัญญาดา นาดี. (2561). **การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสู่ความยั่งยืน**. *อีสเทิร์นเอเชีย*, 8(2), 121–122.

ปิยะ ดวงพัตรา (2553). **การใช้หินปูนบดในการปรับปรุงดินกรด**. *วารสารวิทยาศาสตร์ดิน*, 25(1), 33–40.

ปวริศ ทวีกาญจน. (2566). **การนำนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนไปปฏิบัติขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ด กรณีศึกษาเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี**. การศึกษาค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองและการจัดการ) สาขาวิชาการเมืองและการจัดการสำหรับนักบริหาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พรรษา มะยมรัฐ. (2560). **ผลของการใช้เบนทอไนต์และหินปูนต่อสมบัติดินและผลผลิตพืช**. *วารสารพืชศาสตร์*, 12(1), 55–68.

พรรษา มะยมรัฐ, ศุภิฌา ธนะจิตต์, และสมชัย อนุสนธิ์พรเพิ่ม. (2560). **ผลของหินปูนบดและเบนทอไนต์ต่อดินและผลผลิตมันสำปะหลัง**. การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 55, 33–40.

พรพจน์ ศรีดัน. (2564). **รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการนวัตกรรมทางสังคมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่การแข่งขันเชิงพาณิชย์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy).** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพบูลย์ หมุ่ยมาศ, ศิวัช ตั้งประเสริฐ, สำเริง นราแก้ว และกัมพล ปาละอุด 2562. **การประยุกต์ใช้ไคตินไดอะตอมไมท์ และโดโลไมท์ในการเพิ่มผลผลิตของคะน้าพันธ์ยอด**. *แก่นเกษตร* 47 (ฉบับพิเศษ 1), 1681-1686.

ภาสินี บุญเสงี่ยม. (2565). **ความคาดหวังต่อการจัดสวัสดิการสังคมของหน่วยงานภาครัฐ: กรณีศึกษาตำบลโคกขี้หนอน อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี**. งานนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.

แมน ปุโรทกานนท์ และคณะ. (2565). **รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการการพัฒนา ระบบสนับสนุน การทำงานเชิงพื้นที่เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ ระยะที่ 2. หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)** กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

แมน ปุโรทกานน์. (ม.ป.ป.). **แนวคิดระบบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework: SLF).** สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2567 https://pmua.or.th/wpcontent/uploads/2023/10/3.-แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน SLF.pdf.

เยาวเรศ คำปัน. (2565). **การใช้น้ำหมักชีวภาพจากใบกระถินเพื่อเพิ่มผลผลิตพืช**. *วารสารเกษตรยั่งยืน*, 10(1), 101–115.

ศิริมา สุวรรณศรี และคณะ. (2563). **รูปแบบการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองโพธิ์ อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี.***วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต*, 16(2), 117–136.

สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม. (2554). **การวางแผนพัฒนาประเทศ**. นนทบุรี: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด.

สุชาติ เอกไพฑูรย์. (2554). **การศึกษาการประเมินผลด้วยเครื่องมือวัดผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ต่อการประกอบการทางสังคม: กรณีศึกษาธนาคารปู จังหวัดชุมพร**. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2567, จาก https://www.jba.tbs.tu.ac.th

สุภานันท์ เงินน้อย, คณพล จุฑามณี, และสราวุธ รุ่งเมฆารัตน์. (2557). **ผลของสารฮิวมิกร่วมกับปุ๋ยเคมีต่อการเจริญเติบโต ปริมาณธาตุอาหาร และผลผลิตของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์**. ใน การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 52 (หน้า 252–259). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุธิดา แจ้งประจักษ์. (2563). **สวัสดิการสังคมไทยในกระบวนการพัฒนา**. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(2), 315–328.

สมเกียรติ แก้วเกาะสะบ้า และดวงฤดี อุทัยหอม. (2566). **โมเดลคุณภาพบริการท่องเที่ยวสุขภาพ**. *วารสารการวัด ประเมินผลฯ*, 4(1), 13–24.

สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และสุพรรณี ไชยอำพร. (2560). **สวัสดิการชุมชนกับการสร้างสังคมเข้มแข็งใน**

เขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารรม่พฤกษ์*, 35(1), 140–161.
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2566). **คู่มือการจัดสวัสดิการชุมชน**. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. (2563). **แนวทางการวิจัยเชิงพื้นที่ (Area-based research) เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2548). **แนวทางการวิจัยท้องถิ่น (Community-based research: CBR)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2555). **การวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-based collaborative research: ABC): แนวคิดและบทเรียนจากการดำเนินงาน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)**. กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
สำนักงานจังหวัดลำปาง. (2566). **แผนพัฒนาจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2566–2570.** ลำปาง: สำนักงานจังหวัดลำปาง.
สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). **ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). **ระบบการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analysis Platform: TPMAP)**. กรุงเทพฯ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
สำนักนายกรัฐมนตรี. (2563). **คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 347/2563 เรื่อง การจัดตั้งศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
สฤษดิ์ ศรีโยธิน และคณะ. (2567). **การท่องเที่ยวเชิงเกษตร: การขับเคลื่อนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการผ่านแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้อย่างยั่งยืน** *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 16(3), 316–318.
หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่. (2566). **สู้ชนะความจน บนฐานพลังความรู้พลังภาคี**. กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
หิรัญญา กลางนุรักษ์ และเกิดศิริ เจริญวิศาล. (2566). **ศักยภาพการท่องเที่ยวสุขภาพ**. *วารสารวิจัยวิทยาการจัดการ*, 7(1), 182–192.
เอกพงศ์ มุสิกะเจริญ 2551. **การใช้หินฝุ่นเพื่อเพิ่มผลผลิตมันสำปะหลัง**. สืบค้นจาก http://www.clinictech.most.go.th, 4 ตุลาคม 2559.
เอกพงศ์ วงศ์ดี. (2551). **การปรับปรุงสมบัติดินกรดด้วยหินปูนบด**. *วารสารดินและปุ๋ย*, 30(2), 120–130.
องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2559). **การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. สืบค้นจาก http://www.dasta.or.th/th/component/k2/item/3243-series-sustainable-tourism
อัญญา ขันธวิทย์. (2551). **ผลตอบแทนจากการลงทุนในหุ้นสามัญเมื่อพิจารณาประเด็นสังคมและสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาจากการลงทุนของกองทุนรวม ภายใต้หลักศาสนาอิสลาม.** รายงานวิจัย. คณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.

อัครวินท์ ศาสนพิทักษ์ และคณะ. (2567). **การจัดการท่องเที่ยวสุขภาพผู้สูงอายุ**. *วารสารการจัดการธุรกิจ ม.บูรพา*,13(1).

อำนวย ปิ่นพิลา และเตวิช พฤกษ์ปีติ. (2567). **การขับเคลื่อนสวัสดิการสังคมด้านคุณภาพชีวิตโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จังหวัดสระบุรี**. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*, 17(2), 19–31.

อุทัย สติมั่น. (2559). **ศาสนสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน**. *พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 1(1), 41.

ภาษาอังกฤษ

Ansell, C., & Gash, A. (2008). *Collaborative governance in theory and practice. Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543–571. https://doi.org/10.1093/jopart/mum032

Banerjee, A. V., & Duflo, E. (2011). *Poor economics: A radical rethinking of the way to fight global poverty*. New York: PublicAffairs.

Binfield, L., Britton-Mendieta, T., Dai, C., & Innes, J. (2022). Evidence on the social, economic, and environmental impact of interventions that facilitate bamboo industry development for sustainable livelihoods: A systematic map protocol. *Environmental Evidence*, 11(33). https://doi.org/10.1186/s13750-022-00286-

Bioflux Earth. (2024, February 18). Biochar beyond borders – *Thailand biochar sector*. Retrieved October 23, 2025, from https://www.bioflux.earth/blog/biochar-beyond-borders-thailand-biochar-sector

Department for International Development (DFID). (1999). *Sustainable livelihoods guidance sheets*. London: DFID.

Dunn, W. N. (2018). *Public policy analysis: An integrated approach* (6th ed.). New York, NY: Routledge.

Emerson, K., Nabatchi, T., & Balogh, S. (2012). An integrative framework for collaborative governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22(1), 1–29. https://doi.org/10.1093/jopart/mur011

Food and Agriculture Organization. (2010). *Producer organisations: Reclaiming opportunities for development*. Rome: FAO.

Goodman, R. (2007). Social policy in East Asia: From strong state to social welfare? In R Goodman, G. White, & H.-J. Kwon (Eds.), *The East Asian welfare model: Welfare orientalism and the state* (pp. 1–22). London: Routledge.

Greijmans, M., Huijsmans, R., & Phouangphet, K. (n.d.). Lessons from Lao PDR: Thoughts on scaling up pro-poor bamboo value chain interventions.

Jones, L. (2019). A value chain approach to support Southeast Asian economic regionalism. *Journal of ASEAN Studies*, 7(1), 1–23. https://doi.org/10.21512/JAS.V7I1.5009

Kasemsuk, W., et al. (2021). Participatory Health Promotion via Health Tourism. *Journal*

of The Police Nurses, 13(1), 13–23.

Kaewhanam, P., Pongsiri, P., & Srisuk, N. (2025). Structural analysis of key factors in poverty alleviation for policy development in persistently impoverished provinces in Thailand. *Frontiers in Sustainability*, 6, 1620149. https://doi.org/10.3389/frsus.2025.1620149

Khawkomol, S., Chiarakorn, S., & Chuangchote, S. (2021). Potential of biochar derived from agricultural residues for sustainable applications. *Sustainability*, 13(15), 8147. https://doi.org/10.3390/su13158147

Kuptabut, J., Srisuk, N., & Kaewhanam, P. (2022). The analysis of factors affecting the sustainable livelihoods of poverty households using data mining technique. In *ECTI DAMT & NCON 2022* (pp. 394–399). IEEE. https://doi.org/10.1109/DGTi-CON53875.2022.9849207

Metastat Insight. (2024). *Thailand biomass market size & share report by 2031*. Retrieved October 23, 2025, from https://www.metastatinsight.com/report/thailand-biomass-market

Ngamwong, P., Suwanmaneepong, S., Mankeb, P., & Kerdsriserm, C. (2024). Success factor analysis of poverty alleviation with sustainable livelihood potential development in case Thailand. https://doi.org/10.2139/ssrn.4783633

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2019). *Making decentralisation work: A handbook for policy-makers*. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/g2g9faa7-en

Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.

Perpuit, M., Vassilev, S. V., & Vassileva, C. G. (2001). Characterization and properties of leonardite as a soil amendment. *Fuel Processing Technology*, 71(1–3), 109–121. https://doi.org/10.1016/S0378-3820(01)00160-8

Phimmachanh, S., Zhang, Y., & Mukul, S. A. (2015). Bamboo resources utilization: A potential source of income to support rural livelihoods. *Applied Ecology and Environmental Sciences*, 3(6), 176–183. https://doi.org/10.12691/AEES-3-6-3

Porter, M. E. (1985). Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance. New York: Free Press.

Porter, M. E. (1998). *On competition*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Pressman, J. L., & Wildavsky, A. (1984). *Implementation: How great expectations in Washington are dashed in Oakland* (3rd ed.). Berkeley, CA: University of California Press.

Puttachoo, N. (2019). Towards sustainable livelihoods in the industrializing economy: A case study of the agricultural communities in the eastern economic corridor, Thailand. https://doi.org/10.58837/chula.the.2019.311

Renard, G., Hoang, D. T., & Nguyen, N. T. (n.d.). Creating sustainable jobs and incomes to

reduce poverty: Lessons from bamboo supply chain development project in North West Vietnam.

Rodloytuk, V. (2007). Buddhist participatory communication for rural development: The case for rural Thailand. *The Journal of International Communication*, 13(2), 7–22. https://doi.org/10.1080/13216597.2007.9674710

Scoones, I. (1998). *Sustainable rural livelihoods: A framework for analysis*. *IDS Working Paper*, 72. Brighton: Institute of Development Studies.

Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford: Oxford University Press..

Totum, P. (2024). Enhancing community potential to boost grassroots economy through value-added pickled bamboo shoots, *Thailand. Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(6), 2848–2858. https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.2848

United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). (2013). *Industrial development report 2013*: *Sustaining employment growth: The role of manufacturing and structural change*. Vienna: UNIDO.

Upphapong, S., Sangkhakorn, P., & Yodmalee, S. (2013). The development of bamboo basketry according to the base of creative economy of the Thai Yo ethnic group in Northeast Thailand. *Asian Social Science*, 9(10), 231–237. https://doi.org/10.5539/ASS.V9N10P231

Wang, C., Gu, Y., Wang, Y., Hu, Y., & Shi, Y. (2021). Practices and roles of bamboo industry development for alleviating poverty in China. *Clean Technologies and Environmental Policy*, 23(6), 1687–1699. https://doi.org/10.1007/S10098-021-02074-3

Weihrich, H. (1982). The TOWS matrix—A tool for situational analysis. *Long Range Planning*, 15(2), 54–66. https://doi.org/10.1016/0024-6301(82)90120-0

World Bank. (1992). *World development report 1992: Development and the environment*. Washington, DC: World Bank.

World Bank. (2020). *Poverty and shared prosperity 2020: Reversals of fortune*. Washington, DC: World Bank.